

יהושע אופיר

ספר העובד הלאומי

בהוצאת הסתדרות העובדים הלאומית ביש ראל

יהושע אופיר / ספר העובד הלאומי

יהושע אופיר

ספר העובד הלאומי

חלק שני – שנות המדינה

בהוצאת הסתדרות העובדים הלאומית בישראל

כל הזכויות שמורות

דפוס אותפז בע"מ, תל-אביב, טל. 441204

התוכן:

9 הקדמה.

13 פרק ראשון: ימים ראשונים במדינת ישראל.

בסימן הקרע בתנועה הלאומית – חששות מפני השתלטות השמאל על מוסדות ה.ע.ל. – המאבק בלשכות העבודה הכלליות – העתודה של חברי ה.ע.ל. עם קום המדינה.

22 פרק שני: מוסדות ה.ע.ל. עם קום המדינה.

הרכב הועד הפועל – המפעלים הכלכליים של תנועת-החרות – ועדת תיכנון לפעולות כלכליות – המאבק עם רשויות המדינה והמוסדות הלאומיים – קופת-חולים לעובדים לאומיים עם קום המדינה – הזכות לשירותי ה.ע.ל. ללא-יהודים – סכסוך עם ההסתדרות הרפואית – השתתפות הממשלה בתקציב קופת-חולים – חברת השיכון „סלע” – מצוקת הדיור אחרי קום המדינה – מחלקת הקליטה וההתיישבות – מחלקת העבודה – קרנות הביטוח והפנסיה – נסיונות להרחיב את האיגוד המקצועי – „הליגה למען העובד הלאומי”.

פרק שלישי: ההתמודדות בבחירות לכנסת הראשונה –

49 ותוצאותיה.

כשלון התנועה הלאומית – לחץ לאיחוד התנועה – לקראת הוועידה הראשונה של תנועת-החרות – דיונים ב-ה.ע.ל. על הצטרפות להסתדרות הכללית – לקראת הקונגרס הציוני הראשון במדינת-ישראל – הסכמים כלכליים בין ה.ע.ל. ובין תנועת-החרות – מפעלים כלכליים של ה.ע.ל. – בעיות הקליטה – הנוער העובד הלאומי – לקראת הוועידה השמינית של ה.ע.ל.

פרק רביעי: ה.ע.ל. – משענת לתנועת-החרות

76 בשנות משבר

סכסוכים בצמרת התנועה הפוליטית – ראשי ה.ע.ל. מזדהים עם צמרת תנועת-החרות – דו"ח ה.ע.ל. לוועידה השביעית – יחסים „מוזרים“ עם התנועה – בחירות לרשויות המקומיות, ללא נציגות ה.ע.ל. – סערות-הקיץ של 1950 – הורחבה הנהלת „עומר“ – לקראת הוועידה השנייה של תנועת-החרות – יחסים מתוחים בין חברי הועד הפועל – סכסוך פועלי המתכת – הוועידה השנייה של תנועת-החרות – הבחירות לקונגרס הציוני ולכנסת השנייה – מותו של יעקב שובל – פרישת מנחם בגין מהנהגת התנועה – המאבק נגד חוק קרנות החופשה – פניית הנהלת תנועת-החרות לעזרת ה.ע.ל. – מנחם בגין חוזר למערכה.

פרק חמישי: בקיעים ראשונים ביחסי

112 ה.ע.ל. עם תנועת-החרות.

במאבק נגד הסכם השילומים – פרשת החרסינה הגרמנית – פרשת ההרס בשיכון „סלע“ ברחובות – ה.ע.ל. ומרות התנועה הפוליטית – קשיים בניהול חברות כלכליות ב-ה.ע.ל. – המאבק לייצוג בארגון העבודה הבינלאומי – סכסוכים מוניציפליים בירושלים ובתל-אביב.

פרק שישי: בוועידה השלישית של תנועת-החרות

136 החל תהליך הפירוד.

השינויים במדינה בשנת 1954 – לקראת הוועידה השלישית של תנועת-החרות – מצעד כ' בתמוז הופקע מידי ה.ע.ל. – הוועידה השמינית של ה.ע.ל. – מערכת הבחירות לכנסת השלישית – פרשיות קסטנר ו"העסק הביש" שינו פני הממשלה – קשיי האיגוד המקצועי של ה.ע.ל. – התרחב הפער בין עמדות התנועה ובין ה.ע.ל.

פרק שביעי: בסבך הגישושים

175 לאיחוד עם הציונים-הכלליים.

התנועה הלאומית משנה את פניה – יחס ה.ע.ל. לשיחות עם הציונים-הכלליים – בעיות-שכר בתקופת המתח הבטחוני – מרכז חדש לקופת-חולים לעובדים לאומיים – הוועידה הרביעית של תנועת-החרות – חשבון-נפש ב-ה.ע.ל. על ועידת-התנועה – בצל "מבצע-קדש" – פנים חדשים כלפי ה.ע.ל. בתנועת-החרות – המאבק לזכות ייצוג במסדות בינלאומיים – מצוקת האבטלה אחרי "מבצע-קדש" – דיונים במרכז התנועה על הצטרפות להסתדרות הכללית – ה.ע.ל. נושאת דבר התנועה בנושאי-עבודה – בית-ספר-מקצועי-ערב לנוער עובד לאומי – לשכות-עבודה ממלכתיות – יובל ה-25 של קופת-חולים – תכניות ה.ע.ל. לביטוח בריאות – חודש המגע עם הציונים-הכלליים – מאמרו של א. אקסלרוד ערב ועידת תנועת-החרות.

פרק שמיני: **שנות בנין והתבססות**. 234

הוועידה התשיעית של ה.ע.ל. – המחלקות בועד-הפועל – לקראת הבחירות לכנסת הרביעית – האכזבה מתוצאות הבחירות בדיוני הוועד-הפועל – דיונים על הצטרפות ההתיישבות הבית-רית ל-ה.ע.ל. – משלחת ה.ע.ל. לארגון העבודה הבינלאומי – המועצה הראשונה של הנוער העובד הלאומי – "בריאון", חברת הארחה של ה.ע.ל. – שירותי קופת-חולים בכפרי המיעוטים.

פרק תשיעי: **שנת 1961 – שנת המפנה**

במפה המפלגתית בישראל. 269

ימי גאות בכלכלת המדינה – פרצה פרשת לבון – הוועידה השישית של תנועת-החרות – הוקמה המפלגה הליברלית – תוצאות הבחירות לכנסת החמישית – פניית מ. בגין לראשי הליברלים – מרכז תנועת-החרות על מדוכת הסיעה בהסתדרות הכללית – רוב במרכז התנועה נגד הקמת הסיעה – הוקמה, "ברית קופות חולים" – נציגי ההתיישבות הבית-רית צורפו לוועד-הפועל – לקראת הוועידה השביעית של תנועת-החרות – הסיעה "לשינוי פני ה.ע.ל."

פרק עשירי: **הוקמה סיעת, "תכלת-לבן"**. 326

ימים של נחת בתנועת-החרות – הוויכוח בוועידה השביעית – נאומי מ. בגין, א. בן-אליעזר וא. שוסטק – ההצבעה הדרמטית – התגובות בציבור על ההכרעה בתנועת-החרות – דיונים במועצת ה.ע.ל. על הקמת הסיעה.

פרק אחד-עשר: **הבת החורגת של תנועת-החרות**. 356

הליברלים דוחים שוב את פניית תנועת-החרות – ה.ע.ל. מלכת שורותיה – ארגון משותף של ה.ע.ל. והליברלים בעיריית תל-אביב – "המועצה העליונה לבעיות חברה וכלכלה" ב-ה.ע.ל. – השינויים במערך המפלגתי בשנת 1963 – היערכות חדשה בתנועת-החרות – הכנס הראשון של "פעילי הסיעה בהסתדרות הכללית" – חגיגות יובל ה-30 של ה.ע.ל. – זעזועים במערכות העבודה – מבצע "זאב ז'בוטינסקי שב למולדת" – תמורות פוליטיות בארץ – החל המו"מ עם הליברלים על הקמת גח"ל – כנס ראשון של סיעת, "תכלת-לבן" – הוקמה סיעת גח"ל בהסתדרות הכללית – התמודדות בתנועת-החרות על ייצוג ברשויות המקומיות – "נאמני המלאכה בישראל" הצטרפו ל-ה.ע.ל. – הוועידה העשירית של ה.ע.ל.

פרק שנים-עשר: **גח"ל בהתמודדות ראשונה**. 404

תוצאות הבחירות להסתדרות הכללית ב-1965 – הבחירות לכנסת השישית – חשבון-נפש ב-ה.ע.ל. ובתנועת-החרות על תוצאות הבחירות – נסגר עתון, "חרות" – מאבק ה.ע.ל. לזכות בחירה באיגוד עובדי המדינה – לקראת הוועידה השמינית של תנועת-החרות.

פרק שלושה עשר: הוועידה השמינית

של תנועת-החרות..... 426

צל ה.ע.ל. על הוועידה השמינית – הפתיחה החגיגית בירושלים –
נחשולי הסערות – המפנה – ליל שימורים בתום הוועידה.

פרק ארבעה עשר: בסימן הקרע..... 444

בחירת הנהלה מוסכמת לתנועת-החרות – ההנהגה הוותיקה לא.
השלמה – ה.ע.ל. בימי הסערות – הקרע.

פרק חמישה עשר: החתירה מבית..... 455

תנועת-החרות בלי אופוזיציה – דיונים בועד הפועל על הקרע
בתנועת-החרות – דיון במועצת ה.ע.ל. על הקרע – ההתמודדות עם
„הסיעה לחידוש פני ה.ע.ל.” – התפתחות ה.ע.ל. בשנות המריבה –
עמדות ה.ע.ל. בשאלות השכר – התפרצויות אלימות – לקראת בחירות
לארגון עובדי עיריית תל-אביב.

פרק שישה עשר: בעקבות מלחמת ששת הימים..... 470

ממשלת הליכוד הלאומי – “סיעת העובד הלאומי” במועצת עיריית
תל-אביב – בוטלה מחלקת ההתישבות ב-ה.ע.ל. – השינויים החברתיים
בישראל, דיוני מועצת ה.ע.ל. בעיר העתיקה בירושלים – הבחירות
לארגון עובדי עיריית תל-אביב – שינויים בחוקת ה.ע.ל. – דיון על דור
ההמשך ב-ה.ע.ל. – מועצת תנועת-החרות נערכת למאבק ב-ה.ע.ל. –
“מס פוליטי” בהסתדרות הכללית – הוועידה ה-9 של תנועת-החרות –
הבחירות לאיגוד עובדי המדינה – המציאות הפוליטית בארץ ב-1969.

פרק שבעה עשר: המאבק האחרון

של תנועת-החרות ב-ה.ע.ל..... 496

היערכות לוועידה היי-א של ה.ע.ל. – משפטים... משפטים... – תוצאות
הבחירות להסתדרות הכללית ב-1969 – הוועידה היי-א של ה.ע.ל. –
החלטות הוועידה – תוצאות הבחירות לכנסת השביעית.

סיכום..... 517

בבליוגרפיה..... 522

תאריכון..... 523

רשימת התמונות..... 525

כאשר התחלתי לפני כעשרים שנה לכתוב את "ספר העובד הלאומי" ולספר על מלחמתו של העובד הלאומי למען ערכים ואידיאות שבהם האמין, סבור הייתי כי חיבורי יצטמצם בסיפור תולדותיה של הסתדרות העובדים הלאומית, שצמחה כנצר ליד הגזע המסועף של התנועה הלאומית בארץ. אולם, כאשר סיימתי את כתיבת הספר וחתמתי בפרק על תקופת הקמת המדינה, נוכחתי לדעת כי למעשה הקפתי בחיבורי את כל תולדות התנועה הלאומית בארץ בכל שנות המנדט. אמנם הסתדרות העובדים הלאומית, שצמחה מתוך מורשת ז'בוטינסקי, היתה גוף עצמאי, אפילו לא כפופה למרות התנועה הלאומית; ואמנם ה.ע.ל. כאיגוד מקצועי, לא הוקמה כמטרה לעצמה, אלא כמכשיר, אמצעי בידי התנועה הפוליטית – הצה"ר ובית"ר – להגשמת המטרות הלאומיות; אבל משהוקמה ה.ע.ל. השתקפה בה כל קשת האידיאות והיוזמות של התנועה הלאומית בשנות המנדט. ההסתדרות, כגוף מעשי, מבצע, שימשה מרכז, לב הפעילות הארגונית, המשקית והחברתית של המחנה הלאומי לכל ספיחיו. היא היתה משענת לבית"ר, לפלוגות הגיוס. היא היתה משענת ללוחמים בימי המחתרת. היא היתה מרכז תוסס ומתסיס בחיי היום-יום של המחנה הלאומי. וההיסטוריה של ה.ע.ל. בשנות המנדט היא למעשה ההיסטוריה של התנועה הלאומית במאבקה הממושכים נגד אויבים מבחוץ ונגד יריבים מבית.

כך היה בשנות המנדט, פרק הזמן שעליו דן הכרך הראשון של "ספר העובד הלאומי". עתה, בחלוף למעלה מ-30 שנה מאז קום המדינה, בפרוס יובל ה-50 של הסתדרות העובדים הלאומית, נתבקשתי להשלים את המלאכה ולספר את סיפורה של ה.ע.ל. במדינת ישראל.

ברור שאין ה.ע.ל. בשנות המנדט דומה לזו של שנות המדינה. אחרי כל הפילוגים והאיחודים במחנה הלאומי; אחרי כל הסערות, התסיסות והקרעים שחלו בה; אחרי הקמת גח"ל וסיעת "תכלת-לבן" בהסתדרות הכללית – שוב אין המחנה הלאומי במהותו, באופיו ובמסגרותיו, זהה לתנועה הלאומית כפי שידענו אותה בימי ז'בוטינסקי. נשתנתה בה הזיקה לערכים אשר בעבר שימשו אבן-יסוד באידיאולוגיה החברתית והלאומית.

אכן, כאמור, לא היתה ה.ע.ל. כפופה למרות התנועה הפוליטית, אולם היא הכפיפה את עצמה מרצונה לערכים ולאידיאות של תנועה זו. שימשה אותה בשנות סבל ומצוקה ושאבה ממעיינותיה כוחות נפשיים להתגבר על קשיים ולעמוד במצוקה. הנסיגות שנעשו בעבר, לצורך ה.ע.ל. גופים מקצועיים אחרים, לא עלו יפה. ולמעשה, כמעט כל חברי ה.ע.ל. היו חברי התנועה הלאומית – ודין התנועה היה מקובל עליהם בכל המערכות האידיאולוגיות. לעומת זאת, לא כל

חברי התנועה הלאומית היו חברי ה.ע.ל. – רבים מהם לא השתייכו לשום ארגון עובדים, כי היו עצמאיים, או שבאין ברירה נאלצו להשתייך להסתדרות הכללית. אלה לא תמיד הבינו את בעיותיה של ה.ע.ל. ואת מצוקותיה, עם זאת היו גם ביניהם רבים שלא נמנעו מלהביע דיעותיהם על קיומה של ה.ע.ל. ועל עתידה. לאחר קום המדינה נשתנו פני התנועה הלאומית. זו שינתה פניה פעמים מספר, שינתה אורחות חייה והסתגלה לאידיאות חדשות ולדרכים חדשות.

★ ★ ★

הסתדרות העובדים הלאומית לא היתה מקובלת על הנהגת התנועה. זמן קצר לאחר הקמת המדינה החלו פה ושם עסקנים בתנועת החרות להטיף נגד קיומה של ה.ע.ל. – ובה בשעה דרשו ממוסדותיה הדלים של ה.ע.ל. יותר שירותים, יותר עזרה, יותר מאמץ למען הגברת כוחה של התנועה הפוליטית.

אחרי ויכוחים ודיונים שנמשכו לסירוגין כ-15 שנה, קם הדבר והיה. בועידה ה-7 של תנועת החרות, בשנת 1964, קמה סיעת "תכלת לבן" בתוך ההסתדרות הכללית, וקמה סיעה משותפת לתנועת החרות ולמפלגה הליברלית, שתי המפלגות שהתאחדו במסגרת גח"ל. אמנם הועידה ה-7 של תנועת החרות החליטה להקים "סיעת עובדים בתוך ההסתדרות הכללית, מבין חברי ההסתדרות שהם חברי תנועת החרות", והועידה אף קראה בהחלטתה להגביר את כוחה של ה.ע.ל. – אולם בפועל לא יכלה עוד התנועה הפוליטית לטפח בקרבה שני ארגונים מקצועיים מקבילים, בלי לפגוע ביצירתה של התנועה הלאומית המסורתית – בה.ע.ל.

מכאן ואילך פסקה הזיקה, גם הלא פורמלית, של המפלגה הפוליטית לארגון המקצועי של רבים מחבריה. פעילים ועסקנים שזה מקרוב הצטרפו למפלגה מצאו את דרכם להסתדרות הכללית. לא הדגל האדום ולא הסממנים המרכסיסטיים האחרים הרתיעו עוד. אמנם ראשי סיעת "תכלת לבן" הבטיחו כי בבואם לשערי ההסתדרות הכללית ישנו את דמותה ואת דגלה – אבל זה לא קרה.

★★★

הכרך השני של "ספר העובד הלאומי" דן בדרכו העצמאית של העובד הלאומי בישראל. לא קלה היתה הדרך, נוכח התנכרות מבפנים והתנכלות מבחוץ. לא קל היה המאבק להקמת המוסדות העצמאיים של ה.ע.ל., נוכח נסיונות חוזרים לפגוע בה, לקפחה, לנשלה. ראשי ה.ע.ל. נזקקו להרבה תושיה ואורך-רוח כדי להתגבר על הקשיים. אולם נדבך אחר נדבך נמשכה מלאכת היצירה: שופרו והורחבו שירותי הבריאות של העובד הלאומי, הוקמה מערכת ביטוח הדדי וקרנות עזר, התבססה חברת השיכון של ה.ע.ל. – "סלע", ושכונותיה מתנוססות בערים ובכפרים. הוגברה גם הפעילות באיגוד המקצועי – אכן, דרושה היתה הרבה אמונה ודבקות במטרה כדי להתגבר על הקשיים ולהמשיך לבנות את ההסתדרות הלאומית – מורשת ארגונית, מקצועית וחברתית של אבות התנועה הלאומית.

הכרך השני של "ספר העובד הלאומי" דן בחלקו גם בתולדות התנועה הפוליטית, היא תנועת החרות, ככל שהתנועה הפוליטית השפיעה על ה.ע.ל., או ככל שה.ע.ל. השפיעה על התנועה הפוליטית. משנת 1964 החלו הדרכים להיפרד, עד שה.ע.ל. נותקה לחלוטין מכל זיקה לתנועת החרות, או לכל מסגרת מפלגתית אחרת. אך גם ה.ע.ל. העצמאית, להלכה ולמעשה, מוסיפה לשמור על הזדהותה עם עקרונות התנועה הלאומית, מיסודו של זאב ז'בוטינסקי.

כרך זה מסתיים בשנת 1969, אחרי הועידה ה-9 של תנועת החרות; ואחרי הועידה ה-11 של ה.ע.ל., שתי ועידות שבהן הסתמנה – אחרי מאבק חריף וממושך – השלמה עם עובדת הפירוד במחנה. כל צד פנה לדרכו. מתנועת החרות הוצאו שרידי ההשפעה של הסתדרות העובדים הלאומית, וה.ע.ל. נותקה משארית הזיקה לתנועת החרות.

לקראת חיבור "ספר העובד הלאומי" מינה הועד הפועל של ה.ע.ל. ועדת מערכת בהרכב שר הבריאות אליעזר שוסטק, מזכ"ל ה.ע.ל. שלום כהן וחבר הועד הפועל דוד יוטן, הממונה על תיק ההסברה בה.ע.ל. – במשך חדשים רבים היו חברי ועדת המערכת שותפים מתמידים בעבודתי, בעצה, בידע ובשיקול-דעת ציבורי. תודותי נתונות לחברי הועדה. חלק עיקרי מן התעודות והמסמכים שעליהם הסתמכתי בעבודתי מרוכזים בארכיון הועד הפועל של ה.ע.ל. ובמכון ז'בוטינסקי. לשניהם נתונה תודתי על עזרתם.

באשר להיבטים פוליטיים שנויים במחלוקת בתוך התנועה הלאומית, נגעתי בהם רק כאשר היתה להם השפעה על דרכה של ה.ע.ל., כשאני משתדל לצמצם את היריעה באירועים השנויים במחלוקת. נמנעתי ככל שיכולתי מחוות דעת; ובעת הצורך הבלטתי דיעותיהם של אחרים, כפי שמצאו ביטוי בדיונים ובפרסומים. בודאי יימצאו אישים וחברים אשר יגלו פגמים או אי-דיוקים בעבודתי. עשיתי כמיטב יכולתי כדי להיות נאמן לעובדות. אם שגיתי – אהיה אסיר תודה לכל קורא שיעיר על כך את תשומת ליבי.

י.א.

ימים ראשונים במדינת ישראל

בסימן הקרע בתנועה הלאומית – חששות מפני השתלטות השמאל על מוסדות ה.ע.ל. – המאבק בלשכות העבודה הכלליות – העתודה של חברי ה.ע.ל. עם קום המדינה.

בסימן הקרע בתנועה הלאומית

14 במאי 1948. קמה מדינת ישראל. עם קום המדינה תמה פרשת היסורים שליוו את הסתדרות העובדים הלאומית מיום ייסודה תחת שלטון מנדטורי עויין. תמה תקופת המעצרים, המאסרים, הרדיפות והעינויים. עתה יכלו חברי ההסתדרות ועסקניה לשוב לבתיהם מן הכלא, ממחנות המעצר וממחבואי המחתרת. החלה תקופה חדשה, רבת תקוות. חברי ה.ע.ל. חדלו לחשוש מן העין הצופיה של בלש בריטי. הם יכלו להתארגן מחדש במוסדותיהם, להטות שכס ולבנות מחדש את עצמם ואת הסתדרותם. עובדים, חברי ה.ע.ל. ואוהדים שהוקירו שנים רבות את רגליהם מסף משרדי ארגונם המקצועי, בגלל עינו הצופיה של השוטר האנגלי – החלו מחדש להופיע, מלאי תקווה שהגיעה העת לשקם את משפחותיהם ולבנות מחדש את חייהם במדינה המשוחררת.

באותה עת החלו לזרום מן המחנות באירופה, וממחנה המעצר בקפריסין, גלי עולים, מאות אלפי יהודים פליטי השואה שהבריטים מנעו מהם עד אז את הכניסה לארץ. בין האוידים המוצלים מאש המשרפות באירופה נמצאו אלפי בית"רים, אנשי התנועה הלאומית, שקיוו למצוא בארץ את חבריהם לאידיאלים משכבר הימים. הם ציפו כי בבואם לארץ ימצאו במוסדות התנועה הלאומית משענת מוסרית וכלכלית. הם האמינו כי מוסדות התנועה ומנהיגיה יעזרו להם לבנות את חייהם מחדש אחרי ימי האימים שעברו עליהם.

ואמנם היה יסוד לתקוות. הנה זה עתה ניצחו חיילי אצ"ל ולח"י, שני הארגונים שיצאו משורות התנועה הלאומית. השליט הבריטי גורש, חלום הדורות התגשם ומדינת היהודים קמה. אולם בעצם ימי התקוות והזוהר החלו להאפיל על המחנה הלאומי עננים קודרים של קרע מכאיב. החל להסתמן פילוג בין דור העסקנים הוותיקים של התנועה הליגאלית ובין פיקודו הצעיר של הארגון הצבאי הלאומי. גיבורי המחתרת מאתמול, אפופי הילת הנצחון על הבריטים, החליטו להרחיק עצמם מן הגזע שעליו צמחו – מן התנועה הרביזיוניסטית.

ביום שישי, 14 במאי 1948, הוכרז על הקמת המדינה. למחרת, במוצאי שבת, עלה מנחם בגין מן המחתרת, התייצב בעצרת-עם מרשימה בככר מוגרבי בתל-אביב, והשמיע את נאומו הראשון באזני העם בישראל, נאום שגרף תשואות המונים. מפקד המחתרת מאתמול סיכם את חשבון העבר, ניתח את סכנות ההווה וגולל את חזון העתיד. הוא חשף את משא-הנפש של דור הלוחמים ואחד-אל-אחד פירט את היסודות האידיאולוגיים של התנועה החדשה אשר עמד להקים: "תנועת-החרות, תנועת-החרות שתעלה מעמקי המחתרת העברית, שתוקם על-ידי המשפחה הלוחמת הגדולה שהתקבצה מכל החוגים, מכל הגליות, מכל הזרמים, סביב דגלו של הארגון הצבאי הלאומי".

זו היתה ההודעה הראשונה של מפקד האצ"ל על תכניתו להקים תנועה פוליטית חדשה, במקום התנועה הלאומית מיסודו של זאב ז'בוטינסקי. מעתה נחלקו הלבבות, גדלה המבוכה, ביחוד בקרב אלה שנשאו בלבם גם את דגל האצ"ל וגם את דגל בית"ר והצה"ר.

הסתדרות העובדים הלאומית זוהתה בעיני מפקדי המחתרת כחלק מן התנועה הרביוניסטית הוותיקה, למרות העזרה הרבה שהגישה בשנות המאבק בבריטים ללוחמי המחתרת; למרות סבלותיה, כשמרבית פעיליה ועסקניה הושלכו לבתי-כלא ולמחנות מעצר, ולמרות העובדה שה.ע.ל. היתה נאמנה לחוקתה והצהירה על איתנותה המפלגתית. המפקדים שזה עתה עלו מן המחתרת הרחיקו עצמם גם מבית"ר וגם מהסתדרות העובדים הלאומית. כל הישן היה פסול, גם כאשר שום בןין חדש עוד לא נבנה.

הדים למבוכה שהשתררה במחנה הלאומי אפשר למצוא גם בדיוני מרכז תנועת-החרות וגם בדיוני הועד-הפועל של ה.ע.ל., שהרי אינה דומה התרחקות ממסגרת פוליטית, כל עוד נשמרים העקרונות האידיאולוגיים – מהתרחקות מהסתדרות מקצועית המספקת שירותים ורווחה לאדם העובד. ד"ר יוחנן בדר, ממקורבי מנחם בגין בתקופת המחתרת, ביטא זאת באחת משיבות המרכז הזמני של תנועת-החרות, זמן קצר אחרי הקמתה:

"מצב אנשינו בהסתדרות, בקופת חולים הלאומית וב'אוצר עממי' מחמיר והולך. אנשי ההסתדרות חושבים שאנו רוצים לפרקם ושמועות אלה יצאו מן הבית הזה".

במכתב ששלח מזכיר הועד-הפועל שלום כהן, בחודש יולי 1948, לחברים בירושלים, זמן קצר אחרי ימי האימים שעברו על העיר הנצורה, מספר הוא על פרשת היחסים הפנימיים במחנה הלאומי:

"שאלתם על היחסים הפנימיים בתנועה. פה המצב ביש. - - - כפי הנראה תהיינה קיימות שתי תנועות מתחרות. ואם המצב יימשך כך, אוי ואבוי יהיה לנו. איש יאכל את בשר רעהו. הויכוחים במלוא תקפם. לשני

"המשקיף" גם כאשר עשה כמיטב יכולתו כדי לחסלה. הימים היו ערב ועידת הצה"ר ומנהיגיה נערכו למאבק בתנועת-החרות. לקראת הועידה פתח "המשקיף" את עמודיו לויכוח על נושא "איחוד התנועה", כאשר הכוונה היתה בעצם לפילוגה. ד"ר בדר הסביר את עמדתו ביחס להנהגה הוותיקה: מרכז הצה"ר שנבחר בשנת 1944 לא הוחלף, מפני שהמאסרים בימי הבריטים מנעו בחירות חדשות למוסדות המפלגה, ומרכז הצה"ר "ראה את תפקידו בהצלת התנועה החוקית, ואת הדרך לכך – בניתוק כל הקשרים עם המחתרת הלוחמת, באי הגשת עזרה למחתרת הלוחמת, ובמקרים אחדים גם בגינוי פעולות המחתרת ברבים – – – האצ"ל היה מיום הכרזתו המלחמתית, בינואר 1944, לא רק ארגון לוחם, אלא גם ארגון מדיני".

ד"ר בדר הסכים לדיעה שחלק גדול מיוצאי המחתרת הם חברי הצה"ר ובית"ר, ורוב רובם של חברי הצה"ר, וכמעט כל חברי בית"ר הם אנשי אצ"ל לשעבר "ולב אחד יש לאדם". את הלב הזה דרש ד"ר בדר בשביל להקים "הצה"ר מאוחדת", עלידי העברת כל השלטון בתנועה לידי "הצעירים הלוחמים". את שם הצה"ר אפשר למחוק. אין קדושה בשם. אבל צריך לתת אפשרות למחבר מצע תנועת-החרות "שהוכיח כשרונו בקרב – להוכיח כשרונו בביצוע המצע. האיחוד – תחת הנהגת הנוער הלוחם".

ענה לד"ר בדר בקול ענות חלושה יצחק ילין, שנמנה על ותיקי בית"ר וותיקי ה.ע.ל.:

"בתקופת הבריטים היו חברי הצה"ר חוטבי-עצים ושואבי-מים למען המחתרת. עורף, מגן, תומך ושותף לסבל. במקום ליצור תנועה מאוחדת באה התפרקות ויצירת תנועה חדשה. הנימוק המרכזי לכך היה שתנועה שקמה מן המחתרת בזכות נצחונותיה, תזכה לאהדה המונית. אולם אם קיימת שנאה להצה"ר, הרי היא נובעת מהשקפותיה הלאומיות. בהצה"ר ראו גם בימי המחתרת התגלמות האידיאולוגיה שלמענה לחם אצ"ל".

חששות מפני השתלטות השמאל על מוסדות ה.ע.ל.

בעוד ה.ע.ל. עומדת נבוכה מול המאבק בין שני פלגי התנועה, התעוררו חששות שמא מפא"י, שנטלה את רסן השלטון במדינה, תתנכל למוסדות העובר הלאומי. יוסף פעמוני, שהיה בין מייסדי קופת-חולים לעובדים לאומיים, ודגל כל חייו בהקמת שרותי בריאות ממלכתיים לאזרחי המדינה היהודית, עוד בטרם קמה, נחרד כאשר צפה כי שלטון מפא"י עשוי להלאים את שירותי הבריאות: "יש יסוד לחשוש שתתפרסם תקנה בדבר הלאמת קופת חולים הכללית."

במקרה זה יהיה מצבנו קשה, כי מצד אחד הרי הנשיא המנוח* ותנועתנו עמדו תמיד על ההשקפה שביטוח רפואי של העובדים הוא תפקיד ממשלתי ולא של תנועה פוליטית כלשהי. אך מצד שני הרי קופת החולים שלנו היא אחד הנכסים היקרים והמוצלחים ביותר שיצרה התנועה, וקשה יהיה על כולנו לוותר עליה".

החששות לגורל קופת החולים לא היו רק מנת חלקו של יוסף פעמוני, אלא של מנהלי יתר קופות החולים "הקטנות", כפי שנקראו אז. ובקיץ 1948 זומנה ישיבה משותפת של נציגי קופת חולים לעובדים לאומיים, "מכבי", קופ"ח של הציונים הכלליים וקופ"ח עממית. בתום הישיבה חתמו ארבעת הנציגים על מסמך, בו נאמר:

"הנוכחים מחליטים להציע להנהלות קופותיהם להקים ועד מרכזי שייצג באופן משותף את ארבע הקופות ויגן על העניינים שלהן בפני הממשלה הזמנית על כל מחלקותיה, כמו כן בפני השרות הרפואי של הצבא, בפני ההסתדרות הרפואית העברית וכו', על הועד לטפל באופן מיידי בענייני העולים, משפחות המגוייסים ופקידי הממשלה".

מצב קופות החולים "הקטנות", בייחוד קופת חולים לעובדים לאומיים, היה קשה, לא רק מפני שהן עמדו נוכח סכנה של "הלאמה" והשתלטות השמאל על השרות הרפואי, אלא גם מפני שהן נאבקו על קיומן, עקב העובדה שלא זכו לסיוע ממשלתי. מנהלי קופת החולים הלאומית, שהתכנסו באוגוסט 1948 לדיון על בעיות הקופה התלוננו: קודם לא שילמו מסים, מפני שהיו מעצרים ומאסרים, וצריך היה לטפל במשפחת החבר האסור, גם כאשר המס לא שולם. עתה, בתקופת המלחמה והגיוסים, יש להעניק שרותי רפואה למשפחת החייל המגוייס, אף כי איננו משלם מסים.

המאבק בלשכות העבודה הכלליות

חמור יותר היה המאבק באיגוד המקצועי, אחרי שה.ע.ל. הצטרפה, ערב קום המדינה, ללשכות העבודה הכלליות. לא בנקל החליטה ה.ע.ל. על הצטרפות זו. התנגדותה ללשכות שהקימה הסוכנות היהודית באמצע שנות הארבעים נבעה גם מטעמים אידיאולוגיים וגם מטעמים מעשיים. ה.ע.ל. עמדה על כך שלשכת העבודה תהיה בעלת אופי ממלכתי, בהשתתפות כל גורמי הכלכלה והמשק, ולא זרוע ביצועית של ההסתדרות הכללית. הנהגת ה.ע.ל. גם היתה מודעת לעובדה,

* הכוונה לזאב ז'בוטינסקי, נשיא הצה"ר.

שהוצאת נושא שרות התעסוקה מן האיגוד המקצועי שלה, יחליש את השפעתה על חבריה. בדו"ח לוועידה השביעית שהופיע באפריל 1950 מוסבר:

"הטיפול שלנו בחבר היה אינדיבידואלי - - - טיפולנו בהבטחת תנאי עבודה היה יסודי ויעיל - - - חברינו במקומות עבודה היו לדוגמה בהגנתם על תנאי העבודה של הפועל ובעמידה הכנה על משמר האינטרסים שלו".

אבל המצב נשתנה עם ההצטרפות ללשכה הכללית. הזיקה של העובד לאיגוד המקצועי שלו נחלשה, ומה עוד שבלשכה הכללית קופחה נציגות ה.ע.ל., וכמובן שצומצמה גם השפעתה.

נציגי ה.ע.ל. במרכז הלשכות היו ש. שיכמן וד. שטרן. הם הוסיפו להיאבק בתוך הלשכה הכללית, גם על עניינים מעשיים וגם על עניינים אידיאולוגיים. עם ההחלטה להצטרף ללשכה הובטח לה.ע.ל. כי נציגיה ישמשו כסגני יו"ר בסניפים שבהם יש מספר ניכר של חברי ה.ע.ל., אולם בעזרת "הפועל המזרחי" התעלם השמאל מן ההבטחה, וסרב למנות את נציגי ה.ע.ל. לתפקידי סגן. בה בעת הוסיפה ה.ע.ל. להיאבק למען הפיכת הלשכות הכלליות ללשכות ממלכתיות. "בשים לב לתקופת המלחמה העוברת על הארץ ועל הממשלה הזמנית הצעירה מכריזה בזה ה.ע.ל. שבתקופה זו צריכה הלשכה להיות מושתתת על יסודות משותפים של הגורמים הפועליים ושל נותני העבודה" - נאמר בהודעה שפירסמה ה.ע.ל. ב-28.7.48.

צריכות היו לחלוף עוד כ-6 שנים עד שממשלת ישראל הפכה את לשכת העבודה לשרות תעסוקה ממלכתי. בינתיים שימשה הלשכה הכללית זרוע להקמת מנגנון המדינה, כשהעובד הלאומי מוחרם בה. ביום 29 בינואר 1948, זמן קצר אחרי ההחלטה באו"ם על הקמת מדינת ישראל, הקימה הסוכנות היהודית ועדת תאום מורכבת מכל ארגוני העובדים בארץ, שמטרתה היתה לארגן את מינהל המדינה. רק הסתדרות העובדים הלאומית לא שותפה בועדה זו, וכמובן שחברי ה.ע.ל. כמעט שלא נתקבלו לעבודה במינהל המדינה, ובדאי שלא נתקבלו לעבודה בתפקידים בכירים. מחאותיה של ה.ע.ל. נגד חרם זה שהוטל על חבריה לא הועילו הרבה, כשם שלא הועילו המחאות נגד הפרת ההסכם בלשכה הכללית, ונציגי ה.ע.ל. לא נתמנו בשום מקום לתפקידי סגות.

בתשובה נא להזכיר :

לעבודה
המחלקה
מס' 4799/104/2574

נתקבל ביום כ"ב אלול תש"ח
1948

הסוכנות היהודית לארץ ישראל

המען הטלגרפי: "JEVAGENCY"

CODE: BENTLEY

טלפון: 4671 ת. ד. 92

ירושלים, כ"ג סבת תש"ח
5.1.47

לכבוד
הסתדרות העובדים הלאומית בארץ-ישראל,
הועד הפועל,
רח' הרצל 4,
תל-אביב

א.נ.

חריני מאשר ברצון את קבלת הודעתכם מיום
י"ט בסבת ש"ז (1.1.48), מס' 1494/48, בדבר
הצטרפותכם לשכות העבודה הכלליות. את הודעתכם
זו הבאתי לפני הנחלת הסוכנות היהודית בישיבתה
מאתמול והיא רשמה אותה לפני.

חבריכם ייחננו מכל הזכויות, שמהן נחנים
חברי יתר ארגוני הפועלים, המשתתפים בלשכות
העבודה, וחוטלנה עליהם אותן החובות. גם בנוגע
לענינים קונסטרוקטיביים (חתישבות וכו') יהיה
דין ארגונכם וחבריו כדינם של יתר ארגוני
הפועלים וחברייהם. בכל הענינים האלה עליכם
לפנות למחלקות המתאימות של הסוכנות היהודית.
מר ד. סברדלוב יבוא אתכם בדברים על
הפרטים והסידורים הדרושים לשם הגשמת הצטרפותכם
ללשכות העבודה הכלליות ולמרכז הלשכות.

בכבוד רב

י. גרינבוים

יצחק גרינבוים, חבר הנהלת הסוכנות, מאשר הצטרפות ה.ע.ל. ללשכות העבודה הכלליות

העתודה של חברי ה.ע.ל. עם קום המדינה

מחלקת הארגון של הסתדרות העובדים הלאומית עם קום המדינה היתה פגועה מאוד, עקב ההתנכלויות המתמידות של המשטרה הבריטית. כל חבר באחד ממוסדות ההסתדרות היה חשוד בהשתייכות למחתרת, וכל שם של חבר אשר נפל לידי הבולשת עלול היה להביא למאסרו. כתוצאה מכך צומצמה עד למינימום ההתכתבות בניהול המשרדים של מוסדות ה.ע.ל. – לא היו רשימות חברים מסודרות, אפילו את רשימות משלמי המס צריך היה להעלים.

גם עובדי המשרדים התחלפו תדירות, בלי שהנהלת הענינים תועבר בצורה מסודרת מאדם לאדם. כתוצאה מכך צריך היה כל עובד חדש להתחיל לבנות את הלשכה מחדש, עד שבא יומו ואף הוא הובל למאסר. לא רבים היו אלה שנכונים היו לעמוד בסכנת המאסרים, וכמובן שנצטמצם מספר העסקנים והפעילים. כשקמה המדינה צריך היה להשקיע מאמץ רב כדי לשקם את מוסדות ההסתדרות. אכן, מאמץ זה שנפגם במידה רבה עקב הפילוג במפלגה, נעשה תוך אמונה שהפילוג הוא זמני, והכוח הטמון בעתודה הגדולה של התנועה הלאומית יתגבר על המצוקה הזמנית.

העתודה של ה.ע.ל. עם קום המדינה היתה, ראשית כל, בחבריה שחדלו לחשוש מעיני השוטר הזר והתחילו לפעול בסניפים ובמוסדות. העתודה היתה במחנה המעצר בקניה, שלא שוחרר עד יולי 1948. והיתה עתודה רבת עוצמה במחנות העקורים באירופה. שם פעל חדשים אחדים חבר הועד הפועל י. שוובל. באותה עת קיימה ה.ע.ל. קשר הדוק עם חברי התנועה במחנה המעצר בקפריסין. הידידים, חברי התנועה הלאומית בכל המחנות בחו"ל קיבלו אינפורמציה שוטפת על הנעשה בתנועה ובה.ע.ל. במכתב שנשלח לגולי קניה בחודש אפריל 1948, שבועות מספר לפני קום המדינה, מסופר:

“אנו מתמסרים ביתר שאת לפעולות כלכליות של ההסתדרות, לקליטת עולים וכו' – – – אנו עומדים לפני התחלה של מפעל שיכון לעולים חדשים ולוותיקים – – – דרכי התחבורה המשובשים אמנם מפריעים במידה לא מעטה לפעולה המאורגנת שלנו. בכל זאת, בזמן האחרון התרחבנו והקימונו סניפים חדשים בחדרה, ברחובות – – – מצב העבודה הוא בדרך כלל טוב והסיבות הן שתיים: 1. הנוער הולך לכל מיני גיוסים. 2. לפועל הערבי אין יותר דריסת-רגל במושבות ואת מקומו תפס הפועל העברי. חוץ מזה, גם הבניה הוגברה עקב החשש מפני עתידו של הכסף הישראלי, בגלל הוצאתו מגוש השטרלינג. לכן משקיעים את הכסף בבניה. גם הצבא שלנו דורש כבר ידיים עובדות”.

מן המכתב ברור שגם בעיצומה של המלחמה על קיום הישוב נעשה בארץ מאמץ מופלא להתפתחות כלכלית בניה, בתעשיה, בחקלאות, וה.ע.ל. נטלה חלק פעיל בהתפתחות זו. הוכנו הכלים לקליטת החברים ממחנות העצורים והעקורים באירופה ובאפריקה. אכן, עד מהרה התברר שהכלים לא הספיקו.

מוסדות ה.ע.ל. עם קום המדינה

הרכב הועד הפועל – המפעלים הכלכליים של תנועת-החרות – ועדת תכנון לפעולות כלכליות – המאבק עם רשויות המדינה והמוסדות הלאומיים – קופת-חולים לעובדים לאומיים עם קום המדינה – הזכות לשירותי ה.ע.ל. ללא-יהודים – סכסוך עם ההסתדרות הרפואית – השתתפות הממשלה בתקציב קופת-חולים – חברת השיכון "סלע" – מצוקת הדיור אחרי קום המדינה – מחלקת הקליטה וההתיישבות – מחלקת העבודה – קרנות הביטוח והפנסיה – נסיונות להרחיב את האיגוד המקצועי – "הליגה למען העובד הלאומי".

הרכב הועד-הפועל

הועידה הארצית האחרונה של ה.ע.ל. בימי המנדט, היא הועידה השישית, התקיימה בסוף מאי 1945 בנתניה. הימים היו ימי בראשית של התחדשות מלחמת המחתרת, מיד אחרי מלחמת העולם השנייה. ה.ע.ל. נערכה אז להתפתחות כלכלית בתחומי החקלאות, התעשייה והשיכון, במטרה לקלוט את העולים, שארית הפליטה מאירופה. עדיין לא היו מודעים אז לכך שהבריטים, במאמצייהם לדכא את המחתרת, ינחיתו את מהלומותיהם על מוסדות ה.ע.ל., והיו אשליה שניתן יהיה להרחיב את מוסדות ההסתדרות בעצם ימי המאבק בבריטים.

בין ההחלטות שנתקבלו בוועידה השישית:

- * להקים מפעלים קואופרטיביים;
- * לחדור לפרדסנות;
- * להקים מפעלי שיכון;
- * להקים בתי-ספר מקצועיים לנוער עובד;
- * להקים מוסדות לאספקה עצמית עבור חברי ה.ע.ל.

כמובן שבתנאי המאבק המחתרתי בסוף שנות הארבעים אי-אפשר היה לבצע אפילו חלק מן ההחלטות החגיגיות של הועידה. כיצד אפשר היה להשקיע במפעלים קואופרטיביים, כאשר כל קבוצה מאורגנת בה.ע.ל. היתה חשודה בהשתייכות למחתרת? ומי היה מסכן את כספו ואת משפחתו בשיכון בשכונות

מאוכלסות חשודים בטרור? בתנאים הקשים שבהם היתה נתונה ה.ע.ל. בימי המאבק בבריטים כמעט מן הנמנע היה לתכנן השקעות במפעלים או בשיכון. המתכננים היו צפויים למאסר, ועם המאסר עתידה היתה כל השקעה כספית לרדת לטמיון. מובן שבאותם ימים אי-אפשר היה לצפות להתקדמות בהתפתחות המוסדות. כל המאמץ הושקע בשמירה כלשהי על הקיים, על השלד הארגוני, לבל יישבר על-ידי השלטון הבריטי.

אולם, עם ההכרזה באומות המאוחדות על הקמת מדינת ישראל החלה ה.ע.ל. להתנער, כמקיצה מחלום בלהות. בשנות המאבק היתה שותפת לסבל, עתה קיוותה להיות שותפת בהישגי הנצחון. עסקניה ופעיליה עוד היו בחלקם במעצר ובגלות, אך אלה שהיו חפשיים החלו לארגן את הכלים לקראת החיים החדשים במדינה. הם הידקו את הקשר עם התפוצות, בעיקר עם הנוער הבית"רי. יזמו הרחבת "הליגה למען העובר הלאומי", כדי לחזק את הבסיס הכלכלי של מוסדותיה. הם גם החלו לתכנן כל אותם מפעלים שעליהם החליטו בוועידה השישית: קואופרטיבים לעובדים, שיכון לחברים ומפעל צרכני לאספקה עצמית. גם ההתיישבות החקלאית נכללה אז בתחום הפעולה של ה.ע.ל., אם כי בית"ר, שזה עתה החלה להתארגן מחדש, ראתה עצמה אחראית לנושא זה, כהמשך למפעל פלוגות הגיוס של בית"ר בעבר.

חלוקת התפקידים בוועד הפועל בשנת 1948 היתה:

אליעזר שוסטק – המזכיר הכללי.

יעקב שוובל – מרכז עניני הוועד הפועל ומוסדות העזר.

שבתי שיכמן – מנהל מחלקת הארגון וקופת-חולים.

משה ריזין – גזבר.

יוסף ולקר – מנהל מחלקת הקליטה.

דוד מלמדוביץ – מזכיר קופת-חולים.

יצחק שמואלי – מנהל מחלקת ההתיישבות.

שלום כהן – מזכיר הוועד הפועל ומנהל מחלקת העבודה.

יצחק אפלבויס – מנהל לשכת המס.

חברי הוועד הפועל הנוספים היו:

מאיר האוס

יעקב צ'ינסקי

יצחק המאירי

יצחק רוזנברג.

בסך הכל 13 חברים.

חלוקת התפקידים בין חברי הוועד הפועל נשתנתה עד מהרה, ככל שהתרחבה קשת הפעילות, עם הקמת חברת השיכון ומוסדותיה הכלכליים של ה.ע.ל. אולם

הועד הפועל ב-1948

מימין לשמאל: ש. שיכמן, י. רונברג, ד. מלמדוביץ, י. אפלבוים, י. שוובל, מ. האוס,
א. שוסטק, י. ולקר, מ. ריוזין, י. המאירי, י. שמואלי, ש. כהן וי. ציננסקי

לפי שעה, בשנת 1948, צריכה היתה ההסתדרות לעמוד בתחרות גם עם המפעלים הכלכליים שהקימה תנועת-החרות.

המפעלים הכלכליים של תנועת-החרות

עם פרוק האצ"ל והקמת תנועת-החרות הוחלט להקים במסגרת התנועה מחלקה כלכלית, שתפקידה היה לרכז ולהפעיל את הציוד המכני והטכני הרב שנשאר אחרי חיסול המחתרת. וכיוון שהוקמו המפעלים, התרחבה היוזמה וניסו להקים גם חברות שירותים לביטוח, לשיכון, לתיירות.

החברה המאגדת את כל המפעלים היתה "קדמה ופיתוח", חלשו עליה "נאמני התנועה" שריכזו את ציוד האצ"ל; מכוניות, מכונות ורכוש רב אחר של המחתרת המפורקת.

ב"קדמה ופיתוח" היו מאגדות:

"דרכי" – חברת מכוניות שחשבו להפכה לקואופרטיב.

"גל" – חברת משאיות, מרכוש גדוד האצ"ל בירושלים, שפורק בספטמבר 1948.

"אכתב" – מפעל דפוס, שהוקם מציוד הדפוס המחתרתי.

"יהושע טמלר" – מפעל מכני, שהוקם מן הציוד המחתרתי.

"יחיאל גאול" – נגריה, בשיתוף עם עולה.

"חיימה" – לעסקי אימפורט.

"ישפה" – מפעל יהלומים.

"חומות" – מפעל שיכון.

כן הוקמו במסגרת "קדמה ופיתוח" חברת ביטוח, חברת תיירות, בית-חרושת למקרים בחיפה. בדו"ח שהוגש על-ידי המרכז הזמני של תנועת החרות למועצה הארצית הראשונה שלה, שהתקיימה ב-19.10.48 מפורטת שורה ארוכה של תכניות נוספות להקמת מפעלים כלכליים.

מובן שבהע.ל. לא ראו בעין יפה חדירה זו של המפלגה הפוליטית לתחום הכלכלי. עסקני ההסתדרות וראשיה ציפו כי עם קום המדינה, כאשר התנאים הפוליטיים יאפשרו זאת, יוכלו בעזרת התנועה הפוליטית לבסס את הסתדרותם על-ידי הקמת מפעלים כלכליים. אולם, לא זו בלבד שתנועת-החרות התעלמה מקיום הע.ל., אלא שהקימה מערכת שלמה של חברות, מתחרות ביזמת ההסתדרות. התחרות זו עתידה היתה לתת אותותיה גם בתחום הקליטה וההתיישבות, בהן פעלו גם הע.ל., גם תנועת החרות, ובמידה שהצה"ר ובית"ר יכלו – פעלו גם הן.

המפעלים הכלכליים של תנועת-החרות נעלמו זמן קצר אחרי הבחירות לכנסת הראשונה, כשבעקבות תוצאות הבחירות החל להסתמן האיחוד במחנה הלאומי. אז גם החל להסתמן השיתוי ביחס לה.ע.ל. וכל הפונקציות הכלכליות הועברו להסתדרות, כולל ההתיישבות והקליטה שבהן עוד המשיכה התנועה הפוליטית להשתתף השתתפות פסיבית.

"ועדות תכנון לפעולות כלכליות"

בספטמבר 1948 החליט הוועד-הפועל "לממש תכניות ולבצע פעולות כלכליות שונות בהיקף ארצי" – כפי שכתב מזכיר הוועד-הפועל שלום כהן בחוזר לסניפים. "הרינו מבקשים מכם להקים בסניפכם 'ועדות תכנון לפעולות כלכליות'. על הועדות לייעץ לוועד-הפועל בשטחי שיכון, מפעלים זעירים, קואופרטיבים וכו'". לא עבר זמן רב והוועד-הפועל החליט לבנות מחדש את מחלקותיו, לקראת הרחבת מפעלי ה.ע.ל. בראשית נובמבר 1948 קיבל על עצמו יעקב צ'ינסקי את ריכוז המפעלים הכלכליים, כולל הקמת קואופרטיבים, מחלקה חקלאית, ארגון פועלי אריזה וטיפול בקרן הביטוח של הפועלים החקלאיים. יעקב שובל קיבל את ניהול המחלקה הארגונית. ש. שיכמן החל לטפל בנושא "חברת השיכון" שברבות הימים תיקרא בשם "סלע".

באותו זמן, כאשר שר הקיצוב והאספקה ד"ר דוב יוסף, השליט בארץ משטר קיצוב וצנע, החליט הוועד-הפועל על הפעלה נרחבת של מפעל הצרכנות "עומר". עתון "המשקף" מיום 3.11.48 פרסם הודעה לחברי ה.ע.ל.:

"בימים קשים אלה, כשקבלת 'סל המזונות' נעשתה לאחת הבעיות הקשות בחיי המשפחה, וביחוד בחיי הפועל, מרגיש העובד הלאומי אשר נשאר מופקר ללא דואג, את המחסור בצרכניה שלו, שתשרת אותו בלי לנצלו – – בהתאם להחלטת הוועד-הפועל קיבלה על עצמה חברת 'עומר' את התפקיד להקים צרכניות בכל הארץ".

ביום 28.9.48 חתם הוועד-הפועל על הסכם עם חברת "למזרח" שהיתה שייכת למשקיע פרטי, חבר התנועה הלאומית, יעקב הלפרין. לפי הסכם זה עתידה היתה חברת "עומר" לפעול בשיתוף של הון פרטי ויזמה ציבורית.

מאוחר יותר, במשך שנת 1949, ניסתה ה.ע.ל. שוב להקים חברות כלכליות בשיתוף עם משקיעים פרטיים: חברת ביטוח, חברת תיירות, חברה קבלנית לביצוע עבודות בנין. הנטיה לשתף הון פרטי במפעלי ההסתדרות נבעה גם מעקרון אידיאולוגי וגם – ובעיקר – מפני שאמצעי המימון בידי ה.ע.ל. היו אפסיים. למעשה התברר עד מהרה כי העקרון האידיאולוגי איננו מתיישב עם הנסיון

במציאות וקשה מאד למוג את האינטרסים הציבוריים עם שאיפות וכוונות של בעל ההון הפרטי. מכל המאמצים והנסיונות לשלב משקיעים פרטיים ביוזמות ה.ע.ל., המשיכה רק חברת "עומר" לפעול כארבע שנים, עד שגם חברה זו פורקה, אחרי החלטה מפורשת בוועידת תנועת החרות, כשגם בה.ע.ל. גמלה אז ההחלטה לפרק את החברה.

אבל בשנת 1948 חתרה הנהגת ה.ע.ל. בכל כוחותיה להרחיב מוסדותיה, להגדיל את סניפיה ולהוסיף שרותים לחבריה. כל הבסיס הכלכלי והחברתי של הסתדרות העובדים הלאומית בשנות המדינה, הונח בחדשי 1948-1949, זמן קצר אחרי הקמת המדינה. על ה.ע.ל. הוטל אז להיאבק קשות במקטרגים מבית ויריבים מבחוץ, בתנאים של פילוג בתנועה, כשכל המוסדות הממשלתיים והציבוריים שבהם שלטה מפא"י – התעלמו מקיומה, או התנכלו לה. באותם ימים זקוקה היתה הנהגת ה.ע.ל. להרבה אמונה ותושיה כדי להמשיך ולהיאבק על הקיום. וברור היה שלא יהיה קיום בלי התרחבות, בלי התפתחות, בלי סניפים חדשים, בלי רכישת הכלים לקליטתם של אלפי חברים חדשים שעלו ארצה. ניתן לקבוע, כי אם הבסיס האידיאולוגי של ה.ע.ל. הונח בראשית שנות השלושים, הרי התשתית הכלכלית והחברתית הונחה בשנים 1948-1949.

המאבק עם רשויות המדינה והמוסדות הלאומיים

לא היה תחום שבו לא הופלו לרעה מוסדות ה.ע.ל. וחבריה. בלשכת העבודה הכללית שלטה מפא"י וזכות העבודה בשרות המדינה נמנעה מן העובד הלאומי. בלשכה עצמה הופרו הסכמים וקופחה נציגות ה.ע.ל. בכל הסניפים. תקציבי המדינה והסוכנות זרמו למפא"י ושותפותיה בקואליציה, תוך התעלמות מקיומו ומצרכיו של העובד הלאומי. העולים שהגיעו ארצה עברו דרך מסננת קפדנית של שליחי מפא"י ושותפותיה, וכל קשר בינם ובין נציגי ה.ע.ל., או התנועה הלאומית, נאסר עליהם בנמל חיפה. כאשר בשלב מאוחר יותר הותרה נוכחות נציגי הסתדרות העובדים הלאומית בנמל, הורשה להשקיף על העולים, אך לא לדבר אתם. יותר מזה, העולים הוזהרו עוד בהיותם במחנות באירופה, כי אם חפצים הם להסתדר כהלכה בעבודה ובשיכון, עליהם להסתיר את השתייכותם בעבר לתנועה הלאומית. עליהם להעלים את זהותם ולהתרחק מכל קשר עם נציגי הרוויזיוניסטים בארץ. האפליה היתה בוטה, גם בחלוקת מבנים ציבוריים במרכזי העולים, בערים הנטושות שהתחילו ליישבם, במעברות, במחנות העולים. מאמץ אדיר הושקע, כדי לקבל חורבה בעיירת פיתוח, או צריף עלוב במעברה.

וכשהסוכנות היהודית והממשלה התחילו להקים שיכונים לעולים ולותיקים, לא העלו כלל על הדעת שגם חבר ה.ע.ל. זקוק לשיכון, בין אם הוא ותיק בארץ ובין אם הוא עולה חדש. תיקי הועד-הפועל ומוסדות ה.ע.ל. משנותיה הראשונות של המדינה עמוסים התכתבות מתמדת ותביעות ללא סוף, לקורטוב של התחשבות בעובד הלאומי, להגנה על זכויותיו, כאדם וכאזרח. עגומות נראות כיום הפניות של הועד-הפועל אל משרד הקיצוב והאספקה, בהן דרשו לספק גם לפועל הלאומי, שעובד עבודה פיסית, תוספת מזון. שר הקיצוב נענה אז לתביעות ההסתדרות הכללית ובתנאי הצנע החמור ששררו באותם הימים, הסכים להעניק לעובד בפרך תוספת אוכל. אבל לא לכל עובד בפרך. העובד הלאומי נאלץ להפעיל את כושר השכנוע של הנהגתו, כדי שיזכה אף הוא בתוספת מזון.

אכן, בעיית אספקת המזון לאוכלוסיה היתה קשה, וחברת "עומר" אמורה היתה להקל על מצוקה זו, ומה עוד שעל הקמת חברה לאספקה עצמית הוחלט בהסתדרות עוד בוועידה שהתקיימה בשנת 1945. אולם המקטרגים על חברה זו היו רבים, דוקא בתנועת החרות, אחרי שהמחנה הלאומי חזר והתאחד, וראשי ה.ע.ל. הצטרפו לתנועה המאוחדת "חרות-הצה"ר". נמצאו טוענים נגד הקמת חברות "מסחריות" בה.ע.ל., תוך התעלמות מן הגורמים שהביאו להקמת חברת "עומר". אגב, בשום מקום במוסדות תנועת-החרות לא נקבע שחיסול המפעלים הכלכליים שהקימה בזמנה התנועה נעשה מתוך מניעים אידיאולוגיים; מתוך התנגדות לקיום מפעלים מסחריים במסגרת פוליטית. אבל לגבי ה.ע.ל. ומוסדותיה החמירו, גם כאשר לכאורה כבר שרר שלום-בית בתנועה.

קופת-חולים לעובדים לאומיים עם קום המדינה

החששות שהתעוררו לקראת הקמת המדינה, ששלטון השמאל יחנוק את קיומן של קופות החולים "הקטנות", על-ידי הלאמת השרות הרפואי והעברתו להסתדרות הכללית – חששות אלו לא נתאמתו. אולם בפועל לא תמכה הממשלה בקופות החולים "הקטנות". באין תמיכה ממשלתית, ונוכח הצורך לקלוט המוני עולים חדשים בלי אמצעי מימון, החמיר מצבה של קופת-חולים לעובדים לאומיים יותר מאשר הקופות האחרות. השרות הרפואי של ה.ע.ל. היה חלק ממערכת המוסדות של ההסתדרות, והשיקולים להתרחבות ולפתיחת סניפים חדשים לא הצטמצמו רק בצרכי השרות הרפואי, אלא באינטרסים של ההסתדרות כולה, אינטרסים שהיו גם פוליטיים-אידיאולוגיים וגם כרוכים בצרכי האיגוד המקצועי. סניפי הקופה נפתחו לפעמים ללא כל חשבון רנטבילי, וכל החישוב היה עקרוני:

להציב רגל של העובד הלאומי במקומות שהמשלה והסוכנות היהודית מנעו בהם דריסת רגל.

כל שנות המנדט שמרה קופת-חולים לעובדים לאומיים על עצמאות מסויימת. מוסדותיה נבחרו בוועידות עצמאיות, והמרכז פעל לא תמיד בתאום מלא עם הועד-הפועל. מצב זה נתהווה עקב מצבה המיוחד של ה.ע.ל. בשנות המנדט, כאשר עקב המאסרים הבלתי פוסקים, נתערערה ההנהגה הסדירה של הועד-הפועל. לעומת זאת, קופת-חולים, כמוסד רפואי, היתה נתונה פחות ללחץ הבולשת. גם הבריטים נהגו מידת כבוד כלשהי כלפי הרופא או האחיות. אולי זו הסיבה שבאותה תקופה לא היה קשר הדוק בין ההסתדרות וקופת-חולים, ומה עוד שלא כל חברי הקופה היו עובדים, ובודאי שלא היו חברי ההסתדרות. המצב נשתנה לאחר קום המדינה, כאשר הנהגת ה.ע.ל. התבססה ויכלה לארגן מחדש את מוסדותיה. בדצמבר 1948 שונו השלטים של השרות הרפואי. לא עוד "קופת-חולים לעובדים לאומיים", אלא "הסתדרות העובדים הלאומית – קופת חולים".

כאשר החלה הממשלה ליישב את הערים והכפרים שנטשו הערבים עדיין שרר ממשל צבאי במרבית הישובים, כמו רמלה, לוד, עכו, ועסקני ה.ע.ל. נזקקו לרשימות מיוחדים כדי לנוע בהם. אחרי חילופי מכתבים אושרה הכניסה באיזורים הצבאיים לעסקני ה.ע.ל. – אולם מבנים להקמת סניפים מנעו מהם. וכאשר הממשל אישר לאחר זמן הקמת סניף של קופת חולים לעובדים לאומיים, היה זה בדרך-כלל במבנה רעוע, בסימטה נידחת, כדי שהשלט של ה.ע.ל. לא יהיה בולט לעין. בדו"ח של קופת-חולים לוועידת ה.ע.ל. ה-6, שהתקיימה ב-1950 מסופר:

"הקושי הגדול בקבלת דירות מתאימות למרפאות היה בשל מצוקת הדיור בארץ, ובשל סרובם של הרשויות לאשר ולהקציב את הדירות". ואם אחרי מאמצים הושג מבנה כלשהו להקמת מרפאה, לא היו אמצעים לציוד. שרר גם מחסור חמור ברופאים. בכל זאת, במשך שנת 1948–1949 הוקמו עשרים סניפים חדשים של קופת-חולים. וכל סניף של השרות הרפואי, היה בסיס לאיגוד המקצועי. בין הסניפים שהוקמו: ברמלה, יפו, רחובות, חדרה, לוד, מגדל-גד, וכמובן בנקודות ההתיישבות שהוקמו אז על-ידי יוצאי האצ"ל ובית"ר. קשה ביותר היה להקים סניף קופת-חולים בעכו. כאן שלט מושל צבאי, שברבות הימים נבחר כראש עיר, ואף הודח מתפקיד זה על-ידי הממשלה. מושל זה גמר אומר למנוע כל דריסת רגל בעכו מן העובד הלאומי. אחרי מאבק ממושך הוקם הסניף גם בעכו, ומכאן יכלה ה.ע.ל. להתפשט הלאה ולהכות שורשים בנהריה, בישובי הדרוזים בגליל המערבי, עד צפת.

הזכות לשירותי ה.ע.ל. גם ללא־יהודים

בין הבעיות שהתעוררו אחרי הקמת המדינה היתה – ההתייחסות למעוט הלא־יהודי במדינה. לפי תקנון מוסדות ה.ע.ל. נועדו שירותי העובד הלאומי ל"כל יהודי עמל". הגדרה זו בחוקה היתה יפה בימי השלטון המנדטורי העויין, כאשר המוסדות היהודיים ביקשו ליצור בארץ מפעלים ציבוריים, בעלי אופי ממלכתי, שהשלטון המנדטורי נמנע מלהקימם. ביניהם, כמובן שירותי הרפואה הציבורית. במטרה ליצור גרעין ממלכתי עברי, הוקמו על־ידי המוסדות היהודים שירותים ציבוריים שונים, מהם תחת מרות "הועד הלאומי", כגון מערכת החינוך, ומהם תחת מרות הסתדרויות מקצועיות, כגון השרות הרפואי. מייסדי ה.ע.ל. וקופת־החולים שלה ראו לנגד עיניהם בראש וראשונה את האזרח היהודי. ברור היה גם להם כי בבוא היום, כאשר תיכנן מדינת היהודים יקויים בה חזונו של ז'בוטינסקי בשירו "שמאל הירדן":

"שם ירוה לו משפע ואושר

בן ערב, בן נצרת ובני",

אבל כל עוד שלט שלטון זר בארץ היתה הדעת נתונה כולה לביסוס השירותים לאזרח היהודי. והנה כמו לפתע סולק השליט הזר, קמה מדינת היהודים, ובתוכה כ־70 אלף אזרחים לא יהודים. אזרחים אלה לא היו מאורגנים בשום מסגרת ציבורית שתבטיח להם שירותי בריאות. חלק מהם פנה לקופת־חולים של ה.ע.ל. וביקש להצטרף אליה.

תחילה התעוררה הבעיה בירושלים, בה נשארה בחלק היהודי המשוחרר אוכלוסיה לא גדולה של לא־יהודים, בעיקר נוצרים בני מוצא אירופאי – רובם יוונים. נשאלה השאלה: האם מתירה חוקת ה.ע.ל. לקבלם כחברים בקופת־חולים? באותם ימים עוד היתה לשכת המס נפרדת, וחבר קופת־חולים לא חייב היה להשתייך לאיגוד המקצועי. הנוצרים ביקשו להצטרף רק לקופת־חולים.

השאלה הוצגה בפני הועד־הפועל, שהתקשה להשיב עליה, מפני שהתשובה ההגיונית היחידה היתה חיובית. אולם תשובה חיובית סתרה את חוקת ה.ע.ל. בקיץ של 1949 דנו גם מרכז קופת־חולים וגם הועד־הפועל בסוגיה זו, והחליטו להעביר את השאלה להכרעת בית־הדין של ה.ע.ל. בסופו של דבר הובאה השאלה להכרעה בוועידה ה־3 של קופת־חולים, באפריל 1951. הוועידה החליטה להשמיט מן התקנון את המילה "יהודי", וזכות ההשתייכות לקופת־חולים הורחבה ל"כל אזרח עמל בישראל". כתוצאה משינוי זה בתקנון ניתן היה מאוחר יותר להקים רשת של סניפי הקופה באיזורים מאוכלסים דרוזים, נוצרים ואף מוסלמים.

סכסוך עם ההסתדרות הרפואית

תחילתו של הסכסוך עם ההסתדרות הרפואית מייד עם הקמת המדינה, כאשר ה.ע.ל. החלה להתפרס על סניפים נוספים ולקלוט חברים חדשים. כל עוד נעשה הנסיון להקים סניפי הקופה במרכזי העולים החדשים, לא התערבה ההסתדרות הרפואית. המבשולים בהקמת הסניפים היו רשויות המדינה והסוכנות היהודית שמנעו הקצבת מבנים למוסדות ה.ע.ל.; אולם כאשר הקופה החלה להרחיב את נוכחותה במרכזי האוכלוסיה הותיקה – בחדרה, ברחובות, בחיפה – התעוררה ההסתדרות הרפואית, וטענה כי קופות החולים נועדו רק לאוכלוסיה השכירה, העובדת, לא לעצמאיים בעלי-הכנסות גדולות. סוחרים ובעלי מקצועות חפשיים שהכנסתם גבוהה, הנזקקים לעזרה רפואית, יכולים לשלם לרופא המטפל את מלוא המחר. אזרח בעל-אמצעים, לפי תפיסת ההסתדרות הרפואית באותם הימים, איננו זכאי לביטוח רפואי בקופה שנועדה לשכירים. עמדת ה.ע.ל. וקופת-החולים שלה היתה שונה בתכלית, גם עקרונית וגם מעשית. מייסדי קופת-חולים לעובדים לאומיים ראו במוסדם גרעין לשירות בריאות ממלכתי, שזכאי לו כל יהודי באשר הוא אזרח בארץ. עם זאת, החברות של אמידים בקופה הגדילה במידת-מה את ההכנסות – אותן הכנסות שכה נזקקו להן מנהלי הקופה, כדי להוסיף סניפים באיזורי מצוקה.

הסכסוך בין קופת-חולים ובין ההסתדרות הרפואית נמשך לסירוגין שנים אחדות, ועד להכרזת שביתת רופאים הגיע, בעיקר באיזור חיפה. לא כל הרופאים נענו לקריאת ראשי ההסתדרות הרפואית, ובודאי לא הציבור הוותיק והאידיאליסטי של מייסדי הקופה. אלה ניסו בכל מאוּדם למצוא מוצא מן הסכסוך, לתווך בין הנהגת ההסתדרות הרפואית, שדרשו לשמור על "צנז", ולא לקבל לקופה בעל הכנסות העולות על "צנז" מוסכם, ובין מנהלי קופת-חולים של ה.ע.ל., אשר מכל הבחינות לא הסכימו לקבל את עמדת ההסתדרות הרפואית. סכסוך זה לא הגיע מעולם לפתרון מוסכם. הוא גווע מעצמו.

השתתפות הממשלה בתקציב קופת-חולים

בהתמדה, ללא ליאות, המשיכה הנהגת קופת-חולים ללחוץ על משרדי הממשלה להעניק לה יתר חופש תנועה בערים הנטושות, יתר חופש במגע עם רבבות העולים שזרמו ארצה. הם דרשו מבנים, קרקע לבנין, ולא פחות מכן דרשו שיתופם של רופאי קופת-החולים של ה.ע.ל. בועדות המייעצות השונות שהקימו הגורמים הממלכתיים בנושא הרפואה הציבורית. בנקודה זו היה רב חלקו של ד"ר

שמשון צ'רטוק, מנהל המחלקה הרפואית של הקופה. כמו בכל מוסדות הרפואה בארץ, התעוררה לא אחת השאלה, מעמדו של מי עדיף בהנהלת הקופה – של המנהל הרפואי, או של המנהל האדמיניסטרטיבי? מי בעל זכות הכרעה בנושאים רפואיים השנויים במחלוקת? שאלה זו התעוררה גם בקופת-חולים של ה.ע.ל., כל עוד היתה הקופה רשות לעצמה וזיקתה לוועד-הפועל היתה רופפת. אולם ככל שחלף הזמן, ככל שהתבססה הנהגת ה.ע.ל. אחרי קום המדינה, נפתרה הבעיה מעצמה. הסמכות העליונה של קופת-חולים היה הוועד-הפועל של ה.ע.ל.

הנהלת הקופה מימי קום המדינה ועד הועידה ה-3 של קופ"ח באפריל 1951, היתה מורכבת, חלקה מנציגי הוועד-הפועל וחלקה מארגון רופאי הקופה. השתתפו בה: דוד מלמדוביץ, יצחק אפלבוים, יעקב צ'ינסקי, שבתי שיכמן, אברהם רקנטי, יוסף ולקר, ד"ר שמשון צ'רטוק.

כל עוד שלטה במדינה ממשלה זמנית, וכל עוד נערכה המפלגה השלטת להתמודדות בבחירות לכנסת הראשונה, לא היה טעם לדרוש ולא היה סיכוי לקבל מן הממשלה השתתפות בתקציבי קופת-החולים של ה.ע.ל. אולם מאוחר יותר, כאשר נסתיימה מערכת הבחירות והכנסת החלה בפעולתה, נתקבלה בה החלטה על השתתפות הממשלה בתקציבי קופות החולים. בעקבות החלטה זו פתחה הנהגת קופת-החולים של ה.ע.ל. בפעולה נמרצת בכנסת ובממשלה, ובראשית שנת 1950 נתקבלה הקצבה ראשונה של ממשלת ישראל, שהסתכמה בכ-10 אחוזים מן התקציב הכולל של הקופה באותה שנה. אולם החזית נפרצה. הממשלה הכירה בצורך להשתתף בהוצאות השרות הרפואי של העובד הלאומי. מכאן ואילך צריך היה להוסיף ללחוץ, כדי להגדיל את השתתפות הממשלה בתקציב הקופה, ולא פחות מזה – להגדיל את השפעת נציגי העובד הלאומי בקביעת תכניות שירות הבריאות הציבורי.

"ועדה בין משרדית לתכנון וביטוח סוציאלי במדינה"

בשנת 1950 הקימה הממשלה ועדה בינמשרדית "לתכנון וביטוח סוציאלי במדינה". הועדה הזמינה חוות-דעת של ראשי קופת-חולים הלאומית בנושא הביטוח הסוציאלי, והופיעו בפניה ד"ר ש. צ'רטוק, ד. מלמדוביץ וש. שיכמן.

העמדה שהציגו נציגי קופ"ח הלאומית בפני הממשלה בראשית ימיה של המדינה היתה ונשארה בסיס להשקפותיה של ה.ע.ל. בכל נושא הביטוח הסוציאלי, עד היום. הנקודות המרכזיות בחוות-הדעת היו:

א. הממשלה נושאת באחריות להבטחת שירותי הבריאות לאזרחי המדינה.

ב. כל עוד קיימות קופות החולים, ועד שהממשלה תיטול על עצמה את האחריות, תפעלנה קופות החולים בתיאום ובהדרכת משרד הבריאות.

ג. על הממשלה להשתתף בהוצאות קופות החולים, בהתאם לגודלן ולמספר חבריהן.

ד. על הממשלה לאפשר לאזרח חופש בחירה בהצטרפותו לקופת-חולים, ועליה להעניק יחס שווה לכל הקופות.

ה. הממשלה, בשיתוף עם גופים מוניציפליים, תבטיח אישפוז יולדות, חולי שחפת וחולי רוח.

הסעיף האחרון בחוות-הדעת נבע מן ההרכב המדאיג של אוכלוסיית העולים לישראל. רבים היו בין העולים חולי שחפת וחולי-נפש. רבות היו גם הלידות. וברכיוזי העולים היו בעיות האישפוז קשות ביותר.

היחס של הממשלה לקופת-חולים שונה היה מן היחס לשאר מוסדות ה.ע.ל.; כך בעצם נהג גם השלטון המנדטורי, אולי מפני שלקופת-חולים נזקקו אנשים חולים, והעובדים בה היו יותר בעלי אופי הומני מאשר פוליטי, כמו רופאים, אחיות. עובדה היא שההתנכלויות לקופת-חולים היו תמיד פחות חמורות מאשר ההתנכלויות לשאר מוסדות ה.ע.ל., והנטיה לשתפה כגורם משפיע ביישוב ובמדינה נפגמה פחות על-ידי התכססנות הפוליטית והמפלגתית של הגורם השליט. אולי זו הסיבה שמנהלה הרפואי של הקופה, ד"ר ש. צ'רטוק, נתמנה על-ידי שר הבריאות כחבר מועצת הבריאות העליונה של הממשלה.

עם הרחבת רשת הסניפים והפעילות של קופת-חולים, הזמין המרכז את ד"ר חיים אייזנברג לעבוד במחלקה הרפואית, במטרה לשמור על רמת השירות הרפואי גם כאשר התרחב על-פני עשרות סניפים חדשים. מחלקה זו דאגה לתוספת ציוד חדש ומשוכלל בסניפים הוותיקים שהלכו וגדלו. היה הכרח להרחיב המרפאות, להשיג חדרים נוספים, גם בתנאי מצוקת הדיור של אותם הימים. מרכז קופת-חולים החל ללחוץ על משרדי הממשלה והסוכנות היהודית להקציב לקופה קרקע לבנייה ומבנים נטושים, גם בערים הגדולות. ואמנם המוסד הראשון בה.ע.ל. שזכה לקבל שטחי קרקע מרשויות המדינה למטרות בנייה והרחבה, היתה קופת-החולים. בראשית 1949 העמידה הממשלה לרשות הסניף בירושלים בנין בבקעה, ובנין זה הפך עד-מהרה לבית הבראה ראשון של קופת-חולים בארץ. גם חלקת אדמה הועמדה לרשות הקופה בירושלים, לבנין מרפאה מרכזית. מאוחר יותר הועמדו לרשות הקופה חלקות אדמה גם במקומות אחרים בארץ, ואז נתעוררו בעיות מימון הבנייה. במשך הזמן נמצאו פתרונות גם לבעיות המימון ותנופת בנייה נתנה אותותיה בכל סניפי ה.ע.ל. בארץ. הבסיס למוסדות ההסתדרות, אליו נתקשרו חברים, היתה קופת-חולים, המרפאה, הרופא, האחות, פקיד הקופה, שתמיד היה העסקן המרכזי של ה.ע.ל., ומאוחר

יותר – העסקן המרכזי של תנועת-החרות. במקום ששיגשגה המרפאה, שיגשגה ה.ע.ל. – שיגשגה התנועה הפוליטית.

אבל בהתחלה, בשנים 1948–1949, צריך היה ליצור הכל מבראשית, עם הרבה אמונה והרבה תושיה. באמונה זו החליט מרכז הקופה ביולי 1950 להקים קרן-נכות לחברים, בהנהלתו של אברהם אקסלרוד. באותו זמן התקבלה קופת-חולים של ה.ע.ל. לארגון הבינלאומי לביטוח סוציאלי, וד"ר ש. צ'רטוק נתמנה כנציג ה.ע.ל. בארגון זה.

בסתיו 1948 חגגה קופת-חולים את יובלה ה-15, בעצם הימים בהם היתה התנועה הפוליטית נתונה בתהליך של פילוג. היה זה יובל עצוב, עם מעט חגיגות. שני פלגי התנועה היו טרודים בבעיותיהם, לקראת הבחירות לכנסת הראשונה. ה.ע.ל. שנאבקה על קיומה בתוך קלחת הסכסוך, ראתה בעין רעה את הנטייה לשמור על קופת-חולים כגוף עצמאי. נתעורר צורך להבליט את העובדה שקופת-חולים היא חלק משירותי ה.ע.ל., ובראשית חודש מרץ 1949 הוחלט על הקמת מחלקת מס משותפת, "מס כולל", להסתדרות העובדים הלאומית. הנוהל שהיה קיים עד אז, לפיו כל סניף של קופת-חולים גבה מס-חבר לקופה מקומית עצמאית – בוטל. במקום הקופה המקומית הוקמה בה.ע.ל. מחלקת מס מרכזית, משותפת לכל מוסדות ההסתדרות. כמנהלה נתמנה ראובן ילין, יחד עם יצחק אפלבוים, שניהל עוד לפני כן את לשכת-המס בהסתדרות. בהדרגה טושטשו המחיצות הכספיות בין קופת-חולים וההסתדרות, עד שי. אפלבוים נשאר אחראי יחיד על תקציבי מוסדות ה.ע.ל.

הועידה הארצית השלישית של קופת-חולים

כגוף עצמאי קיימה קופת-חולים את ועידותיה, בהן נקבעה מדיניות המוסד, ונבחרו מנהליה. למעשה לא היה קשר בין ועידות ה.ע.ל. ובין ועידות הקופה. הועידה האחרונה של קופת-חולים, השניה במספר, התקיימה בספטמבר 1945. חלפו שנים והועד-הפועל של ה.ע.ל. דרש לקרוא לוועידה שלישית של הקופה. הועד-הפועל עמד על זכותו לקבוע מועד לוועידה ונוהליה. הוא גם דרש לקבוע את הרכב מרכז הקופה, כשהרוב מתמנה על-ידי הועד-הפועל, ומיעוט בו נבחר בוועידה.

בחודש יוני 1951 התקיימה הועידה השלישית, בה נבחר מרכז מוגדל, מורכב רובו מנציגי הועד-הפועל. ד"ר ש. צ'רטוק יכול היה לבשר בדו"ח שמסר לוועידה כי במשך 3 שנות קיום המדינה נוספו לקופה כ-53 סניפיה עשרות אלפי חברים חדשים, ואוכלוסייתה מונה 80,000 נפש.

הועידה השלישית של קופת-חולים היתה אחרונה שנתכנסה כמוסד עצמאי. מכאן ואילך היו ועידות הקופה חלק מועידות ההסתדרות.

חברת השיכון – "סלע"

בשנת 1945, כשהמאבק נגד המשטר המנדטורי גבר והלך, השלימה ה.ע.ל. הקמת שיכון ראשון שלה, "רמת זאב", בנתניה. היו אז תכניות לבנות גם שיכונים בירושלים ובראשון-לציון, אך הדיכוי הבריטי מנע המשך ביצוע התכניות. בכל זאת, בחודש אוגוסט 1945 החליט הוועד-הפועל להקים "חברת עובדים", דומה במטרותיה לחברה הקיימת בהסתדרות הכללית:

"חברה כלכלית ארצית מרכזית, שתכלול בחוג פעולותיה כל מפעל כלכלי הסתדרותי".

ועדה מיוחדת נבחרה לעבד את תקנון החברה. חברי הועדה היו מרדכי נס, יהודה אייפרמן ויהודה הבר. גם החלטה זו היתה אחת מרבות שבתנאי הימים ההם לא ניתן להגשימן.

רק עם קום המדינה, כאשר המוני חברים חזרו ממחנות המעצר ומגדודי הלוחמים של אצ"ל וצה"ל – רק אז נתעוררה מצוקת הדיור בכל חריפותה. מצוקה זו גברה והלכה, עם גבור זרם העולים, כאשר בזה אחר זה החלו להקים מעברות, בדונים, בלוקונים, צריפונים, מחנות אוהלים – קורת-גג כלשהי לקלוט את מאות אלפי העולים שזרמו ארצה מכל תפוצות ישראל.

חברי התנועה הלאומית, ובתוכם חברי ה.ע.ל., לא פונקו בימי המנדט בשיכונים ציבוריים, לא בהתיישבות כפרית ולא במגורים עירוניים. הקרן-הקיימת לא הקציבה להם חלקות אדמה, והקרנות הציבוריות לא הקציבו כספים למימון בנייה. האמצעים היו דלים, אפסיים. גם התנאים לא איפשרו ריכוז חברי תנועה "חשודים" בהשתייכות לארגוני המחתרת, בתוך שכונות משלהם, לנוחיות אנשי הבולשת הבריטית. אבל כאשר אחרי הקמת המדינה נשתנו התנאים, יצרה מצוקת הדיור את הכורח לחדש יוזמות ישנות. בכל הסניפים באו חברים בטענה כי הדרך היחידה להגיע לשיכון היא בנטישת הסתדרות העובדים הלאומית, משום שכל החברות הציבוריות מקבלות כמועמדים לשיכון, רק חברים שלהן.

בישיבת הוועד-הפועל ביום 12.3.49 הוחלט: "להקים חברת שיכון. הח' מ. וודינסקי וש. שיכמן יטפלו ברישום חברת השיכון בממשלה. את החברה ינהל מ. וודינסקי". כעבור כחודש ימים, ב-7 באפריל, דן שוב הוועד-הפועל בסוגית השיכון והחליט "להקים חברת שיכון שתבצע הקמת דירות על אדמת קק"ל ועל אדמות

פרטיות". כמנהל החברה נתמנה שבתי שיכמן. מאוחר יותר הוחלט ליצור חברת מניות שמנהליה הם אליעזר שוסטק, שבתי שיכמן ומרדכי נס.

הסיכוי להשיג אדמות היה רק מקק"ל. האפוטרופוס על רכוש נטוש לא ראה בה.ע.ל. גורם שמסוגל לבצע תכניות שיכון. מאוחר יותר, בפגישות עם עסקני ה.ע.ל. בסניפים, גולל שיכמן את סיפורה של "סלע":

"כאשר פנינו לראשונה לקק"ל בדבר הקצבת קרקע וכסף לשיכונים לעגו לנו בגלוי ואמרו כי אין לנו כל זכות לבקש קרקע, מפני שתמיד היינו נגד קניית קרקע. מלבד זאת, אין לנו כל בסיס כלכלי וכל זרזרה כספית. אם נוכל להוכיח שעומדים לרשותנו סכומים בהם נוכל לממן את השיכונים, יעזרו לנו. ואמנם לא היה לנו כל בסיס כספי, ולא יכולנו להוכיח כי יש באפשרותנו לממן שיכונים. כך התחלנו בידיים ריקות. מהסוכנות היהודית קיבלנו תשובה דומה: אם נוכיח כי עומדות לרשותנו 15,000 ל"י לשיכון עולים, יהיו מוכנים להעמיד תקציב לרשותנו. גם בפניותינו לבנקים נתקלנו בתשובות מזלזלות. הם, כמנהלי עסקים, דרשו מאתנו בטחונות עבור ההשקעות המבוקשות. כמובן שלא היו לנו בטחונות. תשובות כאלה קיבלנו גם מן האפוטרופוס על רכוש נטוש. רק אחרי חרשים רבים של פניות ולחצים, ואפילו איומים, התחילו לדבר אתנו. הקק"ל הסכימה להקציב לנו קרקע".

חלקת אדמה ראשונה הועמדה לרשות חברת השיכון בגבעת-רמב"ם, אך זו הייתה חלקה בלי תשתית, בלי מים וחשמל. החליפו אותה בחלקה אחרת, בתל-אביב, מעבר לירקון. אחרי-כן נתקבלה עוד חלקה, לדיור עולים. אבל לא היה כסף. שרת העבודה באותם הימים, גב' גולדה מאירסון (מאיר) הסבירה בכושר הגיונה כי אמנם יש לחברה של ה.ע.ל. כל הזכויות לקבל הלוואות וקרקע, אבל היא איננה מאמינה שיש בידי החברה להוציא לפועל מבצע שיכון. בכל זאת, נענתה לתביעות וכללה את החברה בין אלה הזכאיות לבנות שיכונים לזוטיקים.

כל המימון התחיל בהלוואה של "מרכז עבודה", קבוצה קבלנית, משותפת חלקית עם ה.ע.ל., שהסכימה להלוות לחברת השיכון 100 לירות. עם סכום זה החלו לגלגל את המפעל. עכשו, אחרי שנציגי החברה הצליחו לשכנע את ראשי הסוכנות, הממשלה וקק"ל, נאלצו להקדיש את כל כוח השכנוע שלהם כדי לעורר אמון של עסקני ה.ע.ל. בסניפים. החברים, שהיו מנוסים בעבר בתכניות-בוסר שלא הגיעו לידי ביצוע, לא מיהרו לסכן את השקעותיהם – שברך-כלל לא היו להם – ובשביל השיכון צריכים היו לשעבד עצמם בהלוואות, שלא תמיד השיגו. קשה היה לעורר אימון שתתחיל בנייה, וקשה היה להשביע את רצון החברים המשתכנים, אחרי שהבנייה החלה, ואף אחרי שהושלמה. התביעות מן החברה, בה הרגיש המשתכן בן-בית – לא היו אולי מוגזמות, אך הן גם לא התחשבו עם

המכשולים הרבים שעמדו בדרכם של מנהלי החברה. בין המשתכנים היו לא מעט קנטרנים שערכבו השקפות פוליטיות עם ענייני שיכון, ושפכו את חמתם על החברי הועד-הפועל, מפני שלא הזדרזו להזדהות במועד עם מייסדי תנועת-החרות.

מצוקת הדיור אחרי הקמת המדינה

עם קום המדינה היו בה כ-123,000 דירות נטושות ביישובים שברחו מהם הערבים. מתוך כמיליון וחצי ערבים שהיו בארץ-ישראל לפני פרוץ מלחמת העצמאות, נשארו בתחום המדינה, בחלק מארץ-ישראל, כ-70,000 לא-יהודים. מהם מוסלמים, נוצרים, דרוזים ובני-מיעוטים אחרים. כשהחלה העליה לזרם ארצה נשלחו העולים ליישב את הערים ואת הכפרים הנטושים, ביפו, חיפה, ירושלים, טבריה, עכו, רמלה, לוד, צפת ועשרות ישובים אחרים. אולם עד מהרה נתמלאו הבתים הנטושים, בעוד זרם העולים גואה והולך. בשנה הראשונה להקמת המדינה, בין 15 במאי 1948 ובין 31 במרץ 1949 עלו ארצה 203,846 נפש! התרוקנו מחנות העקורים באירופה וקפריסין. חוסלה גולת בולגריה וזרם עולים נהר מצ'כיה, תורכיה, יוגוסלביה וצפון-אפריקה. בתחילה כונו המוני העולים לבתים הנטושים. גם ותיקים רבים חסרי דירות מתאימות קיבלו דירות, בעיקר בערים הגדולות. בשנה השניה לקום המדינה נמשך זרם העולים, בעיקר מארצות המזרח. חוסלו גלויות תימן, לוב וטריפולי. נמשכה עליה גדולה מצפון אפריקה ותורכיה. הושלמה יציאת צ'כיה ופולין. גם מרומניה גדלה העליה. אולם בשנת 1949 כבר לא היו דירות ביישובים הנטושים וצריך היה להתחיל לבנות. במשך שנה זו נבנו כ-22,500 דירות קבע. אלו היו דירות באיכות ירודה, עלובות למראה, אולם המבנה היה יציב, שיכון קבע. מכאן ואילך החלו לבנות דירות ארעיות – בתי-עץ, בדונים, צריפים ומחנות אוהלים.

לקראת שנת 1951 תכננו הקמת 45,000 יחידות דיור בארץ. למעשה הושלמו רק 33,372 יחידות לשיכוני קבע. העליה הוסיפה לזרום, ובתוך שלוש שנים נכנסו ארצה 615,000 עולים. האמצעים שעמדו לרשות המדינה בממון ובכוח אדם לא הספיקו להדביק את גלי העליה – לא בתחום השיכון ולא בתחום התעסוקה.

מנהל „סלע” ש. שיכמן נואם בטקס הנחת אבן-פינה לשיכון ”סלע” ברח’ אבן-גבירול בתל-אביב

חגיגת הנחת אבן-פינה לשכונת תל-גיבורים בתל-אביב

שיכוני "סלע" הראשונים

חברת השיכון של ה.ע.ל. התחילה לפעול כחברת "סלע" החל במאי 1949. בדו"ח לוועידה הארצית השביעית, שהתקיימה בירושלים כעבור שנתיים, ב־1951, כבר יכלה סלע לספר על 6 נקודות שיכון, בשטח 240 דונם, עם 750 יחידות דיור. שיכון ראשון הוקם בצפון תל־אביב סמוך לכביש הרצליה-רמת־גן. ביום 11 באוקטובר 1949 הונחה אבן־פינה לשיכון זה, 80 דירות לחברי ה.ע.ל., עולים חדשים, רובם יוצאי בולגריה. במפעל שיכון זה הוזרם לראשונה דם חדש בהסתדרות העובדים הלאומית, דם מן התנועה הלאומית שפרחה בבולגריה ערב מלחמת העולם השנייה.

בשלב שני החלה החברה בבנין השיכון המרכזי, ברחוב אבן־גבירול, 120 יחידות עבור וותיקי ההסתדרות והתנועה הלאומית – זאת, אחרי שהתלכד מחדש המחנה הלאומי ונתהדק הקשר בין תנועת־החרות ובין ההסתדרות העובדים הלאומית.

לאחר־מכן התרחבה תכנית השיכון וכללה מאות דירות בירושלים, חיפה, פתח־תקוה, הרצליה, רחובות, נתניה, צפת, חדרה, רמת־גן. לא כל התכניות יצאו לפועל. היו קשיים, בעיקר של אשראי. לא עמדו לרשות "סלע" מוסדות בנקאיים ולא קרנות ביטוח, קרנות שבהן השתמשו חברות אחרות כדי לממן תכניות שיכון. דרישת "סלע" היתה, להקים מוסד בנקאי שיעמוד לרשותה, על־מנת שתוכל לבצע את המשימות המוטלות עליה. וכיוון שהמוסד הבנקאי לא הוקם, הוסיפה "סלע" להיאבק במחסור באמצעים.

מחלקת הקליטה וההתיישבות

שני הנושאים, קליטה והתיישבות, ירדו כרוכים בתנועה הפוליטית, בהצה"ר, בבית"ר ובהסתדרות העובדים הלאומית. אולי מפני שמאז ומתמיד, לפני מלחמת העולם, היה החינוך לעליה בתנועות־הנוער כרוך בהתיישבות, הן בהכשרות החלוציות של הנוער השמאלי והן בפלוגות הגיוס של בית"ר. הגיוס הבית"רי היה מכון לכפר, ורפואי המחשבה של כל תנועת עליה היתה מכוונת לקליטה חקלאית.

באמצע שנת 1947 פנה הוועד־הפועל להנהגת הצה"ר העולמית בתלונה על מצב קליטת העולים בתנועה. "שוררת אנדרלמוסיה גמורה בשטח קליטת עולינו והטיפול בהם", נאמר בתלונה. הוועד־הפועל הודיע אז כי יקים ועדת קליטה עצמאית, ואף יפנה למוסדות הכספיים בתביעה למימון פעילות הועדה. על־כך

השיב הרמן סגל, סגן יו"ר ההנהלה העולמית של הצה"ר, במכתב שנשלח לוועד-הפועל ב-30.7.47, כי הוועידה העולמית שהתקיימה בבול החליטה להקים ועדת קליטה בת 7 חברים, מורכבת מ-3 נציגי בית"ר, 2 נציגי הצה"ר ו-2 נציגי ה.ע.ל. במכתבו מציע הרמן סגל לייעל את הוועדה ולצמצמה לשלושה: נציג אחד לכל אחד משלושת הגופים.

לא ברור מה היתה תשובת הוועד-הפועל על הצעה זו. מכל-מקום, הוקם "מרכז התיישבות" של "ברית הנוער הצה"ר", בו השתתפו נציגי בית"ר וה.ע.ל.: א. שוסטק, י. שובל, ש. שיכמן, י. שמואלי וי. ולקר, מטעם הוועד-הפועל; מ. ארבר, ד"ר ר. בן-שם וי. לסקר מטעם הצה"ר וצ. רינבך חבר ארגון מרגולין, מטעם ההתיישבות הבית"רית. (יש לזכור שבאותם ימים הכריז השלטון המנדטורי על בית"ר כעל ארגון בלתי חוקי, והשם "ברית הנוער הצה"ר" היה הסוואה לשם בית"ר).

בישיבת הפתיחה של "מרכז ההתיישבות" סקר שוסטק את דיוני הוועד-הפועל בנושא ההתיישבות כשהוא מביע תמיהתו שבעבר התעלמו מה.ע.ל. ברשת ההתיישבות: "כוחנו במדינה העברית ייקבע לפי העמדות המשקיות והכלכליות שנתפסו בארץ. מוזר שה.ע.ל. לא שותפה ברשת ההתיישבות. עד כה היו נקודות ההתיישבות חלוציות. במדינה שתקום הן תהיינה נקודות התיישבות רגילות".

"מרכז ההתיישבות" הוקם בינואר 1948, כחודש ימים אחרי ההכרזה באו"ם על הקמת מדינת היהודים, כשבארץ השתולל כבר במלוא העוצמה הטירור הערבי. האמונה שחיי-הכפר במדינה העברית שתקום יהיו חיי-משק רגילים, לא "חלוציים", אמונה זו העידה מה רב היה הבטחון בתוצאות ההתמודדות עם המזימות הבריטיות והטירור הערבי.

בסוף ינואר קיים "מרכז ההתיישבות" עוד ישיבה ובה נתקבלו שתי החלטות אופייניות, בעצם ימי הדמים שהיו אז בארץ:

1. נתקבלה הצעה לנטיעת גן פרחים בנחלת-ז'בוטינסקי, בהשקעה של 500 ל"י.

2. הוחלט להכריז באנגליה על מגבית שהכנסותיה קודש להתיישבות הנוער הלאומי.

ואחרי-כן, ב-11 בפברואר, הופיע בישיבה נציג משמר-הירדן, ש. בן-צבי. הוא סיפר בתום-לב על העבודה בגן-הירק, על העבודה בפלחה, בשדות הסמוכים למושבה. הוא סיפר על סכנת הבצורת. איזו תמונה פסטוראלית! וכדרך-אגב הוסיף, אולי כדי לרכך את הבשורה המרה על הבצורת: בין כה לא יקשה על הכנופיות להצית את השדות. משאבת המים, במרחק 3 ק"מ מן המושבה פוצצה. בסך הכל נמצאים ביישוב הנידח 65 נפש, מהם נשים וילדים. בסך הכל 22 בתים לאורך שתי שורות. יש בריכת-דגים הניזונה ממכון-מים שני ואפשר בקלות לפוצץ גם את המשאבה הזו. אז ימותו הדגים. אבל מקווים שעד חודש מאי יוקם מפעל

מים חדש שיספק השקאה לכל הסביבה, עד אילת-השחר. בינתיים צריך לתת את הדעת לעבודות יעור, כי אין עבודות-חוץ. אבל מפעל המים החדש לא הוקם. במאי נפלה משמר-הירדן בידי האויב הסורי ובניה ומגיניה ששרדו בחיים, הלכו בשבי.

נציג ההתיישבות – חבר הועד-הפועל

ב-5 בפברואר 1948 התקיימה מועצה ארצית של ה.ע.ל., וש. שיכמן מסר בה דו"ח על ההסכם בדבר הקמת "מרכז ההתיישבות". "מקום מושבה של מחלקת ההתיישבות הוא בועד-הפועל". הואיל וכך, הוחלט לפי הצעת י. שובל לצרף את נציג נקודות ההתיישבות לוועד-הפועל. מאז החלה ההתיישבות הבית"רית, היה זה הנסיון הראשון להכניס את הטיפול בהתיישבות תחת גג הסתדרות העובדים הלאומית.

אחרי כן היה הפילוג, והלבבות נחצו, כשרוב רובם של הבית"רים הולכים אחרי הנהגת פיקוד האצ"ל. ה.ע.ל. השתדלה לשמור על נייטרליות ולתמרן בין הידידים המסוכסכים, כשהצמרת נוטה בחלקה אחרי ההנהגה הותיקה. בפברואר 1949 החליטו נציגי ההתיישבות לפרק את המחלקה המשותפת עם ה.ע.ל. ולהקים מחלקה נפרדת, עצמאית. מזכיר ההסתדרות א. שוסטק הגיב על החלטה זו במכתב ששלח לנציבות-בית"ר בישראל:

"היות ואין בדעתנו לוותר על המשך טיפולנו בשטח ההתיישבות, בעיקר בקשר להקמת כפרים חדשים, הננו רואים את עצמנו חפשיים לעסוק ולעשות בשטח זה כפי שנמצא לנכון, גם כלפי פנים וגם כלפי חוץ. לא ניכנס לדיון על הצעד שעליו החליט הכינוס של נקודות ההתיישבות. העתיד יקבע אם היתה החלטה זו מועילה ומקדמת את ההתיישבות, או לא. אולם אנו מוכנים גם כיום לקבוע הסדר לתיאום פעולה אתכם – אם רצונכם בכך".

להחלטה של נציגי נקודות ההתיישבות היתה משמעות לטווח קצר. עם איחוד המחנה הלאומי אחרי הבחירות לכנסת הראשונה, נשתנתה גם העמדה של נציגי ההתיישבות כלפי ה.ע.ל.

מפעלי קליטה בה.ע.ל.

מפעלי הקליטה של ה.ע.ל. היו משולבים בנושאי שיכון, התיישבות ותעסוקה, ובשלושת הנושאים התעוררו קשיים, בעיקר מצד הגורמים הממשלתיים. ברוב המקרים התעלמו מה.ע.ל., ויש גם שהתנכלו לה.

כאשר החלו ליישב את הדירות ביפו פנתה ההסתדרות למפקח על הרכוש הנטוש וביקשה להקצות לה מספר דירות, לפחות לשכן בהן את הפועלים חברי ה.ע.ל. שבימי המנדט עבדו במפעל ים-המלח, ואיבדו במלחמת העצמאות את פרנסתם ואת מקומות מגוריהם. אילו קיבלה ה.ע.ל. דירות לשכן את החברים הוותיקים, אפשר שהיו מנסים לקבל דירות גם לחברים עולים חדשים. אולם התשובה שנתקבלה היתה החלטית, שלילית. "אין מוסרים דירות לבוודדים". הדירות נועדו לפקיד הממשלה בלבד.

מאוחר יותר, בפברואר 1949, פנה א. שוסטק אל יו"ר מחלקת ההתיישבות דאז, לוי אשכול, ובקשו "להעמיד לרשותנו כמה כפרים נטושים למען ישובם של חברינו מן ההסתדרות – ותיקים ועולים חדשים – הרוצים להתמסר לחיי חקלאות במושב עובדים". מזכיר ה.ע.ל. ביקש מל. אשכול לקבל לראיון את נציג מחלקת ההתיישבות בה.ע.ל. – הראיון לא התקיים, וכמובן שדבר לא יצא מן הפניה.

על הקמת מחלקת ההתיישבות בה.ע.ל. הוחלט ב-8 בפברואר, בעקבות החלטת נקודות ההתיישבות להסתלק מן השותפות עם ה.ע.ל. באותה ישיבה הוחלט למנות כמנהל המחלקה להתיישבות את י. שמואלי וכמנהל מחלקת הקליטה, את י. ולקר. במחלקת הקליטה השתתפו שלום כהן – לענייני שיכון; מ. וודינסקי – לענייני תעסוקה ובתי-מלאכה; ד. מלמדוביץ – לענייני קופת-חולים.

ההחלטה לרכז את מאמצי ה.ע.ל. לענייני קליטה, באה לאחר שהוברר כי הפילוג בתנועה פגע במאמצי הקליטה. הן בתנועת-החרות הן בהצה"ר והן בה.ע.ל. עסקו בענייני קליטה, כל אחד לחוד, כמובן בצורה בלתי יעילה. משנתקבלה ההחלטה להקים מחלקה לקליטה בה.ע.ל. ראה את עצמו הועד-הפועל אחראי בלעדי לקליטת העולים, כשהוא-מודע לעובדה ששום גוף אחר בתנועה הלאומית על פלגיה איננו בנוי לטיפול מעשי בעולה, לא בבעיות דיור, לא בתעסוקה ולא בשירותי רפואה. האמצעים שעמדו לרשות ה.ע.ל. היו דלים – אך היו כלים, היה שלד וסביבו ניתן היה להקרים עור וגידים.

מכאן ואילך פעל הועד-הפועל במגמה לרכז בידי ה.ע.ל. את כל נושאי הקליטה. וגם כאשר חזר שלום-הבית בתנועה, הוסכם כי ה.ע.ל. היא שתקח לידיה את ענייני הקליטה, כולל שיכון והתיישבות.

ריכוז המאמץ בה.ע.ל. נשא פרי, ובמשך הזמן החלו מוסדות ההסתדרות לקבל חלקות אדמה ותקציבים לא גדולים – לשירותי בריאות ושיכון. מנהל מחלקת

הקליטה בסוכנות היהודית גיורא יוספטל פנה בחוזר אל מנהלי בתי העולים ודרש מהם להעמיד לרשות ה.ע.ל. מועדונים במחנות. נציגי ההסתדרות קיבלו רשיונות לנוע חפשית באיזורים שהיו תחת ממשל צבאי. בהדרגה השתלבה ה.ע.ל. במערכת הקליטה בארץ, כאשר לאט-לאט הגיעה התנועה הפוליטית למסקנה שאין לה הכלים לטפל בבעיות הפרט – בעולה, בעובד, באדם הנזקק לשירותי עזרה.

מחלקת העבודה

עם הצטרפות ה.ע.ל. ללשכת העבודה הכללית, צומצם היקף הפעולות של "מחלקת העבודה". שוב לא נאלצה המחלקה לחזר אחרי מעסיקים ולחפש יום עבודה לחבר. מעתה סיפקה הלשכה הכללית את העבודה. ואם גם נהגה הלשכה ביחס של אפליה כלפי העובד הלאומי, נשארה בכל זאת הכתובת היחידה לחיפוש עבודה. כך נתרופף הקשר בין החבר ובין "מחלקת העבודה". נתרופפה הזיקה הישירה של העובד לפקיד ההסתדרות, שבעבר טרח ודאג ליום עבודה. לעומת זאת יכלה המחלקה להתפנות ולפעול, לא רק למען היחיד, הפרט שביקש תעסוקה, אלא לכלל הציבור. ההסתדרות יכלה עתה, וגם צריכה היתה, לפעול למען הטבת תנאי העבודה של ציבור חבריה – בשיפור זכויות העובד, בהבטחת עתידו ובהגנה על הישגיו המקצועיים.

ביוני 1948 החלה מחלקת העבודה במו"מ עם בעלי מפעלים בענין תשלום שכר לעובד, גם עבור זמן האבטלה "עקב אזעקות והרעשות מן האויר". הימים היו ימי מלחמה, אחרי שהמצרים התקיפו מן האויר את העיר תל-אביב וגרמו אבידות ונזקים. נציגי הסתדרויות העובדים הגיעו אז לידי הסכם עם התאחדות בעלי-התעשייה לפיו:

"לא ינכו בעלי המפעלים משעות העבודה בעד חצי השעה הראשונה של האבטלה – – – לאחר חצי שעה יחולק חשבון האבטלה, 50% לחובת נותני העבודה ו-50% לחובת הפועל. במקרה שהאזעקה תהיה סמוך לארוחת בוקר, או צהרים, על בעלי-המפעלים והעובדים להסדיר שעת הארוחה והמנוחה בזמן האזעקה. וזמן זה ייחשב על חשבון ההפסקה. כל האזעקות ביום אחד תצורפנה לחשבון אחד, לחישוב זמן האבטלה – – – חשבון שעות העבודה יתנהל באופן שבועי – – –".

חוזר בנידון הסכם אבטלה-האזעקות הפיצה מחלקת העבודה ב-24 ביוני 1948. כעבור כחודשיים נתגלו סימנים ראשונים של מחסור כלכלי. נתרבו הנזקים ומחלקת העבודה נחלצה לעזרתם בחלוקת מזונות ללא-תשלום. אולם באותם ימים כבר היתה המדינה נתונה במשטר של צנע וקיצוב, ואי-אפשר היה להשיג

מזון, גם לחלוקה לנזקקים, בלי הקצבה ממשלתית מיוחדת. נציגי ה.ע.ל. ביקשו מן המפקח על המזונות הקצבה לתמיכה בחברים, אך זה הפנה אותם אל לשכת הסעד. גם לשכת הסעד דחתה את הפנייה, בטענה שהיא מחלקת מזון רק למוסדות שמנהלים מטבחים ציבוריים, ולה.ע.ל. לא היו מטבחים כאלה. שוב חזרו נציגי ה.ע.ל. ובקשו מן המפקח על המזונות אפשרות לספק מזון לפחות לחברים "תשושי-כוח ומחוסרי-עבודה".

התרוצצות מחלקת-העבודה להשיג מזון למובטלים היתה מאותות הזמן. המצב במשק הלך והחמיר, והממשלה, בהסכמת ההסתדרות הכללית נטתה להפחית את תוספת-היוקר ולא להצמידה למדד יוקר המחיה. הפלגים השמאלניים, שכוחם היה ניכר בהסתדרות הכללית, התריעו נגד מגמה זו בממשלה. לעומת זאת התייצבה בנקודה זו ה.ע.ל. לימין הממשלה. נציגי ועדי-עובדים הוזעקו לכנס מיוחד, לדיון על בעיות תוספת היוקר, ובכנס הוחלט: "למרות שהאינדקס איננו משקף את המצב הריאלי של יוקר-המחיה, הרי בשל נימוקים פטריויטיים מקבלת עליה ה.ע.ל. את דין הורדת תוספת היוקר, ויחד עם זה היא מוקיעה את ההתמודדות של הפלגים בתוך ההסתדרות הכללית בשאלה זו, התמודדות הנושאת בחובה הרס משק המדינה".

בתוך המצוקה והמחסור, למרות הקיפוח והאפליה כלפי חבריה, התייצבה ה.ע.ל. לצד הממשלה, בתקווה שריסון תוספת השכר אולי יקל על המשק הלאומי, שנלחץ תחת עומס הוצאות קליטת העליה האדירה, במדינה שזה עתה קמה.

קרנות הביטוח והפנסיה

גולת-ההכותרת של מחלקת העבודה בשנה הראשונה לקום המדינה היתה בהבטחת זכויות העובדים בקרנות ביטוח ופנסיה – זכויות אלמנטריות שעד אז לא היו לעובד הלאומי בכלל, ובודאי לא היו לשכיר-היום בענף הבנין. עוד בשנת 1946, זמן קצר אחרי המלחמה, הופץ חוזר של מחלקת העבודה, בחתימת שלום כהן, בו נאמר:

"ענף הבנין הולך וכובש לו בהדרגה את מעמדו בהסתדרותנו. במשך תקופה ארוכה בה שותקו עבודות הבנייה, בשנות המלחמה, התפזרו פועלי הבנין ונקלטו בענפי משק אחרים. עם חידוש הבנייה בארץ התחילה ה.ע.ל. לארגן מחדש את שורות פועלי-הבנין – – –

בעיה קשה ומכאיבה היא בעיית הפועל הפשוט, שאין לו דואג. הוא ראשון לפיטורין ואחרון לסידור בעבודה. עלינו לעשות עכשיו למענו הרבה, ביחוד כשמקצוע הבנין עומד לפני התרחבות.

קרן ביטוח פועלי הבנין הוקמה כדי להבטיח לפועל תנאים סוציאליים, דמי-מחלה, קופת-תגמולין וחופשה שנתית".

באיזור תל-אביב, בו היו קבלנים רבים שהעסיקו פועלים חברי ה.ע.ל., ניתן היה להקים קרן של פועלי-בנין. לא כן בסניפים אחרים, ולא כן לגבי פועלים במוסדות ממשלתיים וציבוריים, שניכו משכרם דמי-ביטוח – אבל כספים אלה זרמו לקרנות ההסתדרות הכללית והפועל חבר ה.ע.ל. לא קיבל כל תמורה עבור כספו.

ההסכם הראשון עם ההסתדרות הכללית נחתם באיזור תל-אביב ביום 12.4.49, לפיו יכלו פועלים חברי ה.ע.ל. להפריש משכרם לקרן הביטוח של ההסתדרות. "בתל-אביב מאורגנים יפה קבוצות בנין המהוות גורם חשוב בענף" – נאמר בדו"ח של הועד הפועל לוועידה השביעית של ה.ע.ל. ב-1950 – "אולם בכל סניף אחר נתקלנו בקשיים עצומים בגביית המס".

ב-20 ביוני 1949 הורחב ההסכם לכל הסניפים של ה.ע.ל. בארץ, אך מחוץ לאיזור תל-אביב לא נתאפשר לקרן של ה.ע.ל. לגבות מסים מחבריה, אלא:

"הגבייה בכל יתר המקומות, כולל הערים והמושבות מחוץ לתל-אביב, תהיה מרוכזת בידי הקרן לביטוח של פועלי הבנין ועבודות ציבוריות, של ההסתדרות הכללית, והכספים שייגבו עבור חברי ה.ע.ל. יוחזרו לקרן שלהם, בהתאם לרשימת החברים שתוגש ע"י נציג הקרן לביטוח של ה.ע.ל. במקומות, ותאושר ע"י נציגי הקרן לביטוח הבנין ועבודות ציבוריות".

חדשים חלפו וההסתדרות הכללית לא כִּבְדָה את ההסכם שעליו חתמו נציגיה. כספי העובד הלאומי הוסיפו לזרום לקרן "הכללית", והסכסוכים על רקע קרן הביטוח לא פסקו מאז נחתם ההסכם.

קרן ביטוח פועלים חקלאיים

ביום 6.9.49 נחתם הסכם בין ה.ע.ל. ובין "קרן ביטוח לפועלים חקלאיים שכירים של ההסתדרות הכללית". הסכם זה שונה היה בתכלית מן ההסכם של פועלי הבנין. נראה שמעמדה של ה.ע.ל. בקרב הפועלים החקלאים לא היה איתן, כמעמדה בקרב פועלי הבנין, לכן הסכימה להתמזג עם הקרן של ההסתדרות הכללית. בהסכם נקבע:

- א. "שתי הקרנות מתמזגות לקרן אחת. שמה: 'ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י קרן לכלל הפועלים החקלאים השכירים'.
- ב. כל הכספים הנגבים נכנסים לקופה המרכזית של הקרן האחת.
- ג. הנהלת הקרן המרכזית מתחייבת להעביר לקופת-מלווה של ה.ע.ל. לחשבון עו"ש מידי חודש בחודשו 10% מכל הכספים הנכנסים לקרן, בהתאם לדו"ח כספי.

ה.ע.ל. תקבל נציגים בהנהלת הקרן, במרכז ובסניפים בהתאם לאחוז הנ"ל (10%)."

גם בקרן זו לא התנהלו היחסים בין שתי ההסתדרויות על מיימנוחות ורבו הסכסוכים. אולם זכותו של הפועל השכיר נשמרה על-ידי נציגי ה.ע.ל., ועם כל חילוקי-הדיעות בין שתי ההסתדרויות, ולמרות המגמות לפגוע בחברי ה.ע.ל. בקרן, הקפידו נציגי ה.ע.ל. לשמור על זכות הביטוח של העובד החקלאי. סידרת ההסכמים לביטוח הפועלים בשנת 1949 כללה גם הסכם עם קופת-חולים לעובדים לאומיים, שנחתם בחודש מאי והבטיח, תחילה לפועלי-הבנין, דמי-מחלה, דמי-חופשה וביטוח מפני תאונה. במשך הזמן הורחב ההסכם גם לענפי משק אחרים. רק בשנת 1951 נכנסה הממשלה כגורם בסוגיית הביטוח של העובד השכיר והניחה על שולחן הכנסת הצעת חוק "קרנות חופשה". אבל גם הצעה זו השאירה את האחריות ל"קרנות החופשה" בידי ההסתדרות הכללית, "הייצוגית". ה.ע.ל. דרשה לשתף בניהול קרנות החופשה את כל הסתדרויות העובדים, דוגמת ניהול לשכות העבודה הכלליות.

נסיונות להרחבת האיגוד המקצועי

בשנת 1948 נעשו נסיונות רבים להרחיב היקף פעולותיה והשפעתה של ה.ע.ל. בענפי מקצועות שונים, הן למען קליטתם של חברים חדשים והן למען הקמת מפעלים כלכליים-קואופרטיביים, כדי ליצור מקומות עבודה חדשים. בשני ענפי עבודה עיקריים הצליחה ה.ע.ל. להתבסס עוד בימי שלטון המנדט: בענף הבנין ובענף היהלומים. אולם עקב תנאי המלחמה ששררו בארץ בשנת 1948, נפגעו שני הענפים, ובעיקר נפגע ענף פועלי היהלומים. בסוף קיץ 1948 הפיץ הועד-הפועל חוזר למועצות הפועלים ובו החלטה לארגון מחדש של אגודות פועלי-היהלומים. "לשם ביצוע יעיל של ההחלטה, מינתה מזכירות הועד-הפועל את הח' מרדכי נס כמרכז ארצי של ענף היהלומים, אשר יעבוד ויפעל בהדרכתו של הח' א. שוסטק".

באותו זמן השתדלה ה.ע.ל. להציב רגל גם בתוך ציבור עובדי המדינה והרשויות המקומיות. הימים היו ימי קיץ 1948, כאשר בירושלים עוד קיים הארגון הצבאי הלעומי גדוד לוחם, בבסיס בשכונת קטמון. נוכחות כוח האצ"ל בירושלים העניקה השפעה מסויימת גם לה.ע.ל. בעיר, ואיש ה.ע.ל. בשרות המדינה יוסף ג'רסי העיז להתייצב בראש ועדה שיזמה הקמת תא עובדי מדינה חברי ה.ע.ל. בירושלים. הועד-הפועל עודד את ג'רסי ביזמתו, ובמכתב אליו מיום 4 במרץ 1948 נאמר:

"עם פירוק ממשלת המנדט והקמת הממשל היהודי באיזור המדינה

העברית, ועם הקמת המדינה הבין-לאומית בירושלים בהתאם לתוכנית החלוקה, זוממת ההסתדרות השמאלית להשתלט על ציבור הפקידים הממשלתיים ולכוף עליה להתארגן אך ורק בהסתדרות השמאלית, בניגוד למצפונם והכרתם החופשית של רבים מציבור הפקידים הממשלתיים. לשם ביצוע המזימה הזאת משתמש השמאל בכל מיני איומים כלפי אלה שאינם סרים למרותו. עלינו לעמוד בפרץ, וזאת נוכל לעשות רק על-ידי התארגנות במסגרת הסתדרותנו".

בתיקי הועד-הפועל מאותה שנה אין פנייה דומה למועצות פועלים אחרות. אולי מפני שבירושלים "העיר הבין-לאומית", בה היתה נוכחות משמעותית לאצ"ל, העיזו פקידי הממשלה, יותר משהעיוז במקומות אחרים. אבל היו עוד נסיונות לארגן עובדי רשויות מקומיות, נסיונות אלה עלו יפה, בעיקר בערים בהן היה השמאל במיעוט: בתל-אביב, רמת-גן, נתניה.

מאוחר יותר הוקמו תאי ה.ע.ל. בשרות המדינה, בכל מקום בו היה קיים סניף ה.ע.ל. המאבק לחופש ההתארגנות של עובדי המדינה נמשך שנים ארוכות, ועד לבית-המשפט הגבוה לצדק הגיע, כאשר בבחירות לאיגוד עובדי המדינה בשנות השישים, נעשה ניסיון לזהות את ההשתייכות לאיגוד עם ההשתייכות להסתדרות הכללית.

"הליגה למען העובד הלאומי"

ההחלטה להקים את "הליגה למען העובד הלאומי" נתקבלה בוועידה הארצית השישית של ה.ע.ל. שהתקיימה בנתניה ב-1945; זו הועידה שהניחה יסודות לבנין מוסדותיה הכלכליים והארגוניים של ההסתדרות. בפרק על ההחלטות של הועידה לענייני ארגון והסברה נתקבל סעיף המטיל על הועד-הפועל להקים את הליגה, שתפקידה:

א. להפיץ את רעיון העובד הלאומי וליצור לו קשרים בתפוצות.

ב. לממן את המפעלים הכלכליים של העובד הלאומי".

בשנת 1946 יצא א. שוסטק לארה"ב במטרה להקים שם את סניפי הליגה. הימים היו ימי המאבק בשלטון המנדטורי, ותשומת-הלב של היהודים בתפוצות היתה נתונה לצרכי המאבק. בעיות העובד בכלל, ובעיות העובד הלאומי בפרט, לא עמדו בראש מעייניהם של יהודי-אמריקה באותם הימים, ולא קלה היתה המשימה שנטל על עצמו מזכירה הכללי של ה.ע.ל. – אולם החריש נעשה, וכעבור כשנה הצטרף אליו חבר הועד-הפועל יצחק המאירי. הם הקימו סניף ראשון של הליגה בדטרויט. קבוצת נשים מקומית התארגנה לפעולת איסוף כספים לצרכי ה.ע.ל. בארץ, בעיקר לצרכי קופת-חולים. עד-מהרה התפתח גרעין הליגה

בדטרויט ותרומות החלו להגיע משם, בכסף ובציוד רפואי רב. המודעות לקיומה של ה.ע.ל. חדרה לשכבה ניכרת בעיר, שעד אז ידעה רק על ההסתדרות הכללית, ועל הפועל המזרחי. מדטרויט פנו נציגי ה.ע.ל. לשיקאגו ולפיטסבורג. הם ארגנו שורה של קונצרטים והופעות אמנותיות, שהכנסותיהן הוקדשו לעובד הלאומי בארץ. עם ההופעות הגיעו גם לניו-יורק, והחלה התארגנות נגדית של נציגי ההסתדרות הכללית והפועל המזרחי. ברחובות הרובעים היהודיים בערי אמריקה הופצו כרוזים נגד ה.ע.ל. וחרושת של שמועות וכרזות הביאה לבתי התורמים דבריי-בלע על מוסדות ה.ע.ל. ועל שליחיה. הדים להתקפות אלה הגיעו גם לעתונות הלא-יהודית אבל למרות ההתקפות הונח בארה"ב יסוד לליגה, ותוצאותיה השפיעו לאורך ימים על מוסדות ההסתדרות.

ההתפתחויות הפוליטיות בארץ חייבו את שובו של א. שוסטק, ובאמריקה נשאר יצחק המאירי בלבד. אבל הליגה הפכה לגורם של קבע בארה"ב. במשך הזמן הושג הסכם בין המגבית היהודית המאוחדת בארה"ב ובין הצה"ר, ולפי הסכם זה, חלק מן התקציב שהוענק להצה"ר יועד למוסדות ה.ע.ל. – אלא שהכספים מהצה"ר לא תמיד הגיעו לה.ע.ל. ושוב נשמעו קולות בה.ע.ל. לחזק את קיומה של הליגה באמריקה.

במשך הזמן הוקמו סניפי הליגה במקומות רבים בעולם. טובי העסקנים של התנועה הלאומית בתפוצות נחלצו לעזרת העובד הלאומי בהתרמות, מגביות והסברה. בצרפת פעל מטעם הליגה הרמן פקלר, ועד צפון אירופה הגיע. באנגליה פעל בתקופה מסוימת יהודה בן-ארי, ובניו-יורק הקים משה גילוני את "ישראל פיונרס פנדיישן", שעסקה בעיקר בהתרמת ציוד רפואי לקופת חולים. סניפי הליגה הוקמו במשך הזמן בארצות אמריקה הדרומית, דרום-אפריקה, ואפילו בתורכיה. עלון אינפורמטיבי בשם "ביולעטין" החל להופיע בלשון האידיש ונשלח לכל סניפי הליגה בעולם. בראשית שנות החמישים עוד היתה שפת האידיש לשון מקשרת בין מרבית היהודים בתפוצות.

ההתמודדות בבחירות לכנסת הראשונה – ותוצאותיה

כשלוך התנועה הלאומית – לחץ לאיחוד התנועה – לקראת הועידה הראשונה של תנועת-החרות – דיונים בה.ע.ל. על הצטרפות להסתדרות הכללית – לקראת הקונגרס הציוני הראשון במדינת-ישראל – הסכמים כלכליים בין ה.ע.ל. ובין תנועת-החרות – מפעלים כלכליים של ה.ע.ל. – בעיות הקליטה – הנוער העובד הלאומי – לקראת הועידה השביעית של ה.ע.ל. .

עם התקרב מועד הבחירות לכנסת הראשונה נעשו נסיונות רבים לאחות את הקרע בתנועה הלאומית, אולם ללא הצלחה. המתרחקות בין הפלגים גברה, ומתיחות זו נתנה אותותיה גם בהסתדרות העובדים הלאומית. בביררה שעמדה אז בפני מנהיגי מפא"י, בין הצה"ר, שהיתה בעיניהם "הרע במעוט", ובין התנועה החדשה שקמה "מיסודו של הארגון הצבאי הלאומי", ברור שהם העדיפו את הצה"ר, שכבר היתה מוכרת לה ונציגיה ישבו בתנועה הציונית. לגבי הצה"ר פגה במידה רבה האיבה שליוותה את מפא"י שנות דור; במקומה בא הזלזול. לעומת-זאת התעוררה כלפי תנועת החרות האיבה הלוהטת משכבר הימים. תקופת "הסיזון" עדיין לא נשכחה אז, ודם חלל "אלטלינה" עוד היה רענן. המאסרים ההמוניים של ממשלת מפא"י, אחרי השמדת "אלטלינה" ואחרי רצח הרוזן ברנדוט, הטילו צל כבד על היחסים בין השמאל השליט ובין תנועת-החרות. במצב זה הוטל על ה.ע.ל. לתמרן, לא רק בין פלגי התנועה הלאומית, אלא גם בכל מגע עם המוסדות הממשלתיים והלאומיים.

בערב ראש-השנה תש"ט, 25.9.48, הופיע הגליון הראשון של עתון "חרות". בטאון הצה"ר, "המשקיף", עוד הוסיף להופיע חדשים מספר, עד אחרי הבחירות. אחרי-כן, בחול-המועד סוכות, ב-20.10.48, נפתחה המועצה הארצית הראשונה של תנועת-החרות באולם "אוהל-שם" בתל-אביב. העצרת היתה חגיגית. הוזמנו אליה אורחים רבים, ביניהם גם המזכיר הכללי של ה.ע.ל. אליעזר שושטק. אולם המזכ"ל נעדר מן העצרת. במכתב התנצלות ששלח להנהגת תנועת-החרות הסביר שההזמנה הגיעה אליו באיחור.

אחרי-כן, בחול-המועד סוכות, בעצם ימי העצרת של התנועה החדשה, נפתח גם כינוס ראשון של "בני אצ"ל", במקום בית"ר. הפילוג קם והיה. אבל גם בתקופה

זו עוד נמשכו נסיונות לאחות את הקרע. מנהיגי שני הפלגים נפגשו לדיונים על הופעה ברשימה מאוחדת לכנסת. אולם בשלב סיכום המו"מ נפרדו הצדדים והחליטו להופיע ברשימות נפרדות. ואמנם ביום הבחירות, ב-25.1.49, הופיעו שלוש רשימות של התנועה הלאומית: תנועת-החרות, הצה"ר – ונוספה עליה רשימת "לוחמי חרות ישראל".

תנועת-החרות רחפה על גל נלהב של לוחמי המחתרת ונדמה היה כי היא סוחפת אחריה לקלפי המוני בוחרים. במטרה "לחמם" את האוירה נגד התנועה הלאומית, בחרה משום-מה מפא"י את הסתדרות העובדים הלאומית כמטרה לפגיעותיה. נציגי ההסתדרות הכללית, שחתמו זה-לא-כבר על הסכמים בדבר קרנות הפנסיה של פועלי הבנין חברי ה.ע.ל., התעלמו מן ההסכמים. הם המשיכו לגבות את כספי חברי ה.ע.ל., אך סרבו להעבירם לקופת הקרן של העובדים הלאומיים. החלה תסיסה, שנמשכה שבועות מספר, עד אחרי הבחירות לכנסת. עד שהתברר כי חדרת מפא"י מפני תנועת-החרות היתה מוגזמת.

תוצאות הבחירות היו עגומות לכל המחנה הלאומי. הצה"ר קיבלה בסך הכל 2844 קולות (0.66%). היא נמחקה כליל מרשימת המפלגות בארץ. לח"י קיבלה 5300 קולות (1.2%) וזכתה במנדט אחד לכנסת. נתן פרידמן-ילץ, שנאסר אחרי רצח הרוזן ברנדוט, שוחרר ממאסרו ונבחר לכנסת. תנועת-החרות, שהכל התנבאו להישגיה בבחירות, קיבלה 49,220 קולות (11.52%), 14 מנדטים. האכזבה היתה רבה בכל המחנה הלאומי. ועם האכזבה באה התפכחות. זמן קצר אחרי הבחירות החל חשבון-נפש. הועד-הפועל של ה.ע.ל. הקדיש דיון מיוחד לתוצאות הבחירות.

כשלוך התנועה הלאומית בבחירות עורר דאגה לעתיד ה.ע.ל., וביום 8 בפברואר 1949, ימים מספר אחרי הבחירות, פתח יעקב שוובל את הדיון בועד-הפועל כשהוא מתרכז בבעיות הארגוניות של ההסתדרות. לדבריו, ההצטרפות ללשכת העבודה הכללית רופפה את הקשר בין החבר ובין האיגוד המקצועי שלו, וכתוצאה איבדה ההסתדרות חלק רב מהשפעתה על חבריה.

לעומתו ראה מאיר האוס בחומרה את העובדה שחמשת האנשים המנהלים למעשה את ה.ע.ל. הזדהו עם הצה"ר ו"תוצאות הבחירות מגלות שהמוני החברים מתנגדים לקו זה של הועד-הפועל". האוס הציע שהועד-הפועל לא יזדהה עם הבעיות הפוליטיות בתוך התנועה, כיוון ש"הרוב של חברי ההסתדרות הם חברי תנועת-החרות. יש לבוא בדברים עם מרכז תנועת-החרות" כדי למצוא דרך להבנה הדדית.

יוסף ולקר קבל על כך שחברים מרכזיים בה.ע.ל. העדיפו לרכז את פעילותם בתנועת-החרות. "היו רבים שנשלחו לה.ע.ל. על-ידי המחתרת, רק כשנזקקו לה, אבל אף-פעם לא התקשרו אליה כחברים. ה.ע.ל. צריכה לדרוש גם מתנועת החרות וגם מהצה"ר תמיכה ודאגה לקיומה, מפני שהיא משרתת את חברי שתי

המפלגות. אין להעלות על הדעת הזדהות ה.ע.ל. עם תנועת-החרות, כאשר אין איש יודע את כוונת התנועה לגבי ההסתדרות."

דוד מלמדוביץ טען כי "לא נוכל להחזיר את אלפי החברים להסתדרות, אם נלך עם הצה"ר. אם שתי אמהות תטפלנה בתינוק – הוא ימות. עלינו להיפגש עם הועד-הפועל של תנועת-החרות ולדון על המשך התפתחותה של ההסתדרות". יעקב צ'ינסקי הציע לפתור את הסבך, על-ידי מינוי איש תנועת-החרות כמנהל המחלקה הארגונית של ה.ע.ל.

יעקב שובל התערב בויכוח: אנשי הצה"ר שפעלו בה.ע.ל. עשו הכל כדי ללחוץ על המפלגה שלהם למען ההסתדרות. לעומת זאת, אנשי תנועת-החרות בהסתדרות לחצו על ה.ע.ל., שתיתן למפלגה, במקום לדרוש מן המפלגה שתעזור להסתדרות. הנה, בתנועת החרות התחילו להקים מפעלים כלכליים, וחברי הועד-הפועל בתנועה לא השמיעו כל תגובה נגד הפעלת פונקציות כלכליות בתנועה הפוליטית. "תנועת-החרות איננה יכולה לשחק משחק דו-פרצופי לאורך ימים. אם אבוא לחברי הפרלמנט מחרות ואדרוש מהם לפעול בפרלמנט למען ה.ע.ל., והם יסרבו, נצטרך להכריז שאין צירים אלה מייצגים אותנו" (בשעת הדיון בועד-הפועל עדיין לא התקבל השם "כנסת" כפרלמנט הישראלי).

בהמשך הדיון התעוררה שאלת המשך הקיום של המחלקות לקליטה ולהתיישבות, מפני ששוב אי-אפשר היה לקיים מסגרות משותפות עם בית"ר ועם הצה"ר – שני הגופים שהוכו בבחירות. גם עם תנועת-החרות אי-אפשר היה לקיים מסגרת משותפת, מפני שה.ע.ל. לא יצרה בשלב זה קשר ארגוני עם התנועה החדשה.

בסיכום הוחלט להקים מסגרת עצמאית של ה.ע.ל. להתיישבות ולשיכון. כמנהל המחלקה להתיישבות נבחר יצחק שמואלי. מאוחר יותר, כעבור שבועות מספר, תוקם חברת השיכון בהנהלתו של שבתי שיכמן – חברת "סלע".

הלחץ לאיחוד התנועה

הלחץ לאיחוד המחנה בא מכמה וכמה צדדים. ראשית, תוצאות הבחירות פגעו לא מעט בבטחון העצמי של מנהיגי תנועת-החרות. מפה ומשם התחילו לשאול שאלות: על מה ולמה התחולל הקרע במחנה? האם לא תרם הפילוג להישגי מפא"י בבחירות? ועם השאלות באה המציאות העגומה שלאחר ההתפכחות. האמצעים היו מצומצמים. הקופה היתה ריקה. מערכת הבחירות בלעה ממון רב, ועתה צריך היה לצמצם את המנגנון, את המשרדים, את פעולות ההסברה והארגון. עתה התחילו להרגיש בנטל הכבד של תקציב העתון "חרות", שתפוצתו היתה רחוקה מן הציפיות. קשה היה לתכנן פעילות להרחבת התנועה, כאשר

המחסור באמצעים חייב את צמצום הקיים. והלא באותם ימים הוסיפו עולים לרבבותיהם לזרום ארצה אל המעברות והמחנות, ותנועת-החרות לא יכלה ליצור קשר אתם, בגלל היד הכבדה, המפקחת, של שלטון מפא"י.

בראשית פברואר 1949 התקיים כנס ארצי של בית"ר בארה"ב, אחת המדינות המעטות בתפוצות שבהן פעלה בית"ר במסגרת ארגונית כלשהי. גם בכנס זה הוצגו שאלות מרות, ודרישות לאיחוד המחנה. יש לזכור שתנועת-החרות לא פעלה כלל בתפוצות כמסגרת מפלגתית, ובית"ר בחו"ל לא הפכה להיות "בני אצ"ל", אלא היתה חלק מן המפלגה הרוויזיוניסטית הוותיקה. דרישת הבית"רים בארה"ב הופנתה בראש וראשונה למנהיגי-הצה"ר. הם ליוו את דרישתם במעין אולטימאטום: אם לא יתאחד המחנה, יקבלו את מרות תנועת-החרות – שכלל לא פעלה בחו"ל. מן ההכרח היה ליצור גוף מפלגתי מאוחד, שיטול על עצמו את המנהיגות בסניפי התנועה בתפוצות. מכאן שהלחץ למען איחוד המחנה העיק גם על ראשי תנועת-החרות וגם על ראשי הצה"ר.

הפילוג הביא אתו שורה של בעיות ארגוניות וכספיות שמן ההכרח היה לפתור אותן, ביניהן בעיית הנציגות בסוכנות היהודית ובתנועה הציונית. התעוררו גם בעיות אישיות קשות, של עולים, חברי התנועה ואוהדיה מחו"ל, אשר דרשו סידורם בעבודה ובשיכון. באותם ימים החמיר המצב הכלכלי, גברה האבטלה וגברה מצוקת הדיוור. התנועה חייבת היתה לתת תשובה לאלה שבאו לקבל עזרה, אולם לא היו בידיה הכלים, ולא האמצעים לעזור.

העיקה גם בעיית ההתיישבות הבית"רית בארץ. אנשי ההתיישבות נשענו בעיקר על אדמות הסוכנות היהודית ותקציביה, אולם לתנועת החרות לא היה כל קשר עם הסוכנות. והנה, דוקא באותה תקופה החליטה קבוצה של יוצאי אצ"ל להקים ישוב חקלאי בהרי יהודה. הימים היו ימי פירוק גדוד האצ"ל בירושלים, אחרי ספטמבר 1948, וחבורה נלהבת מן הגדוד החליטה לא להתפור, אלא להוסיף ולקיים את מסגרת "המשפחה הלוחמת", כחלוצים מתיישבים בפרוזדור ירושלים, פרוזדור צר, לחוץ בין הלגיון העבר-ירדני ובין הכוחות המצריים שעדיין שלטו בדרום ירושלים ובהרי-יהודה. חבורת הגדוד הירושלמי החליטה להקים את הכפר רמת רזיאל.

פרשת רמת רזיאל

אכן, פרשת רמת רזיאל יכולה לשמש דוגמה לסבך הבעיות שהתעוררו עם הפילוג בתנועה הלאומית, בעיקר בהתיישבות הבית"רית. תחילתה של התיישבות זו – בהקמת פלוגות הגיוס של הנוער הבית"רי, עולים ממזרח אירופה, שהגיעו ארצה בראשית שנות השלושים. בפלוגות אלה מצא הצעיר הבית"רי יעד

להגשמת רעיון השרות הלאומי, כלוחם וכחלוצ. אולם האמצעים לקיום הפלוגות היו מאז ומתמיד דלים. בשתי שנות השרות נאבק הבית"רי בתנאי רעב, כדי לכבוש עבודה מידי הפועל הערבי הזול, בעיקר בכפרי הגליל העליון. הוא נאבק נגד מפלגות השמאל, ונגד השתלטות פקידי ההסתדרות השמאלית על מערכות העבודה בארץ. וכאשר פתח האצ"ל במערכה נגד הטירור הערבי, בשנות השלושים – עמד איש הפלוגה בראש הכוח הלוחם של האצ"ל. הוא עמד בשורה הראשונה של הלוחמים גם כאשר האצ"ל החל במאבק נגד השלטון המנדטורי, בסוף שנות השלושים. אחרי כן פרצה מלחמת העולם השנייה, ורבים מן הפלוגות התגייסו ליחידות הצבא הבריטיות שלחמו בנאצים. היו בין הבית"רים שחלמו על הקמת נקודות ההתיישבות, ועוד לפני המלחמה ניסו להגשים חלום זה. אולם העזרה שיכלו לצפות לה מן התנועה הלאומית היתה זעומה ביותר. התנועה נתנה את כל חילה למערכות המדיניות והצבאיות. לא היו בידיה אמצעים להתיישבות. אחרי המלחמה החלו להתארגן קבוצות בית"רים, במטרה להקים נקודות ישוב. בתקופה זו נסתיימה הפרישה של התנועה הרוויזיוניסטית מן התנועה הציונית ונציגי המפלגה צורפו למוסדות הסוכנות היהודית. מעתה יכלו בית"רים להנות במקצת מאדמות קרן-קימת ומתקציב ההתיישבות של הסוכנות. לאט-לאט החלו לצוץ נקודות זעירות של בית"רים, אם כי גם עתה הוסיפו להיות כבנים חורגים במוסדות הלאומיים. הם השתייכו למפלגה מדולדלת, קטנה, שאיבדה את משאביה ואת כוח-האדם האדיר שלה – בשואה באירופה. אכן, מעולם לא היתה התנועה הלאומית משענת איתנה להתיישבות הבית"רית. משחל הפילוג בתנועה, פרפרה ההתיישבות בין הקרעים.

ביום 21 בינואר 1948 נעשה ניסיון לפתור את בעיית הטיפול בהתיישבות. נחתם הסכם בין נציגי הנקודות, בית"ר והסתדרות העובדים הלאומית. בהסכם נאמר: "מטרת ההסכם – לבסס את נקודות ההתיישבות של בית"ר והצה"ר הקיימות, ולהקים נקודות חדשות.

לרכז את כל ענייני ההתיישבות במחלקה אחת שתדאג ליצירת מכשירי עזר להתיישבות; שתעזור לפיתוח המשק בנקודות, הן בחקלאות והן על-ידי הקמת מפעלים תעשייתיים וכו'; שתרכז את אוסף הסיוע בארץ ובחו"ל ותדריך את כל עובדות ההתיישבות לשם הפיכתה לגוף פורה ומפרה במולדת.

שם המחלקה: מחלקת ההתיישבות של הסתדרות העובדים הלאומית וברית הנוער הצה"רי. (ברגע שבית"ר תשוב למצבה החוקי יבוא שתי בשם המחלקה)".

אולם הסכם זה לא האריך ימים, וכאשר החלו הסכסוכים בתנועה, התייחסו אנשי ההתיישבות לה.ע.ל. כאל חלק מהצה"ר, והסתייגו ממנה. אבל הם נזקקו להצה"ר, בגלל קשריה עם הסוכנות.

גרעין מייסדי רמת-רזיאל ביום ייסוד היישוב.
במרכז התמונה - מ. בגין ושל. כץ, נציג מטה
האצ"ל בירושלים

מחלקת ההתיישבות של הסוכנות היא שהעמידה לרשות חבורת יוצאי האצ"ל מן הגדוד הירושלמי את הכפר הנטוש בנחלת יהודה, כסלה, סמוך למקום בו היה בימי קדם ישוב יהודי בשם כסלון. לא בלב שקט מסרו ראשי מחלקת ההתיישבות בסוכנות את הכפר לידי החבורה. החיילים מאתמול היו חסרי הכשרה חקלאית, לא התנסו בחיי כפר, והדחף לחיי התיישבות היה רגשי, חברתי. קשה היה להם להיפרד ממסגרת "המשפחה הלוחמת" ולהתפזר איש לדרכו. אחרי-כן, כעבור חודשים מספר, יודה נציג ההתיישבות הבית"רית כי הנסיון ברמת-רזיאל נכשל, מפני שהוא היה "אימפרוביזציה רגשית". אבל ביתניים עלו הצעירים לקרקע, והתסבוכת החלה. הם לא השתייכו להצה"ר, אלא לתנועת-החרות. ויותר מזה: הם החליטו לקרוא את ישובם רמת רזיאל, על שם מפקד האצ"ל הנערץ דוד רזיאל. זאת לא יכלו מנהלי המחלקה להתיישבות בסוכנות "לעכל". הימים היו ימי השמדת "אלטלינה", ימי השנאה הלוהטת ל"פורשים", והלא דוד רזיאל היה מאבות "הפורשים", כיצד ייקרא על-שמו כפר בהרי-יהודה? אמנם אנשי הסוכנות נימקו התנגדותם לשם, בגלל רצונם לשמור על השמות הקדומים, ההסטוריים, של המקומות. והכפר כסלה היה סמוך לנקודה שבימי קדם נקראה כסלון. אבל המתישבים, יוצאי האצ"ל פקפקו אם אמנם רק החיבה לשמות תנ"כיים היא שהנחתה את ראשי מחלקת ההתיישבות בסוכנות בהתנגדותם לשם רמת-רזיאל.

סופו של דבר, שעקשנות המתישבים הועילה, והשם רמת-רזיאל מוסיף להתנוסס בין הכפרים בהרי ירושלים. אבל המאבק העיקרי ברמת רזיאל היה לא על השם, אלא על עצם קיומה של הנקודה. המתישבים הצעירים, חסרי כל נסיון

חקלאי, נזקקו להרבה עזרה, להדרכה, לעידוד. וזאת יכולה להעניק להם רק תנועה מאמצת, איתנה ושלמה. אבל התנועה היתה מפולגת, שקועה בבעיותיה. מה פלא שהמתיישבים החלו להתפור.

בראשית שנת 1949 הקימה תנועת-החרות מחלקת ההתיישבות משלה, נוסף על המחלקה המשותפת לה.ע.ל. והצה"ר. אבל הסוכנות סרבה להכיר בתנועת-החרות. אחרי לבטים הוחלט להוסיף ולקיים את שתי מחלקות ההתיישבות בתנועה המפולגת, אבל כלפי-חוץ תופיע המחלקה כמאוחדת. תנועת-החרות תוסיף לארגן את גרעיני המתיישבים, ואילו הצה"ר בשיתוף עם ה.ע.ל. תייצג את ההתיישבות במוסדות הסוכנות. בעקבות הסדר זה הוקמה מזכירות מורחבת, משותפת לשלושת הגורמים.

ביום 8.2.49 קיים הועד-הפועל של ה.ע.ל. דיון מקיף על סבך בעיות ההתיישבות. האחראי על נושא זה בה.ע.ל., י. שמואלי, שטח בפני הועד-הפועל תמונה עגומה:

"השתדלתי להחדיר את משמעות ה.ע.ל. לאנשי ההתיישבות, כי כפי שהוסכם חייבים כל המתיישבים להצטרף לה.ע.ל. – אבל העבודה מתנהלת על-ידי שתי מחלקות נפרדות. ברמת-רזיאל התעוררה בעיית ההשתייכות לה.ע.ל. והמתיישבים טענו כי ה.ע.ל. והצה"ר חד הם. רמת-רזיאל סרבה להצטרף לה.ע.ל. והיא נמצאת בטיפול תנועת-החרות. כתוצאה הפסיקה הסוכנות את מתן התקציב. בסופו של דבר קיבלה הנקודה את הכרת הסוכנות, למרות שאין חברה מכירים בשום גוף אחר, פרט לתנועת-החרות. בינתיים היה כנס של נציגי נקודות ההתיישבות, ובכנס הועלתה טענה כי הם באו לה.ע.ל. בתקווה לקבל סיוע כספי, אך הסיוע שניתן איננו מספיק. אבל גם לחרות אין כסף בשביל ההתיישבות."

י. שוובל הציע לוועד-הפועל להסתלק מכל ענין ההתיישבות. "הם מחפשים כיום נוחיות, בלי נכונות לסבול. ה.ע.ל. נתנה מה שיכלה, ובמצב העניינים בתנועה מוטב להשאיר את הטיפול במתיישבים להצה"ר ולתנועת-החרות."

אבל י. צ'ינסקי טען בישיבה כי בה.ע.ל. קיימת מחלקה חקלאית, ולא יתכן שהמחלקה לא תטפל בחקלאי העצמאי. לא רק לעובד השכיר בחקלאות קיימת המחלקה.

ש. שיכמן היה נגד כל התמונה המעוותת שנוצרה עקב התסבוכת בתנועה: "נציג ה.ע.ל. במחלקת ההתיישבות הוא מעין "גוי של שבת", בשביל לקבל כסף מהסוכנות עבור תנועת-החרות. אבל את המחלקה מנהל בפועל איש תנועת-החרות מרדכי אולמרט. ואולמרט עצמו אמר כי רמת-רזיאל היתה מעין אימפרוביזציה, ובצורה שהוקמה אין הנקודה יכולה להתקיים. אני נגד הופעה בסוכנות בשם הצה"ר בשביל לקבל כסף עבור תנועת-החרות."

אני מוכן להופיע בשם ה.ע.ל. ולבקש כסף עבור חברי ה.ע.ל. שהם גם חברי תנועת-החרות, או הצה"ר. הצעתי להקים מרכז חקלאי משותף, כשה.ע.ל. תנהל את ענייני המשק. אך תשובת תנועת-החרות היתה מיידית – שלילית. הם אינם חפצים במרכז חקלאי".

שיכמן הציע להסתלק מכל ענין ההתיישבות. "בתחילה חשבו נציגי הנקודות שה.ע.ל. היא "דור עשיר" הנותן כסף. הם ניסו לקבל תקציב מה.ע.ל. וטרקטור מחרות. כשהתאכזבו ממתנות "הדור העשיר" התרחקו מה.ע.ל.".

דעתו של שיכמן להסתלק מנושא ההתיישבות היתה לא רק מפני שנציגי ההתיישבות התרחקו מה.ע.ל., אלא גם מפני שלא האמין כי תנועה שלא חינכה להתיישבות – תצליח בהקמת ישובים:

"אנו לא חינכנו נוער להתיישבות, ואם נתחיל עכשו לחנך – לא נצליח. מנהיגי השמאל גדלו בהתיישבות. אם חפצים להצליח, יש להושיב את מנהיגי המפלגה בהתיישבות. נחלת ז'בוטינסקי הצליחה, מפני שהיא קמה מתוך פלוגות הגיוס".

אליעזר שוסטק התנגד לדעת שוובל ושיכמן. אמנם מסגרת מחלקת ההתיישבות הקיימת איננה של ה.ע.ל., ובעצם כל נושא ההתיישבות צריך להיות נתון לשליטת גורם ממלכתי, אבל כל עוד עוסקים בהתיישבות גופים פוליטיים ולא ממלכתיים צריכה להתקיים מחלקה להתיישבות גם בה.ע.ל. .

לקראת הועידה הארצית הראשונה של תנועת-החרות

המגעים לאיחוד המחנה הלאומי החלו זמן קצר אחרי הבחירות לכנסת הראשונה. בעת ובעונה אחת החלה תנועת-החרות להיערך לקראת הועידה הארצית הראשונה שלה, ועידת היסוד, אחרי תקופה ממושכת בה התנהלה המפלגה החדשה על-ידי מוסדות זמניים. הועידה עתידה היתה לקבוע את עקרונות התנועה, את מבנה מוסדותיה ואת הנהגתה. לקראת הועידה הורכבו ועדות שונות שהכינו חומר לדיני הועידה ולהחלטותיה. "הועדה למדיניות סוציאלית-כלכלית" הכינה את המצע לעקרונות משקיים וחברתיים, עקרונות שהיו שנויים במחלוקת גם בתנועת-החרות, הן בגלל הגישות השונות לה.ע.ל. והן בגלל העובדה שבתנועת החרות השתייכו בני מעמדות שונים; עובדים ומעסיקים. סוחרים ופועלים.

בעיות המשק והחברה העסיקו הרבה את עסקני תנועת-החרות, ככל שגברו בעיות האבטלה. ביום 14.2.49 התקיים כנס עסקני עובדים, חברי תנועת-החרות, ביניהם גם אנשי ה.ע.ל. הנעימה הכללית בדיון היתה הדרישה לסייע לשכיר

למצוא תעסוקה. לא בעיות ארגוניות של העובדים, גם לא שיפור תנאי העבודה עמדו במרכז הדיונים, אלא הצורך למצוא עבודה, בעיקר לעולים. אבל שוב נתגלתה התמונה העגומה, של תנועה פוליטית בלי כלים משקיים וחברתיים. ואילו הכלים שעמדו לרשות הסתדרות העובדים הלאומית – לא אומצו על-ידי התנועה הפוליטית.

בכל זאת, בתחום הקליטה הגיעה התנועה לידי הסכם עם ה.ע.ל. עוד באפריל 1949. שתי הלשכות הנפרדות אוחדו ובראשן הועמד יצחק שמואלי. תוך תקופה קצרה הועברה כל הלשכה לה.ע.ל. והאחראים לנושא ההתיישבות היו אחראים גם לנושאי הקליטה.

היחס לה.ע.ל. בועידת-היסוד של תנועת-החרות

ועידת היסוד של תנועת-החרות נפתחה בתל-אביב ביום 30.6.49, זמן קצר אחרי שאוחד המחנה והוסכם על הקמת מפלגת "חרות-הצה"ר", כשתנועת-החרות פועלת בארץ, והצה"ר מוסיפה לפעול בתפוצות. גם בית"ר חזרה לחיק התנועה המאוחדת. עסקני התנועה עוד ניסו למצוא פשרה להמשך קיום "בני אצ"ל", אולם תנועת-נוער זו נעלמה עד מהרה. נשארה בית"ר המסורתית. לגבי הסתדרות העובדים הלאומית נמשך הויכוח, לפני הועידה ובתוכה. ה.ע.ל. מעולם לא היתה כפופה למרות התנועה. היא פעלה באמצעות מוסדותיה העצמאיים. אולם תמיד היתה זיקה בין המפלגה הפוליטית ובין האיגוד המקצועי. עתה, בועידה, קרבה התנועה את הנהגת ה.ע.ל., ואילו בשאלת ההשתייכות אליה – התעורר ויכוח.

הנהגת התנועה מינתה "ועדה למדיניות חברתית כלכלית", במטרה להכין מצע לדיון בועידה. בדו"ח שהגישה הועדה לצירים נאמר:

"בשאלות הסתדרות העובדים לא באה הועדה לידי עמדה מוסכמת. על-כן מועברות בזה ההצעות השונות שהומצאו לועדה על-ידי חבריה:

הצעת ציר הועידה איסר לובוצקי אומרת: הואיל והועדה למדיניות סוציאלית שמתפקידה היה להביא לפני ועידת היסוד את הצעותיה על המדיניות הסוציאלית של התנועה לא הצליחה להביא בפני הועידה הצעה מוסכמת אודות העמדה שעל התנועה לנקוט כלפי הסתדרויות העובדים השונות, והואיל ולא ניתנה האפשרות אף לצירי הועידה להבהיר את השקפותיהם בשאלה גורלית זו לציבור הבוחרים לפני בחירתם, ועל כן אין כל בטחון שדעת הצירים בענין הנ"ל מזדהה עם דעתם של רוב חברי התנועה, מחליטה הועידה כדלקמן:

1. תוך 4 שבועות מיום סיום הועידה ייערך משאל חברים שבו יכריעו חברי התנועה הנוגעים בדבר אם ברצונם לקיים את מסגרת ה.ע.ל. הנוכחית, או להתחיל במו"מ עם ההסתדרות הכללית בדבר הצטרפות התנועה כסיעה בהסתדרות הכללית."

איסור לובוצקי דרש לא לחייב את חברי התנועה בנושא ה.ע.ל., אלא אחרי משאל-חברים. הוא לא התנגד לדיון בוועידה, אך התנגד להכרעות מחייבות. ד"ר ע. וולף היה אף הוא נגד גישה מחייבת כלפי ה.ע.ל.:

"הקמת הסתדרות עובדים אחידה וכוללת היא לטובת ציבור העובדים, ולכן שואפת תנועת-החרות לאיחוד הסתדרויות העובדים הקיימות. בהסתדרות האחידה תיקבע שיטת בחירות לפי ענפים מקצועיים. לשם הגשמת מגמה זו מחליטה ועידת-היסוד להקים ארגון עובדי תנועת-החרות מכל ההסתדרויות".

ואמנם בוועידת היסוד של תנועת-החרות לא נתקבלה כל החלטה מחייבת כלפי ה.ע.ל., אולם נתקבלה החלטה כלפי מזכירה הכללי א. שוסטק. הוא נבחר למרכז תנועת-החרות, וכעבור זמן קצר נבחר להנהלת תנועת-החרות.

חלפו עוד שנתיים עד שהועידה השנייה של תנועת-החרות קיבלה החלטה הקוראת לחבריה להצטרף להסתדרות העובדים הלאומית.

כחודש ימים אחרי הועידה, ב-28.7.49, עשתה תנועת-החרות מעשה שהעיד על חפצה לשלב את פעולותיה החברתיות והכלכליות עם מוסדות ה.ע.ל. בראש וראשונה החליטה לשתף את ה.ע.ל. בהתיישבות עולים חדשים. במכתב ממחלקת ההתיישבות במרכז התנועה נאמר:

"הנהלת מחלקת ההתיישבות רואה צורך, לשם ליכוד הכוחות בתוך תנועתנו, לבצע את התיישבות העולים החדשים בשיתוף עם לשכת הקליטה של ה.ע.ל."

ועל כן, שליש מן ההכנסות הקשורות בקליטת עולים בהתיישבות, יועבר לה.ע.ל. – אבל מעולם לא עמדה התנועה בהתחייבות זו כלפי ה.ע.ל.

התייחסות ה.ע.ל. לתנועת-החרות

על התייחסות הועד-הפועל לתהליכי ההתפייסות בתנועה הלאומית, ניתן ללמוד מדינוי חבריו ערב ועידת היסוד של תנועת-החרות, ביוני 1949. הדיונים העידו על מבוכה מסויימת. שוסטק ראה את ה.ע.ל. משולבת בתנועה, כגוף מרכזי

המקרין השפעתו במדינה. הבעיה היא – "כיצד להפוך את התנועה הזאת לבעלת השפעה בארץ. כיום אין לתנועתנו השפעה, כיוון שהזניחה את השטחים הכלכליים, בגלל סיבות אוביקטיביות ידועות לנו. והתנועה לא תהיה בעלת השפעה, אם לא נדאג להפכה לבעלת כוח כלכלי".

מלמדוביץ ראה את הבעיה חמורה יותר. הוא הבחין בסכנות האורבות לה.ע.ל. בתוך התנועה: "בועידת-היסוד שעומדת להתכנס תועמד הבעיה של קיום, או אי-קיום ה.ע.ל. – כי מאז קיום הסתדרותנו לא נתנה הצה"ר דעתה לפעולה בסקטור הפועלים. אילו היתה התנועה מחשיבה יותר את הסתדרותנו, היה מצב כולנו אחר לגמרי. אולם בתנועה היו תמיד התנגשויות בין ה.ע.ל. והצה"ר. עכשו חוזר המצב בתנועת-החרות. יש בתנועה הצעות פשרניות לגבי חופש ההתארגנות בכל ארגון פועלים, ושאלה זו תועמד להכרעה בועידה". ולקר הודיע ברורות: "כל זמן שאין אנו יודעים מה רוצה המפלגה בענין הפועלים, אינני הולך לוועידה".

שוכל הציע לקיים פגישה עם הנהגת התנועה ולשמוע מה עמדתה לגבי ה.ע.ל. – ואפשר שכתוצאה מפגישה זו לא הועמדה בעיית ה.ע.ל. להכרעה בועידה, לא לטוב ולא לרע.

אולם בשורות ה.ע.ל. עצמה החלה גוברת תסיסה, ביחוד בסניפים הגדולים, בירושלים ובנתניה. מועצות הפועלים החלו לדון על אפשרות הצטרפות להסתדרות העובדים הכללית. הבעיות שהביאו לדיונים אלה היו רבות וקשות.

בשנת 1949, עם הרגיעה בגבולות, אחרי שנחתמו הסכמי שביתת-הנשק עם הארצות השכנות, החלו החיילים להשתחרר מן הצבא. הם חיפשו תעסוקה, אולם לא רבים היו מקומות העבודה שנוספו במדינה מאז הוקמה. המשאבים הכלכליים הופנו בתחילה לבטחון, ואחרי-כן לקליטת העליה ההמתנית שזרמה ארצה. הצעיר שהשתחרר מן הצבא לא מצא תעסוקה ולא מצא דירה, כי גם תנועת הבנייה היתה דלה, ובמידה שהיתה בנייה, נועדה לשיכון עולים. בשנת 1949 נסתיימה תקופת ההשתכנות במבנים שנטשו הערבים. הדירות בערים ובכפרים נתפסו. גם החנויות והסדנאות שנטשו הערבים נתפסו, בעיקר על-ידי העולים החדשים. ובאין תקציבים להוצאות בנק, החלה הממשלה והסוכנות היהודית בבנין מבנים ארעיים; מחנות, מעברות מכוערות, שנתנו אותותיהן במדינה לאורך ימים. הן השפיעו על נוף הארץ ועל תושביה.

העובד הלאומי, שהתלבט קשה בתקופת הקרע בתנועה, עמד אין-אונים נוכח השתלטות מפא"י על המקורות הדלים של תעסוקה ודירור במדינה. כל המשאבים הכלכליים היו בידי המפלגה השלטת, שהצליחה להחזיר לארץ את יחס הנידוי והחרם כלפי המחנה הלאומי. "בלי חרות ומק"י" – היתה סיסמת בן גוריון, וחברי תנועת-החרות הורחקו מכל השפעה בחיי הכלכלה והמשק.

אילו היתה הנהגת תנועת־החרות נחלצת להגן על העובד הלאומי ומוסדותיו; אילו היתה מגייסת את כל כוחותיה, כדי להגביר את השפעתה על כלכלת הארץ ועל ציבור העובדים, אילו היתה מחזקת את ה.ע.ל. – ולו רק מבחינה מוסרית – יתכן שהיתה זוכה להגברת כוחה הפוליטי בציבור. אולם הנהגת התנועה נמנעה ממעורבות ישירה בחיי הכלכלה והמשק. היא אפילו נמנעה מהכרעה בשאלת ההתייחסות להסתדרויות העובדים, ולא מקרה היה הדבר שבעיית ה.ע.ל. לא הגיעה להכרעה בוועידת־היסוד. בסופו של דבר, לב התנועה היה נתון לנושאים פוליטיים מרכזיים, לבעיות הבטחון ולחזון שלמות המולדת. ההתארגנות המקצועית היתה בבחינת בעיה אישית של פרט זה או אחר במפלגה – של סוחר, בהתאחדות הסוחרים; של רופא – בהסתדרות הרפואית; של מורה – בהסתדרות המורים, ושל פועל – בהסתדרות פועלים. מוסכם היה על הכל שהתנועה כגוף פוליטי משותפת לכל המעמדות ולכל המקצועות, וזכות ההתארגנות המקצועית היא ענינו האישי של כל חבר בה, בהתאם למקצועו ולנטייתו. התנועה איננה עוסקת בבעיות מקצועיות, והיא דוגלת בזכות ההתארגנות החופשית. חופש זה השאיר בידי החבר את הזכות לנטוש את ה.ע.ל. ולהצטרף להסתדרות הכללית. ואם גם לא זו היתה הכרעת הוועידה, ברור היה שהתנועה מהססת בנקודה זו ואיננה מגיעה לידי החלטה. חוסר ההחלטה בודאי שלא הגביר את כוחה של ה.ע.ל.

מאוחר יותר, בשנת 1951, אחרי שהתנועה הוכתה קשות בבחירות לכנסת השניה וכוחה פחת כדי מחצית, ניסו מנהיגיה לשאוב כוחות מה.ע.ל., ומרכזי ההסתדרות המקצועית הפכו למשען עיקרי של התנועה, בעיקר בישובי העולים. אולם בשנת 1949 היתה ההתייחסות לה.ע.ל. הססנית, מסוייגת. לפעמים נזקקו לה, לעזרת מוסדותיה, לשירותיה לפרט, לחבר. אבל לא תמיד הזדרזו להודות כי יש תועלת בקיומה של ה.ע.ל.

אך פלא, איפוא, שבתנאים כאלה, כאשר מבית לא עודדה התנועה הפוליטית את קיומה של ה.ע.ל., ומבחוץ כה רבות היו ההתנכלויות – נמצאו עסקנים בה.ע.ל. שרוחם לא עמדה להם להמשך המאבק, והם מוכנים היו להיכנע למציאות הקשה ולוותר על הסתדרותם העצמאית.

דיונים בה.ע.ל. על הצטרפות להסתדרות הכללית

ביולי 1949, זמן קצר אחרי ועידת היסוד של תנועת־החרות, התקיים במועצת ה.ע.ל. בירושלים דיון לקראת הבחירות למועצת הסניף. מטעם הוועד־הפועל השתתף בדיון יעקב צ'ינסקי. תוך כדי דיון על הבחירות העלה דניאל ינובסקי את שאלת ההתייחסות של ה.ע.ל. להסתדרות הכללית. "הנושא שעומד להכרעה,

הוא שאלת יחסנו להסתדרות הכללית – וסביב שאלה זו יש לקיים את הויכוח לקראת הבחירות למועצת הסניף. יצחק רוזנברג, שהיה באותם ימים נציג ירושלים בועדה הפועל, לא דחה קביעתו של ינובסקי, אלא טען כי לפני הצטרפות להסתדרות הכללית "יש להבטיח שתיווצר סיעה חזקה של עובדים לאומיים". יעקב צ'ינסקי סיכם בנקודה זו את הדיון:

"הויכוח על הצטרפות, או אי-הצטרפות להסתדרות הכללית, מתנהל

בתנועה מזה חודשים רבים. אנו אמרנו לתנועה שני דברים:

א. ראשית-כל, על כל החברים העובדים שמשתייכים לתנועה הלאומית – להתארגן בהסתדרותם המקצועית.

ב. לגבי המשך הדרך – יחליטו הפועלים עצמם".

הוא שלל מן התנועה הפוליטית, הכוללת בתוכה את כל המעמדות, את זכות ההכרעה בבעיות ההתארגנות המקצועית של ציבור העובדים. ובאשר לעובדים – עליהם להצטרף לה.ע.ל. ולחזק את כוחה, לפני שיכריעו בשאלת המשך קיומה.

מאוחר יותר, ביולי 1950, עתיד היה להתעורר ויכוח באותו נושא, במועצת ה.ע.ל. בנתניה. אבל בנתניה היה הויכוח הרבה יותר מר וחריף. חברי ה.ע.ל. כבר התנסו במשך חודשים רבים במצוקה של חיים בצל שלטון מפא"י, בלי תמיכה מוסרית של התנועה הפוליטית.

פתח את הדיון משה יקיר בדברים ברורים וגלויים:

"הדיעה לחיסול ה.ע.ל. נובעת מתוך יאוש. הזמן פועל נגד החבר. השלטון הוא בידי השמאל ויש לו אמצעים עצומים לפתח מנגנון, ואילו המצב הכספי בה.ע.ל. הוא קשה כמו תמיד".

יהודה וייס היה בדעה דומה:

"באשר לרעיון הצטרפותנו להסתדרות הכללית, עלינו להפוך נושא זה למרכזי בכל הסניפים ובכל אספותינו. אם ניכנס להסתדרות הכללית, נעשה זאת בגוש מלוכד ומאורגן. רע הדבר להיות במיעוט, אולם שבעתיים רע הדבר לדעת כי לעולם תישאר במיעוט".

תקיף והחלטי בנקודה זו היה חבר הועדה הפועל מאיר האוס:

"גם לפני שהצטרפנו ללשכה הכללית עבדו אפילו אצל קבלנים שלנו רק חלק מחברי הסתדרותנו, כי גם הם נאלצו לקבל לעבודה פועלים שאינם חברינו, אם ביקשו לקבל עבודות ציבוריות. כבתי-עולים לא היתה לנו דריסת-רגל, ואילו כיום עובדים פועלים שלנו במספר די ניכר בכל מקום, גם בממשלה וגם בסולל-בונה. זה הישגנו מהצטרפותנו ללשכה הכללית. אילו לא היינו חברים בלישכה, לא היינו מקבלים אף מקום עבודה אחד. כניסתנו ללשכה הכללית היא שסללה את הדרך לכניסה להסתדרות. הנסיון המוקדם הצליח, ויש לקוות כי גם הנסיון השני יצליח. יכולים אנו להיות מאורגנים בהסתדרות עובדים אחת, למרות הבדלי השקפות פוליטיות.

מיום קום המדינה לא ברור בעצם לחברינו במה הם בעצם דוגלים. דבר אחד ברור לכל חברי ה.ע.ל. – אינם רוצים להיות חברי מפא"י. ע"י הצטרפותנו להסתדרות הכללית יכולים אנו לרכוש הרבה קולות נוספים לתנועה, של יהודים רבים אשר אינם שונאים שלנו, אבל להצטרף להסתדרותנו אינם רוצים בגלל כל מיני חשבונות פרטיים. כאשר נהיה בהסתדרות, יצטרפו אלינו. כל אלה השוללים כניסתנו להסתדרות הם הפחדנים, שאינם מאמינים בכוחנו. אינם מאמינים שנוכל להחזיק מעמד בתוך גוף מאורגן וחזק כמו ההסתדרות. אבל עלינו להאמין בכוחנו ולהפגינו בתוך ההסתדרות הכללית".

מ. האוס ראה בה.ע.ל. מכשיר בידי התנועה הפוליטית. מכשיר זה הוא חיובי, כל עוד הוא משרת את צרכי התנועה.

ציטרון הלוי שלל אף הוא המשך קיומה הנפרד של ה.ע.ל.:

"התנגדותנו לכניסה להסתדרות היא רגשית בלבד. אבל הסתדרות פועלים מבוססת על אינטרסים של הפועלים, ובשטח זה לא התקדמה ה.ע.ל., ואם עד כה לא הצטרפנו כל אחד באורח אישי להסתדרות הכללית, היה זה מתוך מניעים נפשיים. אבל מניעים אלה אינם קיימים אצל העולים החדשים. בהסתדרות הכללית ישנם אלפי חברים שאינם מתכחשים לתנועה, ועלינו לבוא אליהם ולארגנם בתוך מסגרת ההסתדרות. אין תועלת בקיום נפרד של ה.ע.ל."

הלל צור, מאנשי "מנורה" לשעבר, שבראשית שנות השלושים התנגדו להקמת ה.ע.ל., חזר על דיעותיו משכבר הימים:

"כאשר הקימו את ה.ע.ל. חיפשו אידיאל. כעת הגשמו את האידיאל. גם בעבר היו מתנגדים להקמת ה.ע.ל. – – – אין זה נכון שה.ע.ל. חיזקה את התנועה, להיפך. היא אמנם עזרה לבודדים, אך הרחיקה אלפים. כיום אין מעצורים בפני אלה המבקשים לעזוב את ה.ע.ל. כי בחיים הכלכליים ישנם תנאים אחרים מאשר בחיים הפוליטיים".

דוב הר-לב היה בין היחידים שהתנגד לכניסה להסתדרות הכללית, כאשר מצבה של התנועה הפוליטית נחלש, תחילה בגלל פרשת "אלטלינה", ואחרי-כן בגלל אי-ההצלחה בבחירות לכנסת:

"גם הועד-הפועל אינו יכול לדון על כניסה להסתדרות הכללית, מפני שלא הוסמך לכך. אם ישנם חברים החושבים ברוח זו, עליהם להתארגן ולהביא את הנושא לדיון בוועידת ה.ע.ל."

דעתו של הר-לב היתה שכל הבעיה החמירה, עקב היסוסיה של התנועה הפוליטית, אשר למענה קיימת ה.ע.ל., "היא לא החליטה בוועידת-היסוד דבר ביחס להסתדרות. כתוצאה מכך, החליטה את ה.ע.ל. – – – במצב הנוכחי אין לדון על כניסה להסתדרות הכללית, אלא על חיזוקה של ה.ע.ל."

הקיצוני ביותר בתביעה להצטרף להסתדרות הכללית היה א. רובין, לשעבר ממפקדי אצ"ל הבכירים באיזור נתניה. הוא עשה את חשבון הישגיה של ה.ע.ל. בעירו, מאז קמה, והמאזן שהציג היה שלילי. בעבר היתה ה.ע.ל. בעלת השפעה בקרב עובדי־היהלומים ועובדי־החקלאות. השפעה זו נפגמה, כשם שנפגמה ההשפעה בקרב פועלי־הבנין. אמנם בימי הבריטים הגנה ה.ע.ל. על זכותם של חיילי המחתרת לעבודה, אולם תקופה זו שייכת לעבר הרומנטי. כיום נשתנתה המציאות, ואילו ה.ע.ל. איננה מתאימה עצמה למציאות החדשה.

"אינני יכול עוד להמשיך ולשתוק, כשטובי חברינו עוזבים את ה.ע.ל., ומצטרפים, או לא מצטרפים, להסתדרות הכללית. אין שום גורם שיוכל לעכב את התהליך האיטי, אבל הטרגי ביסודו – – – יש לעשות את חשבון הנפש, כל עוד יש בידנו הכוח לכך".

בנתניה שלטה השפעת מפקדי המחתרת, וכמובן שבימי הסכסוך עם הצה"ר התייצבו כמעט כל חברי התנועה בנתניה לימין תנועת־החרות. גם ההתייחסות לה.ע.ל. נקבעה על־פי הלך־הרוח בהנהגת התנועה. ואם כי ועידת־היסוד של תנועת־החרות לא החליטה דבר ביחס לה.ע.ל., – היא גם לא הזדהתה אתה. ועובדה זו נתנה אותותיה בעיר כנתניה.

יחיד שהתנגד בתקיפות נגד המגמות לחיסול ה.ע.ל. היה יהודה אייפרמן. הוא הודיע בישיבת מועצת הסניף:

"יש לחזק את האיגוד המקצועי שלנו. יש להקים קואופרטיבים לעולים, להדריך אותם הדרכה ארגונית ומקצועית. רק כך נוכל ליצור ה.ע.ל. חזקה, ואז לא נטצרך להתחסל. ואם בכל זאת תבוא החלטה לעבור להסתדרות הכללית, אז מוטב יהיה לעבור למפא"י".

גם הועד־הפועל הקדיש חלק מדיוניו לנושא ההצטרפות להסתדרות הכללית. יצחק המאירי, שחזר אחרי קום המדינה משליחות ה.ע.ל. בארה"ב, העלה את הנושא לדיון בישיבת הועד־הפועל ביום 8.11.49:

"לאחר שחקרתי את הלך הרוח בה.ע.ל. הגעתי למסקנות: ראשית־כל, ענין הכניסה להסתדרות הכללית. אין הרעיון חדש בשבילי, ואני מצדד בדעה זו. כאשר חזרתי ארצה חשבתי שניתן אולי לדחות את הענין לשנה־שנתיים, אולם אחרי שבדקתי את המציאות, אני סבור שיש להיכנס להסתדרות הכללית מייד. צריך במשך השנה הקרובה לבנות את מוסדותינו, ואחרי־כן להצטרף לכללית. יש לבנות מוסדות כלכליים, אך צריך להיכנס עם המוסדות לכללית, שם ניאבק עבור רעיון מסויים. עלינו לבחור בועדה שתעבד תכנית פעולה – – –".

יצחק שמואלי השלים את רעיונו של המאירי:

"מתרוצצות בתוכנו שתי השקפות, אחת תנועתית ואחת פועלית־כלכלית.

לא מהיום התעוררה שאלת כניסתנו לכללית. אבל צריך להוציא מן הויכוח את העוקץ האידיאולוגי. אני מצדד בכניסה לכללית מבחינה כלכלית. הויכוח האידיאולוגי בנושא זה בתנועה ירד בכלל מעל הפרק".

הויכוח בועד-הפועל על המשך קיומה של ה.ע.ל. התחיל תוך כדי דיון על מוסדותיה הכלכליים, שבחלקם כבר הוקמו ובחלקם היו מתוכננים. ודוקא הדרישה מצד חברים מרכזיים רבים, להצטרף להסתדרות הכללית, היא שחיוקה את הדיעה בועד-הפועל שיש לפתח במהירות מוסדות-עזר. קיוו שמוסדות כלכליים בה.ע.ל. יביאו תועלת לחברים, ובכך יחזקו את הזיקה של העובד לאיגודו המקצועי. היתה גם תקווה שמוסדות כלכליים יגבירו את כוחה של ה.ע.ל., מבחינה ארגונית וכספית. הצמצום במנגנון והמחסור הכרוני בתקציב לכיסוי הוצאות היו מן הגורמים העיקריים למצבה הקשה של ה.ע.ל. באותה תקופה. קיוו כי בעזרת מפעלים כלכליים ריווחיים ניתן יהיה לפתור את הבעיות הכספיות והארגוניות של ה.ע.ל.

לקראת הקונגרס הציוני הראשון במדינת ישראל

לא כל אנשי הצה"ר הצטרפו לאיחוד עם תנועת-החרות. מאיר גרוסמן הוסיף לכהן בהנהלת הסוכנות, וסביבו התרכזה קבוצה קטנה של אנשי המפלגה הרוויזיוניסטית לשעבר, שקראה לעצמה בשם "גוש הצה"ר". אנשים אלה עוד ניסו לרכוש לעצמם השפעה כלשהי בהסתדרות העובדים הלאומית, ואף פנו אליה בהצעה להכיר בהם כגוף מפלגתי. אולם בישיבת הועד-הפועל ביום 20.8.50 הוחלט פה אחד כי "בהתאם להחלטת המועצה העולמית של הצה"ר על האיחוד מכיר הועד-הפועל רק באיגוד העולמי של הצה"ר-חרות כמייצג את ענייני הצה"ר בארץ ובגולה".

לקראת הבחירות לקונגרס הציוני שעתיד היה להתכנס בשנת 1951, כבר נערכה המפלגה המאוחדת גם לשינויים בייצוגה בהנהלת הסוכנות ובמוסדות התנועה הציונית. לנציגי ה.ע.ל. נקבעו תפקידים בקונגרס הציוני ובוועד-הפועל הציוני. ה.ע.ל. השתלבה במערכות הפוליטיות של המפלגה המאוחדת.

בימים 27-29 בדצמבר התקיימה בירושלים המועצה הארצית של תנועת-החרות, ובה נבחרה הנהלת התנועה בהרכב: מנחם בגין, ד"ר יוחנן בדר, ד"ר שמשון יוניצ'מן (מהצה"ר), חיים לנדאו, יעקב מרידור, שמואל מרלץ, ד"ר שמואל פישלב ואליעזר שוסטק. דוד יוטן נבחר כמזכיר התנועה.

על ד"ר יוניצ'מן ועל שוסטק הוטל להכין את הקרקע לקראת הקונגרס הציוני. באותו פרק זמן צורף איש התנועה אליהו לנקין לוועד-הפועל של ה.ע.ל., הוא קיבל לידיו את הטיפול בחיילים המשוחררים, שנזקקו לעזרה בעבודה ובדירור.

היחסים בין התנועה הפוליטית ובין ה.ע.ל. נתהדקו. משרדי המפלגה עברו מרחוב טשרניחובסקי, חזרה למצודת-זאב. באותו זמן הציעו גם לה.ע.ל. להעתיק את משרדיה למצודת-זאב, ובכך לחסוך הוצאות משרדיות. בישיבת הוועד-הפועל בסוף אוגוסט 1949 הועלה הנושא לדיון. יעקב שוובל הסביר כי ההצעה לעבור למצודת-זאב באה מצד קופת-חולים, שאיננה יכולה עוד להסתפק בתנאי הדיוור הצפופים של סניפה בתל אביב. "במצודה לא נצטרך לשלם שכר דירה. עבור שכר הדירה כיום אנו משלמים 750 ל"י לשנה".

שיכמן התנגד לכך בנימוקים שונים:

- א. בעיית הדוחק לא תיפתר על-ידי המעבר למצודה.
- ב. במצודה קשה יהיה לעבוד בשקט הדרוש למשרד.
- ג. כל החברות השייכות לה.ע.ל. צריכות לדור בכפיפה אחת ואין להפריד ביניהן. במצודה תהיה הפרדה.
- ד. עצמאות ה.ע.ל. תאבד בקלחת הציבורית שבמצודה.
- ה. הכניסה למצודה תקיץ הקץ על תקוה להקים בית עצמאי לעובד הלאומי בתל-אביב.

אבל הרוב המכריע של חברי הוועד-הפועל הסכים לעבור למצודת-זאב. ואמנם נתקבלה החלטה חיובית – שלא יצאה לפועל. אבל עצם הדיון בנושא גילה מה רבה היתה הזיקה ההדדית בין ה.ע.ל. והתנועה הפוליטית.

הסכמים כלכליים בין ה.ע.ל. ותנועת-החרות – ההתיישבות

עם האיחוד בתנועה הלאומית הגיעה ה.ע.ל. לשורה של הסכמים עם תנועת-החרות, שהסדירו את שיתוף הפעולה הכלכלי בין שני הגורמים, אשר פעלו לפני כן כל אחד בנפרד.

ההסכמים כללו את נושאי השיכון, ההתיישבות, הקליטה והמפעלים הכלכליים שהקימו התנועה וה.ע.ל. במשך חדשי 1948–1949.

ביום 11 במרץ 1949 נחתם הסכם בין ה.ע.ל. לבית"ר ותנועת-החרות, לפיו הוקם "מרכז התיישבותי מאוחד". ההסכם כלל את הנקודות הבאות: ארגון וג'וד, נחלת ז'בוטינסקי, רמת-טיומקן, רמת-רזיאל, גרעיני ההתיישבות "צפת", כפר שוני, וגרעיני התיישבות שהיו בהתארגנות. כמנהל מרכז ההתיישבות נתמנה מרדכי אולמרט.

הסכם זה היה אחד משורה של הסכמים בין ההתיישבות וה.ע.ל. שלא האריכו ימים.

אנשי ההתיישבות עוד עתידים לשנות הסכמים עם ה.ע.ל., לבטלם, לחדשם, להצטרף אליה כחלק ממנה, או לפרוש ממנה ולחזור לחסות התנועה הפוליטית.

בניגוד לבעיות אידיאולוגיות קשורה ההתיישבות בבעיות קיומיות יום-יומיות, והן שקבעו בדרך-כלל את ההתייחסות של נציגי ההתיישבות לה.ע.ל., או לתנועה הפוליטית. מאז ומתמיד נמצאה ההתיישבות במצוקה כספית, כיוון שחסרה עורף כלכלי מוצק שיעודד אותה בעתות משבר, ויחזק אותה להמשך התפתחותה הכלכלית. לפרקים ראו אנשי ההתיישבות בה.ע.ל. מעין מלאך-מושיע, ולפרקים נתאכזבו מן המעט שה.ע.ל. יכלה להעניק להם, ואז חזרו לחפש משענת בתנועה הפוליטית.

בראשית שנת 1950 פנו נציגי ההתיישבות לוועד-הפועל בבקשה להצטרף לה.ע.ל. כחלק ממוסדות-העזר שלה. בישיבת הוועד-הפועל ביום 17.2.49 הועלה נושא זה לדיון, בהשתתפות איש-ההתיישבות מרדכי אולמרט, שהסביר את הרקע לבקשת חבריו:

"תנועת ההתיישבות איננה יכולה להיות תלויה באויר. בתוך שלושת החדשים הקרובים עומדות לעלות לקרקע עוד שלוש נקודות התיישבות, ועתידות לצוף כל מיני בעיות כלכליות. אנו קשורים עם "המשביר המרכזי", אך אין לנו אצלם אשראי. הם דרשו מאתנו שנגדיר את עצמנו, אם אנו חברים בהסתדרות הכללית, או לאו. אותו דבר בברית-הפיקוח. אמרנו להם שלא נצטרף להסתדרות בגלל ברית-הפיקוח, אבל אנו נסכים להצטרף לברית-הפיקוח בלי שנתחייב להצטרף להסתדרות הכללית – – – ענין ההתקשרות עם ה.ע.ל. לא בא כהחלטה מלמעלה, אלא מצד החברים למטה. ולא היתה כמעט התנגדות להחלטה. אלה שהכריעו להצטרף כמחלקה לה.ע.ל. טוענים שמטרתם לשנות ולהשפיע על ה.ע.ל."

יצחק שמואלי העיר הערה שהעידה על השינוי שחל בתנועה הלאומית במשך שנת 1949:

"לפני שנה, כשדובר על איחוד, ביקשנו להצטרף אליהם. עכשו הם מבקשים להצטרף אלינו. עד כה, התועלת שהיתה לנו בשיתוף הפעולה היתה בהקמת הנקודה בסוכמתה".

י. ולקר היה מסוייג. הוא ביקש להעביר את ההחלטה למועצה הארצית של ה.ע.ל. – ואמנם הוועד-הפועל הביא כעבור ימים מספר את החלטתו למועצה הארצית, לפיה הוחלט לאשר צרוף ההתיישבות כמחלקה בה.ע.ל., בתנאי שהמחלקה תהיה בדירת הוועד-הפועל. המועצה אישרה את ההחלטה, ובהסכם שנחתם בין הצדדים נקבע:

- א. ההתיישבות נכנסת למסגרת ה.ע.ל. כמחלקה ומוסד-עזר שלה.
- ב. המחלקה תיקרא בשם "הסתדרות העובדים הלאומית, מרכז להתיישבות חברי בית"ר ותנועת-החרות".

בין הסעיפים בהסכם:

- שני הצדדים ממליצים ליחד מקום אחד בועד-הפועל עבור נציג בלתי מוגדר של ההתיישבות.
 - כל נקודות ההתיישבות מתחייבות להיות חברות בהסתדרות העובדים הלאומית.
- בפועל לא בוצע ההסכם, ורק בראשית שנות השישים נכנסה ההתיישבות כמחלקה בה.ע.ל.

המפעלים הכלכליים

עם קום המדינה הקימו, גם ה.ע.ל. וגם תנועת-החרות, שורה של מפעלים כלכליים, חלקם קואופרטיבים, אולם רק לבודדים מהם האירה ההצלחה פנים. תוצאות הבחירות לכנסת הביאו בעקיפין לחיסול כל הקואופרטיבים שהקימה התנועה, עם הקמתה. גם המפעלים הקואופרטיביים הזעירים שהקימה ה.ע.ל. לא האריכו ימים. קשים היו תנאי הקיום בתנאי המצוקה של אותם הימים. אולם ה.ע.ל. לא חדלה ממאמציה לקיים מפעלים שונים, שבעיקרם נועדו לשרת את החבר. בין החברות שניסתה להקים היו "ישראל תורנג", היא נוסדה בנובמבר 1949, ומטרתה היתה לפתח טיולים עממיים בתוך הארץ "במכוניות לוקסוס, עם מדריך מיוחד שיתן הסברים על ערכם וחשיבותם של המקומות בהם יבקרו המטיילים". מאוחר יותר, בפברואר 1950 הוקמה חברה משותפת עם הון פרטי, "חברת ביטוח". הוקמה חברה ליבוא ושיווק בשם "תקס", שבמידה רבה פעלה בתחרות עם "עומר", אלא שחברה זו התרכזה ביבוא חמרי בנין ותעשייה. שוב, היה צריך לתאם פעולתה עם חברת השיכון "סלע", שאף היא התעתדה לייבא חמרי-בנין לצרכי שיכונים. והיה קואופרטיב לנברשות ביפו, וקואופרטיב לייצור נעלים, ו"הלבנה" למוצרי מלט, ואגודה שיתופית בשם "חץ" להובלה, שכללה קבוצת חברי הצה"ר מגרמניה. והיתה "שכם", חברה לתיירות והארחות. אלה היו נסיונות שלא זכו לעידוד ממשלתי ולקרנות ציבוריות עשירות. סופן של החברות שהתפרקו, פרט ל"עומר" שהאריכה ימים כחמש שנים, ופרט ל"סלע", שמנהליה השכילו לקיימה, לפתחה ולהפכה לאחת מחברות השיכון הציבוריות המוכרות בארץ.

גם תנועת-החרות ניסתה להקים חברות כלכליות. משהושג האיחוד במחנה הלאומי, והנהגת ה.ע.ל. החלה לפעול בתנועה הפוליטית, ביקשו ראשי התנועה לאחד את המפעלים הכלכליים של המפלגה עם המפעלים

הכלכליים של ה.ע.ל. – אלא שגם האיחוד לא הועיל הרבה לחברות ולקואופרטיבים שנאבקו על קיומם.

בישיבת הועד-הפועל ביום 8.11.49 הוחלט לארגן מחדש את תפקידי חברי הועד-הפועל ולהטיל על כל אחד מהם אחריות לניהול אחת היחידות הארגוניות, או הכלכליות. חלוקה זו כללה:

אליעזר שוסטק – מזכ"ל;
שלום כהן – מזכירות, מחלקת העבודה (היינו האיגוד המקצועי) ולשכות כלליות;
יעקב צ'ינסקי – מחלקת מסים וארגון;
יעקב שוובל – מנהל "עומר";
שבתי שיכמן – מנהל "סלע";
מאיר האוס ומשה ריזשין – מנהלי המחלקות לתיירות, הובלה ותחבורה;
דוד מלמדוביץ – מנהל קופת חולים;
יצחק אפלבוים – גזבר;
יוסף ולקר – מנהל "שכס";
יצחק רוזנברג – הנציג הכלכלי בירושלים;
יצחק המאירי – מנהל מחלקה ב"עומר";

מזכירות הועד-הפועל כללה שלושה אנשים: שוסטק, ולקר והאוס. אחרי-כן התחלפו תפקידים. מפעלים כלכליים אחדים לא הגיעו כלל לידי התפתחות, אולם בסוף שנת 1949 הם עוררו תקוות בועד-הפועל. קיוו שהמפעלים יחזקו את ההסתדרות, ומה עוד שגם מפעליה של התנועה הועברו לטיפול של ההסתדרות. בדיון על חלוקת התפקידים בועד-הפועל, ב-8 בנובמבר, השתתף שוסטק כשהוא משמיע דברים אופטימיים לגבי העתיד. הוא קיווה שפיתוח המפעלים הכלכליים יפסיק את הדיבורים על חיסולה של ה.ע.ל. ועל הצטרפותה להסתדרות הכללית:

"דעתי היא שלא הכניסה להסתדרות היא הבעיה – אמר שוסטק – אנו עומדים כיום במצב של פיתוח מפעלים כלכליים, ויש להתרכז רק בנושא זה. אם נצליח במפעלים, יתכן שכניסתנו להסתדרות לא תהיה עוד בעיה. ויתכן שהמחייבים את הכניסה, ישנו את דעתם ויגידו שאין עוד צורך להיכנס להסתדרות".

בעיות הקליטה

בתחילה פעלו בתחום קליטת העליה שלושה גופים נפרדים, ללא תיאום: פעלה הצה"ר, פעלה ה.ע.ל. ופעלה גם תנועת-החרות. כשהתאחדה המחנה הלאומי הועברו למעשה תפקידי הקליטה לידי ההסתדרות, והועד-הפועל תבע מן התנועה ומהסוכנות שליש מן התקציב הניתן למפלגות, מפני שה.ע.ל. היא שעוסקת בפועל בנושא הקליטה בתנועה הלאומית. ביום 26.6.50 כתב א. שוסטק מכתב להנהלת "חרות במולדת והצה"ר בתפוצות" ובו החלטת הועד-הפועל:

- א. לתבוע שליש מכספי ההקצבה השנתית של הסוכנות היהודית עבור הסתדרות העובדים הלאומית וקופת-חולים.
- ב. לדרוש פגישה דחופה עם הנהגת התנועה לשם סיום סופי של המו"מ.
- ג. אם כתוצאה מן הפגישה הזאת לא יובטח חלקה של ה.ע.ל. בהקצבה, תפנה ההסתדרות ישירות לסוכנות היהודית ותתבע להעביר שליש מן הכספים לה.ע.ל. ולקופת-חולים.

במכתבו מוסיף שוסטק כי למרות שהוצאות ה.ע.ל. גדלו, הפסיקה קרן-תל-חי כל הקצבותיה למוסדות העובד הלאומי. "החברים מתארגנים בקבוצות מלאכה ותעשייה ותובעים מאתנו עזרה כספית באלפי לירות".

אבל הכסף לא ניתן. שוב ושוב דן הועד-הפועל על קשיי הקליטה, על חוסר המנגנון ועל אזלת-היד של התנועה הפוליטית בכל נושא הקליטה. ביום 21.11.49 הקדיש הועד-הפועל את דיונו לסבך בעיות הקליטה. יצחק שמואלי, האחראי על המחלקה, פתח את הדיון:

"הבעיה העיקרית בקליטה היא – המחסור בכסף. בגלל חוסר אמצעים פוטר רוב המנגנון. בפועל עובדים כיום שני אנשים. הבעיה איננה רק בחוסר מנגנון בריכוזי העולים, אלא גם בצורך לדאוג לדירות לעסקנים ולחברים, לדאוג להלוואות".

שלום כהן קבל על חוסר הטיפול "בעניינים הקטנים" של העולה, וכתוצאה – נפגם הקשר עם העולים. "מה שיש לנו כיום בהסתדרות השגנו תודות לפעולות הקליטה. החלק הארי של חברי ה.ע.ל. כיום הם עולים חדשים. הם גם הפעילים בהסתדרות. מפני שהוותיקים אדישים".

גם מאיר האוס הדגיש את העובדה שמרבית חברי ה.ע.ל. הם עולים חדשים, "ועלינו להקדיש כל מרצנו לענייני הקליטה". מן ההכרח להוסיף כוח אדם לקליטה, וקופת-חולים יכולה לסייע במימון העובדים מתקציבה.

דוד מלמדוביץ, מנהל קופת-חולים, הסכים לממן לתקופת-נסיון חלק מהוצאות הקליטה. הוא האשים את התנועה הפוליטית בחוסר המעשה:

"לחמנו עם הצה"ר וחרות זמן רב, כדי שעניני הקליטה יהיו בידי ההסתדרות. בינתיים יצאו אלפי אנשים מן המחנות ולא קלטנו אותם. גם אלה שהצטרפו אלינו מייד עם בואם ארצה, נטשו אותנו. לא עשינו, ואני חושש שגם לא נעשה שום דבר בשטח הקליטה. עלינו להשקיע הרבה בקליטה. אני מסכים שקופת-חולים תיטול על עצמה את המעמסה לתקופה של שלושה חדשים ותכסה את התקציב".

בסיומה של הישיבה הוחלט לקיים דיון עם הנהגת תנועת-החרות בענין הקליטה. ואמנם אחרי זמן קצר עבר כל הטיפול בקליטה לידי ה.ע.ל. – אבל כוח האדם לא גדל בהרבה. אברהם טיאר המשיך לשבת בצריף עלוב ב"שערי-העליה" בחיפה, מצפה להצטרפות עולים לה.ע.ל. במכתב למחלקת הקליטה בסוף שנת 1949 הוא קובל:

"עולה חדש מקבל בבואו ארצה פנקס ההסתדרות הכללית, עם כל הכתובות של כל הסניפים. הוא איננו רוצה, ואין לו האומץ לעזוב את המוסד הראשון שצרפו אותו אליו, ולעבור למוסד אחר – אם אין משהו מיוחד המכריח אותו לצעד כזה".

אל אברהם טיאר הגיעה שמועה שעומדים לחסל את נציגות ה.ע.ל. ב"שער-העליה", מחמת מחסור בתקציב, והוא התריע: "אם ברצונכם לחסל את המשרד ב"שערי-העליה", תוסיפו לחשבונכם עוד טעות גדולה שעלולה לחסל את הסתדרותנו. – – – אני מדגיש ש-95% מכלל העולים אינם יודעים מה זאת הסתדרות ומפלגה. רובם תמימים, ואחרים מנצלים את תמימותם".

בכל זאת, הצליח טיאר להעביר למחלקת ההתיישבות שע"י תנועת-החרות רשימות של מועמדים להתיישבות חקלאית. רוב המועמדים היו מטונים. פעילות מסוימת בין העולים נעשתה באיזורי בנימינה, נתניה, פתח-תקוה – אך זו היתה פעילות של מתי-מספר עסקני ה.ע.ל., לא סדירה ולא שיטתית. באחד הדיונים על נושא הקליטה, סיכם שבתי שיכמן את המצב בכללו, כשלוך, לא רק של ה.ע.ל. והתנועה הלאומית, אלא של המדינה והמוסדות הלאומיים:

"בדרך כלל, ענין הקליטה בארץ – נכשל. העליה עברה את כל האפשרויות הפיננסיות והטכניות של הסוכנות, והכשלוך האוביקטיבי בולט לעין. גם בלשכה הכללית ישנם קשיים. הבעיה היא לא רק בעבודה, אלא גם בדיוור. אילו היינו מעסיקים עוד 20 עובדים, גם אז לא היינו יכולים לפתור את הבעיות. בסך-הכל הגענו לכך שבחיפה יש לנו דריסת-רגל במחנה העולים, ויש גם שלט שלנו. גם זו התקדמות. אבל לא נוכל להשפיע על בעיות מרכזיות: ענין הדיוור – אינו בידינו. על בעיות תעסוקה – גם הלשכה הכללית לא הצליחה להתגבר. רצינו להשפיע בהצעותינו על ראש מחלקת הקליטה יוספטל, אבל הוא רוצה למצוא דיוור בלי יועצים. כיום אין כלל חלוקת דירות לפי ארגונים, כי אם חלוקה אינדיבידואלית".

נקודת אור כלשהי ראה שיכמן בפיתוח נושא השיכון בה.ע.ל. – כאשר החליט הועד-הפועל להקים חברת שיכון, נתמנה שיכמן כמנהלה.

חברת השיכון "סלע" – בתאום עם תנועת-החרות

ההחלטה להקים את חברת השיכון נתקבלה בועד-הפועל ב-7 באפריל 1949. כעבור זמן קצר נרשמה החברה בשם "סלע". צעד-אחר-צעד התקדמה החברה במאמציה להשיג קרקע ומימון, עד שבראשית שנת 1950 הסכימה שרת העבודה גולדה מאיר לכלול את "סלע" בין החברות הציבוריות המבצעות בנין שיכונים במסגרת תכניות משרד העבודה והשיכון. "אינני מאמינה שיש בידיכם המימון לבצע את תכניות השיכון" – אמרה שרת העבודה – בכל זאת, מסרה לידי "סלע" הקמת 595 יחידות דיור במסגרת "שיכון ותיקים".

במשך שנת 1950 עוד הוסיפה תנועת החרות לקיים במסגרתה את חברת השיכון "חומות", אולם עם האיחוד במחנה הלאומי החל שיתוף פעולה בין התנועה וה.ע.ל., גם בתחום השיכון. ביום 19 בנובמבר 1950 ויתרה התנועה על פעולתה העצמאית לשיכון חבריה, ונציגה, חבר ההנהלה חיים לנדאו, חתם על הסכם שכלל את הסעיפים הבאים:

א. "כל פעולות השיכון של תנועת-החרות והסתדרות העובדים הלאומית בארץ באופן מרכזי או בסניפים תבוצענה על-ידי חברת השיכון "סלע".

ב. השימוש בשמה של "חומות" ישולב בביצוע מפעלי השיכון של "סלע" בהתאם להחלטת ההנהלה המורחבת.

ג. ההנהלה הקיימת של חברת "סלע" תורחב על-ידי צרוף 2 חברים, לפי הצעת מרכז תנועת-החרות, ואחד מהם שייקבע על-ידי מרכז התנועה ישמש כאיש מנגנון הביצוע.

ד. את היקף הבניה בכל סניף וסניף תקבע הנהלת "סלע" המורחבת. כנציג תנועת-החרות בחברה נקבע ראובן פרנקו, אולם לא לזמן רב. למעשה היתה קיימת ליד "סלע" ועדת-תיאום משותפת עם התנועה, כשנציג התנועה רואג לשיכון ותיקה. בועדת-התיאום ישב תקופה ממושכת חיים לנדאו.

הנוער העובד בה.ע.ל.

הועידה השישית של ה.ע.ל., במאי 1945, החליטה "להקים בתי-ספר מקצועיים לנוער עובד". אבל כמו שאר החלטות אותה ועידה, גם החלטה זו לא בוצעה, עקב

המציאות המיוחדת בשלהי שנות המנדט. אולם עם הקמת המדינה החל הועד-הפועל לתת את הדעת גם לבעיות הנוער העובד. בתחילה לא היתה כל כוונה להפריד בין בית"ר ובין הנוער בה.ע.ל., להיפך, יוזמי ההתארגנות ראו בבית"ר את תנועתם האידיאולוגית, ובה.ע.ל. ביקשו למצוא את הכלים ואת המוסדות שיכשירו אותם לעבודה מקצועית.

ביום 17.2.50 החליט הועד-הפועל להטיל על י. ולקר, י. צ'ינסקי וי. המאירי להיפגש עם נציבות בית"ר "בענין הקמת מחלקה לנוער עובד ע"י ההסתדרות".

הפגישה התקיימה במרץ 1950, ובעקבותיה נחתם הסכם עם נציגי בית"ר, פתחיה שמיר, נציב בית"ר בארץ, וקצין השלטון יונה פרגר. לפי הסכם זה נקבע:

"א. שני הצדדים רואים כדבר חיוני הקמת מחלקה לנוער לאומי ע"י ההסתדרות העובדים הלאומית.

ב. הנהלת המחלקה תהיה משותפת בין נציבות בית"ר ובין הועד-הפועל.

ג. מנהל המחלקה וכל עובדיה יתמנו בהסכמה הדדית.

ד. ב"כ נציבות בית"ר יהיה חבר הועד-הפועל של ה.ע.ל.

ה. המחלקה תטפל במיוחד בהקמת בתי-ספר מקצועיים לשם חינוך מקצועי לנוער".

בחודש מרץ 1950 עמדה ה.ע.ל. לפני ועידתה השביעית, ונושא הנוער, יחד עם נושא הרכב הועד-הפועל עמדו להכרעה בוועידה.

לקראת ועידת ה.ע.ל. השביעית

בינואר 1950 החליט הועד-הפועל לכנס את הוועידה השביעית של ה.ע.ל. – זו הוועידה הראשונה אחרי הקמת המדינה, ואחרי התלאות שעברו על התנועה הלאומית. הוחלט לקיים את הוועידה בירושלים, בבנין שקיבלה קופת-חולים מן האפוסטרופוס על הרכוש הנטוש, בשכונת בקעה. התלבטויות רבות ליוו את הנהלת קופת-חולים בשאלת היעד של המבנה הנטוש בירושלים ובהיסוס רב החליטה להפכו לסנטוריום עבור חולים מבריאים, חברי קופת-חולים לעובדים לאומיים. לא היה בטחון שניתן יהיה לקיים את המוסד מבחינה תקציבית. גם לא היה בטחון שיימצאו בעלי-מקצוע מתאימים לניהול מוסד מסוג חדש בקופת-חולים. בסופו של דבר, נעשה הנסיון, ובשכונת בקעה הקימה קופת-חולים את המוסד הרפואי שלה למבריאים.

כאן, בבקעה, עתידה היתה להתקיים הוועידה השביעית. לקראת הוועידה קיימה ה.ע.ל. שורה של אספות חברים, ובמרכזן עמדה שאלת ההצטרפות להסתדרות

הכללית. הויכוחים בנושא זה התנהלו מזה חדשים בסניפים, והדים לויכוחים אלה עתידים היו לעלות בדיוני הועידה.

בינתיים החליט הוועד-הפועל על שינויים מסויימים בתקנון החברות: גם נשי החברים הורשו להצביע בבחירות לוועידה, "תמורת תשלום נוסף של 50 מיל לחודש, החל מחודש דצמבר 1949". חיילים ועולים חדשים הורשו לבחור לוועידה, גם אם מסייהם לא שולמו כהלכה.

לקראת הועידה בחר הוועד-הפועל בוועדה כלכלית, ועליה הוטל להביא לוועידה סיכומים על החברות הכלכליות שהקימה ההסתדרות.

הוועדה קיימה את דיוניה כשלושה חדשים, עד מועד התכנסות הועידה. הופיעו בפניה מנהלי ונציגי "עומר", "סלע", "מרכז העבודה". החברות החדשות האחרות שהקימה ה.ע.ל. עדיין לא היו בשלות לסיכומים ולמסירת מאזנים. בכל זאת, בשם "תקם" הופיע יצחק המאירי. הוא סיפר על נסיונו להקים חברה לתעשייה כבדה, אולם הוא נתקל בהתנגדותו של שוובל, שביקש למנוע הקמת חברה מסחרית מתחרה ב"עומר". ואמנם "תקם" לא האריכה ימים. נציגי החברות האחרות שניסתה ה.ע.ל. להקים לא הופיעו כלל בפני הוועדה, אם מפני שלא הספיק הזמן לכך, ואם מפני שעמדו לפני התפרקות.

מועד הוועידה נקבע לימים 10-12 באפריל 1950, כ"ג-כ"ה בניסן תש"י. במרכז דיוניה עמדה שאלת ההצטרפות להסתדרות הכללית.

קיצוב המזון לצירי הועידה

אופיינית למצוקה המתמדת שליוותה את ה.ע.ל. בכל צעדיה היתה בעיית הכלכלה של צירי הועידה בימי התכנסותה בבקעה. הימים היו ימי צנע. מארגני הועידה זקוקים היו לאישור מיוחד של משרד האספקה והקיצוב, כדי להבטיח כלכלתם של משתתפי הועידה.

ביום 27 במרץ 1950 פנתה מועצת עובדי ירושלים למשרד האספקה במכתב, בו נאמר:

"נבקשכם להקציב לסנטורים אשר הבטיח לבשל עבור מאתיים, 200, צירינו, את רשימת המצרכים כדלקמן:

1. 30 ק"ג סוכר.
2. 600 ביצים.
3. 30 ק"ג מרגרינה.
4. פח שמן.
5. שק תפוחי-אדמה.

6. 10 ק"ג בצל.

7. 10 ק"ג נקניק.

8. 10 ק"ג דגים מלוחים.

9. 3 ק"ג קפה.

10 תה'.

צנוע מאד היה סל המזונות של צירי הועידה השביעית, שהושג בהשתדלות החברים בירושלים.

ה.ע.ל. – משענת לתנועת החרות בשנות משבר

סכסוכים בצמרת התנועה הפוליטית – ראשי ה.ע.ל. מזדהים עם צמרת תנועת החרות – דו"ח ה.ע.ל. לועידה השביעית – יחסים "מוזרים" עם התנועה – בחירות לרשויות המקומיות, ללא נציגות ה.ע.ל. – סערות הקיץ של 1950 – הורחבה הנהלת "עומר" – לקראת הועידה השניה של תנועת החרות – יחסים מתוחים בין חברי הועד הפועל – סכסוך פועלי המתכת – הועידה השניה של תנועת החרות – הבחירות לקונגרס הציוני ולכנסת השניה – מותו של יעקב שובל – פרישת מנחם בגין מהנהגת התנועה – המאבק נגד חוק קרנות החופשה – פניית הנהלת תנועת החרות לעזרת ה.ע.ל. – מנחם בגין חזר למערכה.

סכסוכים בצמרת התנועה הפוליטית

הועידה השביעית של ה.ע.ל. – זו הועידה הראשונה במדינת ישראל, עמדה בסימן של חולשת דעת וחיפושי דרך לקראת העתיד. ההווה היה מאכזב, גם במישור הלאומי הכללי וגם במישור המפלגתי. ובאשר לה.ע.ל., היא אמנם הצליחה להחזיק את הראש מעל הגלים העכורים שהציפו אותה; היא התגברה על יום הקטנות, כגוף דלאמצעים ודלאפשרויות להתפתחות, אבל לא רבים מעסקניה האמינו אז שהיא תתגבר על קשייה ותוסיף להתקיים כגוף עצמאי. הדיעה שרווחה בין עסקניה היתה, שה.ע.ל. הולכת לקראת חיסול עצמי ובמוקדם או מאוחר תצטרף להסתדרות הכללית.

הקשיים היו, כאמור, בשלושה מישורים: במדינה, בתנועה – וכתוצאה מכך גם בהסתדרות עצמה. המדינה היתה אז שקועה בהווי של מחנות עולים ומעברות. בחודש מרץ של שנת 1950 היו בארץ 35 מרכזים לדיוור קבע של עולים, עם אוכלוסיה של 92,674 נפש; 23 מחנות, ובהם 15,583 נפש, ו-4 מעברות עם 1,700 נפש. אבל באופן הדרגתי פחת והלך מספר העולים בסידורי הקבע, וגדל מספר העולים במחנות ובמעברות. בדצמבר 1950 היו רק 16 בתי-עולים, לעומת 32 מחנות ו-49 מעברות. למעלה מ-93 אלף נפש התגוררו בסוף שנת 1950 במגורים ארעיים, באוהלים, בבולקונים, בצריפים. ועם מצוקת הדיוור, גברה בעיית האבטלה. לא היו מקורות תעסוקה בסביבות המגורים הארעיים, ורבות משפחות נידונו לניוון ולחרפת רעב. המצוקה הכלכלית הכבדה נתנה אותותיה

גם בערים, בקרב האוכלוסייה הותיקה. המחסור שרר בכל. משטר הצנע היה במלוא חומרתו, עם מערכת קפדנית של מפקחים, שפקחו עין על קיצוב המזון הבסיסי. החיים היו עגומים. קשה היה להשתכר – אבל גם בעל האמצעים לא יכול היה להשיג את המינימום המכובד שהיה דרוש למחיית בני-ביתו.

עם המצוקה הכלכלית, התעוררו גם בעיות בטחון קשות. הערבים שהובסו במלחמה, וחתמו זה מקרוב על הסכמי שביתת-הנשק, התעלמו מן ההסכמים, ומסתננים מזויינים החלו לחדור מכל גבולות הארץ ולהפיל חללים בתוך האוכלוסייה. קרבנות נפלו, לא רק בישובי הספר, אלא גם במרכזי הארץ – משום שגם המרכזים היו סמוכים לגבולות האויב.

לכאורה נדמה היה כי המציאות הקשה מחייבת אופוזיציה איתנה ונחרצת. בימים הקשים ההם במדינה, היה לאופוזיציה על מה להתריע ועל מה להיאבק. אולם בפועל, השתררה אז בתנועת-החרות אווירה קודרת של חוסר מעש וחוסר אמונה בהמשך הדרך האופוזיציונית. משולי החיים הציבוריים צצה ועלתה מפלגה זעירה, מפלגת הציונים הכלליים, שעתידה לצוף על פני גל המצוקה הכלכלית. האוכלוסייה הותיקה, הציבור האזרחי, שנקעה נפשו ממשטר הפיקוח של מפא"י, לא נתן את אמונו בתנועת-החרות, אלא בחוגי האזרחים שהתרכזו סביב מפלגת הציונים הכלליים. לא ירחק היום, ובבחירות בשנת 1951 לרשויות המקומיות ולכנסת השניה תזכה מפלגה ישנה-חדשה זו בעמדת הבכורה כאופוזיציה ראשית. תנועת-החרות איבדה אז, לא רק את סיכוייה לשלוט במדינה, אלא אף את מעמדה כמפלגת אופוזיציה ראשית.

עם אבדן מעמדה במדינה, החלו בתנועת-החרות חיפושי-דרך, תוך הלקאה עצמית. ואם נדמה היה כי אחרי הבחירות לכנסת הראשונה הושג שלום-בית במפלגה, הסתמן מחדש פילוג. הפעם בקרב מרכיבי האצ"ל לשעבר. שוב לא היתה סיעת תנועת-החרות מלוכדת בכנסת. היא היתה שסועה בין שני פלגים. הפלג הגדול, שהתלכד סביב מנחם בגין, ריכז בעיקר את יוצאי בית"ר פולין; והפלג הקטן, שהתלכד סביב הלל קוק שהיה ידוע בארה"ב בכינויו פיטר ברגסון, ריכז בעיקר את חוג מקורביו מתקופת פעילותו באמריקה בסוף ימי המנדט. בין שני הפלגים היו הבדלים של מנטליות – והבדלים של דרך ושיטה. בעוד שתנועת-החרות, בהנהגתו של מנחם בגין, מיקדה באותם ימים את עיקר פעילותה במסגרת הפרלמנטרית, טענה קבוצת הלל קוק כי המאבק הפרלמנטרי הוא שלב בהתמסדות התנועה כחלק ממשטר מפא"י. קבוצה זו דגלה בהגברת פעולות-יתסיסה בקרב האוכלוסייה הממורמרת, תוך התרחקות מופגנת מכל השייך לממסד היישובי והציוני של ימי המנדט. הדרישה למרוד בממסד כללה את ההסתדרות הציונית וקרנותיה; את הסוכנות היהודית ותקציביה – וגם את הדיונים בועדות הכנסת, שנועדו "לתקן" את שגיאות המשטר.

בראש הפלג של הלל קוק עמדו חברי הכנסת שמואל מרלין, מזכיר התנועה

באותה תקופה, וערי ז'בוטינסקי. הם משכו אחריהם אישים מרכזיים נוספים בתנועה, והיו אף כאלה שבמחלוקת בין שתי הקבוצות, העדיפו להסתלק מכל פעילות מפלגתית.

הסכסוך בתוך צמרת הנהגת התנועה נתן אותותיו, ויתכן שסכסוך זה היה אחד הגורמים החשובים להפסדה של תנועת-החרות בבחירות לכנסת השנייה. מכל-מקום, חילוקי הדעות בצמרת החלישו את מעמד ראשי המפלגה גם מבית, והם נזקקו לכל משענת תומכת. בתנאים שנוצרו אז בתנועה, היתה ה.ע.ל. משענת רצויה מאד לאלה שהתרכזו סביב הנהגתו של מנחם בגין.

צמרת ה.ע.ל. מזדהה עם צמרת התנועה

סיבות שונות היו לקרוב הלבבות שהתפתח בין צמרת ה.ע.ל. וצמרת התנועה. ראשית, קבוצת הלל קוק היתה מסוכסכת עם הצה"ר עוד בשנות פעילותה בימי המחתרת בארצות-הברית. הלל קוק בעט בעסקני התנועה הרוזינוניסטית. התעלם מהם. הוא הקים תחת הנהגתו גוף פוליטי חדש שעשה חיל באמריקה. למעשה ייצג את הארגון הצבאי הלאומי בארצות הברית בשנים העקובות-מדם של מלחמת האז"ל. וכשם שהאז"ל בארץ התעלם מהצה"ר, התעלם גם הלל קוק מהצה"ר בארה"ב, אבל בצורה הרבה יותר בוטה. כמוכן שעסקני הצה"ר לא השלימו אתו גם בתנועה המאוחדת בארץ. ומאחר שה.ע.ל. היתה ברובה מזוהה עם הצה"ר, התייצבה לימינו של מנחם בגין בימי הסכסוך עם הפלג של הלל קוק. הגורם להזדהות ה.ע.ל. עם התנועה "המתמסדת" היה לא רק ענין אישי, אלא מהותי. ה.ע.ל. דגלה ביצירה קונסטרוקטיבית, בבניה, בהקמת מפעלים, על-אפה-ועל-חמתה של מפלגת השלטון. ה.ע.ל. דאגה לקיום היומיומי של האדם העובד, של החבר הזקוק לשרות רפואי, לדירה וליום עבודה. היא לא הרשתה לעצמה להשתעשע במשחקי-אופוזיציה, תוך תקוות מעורפלות לאחרית-הימים. היא היתה זקוקה לתקציב, לקרקע, לקרנות, להלוואות. היא היתה חייבת להשתלב במציאות הישראלית, עם כל התנגדותה לאופיו של המשטר ולשיטותיו. על כן, מובנת היתה קירבת הלבבות של עסקני ה.ע.ל. לצמרת שהונהגה עליידי בגין. והיתה עוד סיבה להזדהות ה.ע.ל. עם צמרת התנועה: הלל קוק פעל באמריקה, בתנאים אחרים ובמציאות אחרת. הוא לא הכיר אז את האילוצים במציאות הישראלית, או שלא רצה להכיר בהם. בכל דרכיו והליכותיו, היה זר לאופיו של העסקן ההסתדרותי, בדרך-כלל איש אז"ל לשעבר, שהעריך ללא סייג את מפקדו. בה.ע.ל. כיבדו אמנם את הלל קוק ואת פועלו באמריקה, אולם כאשר הלל קוק התייצב כמתמודד עם מנחם בגין, לא היה כל ספק לצד מי יעמוד עסקן ה.ע.ל. בכל זאת, למרות ההסתייגות של אנשי ה.ע.ל. מקבוצת הלל קוק, הכירה קבוצה

זו בזכות קיומה של ה.ע.ל. לקראת הבחירות לוועידה השנייה של תנועת-החרות קמה בתנועה סיעה של מקורבי הלל קוק, בשם "למרחב". בין פעיליה היו ירמיהו הלפרין, חלוץ החינוך הימי הבית"רי, חברי הכנסת ש. מרלץ, ע. ז'בוטינסקי ושמאל תמיר. בסוף ינואר 1951 פרסמה הסיעה מצע לקראת הוועידה, ובתוכו סעיף הדרן בגורל ה.ע.ל.:

"תוך מאבק בלתי פוסק לביטול הסתדרויות מפלגתיות ולמען הקמת איגודים מקצועיים עצמאיים ולשכות עבודה ממשלתיות, הרי עד להשגת המגמה, חייבת התנועה לשקוד על הרחבתה של ה.ע.ל. והפיכתה לגוף חזק שירכז את כל הפועלים הלאומיים, יבטא את מאוייהם וילחם על זכויותיהם והאינטרסים שלהם.

עם זאת יש לקיים קשר הדוק ושיתוף פעולה עם הפועלים הלאומיים שמסיבות שונות אינם משתייכים לה.ע.ל."

בין שאר הסעיפים שכלל מצע "למרחב" היתה דרישה לחסל את הסוכנות היהודית; לפרק את "הטרסטס והמונופולים" של ההסתדרות הכללית ולאסור החזקת מפעלים כלכליים על-ידי הסתדרויות פועלים.

סופה של סיעת "למרחב", שנעלמה מחיי התנועה הלאומית. אולם רישומה של הסיעה ניכר היה זמן רב, גם לאחר שקבוצת הלל קוק פרשה מן התנועה. נראה שפרשת סיעת "למרחב" היתה בין הגורמים שהשפיעו על קירובם של ראשי ה.ע.ל. לצמרת התנועה. גם אנשי ה.ע.ל. וגם צמרת התנועה היו נגד התדמית שסיעת "למרחב" בקשה לייצג.

הדו"ח של ה.ע.ל. לוועידה השביעית

צנוע בצורתו ובתוכנו היה הדו"ח שהניח הוועד-הפועל על שולחן צירי הוועידה השביעית של הסתדרות העובדים הלאומית. היה בו משום הצטרפות על הישגיה הצנועים של ה.ע.ל. בחמש השנים שחלפו מאז הוועידה השישית, במאי 1945. בהקדמה לדו"ח נאמר:

"פרק זמן זה, שבין ועידתנו השישית לוועידתנו השביעית, מגלם בתוכו מאבק בלתי פוסק לחיים, לקיום ולחופש. יום-יום וסיבולו, יום-יום ומלחמתו, נגד יריבים עריצים, חורשי מזימות ומלאי-משטמה בתוך העם מבפנים, ונגד אויבים עריצים, זוממי שיעבוד וכליה מבחוץ."

מחברי הדו"ח בהקדמתם מדגישים כי לנגד עיניהם לא עמדה המשימה לגולל את מצוקת ימי המאבק, אלא להיפך, "הם עשו כמיטב יכולתם למען לא להבליט בדו"ח כל שילוב במסיבות ובגורמים שפעלו על ההסתדרות בימי המאבק הלאומי הגדול". אותם גורמים "נטלו למעשה מאתנו במשך שנים רבות, כל אפשרות

אפקטיבית לבנות את ההסתדרות, לבצר את עמדותיה, להרחיב את גבולותיה, להגדיל את מספר חבריה ותומכיה ולהקים את מוסדותיה הכלכליים.

הדו"ח הוא "סיכום פעולות שנעשו אפשריות, בתקופה שלא היו בה אפשרויות. הן בוצעו בציבור שלא החשיב כלל את הצורך ואת הערך שלהן". ובכל זאת: "כל מוסד הוקם יש מאין, באמונה, בהקרבה, אך בחוסר-כל. לא עמדו לרשותנו אמצעים, לא נסיון ולא משענת ציבורית וכספית. אולם עמד לרשותנו רצון כביר לאפשר לעובד הלאומי, ועל-ידי כך לתנועה כולה, סיכוי כלשהו לאי-תלות כלכלית, ביישוב הזה ובמדינה הזאת".

הדו"ח מפרט מאמצי הועד-הפועל להקים מפעלים כלכליים, ליצור קשר עם העולים בריכוזיהם, להגדיל את מספר הסניפים ולהרחיבם, ובעיקר – להשפיע השפעה אידיאולוגית על מכלול השירותים שמספקת המדינה לאדם העובד. מבחינה זו היתה משמעות מיוחדת להצטרפות ה.ע.ל. ללשכות העבודה הכלליות, תוך מאבק להפכן ללשכות ממלכתיות; והיתה משמעות מיוחדת לפעולתה של קופת-חולים לעובדים לאומיים, לא רק בהגשת עזרה רפואית לחבר, אלא בהחדרת רעיונותיה על עתיד השרות הרפואי והביטוח הסוציאלי. הדו"ח מספר על הנהגת קופת-החולים שהביאה בפני רשויות המדינה, ובפני צירי הועדה, את העמדות האידיאולוגיות שלה, כפי שנקבעו בימי היסוד של הקופה, וכפי שנתחייבו בתנאים שנוצרו עם הקמת המדינה:

"ממשלת ישראל חייבת לקבל על עצמה את הדאגה לביטוח סוציאלי ורפואי לכל תושבי המדינה. – – – – – אולם, בתקופת הביניים, עד אשר הממשלה תוכל לקחת על עצמה את מילוי התפקיד הזה, צריכה הממשלה ליפות את כוחן של קופות-חולים הציבוריות הקיימות: – – – :

- א. קופות-החולים תפעלנה תחת פיקוחו, בהתאמתו ובהדרכתו הפעילה של משרד הבריאות הממשלתי.
- ב. על הממשלה להשתתף בתקציב קופות-החולים במידה ניכרת, בהתאם לגודלן והיקף עבודתן.
- ג. על הממשלה לחוקק חוקים מתאימים וברורים בנוגע לעזרה ולשירותים הרפואיים שהקופות תצטרכנה לספק לחבריה – – –
- ד. יש לאפשר חופש בחירה של האזרח להשתייך לאיזו קופת-חולים שירצה בה.
- ה. יש לקבוע יחס שווה מצד הממשלה לכל קופות-החולים".

א. שוסטק נואם בועידה השביעית של ה.ע.ל. – יושבים מימין לשמאל: ש. כהן, י. שמואלי, י. המאירי, י. צ'נסקי, י. ולקר, מ. האוס, ד. מלמדוביץ, ש. שיכמן וי. שובל.

אורחי ועידת ה.ע.ל. בירושלים.
מימין לשמאל יושבים: פרופ' י. ריבלין, פרופ' י. קלוזנר, המורה יעקובי, מראשוני ה.ע.ל., ד. מלמדוביץ. עומד: י. פעמוני

הדיונים בוועידה השביעית

בטכס צנוע נפתחה ביום 10 באפריל 1950 הוועידה השביעית של ה.ע.ל., בבית-העם בירושלים. היתה זו ועידת יובל ה-15 להקמת ההסתדרות; ועידה ראשונה במדינת ישראל המשוחררת. לכאורה אירוע חגיגי שצריך היה לשמח לבבות 78 צירי הוועידה. היה זה אירוע שסימל את דרך החתחתים שבה עברה התנועה הלאומית – אולם קשה היה להשרות אורה חגיגית במציאות ששררה אז במדינה, בתנועה ובה.ע.ל.

איש משרי הממשלה לא בא לברך את ועידת ה.ע.ל. – גם לא מנהיג תנועת החרות. מנחם בגין שלח מכתב ברכה, מוקדש כמעט כולו למלחמת השחרור שהיתה "חפשית לחלוטין מכל מגע עם אינטרס נפרד של שכבה זו או אחרת בקרב העם". מכתבי ברכה שלחו גם ראשי הערים חיפה ופתח-תקוה, אבל ראש עיריית ירושלים, איש החוגים האזרחיים דניאל אוסטר, נמנע מלברך. אחרי-כן הצטדק בכך שההזמנה לא הגיעה לידי, ויש שאמרו כי פקידי העלימו אותה ממנו.

פתח את הוועידה מזכירה הכללי של ה.ע.ל. אליעזר שוסטק, ובדבריו נשמעה נעימה של מרידות על היעדרם של ראשי הציבור מן האירוע המרכזי בחיי ה.ע.ל.: "רבים הקופצים לעסקנות בתנועה, אך לא רבים הקופצים לעסקנות בה.ע.ל. – – – אין הוועידה עומדת עור בסימן שאלת היחסים בין ה.ע.ל. והמפלגה. זו הוועידה הראשונה בה אין המפלגה באה בדרישה להצהרת נאמנות – – – שאלת קליטת העליה היא הקובעת את המשך התפתחותה של ההסתדרות. ההתחרות היא קשה, והיא כרוכה בכספים רבים. מעולם לא הצלחנו לארגן את חברינו מבין העולים. בעבר היה זה בגלל המאסרים, וכיום הבעיה היא כלכלית".

שוסטק שם את הדגש על בעיות המימון, "ועל בעייה זו יצטרכו לתת את הדעת כל מי שבעתיד ייבחר לוועד-הפועל". דרישתו מן הצירים היתה לבחור בהנהגה קבוצתית מגובשת:

"בעשר השנים האחרונות התבלט הקו של הנהגה קבוצתית. ה.ע.ל. זקוקה להנהגה מגובשת, ולולא היתה הנהגת ההסתדרות מלוכדת, היתה מתחסלת זה מכבר".

חששותיו של שוסטק, שהועד-הפועל ייבחר מתוך סיעות שונות, מסוכסכות, הטרידו אותו לא מעט, וחששות אלו נתגלו כמוצדקים, בוועידה ואחריה. אחרי נאום-הפתיחה של שוסטק הושמעו ברכות, רובן מכתבי ברכה. דברים בעל-פה השמיעו נציגי בית"ר והמחלקה להתיישבות, שכבר היתה סמוכה לשולחנה של ה.ע.ל. מטעם תנועת-החרות ברך ד"ר יוחנן בדר. מאוחר יותר התלוננו צירי הוועידה שד"ר בדר בחש בקלחת הסוערת של בחירת הועד-הפועל.

ד"ר י. בדר מברך את צירי הועידה השביעית של ה.ע.ל. בי"ס 1950.

הדיונים בוועידה התרכזו סביב שאלת ההצטרפות להסתדרות הכללית. ראשון המתווכחים, בן-ציון קצנלבויגן העמיד מיד את השאלה: "מדוע אין על סדר-היום סעיף על הצטרפות או אי-הצטרפות להסתדרות הכללית?". לדבריו, לא ענין החברות הכלכליות הוא שצריך לעמוד במרכז הדיונים, אלא שאלת הטיפול בחבר, בעולה, באישי-ההתיישבות.

מ. פלדי:

"מיום הקמת ה.ע.ל. קיימת שאלת ההצטרפות להסתדרות הכללית. אני דוגל בקיומה העצמאי של ה.ע.ל. כי התקווה שהכניסה לכללית תיטיב לנו היא אשליה. הדרך לעתיד צריכה להיות בהקמת מפעלים כלכליים. יש לארגן את הנוער, להקים לו בית-ספר מקצועי".

גם ישראל דשבסקי היה נגד הצטרפות להסתדרות הכללית:

"תנועת החרות חייבת להודיע מחר לחבריה כי כולם צריכים להרשם לז"ע.ל. – – – אין כל אפשרות להגן על עקרונותינו ולהיאבק למענם בתוך ההסתדרות הכללית".

איש ההתיישבות מרדכי אולמרט התרכז בנושא ההתיישבות:

"כל נקודה חדשה שאנו מקימים מביאה 200 חברים חדשים להסתדרות. אין אני רואה בה.ע.ל. מטרה לעצמה, אלא מכשיר למען חברינו. באשר להסתדרות הכללית – נסכים להצטרף לאיגוד המקצועי שלה, אם נדע

שאיגור זה מייצג אינטרסים של פועלים, ואינו משמש זרוע של מפא"י-מפ"ס."

בן-ציון גרביץ התייחס ליחסים עם התנועה:

"התנועה והעתון נוקטים בקו אנטי-פועלי מובהק. העתון מייצג מעמד בינוני מפוקפק, ואילו בארץ יש לדאוג דוקא למעמד הפועלים. רבים מחברינו עדיין לא הגיעו לפינה נוחה, לא בעבודה ולא בשיכון. קיימת בעיית קיום של הפועל העירוני, ועלינו לתת את הדעת לבעיותיו. צריך להיאבק בעתון "חרות" שמסלף את המציאות בשטח החקלאי. כיום הפכה ההתיישבות לסקטור של מפא"י, ולנו אין מועמדים לכפר. יש לנהל מערכת הסברה בקרב העולים שיפנו להתיישבות".

יצחק בר-לב:

"האינטרסים הלאומיים שלנו עומדים מעל האינטרסים המעמדיים, ולכן הקמנו את ה.ע.ל. כמסגרת פועלית נפרדת. באשר לתנועת-החרות, יחסיה עם ה.ע.ל. מוזרים. תמיד היתה ה.ע.ל. שפחה בשרות התנועה, אבל הלוחמים שעלו מן המחתרת לא ראו נכונה את ענין הסתדרות הפועלים".

ברוך לוי:

"ביחסים בין ה.ע.ל. ובין תנועת-החרות יש לי הרושם שמצד אחד עומדים אנשים מתרפסים ומצד שני עומדים אנשים הדוחים בזלזול, ולפעמים בשאט-נפש את המתרפסים. נשאלת השאלה, אם החברות בהסתדרות הכללית נוחה, ויש הכשר לכך מטעם התנועה, מדוע ימשיך החבר לסבול, ולפי שעה ללא מטרות? איש בוועידה לא הזכיר את האידיאולוגיה של ה.ע.ל. – אולי יש אמת בדברי אחד מחברינו שאמר: נוצרנו מאיזה גוש שהוא והחבורה אינה יכולה להיפרד. ומי שניסה להיפרד והלך להסתדרות הכללית – נבלע בתוכה".

אברהם אקסלרוד המשיך בוועידה במה שהתחיל בעתון "חרות". לפני הוועידה פתח העתון ב"במת ויכוחים" על בעיות ה.ע.ל. ובמסגרת במה זו פרסם אקסלרוד מאמר בו צידד בהצטרפות ה.ע.ל. לאיגוד המקצועי של ההסתדרות הכללית, תוך שמירת עצמאותה הארגונית של ה.ע.ל., דוגמת "הפועל המזרחי" שהצטרף לאיגוד המקצועי של ההסתדרות הכללית, ב-26.2.50. בודדים תמכו בעמדתו זו של אקסלרוד. בין צירי הוועידה לא היתה אבחנה בין השתייכות לאיגוד המקצועי בלבד ובין השתייכות להסתדרות הכללית. מי שהיה בעד שמירת עצמאותה של ה.ע.ל. – לא הסכים גם להצטרף לאיגוד המקצועי של ההסתדרות הכללית.

י. ברוך:

"לו היתה תנועת-החרות מודיעה בפה מלא לחבריה שמקומם הטבעי הוא בה.ע.ל. לא היינו רואים כיום את אלפי העולים והחיילים המשוחררים הולכים בסך להסתדרות הכללית. בתנאי הארץ לא מספיק לקיים איגוד

מקצועי. יש צורך גם במפעלים כלכליים. לדעתי אין כלל לה.ע.ל. אידאולוגיה משלה. היא צריכה רק לדאוג לחבריה, מפני שאחרים לא ידאגו להם".

הועידה בחרה ב־5 ועדות, שעתידות היו לדון ולהגיש החלטותיהן למליאה. הועדות שנבחרו היו:

1. לעניני ארגון, חוקה וקליטה.
2. לענינים כלכליים וכספיים.
3. לעניני עבודה ואיגוד מקצועי.
4. לעניני מוסדות העזר של ה.ע.ל.
5. לעניני התיישבות וחקלאות.

הועדות נתכנסו, דנו, אך מסקנותיהן לא הובאו כלל לוועידה. הועדה המתמדת לא הגיעה להסכמה בענין בחירת הועדה הפועל ואחרי ויכוחים ממושכים הציע שוסטק לדחות את המשך דיוני הועידה ולנסות למצוא פשרה בין הסיעות הניצות. עיקר התסיסה היתה בקרב צירי תל-אביב. בסניף מרכזי זה עדיין לא שככה סערת הפילוג בתנועה הלאומית. היו בסניף שלא הזדהו עם תנועת-החרות. היו חברים שנתנו יד ל"גוש הצה"ר", זה הפלג הזעיר שהוסיף להתגודד סביב מקורביו של מאיר גרוסמן; והיו יוצאי לח"י. חילוקי הדעות בין צירי תל-אביב מנעו בחירת הנהגה מגובשת להסתדרות, זו ההנהגה שעליה דיבר שוסטק בפתיחת הועידה. על-כן הציע לדחות קבלת החלטות שעלולות לפגוע בהמשך ניהולה התקין של ה.ע.ל. – אולם הצעתו לא נתקבלה. תוך כדי סערת הרוחות בוועידה הושמעה קובלנה על נציגי תנועת-החרות, ד"ר בדר וחיים לנדאו, שמנצלים את נוכחותם כמשקיפים ומנסים להשפיע על בחירת חברי הועדה הפועל. ד"ר בדר נפגע, וכמחאה עמד לעזוב את הועידה. אך הרוחות נרגעו, ובסופו של דבר נבחר ועד-פועל בן 17 חברים. מהם 16 שנקבו בשמותיהם, וחבר נוסף, שעליו ייסכם. הועידה בחרה גם במועצה בת 51 חברים והחליטה להעביר למועצה סמכות של ועידה, על-מנת שתמשיך את דיוני הועידה בנושאים שלא הגיעו להכרעה, כולל הנושאים שבהם דנו הועדות השונות.

חברי הועדה הפועל שנבחרו;

מרדכי אולמרט, שמואל בן-אברהם, יצחק אפלבוים, אברהם אקסלרוד, משה ברקוביץ, דוב הר-לב, מאיר האוס, יצחק המאירי, דוד יוטן, שלום כהן, דוד מלמדוביץ, יצחק פלינר, יעקב צ'ינסקי, אליעזר שוסטק, יעקב שוובל, שבתי שיכמן, וחבר נוסף שיצורף לוועדה הפועל בהסכמה כללית של כל 16 חבריו.

ביום 4.5.50 התקיימה הישיבה הראשונה של המועצה הארצית החדשה ובפניה הובאו החלטות הועדות שנבחרו בוועידה. בין ההחלטות:

עניני עבודה ואיגוד מקצועי:

א. אין מקום להצטרפות ה.ע.ל. להסתדרות הכללית.

אבל מ. אתס הסתייג והציע: להצטרף להסתדרות הכללית.

המועצה החליטה להוציא סעיף א' מהחלטותיה, ובכך נמנע כל רמז לאפשרות חיסולה של ה.ע.ל.

שאר הסעיפים שנתקבלו: להקים סקציות מקצועיות, ביניהן סקציה לנוער עובד וסקציה לבעיות האשה העובדת; להקים בתי-ספר מקצועיים בענפי הבנין, התעשייה והחקלאות; להקפיד על שמירת יום כ' בתמוז כיום השבתון של העובד הלאומי. היתה הצעה להרחיק מה.ע.ל. חברים שיחגגו את ה'ו במאי, אולם הצעה זו לא נתקבלה.

עניני החברות הכלכליות:

א. הועדה ברכה על הקמתם של המפעלים הכלכליים בה.ע.ל. והמליצה על הקמת קואופרטיבים נוספים בכל הסניפים ובכל השטחים.

ב. הועדה לא ראתה סתירה בין הקמת מפעלים הסתדרותיים ובין שיתוף ההון הפרטי במפעלים אלה, אך המליצה על העברת הבעלות המלאה להסתדרות.

ג. על הועדה הכלכלית לשמש כגוף מפקח על המפעלים הכלכליים.

בהמשך דיוניה קיבלה המועצה החלטות בעניני קליטה, ובחרה בבית-דין עליון, בועדת בקורת עליונה ובוועדת כספים. באשר לבחירת חבר נוסף לוועדה הפועל – לא הושגה הסכמה פה-אחד, ואיש לא נוסף לוועדה הפועל. מאוחר יותר נבחר יוסף ולקר כחבר נוסף בועדה הפועל.

יחסים "מוזרים" עם תנועת-החרות – כספים

ברוך לזין, שהיה שנים אחדות מנהל קופת-חולים בירושלים, הגדיר בועידה את יחסי התנועה עם ה.ע.ל. כ"מוזרים". בתחילה היה ניתוק בין שני הגופים, עד שפלגי תנועת-החרות והצה"ר התאחדו. אולם האיחוד הפורמאלי לא הביא לאחוה. "הזרות" בין חלק מצמרת ה.ע.ל. ובין צמרת התנועה נשארה בעינה, והיא נתנה אותותיה תקופה ממושכת, עד אחרי הבחירות לכנסת השניה; עד שהתנועה הוכתה מכה שנדמה היה כי לא תירפא ממנה עוד.

היחסים "המוזרים" התבטאו גם בנושאי הכספים. באותה תקופה הנהיגה הסוכנות היהודית תשלום "פדיון מגביות", למפלגות שהסכימו לא לערוך מגביות עצמאיות באמריקה. מ"פדיון המגביות" נהנו הציונים הכלליים, המזרחי, ואפילו אגודת-ישראל, שלא השתייכה כלל לתנועה הציונית. הסתדרות העובדים הלאומית, שהפעילה מגבית על-ידי "הליגה למען העובד הלאומי" העדיפה אף

היא להצטרף להסדר "פדיון המגביות" ולחצה על הנהלת הסוכנות לקבל חלק מהכנסות המגבית. אחרי מו"מ ממושך, ואחרי שהועד-הפועל חתם על התחייבות לא לקיים מגבית עצמאית באמריקה, הצטרפה גם הנהלת קרן תל-חי להסדר וחתמה אף היא על התחייבות דומה. כתוצאה הוקצב לתנועה הלאומית ול"מפעליה הקונסטרוקטיביים" סכום שנתי של מאה אלף דולר. אולם הקצבה זו לא הגיעה לקופת ההסתדרות. היא נשארה בידי התנועה.

ביום 25.6.50 דן הועד-הפועל בבעית כספי הסוכנות. שוסטק גולל את פרשת החתימה על ההסכם עם המגבית המאוחדת. "בתנועה אומרים כי מגיע לנו. אך לתת – אינם נותנים". הגזבר יצחק אפלבוים סיפר על מגעיו עם עסקני התנועה: "נפגשתי היום עם בוקשפן. הוא הודיע לי כי מגיע לנו 25% מן ההקצבה. אבל יוניצ'מן העיר כי אל לנו לחלום אפילו על חלק כלשהו מכסף זה".

שוסטק לא השלים עם הרעיון שה.ע.ל. תקבל רק 25% מן ההקצבה: "בכל מפלגה לוקח החלק הפועלי 50% מן ההקצבה. ואם נרצה להיות וותרנים, נסכים לשליש מן ההקצבה. עלינו לפנות לסוכנות ולדרוש שתעביר ישירות להסתדרות את חלקנו". לעומתו הציע דוד מלמדוביץ ש"הליגה למען העובד הלאומי" תחזור ותפעיל מגבית עצמאית. הדיעה הכללית בועד-הפועל היתה שיש להפעיל לחץ ישיר על הסוכנות. באשר לתנועה, סבר ד. בר-לב ששוסטק אשם במצב: "בתנועה חושבים שכאן זורם הכסף, ושוסטק אשם בכך. הוא עשה עליהם את הרושם של דוד עשיר. לא תהיה שום פגיעה ביוקרת התנועה אם נפנה ישירות לסוכנות לקבל את חלקנו. אין ערך לאיומים. יש לעשות מעשה תכליתי".

בסופו של דבר הוחלט לפנות לתנועה ולדרוש שליש מן ההקצבה של הסוכנות. הפניה נעשתה, אך הכסף לא ניתן לה.ע.ל.

באותה ישיבה, ביום 25.6.50, החליט הועד-הפועל על שני נושאים שנוגעים לבית"ר:

א. קופת-חולים הקציבה כספים לבית"ר. הוחלט שלהבא רק הועד-הפועל יהיה רשאי לאשר הקצבת תרומות.

ב. על שלום כהן ויעקב צ'ינסקי הוטל להיפגש עם נציבות בית"ר, על-מנת להקים מחלקה לנוער עובד לאומי.

פעמים אחדות בעבר הוחלט על הקמת המחלקה לנוער עובד, אולם ההחלטה לא בוצעה. גם הפעם לא בוצעה ההחלטה.

בחירות לרשויות המקומיות ללא נציגות ה.ע.ל.

במרץ 1950 החליטה הממשלה לקיים בחירות ראשונות במדינה לעיריות ולמועצות המקומיות. הבחירות נועדו להתקיים ב־31 באוקטובר 1950. עם כל קשייה הכספיים נאלצה התנועה להתמודד במערכת בחירות זו, נוכח היעדר כל סיכוי להצליח בהן. משני האגפים נגסו בתנועה הלאומית. מצד אחד עמדה מפא"י, עם כל המשאבים הכלכליים והאנושיים שלה. מאידך כמה מפלגת הציונים־הכלליים, עם אישיה שמילאו זה מכבר תפקידים כראשי־עיר וראשי רשויות מקומיות. במחנה הלא־הסתדרותי לא היו כל סיכויים להתגבר על מועמדותם של י. רוקח בתל־אביב, ע. בן־עמי בנתניה, או אברהם קריניצי ברמת־גן. מכאן שהתנועה נאלצה ללכת למערכת בחירות בידעה ברורה של כשלון. למרות קשייה הכספיים והציבוריים, ברור היה שהתנועה תרכז את משאביה המעטים, ותתמודד בבחירות. ואמנם, לבקשת הנהגת התנועה פתחה קופת־חולים הלאומית סניפים חדשים בריכוזי העולים, בעיקר בערים, כדי להגביר בהם את השפעת התנועה.

בסתיו של 1950 החלה התנועה להרכיב רשימות מועמדיה לבחירות המוניציפליות. בכל המקומות הורכבו הרשימות מחוגי המקצועות החפשיים, או המעמד הבינוני. עסקני ה.ע.ל. נעדרו מן הרשימות.

תוצאות הבחירות היו מאכזבות. התגשם מה שצפוי היה. מפא"י שמרה על עמדותיה, ואילו מפלגת הציונים־הכלליים יצאה בהישגים מרשימים, ביחוד בישובים הוותיקים. קולות תנועת־החרות הצטמקו, וזו היתה אזהרה לקראת הבחירות לכנסת השניה.

עסקני ה.ע.ל. התמרמרו, גם על הכשלון בבחירות, וגם על אי־הכללת נציגי ההסתדרות ברשימות המועמדים. הועד־הפועל הקדיש לנושא זה דיון מיוחד, ובעקבותיו פנה א. שוסטק במכתב להנהלת התנועה:

"בישיבת הועד־הפועל מיום 29 באוקטובר 1950 הוחלט להביע בפניכם את רגשי הצער והמרירות על העובדה שלא נכללו נציגים מוסמכים של הסתדרותנו בבחירות לעיריות ולמועצות המקומיות - - -

כל עוד התקיימה מערכת הבחירות שכולנו היינו נתונים בה, נמנענו מלהביע בפניכם בכתב את הרגשתנו בנידון. אולם עכשו אנו מרגישים בצורך דחוף לקיים בירור בין הנהלת התנועה ובין הועד־הפועל של הסתדרותנו, לשם קביעת דרך שתמנע משגים חמורים כאלה בעתיד."

הרשימות הורכבו אמנם לפי החלטות מועצות הסניפים, והנהלת התנועה לא התערבה בהחלטות מועצות הסניפים. אולם דרישת ה.ע.ל. היתה למנוע בעתיד הכרעות כאלה על־ידי גופים מקומיים. דרישה זו של ה.ע.ל. לא נתקבלה, אך בפועל, כאשר התגברה השפעתה בתנועה, נתרבו נציגיה ברשויות המקומיות.

בסניפים רבים, בעיקר באיזורי עולים, היתה נציגות התנועה מורכבת כמעט כולה מנציגי ה.ע.ל.

סערות הקיץ ב-1950

בקיץ של שנת 1950 גברו גלי העליה. בחודש אחד, במאי, הגיעו ארצה למעלה מ-12,500 עולים מרומניה, מפולין, ובעיקר מעירק ומצפון אפריקה. בחוסר-כל הגיעו העולים ונשלחו הישר למחנות – הפעם לאוהלים. בממשלה ובסוכנות החלו לדבר על עליה "לפי כושר הקליטה", משום שהמחסור היה לא רק בדיר, אלא בעיקר בתעסוקה. פועלים זולים, בלתי מאורגנים, החלו להופיע ממחנות העולים, מן המעברות. בראשיהעין הגיעו הדברים לידי התנגשות בין עולים, שחיפשו יום עבודה למחייתם, ובין וותיקים שמקור פרנסתם הועמד בסכנה. פועלים מאיזור פתח-תקוה הטילו מצור על מחנה ראשיהעין.

באותו זמן גברו החיכוכים בין מפא"י ובין שותפותיה בקואליציה מן המפלגות הדתיות, סביב שאלת החינוך במחנות העולים. כשני שליש מן העולים הגיעו באותה תקופה מארצות המזרח, רובם שומרי מסורת מדורידורות. והנה, בבואם ארצה, נתקלו בפקידים חילוניים, חניכי זרמים מרכזיסטיים, שניסו להרחיק את הילדים מהשפעות דתיות. באותו זמן עוד היו בתי-הספר נתונים בידי גופים מפלגתיים, דתיים או מעמדיים. חלק מבתי הספר בישוב הוותיק היה אמנם "כללי", אולם בתי הספר החדשים שנפתחו באיזורי העולים, בערים הנטושות שאוכלסו מחדש – רמלה, לוד, עכו, יבנה ועוד, או במחנות העולים – היו מפלגתיים; של הזרם ההסתדרותי, או הדתי. בין שני זרמים אלה התנהלה מלחמת-חטיפות, כל אחד ניסה לחטוף ככל האפשר יותר ילדים לבית-הספר שלו. גם הזרם של אגודת-ישראל ניסה להגיע אל ילדי העולים, וסביב שאלת החינוך התפתח סכסוך חריף בין מפלגות הקואליציה, עד כדי איום בהפלת הממשלה. אז החלו לדבר על הקדמת הבחירות לכנסת השניה – בעצם הימים בהם היתה תנועת החרות נתונה במשבר פנימי עמוק. הסיעה בכנסת היתה מפולגת, הקופה היתה ריקה, ובאופק צמחה ועלתה מפלגת הציונים הכלליים, שכבר קצרה פרי-נצחון בבחירות המוניציפליות.

והנה, ביולי 1950 החליט שר הקיצוב והאספקה דוב יוסף לכלול תחת פיקוחו גם מוצרי הלבשה והנעלה. היה ברור כי ככל שיגבר הפיקוח – יגבר השוק השחור, והקרבתות היו הסוחרים. חלקם אמנם גרף הון, ביושר או שלא ביושר, אבל בעיני פקחי הממשלה נחשדו כולם כעברייני השוק השחור, כל עוד לא הוכיחו את צדקתם. הסוחרים הכריזו על שביתה כללית, ותנועת-החרות ניסתה לשוא להתחרות בציונים-הכלליים ולהופיע כמגנת הסוחרים והמעמד הבינוני. אז הפכו

הן דוברי התנועה בכנסת והן עתון "חרות" לנושאי-דגל מעמדי, של הסוחרים. הם הזדירו מפני מזימות מפא"י להביא כליה על המעמד הבינוני. אבל אזהרות אלו היו בניגוד לעמדות שרווחו בקרב עסקני הסתדרות העובדים הלאומית. חילוקי הדעות בין השקפות הנהגת התנועה ובין השקפות מרבית ההנהגה של ה.ע.ל. מצאו ביטוי קיצוני במאמריו של חבר הועד-הפועל אברהם אקסלרוד.

בכל זאת, למרות היחסים "המוזרים" בין תנועת-החרות ובין ה.ע.ל., קיים המחנה הלאומי על כל אגפיו את "כנס ז'בוטינסקי", ביום השנה העשירי למות המנהיג, בכ"ט בתמוז תש"י (16.7.50). כל שכבות המחנה לדורותיו השתתפו במצעד חגיגי שיצא מאיצטדיון המכבי בתל-אביב. הסתדרות העובדים הלאומית ומוסדותיה נטלו חלק פעיל בארגון הכנס, במימונו ובביצועו. נדמה שהכנס לכבודו של המנהיג היה האירוע המעודד היחיד במחנה הלאומי באותה שנה.

הורחבה הנהלת "עומר"

ביום 31.10.1950 הקדיש הועד הפועל דיון מיוחד בענין "עומר". יעקב שוובל, שהיה אחראי על החברה מטעם הועד-הפועל, סקר את ההתפתחות ב"עומר": "בשנת 1943 הגיע הועד-הפועל למסקנה שבדי להוות גורם כלכלי-ציבורי יש להקים מפעלים כלכליים. חיפשנו אז אנשים והון להשקעות. נעשה נסיון שנמשך שנה - ונכשל. עם קום המדינה התאוששנו וניגשנו לחדש את הנסיון להקים חברת שיווק. הוצע לנו לשווק תוצרת חקלאית של קבוצת אכרים. קיבלנו את ההצעה וחידשנו את פעילות החברה, בהצלחה מסויימת. אולם אז החלה "תנובה" ללחוץ על האכרים המשווקים, באיום שאם יוסיפו לשווק תוצרתם דרכנו, תפסיק "תנובה" אספקת המספוא לאותם אכרים. כך איבדנו את הקשר עם האכרים והמפעל כשל. באותו זמן שהה שוסטק באמריקה ועסק שם בהקמת 'הליגה למען העובד הלאומי'. הוא נפגש עם אנשים רבים שביקשו לעזור לנו. הם טענו שעלינו לצאת ממצב "השנוירות" ולהתבסס על מפעלים רווחיים. באותו זמן היה גם הלפרין באמריקה, ושוסטק קשר אתו קשר מסחרי. חתמנו על הסכם שותפות עם הלפרין: השתדלנו להשיג הכרת המוסדות הממשלתיים במפעל, אך הדבר לא היה קל. הקדשנו לכך הרבה מרץ ועמל. באותו זמן הקימה גם תנועת-החרות מפעל כלכלי בשם "חיימה", מקביל למפעל שלנו. עובדה זו גרמה לנו תקלות, מפני שבממשלה לא יכלו להבין מדוע מפלגה אחת מקימה שתי חברות כלכליות דומות, מתחרות. כשבאנו לבקש משהו מפקידי הממשלה, השיבו לנו כי "חיימה" כבר הקדימה אותנו. התנועה לא

היתה מוכנה אז לוותר על עיסוקיה הכלכליים. אבל במשך הזמן נפסקה פעילות "חיימה".

חיפשנו את הדרך לשמור על האינטרסים של ההסתדרות, כשאנו משתדלים לעזור לחברינו. טיפלנו בפיתוח צרכניות, בהן יוכל החבר לקבל את צרכיו במחירים מוזלים ובנוחיות. טיפלנו גם בהקמת בתי-מלאכה, בהם ימצאו חברינו פרנסה. עקרון הצרכניות היה לשלב יזמה חפשית עם הקואופרציה שלנו.

צרכניות "עומר לצרכן" הוקמו במקומות שונים בארץ: בירושלים, תל-אביב, פתח-תקוה, נתניה, ראשון-לציון ועוד. אולם במקום רווחים צברה החברה הפסדים גדולים, והנהלת החברה מטעם ה.ע.ל. החליטה להפסיק את השותפות עם בעל ההון הפרטי. אבל בינתיים הוארכה השותפות לעוד חצי שנה. וגם כעבור חצי שנה לא חוסלה השותפות. אך כדי לחזק את עמדתה של ה.ע.ל. בתוך החברה הוחלט להטיל על חמישה חברים בועד-הפועל לנהל את החברה: י. שוובל, ב. גורביץ, מ. ברקוביץ, י. צ'ינסקי וש. שיכמן.

"עומר לצרכן" בשכונת התקוה בתל-אביב

לקראת הועידה השנייה של תנועת-החרות

ביום 16 באוקטובר 1950 הודיע בן-גוריון על החלטתו לפזר את הכנסת וללכת לבחירות חדשות. הסכסוך עם המפלגות הדתיות, על רקע החינוך במעברות, הכריע את הכף. הממשלה נפלה, ומפא"י הכינה את עצמה לקראת מערכת הבחירות לכנסת ולקונגרס הציוני. לכאורה לחצה תנועת-החרות בכנסת על הממשלה, תבעה וחזרה ותבעה את התפטרותה, אמנם לא על רקע דתי, אלא על רקע בטחוני וכלכלי. והנה נפלה הממשלה, בזכות המפלגות הדתיות. עתה הוטל על התנועה להתמודד במערכת בחירות, כשהיא בלתי מוכנה לכך, לא מבחינה תקציבית ולא מבחינת היחסים הפנימיים בה. הקרע בסיעה בכנסת נתן אותותיו. בסניפים לא היתה פעילות, הקופה היתה ריקה והמוראל היה ירוד.

במצב זה החליטה התנועה להתלכד ולהכריז על בחירות פנימיות חדשות, לקראת הועידה השנייה, שנועדה ל-26.2.51.

בדצמבר 1950 קיים הוועד-הפועל דיון בשאלה, אם על ה.ע.ל. להופיע ברשימה עצמאית בבחירות בתנועת-החרות. לפי חוקת התנועה היו הבחירות ארציות והספיקו 200 חתימות כדי להגיש רשימה ארצית. י. שובר לא האמין שה.ע.ל. מאוחדת בעמדתה לגבי התנועה:

"ברור לנו שההסתדרות היא הכוח החזק ביותר בתנועה, אבל חולשתה היא בפרוד ביחסינו לתנועה. השאלה היא, אם אחרי ויכוח פנימי מעמיק נוכל להגיע בינינו לידי פשרות מגובשות בשאלות הנוגעות לתנועה".

גם ד. מלמדוביץ וגם ד. יוטן סברו כי אין התנועה מתחלקת לפי נושאים המעסיקים את ההסתדרות, והתנגדו לרשימה עצמאית. לעומתם תבע מ. האוס להופיע ברשימה עצמאית:

"אני קובע כי למען עתיד התנועה אנו חייבים להופיע ברשימה משלנו. הענינים בתנועה מתפתחים במהירות כזו שלא נוכל להספיק להציל מה שניתן להציל והתנועה תידרדר למצבים גרועים יותר. אם נקים רשימה הסתדרותית ונתייחס אליה ברצינות, יצטרך גם הלל קוק להתייחס ברצינות לתנועה. כיום נגררת התנועה אחרי הציונים-הכלליים. אם נלך לבחירות לועידת התנועה, יחד עם ההתיישבות, נוכל לקבוע שם את העניינים".

כיוון שהדעות בוועד-הפועל היו מחולקות, הוחלט להעביר את הנושא למועצה הארצית, שנקבעה ליום 17 בדצמבר 1950. אולם בינתיים חלו שינויים בתקנון התנועה. כדי למנוע היווצרות סיעות ארציות, החליטה הנהלת התנועה כי הבחירות תהיינה מקומיות. החלטה זו אושרה במועצה הארצית של התנועה, ב-25.1.51.

עמדת ה.ע.ל. לקראת הועידה

בשאלות חוץ וביטחון לא היו כל חילוקי דעות בין ה.ע.ל. ובין הצמרת שהתרכזה סביב מנחם בגין. אולם בשני נושאים חברתיים היתה לה.ע.ל. עמדה ברורה עצמאית:

א. היא דרשה שהתנועה תחייב את חבריה, או תשפיע עליהם, להצטרף להסתדרות העובדים הלאומית.

ב. בעמדותיה הבסיסיות היתה ה.ע.ל. קרובה יותר לבעיות הפועל, והסתייגה מן ההזדהות של התנועה ושל עתון "חרות" עם המעמד הבינוני וחוגי הסוחרים.

מאיר האוס טען שהתנועה נגדרת אחרי הציונים הכלליים. ואמנם עלתה התנועה על הגל הסוער של "מרד" הסוחרים, עם פרסום צווי הקיצוב והפיקוח שכללו כמעט את כל המצרכים שאדם נזקק להם. ביטא עמדה זו בתקיפות ובכשרון אריה בן-אליעזר בהופעותיו בכנסת. הוא התריע נגד המגמה של מפא"י להביא כליון על המעמד הבינוני. התנועה אף כינסה עצרות-עם בככרות הערים בהן הוקיעה את המזימה לחסל את מעמד הסוחרים, אחרי שמפא"י כבר השתלטה על מעמד הפועלים.

עמדת ראשי ה.ע.ל. בסוגיה זו היתה שונה בתכלית, וביטוי לעמדה זו נתן אברהם אקסלרוד במאמר בעתון "חרות". לקראת הועידה פתחה מערכת העתון "במת ויכוחים", מעליה יכול היה כל חבר לפרסם את דיעותיו על בעיות התנועה. ביום 16.2.51, כ־10 ימים לפני הועידה, פרסם אקסלרוד מאמר שעורר הדים רבים בתנועה. הוא הציע לשנות כיוון ולחפש דרך לשיתוף פעולה עם מפא"י:

"חצי יובל שנים מתהלכת התנועה הלאומית שלובת-זרוע עם החוגים האזרחיים בישוב, המתמיימים להיות דבריו של הסקטור הפרטי. שימשנו לו, לסקטור זה, סכר איתן נגד כל הנסיונות לנשלו מעמדותיו, נפרדנו מכלל ציבור הפועלים בארץ, הקימונו ארגון עבודה עצמאי, על־מנת להילחם במגמות הפוליטיות-מעמדיות של ההסתדרות הכללית. היינו "האגרוף המזויין" של חוגים אזרחיים אלה, שהציל אותם מכליה גמורה.

למה לא שמרו לנו אמונים כל אותם היצרנים הזעירים, בעלי-המלאכה הקטנים, החנוונים והסוחרים למיניהם שכה הרבינו להקריב למענם? מדוע פנו לנו עורף ביום מבחן? מדוע הצביעו בעד הציונים-הכלליים, שכל שנות קיומם שיתפו פעולה עם מפא"י בכל שטחי חיינו? בפי תשובה אחת לשאלות אלו: החוגים האזרחיים, סקטור פרטי זה, יצביע בדרך-כלל בשביל אותה מפלגה שתבטיח לו מקסימום של אפשרויות כלכליות – – –

קרע מלאכותי פטאלי, שמקורו בסילוף תורתו העל־מעמדית של

ז'בוטינסקי נוצר בין תנועתנו ובין רובו של ציבור הפועלים בארץ. קרע זה הביא כבר בעבר נזק רב מבחינה לאומית לעמנו, וסבורני שאף אחד מאתנו אינו מעוניין להמשיך בו.

מנהיגי הציונים הכלליים מעוניינים מאד שתישאר בקצה מפלגה ימנית קיצונית קטנה ומדולדלת, עוינת למעמד הפועלים – – – – כדי שיוכלו לקרוא לעצמם מפלגת מרכז.

וכאן ברצוני להביע דעה, שיודע אני כי עדיין בלתי פופולרית מאד היא: – – – – העדפת ברית עם מפא"י והשפעה על מדיניות החוץ והפנים של ממשלתנו, שתיעשה על-ידי תנועתנו אנו – על כל ברית אחרת שתקום על-ידי אותה מפלגה שאיכזבה אותנו כבר בעבר ותאכזב אותנו בעתיד".

אקסלרוד עתיד היה להישאר נאמן לדיעותיו אלה גם בשנים הבאות, גם בשנות השישים, כאשר בתנועת-החרות כבר היה נטוש במלוא העצמה המאבק בין יוזמי הקמת סיעה בהסתדרות הכללית ובין המתנגדים לזמה זו. אקסלרוד היה תומך נלהב ברעיון לקצר את הדרך ולמצוא פתח לשיתוף פעולה עם מפא"י. הוא האמין כי בנושאים המרכזיים שלמענם קיימת התנועה – נושאי חוץ ובטחון – קרובה עמדת מפא"י לתנועת-החרות, יותר מאשר עמדות המפלגות האחרות. אבל בשנת 1951 היתה דעתו דעת יחיד, והעידו על כך התגובות הנזעמות שפורסמו ב"במת היויכוחים" ב"חרות". אחת מהן היתה של העתונאי ב. אליצדק, מוותיקי התנועה הלאומית:

"שביעי של פסח", "רצח ארלוזורוב", "משתפי פעולה", "אלטלנה" – כל אלה אינם מספיקים לו למר אקסלרוד כדי להירתע משיתוף פעולה עם מפא"י – – מר אקסלרוד רוצה ללכת עם מפא"י, מפני שהמעמד הבינוני איכזב אותנו. היוצא מזה, שכיוון שהמעמד הבינוני איכזב אותנו, אנו צריכים לעזור למפא"י להרוס מעמד שלם".

יחסים מתוחים בין חברי הועד-הפועל

הועד-הפועל שנבחר בוועידת ה.ע.ל. באפריל 1950 הורכב בפשרה, למורת רוחו של שוסטק. עם פתיחת הוועידה ביקש שוסטק מן-הצירים לתת את דעתם לכך שהנהגת ההסתדרות חייבת להיות מורכבת מאנשים בעלי עמדות קרובות, המסוגלים לעבוד זה עם זה בצוותא. בפועל הובהר זמן קצר אחרי הוועידה כי בהרכב הועד-הפועל, כפי שנבחר, ישנן עמדות סותרות בנושאים רבים – גם בנושא היחסים עם התנועה.

ביום 18.12.50, בתום דיון על מחלקת הקליטה, אחרי שולקר נבחר כמנהל

המחלקה, הודיע שוסטק על החלטתו להתפטר מתפקיד המזכיר הכללי. הוא הביע רצונו להמשיך לכהן כחבר הועד-הפועל.

ההודעה הפתיעה וחברי הועד-הפועל ביקשו לשמוע הסברים. שוסטק הסביר: "יושבים בוועד-הפועל חברים שבמקרה נאלצו להתחבר יחד, אבל אין רצון קולקטיבי להצליח. סיעת ולקר חושבת שאני עושה הכל למען סיעת יוטן, וסיעת יוטן מאשימה אותי שאני עושה כל מה שסיעת ולקר רוצה. חשבתי שאהיה "מלט" המאחד את הסיעות, אך לא הצלחתי בכך. בלי רוגזה, בלי חשבון עם איש מחברי הועד-הפועל – עשיתי את חשבון נפשי בחדשים האחרונים. אני מבקש לא להשפיע עלי שאחזור בי מהחלטתי".

בדיון על הודעתו של שוסטק הובעה הבנה להחלטתו. מ. אולמרט הציע לערוך בחירות חדשות, לוועידה חדשה, כדי לבחור בוועד-פועל אחר. גם י. אפלבוים סבור היה שיש לבחור בוועד-פועל אחר, אך לא באמצעות ועידה חדשה, אלא באמצעות ועדה מתמדת שתציע הרכב חדש למועצה הארצית.

ש. שיכמן ניתח את צעדו של שוסטק:

"הוא רוצה לשנות את הרכב הועד-הפועל על-ידי ועידה חדשה. שתי סיבות גרמו למצב הזה: א. מקנן יאוש ואכזבה בתנועה הלאומית, ומצב-רוח זה משפיע גם בחיי ההסתדרות. ב. במשך כל שנות קיומנו לא השתדלנו להעניק להסתדרות תוכן עצמאי משלה. עבדנו בתוך חלל ריק ואיפשרנו לאנשים מבחוץ למשוך בחוטים. הרגשנו את עצמנו ככדור הנתון למשחק אנשים מבחוץ. עסקני ההסתדרות חיפשו תמיד חסות אצל גורמים שלא תמיד עמדה ההסתדרות בראש דאגתם. התוצאה היא – מרירות וחשדנות – – – אני חושש שכל מה שהשגנו עד כה יילך לאיבוד אם יתלקחו היצרים בהסתדרות על-ידי בחירות חדשות לוועידה. תיווצר אפירה מורעלת, חשדנות הדדית. ואחרי הבחירות, אחרי הוועידה החדשה, עלולים אנו לחזור למצב שאנו נתונים בו כיום".

בסיום הדיון הוחלט לא לקבל את ההתפטרות של שוסטק, אלא "הועד-הפועל יודיע למועצה על התפטרותו ועל נכונותו לבחירות".

המועצה הארצית התכנסה ביום 31.12.50 ואחרי ויכוח ממושך דחתה את התפטרות הועד-הפועל. בו ביום נתכנס הועד-הפועל לישיבה מסכמת, בה הודיע שוסטק כי לאור החלטת המועצה "נתחיל בתקופת-נסיון חדשה, תוך מאמץ להתגבר על חילוקי הדעות ועל הסיעות המנוגדות. נתרכז בפעילות במוסדות, בסניפים, בקליטה. אולי ניווכח תוך כדי עבודה שאפשר לשנות את המצב".

ד. הר-לב סבור היה כי ניתן לשנות את המצב, אם ישתנו היחסים עם התנועה: "יש להעביר להסתדרות את כל הפעילות הכלכלית של התנועה – קליטה, שיכון, התיישבות. עלינו להפסיק כל צעד שיש בו התבדלות מן התנועה. במקום זאת, עלינו לעשות הכל כדי שנוכל לקבוע את הענינים בתנועה".

גם ש. שיכמן ראה הכרח לשנות את היחסים עם התנועה:
 "מצב זה של אי-בהירות אינו מביא תועלת, לא להסתדרות ולא לתנועה.
 יש לחזק את הקשר בין ההסתדרות וההתיישבות. יש לרכז בהסתדרות את
 הפעילות הכלכלית, וצריך לחדש את פעילות 'הליגה למען העובד
 הלאומי'".

בסיום הדיון, הסתיימה פרשת ההתפטרות של שוסטק ושל הועד-הפועל. הוסקו
 מסקנות. ה.ע.ל. נעשתה פחות תלויה בהתערבות התנועה. מעתה גברה השפעת
 ה.ע.ל. בתנועה.

השפעה זו התבטאה גם ביחסים עם מערכת העתון. הרמן פקלר, שנתמנה מנהל
 "הליגה למען העובד הלאומי" בצרפת, קיבל בחו"ל את משכורתו כסופר
 "חרות", מקופת "עומר" וקופת-חולים לעובדים לאומיים. מאוחר יותר, כאשר
 עול החזקת העתון כבד מאוד על התנועה, קיבלה ה.ע.ל. על עצמה את האחריות
 לתקציב העתון.

הרמן פקלר

סכסוך פועלי המתכת

באמצע ינואר 1951 פרצה שביתה כללית בענף המתכת, על רקע הדרישה להעלות את השכר בענף זה. בעבר, כאשר היו חילוקי דיעות בין עובדים ובין מעסיקים בעניני שכר, התחשבה ה.ע.ל. לא רק באינטרסים הצרים של העובדים בענף זה או אחר במשק, אלא בראש וראשונה נתנה דעתה לאינטרס הלאומי הכללי. לא תמיד קפצה ה.ע.ל. על גלי תביעות העובדים, וכבר היו בעבר מקרים בהם דרשו ארגוני הפועלים, בעיקר מקרב המפלגות השמאליות, תוספות שכר – וה.ע.ל. לא הצטרפה לדרישות אלו. להיפך, היא הסבירה מדוע אין המעסיקים יכולים לעמוד בתביעות העובדים, והתייצבה לימין המעסיקים.

לא כן היה בסכסוך שפרץ בענף המתכת בינואר 1951. הפעם התייצבה ה.ע.ל. לצד השובתים, גם מפני שמצב פועלי המתכת היה קשה, וגם מפני שבה.ע.ל. גברה במידה מסוימת הנטיה להתחשב יותר במעמד העובד. ש. שיכמן ביטא זאת כאשר הועדה הפועל דן בענין השביתה:

“הזעזוע שפקד את ענף המתכת יעבור ליתר ענפי הייצור. ואם נמצא לאחר בדיקה שישנם ענפים נחשלים אחרים שבהם אנו מהווים רוב, עלינו להקדים את השמאל במלחמה למען הטבת תנאי העבודה”.

ואמנם יצא הועדה הפועל בגילוי דעת חד-משמעי בו תבע להיטיב את תנאי העבודה של עובדי המתכת. הפעם נחלצה ה.ע.ל. ובאה לעזרת השובתים גם בעזרה כספית. כל חברי ה.ע.ל. תרמו יום עבודה לקרן השביתה. גם עתון “חרות”, שבעבר לא הזדרז לעמוד לימין פועלים שובתים, הזדהה הפעם עם העובדים. נדמה כי בשביתה עובדי המתכת ב־1951 נוצרה לראשונה חזית משותפת בין תנועת־החרות ומפ”ם – לא מעט בגלל הגברת השפעתה של ה.ע.ל. בתנועה.

הועידה השניה של תנועת־החרות

ביום 26 בפברואר 1951 התכנסה בתל־אביב הועידה השניה של תנועת־החרות. היתה זו ועידה של תנועה מוכית, עניה במשאביה, מסוכסכת בצמרת, אחרי שני כשלונות שעברו עליה: כשלון הבחירות לכנסת הראשונה, וחמור יותר – כשלון הבחירות לרשויות המקומיות. הופעתה המצלחה של מפלגת הציונים־הכלליים בבחירות המוניציפליות בישרה רעות. אמנם כנס “דור ז’בוטינסקי” בקיץ 1950 היה מרשים ברוב משתתפיו, אבל לא כל בני הדור שהלך אחרי ז’בוטינסקי נמנה עם תנועת־החרות. רבים פרשו מן התנועה, ובציבור התהלכה אז בדיחה, שהיתה בה מידה רבה של אמת: “המפלגה הגדולה ביותר היא מפלגת ה’לשעבר” – הצה”ר ובית”ר לשעבר”. יוצאי בית”ר היו אז מפוזרים בכל המפלגות, וסופרי

המחנה הלאומי פיארו את רוב העתונים בארץ מפני שעתון התנועה הלאומית לא היה מסוגל לכלכל אותם. יום-קטנות השתלט על התנועה הלאומית – בעצם הימים בהם הוטל עליה להיערך למערכת בחירות חדשות, כפולות: לכנסת השניה ולקונגרס הציוני.

כאמור, הבחירות לוועידה היו אישיות, מקומיות, כדי למנוע היווצרות סיעות שעלולות היו לאיים על התנועה בפילוג. וכאשר עמדה מועצת הסתדרות העובדים הלאומית להחליט על הופעה ברשימה עצמאית בבחירות לוועידה, הופיעו ראשי התנועה בפני נציגי ה.ע.ל. והסבירו את הסכנה הצפויה לתנועה בבחירות ארציות. חיים לנדאו, שהתייצב בפני הועדה שהרכיבה את רשימת ה.ע.ל. לוועידה, הזהיר:

”החלטנו ללכת ברשימה מרכזית של כל התנועה כולה. נפנה לכל סניפי התנועה ונודיע להם כי לא קיימת התמודדות רעיונית בין הרשימות, ועל-כן אין צורך ברשימות נפרדות. ריבוי רשימות עלול ליצור אידיאולוגיה מלאכותית. הרכב הרשימות יהיה מקומי. אני מציע שה.ע.ל. תלך ברשימה מרכזית מקומית כזו. ואם תצוץ בוועידה שאלה מיוחדת המעניינת את ה.ע.ל., יוכלו חברי ה.ע.ל. להתלכד בתוך הוועידה”.

הדיעות בסוגיה זו במועצת ה.ע.ל. היו חלוקות, בין אלה שהשתלבו בפעילות התנועה מראשית הקמתה ובין אלה שלא הזדהו עם דרך ההנהגה של התנועה. מהם כאלה שנשארו עדיין את באב הכשלון של הצה”ר. י. ולקר הסביר את עמדתו:

”מועצת ה.ע.ל. החליטה ללכת ברשימה עצמאית. ה.ע.ל. היא כמו התנועה, אלא שהתנועה לוחמת בשלטון מפא”י וה.ע.ל. לוחמת בשלטון ההסתדרות הכללית. אנו רוצים לבוא לוועידה ולדרוש החלטה ברורה ביחס לה.ע.ל.”.

ד. מלמדוביץ התנגד לרשימה עצמאית:

”ישנם בה.ע.ל. חברים המתנגדים בחריפות לתנועה, ואין להסתדרות כל זכות להופיע בשמם בוועידה. יש צורך לדאוג לכך שברשימה המרכזית יהיו ככל האפשר יותר חברי ה.ע.ל., וזאת אנו יכולים להשיג”.

הרוב המכריע של חברי המועצה תמכו בהופעה נפרדת של ה.ע.ל. בוועידה, אולם, כאמור, הופעה זו נמנעה, עקב החלטת הנהגת התנועה, למנוע בחירות לפי רשימות ארציות. בכל זאת, נוכחות חברי ה.ע.ל. בוועידה היתה מורגשת. בתקופה זו לא היו עוד גושים מלוכדים אחרים בתנועה, אלא הגוש של חברי ה.ע.ל. מן הוועידה השניה נעדר חלק מצמרת התנועה, חברי סיעת הכנסת הראשונה. לא היו בה הלל קוק וערי ז'בוטינסקי. נעדר ממנה גם אורי צבי גרינברג. סיעת “למרחב” בהנהגתם של שמואל מרלין, ד”ר משה כהן ושמואל תמיר, לא יכלה להתמודד עם הגוש המרכזי בתנועה, שהתלכד סביב מנחם בגין. החוגים של סיעת

"למרחב" היו בעלי אופי שונה לחלוטין מן השכבות שייצגה ה.ע.ל. – עובדה שמצאה ביטוי גם בדיוני הועידה וגם בהחלטותיה. לא היה פילוג בתנועה. אבל הלכו ממנה חלק ממנהיגיה. אלה שנשארו, חיפשו משענת כלשהי בימי המצוקה שפקדה את התנועה. ומשענת זו נמצאה בה.ע.ל. הועידה היתה עצובה וסוערת. היא לא סיימה את דיוניה, ואת החלטות ועדותיה דחתה למושב שני, שהתקיים מאוחר יותר, ב־5 באפריל 1951, בנתניה. בוועידה נבחר מרכז חדש – בלי קוק, בלי מרליץ. אבל נבחר מזכיר ה.ע.ל. אליעזר שוסטק. במושב השני של הועידה עתידים היו להצטרף למרכז התנועה עוד שישה אנשים, מצמרת הצה"ר לשעבר: ד"ר בנימין אבניאל, בנימין ארדיטי, ד"ר אריה אלטמן, יצחק ילין, נחום לוי ויוסף קלרמן. צרוף אישים אלה להנהגת התנועה נועד לחזקה לקראת ההתמודדות בבחירות הקרובות. בהמשך הזמן נשענה ה.ע.ל. על אישים אלה ביחסיה עם התנועה.

ועידת תנועת-החרות תומכת בה.ע.ל.

בין המושב הראשון של ועידת תנועת החרות ובין המושב השני התנהלה פעולה קדחתנית, הן להרחבת בסיס ההנהגה של התנועה, על-ידי צרופם של אנשי הצה"ר לשעבר, והן להבטחת תמיכת התנועה בה.ע.ל. ביום 13.3.51 קיים הועד-הפועל דיון על ניסוח החלטה שתובא לוועידה. ב.

גורביץ לא שש כלל להחלטה כזו:

"תנועת-החרות איננה מסוגלת במצבה כיום לחייב את מישהו ואין כל ערך להחלטותיה בענין ה.ע.ל. – אין זה כלל חשוב להסתדרות אם התנועה תחליט או לא תחליט בענינה".

י. אפלבוים התנגד אף הוא לניסוח החלטה:

"אינני מוכן ללכת לתנועה ולבקש ממנה שתחייב את חבריה להשתייך לה.ע.ל. – דבר זה צריך להיות ברור מעצמו לתנועה ועליה לעשות זאת בלי כל פניה מצדנו".

בישיבה שניה של הועד-הפועל, שדן בשאלת יחסי ה.ע.ל. והתנועה הופיעו אריה בן-אליעזר וד"ר י. בדר. תביעת ראשי התנועה מן הועד-הפועל היתה לשמור על הדדיות. בדר אמר:

"בדצמבר 1949 קיבלה התנועה במועצתה בירושלים החלטה בעניני ה.ע.ל., כולה חיובית, ברוח של תמיכה בהסתדרות. עד כמה שידוע לי, לא מועצת ה.ע.ל. ולא ועידתה, שתיהן לא קיבלו החלטות ביחס לתנועה. יש נטיה בתנועה לצעוד צעד נוסף מעשי – הגיע הזמן שגם ה.ע.ל. תעשה צעד. לא

יתכן שחברים הממלאים תפקידים ראשיים בהסתדרות יפעלו נגד התנועה".

בן-אלעזר היה יותר תכליתי:

"אינני מאמין בהכרזות משני הצדדים. מעולם לא נקבע שה.ע.ל. היא רוויזיוניסטית, אף כי רוויזיוניסטים הקימו אותה. בעבר קמו בתנועה כל מיני מוסדות, שתרמו לתנועה. היום המצב הפוך. במקום לתת לתנועה – תובעים ממנה. יש צורך לקיים קשר קבוע בין שני הצדדים בכדי לקבוע פעולות משותפות. באשר לוועידה – זו ההצעה לנוסח ההכרזה:

- א. התנועה מכירה במלחמת ה.ע.ל. מיום היווסדה ועד היום. מלחמה זו הביאה לחופש המצפון ולזכות העבודה לכל פועל בארץ.
- ב. התנועה קוראת לה.ע.ל. להגביר את פעולות הקליטה.
- ג. התנועה קוראת לחבריה העובדים להצטרף לשורות ה.ע.ל. ולהגביר את שורותיה".

בדר השלים את דברי בן-אלעזר:

"אני בדיעה שרק עכשו החלה התקופה של ה.ע.ל., ולולא היתה קיימת היה צריך עכשו להקימה. – – – זוהי דעתם של רוב אנשי התנועה. אבל אין לכך קשר עם ההכרזה. ישנם מקומות שבהם נמצאים חברי התנועה, והם חברי ההסתדרות הכללית. הם קובלים על שאין שם סניף של ה.ע.ל. וקופת-חולים לאומית. בין 20,000 ל-30,000 בית-רים עלו ארצה מאז קום המדינה, ורובם אינם חברים בה.ע.ל. – – – ההכרזה בוועידת התנועה אינה הכרחית, ואפשר שהיא גם לא רצויה. לעומת זאת, צריכה ה.ע.ל. להכריז שהיא רואה בתנועת החרות כתנועה הפוליטית שעל כל הפועלים לעמוד לימינה. זה היה נותן הרבה יותר מאשר הכרזת התנועה על ה.ע.ל. – – – מספר מועמדים של ה.ע.ל. בתוך הרשימה של התנועה לכנסת היה מבטא הרבה יותר את הקשר בין ההסתדרות לבין התנועה, מאשר הכרזה כלשהי".

י. ולקר:

"עם קום המדינה שכחה תנועת-החרות את ה.ע.ל. – – – אין זה נכון שמתנועת החרות הכל רוצים לקבל. להיפך. הצה"ר היתה נותנת לה.ע.ל., ואילו כיום נותנת ה.ע.ל. לתנועה. אין זו שאלה של הכרזה בלבד. המפלגה שינתה במשך הזמן את יחסה לה.ע.ל., וזאת יש לתקן על-ידי הכרזה שהתנועה מחייבת את חבריה להשתייך לה.ע.ל.."

ב. גורביץ:

"לכל השאלה אין חשיבות. התנועה הולכת ומצטמצמת ובמשך הזמן לא תהיה אפילו דומה להצה"ר, אלא פחות מזה. בטאון התנועה לוחם בהתמדה נגד פועלים ומגן על ציבור הסוחרים. מתוך שינאה למפא"י

כותבים נגד ההתיישבות. תנועה המתיימרת להיות דמוקרטית מתנהלת עליידי קבוצה סגורה, ואסור להתנגד לקבוצה זו".

בסופו של דבר הציע ד"ר בדר נוסח החלטה, שאף נתקבלה בוועידה:

"הסתדרות העובדים הלאומית שהוקמה למען הבטח זכות עבודה לעובד הלאומי הנרדף והמקופח בארצנו מטעמים פוליטיים, ואשר במשך שנים רבות שרתה את צרכי המרד ומלחמת השחרור – תנועת החרות תעמוד מאחוריה ותפעל למען חיזוקה והגברת כוחה. תנועת החרות קוראת לחבריה, לותיקים ולעולים חדשים כאחד, להצטרף להסתדרות העובדים הלאומית".

בפנייה של הנהלת התנועה לוועדה הפועל נאמר: "לאור ההחלטה הנ"ל נבקשכם להעניק לאנשי התנועה המצטרפים כעת לה.ע.ל. את הזכויות המלאות של חבר ה.ע.ל.".

הבקשה של הנהלת התנועה מה.ע.ל., להכריז על חובת ההשתייכות של כל חברי ה.ע.ל. לתנועת החרות – לא נתקבלה עליידי הוועדה הפועל, ומעולם לא הובאה לדיון במוסדות ה.ע.ל. – ההסתדרות הוסיפה לשמור על אי-מפלגתיותה, למרות זיקתה לתנועת החרות.

"נוער עובד לאומי"

מדי פעם חזר הוועדה הפועל לדון בדבר הקמת מסגרת לנוער העובד הלאומי, אולם עצם העובדה שהיתה קיימת מסגרת לנוער – תנועת בית"ר – מנעה הקמת תנועה מקבילה, ללא תיאום עם הנהגת בית"ר. במידה, מסויימת היתה דומה בעיית הנוער העובד הלאומי לבעיית המתיישבים בנקודות שהוקמו עליידי התנועה הלאומית. שתי המסגרות היו במהותן שייכות לבית"ר, אולם בתקופה זו קצרה ידה של הנהגת בית"ר לטפל בבעיות המעשיות הכבדות, בצרכי הקיום של האדם – העובד או המתיישב. נושא הטיפול בפרט הוא בתחום מסגרת ההסתדרות. אולם הנהגת בית"ר לא השלימה עם העובדה שאיננה מסוגלת לטפל בבעיות מעשיות. ומאידך, היתה בהסתדרות התייחסות מיוחדת לכל הנוגע לבית"ר, וראשי ה.ע.ל. נזהרו מפגיעה במעמדה של בית"ר, שבלאו-הכי היה רופף. בין שני אלה, בין ה.ע.ל. ובין בית"ר, נתקעו חברים עובדים – בני-נוער או מתיישבים – בלי להיפרד ממסגרת בית"ר, אך גם בלי לדבוק במסגרת ההסתדרות. צריכות היו לחלוף עוד שנים אחדות, עד שהמציאות פתרה את בעיית הנוער העובד בתנועה הלאומית.

ביום 1.2.51 שוב הובאה לוועדה הפועל הצעת החלטה להקים מסגרת משותפת לבית"ר והנוער העובד הלאומי. אבל תנאי התנתה הנהגת בית"ר: נציגה יצורף

כחבר לוועד-הפועל. תנאי זה נדחה. אך המשא-ומתן עם בית"ר נמשך, בלי שהגיע לסיכום.

רק ב־14 ביוני 1953 החליט הוועד-הפועל לסיים את המשא-ומתן עם בית"ר "לתקופת נסיון של שלושה חדשים". לפי החלטה זו מונה אדם מיוחד לטפל בנושא הנוער, במחלקה שתשתייך במידה שווה לה.ע.ל. ולבית"ר. הוצאות ניהול המחלקה הוטלו על ההסתדרות – ממילא גם האחריות המעשית למחלקה נשארה בידי ההסתדרות. ואמנם לקראת הועידה השמינית של ה.ע.ל., שהתקיימה בנובמבר 1954, ניתנה להסתדרות הנוער העובד הלאומי בפעם הראשונה זכות לבחור מתוכה ציר לוועידה.

הבחירות לקונגרס הציוני ולכנסת השניה

ביום 13.5.51 דן הוועד-הפועל בבקשתה של תנועת-החרות להשתתף בהוצאות הבחירות לכנסת ולקונגרס הציוני. חלק מן הוועד-הפועל התנגד להקצבה זו, כל עוד לא יובטחו מקומות משוריינים לנציגי ה.ע.ל. ברשימות המועמדים לבחירות. זכרו את העובדה שבבחירות המוניציפליות התעלמו מנציגי ה.ע.ל., וד. ברלב אמר: "אני מאמין, עד שמרמים אותי פעם אחת. רימו אותי בבחירות לעיריות, ומאז אינני מאמין עוד". אולם הפעם גילו ראשי תנועת החרות התחשבות מיוחדת בהסתדרות. נציגי ה.ע.ל. שותפו בוועדת ההרכבה של הרשימות והובטחו להם מקומות "בטוחים" יחסית בבחירות לקונגרס הציוני ולכנסת. 7 מתוך 17 המקומות הראשונים לקונגרס ניתנו לה.ע.ל., וגם בבחירות לכנסת הובטחו שני מקומות בין 15 המועמדים הראשונים. אולם הכשלון בבחירות לכנסת היה כה חמור, עד שאפילו אחד ממועמדי ה.ע.ל. לא זכה להיבחר. אלעזר שוסטק, שהיה במקום ה־9, נכנס לכנסת אחרי שיעקב מרידור התפטר מחברותו בכנסת.

תמורת המקומות שהובטחו לה.ע.ל. דרשה התנועה מה.ע.ל. השתתפות בהוצאות – בכסף, בכוח-אדם ובמכוניות. ההסתדרות נענתה לרוב דרישות התנועה, ובחודש מאי אף הוציאה חוזר לכל סניפיה, למוסדותיה ולמועצות ה.ע.ל. המקומיות. בחוזר נקראו פעילי ה.ע.ל. להתגייס למערכת הבחירות:

"יום הבחירות לכנסת הוא יום מכריע לעתיד העם ולעתיד תנועתנו – – – דברים אלה נאמרים בתוך מסגרת הסתדרותנו, כי היא המסגרת אשר אין צורך לעוררה לפעילות למען התנועה ומוסדותיה – – – אתם, עובדי ה.ע.ל., חייכם להקדיש את זמנכם למען גיוס חברים ואוהדים שלנו למען התנועה. עליכם לכנס מייד ישיבות פומביות של המועצות וועדי העובדים ולהחליט באיזו דרך אפשר לתת את העזרה הטובה והיעילה ביותר למען

הצלחת הבחירות. גם בהנהגת התנועה תולים תקוות בפעילות עסקני הסתדרותנו".

ביום 13.6.51 התקיימו הבחירות לקונגרס הציוני, שהיו מעין חזרה כללית לקראת הבחירות לכנסת. אלה היו הבחירות האחרונות בארץ לקונגרס הציוני. מכאן ואילך למדו לקח. הציבור היה אדיש, ואף שהמפלגות דאגו לחלק שקלים לאזהדיהן, רק כמחצית מכלל "שוקלי השקלים" השתתפו בבחירות. הציונים הכלליים החרימו אותן. ולמרות היעדר התחרות – נחלה תנועת-החרות כשלו. כ-12.5% הצביעו עבורה, למרות שהציונים הכלליים, חלק מן המפלגות הדתיות והמיעוטים – לא השתתפו בבחירות אלה. הכשלוך בהתמודדות בתנועה הציונית היה אות-אזהרה לקראת הצפוי בבחירות לכנסת. היחידה בתנועה שיצאה בהישג כלשהו מן המערכה היתה ה.ע.ל. – כמעט מחצית מצירי הקונגרס הציוני היו אנשי ההסתדרות, או מקורביה. בפעם הראשונה זכתה ההסתדרות למעמד חשוב בהיררכיה של תנועת-החרות.

הבחירות לכנסת השניה התקיימו ביום 30.7.51. כשלונה של תנועת-החרות היה גדול. מספר הקולות שקיבלה היה 45,651, פחות ממספר הקולות שקיבלה בבחירות לכנסת הראשונה, אף כי בין השנים 1948–1950 עלו ארצה 606,288 עולים, ובחדשים הראשונים של שנת 1951 הגיעו כ-12,500 עולים בחדש. האוכלוסיה בארץ הוכפלה, אך מספר הבוחרים בתנועת-החרות לא זו בלבד שלא עלה, אלא פחת, בעיקר במרכזי הישוב הוותיק, המבוסס. שם בחרו בציונים-הכלליים. בריכוזי העולים החדשים קיבלה התנועה 2.1%, אבל כאן לא היו כלל ציפיות חיוביות.

תוצאות הבחירות לכנסת השניה היו:

מפא"י – 256,456 קולות, 45 חברי כנסת;

הציונים-הכלליים – יחד עם רשימה ספרדית של ציונים-כלליים – 123,396 קולות, 22 חברי כנסת.

מפ"ם – 86,095 קולות, 15 חבוי כנסת.

התנועה הגדולה בעלת המורשת המפוארת, שהקריבה כל-כך הרבה למען הקמת המדינה, כמעט ונמחצה בבחירות לכנסת השניה. היא הפכה להיות מפלגה זעירה, חמישית בגדלה, אחרי הדתיים ואחרי מפ"ם. פעילי התנועה הוכו בתדהמה. החרדה לגורל המפלגה הקיפה את כל המחנה ששרד. וכרגיל בתקופת-שפל החלה בריחה למפלגות אחרות, קרובות לתנועה. רבים פרשו בכלל מפעילות מפלגתית. עתה נזקקו ראשי התנועה להרבה אמונה ומסירות כדי להתייצב בכנסת ולהמשיך במאבק למען עקרונות התנועה, מתוך נקודת השפל שבה נמצאה.

חברי הכנסת שנבחרו היו: מנחם בגין, ד"ר יוחנן בדר, יעקב מרידור, ד"ר בנימין אבניאל, ד"ר אריה אלטמן, אריה בן-אליעזר, חיים לנדאו, אסתר רוזאל. בתקופה

זו כבר היה יעקב מרידור עסוק בפיתוח מפעליו הכלכליים באתיופיה, ומיעט להשתתף בשיבות הכנסת. כאשר ה.ע.ל. החלה ללחוץ על התנועה לצרופו של אליעזר שוסטק, שהיה מועמד תשיעי ברשימה לכנסת – ברור היה כי הצרוף יושג אחרי התפטרותו של יעקב מרידור. ואמנם ביום 4.11.51 התפטר מרידור מן הכנסת ושוסטק נכנס במקומו. מאז לא נעדרה נציגות ה.ע.ל. בכנסת בכל התהפוכות שהיו בתנועה הלאומית במשך השנים.

כשלונה של התנועה בבחירות הביא בעקבותיו מצוקה כלכלית קשה. המנגנון המפלגתי שהיה תמיד מצומצם, דולדל עוד יותר. לא היו אמצעים לקיים סניפים. משכורות לא שולמו. קשה היה לקיים את העתון "חרות", ועובדים שדאגו לפרנסת משפחותיהם פרשו מעבודה בתנועה ובעתון. הסניפים של התנועה, בייחוד במקומות הקטנים, נסגרו. בתקופה זו הפכו מוסדות ה.ע.ל. למרכזים פעילים של המפלגה, ביחוד בעיירות הפיתוח. בכל מקום שבו היה שלט של הסתדרות העובדים הלאומית, או של קופת-החולים שלה, נשאר שלד כלשהו של משרד עם צוות פעילים. פקידי ה.ע.ל., או קופת-החולים לעובדים לאומיים ריכזו את הפעילות, במידה שהיתה.

בתקופת-שפל זו היתה המשענת העיקרית של הנהגת התנועה – הסתדרות העובדים הלאומית. מכאן קיוו להשיג מימון, כוח-אדם, ומסגרת משרדית להמשך הקיום. אלה היו הימים שבהם גברה השפעת ה.ע.ל. בתנועה – למורת רוחם של חלק מאנשי הצמרת. ראשי התנועה, שיצאו בראש מורם מן המחתרת, וחשבו שיוכלו לדלג על הצה"ר, בית"ר, "מצודת זאב" וה.ע.ל., נאלצו לחזור אל המורשת הישנה, אל עסקני התנועה הרוויזיוניסטית הוותיקה, אל בית"ר, אל "מצודת-זאב", ואף לתת לה.ע.ל. מעמד משפיע בהיררכיה המפלגתית.

מותו של יעקב שוובל ז"ל

בשנת 1951 היתה ה.ע.ל. נתונה בתנופה של התבססות, בעיקר בבנין מפעליה הכלכליים. היתה תקווה שההסתדרות תגדל ותתרחב, ככל שתתבסס מבחינה כלכלית. וביסוס זה יושג רק באמצעות חברות כלכליות – לשיכון, לשיווק, לביטוח, להובלה, לאירוח, ואפילו לייצור. אלא שלגבי מפעלי ייצור חשבו במונחים של קואופרטיבים, ונעשה מאמץ להקים קואופרטיבים זעירים, שלא האריכו ימים. הנהגת ההסתדרות, ובראשם אליעזר שוסטק ויעקב שוובל, טענו כי ההסתדרות תוכל להתרחב, רק אם יהיו בידיה כלים כלכליים. נדמה היה כי טענה זו מקובלת על הכל, גם על צמרת התנועה, שבעצמה הלכה בכיוון זה וניסתה להקים חברות כלכליות. בסופו של דבר יצא הקצף של מתנגדי ה.ע.ל. בתנועה,

דוקא בגין המפעלים הכלכליים. הם טענו שעסקים "מסחריים" אלה נוגדים את עקרונות התנועה.

לא קל היה להקים ולנהל "חברות מסחריות" בתנאי הפיקוח של אותם הימים, כשעיני המפקחים של משרד הקיצוב והאספקה בוחנות בקפידה את הנעשה בחברות ה.ע.ל. מבחינה מסויימת היו חברות אלה מעין "בנות ערובה" בידי שלטון מפא"י, כי המשטרה הכלכלית אגרה חומר נגד החברות. חומר זה עתיד היה לשמש בידי הממשלה אמצעי נגד התנועה הלאומית, לבל תפשפש יתר על המידה בנעשה במפעלי ההסתדרות הכללית.

אחד המפעלים הרגישים ביותר, מבחינה זו, היה "עומר לצרכן", שעסק בשיווק מוצרים בני-פיקוח. חורציל-שון שקיבלו פירור-יאנפורמציה רכלנית, הפיצו רכילות על החברה ויצרו משקע עכור נגד ראשי חברות ההסתדרות. בנוסף לכך נפגם כוחן של החברות הכלכליות של ה.ע.ל. בגלל מותו של חבר הועד-הפועל יעקב שוובל אשר טבע בים בהרצליה.

יעקב שוובל

בן 41 היה במותו. נולד בשנת 1910 בלבוב. עלה ארצה בשנת 1929, בראשית ימיה של העליה הבית"רית. היה מבוגרי פלוגות הגיוס הבית"רי. שירת בראש-פינה, עד שעבר לפלוגה ברמת-גן. כאן היה ממייסדי ארגון עובדי הצה"ר ובית"ר, ואחרי-כן היה ממייסדי ההסתדרות העובדים הלאומית. היה מן העצורים הראשונים בימי המנדט ובילה חדשים רבים בכלא. נבחר כציר לקונגרס הציוני ולועידות התנועה הלאומית. כיהן כיו"ר ה.ע.ל. בתל-אביב. ואחרי-כן – כאחד מעמודי התווך בועד-הפועל של ה.ע.ל.

במותו של יעקב שוובל איבדה ה.ע.ל. את אחד מכוחותיה הדינמיים בביסוס מפעליה הכלכליים.

פרישת מנחם בגין מהנהגת התנועה

בסוף הקיץ של שנת 1951 עברה תנועת-החרות את המשבר החמור ביותר בתולדותיה. היא הוכתה בבחירות ומפלגה חדשה-ישנה, מפלגת הציונים הכלליים כבשה את לב החוגים הלא-שמאליים במדינה. השתרשה התחושה שהציבור עייף ממאבקים מדיניים ובטחוניים. הציבור גם היה עייף ממשטר הצנע והפיקוח של מפא"י, ונדמה היה שלא תנועת-החרות תשנה את המציאות הכלכלית במדינה, אלא המעמד הבינוני, חוגי הסוחרים, שהתרכזו סביב הציונים הכלליים. כשלונה של תנועת-החרות הוכיח כי הלך-הרוח בציבור הושפע במידה רבה מן הקיצוצים בסירי-הבשר, בצימצום האספקה, בצנע. העם עייף מן הצנע, ולא האמין כי מנהיגי המחתרת מאתמול יהיו מסוגלים להשיב לו את סירי-הבשר. הוא סמך יותר על חוגי האזרחים, אנשי המעמד-הבינוני. ונדמה היה כי תופעה זו איננה בת-חלוף, אלא עובדה יציבה בחיי המדינה. נדמה היה שעבר זמנה של תנועה חולמת ולוחמת, ותנועת-החרות לא תתאושש עוד ממכתה. בצד אוירת החרדה לעתיד התנועה גברה המצוקה הכלכלית. החובות שנצטברו עקב הבחירות שיתקו כל אפשרות להמשך פעילות בתנועה, ולמעשה היתה נתונה במשך שבועות בשיתוק גמור.

בדו"ח לוועידה השלישית של תנועת-החרות, באפריל 1954, מסופר על תקופה זו בקיצור:

"כמכשול עיקרי עמד בפני המרכז המצב הכספי והחובות המעיקים מתקופת הבחירות. אולם אבן-נגף לא פחותה מן הנ"ל שימשה האדישות הרבה ואכזבתם של רבים מטובי חברינו מן התוצאות של הבחירות". בדו"ח לא מסופר על סיעת "למרחב", שבתקופת הבחירות התפוררה. חלק מאנשיה, פרש מפעילות בתנועה, וחלק פרש לחלוטין מן התנועה. בין הפורשים היה שמואל מרליץ, דמות מרכזית בהנהגת התנועה, שמואל תמיר, וכמובן חברי הכנסת הלל קוק, ערי ז'בוטינסקי. גם דמויות מוכרות אחרות נעלמו מנוף התנועה – ד"ר משה כהן, שבמשך דור ייצג את התנועה הלאומית בעיריית תל-אביב, עו"ד ש. פישלב ורבים אחרים. הם לא נבחרו למוסדות התנועה, לא נכללו כמועמדים ברשימה לכנסת השנייה, ועם הכשלון בבחירות – איבדו את העניין להמשך מאבקם בתנועה והסתלקו, כל אחד לדרכו. הנהגת התנועה צומצמה, אך מעתה נעשתה יותר מלוכדת, יותר מגובשת. לתקופת-מה פסקו המריבות הפנימיות. השתרר שקט מעיק, של אכזבה בצמרת ואדישות בשורות – עם הרבה רצון של ההנהגה להתגבר על המשבר ולצאת מתקופת השפל.

עד אוקטובר 1951 נמשך הקפאון בתנועה, ללא מרכז פעיל. רק באוקטובר 1951 התכנסה מועצת התנועה בבית-זאב בירושלים, לישיבה ראשונה אחרי הבחירות. זו היתה ישיבה של חשבון-נפש מר ונוקב. לילה שלם נמשכו הדיונים, ובהמשכם

הודיע מנחם בגין על החלטתו לפרוש מתפקיד יו"ר התנועה. היו שסיפרו כי ביקש אז לפרוש לחיים פרטיים. במשך לילה שלם עלו בזה אחר זה חברי המועצה וניסו לשדל את בגין לחזור בו. נרגש ביותר היה אותו לילה אריה בן-אליעזר, שחש כי על כתפיו הוטלה המשימה – להנהיג את התנועה בימי השפל שלה. עליו יהיה לחלץ את המחנה הלאומי מן המשבר החמור ביותר שפקד אותה בכל ימיה. דמעות ניקוו בעיני בן-אליעזר באותו שחר קודר במרתף בית-זאב בירושלים, כאשר עמד לצדו של בגין ליד שולחן הנשיאות, ובכל כוח הגיונו ולבו ניסה להניא את יו"ר התנועה מהסקת מסקנות אישיות מכשלון תנועתו. רק עם הנץ השחר נמצאה פשרה כלשהי. פורמלית לא פרש בגין, אלא יצא לחופשה ממושכת. במקומו לא נבחר אחר כיו"ר התנועה, אלא נבחר רק סגן, אריה בן-אליעזר. תפקיד היו"ר נשאר שמור למנחם בגין. כמזכיר התנועה נבחר ד"ר יעקב רובין, עורך "חרות", שהבין כי בימי המשבר אין טעם לערוך את העתון, אלא צריך להציל את התנועה מהתמוטטות. כעוזר לד"ר רובין נבחר אברהם דרורי, איש ה.ע.ל. לשעבר, שעתיד היה להיהפך לדמות מרכזית בתנועה, כמזכיר כללי, ובתפקיד זה מילא תפקיד מכריע במאבק נגד ה.ע.ל., למען צרוף התנועה הלאומית להסתדרות הכללית.

מנחם בגין יצא אז לאירופה. כאן, בארץ, החלה סיעה מגובשת בכנסת להוכיח כי גם סיעה קטנה, אך חרוצה ונחרצת, מסוגלת לעשות הרבה יותר משעשתה בעבר סיעה גדולה, משוסעת במריבות פנימיות. הנהגת התנועה החלה בפעילות קדחתנית במדינה, פעילות שנתנה אותותיה לאורך ימים בחיי התנועה והמדינה.

המאבק נגד חוק קרנות-החופשה

אחד החוקים הראשונים שהובא לכנסת השניה היה חוק החופשה השנתית. לפי חוק זה, שהונח עוד על שולחן הכנסת הראשונה, חויב כל נותן עבודה לשלם ארבעה אחוזים משכר העובד לקרן חופשה שנתית. מטרת החוק היתה להבטיח לכל עובד, קבוע או זמני, חופשה שנתית בשכר, גם אם החליף העובד מקומות עבודה. כל סיעות הכנסת הראשונה התייחסו בחיוב לחוק זה, שבעצם נועד להיטיב עם השכיר. גם סיעת תנועת החרות קיבלה בחיוב את הצעת החוק, אם כי משמעותו היתה מצומצמת למדי. גם בלי החוק כבר נהגו אז נותני העבודה המאורגנים להפריש סכומים מוסכמים לזכות העובד, לא רק לחופשתו השנתית, אלא גם לביטוח-מחלה, חופשת-חגים, פיצויים ותגמולים. אולם החוק בא ליצור מסגרת משפטית מחייבת לנוהג קיים. אגב-כך ביקשה הממשלה להעניק להסתדרות הכללית סמכות בלעדית כאחראית על קרנות-החופשה. כל סעיפי החוק נועדו להבטיח להסתדרות הכללית בעלות בניהול קרנות החופשה. לכך

התנגדה הסתדרות העובדים הלאומית, ועצם העובדה שמזכירה הכללי ישב
 כחבר בכנסת השניה, העניק משנה תוקף להתנגדותה של ה.ע.ל. להצעת החוק.
 אבל הצעת החוק נתקבלה בכנסת. הועד הפועל פנה לבית־הדין הגבוה לצדק
 בערעור על תקנות החוק, ההופכות קרנות שאמורות היו להיות ממלכתיות,
 לקרנות סקטוראליות, של ההסתדרות הכללית בלבד. בית־הדין הגבוה לצדק
 התייחס בהבנה לטענות ה.ע.ל., אך מבחינה משפטית לא יכול היה להתערב
 בתהליכי החקיקה של הכנסת. בסופו של דבר נאלצה ה.ע.ל. להשלים עם העובדה
 שקרנות החופשה לא תהיינה ממלכתיות, אלא הסתדרותיות, ולהסתדרות
 העובדים הלאומית הובטחה נציגות בהנהלת שלוש הקרנות, שגם לפני כן היו
 קיימות במסגרת ההסתדרות הכללית: 1. לעובדי־בנין ועבודות ציבוריות. 2.
 לעובדים חקלאיים. 3. מבטחים. בשתי הקרנות הראשונות כבר היו הסכמים
 קודמים עם ה.ע.ל., עתה שותפה ה.ע.ל. גם בניהול הקרן השלישית – "מבטחים".
 בקרן פועלי הבנין הובטח לה.ע.ל. סגן יו"ר – אחד משני הסגנים שמונו.

חברת "סלע" משתלבת בתכניות שיכון־ותיקים

הסכסוך סביב חוק קרנות החופשה לא התערער בכנסת הראשונה, שאליה הובא
 בזמנו, אלא בכנסת השניה, בעת הדיון בקריאה שניה. אולי מפני שבכנסת השניה
 ישב מזכ"ל ה.ע.ל.; ואולי זו גם הסיבה לכך שבכנסת השניה יכלה חברת "סלע"
 ללחוץ יותר על הממשלה בדרישותיה להקצות חלקות אדמה לשיכון עובדים
 לאומיים.

ב־8 בנובמבר 1951 פנה מנהל "סלע", ש. שיכמן, במכתב לשר האוצר אליעזר
 קפלן, בו דרש את שיתופה של "סלע" בתכניות הממשלתיות לשיכון ותיקים:
 "פנינו בזמנו לכב' השר בתזכירים שונים והסברנו לו את מצבנו הקשה,
 ביחוד לאור העובדה שיתר ארגוני הפועלים וחברות השיכון קיבלו רזרבות
 קרקעיות גדולות מן האפוטרופוס על הרכוש הנטוש ומן האפוטרופוס
 לנכסי האויב, והם התחילו בביצוע שיכונים בכל המקומות".
 את מנהלי "סלע" הפנה משרד האוצר לקק"ל, אולם לקק"ל לא היו שטחים
 באיזורים שבהם היתה "סלע" מעוניינת בבניה. גם ההלוואות הממשלתיות,
 שניתנו לחברות־שיכון ציבוריות אחרות, לא ניתנו ל"סלע". רק אחרי מאמצים
 רבים הועמדו לרשות "סלע" קרקעות לשיכון ותיקים והלוואות ממשלתיות.
 ברחובות קיבלה "סלע" מימון להקמת 40 יחידות־דיור לעולים, ובשנת 1951
 החלה בתכנון הבניה. ביצוע העבודה נמסרה לקבוצה קבלנית של חברי ה.ע.ל.,
 למורת רוחם של עסקני ההסתדרות הכללית ברחובות. (על פרשת הרס המבנים
 ברחובות – ראה בפרק הבא).

הפנייה של בן-אליעזר לעזרת ה.ע.ל.

ימים מספר אחרי הבחירות לכנסת השנייה, ב־8 באוגוסט 1951, השתתף אריה בן-אליעזר בישיבת הועד-הפועל. צלקת הכשלון בבחירות עוד היתה טריה והחרדה לקראת העתיד היתה רבה. את הישיבה פתח בן-אליעזר, שהופיע כנציג מרכז תנועת-החרות:

"לאור ההתפתחות החדשה בתנועה, קיבלתי על עצמי את האחריות לעניינים. המצב אינו משמח, אך גם לא מדאיג. הבחירות הוכיחו לנו שאין סיכוי לתנועה הזאת, בלי שנמצא תכנית ודרך לחדור לעם השני, לאותם מאות-האלפים שהגיעו בזמן האחרון, ושעוד עתידים להגיע. המסקנה שלי היא שמגיעה לנו המכה שהוכינו. מבחינה פסיכולוגית – היא היתה מועילה לנו. על סדר היום עומדת עכשו שאלה אחת: האם יש בכוחה של הסתדרות העובדים הלאומית ליצור את התכנית המתאימה – לרשום חברים חדשים, להקים סניפים בכל מקום שבו אפשר לחדור? יש לי הרושם שאם ה.ע.ל. לא תעשה זאת, נישאר אבר חסר-ערך, גם מבחינת ה.ע.ל. וגם מבחינת התנועה. לעומת זאת, אני משוכנע שאם נעשה מה שצריך לעשות – כל הסיכויים לפנינו".

התפתח דיון בו השתתפו חברי הועד הפועל.

מאיר האוס:

"ה.ע.ל. מביאה את החברים במגע יום-יומי עם התנועה. מצויים בידינו המכשירים אשר באמצעותם נוכל להתרחב, אבל לשם כך דרושים אמצעים כספיים".

אברהם אקסלרוד:

"אינני חושב שההסתדרות תוכל לקחת על עצמה את המשימה שבן-אליעזר מבקש להטיל עליה. התנועה זלזלה כל הזמן בהסתדרות, ועכשו מתנקם יחס זה בתנועה. ה.ע.ל. היא החלק הפעיל ביותר בתנועה וצריך היה להתעניין בה. על התנועה לשנות את יחסה לה.ע.ל. – עליה להכניס את חבריה למרכז. יש לתת ל"חוטבי העצים ושואבי המים" להשפיע על התנועה ולנהלה".

שלום כהן:

"הלקח מן הבחירות – רק הפועלים הצביעו עבורנו. ה.ע.ל. יכולה להרחיב פעולתה אם יתנו לה את האמצעים לכך".

יעקב צ'ינסקי:

"יש לשאוף לכניסה לקואליציה עם מפא"י, במקום להיגרר אחרי הציונים הכלליים".

בן-אליעזר סיכם את הדיון:

"החשבון מסתבך. אין לנו כסף, מפני שאנו חלשים. אם יהיו יותר סניפים יהיה יותר כסף. ולהקמת סניפים דרוש כסף. המפלה שלנו היתה יעילה לתנועה. היא תעזור להחיא אתה. בקשתי מן הועד-הפועל: עליכם למנות ועדה שתעבד תכנית פעולה. ברצוני לקבל מכם חוות דעת, איך להרכיב את מרכז התנועה שיהיה יעיל".

הועדה הוקמה בהרכב שלושה חברי הועד-הפועל, אך לא ברור אם היתה לוועדה השפעה על הרכבת המרכז. ה.ע.ל. נענתה לבקשותיו של בן-אליעזר. היא העמידה את עצמה כמשענת לתנועה בימיה הקשים.

מנחם בגין חוזר למערכה

הערה אישית של המחבר:

כל החומר המובא בספר זה מבוסס על מסמכים המצויים בועד־הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית, במכון ז'בוטינסקי ובעתונים של התקופה הנדונה. במקרים בודדים הנני מביא עובדות כעדר־ראיה. אחד המקרים האלה קשור בשובו של מנחם בגין משהייתו באירופה, לפעילות מחודשת בתנועה.

זה היה בסתו 1951. כיהנתי אז בתפקיד כתב "חרות" בצפון. בן־אליעזר ניהל את התנועה, כסגן היו"ר שלה, ולצדו פעל ד"ר יעקב רובין, כמזכיר התנועה. הייתי מקורב לשניהם. יום אחד עליתי ל"מצודת־זאב", בת הקומותיים, ועברתי ליד משרדו של ד"ר רובין. בידי היה עתון "ידיעות אחרונות". הצצתי בד"ר רובין, שהיה שפוף בכך משרדו הצנוע, ברכתיו לשלום, וכשראה את העתון. בידי ביקש לעיין בו. הוא הבחין בידיעה זעירה, חבויה תחת כותרת על טור אחד, בה סופר כי ד"ר נחום גולדמן עומד לצאת לגרמניה, כדי לסיים שם את המו"מ על הסכם השילומים. לפתע זעק ד"ר רובין בקול: אריה! אריה!

אריה בן־אליעזר חש לשולחנו של ד"ר רובין.

– מה קרה? – שאל.

ד"ר רובין הצביע על הידיעה בעתון וכשהוא מתופף עם אגרופו על השולחן סינן בהדגשה את המלים:

– עם זה נחזיר אותו! למערכה זו יחזור מנחם! זו מערכה על כבוד העם ורק

הוא יכול לנהל מערכה זו!

כעבור כשבועיים ימים חזר בגין מאירופה. החלה המערכה נגד הסכם השילומים. תנועת־החרות התעוררה מתרדמת הקפאון שלה. היא קמה לתחיה.

בקיעים ראשונים ביחסי ה.ע.ל. עם תנועת-החרות

במאבק נגד הסכם השילומים – פרשת החרסינה הגרמנית – פרשת ההרס בשיכון "סלע" – ברחובות – ה.ע.ל. ומרות התנועה הפוליטית – קשיים בניהול חברות כלכליות בה.ע.ל. – המאבק לייצוג בארגון העבודה הבינלאומי – סכסוכים מוניציפליים בירושלים ובתל-אביב.

במאבק נגד הסכם השילומים

המו"מ עם ממשלת גרמניה התחיל מאחורי הקלעים, בסוף הקיץ של שנת 1951. פרטים על המו"מ החלו להסתנן לציבור באוקטובר אותה שנה. כאשר חזר מנחם בגין מאירופה כבר היתה המדינה נתונה בקלחת פרשת השילומים, ובפרשה זו לא עמדה תנועת החרות בודדת במערכה. ההתנגדות למו"מ עם הגרמנים הקיפה שכבות רחבות בציבור. עצם הרעיון שאפשר לקבל מן הגרמנים תמורה עבור נהרי-הדם היהודי ששפכו קומם המונים במדינה ובתפוצות. סופרים, אנשי-רוח ואישי-ציבור מכל החוגים פרסמו קריאות לממשלה נגד צעדי-פיוס עם עם המרצחים. סביב נושא השילומים נוצר גשר של הבנה בין רבים מן האוכלוסיה הוותיקה ובין רבים מן העולים החדשים, שזה מקרוב ניצלו מגיא-ההריגה באירופה. במערכה נגד השילומים עלתה תנועת-החרות לראשונה על גל שסחף אחריה המונים. שוב הוברר כי תנועה זו מסוגלת להתייצב בראש העם, לא כאשר המאבק הוא סביב בעיות יום-יומיות, אלא כאשר על כף-המאזנים מוטלות בעיות-היסוד של האומה. לפתע התחילו להתגודד סביב התנועה המונים, חברים שפרשו ממנה בימי משבר וחדשים שנוספו אליה ממרכזי העולים. לראשונה, מאז קמה התנועה, הצליחה לחדור לישובי העולים כגורם פוליטי חשוב. היא סחפה אחריה המונים, לא במאבק על בעיות קיום של הפרט – בעיות עבודה ואספקה – אלא על בעיות מרכזיות של נפש האומה, ופרשת השילומים היתה בעיה כזאת. תנועת-החרות היטיבה לנהל את המערכה נגד המו"מ עם הגרמנים, ואחרי-כן נגד הסכם השילומים. אמנם התנועה נכשלה במאבקה. ההסכם נחתם, למרות ההתנגדות ההמונית במדינה. אולם שני דברים השיגה תנועת-החרות בפעולותיה:

א. העולם הרחב, ובתוכו העם הגרמני, נוכח לדעת כי לא בנקל התגברה

ממשלת ישראל על התנגדות אזרחי ישראל לרעיון המו"מ עם הגרמנים. ואם גם נחתם ההסכם, הצילו המתנגדים לו קורטוב מן הכבוד הלאומי של עם ישראל.

ב. במאבקה נגד הסכם השילומים יצאה תנועת-החרות מבדידותה ומקפאונה. שוב החלו המונים לנהור אליה, בהפגנות ובעצרות-עם. התנועה החלה לחדור לישובי העולים, בנושאת דגל הערכים הלאומיים של עם ישראל.

בנובמבר 1951 קרא אריה בן-אליעזר לממשלה לקיים משאל-עם בענין השילומים. עתון "חרות" החל לפרסם טור יומי קבוע, בו סיפרו ניצולי השואה על התופת הגרמנית. בינתיים חזר מנחם בגין ארצה והחל להזעיק המונים לעצרות-עם. כמו לפתע התברר כי העם בישראל התחלק לשני כוחות: בצד אחד עמד הממשל, הממסד, שדגל בהסכם השילומים; ומצד שני עמדה תנועת-החרות כשהיא נאבקת בכל כוחותיה נגד עצם המגע עם הגרמנים. מכאן ואילך חדלה תנועת-החרות להיות מפלגה שהוכתה בבחירות. היא התעוררה לתחיה, ובלב בוטח יכלו נציגיה לקרוא לממשלה לקיים משאל-עם בענין השילומים. המוני-העם תמכו בה.

ביום 7.1.52 עמדה הכנסת לקיים דיון על פתיחת המו"מ עם הגרמנים. לקראת הדיון ארגנה התנועה הפגנה המונית ליד בנין הכנסת בירושלים, בהשתתפות כל הארגונים הקשורים אתה, ביניהם הסתדרות העובדים הלאומית. במכתב ששלח מזכיר התנועה ד"ר יעקב רובין אל הועד-הפועל של ה.ע.ל. נאמר בין השאר:

"בידי הסתדרות העובדים הלאומית נתונות אפשרויות נרחבות. יש לה סניפים במקומות שונים בארץ, עם מנגנון מסועף. אלה הופכים את הסתדרות העובדים שלנו לשלוחה רצינית בכל מאמץ ארגוני.

פנייתנו היום היא: היחלצו לפעולה – – – יום השרות הוא ביום התחלת הדיונים בכנסת על השילומים. התנועה החליטה להפוך יום זה למפגן גדול של התנגדות למזימת ההתפייסות עם גרמניה – – – במסגרת פעולה זו חיונית בעיית התחבורה. פתרון בעייה זו קל יותר יחסית לגורם כמו ההסתדרות – – – נבקשכם לדאוג לכך שכל חברי הועד-הפועל, חברי ההנהלות והמזכירויות של המוסדות הקשורים אתכם יעלו ביום 7.1.52 לירושלים ויימצאו יחד עם חברי המרכז של התנועה וחברי הכנסת בשורות הראשונות של הפעילים".

עוד לפני כן, ביום 23.12.51, התקיים בועד-הפועל דיון על השתלבות ה.ע.ל. בפעולות התנועה. השתתפו בישיבה מטעם מרכז התנועה ד"ר יוחנן בדר וד"ר יעקב רובין. נוכח בישיבה יצחק גוריון, מאז ומתמיד איש-קשר בין התנועה וה.ע.ל.

פתח ד"ר רובין:

"יש להפסיק את מצב החדלון שהיה עד כה בתנועה ולגשת לפעולה רבת־תנופה – – – הועד הפועל חייב להחדיר בלב כל אלה המייצגים את ה.ע.ל. בלשכות ובמוסדות, את ההכרה שחלפה תקופה ההסתפקות במועט. אנו ניגשים להתוות דרך להתרחבות. רצוי שהמאמצים הארגוניים של התנועה ישתלבו במאמצי ה.ע.ל. – – – קיים תהליך של התפוררות בהסתדרות הכללית. רצוי שה.ע.ל. תנצל מצב זה – – – אולי כדאי שה.ע.ל. תקשור קשרים עם האיגודים המקצועיים הבינלאומיים שאינם קשורים עם האיגוד המקצועי הקומוניסטי".

יוסף ולקר:

"בקשר לתיאום פעולות של ה.ע.ל. עם התנועה, חוששני כי אחרנו את המועד. התנועה עד עכשו לא רצתה בתיאום הזה ועכשו קצת מאוחר מדי. אם המפלגה מכירה בהסתדרות אחת בתוכה, עליה להגיש לה את כל העזרה ולחייב את כל חבריה להשתייך אליה. אין להרשות תאים מקצועיים נפרדים".

מאוחר יותר, ביום 6.1.52, חזר הועד־הפועל לדון על היחסים עם התנועה. בישיבה זו השתתפו מלבד ד"ר בדר וד"ר רובין גם ד"ר בנימין אבניאל.

ד"ר אבניאל פתח את הישיבה:

"התנועה עושה מאמצים כדי להתארגן ולהתנער, לשם כך דרושים אמצעים כספיים" – והדרישה היתה שקופת־חולים תשתתף בתקציב התנועה.

י. ולקר, נאמן להשקפותיו, השיב:

"אני מתפלא על דרישת התנועה. במקום שהתנועה תעזור לחבריה בהסתדרות ותדאג לקיומה, היא באה אליה בתביעות".

ד. מלמדוביץ, המזכיר הכללי של קופת־חולים:

"חלק ניכר מסניפי קופת־חולים נפתחו לפי דרישת התנועה, ורק למען האינטרסים של התנועה, למרות שסניפים אלה צוברים גרעונות. במקומות אלה גם מנגנון קופת־חולים פועל למען התנועה. החזקת סניפים אלה גורמת לגרעון גדול ואין לנו אפשרות לאזן התקציב. אם תאושר פתיחת סניפי קופת־חולים ב־10 מעברות נזדקק לאלפי לירות. בתנאים כאלה אין לקופת־חולים אפשרות להקציב כספים לתנועה".

מאיר האוס הציע להכריז על מגבית משותפת לה.ע.ל. ולתנועה, בארץ ובחו"ל.

ד"ר י. בדר:

"אין לדבר כאן בשפה של 'אנחנו ואתם', התנועה מחולקת למוסדות, ולכל מוסד משק כספי משלו. טבעי הדבר שכל אחד דואג למוסד שלו, אבל יש

ומוסד אחד מצבו גרוע ממוסד אחר, ואז צריכים לעזור זה לזה. קופת-חולים קיימת בזכות התנועה".

שבתי שיכמן:

"ההסתדרות היא החזית של התנועה בהרבה שטחים. לולא ה.ע.ל. וקופת-חולים הרי במקומות רבים לא היתה קיימת תנועה" – אבל התביעות הכספיות של התנועה מה.ע.ל. עוברות את הגבול. יש צורך להפעיל את ידידי התנועה בחו"ל במגבית, לעזרת התנועה – סבר שיכמן.

פרשת החרסינה הגרמנית

אחרי-כן התעוררה "פרשה זוטא", פרשת החרסינה הגרמנית בשיכוני "סלע". מצד אחד דרשו ראשי התנועה מה.ע.ל. להשתתף בתקציב התנועה, אך מאידך קמו מקטרגים נגד קיום מוסדות ה.ע.ל. – נגד חברת "עומר", ומאוחר יותר גם נגד חברת "סלע".

בעיצומה של המערכה נגד השילומים פוצצו עתוני השמאל סיפור עתונאי על חברת "סלע" שבונה את שיכוניה בחרסינה מתוצרת גרמניה. יריבי ה.ע.ל. בתנועה קפצו על סיפור זה – והחלה פרשה של רכילות על ההסתדרות ומוסדותיה. "סלע" הואשמה שהיא מטילה חרפה על התנועה, בעצם הימים שבהם מתנהלת המערכה נגד הסכם השילומים. הענין הובא לדיון במרכז התנועה ובעקבות הדיון החליט המרכז לחייב את משתכני "סלע" לעקור את אריחי החרסינה מקירות מטבחים.

בסך הכל, רק במספר דירות בשיכון תל-גיבורים בדרום תל-אביב רוצפו הקירות בחרסינה מתוצרת גרמניה, אולם הקצף יצא על כל חברת "סלע". ביום 4.6.52 שלח מנהל "סלע" ש. שיכמן מכתב לועד המשתכנים בתל-גיבורים:

"נודע לנו שהחרסינה שקיבלתם אצל היבואנים – עלי-סוד רשיון אגף הבנייה של הממשלה שהומצא לכם באמצעותנו – היא מתוצרת גרמנית. הנכם נתבעים איפוא להחזירה מייד ולתבוע במקומה חרסינה שלא מתוצרת גרמנית. במקרה שלא יחליפו אותה עליכם להחזירה לחברה".

כנראה שועד המשתכנים לא נענה לפנייה של ש. שיכמן. באוגוסט 1951 החליט מרכז התנועה לחייב את המשתכנים שיעקרו את אריחי החרסינה מקירות בתיהם. את החלטת המרכז העביר למשתכנים חבר הנהלת "סלע" ראובן פרנקו, בחוזר מיום 3.9.52:

"בהתאם להחלטת מרכז תנועת-החרות על כל המשתכנים שבדירותיהם נמצאת חרסינה גרמנית, להורידה באופן דחוף ביותר. אי-לכך, הנך נדרש – באם יש לך חרסינה גרמנית בדירתך – להורידה באופן מיידי".

שוב, ועד המשתכנים לא הזדרזו לציית להוראת מרכז התנועה וביום 13.10.52 שלח מכתב למרכז תנועת-החרות:

"חברינו המשתכנים קיבלו מחברת "סלע" הודעות בכתב כי בהתאם להחלטת מרכז תנועת-החרות על כל משתכן להוריד חרסינה גרמנית, באם הוכנסה לדירתו.

אנו מצטערים לקבוע כי החלטה זו נתקבלה במהירות-יתר וללא ליבון מספיק של בעיה זו והיא נתקבלה רק לאור פסיכוזה של פרסומים מספר בעתונות מתנגדת. החלטה זו מטרתה לעשותנו לקרבנות-חינם במאבק השילומים ואין הדבר הוגן כלפינו.

במקום להכריז בפומבי על האמת כמו שהיא ואשר כל איש בלתי משוחד במדינה היה מכיר באי-אשמתנו, טושטשו הדברים והביאו לסילוף והפצת שמועות כאילו בשיכון המרכזי רק חרסינה גרמנית. ואלו הן העובדות:

א. בנובמבר 1951 קנינו לפי אישור ממשלתי הניתן לכל שיכון כ-12,000 חתיכות חרסינה גרמנית. היות והתברר אחר-כך כי החרסינה אף לא טובה ושבירה, ובחלק ממנה אף לא השתמשנו, הרי נשארו לשימוש של המשתכנים כ-7,000 חתיכות בלבד, וזה מתוך 12,000 חתיכות חרסינה מארצות שונות שהמשתכנים השתמשו.

ב. מוסדות עליונים בתנועה ואנשי-מפתח בה ידעו על פעולה זו ואף אחד לא הודיע לנו כי אסור לקבל חרסינה זו. כן לא קיבלנו מאף מוסד איסור על כך, לא בכתב ולא בעל-פה.

ג. לדעתנו לא נאסר עלינו הדבר, היות ואין כאן משום בעיית שילומים. לא מדובר בתקופה שבה הוכרז על חרם פעיל, כי אם מדובר בסחורה אשר הובאה ארצה לפני שנה וחצי לערך על-ידי יהודים להצלת הונם, ועל כך לא היה עד היום כל איסור מצד התנועה.

ד. עלינו להודיע באופן הברור ביותר כי לא הפרנו כל הוראה או החלטה של התנועה בנידון זה, ולו קיבלנו הוראה כזו היינו ממלאים אחריה ללא הסתייגות.

ה. לאור כל האמור לעיל הגנו סבורים כי ההחלטה שנתקבלה איננה במקומה ובקשתנו מכם – לדון מחדש בענין זה, לאור מצב העובדות הנכון, או להביא את הענין כולו להכרעת בית-הדין העליון של התנועה".

התנגדות המשתכנים לא הועילה. באחד מימי הסתו של 1952 נעקרו אריחי החרסינה הגרמנית מקירות הבתים בשיכון "סלע" בתל-גיבורים. האריחים נערכו לערמה, וכדי להשכיח מן הלב את צער הנזק והטירדה פתחו המשתכנים במחול סביב ערמות החרסינה. הרגלים הורמו ונחתו בכוח על האריחים, שהתרסקו בזה

אחר זה, לקול שירתם הצוהלת של אנשי תל-גיבורים. חרפת החרסינה הגרמנית נגולה מעל חברת "סלע".

התארגנות עובדי המדינה ועובדי הרשויות המקומיות

באוקטובר 1951 החלה ה.ע.ל. לטפל בהקמת ארגון ארצי של חבריה, עובדי המדינה ועובדי הרשויות המקומיות. בחוזר של הועד-הפועל מיום 11.10.1951 נאמר:

"מאות רבות של חברינו עובדים במשרדים ובשרותים השונים של העיריות והמועצות המקומיות. בעיות שונות הקשורות בשכר-עבודה, בתנאים סוציאליים, בדרגות וכו' מעסיקים את חברינו העובדים - - - עלינו לדאוג שלא רק חברי ה.ע.ל., אלא גם חברי התנועה ואוהדים שטרם התארגנו בה.ע.ל. יצטרפו לארגון הארצי. בפעולותינו נעזר עלידי באי-כוח התנועה המיוצגים בעיריות וברשויות המקומיות".

כשהחליט האיגוד הארצי של עובדי המדינה לקיים בחירות, ראתה ההסתדרות הכללית באיגוד זה חלק אינטגרלי של ההסתדרות. בפרסומים לקראת הבחירות התייחסה ההסתדרות הכללית לעובדי המדינה כולם כאל תא בתוך ההסתדרות הכללית. ה.ע.ל. התנגדה לכך. היא דרשה מן האיגוד לאפשר גם לחבריה להשתתף בבחירות, השתתפות אקטיבית ופסיבית, וזאת - עלידי שמירת אופיו הבלתי תלוי של האיגוד. ביום 23.7.52 פנה הועד-הפועל בענין זה לשלוש ההסתדרויות: להסתדרות הכללית, הפועל-המזרחי ופועלי אגודת-ישראל. בפנייתה הציעה ה.ע.ל. להקים איגוד כולל של עובדי-המדינה, חברי כל ההסתדרויות. אמנם לפני כן החליט האיגוד כי גם חברים שאינם משתייכים להסתדרות הכללית יוכלו להצביע, אולם דעת ה.ע.ל. היתה שהחלטה זו "תישאר רק בגדר אחיזת-עיניים, אם לא ייווצר בסיס מעשי המבטיח הקמת איגוד עובדי-מדינה על-מפלגתי".

בתחילה התייחסו ראשי הפועל-המזרחי ופועלי-אגודת-ישראל בחיוב להצעת ה.ע.ל., ואף פרסמו הודעות לפיהן לא ישתתפו בבחירות. אולם בינתיים חלה תפנית והפועל-המזרחי הצטרפה לאיגוד המקצועי של ההסתדרות הכללית; וכחלק מאיגוד מקצועי זה, החליטה לקחת חלק בבחירות. עתה נכנעה גם הסתדרות פועלי אגודת-ישראל ללחץ ההסתדרות הכללית והחליטה להשתתף בבחירות, במתכונת שנקבעה עלידי ההסתדרות הכללית. ה.ע.ל. התמידה בסרובה, אם כי חבריה השתתפו בבחירות לועדים המקומיים, ומהם גם נבחרו לועדים. אבל המאבק על האופי הכללי של איגוד עובדי המדינה לא הסתיים בשנת 1952. הוא נמשך גם לאחר-מכן.

באשר לעובדי הרשויות המקומיות - רק בעירית תל-אביב הוקמה מסגרת

עצמאית של עובדים חברי ה.ע.ל. בשאר המקומות השתלבו נציגי ה.ע.ל. ברשימות המועמדים של הוועדים הכלליים, והיו שנבחרו כחברי הוועדים, ואף כיושבי-ראש ועדים. במטרה לתאם את הפעולה של נציגי ה.ע.ל. בוועדי העובדים של הרשויות המקומיות, הוקמה מזכירות ארצית ליד הוועד-הפועל ועליה הוטל לתאם את הפעולות ולהנחות את נציגי ה.ע.ל. בכל השאלות המתעוררות בקרב עובדי העיריות והמועצות המקומיות. הסדר זה שנקבע בשנת 1952 נמשך לאורך שנים.

פרשת ההרס של שיכון "סלע" ברחובות

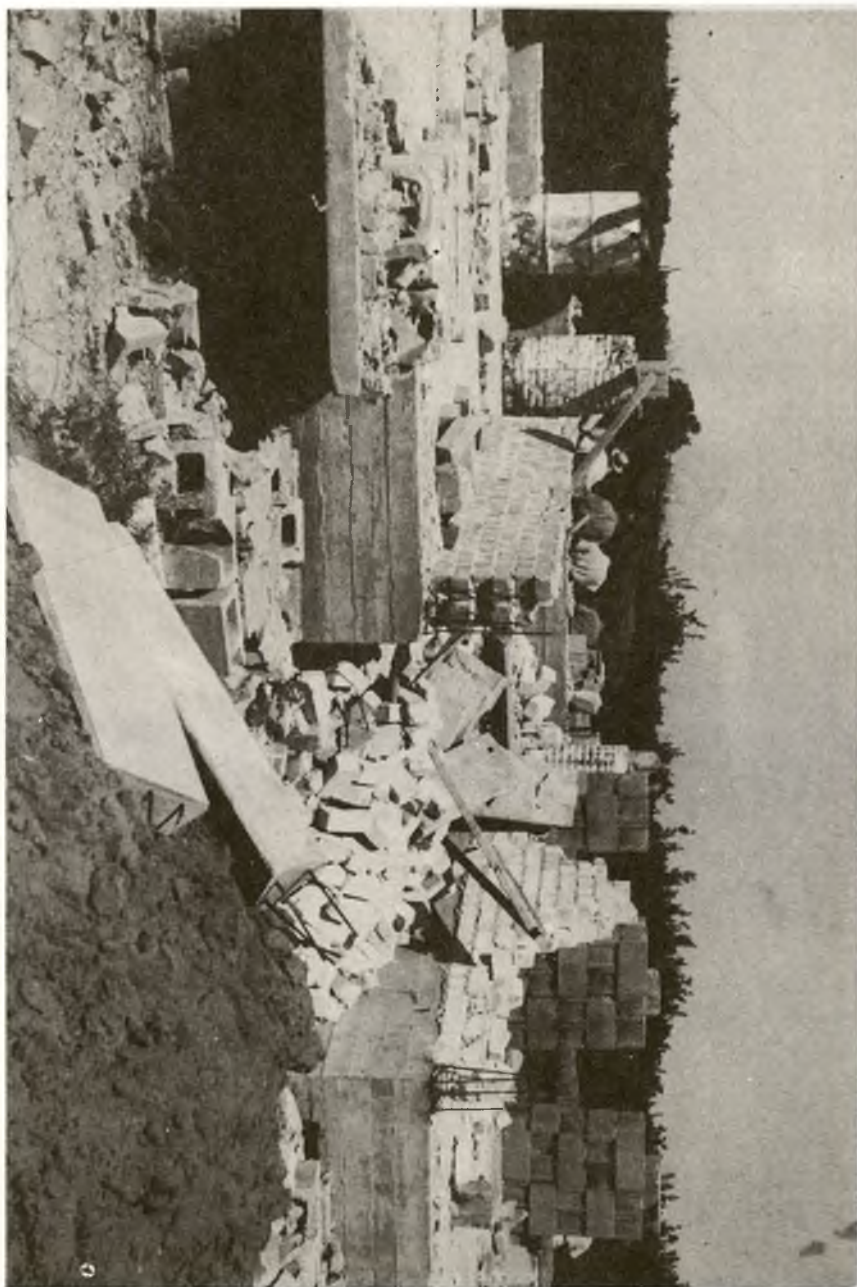
בחודש מרץ 1952 נמצאו במעברות ובמחנות העולים 244,185 נפש. בשנה זו חוסלה גולת יהודי עירק וכ-120,000 נפש עלו ארצה מגולה זו; כ-1,000 נפש ליום. המדינה לא היתה מוכנה לזרם עליה זה, לא מבחינת ציור, לא מבחינת דיור ולא מבחינת תעסוקה. העולים נשלחו בהמונים לדיור ארעי – לבדונים, לצריפי-פח רעועים, למבנים נטושים שהשאיר הצבא הבריטי, לאוהלים. וככל שמצב הדיור היה חמור, חמור ממנו היה מצב התעסוקה. במקומות שאליהם נשלחו העולים לא נוצרו מקורות תעסוקה. הממשלה ניסתה להעסיק חלק מן העולים בעבודות יזומות, אך אלה לא השביעו את ההמונים המובטלים, והמאבק על כל יום עבודה היה קשה.

באותה עת החלה חברת "סלע" בהקמת שיכון "נווה יוהנה" ברחובות, שיכון לא גדול, 40 יחידות דיור, במקום 83 יחידות שתוכננו לבנייה. ביצוע העבודה נמסרה לקבוצה קבלנית של ה.ע.ל., שנרשמה כחוק בלשכה הכללית. היתה תקווה שעד סוף החורף יוכלו 40 משפחות עולים להיכנס לדירות. באוקטובר כבר הוקמו השלדים של הבתים, אולם אז הופיעו נציגי ההסתדרות הכללית ודרשו להפסיק את הבניה בנימוק חד-משמעי: "ברחובות לא תעבוד קבוצה של הסתדרות העובדים הלאומית".

מזכיר ה.ע.ל. ברחובות, יעקב דרויאן, ניסה למנוע סכסוך-עבודה. הוא תמה על עצם דרישתם של נציגי ההסתדרות הכללית, להוריד את הקבוצה של ה.ע.ל. מן העבודה. הוא ידע כי בין הקבוצה הקבלנית ובין לשכת העבודה שוררים יחסים תקינים. הקבוצה הורכבה מפועלים וותיקים שהתרוצצו זה מכבר בחיפוש אחרי יום עבודה. הם התארגנו, קיבלו כדין עבודה קבלנית, אחרי שנרשמו בלשכה הכללית וקיבלו אישור לעבודה. הכל היה כשורה. "אם יש לנו סכסוך – נשב ונדון בדבר" – טען דרויאן כלפי שליחי ההסתדרות הכללית. אבל אלה עמדו על שלהם: על הפועלים לרדת מן הבנין, ולא – ינקטו באמצעים.

לא היה זה איום שוא. למחרת עם בוקר הופיעו 6 משאיות עמוסות פועלים,

מוזיאון "אזכרה" לזכר השואה

מאות אנשים שגוייסו מבין פועלי-הבנין המובטלים, ואתם אנשי-אגרוף מקבוצות גבעת-ברנר ונען. מאחורי שיירת המשאיות נסע ג'יפ, ועליו "מפקדת המבצע", שני מזכירי מועצת פועלי רחובות. המשאיות התקרבו אל שלידי המבנים. מן המכונית הראשונה קפץ אחד הפועלים ופנה אל ג'יפ הפיקוד. אחרי שיחה קצרה חזר אל שלוש המשאיות הקדמיות ופקד על האנשים לרדת, כשהוא מצביע אל עבר המבנים שזה עתה הוקמו. מייד החלה הסתערות על המבנים ומבצע ההרס התחיל בכלים מכלים שונים שהיו בידי התוקפים. תוך כמחצית השעה קרסו תחתם קירותיהם של שישה בנינים. הכל הושמד בחמת-זעם והיה לערימות לבנים ובטון.

מבצע-ההרס ברחובות הדהים גם את אלה שזכרו את ההתנכלויות לפועלים לאומיים בשנות המנדט. כל העתונות הלא-הסתדרותית גינתה את המעשה, שלא היה כמוהו מאז קום המדינה. ביום 19.10.52 התכנסה מועצת ה.ע.ל. לדיון בפרשה, בהשתתפות נציג תנועת-החרות ד"ר יוחנן בדר. אחרי שמזכיר ה.ע.ל. ברחובות, יעקב דרויאן, סיפר את קורות הסכסוך, אמר ד"ר בדר:

"הם משתמשים במנגנון הגדול שלהם כדי להבטיח להסתדרותם מונופול בכל תעסוקה. עכשו, אחרי שהפועל-המזרחי הצטרף לאיגוד המקצועי של ההסתדרות הכללית, הובטח להם רוב והם ינסו לחנוק כל ארגון שאינו מקבל מרותם. הסכסוך ברחובות הוא חלק ממאבק באמצעים פוליטיים וכלכליים – – – הייתי בשיכון שנהרס וראיתי את מעלליהם. הם השחיתו חומר בנין, הרסו יסודות. הם פעלו מתוך יצרים של שנאה עזה. נוכט מעשה זה עלינו להתלכד, לעמוד איתנים עם התנועה. במאבק זה יוכרע גורל הסתדרותנו".

ה.ע.ל. פנתה להנהלת הלשכה הכללית, אולם זו סרבה להתערב בסכסוך, למרות שהפועלים שבגללם פרץ הסכסוך נרשמו כחוק בלשכה. גם שרת העבודה בימים ההם, גולדה מאיר (מאירסון) סרבה להתערב, בטענה שהענין נוגע לאיגוד המקצועי.

הקבוצה הקבלנית ברחובות לא נכנעה. העבודה חודשה והקירות ההרוסים נבנו שנית. עם זאת הגישה ה.ע.ל. תביעה משפטית נגד הפורעים ושולחיהם – ההסתדרות הכללית ומועצת פועלי רחובות. שלוש שנים נמשך המשפט בפני השופט ש. לוונברג, ובסיומו הטיל השופט את האשמה על מועצת פועלי רחובות: "על עריכת המשמרת בכוח רב של מאתים איש הוחלט בישיבת מועצת פועלי רחובות, והיא השלוחה המקומית של ההסתדרות הכללית. אחרי שהיו למשמרת תוצאות כה עגומות, ונקנה פרסום כה רע למארגניה, והמשטרה התערבה ועצרה הרבה נהגים ומשתתפים בה, התקשו הנהגים השכירים לקבל את שכר המכוניות. על כן הלכו לבית ההסתדרות. אך המזכיר דחה אותם וטען שעל התשלום צריך להחליט בתל-אביב, כלומר,

במוסדות המרכזיים של ההסתדרות. לבסוף שולם לנהגים מקרן השביתה של ההסתדרות."

השופט הטיל על הנאשמים קנס ותשלום הוצאות המשפט. שני הצדדים ערערו על פסק-הדין, ה.ע.ל. – מפני שהקנס לא היה בעיניה הולם את חומרת מעשה-ההרס. הערעור הובא לבית-המשפט הגבוה, בפני השופטים ש.ז. חשין, מ. זילברג ומ. ברנזון. במרכז הדיון בבית-המשפט העליון עמדה השאלה, מי אחראי למעשה הפלילי? ההסתדרות הכללית ניסתה להתנער מן המבצעים ולהטיל את האשמה על אנשי המשמרת, כאילו על דעת עצמם הרסו את המבנים. אבל השופט חשין, בנמקו את פסק-הדין קבע: "המבצעים, שעליהם הוטלה מלוא האחריות, לא פעלו על דעת עצמם ולא נתכוונו להפיק כל טובת-הנאה אישית מן הסכסוך וממעשי-ההרס – – – הם ביצעו למעשה את החלטותיה של מועצת הפועלים – – – ואין המועצה יכולה לרחוץ בנקיון כפיה גם מבחינת האחריות הישירה".

בית-הדין העליון ביטל את פסיקת השופט המחוזי והגדיל את שיעורי הקנס, תוך הדגשה כי "הפגיעה נעשתה כאן בזדון ובריש-גלי, ללא התגרות ותוך זלזול גמור בזכויות הזולת".

פרשת ההרס ברחובות היתה ההתנכלות הברוטאלית היחידה נגד ה.ע.ל. בתקופת קיום המדינה; אחרונה מאז החלו שליחי ההסתדרות הכללית לפעול נגד ה.ע.ל. באמצעות האגרוף.

ה.ע.ל. – ומרות התנועה הפוליטית

יחסים מתוחים ששררו בין ה.ע.ל. ובין התנועה הפוליטית באו לידי ביטוי כל אימת שהתעורר דיון בתנועה או בהסתדרות על בעיות פוליטיות אקטואליות. אפילו בדיון שהתקיים במועצת ה.ע.ל. על מעשה-ההרס ברחובות, נמצאו חברים שטענו כי "ההשמצות ההדדיות בינינו ובין התנועה הביאו לסכסוך ברחובות". השמצות אלו פגעו במעמדה של ה.ע.ל., עד כדי כך שמועצת פועלי רחובות ההינה להתנכל בצורה כה קשה לפועלי ה.ע.ל. ולשיכון "סלע".

גם בשאלת המרות על הנהגת קופת-חולים התעוררו חיכוכים בין שני הגופים. מרכז תנועת-החרות, שביקש לרכוש השפעה על ניהול המוסד, הקים ועדה מיוחדת לנושא קופת-חולים, בלי להתייעץ כלל עם הוועד-הפועל. ביום 7.4.53 קיים הוועד-הפועל דיון בענין הועדה ומשה ברקוביץ הציע להודיע למרכז התנועה "שלא נופיע בפני ועדות בעניני מוסדות ה.ע.ל., אם הן תוקמנה בלי התייעצות אתנו ובלי הסכמתנו". אולם הוועד-הפועל החליט לשתף פעולה עם הועדה, ורק

אם החלטות המרכז "תעמודנה בניגוד ליסודות הקיום הקונסטיטוציוני של ה.ע.ל. נהיה חופשיים לא לקבל את ההחלטות".

בשנת 1953 הובלטה יותר ויותר העובדה שסניפי התנועה, ביחוד במקומות הקטנים, בישובי העולים החדשים, מתבססים על מנגנון הסתדרות העובדים הלאומית וקופת-חולים. זו גם הסיבה לכך שהנהלת התנועה החלה להתערב גם במינוי פקידי ההסתדרות בסניפים. לא אחת התעוררו חילוקי-דיעות בין ההנהגות של שני הגופים על רקע המינויים. חילוקי-דיעות אלה הגיעו לסכסוך גלוי בין שני הצדדים בפרשת מינוי מנהל סניף קופת-חולים בפתח-תקוה.

פרשת המינוי בפתח-תקוה

נציג ה.ע.ל. בלשכת העבודה בפתח-תקוה שלמה פיינשטיין שימש גם מזכיר ה.ע.ל. במקום. ביוני 1953 החליט הועד-הפועל למנות את פיינשטיין כמנהל קופת-חולים המקומית. עקב סכסוכים בין עסקני תנועת-החרות בפתח-תקוה, התנגד סניף התנועה למינוי זה. הענין הגיע למרכז התנועה, וזה תמך בעמדת הסניף המקומי. ביום 12.7.53 קיבל הועד-הפועל מכתב בחתימת יו"ר התנועה מנחם בגין ומזכיר התנועה באותו זמן אברהם דרורי. במכתב נאמר:

"הועד-הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית והנהלת קופת-חולים לעובדים לאומיים החליטו למנות למנהלה של קופת-חולים בפתח-תקוה את מר פיינשטיין, בא-כוח ה.ע.ל. בלשכת העבודה המקומית.

המוסדות, אשר מינו את הנ"ל לתפקידו החדש, לא נועצו עם סניף התנועה בפתח-תקוה, אשר חבריו מהווים את רוב חבריה הרשומים של קופת-חולים במקום, ולא עם מרכז התנועה. ההימנעות מהתייעצות זו, אף אם לא היתה בה – – – הפרה של חובה פורמלית, הרי יש בה פגיעה קשה ביסודות שיתוף הפעולה הטבעיים. חובה הנובעת מיסודות אלה, גם אם אין היא לובשת צורה של אות מנוסחת – חובה היא.

מאחר שחובה זו הופרה ומאחר שהמינוי, תולדת ההפרה, נתקבל בהתנגדותה של הנהלת סניף התנועה בפתח-תקוה המייצגת את חבריו, הוחלט במרכז אחרי דיון מקיף בבעיה, להעביר לוועד-הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית את החלטתו הבאה:

'המרכז מבקש את הועד-הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית לבטל את המינוי הנ"ל בפתח-תקוה ולהחזיר שם את המצב לקדמותו'. בשם מרכז תנועת-החרות הרינו מתכבדים להמציא לכם את החלטתנו".

על מכתב זה השיב אליעזר שוסטק מכתב למנחם בגין, בהצעה של

הועד-הפועל: "לקבוע ישיבה משותפת בין מליאת המרכז ומליאת הועד-הפועל בנדרון".

הדיון במרכז התנועה על פרשת המינוי בפתח-תקוה נקבע ליום 16.7.53. אולם אליעזר שוסטק סירב להשתתף בישיבה זו. הוא שלח מכתב, בו הודיע על התפטרותו מחברות במרכז:

"אני מצטער מאד על שלא אוכל להשתתף בישיבת המרכז שאליה הוזמנתי – לרגל הימצאי ביום זה מחוץ לעיר, וספק אם אחזור עד לשעות הערב. הריני מתכבד להוסיף בזה גם נימוקים למכתב ההתפטרות שלי.

1. לאחר שמסרתי למרכז באחת מישיבותיו הצהרה בהן-צדק, שעוד לפני היותי בפתח-תקוה באתי בדברים עם המזכיר של המרכז מר דרורי, והוא, מזכיר המרכז, לא הביע התנגדות מפורשת למינוי, אלא 'עץ לי שהח' פיינשטיין ישתדל לסדר את העניינים במקום ובזה להסדיר את פרשת היחסים בפתח תקוה.

2. לאחר כל הסברי והפצרותי ובקשותי בכמה ישיבות לא לגזור עלי ועל חברי הועד-הפועל של ההסתדרות גזירה שלא נוכל לעמוד בה: לסלק את הח' פיינשטיין מתפקידו כמזכיר בקר"ח, – – – – לאחר שהמרכז לא האמין בהצהרת ההן-צדק שלי, לא שעה לבקשתי וגזר גזירה שכל ציבור חברי תנועת-החרות בהסתדרות העובדים הלאומית אינו יכול לעמוד בה – איני יכול ואיני רשאי להישאר עוד חבר במרכז שאין לו אימון בי".

הועד-הפועל שדן בפרשת המינוי, ביום 19.7.53, קיבל פה-אחד החלטה שאין לקבל את תכתיב התנועה בעניני מינוי עובדים במנגנון ה.ע.ל. וקופת-חולים. היו בועד-הפועל חילוקי דיעות לגבי נוסח התשובה למרכז התנועה. דוד יוטן הציע לקיים דיון משותף של הועד-הפועל עם המרכז, והצעתו נתקבלה. באותה ישיבה נתקבלה גם החלטה להסכים להקמת ועדת-תיאום בין שני הגופים, כפי שהציעה הנהלת התנועה.

אחרי משא-ומתן ממושך הוסכם שתוקם ועדת תיאום משותפת לשני הצדדים, ועניינים השנויים במחלוקת יוכרעו על-ידי יו"ר התנועה מנחם בגין – "בתנאי שלא תיפגע האוטונומיה של ה.ע.ל."

המועצה הארצית של תנועת-החרות עמדה לדון ולאשר הקמת ועדת התיאום. גם מועצת ה.ע.ל. נקראה לדון בנושא. אליעזר שוסטק, שגולל את פרשת היחסים בין ההסתדרות ובין התנועה בעבר ובהווה סיכם: "פרשת פתח-תקוה היא סמל ליחסים עם התנועה – – – – מעולם לא התחשבה התנועה עם צרכי ההסתדרות – – – – תמיד ויתרנו, גם

כאשר התנועה עסקה בהקמת מפעלים כלכליים – עד שבא ענין פיינשטיין”.

בנקודה זו לא היה שוסטק מוכן להיכנע, והוא מצא שותפים לעמדתו זו, שותפים שהיו קיצוניים יותר ממנו. דוב ברגר התנה את הקשר עם התנועה “בהפסקת מסע ההשמצות שמנהלת התנועה נגד ה.ע.ל. ובהחלטת התנועה לחייב את כל חבריה להשתייך לה.ע.ל. – כל עוד אין החלטה כזו, אין לתנועה זכות להתערב בה.ע.ל.”.

יהודה אייפרמן זלזל בכוחה של התנועה: “ההסתדרות שלנו יכולה להתקיים בלי התנועה, לא כן התנועה, שאפשרות קיומה מוגבלת בלי ה.ע.ל.”. גם יהודה וייס סבר כך: “מאז הבחירות ירדה התנועה פלאים והיא מוסיפה להתדרדר – – – רק במקום שקיים סניף ה.ע.ל. קיים סניף של התנועה; במקום שאין ה.ע.ל. – אין תנועה. בהסתדרות פועל מנגנון ער ותוסס, שאיננו שייך כלל לתנועה. יש להבהיר למרכז התנועה שלא נשלים עם הפרעות בפעולות ההסתדרות”.

אחרת סבור היה אברהם אקסלרוד: “התנועה יכולה ורשאית לשלוט בה.ע.ל. – – – מוסדות ההסתדרות חשובים בעיני רך במידה שהם משרתים את צרכי התנועה”.

סיכם את הויכוח א. שוסטק: “אני מודה כי כאשר אני נתקל בסכסוך עם התנועה, הנני תמיד בהרגשה של נחיתות. כך היה גם לפני שמנחם בגין עמד בראשה. אני חושש מפני הרגע בו יעמידו את אנשינו בפני דילמה, עם מי ללכת, עם ה.ע.ל. או עם התנועה. אני עומד בדחילו ורחימו נוכח חותמח התנועה – – – אין אנו חוששים מפני פילוג, אך אין אנו רוצים בו. ברצוני למנוע את הקרע הנפשי מן החבר שלנו”.

בסיכום הדיון במועצת ה.ע.ל. נתקבלה החלטה:

“המועצה מקבלת את הצעת יו”ר התנועה בדבר הקמת ועדת־תיאון בין־מוסדית, שההכרעה בה תהיה נתונה בידי יו”ר התנועה. המועצו מטילה על הוועד־הפועל להעלות מחדש את התביעה במסודו התנועה על הגדרה ברורה שתחייב את חברי התנועה העובדי להשתייך לה.ע.ל., ולחברי התנועה נותני־העבודה – להעסיק פועלי לאומיים במפעליהם”.

במכתב מיום 16 באוגוסט 1953 העלה שוסטק את עמדת הוועד־הפועל בפני מנחם בגין:

“ – – – אנו מקבלים ברצון את הצעתו, לאחר ששמענו במפורי מפי כב’ שאין בהצעתו, לא בנוסחתה ולא ברוחה, כל כוונה וכ מובן, לשנות את המעמד העצמאי הקיים של מוסד כלשהו בתנועתנו

וכי גם בעתיד לא תהא למרכז תנועת־החרות כל סמכות להתערב בענייניה הפנימיים של ה.ע.ל., שהיא מוסד עצמאי ובעלת חוקה, תקנון ומוסדות מחוקקים ומבצעים משלה”.

אבל בכך לא נסתיים הסכסוך. המועצה הארצית של תנועת־החרות קיבלה החלטה שונה מזו שעליה סוכם בשיחות עם בגין. ביום 20 בספטמבר 1953 קיבל שוסטק מבגין את המכתב הבא:

”על יסוד המועצה הארצית במושב האחרון, האומרת:

א. מרכז התנועה יחלוש, מתאריך קבלת החלטה זו, גם מבחינה ארגונית על המוסדות המסונפים אליה או הקשורים בה מבחינה מדינית־רעיונית.

ב. לשם ביצוע עיקרון זה תוקם ועדת־תיאום בין מוסדותיה שתפעל ברוח של שיתוף פעולה ובדרכי שכנוע וההכרעה בה תהיה בידי יושב־ראש המרכז או בא־כוחו.

– החליט מרכז התנועה להקים ללא דיחוי את ועדת־התיאום הנ”ל. הרינו, איפוא, מתכבדים להזמין לשיבה הראשונה, אשר תתקיים ביום הראשון, 27.9.53 בשעה 5 אחה”צ במצודת־זאב”.

שוסטק העדיף לא לבוא לשיבה. שוב הריץ לו מנחם בגין מכתב, הפעם בנוסח חריף:

”אינני יכול שלא להביע בפניך את תמדהוני על היעדרך מן הישיבה הראשונה של ועדת התיאום הבין־מוסדתית. חिकיתי לך שעה תמימה – לשוא.

כפי שנמסר לי, נשלחו ההזמנות לישיבת הועדה לפני שבוע ימים; ביום שישי שעבר חזרה מזכירות המרכז על ההזמנה – טלפונית. אם לא היה באפשרותך להתפנות מעבודותיך האחרות לישיבה, אליה הוזמנת, יכולת – ואולי מותר לי לומר: היית חייב – להודיעני על כך מראש. דבר לא הודעת; ולישיבה לא הופעת.

הריני עומד לצאת לאפריקה הדרומית ביום ב’ הבא. משום־כך, ובגלל החגים והמועדים, לא היתה ברירה, אלא לקרוא למהדורה שניה של הישיבה הראשונה של ועדת־התיאום ליום שישי, 2.10.53 – – – אבקשך להופיע לישיבה זו; אבקשך להופיע לכל ישיבות הועדה, שתתקיימנה בימים הבאים. תרשה לי להביע תקווה, כי לא תינתן לי עוד סיבה לכתוב מכתב כזה, או דומה לזה”.

מעצם נוסח המכתב משתמע מה רב היה הפער בין תקופת הדכרוך של התנועה, אחרי הכשלון בבחירות לכנסת השניה, ובין ההתאוששות שחלה לקראת הבחירות לכנסת השלישית. גדל הבטחון העצמי בשורות התנועה, ואתו גדלה תחושת הסמכות של ראשיה. שוב לא דובר עם מנהיגי ה.ע.ל. כעם אחראים

על הסתדרות המסייעת מתוך רצון והזדהות לתנועה הנתונה בקשיים – אלא דובר עם עסקני הסתדרות הנתונים למרות הנהגת התנועה. ההנהגה לא השלימה עם עצמאות ה.ע.ל., ויחסה לראשי ההסתדרות החרף, ככל שגבר כוחה של התנועה. יחס זה בא לביטוי נוקב בריתחת הויכוח בוועידה השלישית של תנועת-החרות.

לעצם ועדת-התיאום – נראה שכל הרעיון התמסמס ולא יצא ממנו דבר של ממש. שלמה פיינשטיין המשיך לנהל את קופת-חולים בפתח-תקה, בינתיים נסע מנחם בגין לאפריקה, וההסתדרות המשיכה לנהל באורח עצמאי את מוסדותיה ללא התערבות ישירה, או לא ישירה, של התנועה. אבל מפעם לפעם הופנו אליה בקשות לעזור לתנועה, וברוב המקרים נענתה לבקשות. לפעמים יזמה ה.ע.ל. תכניות משלה לעזרת התנועה. כך היה בסוף שנת 1953, כאשר מאיר האוס פנה אל גזבר התנועה נחום לוין בשם הועד-הפועל ושטח לפניו את קשיי התנועה בבאר-שבע:

”הנציג שלנו בבאר-שבע, החב' י. ריבק פנה אלינו בקריאת אזהרה על מצב התנועה בבאר-שבע ושכנע אותנו שהזנחה נוספת בענינים עלולה לזרז להפסד רציני של סיכויי תנועתנו במקום”.

מ. האוס ביקש כוח אדם נוסף לביסוס התנועה בבאר-שבע, כיוון שעד אז הסתפקה התנועה בפקיד של ההסתדרות במקום. גם במגדל-אשקלון היה מצב דומה, ואחרי משא-ומתן הוסדרו בעיות כוח-האדם באשקלון, כשהמנגנון משולב עם התנועה ועם ה.ע.ל.

אבל אברהם דרורי לא נענה כאשר פנה לוועד-הפועל בדרישה להמציא למרכז התנועה ”סקירה על פעולות מוסדותיכם למושב הקרוב של המועצה הארצית של התנועה”. הסקירה לא הומצאה, למרות פניותיו החוזרות של מזכיר התנועה.

קשיים בניהול החברות הכלכליות של ה.ע.ל.

העסקות המסחריות של חברת ”עומר”, בשותפות עם המשקיע הפרטי, לא עלו יפה. ההגבלות השונות שהתקין משרד האספקה והקיפוצ, לא נעשו קלות יותר גם כאשר משרד זה החליף את שמו ונקרא משרד המסחר והתעשייה. הפיקוח והקיפוצ נמשכו, כשהממשלה מרכזת בידיה את השליטה על רכישת מצרכים ועל חלוקתם. בתנאים כאלה ברור שהמסחר הפרטי יצא נפסד, ואילו מוסדות השיווק של ההסתדרות הכללית יצאו בריווח. חברת ”עומר” לא זכתה להטבות. גם לא בתנועת-החרות, בה הביטו בעין רעה על עצם קיומה של חברה מסחרית במסגרת ה.ע.ל. גם המשרדים הממשלתיים לא היטיבו עמה. נוסף לכך, השינויים החוזרים בתקנות הפיקוח שיבשו את דרכי השיווק, גרמו להפסדים, כששום מקור ציבורי

או ממשלתי לא השתתף בהפסדים אלה, ואף לא התחשב בהם. כתוצאה מכך הצטברו גרעונות. היחסים עם המשקיע הפרטי השתבשו, עד שהועדה הפועל העביר לועדת הביקורת של ה.ע.ל. את כל הבעיות הכרוכות ב"עומר". בספטמבר 1953 המציאה ועדת הביקורת את מסקנותיה לועדה הפועל, ובעקבות מסקנות אלה התגבשה דיעה שיש לפרק את השותפות עם המשקיע הפרטי. אולם גם הפירוק לא היה קל, בגלל סבך החובות. במצב זה החליט הועדה הפועל להרחיב את האחריות לפעולות החברה על כל חבריו, וביום 27.9.53 הוחלט כי "החל מהיום מהווה הועדה הפועל את הנהלת 'עומר'". אולם כבר אז היה ברור שתהליך פרוקה של החברה הוא בלתי נמנע.

מצב קשה היה גם בחברת השיכון "סלע", שוב – מפני שהחברה לא זכתה לאותן הטבות שבהן זכו חברות שיכון ציבוריות אחרות. אמנם תנועת החרות התייחסה בחיוב לפעולות החברה, ושני נציגיה השתתפו בהנהלתה, אולם התנועה לא יכלה לפתור בעיות כספיות שהתעוררו בגלל המצב הכלכלי הקשה במדינה. באותה תקופה צומצמה העליה, צומצמו מקורות המימון, הון השילומים שמאוחר יותר התחיל לזרום מגרמניה – עדיין לא הגיע. במצב זה יכלו לפעול רק חברות ציבוריות שמאחוריהן עורף כלכלי איתן. לחברת "סלע" לא היה עורף כזה. היא נאלצה להתמודד עם הקשיים בכוחות עצמה בלבד.

באותה עת החליט הועדה הפועל לרכוש מבעלים פרטיים שותפות בבנק מסחרי, תוך תקווה שבאמצעות הבנק אפשר יהיה לחלץ את מוסדות ה.ע.ל. מחלק מקשייה. באפריל 1954 הכריז הועדה הפועל על מפעל מניות של "בנק השרון", אולם כעבור כחצי שנה נמכרו מניות הבנק למשקיעים פרטיים וה.ע.ל. יצאה מעסקי הבנק.

הנסיונות של ה.ע.ל. לבסס את עצמה על הכנסות מחברות מסחריות שלה – לא עלו יפה, הן בגלל המציאות הכלכלית ששררה אז בארץ והן בגלל ההתייחסות השלילית של התנועה לקיומן של חברות מסחריות בהסתדרות.

"מלווה האבטלה"

חילוקי דיעות בין ה.ע.ל. ובין תנועת החרות התעוררו מפעם לפעם, כאשר במרכז הדיונים עמדו בעיות משקיות – של ההסתדרות, או של המדינה. לה.ע.ל. היו אינטרסים משלה, שחייבו הקמת חברות כלכליות במסגרתה, וחייבו התייחסות לבעיות משק המדינה, מנקודת המבט של השכיר. לתנועת החרות היתה התייחסות אחרת. עקרונית, התנגדה לקיומן של חברות מסחריות במסגרת ה.ע.ל.; ועקרונית התייחסה לבעיות המשק מנקודת מבט שונה מזו של העובד השכיר. הנהגת תנועת החרות היתה בחלקה מורכבת מחוגי תעשייה, מסחר,

בעלי מקצועות חופשיים, ובעיות השכיר היו לגביהם בעיות אקדמיות מופשטות. הם ראו את הכלל, את התאוריות המשקיות הנוגעות למדינה, מתוך הנחה שמה שטוב למדינה, בסופו של דבר יהיה גם לרווחת הפרט. לא כן ההסתדרות, שעסקניה היו טרודים בקשיים היום-יומיים של הפועל, הפקיד, אשר נאבק על יום עבודה. וכאשר השיג את יום העבודה, נאבק על שכר הולם שיספיק לצרכי משפחתו.

הבדלי גישות אלו מצאו ביטוי הן בדיונים במוסדות ההסתדרות והתנועה, הן בעתון "חרות" והן בהופעות בכנסת. לא אחת התעורר ויכוח בין ראשי ה.ע.ל. ובין מערכת העתון בגלל מאמר שתמך בעמדת התעשיינים, תוך התעלמות מתביעות העובדים. ויכוח זה הגיע גם לדיון במרכז תנועת-החרות, והתעוררה שאלה: מי אחראי לקביעת קו המערכת במאמרים הראשיים?

כאשר החליטה הממשלה להנפיק "מלווה אבטלה" באביב של 1953 התעורר ויכוח על עמדת התנועה לגבי המלווה. ראשי התנועה, בהנחייתם של ד"ר י. בדר וד"ר ב. אבניאל הסתייגו מן המלווה, בעוד שא. שוסטק תמך בו, מפני שהוא קיווה שבכספי המלווה ניתן יהיה למצוא תעסוקה לחלק מן הפועלים המובטלים. הנושא עלה לדיון במועצת ה.ע.ל. במאי 1953, אחרי ש"חוק מלווה האבטלה" כבר עבר בקריאה ראשונה בכנסת. שוסטק הסביר את עמדתו לחוק:

"בין התנועה והועד-הפועל קיימים חילוקי דיעות בנושא החוק. נימוקי התנועה היו שהאחריות למצב האבטלה נופלת על הממשלה, ועליה לפתור את הבעיה בלי להטיל עול נוסף על משלמי המסים. אבל אנו לקחנו בחשבון את העובדה שחברינו פועלים בלשכות העבודה, ויש לנו פועלים שאינם מתמצאים כלל בסבך הפוליטי והכלכלי. הם רוצים קודם-כל – לעבוד. לפיכך עמדו לפנינו שתי אפשרויות: לדרוש העברת כספים ממכסת מס-הכנסה הכללי לקרן האבטלה, דבר שהעובד עשוי להבין; או לקבל מקדמה ממכסת תקציב הפיתוח, הכולל גם כספי השילומים. הצענו להעביר כספים מתקציב הפיתוח, כדי ליצור עבודות עבור המובטלים. לתנועה לא היה אומץ לקבוע בענין זה עמדה ברורה ולהציע הצעה אחרת. אבל בכך לא נפתרה בעיית האבטלה. היום מעסיקים עובד בייעור – ומחר בעקירת עצים. קיימת גם סכנה שבמצב זה תהיה גם הקפאת שכר".

גם אברהם אקסלרוד, שבדרך-כלל לימד סגוריה על התנועה, השמיע דברי ביקורת:

"תנועתנו עוסקת יותר מדי בפוליטיקה גבוהה ומזניחה את הענינים היום-יומיים. מפלגות השמאל הקיצוניות מסיתות את מחוסרי-העבודה, צוברות הון פוליטי ומתבססות. תכנית מפא"י היא להוריד את רמת החיים של העובד השכיר. זו היתה התכנית הכלכלית שהנהיגה מפא"י בפברואר

1952, כשהבורגנים והחוגים האזרחיים התייחסו אליה באהדה רבה. אלה מאוחדים גם בעמדתם כלפי "מלווה האבטלה". התנועה היתה חייבת להביא לציבור תכנית אלטרנטיבית לפתרון בעיית האבטלה. עתה עלינו להתייצב למען המובטלים, עם כל המסקנות הכרוכות בכך. עלינו להפסיק את גישתנו הפטריוטית ולהתייצב בראש ההפגנות נגד הממשלה. וזאת משתי סיבות: א. מפני שרובות מובטלים יילכו מחר אחרי מפלגות השמאל הקיצוניות, ועלינו "לחסום" בפניהם את הדרך הזו. ב. 400,000 השכירים צפויים גם הם לסכנה. – – – החזית העיקרית שלנו היא עתה חזית העבודה והיא שתקבע את גורל כל אחד מאתנו, ואת גורל הסתדרותנו. עלינו לפנות להמוני המובטלים ולהצביע בפניהם על האשמים במצבם."

א. שחורי הזכיר את הצעתו של ד"ר בנימין אבניאל ככנסת, לגייס כספים על-ידי החרמת קופות התגמולין של העובדים:

"אשר ליחסים המעורפלים בינינו ובין התנועה, אנו צריכים פעם ולתמיד לשים להם קץ. לא יתכן שבעתון שלנו יתפרסמו מאמרים ריאקציוניים, ולא יתכן שד"ר אבניאל יציע ככנסת להחרים את כספי התגמולין של העובדים. בגלל גישה כזו אנו מאבדים השפעה בקרב הפועלים. כל עוד קיימת ה.ע.ל. היא צריכה לערוך ביקורת חמורה בתנועה בכל הקשור לבעיות עבודה. כל עוד אנו בתוך התנועה עלינו לייצג אותה בכל שאלות העבודה. ההצעה האלטרנטיבית שלנו צריכה להיות: אנו בעד מס-האבטלה, אבל מועצות לשכות העבודה צריכות לקבל את הכסף, ולא הממשלה."

אכן, הפער בין עמדת התנועה ובין עמדת ההסתדרות התבלט, לא רק בשאלות ארגוניות-פנימיות, אלא גם בשאלות מרכזיות הנוגעות למשק המדינה ולכלכלתה. ה.ע.ל. היתה קרובה יותר לבעיות העובד. היא לא דגלה במעמדיות – אבל היא גם לא הסכימה שאת התנועה ייצגו אנשים אשר אינם מבינים את נפש השכיר, שזכה ליום עבודה, או שהוא מחוסר-עבודה. ביטא זאת אקסלרוד: "תנועתנו עוסקת יותר מדי בפוליטיקה גבוהה". מכאן נקודת-המוצא להמשך החיכוכים בין צמרת התנועה ובין צמרת ההסתדרות העובדים הלאומית. חיכוכים אלה גברו, ככל שגברה השפעת התנועה בציבור, וככל שגברה הנטיה בתנועה, להתקרב לחוגי הציונים הכלליים.

המאבק לייצוג בארגון העבודה הבינלאומי

מראשית הקמת המדינה נאבקה ההסתדרות העובדים הלאומית למען שיתופה בייצוג נושאי-העבודה במוסדות בינלאומיים. גם הממשלה, וכמובן שגם ההסתדרות הכללית, מנעו זאת מה.ע.ל.

מכתב מיום 31.1.51, על-גבי טופס של ארגון האומות המאוחדות – המחלקה לאינפורמציה, הגיע לוועד-הפועל, ובו הזמנה להשתתף בוועידה איזורית באיסטנבול שבתורכיה, בימים 9-13 באפריל 1951. הוועידה נועדה להסדרויות לא-ממשלתיות, לדיון על בעיות הקשורות במידע על האו"ם.

בתשובה הודיע הוועד-הפועל למחלקת האינפורמציה של האו"ם כי נציג ה.ע.ל. בוועידה יהיה אלעזר שוסטק. אבל משום-מה לא השתתף שוסטק בוועידה.

בסוף שנת 1951 עמד להתכנס ארגון העבודה הבינלאומי לוועידה בשווייצריה. ה.ע.ל. ביקשה להשתתף בוועידה, ופנתה בענין זה אל משרד העבודה. על פניה זו השיב היועץ המשפטי של המשרד צ. בר-ניב. הוא הזכיר את הסעיף בחוקת ארגון העבודה הבינלאומי, שאומר:

"החברות מתחייבות למנות צירים ויועצים שלא מטעם הממשלה, שייבחרו מתוך הסכם עם ארגוני התעשייה – אם יש ארגונים כאלה – המייצגים בארצותיהם ייצוג מלא ביותר את המעבידים או העובדים, הכל לפי הענין". על סמך סעיף זה בחוקת ארגון העבודה הבינלאומי החליט משרד העבודה כי במינוי נציגים לוועידה יסתפק בהתיעצות עם "ארגון העבודה הרפרזנטטיבי ביותר במדינה", היינו עם ההסתדרות הכללית. שוב, גם בענין זה, גם בענין חוק החופשה השנתית וגם בשורה ארוכה של חוקי-עבודה אחרים נאחזה הממשלה במושג "ארגון עובדים יציג", כדי למנוע ייצוג והשפעה מהסתדרויות אחרות.

אבל היועץ המשפטי של משרד העבודה לא הסתפק בנימוק זה. הוא הוסיף: "מצב המטבע הזר מחייב את צמצום המשלחת עד למינימום שמחייבת חוקת הארגון, ועל כן לא נוכל להרחיב את המשלחת ולצרף יועצים לצירים, וזה מבלי להיכנס לבירור השאלה מי הם ארגוני העובדים בארץ הזכאים לשלוח יועצים לצירים בוועידה".

ובכן, זכות הייצוג נמנעה מה.ע.ל. גם בגלל מחסור במטבע זר. על כך השיב אלעזר שוסטק:

"אנו מבינים את הקשיים במטבע זר במדינה, אולם אפשרות השתתפותנו אינה מחוייבת להיות תלויה תמיד בהקצבת מטבע זר לנציגנו. מצד אחד, באפשרותנו לסדר את נסיעת נציגנו ללא הקצבת מטבע זר על ידי האוצר, ומאידך, באפשרותנו למנות נציג הנמצא בחו"ל לשם השתתפות בוועידה. אנו מבקשים, איפוא, מכם לקבוע במשלחת מדינתנו לוועידת ארגון העבודה הבינלאומי גם מקום לנציג הסתדרותנו, כציר, כסגן או כיועץ".

בקשתו של שוסטק לא נענתה, וההנמקה, כאילו בגלל חסרון במטבע זר מונעים מה.ע.ל. את הייצוג בוועידה, היתה פוגעת ומעליבה. ה.ע.ל. החליטה, איפוא, להגיש תלונה על ממשלת ישראל בפני המועצה לענינים כלכליים וסוציאליים של האו"ם, "על הפרת האמנה הבינלאומית בשטח ארגון העבודה הבינלאומי".

בהודעה שמסר הועד-הפועל של ה.ע.ל. לעתונות נאמר:

"הנוהג בכל הארצות החופשיות בעולם הוא, שבמקום שקיימים מספר ארגוני עובדים, מרכיבה הממשלה את המשלחת של העובדים בצורה שתבטיח השתתפות של נציגי ארגוני הפועלים השונים שבמדינה. בארה"ב, בצרפת, באיטליה, בארגנטינה מקבל ארגון הפועלים הגדול ביותר את תפקיד הציר בוועידה, ויתר ארגוני העובדים מקבלים את המקומות של הסגנים והיועצים. גם הקונסטיטוציה של משרד העבודה הבינלאומי מחייבת במפורש למנות את חברי המשלחת מתוך הסכם עם ארגוני העובדים וארגוני נותני העבודה שבמדינה – וממשלת ישראל חתומה על אמנה זו בשטח ארגון העבודה הבינלאומי".

בהודעתה לעתונות קובעת ה.ע.ל. כי "הרכב המשלחת הוא סילוף הדמות של בעיות העבודה במדינת ישראל. זהו הרכב שרירותי ההורס את היסוד של עקרון ההתאגדות החופשית המקודש בכל העולם החופשי".

באותה הודעה קבל הועד-הפועל על תופעות דומות בעבר, כשכל המטרה היא למנוע זכות ייצוג של ה.ע.ל. בגופים בינלאומיים. כך היה כאשר הוזמנה קופת-חולים לעובדים לאומיים להשתתף בישיבת האקסקוטיבה של INTERNATIONAL SOCIAL MEDICINE ושל – INTERNATIONAL SOCIAL SECURITY ASSOCIATION I.S.S.A. נציג קופת-חולים של ה.ע.ל.ב.-I.S.S.A. היה ד"ר ש. צ'רטוק. במשך ארבעה שבועות נהג משרד העליה בסחבת ולא הוציא לד"ר צ'רטוק היתר יציאה מן הארץ, ורק יומיים לפני הכינוס ניתנה לו תשובה שלילית "בדרך רמיה זו אנו רואים כוונות זדוניות. נמנעה מאתנו גם האפשרות לערער על החלטת משרד העליה ולפעול למען שינויה, מפני שיומיים לפני הכינוס כבר לא יכולנו להספיק דבר".

תלונת ה.ע.ל. הועברה לוועדת המנדטים של ארגון העבודה הבינלאומי. למשלחת הישראלית נגרמה אי-נעימות, אולם גם ועדת המנדטים של הארגון לא יכלה לשנות את המציאות בארץ. תוך ניצול מפולפל של פרצות בחוק היו בידי הממשלה וההסתדרות הכללית אפשרויות רבות למנוע מה.ע.ל. את זכות הייצוג בגופים בינלאומיים.

המאמץ לזכות בהכרה ע"י ארגון העבודה הבינלאומי, וייצוג במוסדותיו, נמשך כל השנים, כשההסתדרות הכללית וממשלת ישראל עושים כל אשר לאליהם למנוע הכרה זו. בכל זאת, בישיבת הועד-הפועל ביום 14.1.54 הודיע שוסטק על פגישתו עם נציג ארגון העבודה הבינלאומי, בה העלה מחדש את תביעת ה.ע.ל. להסדיר את הנציגות שלה בוועידה של הארגון. "הפגישה היתה טובה, בנוכחות נציג משרד העבודה. ישנם כל הסיכויים שפגישה זו תיתן תוצאות ונוכר להבא

בנציגות בוועידה הבינלאומית". אבל גם מפגישה זו לא יצא דבר. מדי שנה, בהתקרב מועד הוועידה של ארגון העבודה הבינלאומי, חידשה ה.ע.ל. את תביעותיה להכרה ולייצוג. לפעמים זכתה בייצוג, ע"י משקיפים מוכרים. לפעמים לא זכתה גם במשקיפים. מדי פעם הגישו שליחי ה.ע.ל. ערעור לוועדת המנדטים של הארגון בג'נבה, דבר שגרם לא מעט מורת-רוח לממשלת ישראל ולהסתדרות הכללית. ה.ע.ל. לא יכלה לעבור לסדר-היום על קיפוח זכותה להיות מיוצגת במוסדות בינלאומיים כאחת מהסתדרויות העובדים הפועלות בארץ. רק בימים שבהם היתה המדינה נתונה תחת לחץ כבד של גורמים בינלאומיים, ויתרה ה.ע.ל. ולא ערערה בפני ארגון העבודה הבינלאומי, כדי לא לפגוע בכבוד המדינה, בעת שרבים רצו לפגוע בה. כך היה בימי מבצע סיני, כך היה בימי מלחמת ששת הימים. ה.ע.ל. ויתרה על כבודה, כדי לשמור על כבוד המדינה.

היה נסיון של ה.ע.ל. להצטרף לפדרציה של האיגודים המקצועיים הבינלאומיים, גוף שהוקם בסוף שנות הארבעים, בימים בהם התלקחה "המלחמה הקרה" בין הגוש הקומוניסטי ומדינות המערב. עד אותו זמן היה קיים האינטרנציונל הסוציאליסטי, אליו השתייכו הסתדרויות העובדים מכל המדינות, כשהשליטה עליו נתונה בידי הגוש הקומוניסטי. "המלחמה הקרה" הביאה את מנהיגי הפועלים בארצות-הברית, אנגליה, בלגיה ומדינות אחרות במערב, לפרוש מן האינטרנציונל הסוציאליסטי ולהקים פדרציה חופשית של איגודים מקצועיים. ההסתדרות הכללית, שבעבר היתה מלאת גאווה על השתייכותה לאינטרנציונל הסוציאליסטי, לא הזדרזה לפרוש מגוף זה, גם כאשר החריפו היחסים בין המזרח והמערב. היא לא פרשה מן האינטרנציונל הסוציאליסטי, בעצם הימים בהם ניהל סטאלין ומרעיו את מסע השיסוי האנטישמי ברוסיה. גם בימי עלילת-הדם נגד הרופאים היהודים במוסקבה, גם בימי משפטי פראג האנטישמיים עוד השתייכה ההסתדרות הכללית לאינטרנציונל הסוציאליסטי. וזאת, כפי שהוסבר, בגלל ההרכב של מפלגות ההסתדרות השמאלית, עם מפ"ם ומק"י. אלה לא השלימו עם פרישה מן האינטרנציונל הסוציאליסטי.

רק באמצע שנת 1953 פרשה ההסתדרות הכללית מן האינטרנציונל הסוציאליסטי והצטרפה לפדרציה של האיגודים המקצועיים החופשיים. על הגורמים שזרזו את הצטרפות ההסתדרות הכללית לפדרציה סיפר אליעזר שוסטק במועצת ה.ע.ל., ביום 31.5.53:

"לפני כ-4 חודשים הגשנו לפדרציה תזכיר על מבנה ומהותה של הסתדרותנו, וזאת אחרי פגישה שהיתה לי עם מזכיר הפדרציה של האיגודים המקצועיים החופשיים, בעת שהותי בארה"ב. הסברתי לאנשי הפדרציה את בעיות האיגודים המקצועיים בארץ, ואת העובדה שההסתדרות הכללית איננה קיימת כארגון מקצועי מקובל, אלא כגוף בעל אינטרסים של מעביד. הם הבינו את עמדתנו. כשחזרתי ארצה פגש אותי

מזכ"ל ההסתדרות מ. נמיר. הוא שאל אותי אם נכונה הידיעה שהתפרסמה בעתונים כי אנו עומדים להצטרף לפדרציה. השבתי לו בחיוב. על כך העיר לי כי ההסתדרות הכללית מטפלת בענין הצטרפותה לפדרציה מאז 1946".

הצטרפותה של ההסתדרות הכללית לפדרציה, דחקה את ה.ע.ל. הצדה, משום שגם בארגון זה ניתנה עדיפות לאיגוד המקצועי הגדול ביותר. היחסים בין ראשי הפדרציה ובין ראשי ההסתדרות הכללית היו טובים גם בעבר, וברגע שהחליטה ההסתדרות להתעלם מקיומן של מפ"ם ומק"י, ולהצטרף לפדרציה, לא היה עוד ספק במי יבחרו ראשי הפדרציה. מכל-מקום, לפי דברי שוסטק היתה ה.ע.ל. גורם מזרז בהצטרפות ההסתדרות הכללית לארגון הפועלים של מדינות המערב.

סכסוכים מוניציפליים בירושלים ובתל-אביב

הועידה ה-3 של תנועת-החרות נועדה לימים 23-19 באפריל 1954, ונושאים שונים שעלו על הפרק בהסתדרות העובדים הלאומית היו מושפעים מן התכונה לועידה. כבר ב-21.1.54 מינה הועד-הפועל צוות מיוחד, "לטפל בכל ההכנות של ההסתדרות לקראת ועידת התנועה". הצוות כלל את ש. שיכמן, י. ולקר, מ. האוס, י. צ'ינסקי וד. יוטן.

בין מינוי הצוות המיוחד ובין מועד הועידה אירעו התרחשויות שעתידות היו להשפיע לא מעט על צירי הועידה בכל הנוגע להתייחסות לה.ע.ל.:

בירושלים השתתפה תנועת-החרות בקואליציה העירונית. בינואר 1954 החליטה מועצת פועלי ירושלים להכריז על שביתת עובדי העיריה. חברי ה.ע.ל. בקרב עובדי העיריה השתייכו לאיגוד הכללי של עובדי העיריה, ולכן הצטרפו לשביתה, למורת-רוחם של חברי תנועת-החרות בירושלים.

הנושא הובא לדיון בועד-הפועל על-ידי אברהם אקסלרוד, חבר העיריה, שגם כיהן כחבר הועד-הפועל:

"בירושלים מתנהלת הסתה פרועה נגד ה.ע.ל., בגלל הפרסום על שיתוף הפעולה שלנו עם מפא"י בבחירות לועד עובדי העיריה. בעבר רצינו להקים ארגון עצמאי של חברי ה.ע.ל. בעיריה, אך חברינו התנגדו לכך. עתה חל מפנה בעמדתם, עם השביתה שהוכרזה בעיריה. אנשינו רואים בשביתה מעשה נחפז, שנועד לפגוע בהנהלת העיריה בה אנו שותפים".

היתה הצעה להקים ועד עובדים משותף למפלגות הקואליציה בעיריה – הציונים-הכלליים והדתיים. אולם לכך התנגד י. ולקר. לעומתו הציע ד. יוטן להקים ארגון עצמאי "דוגמת הארגון הקיים בקרב עובדי עירית תל-אביב".

משה ברקוביץ ראה בסכסוך המקומי בירושלים נקודת-מוצא לכל שאלת

האיגוד המקצועי. מפעם לפעם עלה על הפרק רעיון ההצטרפות לאיגוד המקצועי של ההסתדרות הכללית, ובעבר לא הסתייג גם א. שוסטק מרעיון זה. עתה עורר ברקוביץ מחדש את השאלה:

"יש להחליט אם להצטרף לאיגוד המקצועי של ההסתדרות הכללית, או לחזק את הפעילות בשטח האיגוד המקצועי העצמאי שלנו. גם אם נישאר בועד העובדים הכללי, יש צורך להקים ועד מקביל פנימי לדון עם הסתדרותנו על המדיניות בועד הכללי".

בסיכום הדיון התקבלה החלטת הועד הפועל, בה הובעה התנגדות מוחלטת להצטרפות לשביתה של עובדי העיריה, מפני שהיא נעשתה ללא התייעצות וללא אישור הועד הפועל של ה.ע.ל.

גם בעירית תל-אביב התעוררו בעיות על רקע יחסים פנימיים בין עסקני ה.ע.ל. ובין תנועת-החרות. יוסף ולקר היה יו"ר מועצת עובדי תל-אביב, ובתפקיד זה דרש להיכלל ברשימת המועמדים של התנועה בבחירות לעיריה. כשנתקל בסרוב, ביקש להופיע בבחירות ברשימה נפרדת של ההסתדרות. בהתערבות הועד הפועל נמנעה הופעה עצמאית של ה.ע.ל. בבחירות העירוניות. אולם ולקר תבע עמדה והשפעה בכל ההכרעות של התנועה, הנוגעות לעירית תל-אביב, גם מפני שלה.ע.ל. היה ועד-עובדים עצמאי, בעל השפעה בעיריה, ומועצת העובדים בתל-אביב ביקשה לשמש גוף-ביניים בין העובדים ובין הנהלת העיר.

אחד מנציגי תנועת-החרות בעיריה היה חבר הועד הפועל דוד יוטן. כשהחל המו"מ בין התנועה ובין הסיעות האזרחיות והדתיות בענין הרכבת הקואליציה, שותפו במו"מ מטעם מרכז תנועת-החרות דוד יוטן וד"ר ב. אבניאל. המו"מ סוכם, ללא תיאום עם מועצת ה.ע.ל. בתל-אביב. י. ולקר ראה בכך פגיעה אישית ופגיעה במועצת העובדים המקומית. הוא הסיק מסקנות והתפטר מכל תפקידיו. הועד הפועל שדן בפרשה החליט לקיים פגישה דחופה עם מרכז תנועת-החרות לבירור היחסים בין מועצת ה.ע.ל. בתל-אביב ובין המרכז. היה זה אחד מבירורים רבים שעתידים היו להתעורר עם התקרב מועד ועידת תנועת-החרות.

הוקמה "קרן סכסוכי עבודה"

בינואר 1954 החליט הועד הפועל על שורת החלטות שנועדו להגביר את הפעולה בקרב האיגודים המקצועיים. עובדי המדינה נקראו בסוף ינואר לכנס ארצי מפני "שקיימת מרירות בין כל עובדי המדינה נגד מפא"י".

באותו זמן הקימה ה.ע.ל. "קרן סכסוכי עבודה". מקורות הקרן היו חלקם מקרנות הביטוח והנכות וחלקם מן "הקרן הקונסטרוקטיבית".

באותו זמן פרצה שביתה בענף היהלומים, והועד-הפועל החליט על מפעל סיוע לשובתים. השפעת ה.ע.ל. בקרב עובדי היהלומים היתה ניכרת, ובימי השביתה גילו נציגי הועד-הפועל פעילות רבה באספות-הסברה של השובתים. הרקע לשביתה היה ענין תשלום תוספת היוקר, ששולמה אז בשאר ענפי המשק. לפי ההסכם הקולקטיבי היו בעלי המלטשות חייבים בתשלום, אולם הם היתנו ביצוע ההסכם בפרמיות בשער דולר היצוא שיקבלו מן האוצר. ה.ע.ל. השתדלה למנוע את השביתה. ד. יוטן, שהיה ממונה על איגוד פועלי היהלומים בה.ע.ל., יחד עם מזכ"ל ה.ע.ל. א. שוסטק, פנו למשרד העבודה בתביעה להתערבות מיידית כדי למנוע את השביתה. "בימי אבטלה ומצוקה כלכלית חמורה, ובימי מחסור במטבע זר לא יתכן להשאיר את הסכסוך בין העובדים ובין נותני העבודה ללא התערבות משרד העבודה".

אולם משרד העבודה היה אין-אונים בסכסוך, שלמעשה התעורר בגלל יחסי האוצר עם בעלי-המלטשות. א. שוסטק העלה את הנושא לדיון בכנסת. "בלטה המגמה של האוצר וההסתדרות הכללית להפוך את הפועלים לצד בסכסוך האוצר עם היהלומנים" – טען שוסטק.

כאשר לבסוף נמצאה דרך לסיים את הסכסוך, התעוררה שאלת תשלום דמי השביתה. ה.ע.ל. שילמה לחבריה דמי-שביתה מן הקרן המיוחדת שהקימה. כספים אלה הוחזרו אחרי-כן לקרן על-ידי המעסיקים.

פרשת השביתה בענף היהלומים הוכיחה כי גם בשנת 1954, בימי לשכות העבודה הכלליות, נשארה לה.ע.ל. השפעה בענף שבעבר היתה ממייסדיו. ב־80 מפעלים עבדו אנשי ה.ע.ל., ולשם ארגונם מונה מזכיר מיוחד. במשך הזמן נבחרה גם מזכירות ארצית של עובדי היהלומים, חברי ה.ע.ל., וכאשר משרד המסחר והתעשייה הקים מועצת היהלומים, נתמנה ד. יוטן כנציג ה.ע.ל. במועצה.

בועידה הארצית השלישית של תנועת-החרות החל תהליך הפרוד

השינויים במדינה בשנת 1954 – לקראת הועידה השלישית של תנועת-החרות – מצעד כ' בתמוז הופקע מידי ה.ע.ל. – הועידה השמינית של ה.ע.ל. – מערכת הבחירות לכנסת השלישית – פרשיות קסטנר ו"העסק הביש" שינו את פני הממשלה – קשיי האיגוד המקצועי של ה.ע.ל. – התרחב הפער בין עמדות התנועה ובין ה.ע.ל.

השינויים במדינה בשנת 1954

הועידה הארצית השלישית של תנועת-החרות, שעמדה להתכנס באפריל 1954, סימנה את התפנית שחלה במדינת ישראל ובמפלגותיה – ביחוד בתנועת-החרות. המפלגה שנפגעה כה קשה בבחירות לכנסת השנייה, נערכה עתה להתמודדות בבחירות לכנסת השלישית. הועידה היתה צריכה לשמש גורם מלהיב ומלכד לקראת מערכת הבחירות.

שונה היתה הפדינה בשנת 1954 מן המדינה בשנת 1951, גם בהרכב האוכלוסייה, גם במצבה הכלכלי, וגם במפת המפלגות ששלטו בה. הכל נשתנה במשך שלוש השנים שחלפו. האוכלוסייה גדלה, ובסוף שנת 1954 כבר היו למעלה מ-1,526,000 יהודים בארץ. אמנם בתקופה זו נפסק זרם העולים, מפני שבאותו זמן דולדלו מקורות העליה באירופה ובארצות האיסלם הקרובות לישראל, ואילו העליה הגדולה מצפון אפריקה עדיין לא התחילה. אבל בינתיים גדלה האוכלוסייה, בלי שגברה האבטלה. להיפך, האבטלה פחתה, ככל שגבר זרם ההון שזרם ארצה מכספי השילומים. המציאות הכלכלית בארץ השתפרה. לעומת זאת, התערער מצב הבטחון. מירדן וממצרים חדרו יום-יום מחבלים שהפילו חללים, לא רק בגבולות, אלא גם במרכזי הארץ. וכאשר נפגע הבטחון, נשמע קולה של תנועת-החרות במלוא העצמה. התברר שוב ושוב כי הבעיות החמורות של מדינת ישראל הן בתחום הבטחון, ובתחום זה לא היה למפלגת הציונים הכלליים מה להגיד.

בשנת 1954 ישבו הציונים-הכלליים בקואליציה עם מפא"י. כשותפים לקואליציה הם היו אחראים לכשלונות – בעוד שמפא"י זקפה לזכותה את

ההצלחות. בתקופה זו פחתה והלכה השפעת הציונים הכלליים בחוגים שבעבר היו תחת השפעת התנועה הלאומית. וככל שפחת האימון בציונים הכלליים, גברה השפעת תנועת החרות.

השינויים במבנה המפלגתי היו מרובים בכל המפלגות: מפ"ם, שיצאה מן הבחירות לכנסת השניה עם 15 חברי כנסת, התפוררה. גרמו להתפוררות במידה רבה הידיעות על הגל האנטישמי שפקד את הגוש המזרחי, כשהשמאלנים במפ"ם, בהנהגת משה סנה, מנסים להתעלם, או להצדיק את המשטר הקומוניסטי. תחילה פרשו ממפ"ם שני חברים, והצטרפו למפא"י. אחרייכן פרשו עוד שני חברים והצטרפו למק"י. לבסוף התפרדה שארית המפלגה ומתוך 11 חברי הכנסת ששרדו, הקימו 4 מהם מחדש את אחדות-עבודה. למעשה חדלה בתקופה זו מפ"ם מלהוות גורם פוליטי ממשי במדינה.

הציונים הכלליים נהנו מן המשבר שיצרו בשנת 1952 מפלגות אגודת-ישראל ופועלי אגודת-ישראל. אלה פרשו מן הקואליציה בספטמבר 1952, בגלל חוק השרות הלאומי שהוחל על בנות. בתקופה זו נשענה הממשלה על 60 חברי-כנסת, של מפא"י הפועל-המזרחי והפרוגרסיבים. תנועת-החרות ניסתה למשוך לצדה את הציונים הכלליים, כדי לנסות ולהפיל יחד את הממשלה. אולם בן-גוריון הצליח להרחיב את בסיס ממשלתו, וב-23.12.1952 הקים קואליציה עם הציונים הכלליים. פ. ברנשטיין נתמנה שר המסחר והתעשייה; י. ספיר – שר התחבורה; י. סרלין – שר הבריאות וי. רוקח – שר הפנים. מעתה שלטו הציונים הכלליים על תיקים כלכליים נכבדים.

עם הציונים הכלליים בקואליציה נוח היה לתנועת-החרות להיאבק, יותר מאשר עם הציונים הכלליים באופוזיציה.

בשנת 1953 אירעו בארץ שני מאורעות שהשפיעו על ההתפתחות הפוליטית. בדצמבר פרש דוד בן-גוריון מן הממשלה והלך לשדה בוקר. את מקומו מילא משה שרת. כשר הבטחון נתמנה פנחס לבון.

באותה תקופה החל בירושלים משפט קסטנר, שנשא בחובו את התפוררות השותפות של מפא"י עם הציונים הכלליים. במשפט קסטנר, שהתחיל על רקע תביעה משפטית פרטית. התפתחה דראמה לאומית, בה נגולה אזלת-היד של מנהיגי התנועה הציונית בתקופת השואה. למרות שבמישרין לא היה לתנועה הלאומית קשר למשפט, השפיעו העדויות, ובעיקר פסק הדין, השפעה פוליטית עצומה על הציבור היהודי בארץ ובתפוצות. במשפט קסטנר הוטל צל כבד על ראשי התנועה הציונית, היינו מפא"י, וזאת, תקופה קצרה אחרי פרשת השילומים. וככל שהתקדר הצל מעל ראשי מפא"י, זכתה התנועה הלאומית משביבי האור ששרד. משפט קסטנר היה אחד מגורמי ההתאוששות של תנועת-החרות.

עלייתה של תנועת-החרות, שהחלה במסע נגד הסכם השילומים, התחזקה כתוצאה ממשפט קסטנר. מעתה נמנו על התנועה אלפים רבים מתושבי המעברות וישובי העולים, ביניהם רבים שבעבר הקרוב חששו להזדהות עם התנועה, וכדי להשיג יום עבודה הצטרפו להסתדרות הכללית. היו מהם שהוסיפו להחזיק בכיסם פנקסי-חבר של מפא"י, כדי לשמור על מקורות פרנסתם. אלה בודאי שלא העזו להצטרף להסתדרות העובדים הלאומית.

כאשר בראשית שנת 1954 נערכה התנועה לקראת הועידה השלישית שלה, כבר היו בין חבריה רבים שהשתייכו להסתדרות הכללית. ה.ע.ל. עשתה כמיטב יכולתה כדי להגיע אל ישובי העולים ולפתוח בהם סניפים של ההסתדרות ושל קופת-חולים, אולם לא לכל מקום יכלה ה.ע.ל. להגיע. וגם במקומות שהקימה סניפים, לא רבים העזו להצטרף לשורותיה. הם העדיפו לשמור על עורם באמצעות הפינקס האדום. אם כי ביום הבחירות, מאחורי פרגוד הקלפי, כבר העזו להצביע בעד תנועת-החרות.

זו היתה המציאות בה נערכה תנועת-החרות לקראת ועידתה השלישית, כשבמרכז הדיונים עמדה שאלת היחס של התנועה להסתדרות העובדים הלאומית.

ביום 7 בפברואר 1954 קיים הוועד-הפועל דיון ראשון לקראת הועידה. פתח את הדיון א. שוסטק:

"ישנם הכועסים על המצב בתנועה ומחפשים שעיר לעזאזל. בוועידה ירבו בודאי לדבר על ה.ע.ל. – כי בעצם קיומנו אנו מהווים גורם מטריד בתנועה. אבל אנו מצדנו לא דוחפים את התנועה לשום דרך. אין לנו כלל רצון משותף ומגובש. עלינו להגיד בוועידה שחל שינוי בארץ. בן-גוריון הלך לשדה-בוקר – והלא הוא היה היריב העיקרי של התנועה. הקו שלנו עכשו צריך להיות – שותפות בממשלה".

הנהגת ה.ע.ל. ביקשה לנצל את הלך-הרוח החיובי ברחוב כלפי תנועת-החרות לפעולה קונסטרוקטיבית, המקרבת לשלטון. אברהם אקסלרוד ביטא דיעה זו בחריפות:

"יהיה זה טבעי שפעילינו בה.ע.ל. יהיו המושמצים בתנועה. עלינו להתארגן, כדי להעמיד את הדברים על אמיתותם. חברי ה.ע.ל., בעיקר בישובים הקטנים, הם בעד חיפוש דרך לשותפות בשלטון. אל לנו להיגרר אחרי הלכי-רוח המרחיקים אנשים מן התנועה".

ד. יוטן ביקש למנוע התגבשות עמדה עצמאית של ה.ע.ל. בוועידה: "עקרונית אני מסכים לדעתו של שוסטק בקשר לשיתופנו בשלטון. אבל עמדה זו איננה צריכה להיות הקו הרשמי של ה.ע.ל.". גם מאיר האוס תמך בעמדת שוסטק. אבל הבעיה היתה – כיצד להביא את

הנושא לוועידה? "מבחינה תכסיסית אסור להביא את הרעיון לוועידה, כי כיוון שזה רעיונה של ה.ע.ל., אנו עלולים להשיג תוצאה הפוכה מזו שרצינו".

שלום כהן היה אופטימי בנקודה זו:

"מתוך מגע יום-יומי עם חוגים שונים בתנועה נוכחתי לדעת כי ישנה כמעט אחדות-דעה ביחס לרעיון שהעלה שוסטק. אנשי התנועה נילאו מתכסיסי האופוזיציה והגיעו למסקנה שכדי להגיע במשך הזמן לשלטון, אין הכרח לשבת כל הזמן באופוזיציה – – – יש להביא את כל הנושא לדיון בפורום של המועצה הארצית של ה.ע.ל."

לקראת הוועידה השלישית של תנועת-החרות

בתנועה החלה מערכת בחירות פנימיות לקראת הוועידה השלישית – לראשונה תוך קיטוב עמדות בין ההסתדרות ובין הנהגת התנועה הפוליטית. מזכיר התנועה, אברהם דרורי, ניסה לדלדל את השפעת ה.ע.ל. בוועידה ולצמצם את מספר הצירים המקורבים להסתדרות. ומה שלא הצליח מזכיר התנועה לעשות בתכסיסי בחירות, ניסה לעשות במערכת פרסומים בעתונים, ובמניעת פרסומים שלא היו לרצון הנהגת התנועה. הודלפו ידיעות כאילו ה.ע.ל. נכשלה בבחירות ורק 20% מכלל הצירים נמנים על חברי ההסתדרות. על כך באה הכחשה של מזכירות ה.ע.ל., אך ההכחשה לא זכתה לפרסום. במכתב לעתונות ביום 5.4.54 כותב א. שוסטק:

"פעילי ה.ע.ל. מהווים 45% בין צירי הוועידה של תנועת-החרות, ולא 20%, כפי שנתפרסם.

מבין 224 צירים ששמותיהם נתפרסמו על-ידי ועדת הבחירות המרכזית, נבחרו 109 פעילי ה.ע.ל.

לפי הסניפים השונים, האחוז של תומכי ה.ע.ל. גבוה הרבה יותר: בנתניה – 80%; ברמת-גן – 60%; בפתח-תקוה – 100%; ברחובות – 100%; בראשון-לציון – 70%; בירושלים – 40%; בחיפה – 25%; בתל-אביב – 37%.

כל הפרסומים בעתונים השונים בדבר "כשלון" אנשי ה.ע.ל. בבחירות לוועידת חרות היו מוקדמים מדי, מכוונים מדי ובלתי מבוססים".

כבר ברור היה כי הוועידה תעמוד בסימן ההתמודדות בין שני הגופים; בין ה.ע.ל. ובין הנהגת התנועה הפוליטית, כשה.ע.ל. נתונה במצב של התגוננות, נוכח גל הפרסומים המכוונים נגדה.

במצב זה נקראה המועצה הארצית של ה.ע.ל. לכינוס מיוחד, ביום 11.4.54, כשבוע ימים לפני מועד כינוס ועידת התנועה. פתח את הכנס א. שוסטק:

”היו לנו תקופות שונות ביחסים עם התנועה. היו ויכוחים והתנגשויות בין אישים שונים ובין ה.ע.ל. – היתה פרשת בנימין לובוצקי, שריכוז סביבו מפקדי מחתרת ויצא בגלוי נגד ה.ע.ל., ותמיד הצלחנו לצאת שלמים מן ההתמודדות. אולם בעבר היו כל ההתנגשויות על רקע אידיאולוגי, ולא על רקע אישי. ההתנגדות לא היתה למנגנון ההסתדרות, אלא לעקרונות ה.ע.ל.; הויכוח היה אידיאולוגי. כיום נובעת ההתנגדות לה.ע.ל. ממניעים של שינאה. זו השינאה שמחייבת את הדרישה לסלק מתפקידו את מזכיר קופת-חולים בפתח-תקוה, ומחר ידרשו משהו בענין אחר. קיים בתנועה חוג המשתדל להשניא את ה.ע.ל. על התנועה.

במשך 3 חרשים שקדמו לבחירות לוועידה השלישית לא עשתה ה.ע.ל. דבר לקראתן. ולפתע, כשהבחירות כבר היו בעיצומן, החלה מערכת פרסומים, כאילו קיימת כוונה לחסל את ה.ע.ל. – כאילו שני מחנות מתמודדים אלה מול אלה: מחנה מנחם בגין, ואתו רק ‘צדיקים וטהורים’, ולעומתם מחנה שוסטק עם חבר מושחתים – – –

יתכן ששגינו בכך שלא הלכנו לבחירות בגוש מלוכד. בתומנו חשבנו כי לבחירות אלה אין ה.ע.ל. צריכה להופיע במלוא כוחה. ישנן מפלגות שבהן מנסים עסקנים להבליט עצמם, ואילו אצלנו – מזה שנתיים אני יושב בכנסת, האם היה אי-פעם נסיון מצדי להתבלט בנושאים מדיניים? אנו נמנענו מלהבליט את עצמנו, גם כאשר התנועה נישאה על כתפי הסתדרותנו.

גם בשטח המגביות נכנענו לתנועה. אילו ביקשנו מן המגבית-המאוחדת את חלקנו באורח ישיר, בטוחני כי אז היתה התנועה מפסיקה זה מכבר להתעלל בנו. הנה, ד”ר גולדמן הבטיח לד”ר יוניצ’מן כי בשנה הבאה מוכן הוא לתת לנו, לא 15% מתקציב התנועה, אלא 50%. מפני שהסוכנות מעניקה את התקציבים למטרות קונסטרוקטיביות ולא למען פרסום נאומים פוליטיים. אבל כל הזמן נמנענו מלתת ליריבינו בתנועה אמתלה לפעול נגדנו.

כשנוכח הועד-הפועל בסילופי הבחירות, עלתה הצעה לא ללכת לוועידה כלל. בעבר היתה כוונה בתנועה להטיל עלינו מרות. התגדנו לכך, ונמצאה פשרה. כיום המטרה הרבה יותר מרחיקת-לכת. הם רוצים להפוך את ה.ע.ל. למחלקה בתנועה. על-כן נמצאו חברים שדרשו לא להשתתף בוועידה. אבל היו חברים אחרים שאמרו כי לוועידה צריך ללכת, ואם תתקבלנה בה החלטות נגד ה.ע.ל. – נפרוש ממנה. היתה דיעה נוספת: תמיד הננו נתונים במצב של התגוננות. אולי הגיעה השעה לעבור להתקפה? גם לנו יש מה להגיד בנושאים מדיניים שמעסיקים את התנועה. כיום יודעים הכל שכוחה של התנועה בזעקה, וכדי לצעוק מספיקים גם שני

חברי כנסת. אילו היינו שותפים לקואליציה, היה גם המצב המדיני והבטחוני של המדינה טוב יותר.

ההצעות העומדות עתה לפני מועצת ה.ע.ל. הן:

- א. לא להשתתף בוועידה, בלי לחייב בכך את חברי ה.ע.ל.;
- ב. לחייב את חברי ה.ע.ל. לא להשתתף בוועידה.
- ג. להשתתף בוועידה, ולפרוש ממנה אם תתקבלנה החלטות נגד ה.ע.ל.
- ד. לעבור מהתגוננות להתקפה ולהציע לתנועה קו מדיני קונסטרוקטיבי.

ענה לאליעזר שוסטק אברהם אקסלרוד:

"לי יש הצעה נוספת למועצה. מעולם לא הופיעה ה.ע.ל. בוועידות התנועה כגוף עצמאי, שהרי לא תיתכן מרות כפולה. כחניך התנועה מילדות לא אעזוב אותה בכל תנאי, ואם ישנם סכסוכים בינינו – אני מוכן להיאבק ולהוכיח צדקתנו.

כשם שהנהלת התנועה יכולה לתת הוראות לחברים המשתייכים להתאחדות בעלי-התעשייה, יכולה היא לתת הוראות לחברים בהסתדרות. גם בהסתדרות הכללית שלטת מפלגה פוליטית – מפא"י. ישנם הדורשים מאתנו להצטרף להסתדרות הכללית, ויחד עם חברי תנועה שכבר נמצאים שם נהווה משקל רציני. זה נושא שעומד לויכוח, ועלינו לקחת חלק בויכוח זה. ישנם חברים בתנועה הסבורים כי עלינו להיות פחות בעלי מודעות סוציאלית; נגדם יש להילחם. אך לא נילחם נגד מרות התנועה. בודאי יהיו כאלה שישמחו אם נפרוש מן הוועידה".

נחום סנפירי:

"לא היינו מאורגנים במידה מספקת, ועל כן הגענו למצב הנוכחי. התנועה לא היתה צריכה להתיר לחבריה להשתייך להסתדרות הכללית, שהרי ה.ע.ל. נושאת בעול התנועה – – – אנחנו הזרוע המקצועית שלה. הצעתנו: ללכד את השורות וללכת במלוכד לוועידה".

דוב ברגר:

"התנועה חולבת אותנו, ואנו עומדים ומצטרקים. עלינו ללמוד לקח מצורת הבחירות בסניף תל-אביב ולא להשתתף בוועידה. אבל אם נתלכד, נוכל מכל זאת להצליח בוועידה".

שלמה פיינשטיין:

"במועצת ה.ע.ל. אין לדבר על נאמנות לתנועה. אקסלרוד נבחר לעיריית ירושלים בזכות ה.ע.ל. – – – לנו, כעובדים, ישנם אינטרסים שלא תמיד מזדהים עם האינטרסים של התנועה. זה מכבר היינו צריכים להקים בתוך

התנועה סיעה מגובשת של ה.ע.ל. – – – לא דאגנו להסתדרות לפני הבחירות, אבל בפתח-תקוה דאגנו וקיבלנו 100 אחוז מן הצירים. אם אגיע למסקנה שאין צורך בה.ע.ל. – לא אדקק בהכרעה זו לתיווך התנועה. הבחירות לוועידה היו אישיות, לא סיעתיות, ועל כן אלך לוועידה, תוך בטחון שאין תקווה לתנועה בלי ההסתדרות ובלי קופת-חולים שלנו".

יהודה וייס:

"אילו נערכנו לוועידה כהלכה היינו מהווים בה רוב. עלינו לבוא לוועידה עם קו ברור, לשינוי קו התנועה. באשר לעתיד ה.ע.ל. – רק היא יכולה להחליט. צריך ללכת לוועידה, ואם תוצענה החלטות נגדנו – נדון בדבר בתוך הוועידה".

ישראל דשבסקי:

"בעצם, מועצת ה.ע.ל. היא גם מועצת התנועה. אותם אנשים יושבים בשני המוסדות. כיוון שהועד-הפועל לא בנה גוש מלוכד, הגענו לתוצאה הנוכחית. יש ללכת לוועידה, ובקו תקיף. ואם תהיינה החלטות נגדנו – נעזוב".

מ. פלדי:

"לא כדאי להתווכח לפני הוועידה על עמדתנו בוועידה, אבל דבר אחד צריך להיות ברור: ויתרנו רבות לתנועה, ואנו מוכנים גם בעתיד לוותר, אבל לא כשמדובר על עצמאות ההסתדרות. בוועידה תהיינה בודאי הפתעות. נראה במקום את התפתחות הדברים ולפי זה נחליט".

א. רקנטי:

"התנועה וה.ע.ל. עומדות על פרשת דרכים. על ההסתדרות להיות עממית, קולטת עליה, וזאת לא תעשה התנועה. היום נשתנו הזמנים; אין מחתרת ואפשר להתבטא בלי מורא ופחד. אני חבר התנועה וחבר ה.ע.ל., ויודע שיש הכרח לקיים את ה.ע.ל. כמכשיר. היא הכרח המציאות, גם מעל התנועה".

א. שחורי:

"אין אנחנו המושחתים, ולא הם הצדיקים. לא בגלל וויתורינו לתנועה זכה שוסטק למקומו בכנסת, אלא מפני שההסתדרות מייצגת ציבור עובדים. וכאן נקודת התורפה שלנו. כנציג פועלים, עליו להגן על האינטרסים של הפועלים – בניגוד לד"ר אבניאל שהציע להחרים את קופות התגמולין של העובדים. לא היינו מוכנים למערכת הבחירות לוועידה, אבל לאור המצב עלינו להיערך במלוא כוחנו ומשקלנו בתוך הוועידה. שוסטק רמז על שינוי

הקו השיגרתי של התנועה – ויש מאזינים לרמז זה, כי הוא מבוסס על המציאות. ביחס לעמדתנו בוועידה אני מציע שתי הצעות:

א. נציג ה.ע.ל. יודיע כי כל החלטה שתתקבל בוועידה בנושא ההסתדרות, לא תחייב אותנו, אז יתכן כי נושא ה.ע.ל. כלל לא יעלה בוועידה.

ב. יש לחתור להפרדה גמורה בין התנועה וה.ע.ל., כי בנושאי כלכלה ועבודה צריכה ה.ע.ל. להטיל את מרותה על התנועה."

מ. האוס:

"טועה מי שחושב שאם אנו לא נעורר את בעיית ההסתדרות נוכל לצאת שלמים מן הוועידה. לדעתי, ההיפך הוא הנכון. ברור יהיה הסכסוך כי הוא מגלה את האמת. בתנועה סבורים כיום כי הכנעת ה.ע.ל. הוא ענין קדוש. הבעיה איננה בענין המרות, אלא בדרך בה הולכת התנועה. היא נמצאת במדרון, מפני שנשבעה לשמור על מקומה באופוזיציה. עלינו מוטלת החובה לעורר את התנועה לשינוי קו. יש להסתגל למציאות ולשאוף להשתתף בכל מוסדות המדינה. אין להיבהל מקואליציה עם מפא"י. וכי במה טובים מהם הציונים הכלליים? הם לא השתתפו בחטיפות? הם לא היו בין המלשינים? הם תבוסנים יותר ממפא"י, ומבחינה חלוצית-ציונית – אנשי מפא"י הגונים יותר. הגיעה השעה להתנער מן השיגרה – וזאת יש להגיד לוועידה".

ש. יונגמן:

"התקלות שהיו בבחירות לוועידה היו בעיקרן בגלל סיבות ארגוניות. קיימת אזלת-יד בתנועה בענינים ארגוניים. בתחום המעשי אנחנו יעילים יותר. יש לדאוג לכך שהופעתנו בוועידה תהיה נבונה ואחידה. לא עלינו לפתוח את הויכוח על ה.ע.ל., ואם תתקבלנה החלטות נגדנו, יקום נציגנו ויצהיר כי ה.ע.ל. היא איגוד מקצועי העוסק בעניני עובדים, וכשם שאין התנועה יכולה להשפיע על חברי התנועה המאורגנים בהסתדרות הכללית, איננה יכולה להשפיע על חברים המאורגנים במסגרת אחרת. אין ויכוח אידיאולוגי בין ה.ע.ל. והתנועה, והמצב שנוצר הוא פרי תככים של חברים, וזאת אפשר למנוע".

י. אייפרמן:

"עלינו להשתתף בוועידה עד הרגע האחרון. יש להעלות בה את בעיות המעברות ולציין שאם ה.ע.ל. לא תטפל בעולים – לתנועה לא תהיה דריסת-רגל במעברות".

י. ולקר:

"ישנם בתנועה השונאים את ה.ע.ל. ללא כל סיבה. כשבזמנו רצה ד"ר בדר לנגח את ד"ר אלטמן, נעשה ידיד גדול שלנו. כיום אינו זקוק לנו, על-כן הוא שונא אותנו. גם חיים לנדאו בא אלינו רק כשנזקק לעזרתנו. יש הטוענים כי אין אנו נקיי-כפים. אני מציע להקים ועדה שתבדוק לאן נעלם כל הרכוש שהוצא מיפו. את המפעלים שלנו הקמנו בלי כסף, ועל-כן הסתבכנו בחובות. אבל ביפו נתנו דם, והיכן הקואופרטיבים שהתנועה הקימה? ראשית-כל צריכה התנועה להיות נקיית-כפיים, אחרי-כן תוכל להוכיח את האחרים.

עלינו להקים סיעת עובדים בתנועה, אחרת יעזבו אותנו העובדים, אף אם נקבל את מרות התנועה. אם נדרוש 50% מהקצבת המגבית המאוחדת – יידעו לכבד אותנו. נמצאים אצלנו לא רק אנשי חרות, אלא גם אנשי לח"י וציונים-כלליים".

סיכם את הדיון א. שוסטק:

"מתוך דברי המתווכחים הוברר שאין נטיה לקבל את ההצעה בדבר החרמת הוועידה, למרות הבחירות המסולפות שהיו בתל-אביב. על העמדות בוועידה יהיה צורך לדון בוועידה עצמה. אבל ה.ע.ל. לא תוכל לקבל החלטות לפיהן תוטל מרות התנועה עליה. במועצה התגבשה דיעה שיש להקים בתנועה סיעה שתייצג את האינטרסים של העובדים – סיעה כזו תצטרך להופיע גם בשאלות מדיניות אחרות. לפי הצעת ש. שיכמן בחרה המועצה בוועדה "שתפעל בשם כל צירי הוועידה, חברי ה.ע.ל." ועדה זו גם תתאם את עמדת ה.ע.ל. בוועידה, לפי הצורך. חברי הוועדה היו: א. שחורי, ד. ינובסקי, ד. ברגר, ש. פיינשטיין, ש. יונגמן, י. וייס וי. דרויאן.

במקביל החל גם בתנועה דיון על ה.ע.ל., עוד לפני שהחלה הוועידה. כחודש לפני הוועידה החל להופיע עלון בשם "במה", מוקדש להבהרת עמדות בתנועה. ציר מרכזי בכל המאמרים שנתפרסמו היתה שאלת היחס לה.ע.ל. – למרות שכמעט כל אחד פתח את מאמרו בהערה שאין נושא זה צריך להעסיק את כל תשומת-הלב של צירי הוועידה. דוד ישי דרש להפקיד את גורל ה.ע.ל. בידי התנועה, "למרות הסנטימנט המלווה חלק מן החברים להמשך קיומה של ה.ע.ל.". ש. סקולסקי טען נגד העובדה שהתנועה הפכה למעין פדרציה של גופים עצמאיים: אין נוער – אך יש שלטון בית"ר; אין איגוד מקצועי – אך יש ה.ע.ל. גם מתוך עלון "במה" ברור היה כי נושא ה.ע.ל. יהיה מרכזי בדיומי הוועידה.

הדיונים על ה.ע.ל. בועידה השלישית של תנועת-החרות

הועידה נפתחה ב־19 באפריל 1954 בבית ציוני אמריקה בתל-אביב בנאומו הפרוגרמטי המקיף של מנחם בגין. חלק מרכזי בנאומו הוקדש לנושאים סוציאליים, לבעיות עובדים ומעבידים, תוך הדגשת התנגדותו לריכוז העצמה הכלכלית והמשקית בידי ההסתדרות הכללית. אחרי שתקף את משטר הטרוסטים והמונופולים של ההסתדרות, אמר:

“אם ינתן לנו האימון כדי להרכיב ממשלה חדשה בישראל, לא נפרק איגוד מקצועי. להיפך: אנו נקיים איגודים מקצועיים. אנו חושבים שגם בשטח זה אסור שיהיו מונופולים. צריכים להיות איגודים מקצועיים חופשיים, הדואגים לעובדים, הדואגים להעלאת רמת חייהם – – – אנו איננו סוברים שיש טרגדיה בכך שעשיר הוא עשיר. אנו מאמינים כי הטרגדיה היא בכך, שרש אינו יכול לתת לילדיו השכלה יסודית, קורת-גג, מזון משביע, לבוש צנוע, נעל לנעול. הטרגדיה הגדולה היא כשרש מתרושש. ואם איגוד מקצועי קם כדי להגן על האינטרסים של מיעוטי-היכולת, כדי להבטיח להם תנאי עבודה הוגנים, שכר מתקבל על הדעת, על-ימנת שיוכל לחיות כאדם חפשי, שיוכל להיות צרכן ועל-ידי-כך להוות גורם להגברת הייצור – אם זהו תפקידו של איגוד מקצועי, הרי הוא לפי אמונתנו גורם בקידמה האנושית. משום-כך לא היינו מפרקים איגוד מקצועי. אולם, אנו נמתח קו מפריד מוחלט ובלתי מסוייג, באמצעות חוק-בלי-עבור, בין האיגודים המקצועיים לבין הבעלות על מפעלים תעשייתיים. איגוד מקצועי ייצג עובדים; אלה שיקימו מפעלים – ייצגו את מפעליהם – – – ולאחר שנעשה את הצעד הזה, את ההפרדה החוקית בין שני הגורמים האלה, יפורקו המונופולים והטרוסטים והקרטלים, בין אם פרטיים ובין אם שיתופיים, למפעלים קטנים”.

בכל נאומו לא הזכיר מנחם בגין את קיומה של הסתדרות העובדים הלאומית. למחרת החל בבית שאלתיאל בתל-אביב הויכוח הכללי. בודדים מבין המשתתפים בויכוח התעלמו מנושא הסתדרות העובדים הלאומית. היו תומכי ה.ע.ל. והיו מתנגדים. היו שדרשו תיקונים במסגרת ה.ע.ל. והיו שדרשו להטיל עליה את מרות התנועה. אבל איש לא היה אדיש לנושא. בלחץ הנהגת התנועה הפוליטית הונחה ההסתדרות על שולחן הניתוחים – אולם מעט מאוד דובר על אידיאולוגיה ועל עקרונות. מעט מאוד דובר על היסודות שעליהם הקים העובד הלאומי את מסגרתו העצמאית. אלה טושטשו, בעיקר על ידי הנואמים שתקפו את ה.ע.ל.; השאלה היתה מעשית, לא תיאורית:

א. האם זקוקה התנועה לאיגוד עצמאי של עובדים?

ב. ה.ע.ל. הוקמה בידי התנועה הלאומית כגוף עצמאי, האם יש להתמיד בעצמאות זו?

ג. במציאות שנוצרה במדינה, האם לא עדיף להצטרף להסתדרות הכללית?

המתח בדיונים היה רב, בעיקר כאשר על דוכן הנואמים עמדו ראשי ה.ע.ל. – אז הוחלפו קריאות-ביניים נזעמות בין ראשי התנועה ובין הנואמים, האוירה התלקחה, ולראשונה בתולדות התנועה הלאומית הסתמן קו מפריד בין הנהגת התנועה הפוליטית ובין הנהגת האיגוד המקצועי.

ותיקי התנועה שהשתתפו בויכוח, אף שלא היו תמימי-דעים עם הנהגת ה.ע.ל., נזהרו בכבודה. הם ביקשו את הפשרה, כשזכרונות ימי היסוד של הסתדרות העובדים הלאומית עדיין שמורים אתם. שבתאי נדיב, מראשי בית"ר:

“הזרוע החלוצית של התנועה – היא בית"ר; הזרוע השניה – היא ה.ע.ל., וחייבת להיות מרות התנועה על ההסתדרות”.

בן-ציון קשת (קצנלבויגן):

“יש להחליט: אם ה.ע.ל. דרושה, צריך לתת לה את הכלים לפעולה; אם לאו – חייבת התנועה להסיק מסקנות”.

חיים לנדאו:

“אין ויכוח על חיסול ה.ע.ל. – היא הוקמה עלי-מנת לתת עבודה ללוחמים עבריים. גם כיום יש לה.ע.ל. שדה-פעולה נרחב, במעברות. אך ויכוח על הצורך בקיום קופת-חולים לעובדים לאומיים. אבל יש ויכוח על מפעלים כלכליים. לא יתכן שמצד אחד נפסול את קיום “תנובה” ו”סולל בונה” ומצד שני נקים מפעלים דומים בה.ע.ל. – יש מקום לחברת שיכון שלנו, כי אין לשלול מחברים קורת-גג. אבל צריך לפתור את הבעיות ברוח חברית, בכוחות מלוכדים”.

נחום לוין:

“ה.ע.ל. נוסדה בתקופה שבה לא יכול היה חבר תנועתנו לקבל עבודה. היא נוצרה כדי להגן על חברי התנועה הלאומית. הוא הדין קופת-חולים. מוסדות אלה הם מוסדות עזר ותו לא. ברור שאנו צריכים לעזור להסתדרות ולכל מוסדותיה המשרתים את חברינו”.

אברהם אקסלרוד:

“בגלל יחסי-עבודה ששררו בעבר בארץ נוצרה ה.ע.ל. בברכת ראש בית"ר. חשבנו שנכבוש עולמות; שנהווה אלטרנטיבה להסתדרות הכללית, אבל לא כן היה. בכל זאת, אם חלה התפתחות מסויימת ביחסי עובדים – ה.ע.ל. תרמה לכך. שמנו סכר ליצר ההשתלטות של ההסתדרות הכללית. ואם אומרים שה.ע.ל. לא הצליחה – אין זאת אומרת שלא היה לה חזון. לא

הצלחנו להיות חזקים כמו ההסתדרות הכללית, מפני שחסרה לנו "תנובה" ו"המשביר" וההתיישבות. גם בה.ע.ל. ישנם חברים שמתנגדים למפעלים מסחריים כמו "עומר", אבל אין זאת אומרת שעלינו להשאיר את ה.ע.ל. בלי כלים לפעולה. אני נגד מרות התנועה על ה.ע.ל., לא מפני שזה מזיק לה.ע.ל., אלא מפני שזה יזיק לתנועה. אפשר לדבר על חילופי אישים בהנהגת ה.ע.ל. – אך לא בהטלת מרות עליה".

חילופי דברים קשים בין מנחם בגין ובין נציגי ה.ע.ל. היו כאשר על הבמה הופיעו מאיר האוס ואליעזר שוסטק. שניהם העלו את האפשרות של הצטרפות לקואליציה בממשלת מפא"י. גם כאשר דוד מלמדוביץ דיבר התערב בגין:

מלמדוביץ: ישנה דיעה שלפיה לא צריך יו"ר התנועה להתערב בעניינים קטנים. עליו להיות מעין מפקד עליון, מדריך.
בגין: אם תמנו אותי מפקד קופת-חולים, תקבלו את הוראותי?
מלמדוביץ: נקבל. התנועה שהקימה את ה.ע.ל. יכולה להחליט ולחייב את חבריה, ואז נכנס ועידה ונחליט על פיזור. אך במקרה שלא יוחלט – האם נאמנותי לתנועה מוטלת בספק? ישנן שתי דרכים, לחסל את ה.ע.ל. – או לחזקה. עלינו לשקול איזו דרך עדיפה. על מרכז התנועה לשלוח אנשים שיהיו פעילים בהסתדרות העובדים הלאומית, בלי להיכנס לויכוח-סרק על מרות.

אליעזר שוסטק:

"התנועה רוצה לקצור את הפירות של ה.ע.ל., בלי לשאת בעולה. אין זה יחס מוסרי. גם אין רוצים לבטל את ה.ע.ל., אז הדרך היא – למרר את החיים. ללקות גם בעבודה קשה, וגם במניעת חומר ולבנים. אפשר להבין את אלה המציעים לחסל את ה.ע.ל., אם כי צריך להתווכח אתם. אבל אין להבין את אלה המציעים לקיים את ההסתדרות – בלי כלים. כיום אי אפשר לקיים ארגון פועלים בלי גופים כלכליים. בשטח האיגוד המקצועי אין כיום לה.ע.ל. השפעה, אחרי שהוקמו לשכות העבודה הכלליות. בשטח המפעלים הכלכליים – נוכל לוותר עליהם, כאשר איגודים מקצועיים אחרים יוותרו עליהם. כל המפעלים שהקימה ה.ע.ל. היו מתוך הכרח המציאות, מפני שבתנאים האומללים בארץ אין דרך אחרת להתקיים. אמנם נעשו שגיאות, אבל רק מי שאינו עושה – אינו שוגה.
בשאלת המרות: כל חיי היו בתנועה. בה.ע.ל. אני ממלא תפקיד. קבענו עם התנועה הסכם על ועדת תיאום, לפיו מרכז התנועה חולש על ההסתדרות גם מבחינה ארגונית. אני דורש מי"ר התנועה להילחם בוועידה למען קיום ההסכם".

בסיום הדיון השיב בגין למתווכחים, ופרק נכבד בדבריו הוקדש שוב לנושא ה.ע.ל.:

"נאמר שאין יו"ר התנועה צריך להתערב בכל דבר קטן הנעשה במוסדות התנועה. אוטונומיה דבר בריא היא, ממריצה. אוטונומיה – כן; נסיכויות – לא. ה.ע.ל. וקופת-חולים הפכו למעצמה האוכלת את לשד עצמותי – – – ישנו ענין מיוחד – המפעלים הכלכליים. אלעזר שוסטק אומר כי לפעמים יש לעבור שלולית של מים, ולפעמים נרטבות הרגלים – – – אני הלכתי בשלולית. של דם, למען עמי – – – אבל ישנה שלולית אחת שבה אינני מוכן ללכת בשום תנאי – – –".

בסוף דבריו הודיע בגין כי יציע לוועידה לקבל החלטה לפיה תצווה ה.ע.ל. לחסל את החברות המסחריות שלה, חברות שמטרתן רווח. "סלע" – כן; קופת-חולים – כן. אבל לא "עומר".

ואמנם הוועידה קיבלה החלטה כפי שהציע בגין. לא חיסול ה.ע.ל., כפי שהציעו אחדים מן הצירים; גם לא חיזוקה, כפי שהציעו רבים, אלא רק החלטה הנוגעת לחברות המסחריות, היינו "עומר":

"הוועידה קובעת כי במפלגות מדיניות והסתדרויות עובדים אין מקום למפעלים מסחריים. הוועידה מטילה על כל מוסדות התנועה לפרק מפעלים אלה, במידה שהם קיימים.

הוועידה שולחת ברכת עידוד לה.ע.ל. ומאחלת לה התרחבות ושגשוג".

אכן, הוועידה השלישית של תנועת-החרות היתה נקודת-מפנה ביחסים הפנימיים בין ה.ע.ל. ובין התנועה הפוליטית. הלכירוח שרחשו מתחת לפני השטח, צצו בוועידה ועלו על פני-השטח במסכת מעשים ופרסומים, שהתרכזו תחילה במערכת הבחירות לוועידה, ואחרי-כן בדיוני הוועידה. אנשי ה.ע.ל. ביקשו ממנחם בגין שישמור על יחס נייטרלי בהתמודדות בין הסיעות שנוצרו בוועידה – אולם ראש התנועה לא שעה לבקשה זו, ודבריו על ה.ע.ל., כמו הפולמוס עם דוברי ה.ע.ל., היו חריפים ללא תקדים. הוא התנגד להנהגה העצמית של האיגוד המקצועי, ודבריו שימשו רקע להתפתחויות בהמשך דרכה של התנועה הלאומית. ניתן לקבוע כי בוועידה השלישית של תנועת-החרות הונח היסוד לשני איגודים מקצועיים בתוך אותה תנועה עצמה, תופעה שבהמשך הימים החריפה את היחסים בתנועה וגרמה לפירוד לבבות – ולא רק לבבות. מכאן ואילך גדלה החשדנות ההדדית, כשלפעמים גוברת השפעת ה.ע.ל. ולפעמים גוברת השפעת יריבה.

לקראת כ' בתמוז תשכ"ד גברה השפעת יריבי ה.ע.ל.

מצעדר כ' בתמוז הופקע מידי ה.ע.ל.

בשנת 1932, עוד לפני שהוקמה הסתדרות העובדים הלאומית, החליט ארגון עובדי הצה"ר ובית"ר כי כ' בתמוז, יום פטירתו של הרצל, ייקבע כיום שבתון של העובד הלאומי, במקום חג האחד במאי, הוא חג האינטרנציונל הסוציאליסטי. יצחק גוריון, מאבות התנועה הלאומית, סיפר כי הוא שהציע למזכירות ארגון עובדי הצה"ר ובית"ר לקבוע בכ' בתמוז את יום השבתון של העובד הלאומי, והצעתו נתקבלה. במשך השנים, ביחוד אחרי שעצמות ד"ר הרצל הועלו לירושלים, הפך יום כ' בתמוז למסורת של חג השבתון בה.ע.ל., כשמכל הארץ מתכנסים חברי ההסתדרות ועולים במצעד חגיגי לקבר הרצל. כרגיל בכל שנה קבע הועד-הפועל ביום 21 במאי 1954 כי ועדה בהרכב י. ולקר, ש. כהן, א. אקסלרוד ומ. האוס, תטפל בארגון מפגן כ' בתמוז המתקרב. הועדה התכנסה, הוציאה הנחיות לסניפי ה.ע.ל. בארץ – אולם ביום 1 ביולי, זמן קצר לפני יום השבתון, פנה מרכז תנועת-החרות להסתדרות בדרישה לא לקיים באותה שנה את המפגן, מפני שהתנועה נטלה על עצמה את ארגון האירוע הזה. הנימוק הפורמלי היה – מפני שבאותה שנה מלאו 50 שנה למותו של חוזה המדינה. סיבה נוספת, לא פורמלית, היתה – שנת הבחירות. מפגן המוני של חברי התנועה ביום כ' בתמוז עשוי היה לסייע במערכת הבחירות.

כתגובה הודיעה ההסתדרות להנהלת התנועה שכיוון שארגון המפגן הועבר לידי מזכירות התנועה, לא תישא ה.ע.ל. בעול ההוצאות של המפגן. יתר-על-כן, הנהלת ה.ע.ל. בירושלים, שבכל השנים עסקה ישירות בארגון המפגן בירושלים, הסתלקה מעבודת ההכנה, אם כי לפי נוסח ההחלטה "תפעל ההנהלה למען הופעה הולמת של הסניף". אברהם רקנטי, ממייסדי ה.ע.ל. בירושלים, שהשתתף בדיון בהנהלת הסניף המקומי, התבטא במרירות:

"לא את העובדים תביא התנועה, והתוצאה תהיה שיום העובד הלאומי יהיה יום עליה לירושלים של בעלי יכולת, ולא אנשי עבודה ותושבי מעברות. מועצת ה.ע.ל. בירושלים צריכה להביע מחאתה על כך שהועד-הפועל לא התייעץ אתה בשאלה זו. ישנם בתנועה כאלה המעוניינים לחסל את ה.ע.ל., והדבר מכאיב. אבל כחבר התנועה איני רוצה שהמפגן המאורגן על-ידה ייכשל".

בחוזר למועצות המקומיות של ה.ע.ל., בחתימת מאיר האוס מ"מ המזכיר הכללי, נקראו החברים להשתתפות המונית בעליה לקבר הרצל בכ' בתמוז, אבל – "כל ההוראות הקודמות בקשר לעליה וכן בקשר למפעל הלירה למען העליה – בטלות בזה".

לקראת הועידה השמינית של ה.ע.ל.

עוד באביב 1953 החל הועד-הפועל להתארגן לקראת הועידה השמינית של ה.ע.ל., בהנחה שהיא תתקיים באביב 1954. הכוונה היתה לציין בוועידה זו את יובל ה-20 של ה.ע.ל. מועצת ההסתדרות בחרה אז בוועדה מיוחדת לענייני חוקת ההסתדרות, ומסקנות הועדה הובאו לדיון מועצת ה.ע.ל., באוגוסט 1954. אחד הסעיפים החשובים במסקנות הועדה היה – ביטול שיטת הבחירות הארציות. במקומן הונהגה שיטת בחירות מקומיות, וזאת – "כדי למנוע פיצולים של סיעות ומריבות מיותרות וחסרות תועלת". המועצה אישרה הצעת הועדה. סעיפים אחרים בחוקת ההסתדרות, שאושרו באותה ישיבת מועצה, היו:

"לאשת חבר זכות בחירה ללא תשלום מיוחד, בתנאי שאיננה משתייכת לארגון עובדים אחר.

לכל החיילים בשרות סדיר תהיה זכות בחירה, אם לפני התגייסותם היו חברי הסתדרות העובדים הלאומית".

בתקופה זו בלטה הנטיה לשמור על רציפות ההשתייכות של העובד הצעיר לה.ע.ל., במסלול שהוא עובר, דרך ארגון הנוער, השרות הסדיר – ולאחר שחרורו, המשך ההשתייכות לה.ע.ל.

באוקטובר 1954 הוחלט לראשונה להעניק לנוער העובד הלאומי זכות לבחור ציר לוועידה, וזאת, כדי לחזק את הקשר עם הדור הצעיר בה.ע.ל.

מאזן ה.ע.ל. בין ועידה לוועידה

הועידה השמינית נועדה להתכנס בעכו, בימים 2.12.54 – 30.11.54. קרוב לחמש שנים חלפו מאז התכנסה הועידה השביעית, בתנאים אחרים, באוירה אחרת. הכל נשתנה במשך השנים שחלפו – במדינה, בתנועה הפוליטית ובה.ע.ל. עצמה.

במדינה חלפו ימי הצנע והפיקוח, אם כי המצוקה והאבטלה עוד נתנו אותותיהן. העליה בשנת 1954 הצטמצמה ל-17,485 נפש, אולם מאות אלפים שהגיעו בשנים קודמות עדיין לא נקלטו, לא בדיוור ולא בתעסוקה. רבים מאלה שנרשמו כ"מועסקים" היו עובדי-דחק, בשכר ירוד. מספר הנזקקים ללשכת הסעד בשנת 1954 היה 230,000 נפש, כ-60,000 משפחות.

תנועת-החרות עברה בתקופה זו תהליך של התאוששות מופלאה וקולה כאופוזיציה לוחמת נשמע ברמה, בכל תחומי החיים – בכלכלה, במדיניות, ובעיקר בנושאים בטחוניים. אט-אט חדרה לישובי העולים, למעברות, וכוחה נתחזק גם

בישוב הוותיק. חברים רבים שנטשו אותה בימי חולשתה בעבר, חזרו אליה. הצטרפו אליה גם חוגי לח"י, שבמשך שנים פרשו מפעילות פוליטית. וככל שהתחזקה התנועה, ביקשה לחזק את מרותה על הסתדרות העובדים הלאומית – אף כי מעולם לא ראתה בה.ע.ל. איגוד מקצועי בלעדי של התנועה.

חלק מן הפעילות האופוזיציונית של התנועה התבטא בהתקפות חריפות על המוסדות הכלכליים של ההסתדרות, המשענת העיקרית של משטר מפא"י. כגמול חיפש המשטר נקודות תורפה לתקוף את מוסדות התנועה הלאומית, ובמפעל "עומר" של ה.ע.ל. מצאה המשטרה הכלכלית נושא שאפשר היה לחטט בו, להתקיף אותו, להשמיץ ולהטיל דרכו בוץ על כל התנועה הלאומית. באמצעות הפגיעה ב"עומר" ביקש המשטר לפגוע בתנועה. כתוצאה מכך נפגעו במידה רבה היחסים בין התנועה הפוליטית ובין ההסתדרות.

אין זה פלא, איפוא, שהפרק הראשון ברו"ח הועד הפועל של ה.ע.ל. לצירי הועידה השמינית פותח בפרשת "עומר". חברי ההסתדרות היו זקוקים להסבר מפורט בפרשה זו:

"חברת "עומר" נוסדה במגמה לאפשר לחברי ה.ע.ל. שיווי-זכויות בשטח הכלכלי, עלידי אספקה לצרכנים – – – בימי הקיצוב נתאפשר לחברים רבים להשיג מצרכי-מזון, מלבוש וכלי-מטבח במחירים רשמיים, כשהדבר היה קשה ביותר לכל אזרחי המדינה – – – הקשיים נתגלו עם התנודות התדירות בכלכלת משק המדינה, בשינויים הפתאומיים במדיניות המטבע – – – ההפסדים הראשונים לחברה נגרמו אחרי שהחברה השלימה רכישות חומרים חיוניים בחו"ל. עד שהמצרכים הגיעו ארצה, חלה ירידה תלולה במחירים, שנגרמה עקב שינוי מלאכותי של שער המטבע במדינה. על קושי כלכלי זה אפשר היה להתגבר במאמצים רבים, אך יחד עם זה ירדה על "עומר" מהלומה מצד המשטרה הכלכלית, שהוטל עליה למצוא פסול בפעולות "עומר", למען הצר צעדי ההתפתחות היפים והמבורכים באחד מענפי התנועה הלאומית.

פעולות המשטרה הכלכלית נגד חברת "עומר" היו קשות, פוגעות ומעליבות, והן התנהלו במשך חדשים, יום-יום, מלווים בחקירות המנהלים, הפקידים – – – צורת החיפושים והיקפם הוכיחו את מגמתם ושיוו להם אופי שלא היה דוגמתו בשום מקרה אחר בארץ לגבי מפעלים כלכליים של מפא"י, שעסקי "עומר" היו אפס לעומתם. פעולה זו באה בזמן שהתנועה החלה בגילוי מעשי-שחיתות בחוגי השלטון, וחוגי השלטון מצאו להכרחי למצוא "פגמים" בפעולות תנועתנו – – –".

אבל למרות הקשיים שהיו לה.ע.ל. בשנותיה הראשונות של המדינה, הושגו הישגים בתחום שירותי העזר לחבר – בתחום השיכון, הבריאות, קרנות הביטוח

והאשראי. הוקמו סניפים חדשים בישובי העולים, הוקמו בנינים חדשים, למרפאות, למשרדים. בירושלים הוקם הסנטוריום והוקם "בית-זאב", בנין שריכז בתוכו את כל מוסדות ההסתדרות. "בית-זאב" הוקם גם בנתניה. בתל-אביב הוקם הבנין המרכזי, "בית העובד הלאומי", לשירותי ה.ע.ל. וקופת-חולים. הוקמה הקרן לסכסוכי-עבודה. נוסדה קרן הביטוח-לפועלי בנין ותעשיה. הוקמו מוסדות אשראי בתל-אביב ובנתניה. הונחו יסודות לארגונו המחודש של הנוער העובד הלאומי. וכיוון שקופת-חולים התרחבה, הוקם גם ארגון אחיות של קופת-חולים, שהתמסר להשתלמויות מקצועיות של האחיות. הארגון קם ב-1.6.54, בהנהגת צפורה פלומין, ממייסדות השרות הרפואי של העובד הלאומי.

"יום האחות" של קופת חולים הלאומית, הוחג מדי שנה אחרי הקמת ארגון האחיות. מימין לשמאל: חיה אוסטר, ד"ר א. דוידזון, צפורה פלומין, ראובן ילין (נואם), ד. מלמדוביץ.

שורת ההישגים שעליהם הצביע דו"ח הועדה הפועל היתה ארוכה ורבת גוונים, אולם לא בתחום האיגוד המקצועי. כאן חלה תמורה שלילית, שבמידה רבה נתנה אותותיה על כל התפתחותה של ה.ע.ל. – וזאת, עקב הצטרפות ה.ע.ל. ללשכות העבודה הכללית, ועקב שורה של חוקים שחוקקה הכנסת, תוך מתן עדיפות ברורה ל"ארגון העובדים היציג", היינו ההסתדרות הכללית.

"טרם בשלה ההכרה בקרב המוני הפועלים, כי ההסתדרות הכללית איננה רוצה ואיננה יכולה לייצג את האינטרסים של העובד, כאשר היא עצמה הינה נותנת העבודה הגדולה ביותר במדינה – – – ההסתדרות הכללית, בתוקף היותה רוב בקרב ציבור העובדים, קובעת את מדיניות השכר, קובעת את הסכמי-השכר על חוזים קולקטיביים ואת תנאי העבודה והשכר בארץ. ה.ע.ל. לא שותפה במו"מ על השכר, לא שאלו דעתה ולא נחתמו אתה חוזים קולקטיביים" – נאמר בדו"ח לועידה.

ד"ר א. דוידזון נואם, לידו ד"ר י. פרויליך (רון) ממייסדי קופת-חולים

אבל במקומות עבודה שבהם היה לה.ע.ל. רוב, היא חתמה על חוזה-עבודה, כשרק האינטרסים של העובד לנגד עיניה. בסופו של דבר, גם חוזה-העבודה המקומיים שעליהם חתמה ה.ע.ל. היו מושפעים ממדיניות השכר הכללית. ועל מדיניות זו לא היתה לה השפעה.

בשלושה תחומים מרכזיים ניסתה ה.ע.ל. להרחיב את פעילותה כאיגוד מקצועי: בארגון עובדי המדינה, בארגון עובדי הרשויות המקומיות ובאגודת עובדי היהלומים. בשלושת הארגונים היו לה.ע.ל. הישגים מסויימים, אולם גם הישגים אלה נבלמו, עקב הצטרפות "הפועל המזרחי" לאיגוד המקצועי של ההסתדרות הכללית, ועקב הצטרפות הציונים-הכלליים כסיעה בהסתדרות הכללית.

חברת "סלע" יכלה להצביע על יצירת "יש מאין". בלי תקציבים, בלי אשראי מספיק, תוך התנכלות מתמדת של רשויות המדינה והמוסדות הלאומיים, הקימה בזה-אחר-זה שכונות מגורים לחברים וותיקים ולעולים חדשים – בנתניה, בדרום תל-אביב ובצפונה, ברחובות, בהדריוסף. היא היתה בשלבי ביצוע בניה בראשון-לציון, בבנימינה, בחולון, ברמת-השרון, בהרצליה, בירושלים, בבני-ברק. היא רכשה אדמות בכל חלקי הארץ. בסיכום פעולותיה, כפי שהוגש בדו"ח לצירי הועידה השמינית, יכלה "סלע" לציין:

"בתום 5 שנות פעולותינו, בסקרנו את פרי-הביכורים, המסתכם ביותר מ-1,000 דירות ומוסדות-ציבור בנקודות רבות בארץ, הרגשנו היא שחברת "סלע" תרמה תרומה נאה לעבודת ההסתדרות והתנועה בארץ. עבודת "סלע" בעתיד תלויה במידה רבה במעמדנו הציבורי הכללי במדינה, וביכולת הפנימית לגייס הון ואמצעים בארץ ובחו"ל".

בדו"ח לוועידה נעדר הפרק על שירותי קופת-חולים המרכזיים, אם כי בדו"חות של סניפי ה.ע.ל. מוזכר בהבלטה מפעל הבריאות של ההסתדרות. באותה תקופה עדיין לא השתחררו הנהגות ה.ע.ל. וקופת-חולים מן ההסדרים הישנים, לפיהם היתה קופת-חולים מוסד כמעט עצמאי, עם ועידה משלה ומוסדות הנהלה משלה. אמנם עקרונית הוחלט להצמיד את ועידת הקופה לוועידת ההסתדרות, אולם בפועל הוכרע עקרון זה בהחלטה מיוחדת של הועידה השמינית, שקבעה כי שם המוסד ישונה: לא עוד "קופת-חולים לעובדים לאומיים", אלא – "הסתדרות העובדים הלאומית בישראל – קופת-חולים". ונוסף לכך – "ועידת ה.ע.ל. תשמש גם כוועידת קופת-חולים". ואם בעבר היתה לקופת-חולים ועדת-ביקורת משלה, הוחלט בוועידה כי להבא תהיה ועדת ביקורת אחת, להסתדרות ולקופת-חולים.

בעבר היו דיעות שונות על מעמד השרות הרפואי, חלקן עקרוניות-אידאולוגיות, וחלקן מעשיות. בין מייסדי קופת-חולים היו שראו בה גרעין לשרותי בריאות ממלכתיים, בימים שבהם דגלה רק התנועה הלאומית בממלכתיות עברית. אחרים ביקשו לראות בשירות-הבריאות מוסד של התנועה

הלאומית, מיועד לכל חברי התנועה, ונתון למרות התנועה. אולם הנהגת ה.ע.ל., שבנתה את השרות הרפואי לחבר העובר, בקשה לראות בקופת-חולים מוסד עזר לחברי ההסתדרות. רק בשנת 1953 החליטה הנהגת ה.ע.ל. על הקמת לשכת-מס מרכזית, ועליה הוטל לגבות "מס אחיד" מכל חברי הקופה – תשלום כולל לה.ע.ל. ולקופת-חולים.

שר הבריאות י. סרלין ממנהיגי הציונים הכלליים בממשלת הקואליציה עם מפא"י, מברך את קופת-חולים הלאומית במלאת לה 20 שנה – 1954.

מבחינה מעשית היתה קופת-חולים המוסד הרחב והמקיף ביותר של ה.ע.ל. בימי הועידה השמינית כלל מנגנון הקופה 175 רופאים, 75 אחיות, 21 רוקחים, סך-הכל 421 עובדים ב־69 סניפים. בתנאי-הצנע של התנועה הלאומית באותה תקופה נחשב כוח-אדם זה לגדול יחסית, ורק טבעי היה הדבר שהנהגת הקופה רצתה לחלוש באורח עצמאי על מנגנון זה.

"המס האחיד" כיסה רק חלק קטן מהוצאות השרות הרפואי. בשנת 1951 החלה הממשלה להקציב סכומים לא גדולים לקופה. הקצבות אלו גדלו, ובשנת 1954 קיבלה קופת-חולים 100,100 ל"י מקופת המדינה – סכום זעום ביותר. גרעון קופת-חולים באותה שנה היה למעלה מ־108,000 ל"י, אחרי שקיבלה את הקצבת

הממשלה. הגרעון כוסה בחלקו על-ידי מפעל "הליגה למען העובד הלאומי", שכבר פעלה בחלקים שונים בתפוצות – במדינות אמריקה הדרומית, באוסטרליה, באפריקה הדרומית. פעולות הליגה בארצות רבות היו מוגבלות עקב הסכם התנועה הלאומית עם הסוכנות היהודית ועם המגבית המאוחדת.

הועידה השמינית בעכו

ההחלטה לקיים את הועידה השמינית של ה.ע.ל. בעכו נבעה משתי סיבות: א. עכו היתה סמל חגבורה של לוחמי המחתרת העברית בימי המנדט. בכלא עכו ישב זאב ז'בוטינסקי. בחדר-הגרדום של הכלא הוצאו להורג גיבורי המחתרת, וחומות הכלא נפרצו במבצע מפואר של לוחמי הארגון הצבאי הלאומי. ב. עכו היתה מיושבת עולים חדשים, ובמשך תקופה ממושכת מנעו שליטי העיר כל דריסת-רגל של התנועה הלאומית בעכו. תודות למסירותם ולנחישות-החלטתם של מתי-מספר עולים, חברי התנועה הלאומית, נפרץ החרם והסתדרות העובדים הלאומית הקימה את סניפה בעכו. כיוון שהוקמה ה.ע.ל. בעיר, החל להתפתח גם סניף של תנועת-החרות. הועד-הפועל החליט, איפוא, לקיים את הועידה בעיר-הגבורה, עיר העולים, שסימלה במידה רבה את עליית קרנה של התנועה הלאומית. הועידה נפתחה במעמד חגיגי, באולם הקולנוע היחיד שהיה אז בעכו, בקולנוע "יחיעם", בהשתתפות אורחים רבים וצירים שהגיעו מכל חלקי הארץ. כה שונה היתה הועידה השמינית בעכו, מקודמתה שהתקיימה בירושלים. נוכח בה יו"ר תנועת-החרות מנחם בגין, ונוכחותו העידה על הזיקה הקיימת בין התנועה הפוליטית ובין ההסתדרות. נוכח בה ראש העיר עכו, י. גדיש, והוא הביא לוועידה את ברכת עיר-הגבורה. נוכח ד"ר אריה אלטמן, מנהיג הצה"ר בארץ בעבר, ממייסדי "העמלנים" בשנות העשרים, זו הקבוצה הרוזיוניסטית הראשונה שמרדה במרות ההסתדרות הכללית. נוכח מזכיר מרכז הלשכות ז. מילשטיין, והוא הביא את ברכת לשכת העבודה הכללית. והגיעו ברכות רבות בכתב משרי הממשלה – שר הפנים י. רוקח, שר הדתות י. שפירא, שר החקלאות ק. לוז. בניגוד לוועידה הקודמת, הגיעו הפעם ברכות מהנהלת הסוכנות היהודית, הנהלת קרן קימת, ראש עיריית ירושלים, ראש עיריית תל-אביב, ראש עיריית חיפה, ראש עיריית נתניה, ראש עיריית רמת-גן, ראש עיריית בני-ברק – שורה ארוכה של אישי ציבור, ובראשם כמסורת מימים ימימה גם ברכת פרופ' יוסף קלוזנר. גם משגירויות שונות בישראל הגיעו ברכות לוועידה. ה.ע.ל. יצאה מפינתה הדחוייה, בה היתה שרויה בראשית קום המדינה. היא היתה על המפה הפוליטית של הארץ, נדבך מרכזי בתנועה פוליטית תוססת ועולה.

א. שוסטק פותח את הועידה השמינית של ה.ע.ל. בעכו.
לשמאלו – מ. בגין, ד"ר א. אלטמן, י. ולקר, ד. יוטן, ח. חצק וד"ר ש. צ'רטוק

מ. בגין וד"ר א. אלטמן עם חברי הועד הפועל בוועידת עכו. לשמאלם, ראש העיר י. גריש
וחבר הועד הפועל מ. ברקוביץ.

פתח את הועידה אליעזר שוסטק. הוא גולל את תולדותיה בת 20 השנים של ה.ע.ל., סיפר על מאבקה בעבר, על נאמנותה לעקרונות הסוציאליים של ההסתדרות, כפי שהניחם זאב ז'בוטינסקי. ובעברו לדבר על ההווה אמר:

"הקימונו את קופת-חולים, המשרתת כיום מאה ושלושים אלף נפש. אולם רק שליש מהם מאורגנים בהסתדרות העובדים הלאומית. שני השלישים הנותרים הם אזרחים הנזקקים לשירותי בריאות, ואין ידם משגת ריפוי באורח פרטי. לכן קופת-חולים שלנו פתוחה גם בפניהם.

הקימונו את חברת "סלע", למטרות דיור ושיכון זול לעובדים – – – אך גם כאן לא סגרנו את השירות בפני חברים שאינם בהסתדרותנו. בשיכונים שלנו נמצאים רבים שמעולם לא השתייכו להסתדרות העובדים הלאומית. הקימונו שירותי אשראי, קופות מילווה לעזרה הדדית בתל-אביב, בנתניה, בירושלים, בחיפה ובעכו.

– – – בוועידתנו נעלה את התביעה שהונחה ביסוד ה.ע.ל., והיא – הקמת המוסד לבוררות לאומית להסדר בעיית יחסי-עבודה – – – באמרנו בוררות לאומית אין הכוונה לאותו תחליף מזויף של הסעיף המקובל בחוזי העבודה בארץ, האומר: במקרה של סכסוך חייבים שני הצדדים לבחור ביניהם בורר יחיד, או בוררות זבל"א. עקרון הבוררות שאנו תובעים מתבטא בבחירת נציגות משותפת של הציבור הייצרני מכל ענפי המשק והקמת מוסד לבוררות חובה, שיהיה מעין בית-דין גבוה, העומד מעל אינטרסים כיתתיים, מעמדיים ומפלגתיים".

בסיום נאום הפתיחה הצהיר שוסטק:

"– – – אם תיהפך הסתדרות העובדים הכללית להסתדרות מקצועית – ללא אפליה וללא קיפוח בעלי השקפות שונות – תהא הסתדרות העובדים הלאומית הראשונה להושטת יד, להקמת אחדות הפועלים במדינתנו".

בנאום מקיף, בו גולל את השקפותיו האנטי-מרכסיסטיות, הזכיר מנחם בגין את התקופה ההירואית, בה הניחו תלמידי זאב ז'בוטינסקי את היסוד להסתדרות העובדים הלאומית. הוא שלל את הפיכת האיגוד המקצועי, שעצם קיומו היא ברכה לאדם העובד – לבעל מפעלים, מעביד-צובר-רווחים, "אשר ביניהם ובין טובת העובד אין כלום". בגין הזכיר את חלקה של ה.ע.ל. בהבטחת מקומות עבודה ללוחמי המחתרת, גם בימי "הסיון":

"בימים ההם, ימי היאוש והתקווה, ימי ההשמדה והשיעבוד, ימי האמונה וההתקוממות, בימים השחורים של "הסיון", בלילות האדומים של המרד, עשתה הסתדרות העובדים הלאומית את כל מה שהיה לאל ידה לעשות, כדי לתת עבודה ללוחמי המחתרת, כדי למנוע את הרעבתם. על כך נהיה

אנחנו, אנשי המחתרת, אסירי תודה תמיד; בכך יכולים אתם, ידידים מהסתדרות העובדים הלאומית, להתגאות תמיד”.

בגין הזכיר את הצורך באחדות פועלים:

”אני סבור כי המכשול העיקרי להקמת אחדות הפועלים הוא חוסר אחדות הדגלים. אנחנו איננו יכולים לוותר על דגלנו – – – דגלם של הרצל ונורדאו, של טרומפלדור וז’בוטינסקי, של דוד רזיאל ואברהם יאיר, של דוב גרונר, של המחתרת המשחררת, של צבא ישראל המנצח, של המדינה העברית, של האומה שקמה לתחיה.

אבל להסתדרות העובדים האחרת יש מלבד הדגל הזה דגל שני, דגל זר, דגל הפירוד; דגלם של אלה המאמינים ב”אויבים מעמדיים” ובמלחמות בין מעמדות. אדרבא, יסירו נא את הדגל הזה, הנוסף, הזר, המפריד, מעליהם ויוסר המכשול המכריע, אף כי לא היחידי, להקמת ארגון מקצועי אחד”.

ד”ר אריה אלטמן, חבר “צעירי ציון” באודסה, שלפני המהפכה הרוסית, סיפר על ימי העבר, כאשר “צעירי ציון” עלו ארצה בראשית שנות העשרים ויצרו את הגרעין של התנועה הלאומית בארץ. אבל המשימה של אבות הציונות עדיין לא הושגה: “חלק קטן של עם ישראל יושב בחלק קטן של ארץ ישראל – – – הדרך שלפנינו קשה עוד יותר מן הדרך שכבר עברנו – – – על חברי הסתדרות העובדים הלאומית להנחות את ציבור העובדים בארץ בדרך הנכונה. במקום השאיפה לסוציאליזם, צריכה להיות השאיפה הלאומית, ורק בכוח הרעיון הלאומי נוכל להתגבר על קשיינו”.

היתה אוירה חברית, חגיגית, במעמד פתיחת הועידה בעכו. באותו ערב נשכחו מן הלב היחסים המתוחים ששררו בין הנהלת התנועה ובין הנהגת ה.ע.ל. בחדשים האחרונים. ראש התנועה עצמו בא לראשונה לכנס מרכזי של ה.ע.ל. והזדהה עם עברה המפואר, ועם דרכה בהווה. היתה הרגשה של שלמות בתנועה, זו השלמות שנזקקה לה ערב הבחירות לכנסת השלישית ולעיריות.

שלוש סוגיות מרכזיות עמדו לדיון בוועידה:

- א. היחסים עם לשכת העבודה הכללית, אחרי שההסתדרות הכללית השתלטה למעשה על לשכה זו. האחראי על נושא זה בועד הפועל, שלום כהן, הציג את השאלה, אם לאור העובדה שאין לה.ע.ל. השפעה ממשית על הסכמי השכר ועל חלוקת עבודה – יש טעם לקיים איגוד מקצועי עצמאי? ואם יוחלט לקיימו – כיצד אפשר לחזקו?
- ב. האם זקוקה ההסתדרות ל”כלים” כלכליים – למפעלים ריווחיים

שישרתו את העובד? פרשת "עומר" הרתיעה. גם הדיעות בתנועה הפוליטית, כפי שבאו לביטוי בוועידת התנועה, העמידו בסימן שאלה – האם צריכה ה.ע.ל. לקיים מפעלים, פרט לשירותי בריאות? אפילו על מפעל השיכון "סלע" היו שהציבו סימני שאלה.

ג. היחסים עם תנועת-החרות.

היטיב לבטא את העמדות בשלוש השאלות הללו יצחק גוריון. הוא הזכיר את "החטא הקדמון", חטא ההצטרפות ללשכה הכללית, החלטה שלא השלים אתה. הוא כפר באשליה שמפא"י מסוגלת לקיים שותפות בנושא כה רגיש, כמו חלוקת עבודה לפועלים. הצעתו היתה – להקים מחדש לשכות עבודה עצמאיות של הסתדרות העובדים הלאומית.

באשר ל"כלים", למפעלים כלכליים של ה.ע.ל. – "בשבילי היה 'עומר' פסול גם לפני שנכשל, מפני שאין לערבב איגוד מקצועי עם מפעלים ריווחיים, ואם פוסלים את קיום "סולל-בונה" ומפעלים כלכליים אחרים של ההסתדרות הכללית, יש לפסול מפעלים כאלה, גם אם קטנים הם, כאשר הם בבעלות ה.ע.ל."

באשר ליחסים עם התנועה הפוליטית: "כשאומרים כי ה.ע.ל. היא בלתי מפלגתית, פירוש הדבר שכל אדם יכול להיות חבר בה, בלי לבדוק בציציוציו. המשמעות העיקרית היא בכך, שאין ה.ע.ל. צריכה ליצור זרם פוליטי בתנועה שאליה משתייכים רוב חבריה". הנסיונות ללחצים הדדיים של התנועה על ההסתדרות, או של ההסתדרות על התנועה, היו גם בעבר."

בוועידה היו צירים שדרשו להפוך את ה.ע.ל. לתנועה פוליטית עצמאית, כפי שהתבטא עו"ד דניאל ינובסקי: "עלינו להחליט, אם להישאר כשאנו דורכים במקום, ללא התקדמות, או שאנו הופכים לנושאי רעיון הפועל הלאומי הטהור בקרב ציבור הפועלים בארץ. עלינו להקים תנועה פועלית לאומית גדולה". דעתו של ינובסקי לא היתה דעת יחיד. היו לו שותפים, גם בין חברי הוועד הפועל. יחד עם זאת, הציע ינובסקי להצטרף לאיגוד המקצועי של ההסתדרות הכללית, ודרכה לפתח את "תנועת הפועלים הלאומית".

למעשה הציע ינובסקי לקיים מעין "הפועל המזרחי" לאומית.

בשאלת ההצטרפות לאיגוד המקצועי של ההסתדרות הכללית, נשמעה תגובה שלילית חריפה ביותר. בין השוללים היה יוסף ולקר. "ראשית כל, עליהם להוריד את הדגל האדום" – אמר ולקר.

ראובן ילין התייחס לדור החדש בארץ, העולים החדשים שאינם יודעים את הרקע לקיומה של ה.ע.ל. – אליהם יש להביא הסבר חדש על חלוקת המעמדות בארץ. לא בורגנים לעומת פרולטרנים, אלא אזרחים עובדים ומשתכרים בכבוד – לעומת עובדי-דחק ומובטלים; הסתדרות "כללית" מעסיקה ומנצלת – לעומת פועלים חסרי-כל. "מול תעמולת מק"י, אנו היחידים שיכולים לתת כיוון למרירות

הפועלים. אנו צריכים להראות אפשרויות רבות לצמצום האבטלה: עבודה שכירה בקיבוצים, ביטול עבודת זוגות, ביטול עבודת שעות נוספות, צמצום יבוא מוצרים מוגמרים הנרכשים בעיקר על-ידי "המשביר המרכזי". קיימת בארץ זהות מוחלטת בין האיגוד המקצועי של ההסתדרות הכללית ובין הממשלה, וזהות זו היא לטובת הממשלה, ולא לטובת העובד. מכאן, שאין להצטרף לאיגוד המקצועי של ההסתדרות הכללית. ראובן ילין, שעסק בעיקר ב"מס האחיד", טען כי אלפים רבים ממשלמי המס לקופת-חולים, אינם מאורגנים באיגוד המקצועי של ה.ע.ל. – מפני שאין פונים אליהם. הצעתו של ילין היתה לבטל את פנקסי-החבר הנפרדים, של ה.ע.ל. ושל קופת-חולים. "כיום יש לכל חבר שלנו שני פנקסים, אחד של ההסתדרות ואחד של קופת-חולים. במקום זאת, מוטב להוציא שני סוגים אחרים של פנקסים, כשהחבר יחזיק רק בפנקס אחד. עובדים יקבלו פנקס שיעיד על חברות בהסתדרות ובקופת-חולים. מפרנסים עצמאיים יקבלו פנקס של קופת-חולים בלבד".

אברהם אקסלרוד, שברך-כלל העיד על עצמו תמיד שנאמנותו לתנועה הפוליטית עומדת מעל לכל נאמנות אחרת, הגיב על החלטת ועידת תנועת-החרות, לחסל את המפעלים המסחריים של ה.ע.ל., היינו את "עומר". הוא לא השלים עם הכרזה זו, ראשית – מפני שכל שירותי ההסתדרות פועלים על בסיס מסחרי. קופת-חולים רוכשת תרופות בכמויות גדולות וממקורות רבים. "סלע" רוכשת ברזל וחומרי-בנין לשיכונים. האם יש להפסיק גם שירותים כאלה בה.ע.ל.? ומה הוא הגבול? האם "עומר" לא היתה נפסלת. אילו לא נכשלה? ומבחינה עקרונית – אין חולקים על כך שה.ע.ל. כחלק מן התנועה הלאומית פוסלת קיומם של מפעלי שיכון, ייצור ושיווק, בהסתדרויות מקצועיות ובארגונים פוליטיים. אולם כל עוד שורר בארץ משטר של חברות שיכון מפלגתיות, "כור", "סולל-בונה", "המשביר המרכזי" ו"תנובה" – אי-אפשר למנוע "כלים" דומים בהסתדרות העובדים הלאומית.

דוד יוטן התייחס לשאלת האיגוד המקצועי: עצם העובדה שה.ע.ל. שומרת על עצמאותה ואיננה מצטרפת לאיגוד המקצועי של ההסתדרות הכללית, מעניקה לה אפשרות להופיע על במות בינלאומיות ולהסביר את עמדותיה. "בהיותנו בתוך האיגוד של ההסתדרות הכללית, נאבד במת הסברה. אנחנו זרוע מבצעת של תנועת-החרות וקיומנו קשור בקיום התנועה. ישנן בעיות של קשר בינינו. הטענות הדדיות ואינן חדשות. בסופו של דבר, המציאות תשתנה אם התנועה תגיע לשלטון. למטרה זו על כולנו לחתור".

שימת-לב מיוחדת הוקדשה בוועידה לשאלת הנוער העובד הלאומי. דיברו על

כך בעיקר מזכירי ה.ע.ל. בסניפים. היו תלונות על חוסר שיתוף-פעולה מצד בית"ר בארגון הנוער העובד. יצחק אפלבוים הציע לשתף את בית"ר ואת ההתיישבות בהרחבת ההתארגנות של הנוער העובד הלאומי. הוא הצטרף לאלה שדרשו התקנת פנקס אחיד לה.ע.ל. ולקופת-חולים – "למען נדע מי הם חברי ההסתדרות".

החלטות הועידה השמינית של ה.ע.ל.

הועידה בחרה בארבע ועדות:

1. ועדה מתמדת.
2. ועדת כלכלה וכספים.
3. ועדת הסברה, ארגון ונוער.
4. ועדת עבודה ואיגוד מקצועי.

בין החלטות ועדת הכלכלה והכספים שאושרו בוועידה:

- ★ על הועדה הפועל לחדש את ההסכם עם תנועת-החרות בדבר מפתח לחלוקת כספי הקצבת הסוכנות היהודית ולהעמידו על 25%.
- ★ הועידה משבחת את "סלע" ומעודדת אותה להמשיך פעולה. על מוסדות ה.ע.ל. לפעול למען תקבל חברת "סלע" את כל העזרה והעדיפויות בחלוקת קרקע ומימון, כפי שזוכות להן חברות שיכון ציבוריות אחרות. על הועדה הפועל להקציב ל"סלע" סכומים מתאימים מן הכספים שמתקבלים מן הסוכנות ומן המגביות. על הועדה הפועל להגביר את הפיקוח הציבורי והחברתי על שיכוני "סלע", לשם שמירת הצביון החנוכי של השיכונים.
- ★ הועידה מטילה על הועדה הפועל לקבוע מס-חבר עבור קופות "עמל", נוסף למס-האחיד, ולארגן מחדש את קופות "עמל".

בין החלטות ועדת הסברה, ארגון ונוער שאושרו בוועידה:

- ★ ייקבע פנקס אחיד, של חברות בה.ע.ל. וקופת-חולים.
- ★ מספר צירי הועידה הבאה יהיה 101, וחברי המועצה הארצית – 51.
- ★ מספר חברי הועדה הפועל – 13.
- ★ ה.ע.ל. תפנה למרכז תנועת-החרות בדרישה לחייב את כל חברי התנועה העובדים, להתארגן בהסתדרות העובדים הלאומית.
- ★ תוקם מחלקה להשתלמות מקצועית.
- ★ תוקם מחלקה להסברה ותעמולה.

- ★ לקראת מערכת הבחירות הקרובות לכנסת ולעיריות, יפתח הועד-הפועל במו"מ עם מרכז תנועת-החרות, למימון ארגון סניפים חדשים של ה.ע.ל., ביחוד במעברות ובישובי העולים.
- ★ קריאה לוועד-הפועל לפעול למען הקמת לשכות-עבודה לנוער, בערים שבהן אין עדיין לשכות כאלה, ולשלב בהן את צעירי ה.ע.ל.
- ★ הועד-הפועל יוציא בטאון קבוע של ה.ע.ל., כשבועון, או לפחות כירחון.

בין החלטות ועדת עבודה ואיגוד מקצועי שאושרו בוועדה:

- ★ הוועדה מביעה התנגדות מוחלטת למדיניות הקפאת השכר במשק.
- ★ על ה.ע.ל. לחתור להקמת איגודים מקצועיים חפשיים, בלתי פוליטיים. עד הקמת איגודים כאלה תבסס ה.ע.ל. את איגודיה המקצועיים העצמאיים ותיאבק למען הרחבת השפעתה במשק.
- ★ על ה.ע.ל. להיאבק למען חקיקת חוק ביטוח נגד אבטלה, במסגרת חוק הביטוח הלאומי, כדי למנוע רעב בתוכנו.
- ★ נוסף למכת האבטלה, רואה ה.ע.ל. בעבודות-הדחק ובשכר הדחק – הורדת שכר עבודה במשק. הוועדה תובעת לשלם שכר מלא לפועל עבור יום עבודה שלו.
- ★ הוועדה תובעת להפסיק את נוהג הלנת השכר, שהפך למכה במדינה ופוגע קשות בתנאי הקיום של העובד.
- ★ איגוד עובדי המדינה אינו מייצג את האינטרסים של העובדים ונתון לשליטת מפא"י. הוועדה קוראת להקמת נציגות מוסמכת של עובדי-המדינה, שתיבחר על-ידי כל העובדים, ללא הבדל מפלגתי, ותייצג את הענינים המקצועיים של העובדים.
- ★ יוקם ארגון ארצי של עובדי הרשויות המקומיות, חברי ה.ע.ל.

לפי הצעת הוועדה המתמדת נבחר ועד-פועל חדש בהרכב הקודם: א. שוסטק, י. אפלבוים, א. אקסלרוד, מ. האוס, י. ולקר, ד. יוטן, ש. כהן, ד. מלמדוביץ, י. צ'ינסקי וש. שיכמן.

הוועדה המליצה בפני הועד-הפועל להביא בישיבה הקרובה של המועצה הארצית הצעה בדבר צרופם של ארבעה חברים נוספים לוועד-הפועל. באשר לנציגי מחלקת ההתיישבות, הוחלט לספח את בא-כוחה, "רק לאחר הסדר מלא בינה ובין הועד-הפועל".

שלוש פעמים התכנסה מועצת ה.ע.ל. לדיון על צרופים לוועד-הפועל, ולא יכלה להגיע לידי סיכום. הויכוח לא היה אישי בלבד, אלא גם ארגוני. כמעט כל חברי הועד-הפועל היו מאיזור המרכז, פרט לא. אקסלרוד, שהיה מירושלים. חיפה

דרשה נציגות. גם ירושלים דרשה הגדלת נציגותה. סניפים גדולים כפתח-תקוה ובני-ברק דרשו אף הם מקום בועד-הפועל.

רק ב-27 באוקטובר 1955, כשנה אחרי הועידה השמינית, החליטה מועצת ה.ע.ל. לצרף לועד-הפועל ארבעה חברים נוספים: עו"ד דניאל ינובסקי מירושלים; שלמה יונגמן מחיפה; שלמה פיינשטיין מפתח-תקוה ואלימלך שחורי מרמת-גן. נציגי ההתישבות לא הגיעו לידי הסדר עם הועד-הפועל ובשלב זה לא צורף איש מהם להנהגת ה.ע.ל.

חלוקת התפקידים בועד-הפועל לא נשתנתה בהרבה:

א. שוסטק – מזכיר כללי; י. אפלבוים – כספים; מ. האוס – איגוד מקצועי; ש. כהן – לשכות עבודה, נוער, קרנות-ביטוח וקופות-תגמולין; ד. יוטן – ארגון והסברה; א. אקסלרוד – אחראי על בטאון ה.ע.ל.; י. ולקר – קליטה וקופות-עמל; ש. שיכמן – חברת "סלע"; ד. מלמדוביץ – קופת-חולים; ד. ינובסקי – מחלקה משפטית. ד. יוטן הוסיף על תפקידיו את הטיפול בנושא "הליגה למען העובד הלאומי". באשר ל"עומר", נקבע שכל עוד החברה קיימת, אחראים לה יעקב צינסקי וי. ולקר.

מזכירות הועד-הפועל היתה מורכבת מא. שוסטק, י. אפלבוים, י. ולקר, מ. האוס וש. כהן.

מערכת הבחירות לכנסת השלישית

הבחירות לכנסת השלישית ולרשויות המקומיות עתידות היו להתקיים בקיץ 1955, וכרגיל בישראל, כל מערכת החיים הפוליטיים והכלכליים היתה מושפעת חדשים רבים לפני הבחירות מן המאבק הצפוי בין המפלגות. גם גורמים בלתי צפויים השפיעו אותה שנה על החיים הפוליטיים בארץ.

השתתפות הציונים-הכלליים בממשלת מפא"י ארכה לא יותר משנה וחצי; מיום 25.1.1954 עד יום 28.6.55. ההישג העיקרי שיכלו הציונים-הכלליים לזקוף לזכותם בתקופת ישיבתם בממשלה היה – ביטול הזרמים המפלגתיים בחינוך. משלושת הזרמים בחינוך – הכללי, הדתי וזרם העובדים – נותרו רק שנים: הזרם הממלכתי והזרם הממלכתי-דתי. השפעת המפלגות על מערכת החינוך רוסנה.

באוגוסט 1954 החלה להגיע העליה הגדולה מצפון-אפריקה, ועם עליה זו החלה מדיניות ההתיישבות לפי השיטה "מן האניה אל הכפר". חברות-חברות של עולים חסרי אמצעים, חסרי נסיון, חסרי כל מידע על הארץ ותרבותה – נשלחו ישירות מנמל חיפה למרחבים השוממים של הנגב, או להרים בפרוזדור ירושלים, מול עמדות הלגיון הערבי. לא היה עדיין כל בסיס כלכלי לשובים

החדשים שהוקמו הרחק ממרכזי הארץ, ואלפים מן העולים מצאו מחיה כלשהי בעבודות־דחק עלובות, כששכר העובד הזעום מולן. באותה תקופה זכו להשפעה רבה על העולים פקידי לשכות העבודה שסיפקו מקומות תעסוקה למפרנסים רעבים, שעול משפחות מרובות ילדים היה מוטל על צוואריהם. פקיד הלשכה היה בדרך־כלל איש מפא"י, לפעמים איש הפועל־המזרחי, ואלה רכשו את לב העולים על־ידי הבטחת תעסוקה לראשי־חמולות שיכלו להבטיח קולות של עולים ביום הבחירות.

לה.ע.ל. לא היו אמצעים להגיע אל הישובים הנידחים החדשים שהוקמו בזה אחר זה. אולם מזכירות הועד־הפועל ניסתה להגיע אל המעברות הסמוכות למרכז. בחודש מרץ 1955 החליטה לפנות למרכז תנועת־החרות בהצעה להקים סניפים חדשים במעברות רמלה, קיסריה ורמת־השרון.

מאוחר יותר החליטה גם הנהלת תנועת־החרות לבדוק את אפשרות הרחבת רשת הסניפים של ה.ע.ל. והקימה ועדת־סקר מיוחדת לענייני ההסתדרות. לא ברור מה היו סמכויות ועדת־הסקר, אך במכתב של מזכיר התנועה, א. דרורי אל "יו"ר ועדת הסקר לענייני ה.ע.ל.", ד"ר בנימין אבניאל, מיום 29.9.55, נאמר, בין השאר: "אבקשך להגביר הפעולה ולזרז את התהליכים כדי לסיים את הסקר עד 10.10.55 לכל המאוחר. רצוי שכל פעולות הסקר תסתיימנה במועד שיאפשר למרכז, בטרם תתכנס הכנסת למושב החורף, לסיים את הדיון הכולל בבעיות הארגוניות.

ועדת משנה שהורכבה על־ידכם (ד"ר ד. דונר, א. ס. לוי, ד. יוטן וש. כהן) הגישה את הרשימה הבאה לפי סדר העדיפויות של הסניפים שיש להקים בהם מוסדות ה.ע.ל., נציגות בלשכה ומרפאה של קופת־חולים.

בשלב הסיום של דיונכם אבקשך לכלול במסקנות את:

טירת הכרמל, כפר ענא, סקיה א', פרדס־כץ, עפולה־מגדל־העמק, נהריה, עמישב, רמתניים, קרית־ים־כורדני, יהוד, באר־יעקב, רמלה, גני־התקווה, ראש־העין, רעננה, גבעתיים, נחלת־יהודה, הקסטל, קרית־בנימין, שיכון המורה, קרית־אונר.

מכתב זה הובא גם לידיעתם של מ. אולמרט (ההתישבות), ב.צ. קצנלבוין, י. גרוס (התישבות), א. שוסטק וד"ר ד. דונר. – כנראה שאלה היו חברי ועדת הסקר.

ואמנם בחלק מישובי העולים הוקמו מוסדות של ה.ע.ל. עוד לפני הבחירות לכנסת השלישית. כאשר התברר מתוצאות הבחירות כי היו הישגים לתנועת־החרות בישובי העולים, גברה דרישת התנועה להרחיב את ההתפרסות של ההסתדרות במעברות ובעיירות־הפיתוח. בן־ציון קשת (קצנלבוין) שמילא את מקום א. דרורי באוגוסט 1955 כמזכיר התנועה, כתב לא. שוסטק: "לאחר שהתגלה לנו כי המעברות וישובי העולים, לא רק שלא הכזיבו

אותנו, אלא להיפך, במקרים רבים הביאו תוצאות, שאף האופטימיסטים בינינו לא קיוו להן, יש להקים ולבסס את מוסדותינו בהם. חושבני כי לאור העובדה שהצלחנו, באם לא לחסל, הרי לפחות להקטין במידה רבה את רגש הפחד בלבבות העולים החדשים – לא ניתקל הפעם באותם קשיים שהיו לנו בעבר”.

מסתבר שלאור פניה זו הוקמה ועדת-הסקר לענייני ה.ע.ל., ובהמשך השנים אמנם הלכה ה.ע.ל. בעקבות הצרכים והדרישות של התנועה הפוליטית. מדיניות ההסתדרות בהרחבת רשת מוסדותיה היתה מבוססת בראש וראשונה על צרכיה של תנועת-החרות. גורם המימון היה משני.

פרשיות קסטנר ו”העסק הביש” שינו את פני הממשלה

שני גורמים פוליטיים בלתי צפויים השפיעו השפעה מכרעת על מערכת הבחירות ועל הרכב הממשלה, לפני הבחירות לכנסת השלישית ואחריהן. האחת היתה פרשת א. קסטנר, והשנייה היתה פרשת ”העסק הביש” בקהיר. לא כאן המקום לגולל בפרטות את שתי הפרשיות. ניגע בהן רק במידה שיש בהן קשר עם מערכת הבחירות לכנסת השלישית, ועם התפתחות המאורעות הפוליטיים הקשורים בתנועה הלאומית:

ביום 22.6.55, שבועות מספר לפני הבחירות, הוציא השופט ד”ר בנימין הלוי את פסק-דינו נגד א. קסטנר. בפסק הדין קבע השופט כי קסטנר ”מכר את נפשו לשטן” ושיתף פעולה עם הצורך הנאצי. יש לזכור שקסטנר לא היה כלל הנאשם במשפט זה. לדין הובא מלכיאל גרינוולד, יהודי קשיש שנהג להוציא עלונים בסטנסיל, בהם התקיף אנשים שהיו מקורבים לשלטון. באחד מעלונים האשים את קסטנר, איש הסוכנות היהודית בהונגריה בתקופת השואה, שקיים קשרים עם הנאצים. ממשלת ישראל, שראתה את עצמה יורשת הסוכנות היהודית מימי המנדט, תבעה לדין את מלכיאל גרינוולד. כסניגורו של גרינוולד הופיע עו”ד שמואל תמיר. תוך כדי לימוד סגוריה על מפרסם העלון, הצליח תמיר להפוך את המאשים לנאשם. למעשה הושיב על ספסל הנאשמים, לא רק את קסטנר האיש, אלא את הנהגת התנועה הציונית בימי השואה, את מנהיגי הסוכנות היהודית, שמהם קיבל קסטנר את ההשראה למעשיו.

הופעתו של שמואל תמיר במשפט, ופסק הדין של השופט הלוי הביאו לתוצאות רבות-משקל במערכת הפוליטית בארץ, ערב הבחירות לכנסת השלישית. מצד אחד הועמדו שוב זה מול זה, המשטר המפא”י ושיטותיו בימי השואה ובימי המנדט, ולעומתו – דרכה של התנועה הלאומית. פסק-הדין היה מהלומה למשטר מפא”י, באותה מידה שהיה גורם מעודד לתנועה הלאומית.

הממשלה לא יכלה להשלים עם פסק-הדין, והורתה ליועץ המשפטי לערער עליו בשמה. הציונים-הכלליים לא הסכימו להוראה זו. התוצאה הישירה היתה – התפטרות הממשלה, כשבועיים לפני הבחירות, והקמת ממשלה חדשה, בהשתתפות הפועל-המזרחי והפרוגרסיבים. הציונים-הכלליים חזרו לאופוזיציה, על-סף הבחירות, כשלחובתם נזקפות כל התופעות השליליות בממשל, אף כי לא נהנו עוד מיתרונות ההשתתפות בממשל.

תוצאה אחרת מפרשת משפט קסטנר היתה עליית המוניטין של שמואל תמיר, איש התנועה הלאומית, שפרש ממנה בימי הסכסוך עם הלל קוק. מעתה נפתחו לפניו אפשרויות לשוב לתנועה, עם הישגיו הציבוריים בשורה של משפטים נגד המשטר – כשמשפט קסטנר הוא הבולט בהם. ואמנם כעבור שנים מספר חזר תמיר לצמרת תנועת-החרות, ולשובו היתה השפעה רבה גם על התפתחות התנועה וגם על ה.ע.ל.

הנושא השני שהשפיע על ההליכים הפוליטיים במפלגות ערב הבחירות, היה "העסק הביש". ביום 23.7.54 הופעלה חוליה של המודיעין הישראלי והניחה פצצות בקהיר. החוליה נלכדה. אחד מאנשיה, מאיר בנט, התאבד. שנים הוצאו להורג, ד"ר משה מרזוק ושמואל עזאר. שישה מאנשי החוליה נידונו לתקופות-מאסר ארוכות. שר הבטחון באותם ימים, פנחס לבון, ביקש להסיר מעל עצמו את האחריות לפעולות חוליית-הריגול בקהיר. ועל רקע זה פרץ סכסוך מר בינו ובין הרמטכ"ל באותם הימים, משה דיין. פנחס לבון התפטר. בן-גוריון הוחזר משה-בוקר וקיבל לידיו חזרה את תיק הבטחון.

כאשר נערכו הבחירות לכנסת השלישית ביולי 1955, שוב הועמד בן-גוריון בראש רשימת מפא"י. המצב חזר, איפוא, לקדמותו: ממשלת בן-גוריון, בלי הציונים-הכלליים. אבל הפעם איבדו הציונים-הכלליים הרבה מאד מן האשראי שהציבור מוכן היה להעניק להם לפני הבחירות לכנסת השנייה. דרכה של תנועת-החרות היתה הפעם הרבה יותר קלה. היא יכלה ללכת ביתר בטחון להתמודדות בקלפי.

תוצאות הבחירות העלו את תנועת-החרות מ-45,651 בוחרים בבחירות לכנסת השנייה (6.6%), ל-107,190 בוחרים בבחירות לכנסת השלישית (12.6%), עם 15 חברי-כנסת. התנועה חדרה לישובי העולים, למעברות, לנקודות שבעבר לא היתה לה בהן דריסת-רגל. היא הפכה לתנועה השנייה בגדלה, אחרי מפא"י. כוחה של מפא"י צומצם. היא ירדה מ-37.6%, ו-45 חברי-כנסת, ל-32.2%, ו-40 חברי-כנסת. לראשונה מזה שנים הסתמנה אפשרות לצמצם את כוחה של מפא"י; הוברר שאפשר להתמודד אתה ולהגיע להישגים. גם הציונים-הכלליים הוכו קשות. הם ירדו מ-16.2%, ו-20 חברי-כנסת ל-10.2%, ו-13 חברי-כנסת. (בבחירות הקודמות היתה רשימת ספרדים, מסונפת לציונים-הכלליים, שזכתה בשני חברי-כנסת,

והמפלגה כולה ירדה למעשה מ־22 חברים בכנסת, ל־13). הפיצול במפלגות-השמאל הפך לעובדה. מפלגת הפועלים המאוחדת – התפלגה. אחדות-עבודה קיבלה 10 מנדטים; מפ"ם קיבלה 9 מנדטים. מפלגות השמאל שמרו על כוחן, אך בפיצול.

בן-גוריון, שהרכיב את הממשלה החדשה, יכול היה עתה להישען על שותפותיו בעבר. הוא הקים "ממשלת פועלים", מורכבת ממפלגות השמאל, הדתיים והפרוגרסיבים. הציונים-הכלליים נשארו באופוזיציה.

עליית תנועת-החרות בעיירות הפיתוח ובמעברות הוכיחה כי רבים מבין בוחריה התגוררו באיזורים שבהם לא היתה קיימת כלל הסתדרות העובדים הלאומית. הם היו חברי ההסתדרות הכללית. עובדה זו עודדה את התנועה ואת ה.ע.ל. לנסות לפתח סניפים נוספים בישובי-העולים. בצד הנסיון להגדיל את השפעת ה.ע.ל. בסניפים חדשים, התחזקה בתנועה גם המגמה ללכת לקראת אלה המאורגנים כבר בהסתדרות הכללית ולהקים למענם סיעה לאומית שם.

פיטורים פוליטיים של פועלים לאומיים

עם פרסום תוצאות הבחירות התחילו להגיע ממקומות רבים, בעיקר מישובי העולים, ידיעות על פיטורי עובדים שעזרו לתנועת-החרות בימי הבחירות. שוב הוברר כי לשכת העבודה הכללית שימשה מכשיר בידי המפלגה השלטת. גם הנהלת התנועה וגם הסתדרות העובדים הלאומית הגיבו על תופעה זו במלוא החומרה. בחוזר למועצות ה.ע.ל. בסניפים, בחתימת ש. כהן, נאמר:

"נצחונה המזהיר של תנועתנו בבחירות האחרונות הכניס מבוכה בקרב אנשי המשטר. רב רוגזם של אנשי מפא"י על נצחון זה של תנועתנו, נצחון המבשר רעות לעתידו של משטר מפא"י במדינתנו. מפלגת השלטון רוגזת על עצם העובדה שתושבי הפרברים והשכונות, אנשי המעברות ודרי המחנות, רובם ככולם אנשי עמל ועבודה, אנשים המתפרנסים מיגיע-כפיהם, נתנו את אמונם בתנועת ז'בוטינסקי. אותם המוני עובדים שהצביעו הפעם עבור תנועתנו נתונים לשימצה ועלבונות בפי שופרי התעמולה של מפא"י, המכנים אותם "אספסוף" – –

הגיעו אלינו ידיעות על פיטורים שרירותיים פוליטיים: על נישול מעבודה ועל פיטורים שנעשו בגלוי ובשחצנות, תוך טענה: "הצבעת ח" – לך לקבל עבודה אצל בגין".

אנו פונים למזכירי הסניפים בהוראה חמורה ודחופה, לא לעבור לסדר-היום על מקרים כאלה, אלא יש לאסוף אינפורמציה, לדאוג לעדויות ולהודיע לנו בדחיפות על כל מקרה ומקרה. מוסדות ה.ע.ל. יפעלו בדרך

המהירה ביותר בכל מקרה שיובא לפנינו.
נציגנו במרכז הלשכות העלו בעיה זו בכל חריפותה – – – כל הסימנים מעידים שמפא"י תמשיך ותגביר את שיטת ההפחדה וההרעבה – – – בתקופות הקשות ביותר עמדנו איתנים נגד גלים עכורים כאלה. התגברנו עליהם בכוח ליכודנו ורצוננו. על-אחת-כמה עכשו, כאשר מספרנו גדל ותנועתנו הפכה לשניה בגדלה – נדע לעמוד בפרץ ולהתגונן מפני תופעות כאלה".

חוזר אחר, שפורסם מאוחר יותר, באוקטובר 1955, בחתימת ד. יוטן, קורא להנהלות סניפי ה.ע.ל. להרחיב פעולותיהם "לאור ההצלחה הגדולה בבחירות":
" – – – חומת הפחד בפני המשטר, ששלטונו מבוסס על התלות הכלכלית של האזרח, נסדקה. דורשי-עבודה הפונים יום-יום ללשכות, פועלים קבועים, גם במקומות עבודה 'הסתדרותיים', פקידים במוסדות ציבור ועמלים מכל השכבות הפגינו את אהדתם לתנועת ז'בוטינסקי. מעשרות נקודות חדשות פונים אלינו בדרישה להקים סניפי ה.ע.ל. ולפתוח סניפי קופת-חולים. מאות חברים בלתי מאורגנים, וגם חברי ההסתדרות הכללית, מבקשים להצטרף אלינו.
פתיחת סניפים חדשים כרוכה בהוצאות גדולות – עלינו לנצל את האפשרויות שנוצרו ולמלא את חובתנו, להגביר את כוח ההסתדרותנו ולהגדיל את מספר חברינו".

פעילי ה.ע.ל. ומנהלי הסניפים נקראו להיערכות מחודשת, בעקבות ההצלחה בבחירות. הדרישה היתה, מצד אחד להגן על הפעילים מפני שוט הפיטורים שאיימו בו עליהם פקידי הלשכות, ומצד שני – לארגן בשורות ה.ע.ל. את המוני החברים שהצביעו בבחירות עבור התנועה הפוליטית.
אפשר שה.ע.ל. יכלה לפעול בתקופה זו ביתר הצלחה, לולא היתה התנועה הלאומית פוסחת על שני הסעיפים: חיזוק ההסתדרות העובדים הלאומית וריכוז כל המשאבים והמוני החברים בתוכה – או הליכה בדרך קלה יותר, בארגון חברי התנועה בהסתדרות הכללית כסיעה לאומית. עדות לפסיחה זו בהנהלת התנועה היתה ההחלטה לפנות לה.ע.ל. בדרישה לאשר זכות שיכון ב"סלע" גם לחברי תנועה המשתייכים להסתדרות הכללית – דרישה שנענתה אז בשלילה. אכן, מאוחר יותר נקטה חברת "סלע" בקו ליברלי. הזכות להשתכן בדירות "סלע" ניתנה לכל יהודי תושב הארץ; אולם בשנת 1955, כאשר מנחם בגין פנה לועד-הפועל והציע לאפשר לחבר ההסתדרות הכללית לרכוש דירה בשיכון "סלע", נתקבלה החלטה הקובעת:
"הועד-הפועל אינו רואה כל הצדקה לאפשר זכות שיכון בשיכוני ההסתדרות העובדים הלאומית לחברי ההסתדרות השמאלית".

במקרה המיוחד שבו התערב בגין, הוסכם לאפשר את רכישת הדירה מיד שניה על-ידי "חבר ההסתדרות השמאלית", אבל זאת רק "בהתחשב עם הפניה האישית של מר בגין, והיות שמר בגין בפנייתו הדגיש ברורות כי הדבר לא ישמש תקדים למקרה דומה אחר".

קשוי האיגוד המקצועי בה.ע.ל.

הקשיים במחלקה לאיגוד מקצועי בה.ע.ל. התעוררו מייד עם הצטרפות ה.ע.ל. לשכונת העבודה הכללית, עוד בשנת 1948. פקיד ההסתדרות, שלפני-כן שמר על קשר ישיר עם החבר העובד וטיפל בבעיות התעסוקה שלו, איבד את המגע, הן עם החבר העובד, והן עם כלל נושא התעסוקה. הקשר של נציג ה.ע.ל. התרופף, גם ביחסים עם העובדים וגם ביחסים עם המעסיקים. נוסף לכך, חוקי המדינה, והמציאות שיצרו חוקים אלה, העניקו עדיפות מוחלטת ל"ארגון העובדים היציג". תמיד הופיעה ההסתדרות הכללית כארגון היציג, ביחוד מאז הצטרפו אליה הציונים הכלליים, ומאז הצטרפה הפועל-המזרחי לאיגוד המקצועי שלה. גם ארגוני המעסיקים העדיפו בתנאים כאלה לנהל את עניניהם עם ההסתדרות הכללית. התוצאה היתה שכמעט כל ההסכמים הקולקטיביים נחתמו על-ידי ההסתדרות הכללית, והסתדרות העובדים הלאומית נשארה מן הצד, כשהיא משלימה עם עובדות מוגמרות. פה ושם היו מפעלים קטנים ובהם רוב חברי ה.ע.ל., ואלה חתמו על הסכמי-שכר עם ה.ע.ל. – שוב, על בסיס ההסכמים הקולקטיביים שנחתמו עם ההסתדרות הכללית. ה.ע.ל. נשארה בעלת השפעה מסויימת בענפים שבהם היה מספר עובדים גדול: בארגון עובדי המדינה ובקרב עובדי הרשויות המקומיות. גם בין עובדי היהלומים שמרה ה.ע.ל. על מעמד מסוים, וזאת בהשפעת המסורת מן העבר. העובדים הלאומיים היו חלוצי ענף היהלומים בארץ.

פה ושם יכלה ה.ע.ל. לציין הישגים במקומות עבודה, בעיקר הישגים אישיים של חברים שהיו פעילים במקומות העבודה ורכשו את אימון חבריהם. למשל, בינואר 1954 התקיימו בחירות בנמל תל-אביב, ושלושה מתוך שישה חברי הוועד שנבחרו היו חברי ה.ע.ל. – וזאת, בעיקר מפני שהבחירות היו אישיות.

למרות התרופפות הקשרים עם ארגוני המעסיקים, הצליחה ה.ע.ל. להגיע להבנה עם התאחדות בעלי התעשיה בענינים עקרוניים הקשורים בהתפתחותה: נוער עובד לאומי התקבל לעבודה בכל ענפי התעשיה; כספים של חברי ה.ע.ל. שנוכו על-חשבון תנאים סוציאליים הועברו לקרנות ה.ע.ל. באשר לעובדי המדינה, הוטל על נציגי ה.ע.ל. לטפל בראש וראשונה בהפגת

אזירות הפחד ששררה בין אוהדיה במקומות העבודה. בדו"ח הוועדה הפועל לעזירה השמינית נאמר:

"המנגנון הממשלתי שהוקם על-ידי מפא"י וגורוניה על טהרת המפלגות, שמר כל הזמן, ושומר גם עכשו על עמדות המפתח במנגנון, כגון דרגות-שכר, תפקידים וכו'. במצב זה נתקלו נציגי ה.ע.ל. באזירה מורעלת, ותפקידם היסודי היה לפזר את החששות ולהסביר לחברים כי התארגנות בה.ע.ל. אינה מפריעה ואינה גורעת, אלא אדרבה, היא מבססת את מעמדם בעבודה, משמשת להם מגן בעניניהם המקצועיים ומאפשרת להם להביע דעה בלתי תלויה בגורמים ממשלתיים".

במקומות העבודה הוקמו ועדות, ושני חברי הוועדה הפועל, דוד יוטן ומשה ברקוביץ, נבחרו כאחראים על מסע ההסברה והארגון בקרב עובדי המדינה. בינואר 1954 התקיים כנס ארצי של חברי ה.ע.ל. בשרות המדינה, לדיון בבעיותיהם. בכנס הועלו דרישות לשפר את רמת-החיים של עובדי-המדינה ולהעלות את השכר למינימום שיבטיח קיום בכבוד. הכנס גם התייחס לאופי המפלגתי של ארגון עובדי המדינה:

"הכנס רואה ב"איגוד עובדי המדינה", המתיימר לייצג את כל העובדים – שלוחה של מפא"י, האחראית למצבו הירוד של העובד. – – – הכנס קורא לעובדי המדינה להקים נציגות מוסמכת שתיבחר בצורה דימוקרטית על-ידי כל העובדים, למען הקמת ארגון עובדי המדינה, על-מפלגתי, שייצג את כל העובדים ויטפל בעניניהם המקצועיים בלבד".

באותו כנס נבחרה מזכירות ארצית מורכבת מנציגי הסניפים. בשיתוף עם מזכירות זו פיתחה המחלקה לאיגוד מקצועי בה.ע.ל. פעילות ענפה בקרב עובדי המדינה, בכנסים, בפרסום עלוני הסברה, ובעיקר – בהפגת אזירות הפחד מפני המפלגה השלטת.

אחרי הבחירות לכנסת השלישית, כאשר בעקבות הצלחת תנועת-החרות נתגלו תופעות של פיטורים פוליטיים, היה משקל רב לפעילות המזכירות הארצית של עובדי המדינה. הן נסכו בטחון בקרב העובדים, חברי ה.ע.ל., ושמרו על קשר הדוק עם הנהגת ה.ע.ל. והתנועה, כדי למנוע פיטורים שרירותיים של פעילי התנועה.

שביתות פוליטיות – אמצעי לחץ של ההסתדרות הכללית

הלחץ נגד העובד הלאומי הופעל גם באמצעות שביתות במקומות-עבודה על-ידי ההסתדרות הכללית, כשהגורם לשביתה לא היה מקצועי, אלא פוליטי-מפלגתי. לפעמים הוכרזה שביתה, כאשר רוב עובדי מפעל ביקשו

להתקשר עם ה.ע.ל.; לפעמים פרצה השביתה על רקע מפלגתי טהור. כך היה בתל-אביב, כאשר סגן ראש העיר, איש תנועת-החרות, משה איכילוב, החליט להעביר עובד ממחלקת התברואה, שעליה היה ממונה, למחלקת-דרכים, שגם עליה היה ממונה. העברה זו היתה כרוכה בהעלאה בדרגה. וכיוון שאותו פקיד היה חבר ה.ע.ל., טענה ההסתדרות כי השינויים במנגנון בוצעו ללא הסכמת ועד העובדים "היציג", והכריזה על שביתה. בעיריית תל-אביב היה ארגון עובדים מקביל, "בלתי תלוי", מונהג על-ידי הסתדרות העובדים הלאומית. אולם ההסתדרות הכללית לא הכירה בארגון זה. השביתה שהוכרזה במחלקת הדרכים ארכה שבועות מספר, עד שראש העיר חיים לבנון, נכנע וביטל את הוראת סגנו, ששהה באותם ימים בחו"ל. הפקיד הוחזר לתפקידו הקודם במחלקת התברואה. כתגובה הכריזו חברי הארגון "הבלתי תלוי" שביתת-שבת במשרד ראש העיר, וגם הפעם נכנע ראש העיר. הוא הודיע כי להבא לא יחליט בשאלות דומות, בלי להתייעץ עם הארגון "הבלתי תלוי".

התרחב הפער בין עמדות התנועה ובין ה.ע.ל.

פרשת השביתה בעיריית תל-אביב היתה אחת משורה של נושאים שבהם לא הזדהו עמדות ההנהגות של התנועה הפוליטית ושל ה.ע.ל. – וככל שחלפו הימים, ככל שהתחזקה תנועת-החרות, התרחב הפער בין עמדות שתי ההנהגות.

בינואר 1955 התנהל ויכוח חריף בציבור בנושא הקפאת השכר. המצב הבטחוני במדינה התדרדר והלך. פעולות המסתננים הערבים התגברו מיום ליום, ובעקבותיהן – פעולות התגמול. באותו זמן דרשה הממשלה מן העובדים לוותר על דרישות השכר שלהם, והחליטה על מדיניות הקפאת השכר. עתון "חרות" שהיה נתון להשפעת ד"ר יוחנן בדר וד"ר בנימין אבניאל, נקט במדיניות זוהי עם ארגוני המעסיקים. הוא הצדיק את מדיניות הקפאת השכר. אליעזר שוסטק העלה את הנושא בישיבת מרכז התנועה ביום 9.1.55, והודיע כי עמדת ה.ע.ל. היא להעלות את השכר עליה מוגבלת – 3%. התעורר ויכוח על השאלה מי משפיע על מדיניות עתון "חרות", ארגוני המעסיקים, או ארגון העובדים. בדרך כלל הזדהה בגין עם עמדת ד"ר בדר, ובהזדמנויות אחרות, כאשר עלו בישיבות המרכז בעיות שכר, התבטא בגין נגד מתן תוספת יוקר. באחד הויכוחים אף התבטא בחריפות: "במשטר הזה העלאת השכר היא פיקטיבית ולא תעזור לכם. בשום מקום בעולם אין נוהג של מתן תוספת-יוקר. זו תופעה א-נורמלית בארץ". במקום זאת הציע בגין לדרוש שכר מינימום לעובד, אם כי "תנועת החרות איננה צריכה ליצור רושם בין העובדים שהיא מתנגדת להעלאת שכר". הצעת בגין היתה לבטל כליל

את שיטת תוספת-היוקר, תוך קביעת שכר מינימום מודרג, מותאם גם לאינטלגציה העובדת.

גם בנושא נקודות ההתיישבות לא ראה בגין בעין יפה את הצטרפות ההתיישבות כמחלקה ב.ה.ע.ל. בימים 2-1 במרץ 1955 קיימו נציגי נקודות ההתיישבות מועצה בהשתתפות כל הגורמים בתנועה. על הפרק עמדה שאלת עתידה הארגוני של התיישבות הצה"ר-רבית"ר. היו שלוש הצעות: א. להצטרף למרכז החקלאי של ההסתדרות הכללית; ב. להצטרף כמחלקה ב.ה.ע.ל.; ג. לשמור על המצב הקיים, כחלק מן התנועה הלאומית, מסונף לבית"ר. מרבית נציגי ההתיישבות יצאו בחריפות נגד רעיון ההצטרפות לה.ע.ל. הרעיון להצטרף למרכז החקלאי, כדי לפתור בכך את הקשיים הכספיים של המתיישבים – נדחה על-ידי בגין. הוא הציע לא ללכת בדרך זו, בגלל הרושם השלילי שיתעורר בציבור. אבל הוא גם לא הציע להצטרף לה.ע.ל. כמחלקה. הצעתו היתה לשמור על המצב הקיים – והצעה זו נתקבלה ברוב קולות מכריע. ההמשך היה שנציגי ההתיישבות סרבו לשלוח נציג שלהם לוועד הפועל של ה.ע.ל.

הצעת תנועת-החרות לדון על איחוד עם הציונים-הכלליים

ביום 16 בדצמבר 1955, בישיבת מרכז תנועת-החרות, הביא מנחם בגין אינפורמציה מפתיעה, שביקש להתייחס אליה: נודע לו כי הציונים-הכלליים עומדים לנקוט בתכסיס שעשוי להביא להם רק תועלת. הם עומדים להציע הסכם לאיחוד שתי המפלגות. דעתו של בגין היתה, כי אם הפניה תבוא מצד הציונים-הכלליים, לא תוכל תנועת-החרות לדחות אותה, "מפני שהציבור לא יקבל זאת". תשובה חיובית עשויה להביא תועלת לציונים-הכלליים, מפני שתנועת-החרות "היא מפלגה יותר מוכשרת והם יזקפו את הצלחות התנועה לזכותם". הצעתו של בגין היתה, להקדים ולפנות לציונים-הכלליים בהצעת איחוד, מתוך הנחה שדבר לא ייצא מן הפנייה.

כעבור ימים מספר, ב-19 בדצמבר, שלח מנחם בגין אגרת לנשיא הסתדרות הציונים-הכלליים פ. ברנשטיין ובה הצעה לפתוח בשיחות כדי לברר אם קיימת אפשרות להביא לאיחודן של שתי המפלגות, תנועת-החרות והציונים-הכלליים. ההצעה נומקה בהחמרת מצב האומה: "הוא שהניע את חברי מרכז תנועת-החרות ליפות את כוחי לפנות אל כבודו בהצעה זו, על אף ידיעתנו את הבדלי הדיעות בין שתי המפלגות". אם כתוצאה מן השיחות יתברר שישנה אפשרות לקרב את שתי המפלגות ביחסן לעקרונות ההיסטוריים, במדיניות החוץ והבטחון ובשאלות החברה והכלכלה, עד כדי "הפיכת האיחוד מרצוי למצוי", טובא השאלה להכרעת ועידת תנועת-החרות. וכן הדבר לגבי הציונים-הכלליים.

אם יתברר שאין להשיג את הבסיס לאיחוד, תוסיף ללכת כל מפלגה בדרכה – אך את הנסיון לאיחוד יש לעשות.

שתי בעיות עקרוניות עוררו ספקות אם יתכן איחוד בין שתי המפלגות: עקרון שלמות המולדת, שלא היה מקובל על הציונים-הכלליים, ובעיית הקיום העצמאי של הסתדרות העובדים הלאומית ומוסדותיה. זה לא מכבר הצטרפו הציונים-הכלליים להסתדרות הכללית, הם הקימו בה סיעה משלהם, וקיומה העצמאי של ה.ע.ל. עלול היה לשבש את המו"מ על האיחוד.

הסתדרות העובדים הלאומית התנגדה לרעיון האיחוד עם הציונים-הכלליים, הן משום שמפלגה זו נחשבה למייצגת את האינטרסים של בעלי-ההון והמעסיקים, והן משום שבשאלות מדיניות ובטחוניות היו הציונים-הכלליים מתונים יותר, אפילו ממפלגת השלטון.

פ. ברנשטיין, שהגיב על המכתב מייד עם קבלתו, העיר כי צורת הפנייה של בגין והפרסום שניתן לה מצד תנועת-החרות, מעוררים חשש שכוונת הפנייה היתה תעמולתית, יותר מאשר לעצם הענין.

הפנייה של מנחם בגין היתה בבחינת זרע שנזרע בטרם-עת, אולם הזרע נבט. החלו שיחות שנמשכו לסירוגין שנים אחדות – עד שהושג האיחוד.

בסבך הגישושים לאיחוד עם הציונים הכלליים

התנועה הלאומית משנה את פניה – יחס ה.ע.ל. לשיחות עם הציונים הכלליים – בעיות־שכר בתקופת המתח הבטחוני – מרכז חדש לקופת־חולים לעובדים לאומיים – הועידה הרביעית של תנועת־החרות – חשבון־נפש בה.ע.ל. על ועידת־התנועה – בצל "מבצע־קדש" – פנים חדשים כלפי ה.ע.ל. בתנועת־החרות – המאבק לזכות ייצוג במוסדות בינלאומיים – מצוקת האבטלה אחרי "מבצע קדש" – דיונים במרכז התנועה על הצטרפות להסתדרות הכללית – ה.ע.ל. נושאת דבר התנועה בנושאי־עבודה – בית־ספר־מקצועי־ערב לנוער עובד לאומי – לשכות־עבודה ממלכתיות – יובל ה־25 של קופת־חולים – תכניות ה.ע.ל. לביטוח בריאות – חודש המגע עם הציונים הכלליים – מאמרו של א. אקסלרוד ערב ועידת תנועת־החרות.

התנועה הלאומית משנה את פניה

למרות ההנחה של מנחם בגין כי שום דבר חיובי לא ייצא מן המו"מ עם הציונים הכלליים, החלה שורה של שיחות רבות וממושכות בין שני הצדדים שנמשכו חדשים, עד שהופסקו זמנית לקראת הועידה הרביעית של תנועת־החרות.

הרקע לשיחות היה חיובי מכל הבחינות. באוגוסט 1955 הורכבה ממשלה חדשה, בראשותו של דוד בן־גוריון. זו היתה "ממשלת פועלים", בהשתתפות המפלגות "ההסתדרותיות", מפא"י, אחדות־עבודה ומפ"ם, כשהפועל־המזרחי והפרוגרסיבים מחזיקים בתיקים נטולי־השפעה. כל התיקים הכלכליים היו בידי מפלגות השמאל: אשכול – שר האוצר; ספיר – שר המסחר והתעשייה; קדיש לוז – שר החקלאות; בנטוב – שר הפיתוח; כרמל – שר התחבורה. מלבד זאת, תיק הפנים נמסר לברייהודה, מאחדות־עבודה, ותיק הבריאות נמסר לברזילי – ממפ"ם. בממשלה זו יכול היה להתגשם חזון השמאל על "סוציאליזם בימינו". מובנת היתה, איפוא, האכזבה בקרב הציונים הכלליים שהוכו בבחירות, וכל התיקים שהיו בידיהם נמסרו למפלגות השמאל.

המצב הבטחוני בארץ החמיר מיום ליום. ברצועת עזה עודדה מצרים את פעולות "הפידיון" ומרצחים חדרו מן הרצועה לאיזור המרכז, הפילו חללים ונסוגו אל הגבול המזרחי, אל עבר ממלכת ירדן. למרות פעולות־התגמול של צבא

ישראל, השתררה הרגשה של אזלת-יד בריסון מעשי-הרצח. דרך הים לאילת היתה מנותקת, מפני שהמצרים הטילו הסגר על הכניסה לאילת דרך ים-סוף. נשק בכמויות עצומות זרם למצרים מן הגוש המזרחי, וברור היה שמדינות ערב נערכות לקרב-הכרעה נגד מדינת ישראל.

לציונים-הכלליים, שהתרכזו בבעיות משק וכלכלה, לא היו תשובות לבעיות הבטחוניות החמורות של המדינה. בנושאים אלה סמכו על ממשלת בן-גוריון, הן בהיותם בקואליציה והן בהיותם באופוזיציה. לעומת-זאת היתה לתנועת החרות תשובה, בעיקר לבעיותיה הבטחוניות של המדינה. אילו ביקשו הציונים-הכלליים ליצור אלטרנטיבה לשלטון השמאל, יכלו להישען על השקפת תנועת-החרות בנושאים המדיניים; אולם הם לא קיבלו השקפות אלו, ביחוד לא קיבלו את עקרון "שלמות המולדת", לגבי הגבול המזרחי. הפנייה לציונים-הכלליים בתקופה זו היתה מתוך מגמה למצוא נוסחה שתאפשר להם ליצור את איחוד המחנה "הלא פועלי".

בין השנים 56–1954 עלו ארצה כ-750,000 נפש, ועם גל העליה החדשה מצפון-אפריקה, החליטה הממשלה לא לחזור על שגיאות העבר בתחומי השיכון והתעסוקה. הפעם נעשה נסיון לרכז את העולים באיזורי-פיתוח, ולארגן להם עבודות-חוץ בשכר-רעב. בדרך זו הצליחה הממשלה להקים ולפתח איזורים נרחבים בארץ, ביחוד בנגב ובגליל – אולם פיתוח זה היה כרוך בקשיים עצומים שהוטלו על העולים החדשים, אנשים שהיו חסרי אמצעים וחסרי הכשרה מקצועית. בעלי-האמצעים היהודים מצפון אפריקה לא עלו ארצה. הם פנו לצרפת, או למקומות אחרים בעולם. לארץ הגיעו בעיקר השכבות העממיות העניות, מהם רבים חולים. בשנת 1956 נמנו בין העולים החדשים 16,000 חולי גרענת; 1,500 חולי גזזת, 1,000 חולים כרוניים. המדינה לא היתה מוכנה לקליטת עליית-מצוקה כזו. לא היו דירות; לא מקומות תעסוקה – וגם לא מיטות לאישפוז אלפי החולים.

למצב הבטחוני החמור, נוסף, איפוא, מצב כלכלי-חברתי לא פחות חמור. הממוצע היומי של דורשי עבודה בשנת 1956 היה 36,264 עובדים, לעומת 30,992 בשנת 1955. הממוצע היומי של מובטלים רשומים בלשכות-העבודה היה קרוב ל-10,000. אילו נמצאה דרך למזג את שתי המפלגות הלא סוציאליסטיות, כאלטרנטיבה לשלטון מפא"י, אולי אפשר היה לשנות את פני הדברים.

סיעת הציונים-הכלליים בהסתדרות הכללית

מפלגת הציונים-הכלליים היתה מורכבת רובה ככולה מחוגים עצמאיים – תעשיינים, סוחרים, אכרים, אנשי "האיחוד האזרחי" שאחדים ממנהיגיו כיהנו

עוד בימי המנדט כראשי-ערים, ואתם שרידים מאנשי "סיעה ב'", מ"ברית הציונים הכלליים", הסיעה המתפצלת הימנית במפלגת הציונים הכלליים – רובם בעלי מקצועות חופשיים. עד שנות החמישים הראשונות כמעט שלא היו בהנהגת המפלגה עובדים שכירים. מעמד הפועלים היה מחוץ לתחום מוסדות ההנהגה של המפלגה.

לקראת הבחירות לעיריות, בשנת 1950, השתנה משהו גם במפלגה זעיר-בורגנית זו. המוני העולים שהתיישבו במרכזי הארץ – בתל-אביב, פתח-תקוה, רמת-גן ונתניה, התפרנסו כשכירים. הם היו בעלי זכות בחירה, ובידיהם ניתנה אפשרות לבחור בראשי הערים שבהן ישבו. בתקופה זו נעשה מאמץ מצד הנהגת הציונים-הכלליים להגיע אל העולים-השכירים. ישראל רוקח בתל-אביב, יוסף ספיר בפתח-תקוה, אברהם קריניצי ברמת-גן ועובד בן-עמי בנתניה – עשו כמיטב יכולתם כדי לקרב את העולים החדשים. יש לזכור שזו היתה תקופת הצנע והפיקוח, תקופת השר דוב יוסף, וראשי הערים שייצגו את המסחר החופשי ואת היזמה הפרטית, עוררו תקוות למשטר ליברלי יותר. הגל שסחף את כלל האוכלוסיה בארץ והביא לשגשוג הציונים הכלליים, סחף גם את ציבור העובדים.

עליית הציונים-הכלליים בבחירות בראשית שנות החמישים פתחה, איפוא, פתח לשילוב עובדים שכירים, לא רק כספקי-קולות, אלא גם בתפקידי-מפתח במפלגה. מעתה ביקשו השכירים במפלגה לבצר לעצמם עמדה של כוח. בבחירות הפנימיות של המפלגה שהתקיימו בתל-אביב בשנת 1952, התייצבה סיעת-עובדים בהנהגתו של שמחה נורנברג. סיעה זו הצליחה בבחירות וזכתה להשפעה ניכרת בסניף תל-אביב.

עוד בימי המנדט, בראשית שנות השלושים, התארגנה קבוצת עובדים ציונים-כלליים במסגרת של איגוד עצמאי, "איגוד העובדים הציונים הכלליים". הקבוצה היתה קטנה, התקיימה למעשה רק בתל-אביב, בה הקימו גם קופת-חולים עצמאית. אולם לשרות-רפואי זה לא היו סניפים בשום מקום אחר בארץ. לא היו ל"איגוד" משאבים – לא אמצעי מימון ולא כוח אדם – כדי לפתח בארץ רשת של מוסדות ומרפאות. בחיפה, למשל, הצטרפו הציונים-הכלליים לקופת-חולים של ה.ע.ל. – ואילו במקומות אחרים, גם יזמה כזו לא היתה, אולי מפני שמספר השכירים במפלגה היה קטן.

אחרי הבחירות לרשויות המקומיות, התבצר בתל-אביב גרעין חזק של שכירים במפלגה. גרעין זה התחזק, בעקבות ההצלחה בבחירות הפנימיות. עתה נעשהנסיון נוסף: להתמודד במערכת הבחירות שהיו צפויות בהסתדרות הכללית ולהקים שם סיעה עצמאית. הרוח החיה במאבק להקמת הסיעה היה שוב שמחה נורנברג, איש הארגון, עובד שכיר, שכבר רכש לעצמו עמדה בפעילותו בקרב העולים החדשים.

ההחלטה להקים סיעה של הציונים הכלליים בהסתדרות הכללית לא היתה פשוטה כל-עיקר; הן מפני שהנהגת המפלגה היתה רחוקה מבעיות האדם העובד, והן מפני שלא היה כל מכנה-משותף באידיאולוגיה שלה ושל ההסתדרות הכללית. לא הדגל האדום, לא הימנן האינטרנציונל, לא סממני המרכסיות – כל אלה לא תאמו את גישת הציוני הבעל-בית לבעיות מלחמת-המעמדות. שנים מספר לפני כן, ב-1950, הוצא משורות המפלגה מורה, מפני שהצטרף להסתדרות הסוציאליסטית. ההחלטה להקים סיעה בתוך ההסתדרות הכללית חייבה, איפוא, מיפנה באידאולוגיה של המפלגה, בעוד שצמרת המפלגה לא נטתה כלל למיפנה כזה. היא לא הזדהתה אתו ולא האמינה בו. ואמנם המשאבים הארגוניים והכספיים שהקדישה במערכת הבחירות להסתדרות הכללית בשנת 1955 היו עלובים למדי. אולם חוגי השכירים שהתרכזו אז סביב שמחה נורנברג, נכונים היו לנסות את כוחם בהתמודדות בבחירות להסתדרות הכללית, גם ללא תמיכה נלהבת של הנהגת המפלגה. בשלב מסוים הצליחו למשוך לצדם את תמיכתו של ד"ר אלימלך רימלט, בעצמו עובד שכיר, שרכש לעצמו מעמד מסוים בצמרת המפלגה.

הופעת הציונים הכלליים כסיעה בהסתדרות הכללית עוררה חששות בתנועת-החרות, שמא חברי-תנועה המשתייכים להסתדרות, ואין להם סיעה, יתפתו להצביע עבור האיגוד הלא-מרכסיסטי של הציונים הכלליים – וזאת, חרשים ספורים לפני הבחירות לכנסת השלישית. להצלחה בבחירות להסתדרות היתה צפויה השלכה בבחירות לכנסת, ותנועת-החרות שהיתה אז בעלייה, רצתה למנוע את הרושם כי כוחם של הציונים הכלליים עורנו אתם.

כדי להרחיק את אוהדי תנועת-החרות מן הקלפי ביום הבחירות להסתדרות הכללית, פרסם מזכיר התנועה, אברהם דרורי, ביום 22.3.55, חוזר, בו נאמר:

"בראשית מאי תקיימנה הבחירות לוועידת ההסתדרות הכללית. יש להורות מיד לכל חברי התנועה ולאזהריה, שלא ישתתפו בבחירות הנ"ל. ידוע גם ידוע כי מפא"י מעונינת בריבוי מספר המשתתפים. דרושה לה הוכחה, כי ההסתדרות היא מכשיר חופשי, ולא שוט מדכא, מעביר ומשתלט על פת הלחם.

ידוע כי הפעם מנסים הציונים הכלליים להופיע בבחירות ברשימה משלהם. הראשונים ילחצו על חברינו להצביע. האחרונים ינסו לרכוש אותם, ולו בכסף, בטענה של "מה איכפת לכם – חרות אינה משתתפת ואנו נגד מפא"י".

— — — מפלת הציונים הכלליים תהיה ההוכחה הטובה ביותר כי זו מפלגת 'מאה משפחות', שאין לה שורשים בעם ובקרב העובדים".

היחס של ה.ע.ל. לשיחות עם הציונים הכלליים

הבחירות להסתדרות הכללית התקיימו ביום 8 במאי 1955. מספר המצביעים היה 410,435, 70% מכלל בעלי-זכות הבחירה. התוצאות היו: מפא"י - 57.74%; אחדות-עבודה - 14.61%; מפ"ם - 12.54%; המפלגה הפרוגרסיבית ('העובד הציוני') 5.25%; הציונים-הכלליים - 3.81%. (בערים הגדולות קיבלו הציונים-הכלליים 4.5%).

מתוצאות הבחירות נראה כי הציונים-הכלליים נהנו בכל-זאת גם מקולות אוהדי תנועת-החרות. מכלי-מקום, מעמדם של חוגי השכירים במפלגה שנחשבה עד אז ל"זעיר בורגנית", נשתנה במידה ניכרת. אמנם לסיעה לא היתה השפעה ממשית בהסתדרות הכללית, אבל מכאן ואילך גברה השפעתה במפלגה וכשפנה מנחם בגין לפ. ברנשטיין בהצעה לאיחוד המפלגות, הפכה סיעת הציונים-הכלליים בהסתדרות לבעיה - או יותר נכון, קיומה העצמאי של ה.ע.ל. הפך לבעיה, עקב הקמתה של סיעת הציונים-הכלליים בהסתדרות.

אילו היתה הנהגת תנועת-החרות מתייחסת ביתר הבנה ואהדה לקיומה העצמאי של ה.ע.ל., יתכן כי מראשית המו"מ עם הציונים-הכלליים היתה עומדת על דעתה שאין לארגן את העובדים הלא-מרכסיסטיים במסגרת הסתדרות מקצועית שדגלה אדום. ואז עוד היתה הסיעה של הציונים-הכלליים בהסתדרות חדשה, חסרת השפעה, ובמסגרת שהיתה זרה לה. אילו היתה תנועת-החרות יותר נחרצת בעמדתה כלפי ה.ע.ל. - מאמינה בה ודבקה בעקרונותיה - יתכן שבמו"מ אפשר היה ליצור בסיס של הבנה לאיחוד העובדים הלא-סוציאליסטיים בתוך מסגרת מקצועית אחת, תחת דגל כחול-לבן. אולם הנהגת תנועת-החרות התייחסה לנושא האיגוד המקצועי כאל ענין שולי. הנושא המרכזי היה - להקים אלטרנטיבה למפא"י. טבעי הדבר שהתנועה הפוליטית העניקה בשיחות עם הציונים-הכלליים עדיפות לנושאים פוליטיים מרכזיים, כמו ענין שלמות המולדת, ולא לנושא ההתארגנות של ציבור העובדים. כיוון שכך, אפשר היה לדלג על "המכשול" הקרוי ה.ע.ל.; ואם הציונים-הכלליים יתקשו - ניתן לסלק את המכשול ולהקים סיעה משותפת בהסתדרות הכללית.

זו היתה הגישה בהנהגת תנועת-החרות. הנהגת ה.ע.ל. שחשה בגישה זו, לא ששה לרעיון האיחוד עם הציונים-הכלליים. ההסתייגות היתה מתוך מניעים עקרוניים ומעשיים. ה.ע.ל. ראתה בציונים-הכלליים מפלגה של מעסיקים השומרים על האינטרסים של בעלי-הון - מפלגה מעמדית-קפיטליסטית, בעוד שהתנועה הלאומית היתה נגד הקיטוב המעמדי. ה.ע.ל. קמה כדי למנוע מלחמת מעמדות, ואילו הציונים-הכלליים נחשבו למגיני מעמד המעסיקים.

הסתייגות הנהגת ה.ע.ל. מן הציונים-הכלליים נבעה גם מעמדות ציוניות-חלוציות. המפלגה שאתה הציע בגין להתאחד, היתה חסרת מסורת

חלוצית. גישה לנושאי חוץ ובטחון, היתה מאז ומתמיד מרוחקת מעמדות התנועה הלאומית.

כאשר החלו השיחות של הנהגת תנועת-החרות עם הציונים-הכלליים נתנו ראשי ה.ע.ל. ביטוי ברור לדיעותיהם. הם התנגדו לדרך עליה עלתה התנועה. אחד האמצעים לביטוי ההתנגדות היה בנסיון למגע עם ההסתדרות הכללית. לא המגע כשלעצמו היה חשוב, אלא המגע – כתגובה. אם יכולה התנועה לשוחח עם הציונים-הכלליים מעל ראשה של ה.ע.ל. – יכולה ה.ע.ל. לשוחח על בעיותיה עם ההסתדרות הכללית.

שיחות סרק עם הציונים-הכלליים

השיחות בין ראשי תנועת-החרות ובין הציונים-הכלליים התנהלו בביתו של ראש עיריית רמת-גן, אברהם קריניצי. ואם בתחילה התייחס בגין למגע עם הציונים-הכלליים כאל אמצעי שנועד להקדים את הפנייה של הצד השני, מסתבר כי ככל שהתעמק הקשר, גברה גם בתנועת-החרות התקווה לתוצאות חיוביות מן השיחות. ביום 20.1.56 יכול היה בגין לבשר לחברי מרכז התנועה כי "היה רושם שהם נוטים לאיחוד". ההצעה של בגין היתה: "מפלגה אחת, תכנית אחת, הנהגה אחת, דרך אחת וגורל אחד". לא ברור מה היה יחס הציונים-הכלליים להצעה זו, אך הוחלט להמשיך בשיחות באורח סודי, ולעתונות ימסרו הודעות קצרות בלבד. ביום 21 בדצמבר 1955, למחרת הדיווח של בגין במרכז התנועה על שיחותיו בבית קריניצי, קיים הוועד-הפועל של ה.ע.ל. דיון על "מצבנו לאור פניית יו"ר התנועה לציונים-הכלליים". א. שוסטק סקר את הנושא:

"אינני יודע מה יהיה גורל הפנייה הזו, אני חושש רק מדבר אחד – אם יתחיל המו"מ יציגו הציונים-הכלליים כאחד התנאים לאיחוד המפלגות, את כניסתנו להסתדרות הכללית והצטרפותנו לסיעת הציונים-הכלליים. ברור מה פירוש הדבר בשבילנו. ידנו במו"מ עם ההסתדרות הכללית תהיה אז על התחתונה, בידעם היטב שאין לנו ברירה, לאור איחוד המפלגות".

שוסטק סבור היה כי אם אמנם יישמט נושא הטיפול בפועלים מידי ה.ע.ל., על הוועד-הפועל להתפטר. גם דוד יוטן ראה את פתיחת השיחות עם הציונים-הכלליים כענין רציני לה.ע.ל., מפני שהתנועה מצמצמת את נושא האיחוד לתחום המדיני בלבד:

"התנועה צריכה לשאוף להקמת גוף פועלי מאורגן-שיהיה משקל-נגדי להסתדרות הכללית. עלינו להיפגש עם יו"ר התנועה ולהציע לו שיעמיד אחד התנאים לאיחוד, הקמת הסתדרות עובדים אליה יצטרפו כל חברי

המפלגה המאוחדת החדשה. אם הצעתנו זו לא תתקבל על-ידי התנועה – נשוב ונדון בבעיה”.

ש. שיכמן היה אף הוא פסימי:

”לאחר מה שקרה, אין מנוס מהכרעה. אם המו”מ יתקדם, ויש להניח שיתקדם, הרי בגלל בעיית ההסתדרות לא ייכשל המו”מ. בעיית ה.ע.ל. איננה מטרידה את בגין. לאור מצב זה עלינו לדון על עניינינו בצורה יותר מעשית. מתוך הנחה זו הריני מוכן לצעדים דרסטיים מכריעים. עלינו להחליט כי נוכח פנייתו של בגין, פנייה שעשויה להביא לשידוד מערכות בכל המבנה הפוליטי – יש צורך גם בשינוי ערכים בשטח האיגודים המקצועיים. ה.ע.ל. תודיע כי היא תנסה להקים גוש עובדים מאורגן, מחוץ להסתדרות הכללית, או בתוכה”.

עמדתו של שיכמן היתה כי גם במצב החדש שעשוי להתהוות, צריכה ה.ע.ל. לשמור בידיה את הטיפול בענייני העובדים, כגוף מקצועי עצמאי, או בתוך ההסתדרות הכללית. כאן רמז ברור כלפי תנועת-החרות, על עתידה של ה.ע.ל. לדיעה זו הצטרף גם יעקב צ'ינסקי.

שלום כהן ערער על עצם פנייתו של הנהגת התנועה לציונים-הכלליים:

”אני מתפלא כיצד יכלה לבוא הצעה כזו מצד התנועה לציונים-הכלליים. האם יש משהו משותף בינינו? אנו מפלגה פוליטית בעלת עבר מפואר, של חזון, חלוציות והקרבה. לנו יש קו ברור בשאלות מדיניות, כלכליות וכו'. אנו מוכנים לכל קרבן כדי לממש את רעיונותינו. ואילו שותפתנו לעתיד, מה יש לה? לא חלוציות, לא הקרבה, לא חזון ולא עבר. הם תבוסנים בשטח הבטחון, מתנגדים לרעיון שלמות המולדת, ומשתפי פעולה עם מפא”י במדיניות פנים וכלכלה. גישתי לאיחוד כזה היא שלילית בתכלית. אני בטוח שזו תהיה טרגדיה לתנועתנו העולה. אני כבר רואה לנגד עיני את הפילוג ב”תנועה המאוחדת”, מפני שאין מלט אשר ילכד את שתי המפלגות. אנו מייצגים את רוב האביונים והפועלים, ואילו הציונים-הכלליים מייצגים שכבה דקה של אילי-הון, יבואנים ובעלי-המאה”.

ש. כהן הציע לא להזדרז ולא להסיק מסקנות מיידיות. גם הוא סבור היה שאין מנוס ממשא-יומתן עם ההסתדרות הכללית. אך לא בחפזן:

”אין זה הזמן המתאים לפתוח במו”מ. יש להמתין ולראות מה יתרחש סביב הפנייה של בגין לציונים-הכלליים, אז נשוב, נדון ונחליט. וההכרעה שצריכה ליפול היא גורלית, לא רק להסתדרותנו, לעובדים, לאלפי חבריה, אלא גם לתנועה כולה”.

משה ברקוביץ הסתייג מכל קרבה לציונים-הכלליים. ”לא איתם נגבש חזית אנטי-מרכסיסטית. לנו לא נשארה ברירה, אלא לפתוח במגע עם ההסתדרות הכללית”. גם יצחק אפלבוים היה בדעה זו: ”פנייתו של בגין דוחפת אותנו לצעד

כזה. אין לנו ברירה. אנו אחראים לאלפי עובדים ועלינו לעשות זאת למענם".

אברהם אקסלרוד:

"אתמול נופצו האלילים. פסה הקדושה מעניינים עקרוניים. עתה התחלנו גם אנו לדבר על אפשרות כניסה להסתדרות הכללית. אני בטוח שלא נהיה מאושרים שם. אל לנו לדבר על כניסה להסתדרות הכללית, אלא על התמזגות אתה. כל השנים "בלעה" ההסתדרות הכללית ארגונים שונים. אבל לגבינו יהיה המצב שונה. אנו לא "ניבלע", אלא נתמזג, כשוויים".

דיעה דומה השמיע גם א. שחורי. הוא העדיף "להתמזג" עם ההסתדרות הכללית, ולא עם הציונים הכלליים.

מאיר האוס היה נגד הסתבכות בתכססנות. מוטב לפעול בדרך הברורה ביותר. גם אין צורך לדחות את המו"מ עם ההסתדרות הכללית, כי כל דחיה היא מלאכותית. "אינני מחפש את הנוסחה כדי לקבל את אישור התנועה. אני מחפש את הנוסחה, כדי למצוא דרך טובה יותר, למען חיזוקנו".

א. שוסטק סיכם את הדיון:

"אם נתקבל החלטה על רצוננו להתמזג עם ההסתדרות הכללית, נצטרך להביא זאת לידיעת יו"ר התנועה. ואם הוא יתנגד, נצטרך לשקול מחדש את החלטתנו. אולם בגין התבטא כי "הדיון איננו פסול", ואיננו רואה בו בגידה ביסודות קיומה של התנועה. לאור עמדתו זו נוכל לבוא לראש התנועה, ואם נגבש את החלטתנו, נוכל להגיד לו בגלוי כי זו דרכנו. נגיד לו גם כי לא היינו מעיזים ללכת בדרך זו, לולא הציע להתמזג עם הציונים הכלליים. אבל ראשית כל עלינו להחליט מה רצוננו".

אחרי הדיון הוחלט לא להצביע על הצעות, אלא להיפגש תחילה עם מנחם בגין. ובאשר לפנייה לציונים הכלליים החליט הוועד הפועל:

"ההסתדרות כגוף לא תקבע כל עמדה לגבי פנייתו של ראש תנועת החרות מר מ. בגין למפלגת הציונים הכלליים, בדבר בירור אפשרות לאיחוד שתי המפלגות.

חברי ה.ע.ל. המשתייכים לתנועת החרות יקבעו את עמדתם בשאלה זו, בתוך מוסדות התנועה, באופן אישי".

ואילו לעתונות נמסרה הודעה קצרה:

"מאז תוצאות הבחירות האחרונות לכנסת מתקיימים בהסתדרות העובדים הלאומית דיונים בדבר מו"מ על הסכם עם ההסתדרות הכללית. הדיונים טרם נסתיימו והם יימשכו בשבוע הבא".

החרדה בלב חברי הוועד הפועל היתה מוקדמת. כמו שניחש בגין כך היה. בשלב זה לא יצא דבר מן המו"מ עם הציונים הכלליים. בידיעות בעתונים פורסם באותם

ימים כי הציונים-הכלליים עדיין לא אמרו נואש לאפשרות שיבתם לקואליציה עם מפא"י, והסכם עם תנועת-החרות עלול היה לסכל לחלוטין כל סיכוי להשתתפות בממשלה. לא ברור מה האמת בפרסומים אלה. מכל מקום, ביום 22 ביולי 1956, שבעה חודשים אחרי הפנייה הראשונה של בגין לפ. ברנשטיין, יכול היה בגין למסור לחברי מרכז התנועה רק זאת: "הם עמדו על שאלת שלמות המולדת, שלא תחייב את המפלגה המאוחדת" – ולדעת בגין היה ענין "שלמות המולדת" רק עילה לפוצץ את המו"מ. "הם העמידו גם שאלות על בית"ר ועל הסתדרות העובדים הלאומית. עוד מעט תימלא שנה מאז התחלנו במו"מ. יש לסיימו לחיוב או לשלילה, עד ועידת תנועת-החרות".

הועידה עמדה להתקיים ב-1 באוקטובר 1956 ברמת-גן. בשלב זה הסתיים המו"מ בשלילה.

בעיות השכר בתקופת המתח הבטחוני – 1956

שנת 1956 החלה במתיחות בטחונית, שנמשכה ללא הפוגה, עד פרוץ מבצע "קדש", באוקטובר 1956. מוקד המתיחות הקשה ביותר היה ברצועת עזה. אולם גם באיזור ירושלים, גם בגבול סוריה וגם לאורך גבולות השומרון נמשכו יום-יום פעולות מסתננים ומעשי-רצח. פעולות התגמול פגעו קשות בערבים, אולם במקרים רבים עלו בקרבנות כבדים לכוחותינו. באותם ימים זרמו מטעני נשק בכמויות אדירות למדינות ערב, בעיקר למצרים. כדי להתמודד עם הכמויות הללו, נאלצה הממשלה להשקיע משאבים רבים ברכישת נשק-מגן. הוצאות החימוש הכבידו על תקציב המדינה, והעול הוטל על משלמי המסים, שברובם היו שכירים. באותו זמן החליטה הממשלה על הקפאת שכר – הקפאה שפגעה ברמת-החיים של העובדים.

הסתדרות העובדים הלאומית התלבטה קשות בין צרכי המדינה ובין צרכי העובד. מצד אחד לא יכלה להופיע כמתכחשת לצרכי המדינה בעת מצוקתה הבטחונית; מאידך גם לא יכלה להתעלם מצרכי העובד, ביחוד כאשר תנועת-החרות היתה באופוזיציה, ולא היא שנשאה באחריות לקשיים הבטחוניים והמשקיים של המדינה.

אחרי דיונים בועד-הפועל החליטה ה.ע.ל. להקים ועדה מיוחדת לדיון בבעיות השכר, כשהמטרה היא למצוא איזון בין צרכי המדינה ובין צרכי הפרט.

ב-20 בינואר 1956 הקדיש גם מרכז תנועת-החרות דיון על בעיות השכר. שתי השקפות סותרות הסתמנו בדין זה – של בעלי-הון ומעסיקים, ושל ציבור העובדים. ס. לוי תמך בהקפאת השכר, "מפני שצריך לתמוך בלירה וצריך למצוא תעסוקה ליושבי המעברות". גם ד"ר יוחנן בדר היה נגד העלאה בשכר. לעומת

זאת, ב. ארדיטי, א. בן-אלעזר וא. שוסטק התנגדו למדיניות ההקפאה, בגין תמך במדיניות ההקפאה.

מרכז התנועה בחר בועדה, לניסוח החלטות בנושא השכר. ביום 27.1.56 הובאו הצעות הועדה לאישור המרכז. הצעות אלו כללו 6 סעיפים:

1. יש לקבוע סל מזונות מינימלי.
2. יש להעניק תוספת שכר לאלה שמרוויחים למטה מן המינימום.
3. יש לקבוע מדד חדש.
4. יש לקבוע הבדלי שכר לאינטלגנציה העובדת.
5. יש להצמיד את תוספת השכר לפיריון עבודה.
6. יש להבטיח מינימום של 4-5 ימי עבודה בשבוע. למוכסלים יוענקו דמי אבטלה.

א. שוסטק שהשתתף בועדת הניסוח, התנגד להצעה שהתקבלה. הוא תבע להעביר את הנושא לדיון במועצה ארצית של התנועה, בהנחה שבמועצה יהיה רוב לעמדתו. אולם דרישתו נדחתה. בגין אף הוכיח אותו על פניו: "עבור תנועה זו נתנו קולותיהם רבבות פועלים; עבור התנועה המדינית ולא עבור איגוד מקצועי. וגם שוסטק יכול להתגאות בכך".

החלטת המרכז הפכה להיות עמדה עיקבית של עתון "חרות", נגד העלאה משמעותית של שכר העובד. בדיון בועדה הפועל הוחלט להעלות מחדש את הנושא בישיבת המועצה הארצית הקרובה של תנועת החרות. בינתיים פירסמה ה.ע.ל. גילויידעת לציבור העובדים, בו הסבירה עמדתה בנושא מדיניות השכר, עמדה הנוגדת את עמדת התנועה ואת קו העתון.

מרכז חדש לקופת-חולים

בראשית שנות החמישים החליטו מוסדות ה.ע.ל. כי מאחר שקופת-חולים היא חלק משרותי-העזר של ההסתדרות, לא תתקיימה עוד ועידות עצמאיות של קופת-חולים, אלא ועידת ה.ע.ל. תקדיש יום מדיונה לנושא קופת-חולים. אולם לא כך היה בועידה האחרונה, השמינית, של ה.ע.ל., בנובמבר 1954. מסיבה כלשהי לא הועלה נושא קופת-חולים בועידה. כתוצאה, הועלה בראשית 1956 שוב הרעיון לקיים ועידה עצמאית של קופת-חולים. הצורך לקיים דיון עקרוני על השיירות הרפואי של ה.ע.ל. התעורר בחריפות יתרה, ככל שהחריפו היחסים בין תנועת-החרות ובין ההסתדרות. הועדה הפועל ביקש לחזק את הקשר בין השרות הרפואי להסתדרות. הוא גם ביקש להגדיל את מספר חברי מרכז קופת-חולים, ולשנות את הרכבו.

חדשים אחדים דן הועד-הפועל על ענין ועידת קופת-חולים, אבל בסופו של דבר הוחלט לא לקיים ועידה עצמאית של קופת-חולים, אלא לקרוא למועצה ארצית של ה.ע.ל. בסמכות ועידה, ולהביא בפני המועצה את הצעות הועד-הפועל לשינויים בקופת-חולים. המועצה נועדה ליום 3 ביוני 1956. ההחלטה שעתיד היה הועד-הפועל להביא בפני המועצה היתה: "את המיעוט של חברי המרכז, רשאית הועדה המתמדת של המועצה להציע ולבחור כראות עיניה, ואילו הרוב של החברים צריך להיבחר בהסכמת הועד-הפועל".

א. שוסטק שפתח את המועצה המיוחדת, הדגיש בדבריו את המיוחד לקופת-חולים:

"כולנו יודעים להבחין במיוחד את קופת-חולים, לעומת מוסדותיה האחרים של ה.ע.ל. – קופת-חולים איננה רק מוסד עזר, אלא יש לה קהל משלה, המבקש אף הוא ועידה עצמאית, משלו, כדי להתבטא בה. ועל כן, על המועצה הארצית המיוחדת לגשת לבעיות קופת-חולים מתוך אספקט מיוחד".

דוד מלמדוביץ מסר למועצה דו"ח על פעולות קופת-חולים, מאז נבחר המרכז, ב-1951. הוא סיפר על השתלבות נציגי הקופה במוסדות ציבוריים, ממלכתיים, ובמוסדות בינלאומיים. חלק מדבריו הקדיש לנושא הסכסוך עם ההסתדרות הרפואית, סכסוך שביסודו הוא אידיאולוגי: ההסתדרות הרפואית לא ראתה בעין יפה ביטוח מפרנסים עצמאיים במרפאות קופת-חולים. לדעתה נועדה הקופה לשרת את האדם העובד, דל האמצעים, ולא את האמיד, שמסוגל לשלם מכיסו את מלוא מחיר השרות הרפואי. עמדת קופת-חולים מאז נוסדה היתה, שהקופה מהווה גרעין, דוגמה לביטוח ממלכתי. ובמסגרת הביטוח הזה זכאי כל תושב מדינת ישראל להשתייך אליה. "ההסתדרות הרפואית עשתה במשך התקופה נסיונות רציניים, לא רק לעכב את התפתחותנו הנוספת, אלא התכוונה לשבור את מוסדנו, עד לחיסולו המוחלט".

המועצה בחרה בועדה מתמדת, ועליה הוטל להציע את הרכב המרכז החדש. אחרי דיון ממושך החליטה המועצה: "מרכז קופת-חולים יורכב מ-5 חברי הועד-הפועל ומ-10 נציגי הסניפים".

מרכז קופת-חולים הורכב, איפוא, מ-5 נציגי הועד-הפועל, 4 נציגי סניף תל-אביב, 2 נציגי ירושלים, 1 נציג חיפה, 1 נציג פתח-תקוה, 1 נציג נתניה ו-1 נציג ישובי הדרום (באר-שבע).

כיוון שלמעשה נשמרה השפעת הועד-הפועל על הסניפים, נשמרה השפעתו גם על מרכז קופת-חולים. גם בשלב זה נמצאו בצמרת התנועה חברים שביקשו להפריד בין הסתדרות העובדים הלאומית ובין השרות הרפואי שלה.

לקראת הועידה הרביעית של תנועת-החרות

הועידה הרביעית של תנועת-החרות נועדה לימים 4-1 באוקטובר 1956, בעיצומם של ימי הדמים, ערב "מבצע קדש". מה שונה היתה דמותה של תנועת-החרות ערב ועידתה הרביעית, מדמות התנועה ערב ועידתה השלישית, בשנת 1954. כל המציאות הפוליטית באיזור נשתנתה. רוסיה הפכה לבעלת-ברית של נאצר ומילאה את מחסניו כלי-נשק חדישים מכל הסוגים. תעלת-סואץ הולאמה עלידי מצרים, ואנגליה איבדה את שארית השפעתה באיזור התעלה. צרפת נאבקה קשות במורדי אלג'יר כשמנהיגי המורדים מוצאים מקלט וסיוע במצרים. באותם ימים נוצרו תנאים לשיתוף-פעולה בין המערב ובין ישראל, ותנועת-החרות דרשה לנצל שעת-הכושר הפוליטית.

גם המערכת המפלגתית במדינה נשתנתה. בבחירות לכנסת השלישית זכתה תנועת-החרות להישג, שנחשב מפתיע בשנת 1955. במקום 8 צירים בכנסת השניה זכתה ל-15 צירים בשלישית. הסיעה היתה דינמית, לוחמת נגד כל מה ששלטון מפא"י סימל אז. היא לחמה נגד אזלת-היד הבטחונית; נגד אבדן התושיה במדיניות החוץ; נגד משטר הטרורסטים והמונופולים של ההסתדרות הכללית ומפא"י. לתנועת-החרות היו תשובות ברורות, נוקבות, לכל הבעיות שהטרידו אז את המדינה. והתשובות חדרו יותר ויותר ללב ההמונים. תנועת-החרות יכלה בלב בוטח ללכת לוועידתה הרביעית תחת הסיסמה "מאופוזיציה - לשלטון".

היו שאמרו כי תוצאות הבחירות לכנסת השלישית הן ששללו את הדרך ל"ממשלת פועלים", של מפא"י-אחדות-עבודה-מפ"ם. החשש מפני הכוח העולה של תנועת-החרות הוא שאיחד את מחנה השמאל. כתוצאה מהקמת "ממשלת הפועלים" באה נטיה לאיחוד המחנה הלא-מרכזיסטי. ואם בצמרת תנועת-החרות והציונים-הכלליים עדיין לא בשלו התנאים לאיחוד, תמכו רבים בשתי המפלגות ברעיון זה, עד כדי כך שההנהגות בשתי המפלגות נזהרו לא להופיע כנאשמים בכשלוך האיחוד. מכאן היזמה "המקדימה" של מרכז תנועת-החרות בפנייה למנהיגי הציונים-הכלליים; מכאן גם הסחבת בשיחות, מפני שהציונים-הכלליים לא יכלו לדחות בגלוי את היר המושטת של תנועת-החרות.

היו שסברו כי הציונים-הכלליים מסרבים להתאחד עם תנועת-החרות, בגלל הסיכוי לחזור לקואליציה. אבל היה עוד גורם להיסוסי הציונים-הכלליים - המפלגה הפרוגרסיבית, שותפתה בקונפדרציה מפלגתית בתפוצות. הפרוגרסיבים הזהירו כי אם הציונים-הכלליים יתאחדו עם תנועת-החרות, הם יפלגו את המפלגה גם בתפוצות.

ערב הועידה הרביעית רחפה בתנועת-החרות אירה של צבירת-כוח. הסיסמה "מאופוזיציה לשלטון" לא היתה סיסמת-סרק, אלא תחושה עמוקה במפלגה.

היתה אמונה כי התנועה תוסיף לצבור כוח, יחד עם הציונים הכלליים, או בלעדיהם.

מציאות זו במדינה ובתנועה נתנה אותותיה גם בהתייחסות לה.ע.ל. ומוסדותיה. בניגוד לשנת 1954, לא עמדה הפעם ה.ע.ל. במוקד הדיונים, לא לפני הועידה ולא בוועידה עצמה. במוקד הדיונים עמדו הבעיות הבטחוניות והמדיניות; עמדה שאלת ההסתאבות של שלטון מפא"י, לעומת הכוח העולה, הרענן, של תנועת-החרות. ב־18 ביוני הודח משה שרת מכהונתו כשר החוץ, וגולדה מאיר נבחרה במקומו. עדיין לא ידעו אז בציבור את תולדות "העסד הביש" וספיחיו, אולם כבר ידעו שיש בקע במפא"י. פנחס לבון, מזכיר ההסתדרות הכללית לחוד – וצעירי בן-גוריון לחוד. מתחת לפני השטח כבר הונחו הגחלים שעתידיים היו להבעיר את אש השינאה בתוך המפלגה השלטת.

היתה תחושה שהשמאל הולך ונחלש, וימי-כושר פוליטיים מתקרבים למחנה הלאומי. עתון "חרות", התחיל לפרסם בראשית ספטמבר 1956 מדור קבוע, "במה – מוקדשת לבירור בעיות הועידה הארצית ה־4". שבועות מספר נמשך פרסום המדור. רבים וטובים, מושכי העט בתנועה, פרסמו דבריהם מעל במה זו. אולם רק חלק קטן מן "הבמה" הוקדש לנושא הסתדרות העובדים הלאומית. הדעת היתה נתונה לנושאים אחרים, חמורים הרבה יותר, בימי המבחן שבהם עמדה אז המדינה.

בהנהגת ה.ע.ל. השתרשה הדיעה, כי בניגוד לעבר, לא תעמוד הפעם ההסתדרות במרכז דיוני הועידה. בכל זאת, ביום 22 בספטמבר הקדיש הועד-הפועל חלק מדיוניו לנושא הועידה. היה זה דיון קצר, אף כי ברור היה כי קבוצה קטנה מבין צירי הועידה תעלה שוב על סדר היום את ההצעה להקים סיעה לאומית בהסתדרות הכללית. לא נעשתה כל פעולת-התארגנות מצד ה.ע.ל. לפני הועידה. היא לא התערבה במערכת הבחירות הפנימית, ובמידה רבה סמכה על המנגנון שלה, שברוב הסניפים היה זהה עם מנגנון התנועה. בכל זאת הוחלט לקיים פגישה עם צירי הועידה, חברי ה.ע.ל., שכבר נבחרו, "לברור השאלות הנוגעות לה.ע.ל. שיעמדו לדיון בוועידה".

איש לא פילל כי דוקא בוועידה זו, בעיצומה של מערכה בטחונית ומדינית בארץ, תתקבלנה החלטות בעלות השלכות מכרעות בחיי התנועה ובחיי הסתדרות העובדים הלאומית.

הדיונים בוועידה הרביעית של תנועת-החרות

407 צירים נבחרו לוועידה, מ-132 סניפים. בדו"ח לצירי הוועידה נמסר כי 35,800 חברים התפקדו בארץ לקראת הבחירות הפנימיות. מזכיר התנועה, אברהם דרורי, שמסר את הדו"ח לצירים, ייצג למעשה את "החוג הרעיוני", אותה קבוצה שולית שבמשך שנים לא חדלה לדרוש הקמת סיעה לאומית בהסתדרות הכללית. בדו"ח שלו קבע דרורי:

"- - - מספר הקולות אשר קיבלה תנועתנו מבוחרים המאורגנים, מקצועית, בהסתדרות הכללית הגיע לרבות - - - על אלה נמנים אלפי חברי תנועה בסניפים, בהם ההסתדרות הכללית ושירותיה הם היחידים במקום; אלפי חברים בסניפים שבהם אמנם קיימת ה.ע.ל., אך אם מפאת לחץ או מפאת כורח נאלצו להשתייך להסתדרות הכללית - - - חזית החיכוך עם המשטר במסגרת ההסתדרות מבחינתנו אנו היתה עד כה חשופה. התישאר כזו להבא? - - - או אולי במעמדה החדש של התנועה - - - בדרכה מאופוזיציה לשלטון - ניתן עורף לחברינו, נפתח חזית נוספת? - - -"

גם מנחם בגין התייחס לסוגיה זו בנאום הפתיחה המרשים שלו. הוא הניח יסודות לדרך בה תלך תנועת-החרות, כאשר תגיע לשלטון, ויצא מנקודת המוצא של הבחירות לכנסת השלישית, ב-1955:

"בבחירות האחרונות הצביעו למען תנועת-החרות, על-פי אומדן מינימלי, לפחות בין 40-50 אלף אזרחים, פועלים, עובדים, חברי ההסתדרות הכללית. ואנו סבורים כי הוועידה הרביעית לתנועת-החרות תהא זכאית ואף חייבת לדון באיזו דרך לבחור כדי לארגן תחת דגלנו את האזרחים העובדים האלה, חברי ההסתדרות הכללית, שנתנו אמונם וקשרו גורלם בתנועת ז'בוטינסקי.

לא נפרק את הסתדרות העובדים הכללית, אך הממשלה החדשה, בהסתמכה על הרוב בכנסת, תשנה על-ידי חוק את המצב המשונה, חסר התקדים בהיסטוריה וברחבי תבל, בו הסתדרות עובדים היא בעת ובעונה אחת מעבדה בעלת מפעלים צוברת הון - - - החוק גם יאסור לעתיד לבוא על מפלגות פוליטיות ועל איגודים מקצועיים, להקים או לרכוש מפעלים צוברי-הון, מביאי הכנסה".

מתוך נאומו של בגין עדיין לא היה ברור מה יוצע לוועידה ביחס לרבות חברי התנועה המאורגנים בהסתדרות הכללית. הנושא גם לא תפס בדיוני הוועידה את המקום שתפס בוועידה הקודמת. פה ושם שילבו נואמים את ענין ה.ע.ל. בדבריהם. פה ושם נמצאו תומכים, או מתנגדים, לה.ע.ל., אך כל הנושא נראה שולי. צירים

ותיקים חזרו למעשה על עמדות קודמות שלהם. שבתי נדיב דרש לא לפגוע בה.ע.ל. אלא לנסות לתקן פגימותיה. בן-ציון קשת (קצנלבוין) חזר על הצעתו, להצטרף להסתדרות הכללית. אולם הפעם שינה דעתו. יתכן שאפשר להקים סיעה לאומית בהסתדרות הכללית, בלי לחסל את ה.ע.ל. הקיצוני בין הצירים, כפי שצפוי היה מראש, היה כמובן איש "החוג הרעיוני" דוד ישי. הוא לא האמין שאפשר "לתקן" את ה.ע.ל. – הצעתו היתה שהועידה תעביר למושב המועצה הקרוב של התנועה את הדיון בנושא, מתוך מגמה "לא להפריע לתנועה לשלוח זרועותיה לתוככי ההסתדרות הכללית".

על דבריהם של מהיבי ההתארגנות בהסתדרות הכללית השיבו רבים מן הצירים, בעיקר עסקני הסתדרות העובדים הלאומית. אולם גם בוועידה הרביעית – למרות שה.ע.ל. לא נערכה לקראתה – לא הוגשה כלל הצעה בדבר הקמת סיעה לאומית בהסתדרות הכללית, לא עם ה.ע.ל., ולא בלעדיה. לא היה כל סיכוי שהצעה כזו תתקבל. אבל נתקבלה החלטה גמישה, שברבות הימים שימשה אבן-פינה לשינוי דרכה של התנועה.

ההחלטה שנתקבלה בוועידה הרביעית בנושא ההתארגנות המקצועית, היתה מחולקת לשני חלקים:

א. הועידה פונה בקריאה לחברי התנועה העובדים השכירים להצטרף לשורות ה.ע.ל. ולהושיט לה את מלוא העזרה.

ב. הועידה מטילה על המרכז להחליט בהקדם האפשרי על הדרך המתאימה להתארגנותם, למען התנועה, של רבבות חברי ההסתדרות הכללית שנתנו את אמונם בבחירות האחרונות לכנסת, לתנועת-החרות".

מכאן ואילך החלו דיונים בלתי פוסקים במרכז התנועה "על הדרך המתאימה להתארגנותם של רבבות חברי ההסתדרות הכללית", שבחרו עבור תנועת-החרות.

חשבון-נפש בה.ע.ל. על החלטת ועידת התנועה

זמן קצר אחרי הועידה, ב-25 באוקטובר 1956, קיים הועד-הפועל דיון על הנושא: "לאחר ועידת התנועה". פתח את הדיון אליעזר שוסטק:

"שוחחתי עם בגין – סיפר שוסטק – הוא הודיע כי למרות שהועידה לא החליטה החלטה מכרעת בשאלת ההסתדרות, הרי הוא מציע שהסתדרותנו תחדש את הדיונים בסוגיה זו. הוא ביקש שהדיונים יהיו משותפים עם התנועה. הדיון צריך להיות סביב נקודה אחת: אם אנו נוטים לרעיון, להבטיח לתנועה קיומה של סיעה בהסתדרות הכללית, בצד

הסתדרותנו, או שאנו מסרבים ללכת בדרך זו. לקראת הדיונים הבאים אנו צריכים ללכד את כוחותינו ולגלות יזמה. אם יוטל עלינו להישאר בודדים במערכה, נצטרך לפעול בכל כוחותינו כדי להוסיף ולקיים את הסתדרותנו העצמאית".

אברהם אקסלרוד סיפר על ההשתלשלות בועידה:

"בגין עצמו ומקורביו לא ידעו לאן פני הדברים הולכים. היתה זו ועידה גדולה בה שיחקו את משחק הדמוקרטיה. נכנסה בהם 'אידיאה פיקס' להקים בהסתדרות הכללית סיעה, בצידה של הסתדרות העובדים הלאומית. בדר הסביר כי החלטה כזו תדרבן את הפעילות בה.ע.ל. – שוחחתי על הדבר גם עם בדר וגם עם מרידור. הבעתי דעתי כי כל הרעיון הוא חסר טעם ונועד כמזימה נגד ה.ע.ל.

אנו התייחסנו בזלזול לבחירות לוועידה. הם הכינו את הבחירות, בלי שנדאג להתארגנות חברינו ובלי שנדריך אותם. מצדנו אמרנו את דברינו גם בועדות וגם במליאה. אמרנו כי ה.ע.ל. לא תשלים עם הקמת סיעה בתוך ההסתדרות הכללית על-ידי אחרים. התארגנות כזו תהיה מוטלת על הסתדרותנו, אם תחליט בבוא העת על דרך זו. אם נגיד גם כיום את דברינו בצורה ברורה, איש לא יפעל נגד רצוננו".

גם שלמה פיינשטיין התייחס לאדישות ה.ע.ל. ערב הוועידה:

"אנו חייבים לשלם את המחיר עבור חוסר המעש לפני הוועידה. בין כ-400 הצירים יכולנו להיות גורם רב-משקל, אולם עקב יחס הזלזול שלנו לא נבחרו חברינו בבחירות בתל-אביב. עתה עלינו להוכיח לתנועה כי יש לה ענין עם אנשים היוודעים את דרכם, ומסוגלים לעמוד על דיעותיהם. מצב הרוח בין חברי התנועה איננו בעד כניסה להסתדרות הכללית".

משה ברקוביץ:

"השאלה היא באמת מה לעשות עם אותם אלפי חברי תנועה המאורגנים בהסתדרות הכללית. אנו חייבים לתת תשובה לשאלה זו. הדרך העומדת לפנינו היא, אחת מן השתיים: א) ה.ע.ל. תצטרף כגוף להסתדרות הכללית. ב) הסתדרותנו תתחזק ותתעצם, כדי שתוכל להישאר עצמאית בכל מחיר. אני תומך בעצמאות ה.ע.ל. – אבל אין אנו יכולים להמשיך ולפסוח על שני הסעיפים. צריך להגיע בתוכנו להכרעה על דרכנו".

דוד יוטן הביע דעתו כי חברי התנועה שאינם בה.ע.ל. אינם דוקא חברי ההסתדרות הכללית. רבים מאד מהם כלל אינם מועסקים:

"אם מדברים על סיעה בהסתדרות הכללית, יש לדבר על סיעה של אנשים המסודרים בעבודה, ולא על מובטלים. ברור שמחוסרי-עבודה ינהרו אלינו.

משה ברקוביץ

אבל לא נובל לתת להם דבר. לגבי העתיד, תהיה ההחלטה מה שתהיה, אנו חייבים לחזק את ה.ע.ל., להפסיק לדבר על כניסה להסתדרות הכללית ולפעול באורח עצמאי".

מאיר האוס דיבר במרירות:

"אינני יודע למי יעזור הדבר, אם ה.ע.ל. תתחסל. יתכן שיש טעם להצטרף להסתדרות הכללית, יתכן גם שלא. כל עוד היו הדיונים בועד-הפועל שקלתי את הבעיה באורח אובייקטיבי. אבל ברגע שהתנועה החלה לטפל בנושא, התחלתי להרגיש בלחץ. השיקולים שלי, בעד או נגד הצטרפות להסתדרות הכללית, היו כנים. אבל ההצעה בועידה לא היתה כנה, אלא באה מתוך מחשבה תחילה לחסל את ה.ע.ל. – כרגע אני מתנגד לכל דיון על כניסה להסתדרות הכללית.

בועידה הוכח כי אפשר בנקל להרוס בתנועה אדם, ולו יהיה המוכשר ביותר, אם הוא שייך לה.ע.ל., לעומת זאת יעשה קריירה האדם החלש ביותר, אם רק מתנגד הוא להסתדרותנו. אני מאשים את שוסטק על שמעולם לא רצה לצאת למערכה גלויה, כדי להעמיד את עצמנו במקום הנכון. תמיד אנו במצב התגוננות. עלינו לעבור להתקפת-נגד ולפעול בשיטות שיריבינו פועלים בהן".

ש. שיכמן דרש אף הוא לברור אחת משתי הדרכים, ולהיות עקביים בדרך שתיבחר:

“יש לנו שתי דרכים ללכת בהן: 1. עצמאות מוחלטת עם כל הכרוך בכך. 2. מאבק גלוי ולגיטימי למען הרחבת השפעתה של ה.ע.ל. – – – יכולנו להיות בועידה האחרונה חזקים יותר מאשר בועידות קודמות, אולם רק סניף אחד של ה.ע.ל. הופיע בכבוד ולחם את מלחמתה של ה.ע.ל. – זה היה סניף פתח-תקוה, בהנהגת שלמה פיינשטיין. אם נרצה, ואם נפעל בכל סניף וסניף נוכל לשנות את מצבנו ולמצוא את מקומנו הראוי. גם בתנועה יודעים שמשגה חמור יהיה לחסל את ה.ע.ל. ולהצטרף להסתדרות הכללית. אבל הם רצו להשפיל את אנשינו – – – עלינו להגביר את עבודתנו בה.ע.ל., והדבר הזה מחייב שינויים בשיטות עבודתנו”.

דוד מלמדוביץ:

“דו-קיום, של סיעה לאומית בהסתדרות הכללית, והמשך קיומה של ה.ע.ל. – זה אבסורד. עלינו להזהיר את הנהגת התנועה לא ללכת בדרך זו”.

הדיונים בה.ע.ל. – בצל מבצע קדש

הדיון על ועידת תנועת-החרות נמשך בשלוש ישיבות רצופות של הועד-הפועל, בחדשי נובמבר-דצמבר. בינתיים פרצו קרבות בין ישראל ומצרים. ביום 29 באוקטובר 1956 החל “מבצע קדש”. נדמה היה כי הכל במדינה נשתנה והדיונים בועד-הפועל הושפעו לא מעט ממערכת סיני. אליעזר שוסטק, שפתח את הדיון על דרכה של ה.ע.ל. אחרי ועידת תנועת-החרות, התייחס גם למציאות החדשה, בעקבות “מבצע קדש”.

“ברור לנו כבר כי בעיותינו הצבאיות נידחות ובעתיד הקרוב יטרידו אותנו נושאים כלכליים, מפני שיתכן כי עתה יתחיל זרם של הון לזרום ארצה. בעקבות המלחמה טוהרה במקצת האוירה הבין-מפלגתית ושופרה האוירה המוסרית. בימים הבאים תינתן להסתדרותנו הזדמנות בלתי חוזרת להתבססות. עלינו לפעול עתה בכל התחומים – הארגוניים והכספיים”.

שוסטק הציע לקיים שורה של כנסים איזוריים. הוא הציע שה.ע.ל. תחדש את מגביתה העצמאית, “קרן העובד הלאומי”. על ה.ע.ל. יהיה גם לתבוע 25% מן הכספים שהמגבית המאוחדת מקציבה לתנועה הלאומית. “עלינו להרחיב פעילותנו הכלכלית בשטחים שונים – במחלקה החקלאית, ב”סלע”. יש גם לפתח פעולה תרבותית-כלכלית ולהתמסר לנושא האיגוד המקצועי”.

גם אקסלרוד היה משוכנע כי בעקבות מלחמת “קדש” הולכת המדינה לקראת גיאות כלכלית. הוא הציע לא לפסול מראש אפשרות הצטרפות להסתדרות הכללית, אבל בשום פנים ואופן לא להסכים לארגונם של חברי התנועה אשר כבר נמצאים בתוך ההסתדרות, כסיעה עצמאית.

בשלב זה סיכם שוסטק את הדיון בשתי החלטות עקרוניות:

1. כל הויכוח שהתנהל לאחרונה בוועדה הפועל בענין ההצטרפות להסתדרות הכללית – מוסר מעל הפרק.
2. ה.ע.ל. תפתח בפעולה כספית עצמאית בארץ ובחו"ל. בשלב ראשון תוקם "קרן העובד הלאומי". להנהלת הקרן נבחרו שלמה פיינשטיין, יצחק אפלבויס ודוד יוטן.

בכך לא נסתיימו דיוני הוועדה הפועל על תוצאות ועידת תנועת החרות. ב-29.11.56 התחדש הדיון, הפעם לאור ההחלטה לסגת מסיני. התקוות הורדות על פריחה כלכלית במדינה, בעקבות כיבוש סיני, נכזבו במקצת. אולם הלב היהודי החם התעורר למראה גבורות ישראל במלחמה. היה סיכוי לפתוח גם את היד הקמוצה של תורמים. הוועדה הפועל החליט להשתלב במגביות בתפוצות, כדי לבסס את פעולות ה.ע.ל., וכשותף למגביות הציע את בית"ר, שגם חלקה היה דל בהקצבות הסוכנות היהודית. באותו זמן החליט הוועדה הפועל להקים חברה לביצוע עבודות חקלאיות, בשיתוף עם הון פרטי.

פנים חדשים כלפי ה.ע.ל. בצמרת תנועת החרות

אחת ההחלטות של הוועד הפועל, בעקבות ועידת תנועת החרות, היתה לצאת במסע הסברה בסניפים ולספר לחברים על פעולות ההסתדרות ומוסדותיה, על עמדות ההסתדרות בשאלות עבודה ומשק, ועל עקרונותיה, כמגשימה משנתו הסוציאלית של זאב ז'בוטינסקי. במשך שבועות אחדים התקיימו בכל הסניפים הגדולים של ה.ע.ל. כנסים איזוריים רבי-משתתפים, בהם סיפרו חברי הוועדה הפועל על פעולות ההסתדרות ועל תכניותיה. חברים הציגו שאלות, ניתנו תשובות, ומחלקת ההסברה של ה.ע.ל. השתדלה לתת פומבי לכנסים אלה, לפחות בעתון "חרות". אולם חברי הוועד הפועל הופתעו מאד, כאשר נודע להם כי מערכת העתון קיבלה הוראה לא להקדיש יותר מדי שורות לנושא ה.ע.ל. היו חילופי דברים בין הנהלת התנועה ובין ה.ע.ל., אולם לחברי מערכת העתון היה ברור כי הסתדרות העובדים הלאומית איננה עוד מוסד שהנהגת התנועה רוצה ביקרו. לא זו בלבד שהקו האידיאולוגי בנושאי כלכלה וחברה נקבע במערכת, בניגוד לעמדת ה.ע.ל., אלא שגם פרסום ידיעות על ה.ע.ל. נעשתה מעתה תחת עין בוחנת של הנהלת התנועה.

גם בשאלות כספיות התגברו הקשיים ביחסים בין הנהלת התנועה וה.ע.ל. הכספים שהוקצבו עלידי המגבית המאוחדת למטרות מפלגתיות

"קונסטרוקטיביות", ונועדו גם למוסדות ה.ע.ל. – נשארו בגזברות התנועה. לפי בקשת הועד הפועל התקיימה ב-19.11.56 ישיבה עם ראש מחלקת הכספים בתנועה באותו זמן, יעקב מרידור. בפגישה השתתפו א. שוסטק, ד. מלמדוביץ, י. ולקר, ש. שיכמן ומ. האוס. אחרי ששוסטק גולל את קשייה הכספיים של ה.ע.ל., הזכיר האוס למרידור את הבטחתו בוועידה העולמית של חרות-הצה"ר: "שהוא לוקח על עצמו את האחריות לכל ההתחייבויות, וישמור עליהן במלואם". בתשובה סיפר מרידור על קשייה הכספיים של תנועת-החרות. הוא הציע לה.ע.ל. לפתוח במגביות עצמאיות באיזורים מסויימים בתפוצות. אבל באפריקה הדרומית, בה היה ריכוז גדול של חברי התנועה הלאומית – אסר על ה.ע.ל. לקיים מגבית עצמאית. "באפריקה הצפונית – תפעיל ה.ע.ל. את מגבית הליגה למען העובד הלאומי. בכל יתר הארצות – ייקבע הסדר של מגביות עם התנועה הלאומית".

בישיבות הועד הפועל נשמעה שוב ושוב הדיעה שאת הקצבות המגבית, בשיעור של 25% מן הניתן לתנועת-החרות, אפשר לקבל ישירות מן המגבית. אבל כנראה שראשי ה.ע.ל. לא רצו להוציא החוצה את חילוקי הדיעות שהתעוררו במחנה הלאומי, בעניני כספים.

ה.ע.ל. החלה במגביות, אולם השעה לא היתה כלל נוחה לכך. דעת התורמים בתפוצות היתה נתונה לבעיותיה הבטחוניות של ישראל, ולא לבעיות שוליות, כמו מוסדות-עזר לפועלים. בכל זאת, מגבית "הליגה" הביאה פרי. גם בתקופת מבצע "קדש" אפשר היה לאסוף בתפוצות תרומות למען השרות הרפואי של העובד הלאומי. עבור קופת-חולים תרמו, בעיקר ציוד רפואי.

היה נסיון להקים בארץ "קרן העובד הלאומי", אולם בתקופה זו היה המצב הכלכלי רעוע למדי, רמת-השכר של העובדים ירדה, וקשה היה לפתח את הקרן. ביחסים המתוחים שהשתררו בין התנועה הפוליטית והנהגת ה.ע.ל., יש ענין מיוחד בפנייה של מזכיר התנועה אברהם דרורי, אל הועד-הפועל, בה ביקש סיוע "להרחיב את עבודת התנועה". הצעתו היתה שהועד הפועל יעמיד אחת לשבוע לרשות התנועה, ליום תמים, מכונית המופעלת בשירות ההסתדרות, "בלי או עם נהג".

המאבק למען זכות ייצוג במוסדות בינלאומיים

מדי שנה חזר על עצמו המאבק של ה.ע.ל. לזכות ייצוג במוסדות בינלאומיים, ובעיקר בארגון העבודה הבינלאומי. מכתבי הועד הפועל לוועדת המנדטים של הארגון, הפניות לערכאות משפטיות בארץ – כל אלה לא הועילו הרבה. בנושא זה קשה היה לפרוץ את החזית המשותפת שהיתה קיימת בין ההסתדרות הכללית

נציגו ה"ע.ל. בוועידת "א.י.ס.א." –
 במרכז ממוקן לשמאל: עו"ד ד. ינובסקי, דוד מלמדוביץ' וה"ר ראובן כצמלסון, מנהל
 קופת החולים עממית.

זק-סוסטל, שליט צרפת באלג'יר, מעמודי החורף של ברית ישראל-צרפת, בביקור בועד
הפועל. לימין סוסטל אריה בן אלעזר, משמאל לרעייתו - ד. חוטן, ד"ר ש. צ'ירטוק,
א. שוסטק, ד. מלמדוביץ, ר. ילין וש. כהן

ומשרד העבודה של ממשלת ישראל. מאבקה של ה.ע.ל. גרם אי-נוחות למוסדות העבודה בארץ, ומפעם לפעם נתבקש הועד הפועל לא להוציא את הסכסוך לפורום חיצוני. אולם, באותה מידה אפשר היה לדרוש מן הצד השני שלא יגרום לסכסוך, שלא ימנע את זכות הייצוג מה.ע.ל., ואז לא יהיה מה להסתיר בבית. רק בארגון הבינלאומי לבטחון סוציאלי ("א.י.ס.א.") הוסיפה ה.ע.ל. להשתתף. ב-14 באוגוסט 1956 התקיימה ועידת "א.י.ס.א." בדניה. את מוסדות ה.ע.ל. ייצגו, ד"ר ש. צ'רטוק – מטעם קופת-חולים, דוד יוטן ויצחק אפלבוים – מטעם הועד הפועל. דו"ח על השליחות מסרו יוטן ואפלבוים בישיבת הועד הפועל: "האווירה כלפינו היתה נוחה וחיובית. התעוררה בעיה, כאשר נודע לנו כי בוועידה משתתפת משלחת מגרמניה. דרשנו ממארגני הוועידה להרחיק אותנו ממשלחת זו, כדי למנוע מאתנו את הצורך לבוא אתם ביחסים חברתיים. דרישתנו נענתה בהבנה". בוועידה הושמעה סקירה על פעולות ה.ע.ל. בארץ, וסקירה על פעולות ההסתדרות הכללית.

נציגי ה.ע.ל. בוועידה ניצלו את ביקורם במערב אירופה, לבדיקת אפשרויות להקמת "הליגה למען העובד הלאומי" בארצות מערב אירופה. ואמנם גרעינים של "הליגה" הוקמו במרכזי התפוצות באנגליה, הולנד, שוודיה ושווייצריה. בשווייצריה הציע את עצמו עורך-דין בעל מוניטין לטפל בהופעת נציגות ה.ע.ל. בארגון העבודה הבינלאומי. אבל בינתיים קמה בה.ע.ל. המחלקה המשפטית, בהנהלת עו"ד ד. ינובסקי, ומחלקה זו המשיכה במשך שנים רבות לנהל את המאבק הציבורי והמשפטי למען קבלת זכות ייצוג בארגון העבודה הבינלאומי.

מצוקת אבטלה בתום מערכת "קדש"

במערכת "קדש" זכתה ישראל להישג צבאי אדיר – ולכשלוך מדיני מוחץ. ממשלת ישראל, בלחץ שתי המעצמות, ארצות-הברית ורוסיה, החליטה לסגת בהדרגה מכל השטחים שנכבשו במלחמה. ההישגים הממשיים העיקריים במערכה שנשארו בידי ישראל היו – הסרת ההסגר הימי על אילת, ושלל עצום שנלקח מן המצרים במלחמה: כלי נשק רבים מכל הסוגים וציוד צבאי ששימש את צה"ל לאורך שנים. אולם השלל שנלקח, עם כל ערכו הרב, לא הקל על המצוקה הכלכלית שפקדה את ישראל בתום הקרבות. המוני חיילים שחזרו מן המערכה לא מצאו תעסוקה. האבטלה התפשטה בהיקף שלא היה לו תקדים, והיו שאמרו כי תלותה המוחלטת של הממשלה בעזרה האמריקאית, היתה אחד הגורמים לכניעת הממשלה ולהחלטה לסגת מכל סיני ורצועת-עזה. עתון "על המשמר", בטאון של מפלגה קואליציונית באותו זמן, התריע על כך ש-20,000 מובטלים נוספו במשך, אחרי מבצע "קדש".

האבטלה והאינפלציה גרמו לשורה של סכסוכים במשק ושבתות פרצו בענפי הטכטיל, התחבורה והחשמל. ה.ע.ל. דרשה לחוקק חוק ביטוח מפני אבטלה, ובאותו זמן החלה במסע הסברה בסניפים על תכניותיה להקלת מצוקת האבטלה. ה.ע.ל. הוסיפה גם בתקופה זו לעמוד על דעתה ששכר העובד צריך להיות צמוד למדד יוקר המחיה. עמדת תנועת-החרות היתה אחרת בתכלית. בכל גישותיה היתה קרובה, ואפילו זהה, עם עמדת המעסיקים – בעיקר התעשיינים. עמדה זו מצאה את ביטוייה בעתון "חרות", גם במאמרים הראשיים וגם בחלק האינפורמטיבי.

בתקופה זו היתה תנועת-החרות שקועה במערכה נגד הנסיגה מסיני ומרצועת-עזה, בהתמדה ובכשרון ניהלה מסע תעמולה, בארץ ובצרפת, נגד הנסיגה. בעצרות המוניות, בהן השתתפו רבבות מאזינים, התריעה תנועת-החרות נגד סכנות הנסיגה. בין המפלגות לא היו אז שותפות לתנועה בעמדותיה המדיניות הברורות והחד-משמעיות. אולם היו המונים שהאזינו לה, הושפעו ממנה, ומעגל התומכים בתנועת-החרות התרחב, ככל שהתרחבו השטחים בסיני שמהם נסוגה ישראל.

בתקופה זו נותק למעשה המגע בין תנועת-החרות ובין הנהגת הציונים-הכלליים. הנושאים המדיניים שהעסיקו את הציבור בארץ בשלהי שנת 1956 ובראשית 1957 היו – הנסיגה מסיני; הכניעה למעצמות; אבדן כל ההישגים הצבאיים במערכה המפוארת. בנושא זה לא היתה לציונים-הכלליים עמדה משלהם. ואם היתה עמדה כלשהי, היתה קרובה יותר למפא"י מאשר לתנועת-החרות. אולי מכאן הסיבה לניתוק המגע בין שתי המפלגות.

אבל דוקא בתקופה זו החל מרכז תנועת-החרות לדון בנושא שהועבר אליו ע"י הועידה הרביעית של תנועת-החרות – "התארגנותם של רבבות חברי ההסתדרות שנתנו בבחירות את אמונם בתנועת-החרות".

דיונים במרכז תנועת-החרות על הצטרפות להסתדרות הכללית

ביום 31 בינואר 1957 הונח על סדר-היום של מרכז תנועת-החרות סעיף לדיון, "לאור החלטת הועידה הארצית על בעיית ההתארגנות בהסתדרות הכללית". פתח את הדיון המזכיר הכללי, אברהם דרורי:

"אלפים מחברי התנועה הם חברי ההסתדרות הכללית והם נמצאים בה ללא כל עורף. רבבות הצביעו עבור התנועה, מבין חברי ההסתדרות הכללית. העובדות מוכיחות שרבים הם המקומות שבהם אין סניפי ה.ע.ל., ורבים המקומות שבהם מהווים חברינו אחוז ניכר בהסתדרות הכללית, לכן

יש לברר את האפשרות לארגן את החברים שלנו כסיעה של תנועת־החרות בהסתדרות הכללית".

דרורי עמד על השינויים בתחום העבודה שחלו במדינה מאז הועידה הארצית, מאוקטובר 1956. הכנסת עמדה לפני השלבים האחרונים בתחיקת "חוק שרות התעסוקה", לפיו עתידות היו לשכות העבודה הכלליות לעבור לרשות הממלכתית. בכנסת החלו אז שלבים ראשונים בתחיקת חוק סכסוכי עבודה. דרורי הסביר בישיבת המרכז:

"במקרה שיחוקקו את החוקים לא תוכל עוד ה.ע.ל. לעזור לחבר ---".
בגין התערב בקריאת ביניים:

"אין המרכז יכול להחליט על פירוק ה.ע.ל.".
דרורי הציע, איפוא, לחלק את הדיון לשני חלקים: שאלת הקמת הסיעה בהסתדרות הכללית, והמשך קיומה העצמאי של ה.ע.ל.

ד"ר שמשון יוניצ'מן הציע להעביר את השיקול להחלטת מנהיגי ה.ע.ל.:
"יש לשקול מה עדיף, נסיון להקים סיעה בהסתדרות הכללית, או לחזק את ה.ע.ל.; אינני מאמין שמפא"י תסכים לקבל בהסתדרות הכללית סיעה של תנועת־החרות".

ד"ר יוחנן בדר:

"יש לנו חברים ואוהדים רבים בהסתדרות הכללית - האם יש סיכוי להעבירם לה.ע.ל.? ודאי שלא! כי אילו היה סיכוי היו מזמן מעבירים אותם. בהצ"ח היה חוק לפיו חוייבו חבריה להשתייך להסתדרות העובדים הלאומית. בתנועת־החרות לא יכלו חברינו לעמוד בחוק כזה - - - אין לנו דרך, אלא לארגן סיעה בהסתדרות הכללית, ביחוד כיום כאשר ההסתדרות הכללית עומדת לקבל סמכויות רבות. אינני חושב שצריך להעביר את השיקול לועד הפועל של ה.ע.ל. - ההצעה שלי היא להחליט כי: המרכז מטיל על ההנהלה תוך התייעצות עם הועד הפועל של ה.ע.ל., לברר את אפשרות ארגון חברי ה.ע.ל. בתוך ההסתדרות הכללית".

הצעתו של ד"ר בדר היתה מרחיקה לכת: יש לארגן לא רק את חברי התנועה שכבר נמצאים בהסתדרות הכללית, כסיעה של תנועת־החרות, אלא צריך להעביר את חברי ה.ע.ל. להסתדרות הכללית, "בהתייעצות עם הועד הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית".

היה זה דיון ראשון על נושא הסיעה בהסתדרות הכללית. אחרי כן הועסק המרכז בנושאים מדיניים מרכזיים, בעקבות המשך ביצוע שלבי הנסיגה מסיני ומרצועת עזה. מנחם בגין שהה בחו"ל, ושוסטק ביקש לא לקיים בהיעדרו דיון על ענין הסיעה. רק ב־17 ביוני הוציא א. דרורי הזמנות לישיבת הועד הפועל, ובהן -

הסעיף על הסיעה. במכתב ששלח לוועד הפועל הזכיר כי הדיון שיתקיים ביום 27 ביוני, הוא המשך לדיון שכבר התחיל במרכז:

”בדיון זה הועלתה הצעה לשמוע את חוות הדעת של חברי הוועד-הפועל של ה.ע.ל. בנדון. לאור זאת, הרינו מתכבדים להזמין את נציגכם להשמיע את חוות-הדעת בשיבת מליאת המרכז”.

הדיון התקיים ביום 28 ביוני. מנחם בגין הציג את הנושא וביקש את נציגי הוועד-הפועל, שהופיעו לישיבה, להשמיע דבריהם. פתח שלום כהן:

”מאז נוסדה ה.ע.ל. קיימת בעיית חברינו הנמצאים בהסתדרות הכללית. התברר כי חברי התנועה בהסתדרות הכללית עזבו לאט-לאט את התנועה. נמצאו תמיד כאלה שחשבו כי עלידי צרופם של בודדים או של קבוצות מאורגנות בתוך ההסתדרות הכללית נפתור את הבעיה. אולם נוכחנו לדעת כי אי-אפשר להחזיק בשתי המסגרות גם יחד. אי-אפשר לקיים סיעה לאומית בהסתדרות הכללית, ובאותו זמן גם לקיים את הסתדרות העובדים הלאומית.

מאז הבחירות לכנסת השלישית החמירה הבעיה, כי אלפים מחברי ההסתדרות הכללית נתנו קולותיהם לתנועתנו. לכן, מובן מדוע בא דיון זה. קיים רצון מוצדק להשפיע על אותם פועלים, חברי ההסתדרות הכללית האוהדים את תנועתנו. אך לדעתי לא נוכל להשפיע שם עלידי הקמת סיעה בהסתדרות הכללית, וכן איני חושב שנוכל לדאוג לחברינו או לייצג את האינטרסים שלהם עלידי סיעה כזאת.

קיימים בהסתדרות הכללית חיכוכים בין המיעוטים המאורגנים שם. ידוע, כי לא די להיות חבר בהסתדרות כדי להנות מן הזכויות, אלא צריך להיות גם חבר מפא”י. ראינו במקומות העבודה שאלה שנפגעו בגלל פיטורים פוליטיים היו חברי ההסתדרות הכללית, ולא חברי ה.ע.ל. – חברינו בהסתדרות הכללית לא ירצו לזהות את עצמם. רבים מהם משלמים מסים לה.ע.ל. ומבקשים לא להזכיר את שמותיהם. אינני סבור שניתן לארגן סיעה בהסתדרות הכללית. ומי שינסה לעשות זאת – ייכשל. לא תיתכן אפשרות להגיע להמונים – עלידי סיעה שם. הרי כבר ראינו את גורל הסיעות האחרות שם, כמו סיעת הציונים הכלליים.

כולנו מאמינים שנגיע לשלטון במדינה, אך לשלטון בהסתדרות הכללית – לא נוכל להגיע. אבל אנו עלולים להשיג את הריסת הקיים, הריסת ה.ע.ל., בה מאורגנים אלפי פועלים. אם תוקם סיעה בהסתדרות הכללית, היא תהיה נשק נגד ה.ע.ל. אנו מיוצגים כיום במועצות לשכות העבודה ובגופים ציבוריים אחרים. כאשר תוקם סיעה בהסתדרות הכללית יטענו כלפינו שאנו מיותרים – ויסודות ה.ע.ל. יתערערו.

הקמת סיעה בהסתדרות הכללית תפסיק את זרם הדם בה.ע.ל. כיום ישנה נהירה של מאות להסתדרותנו, ותיקים וחדשים. בחודש האחרון באו כ-100 בעלי כרטיסים אדומים להרשם אצלנו. עד עכשיו היה ברור שהתנועה מעודדת את הצטרפות לה.ע.ל. וכל עובד שיש לו סנטימנט לתנועה רואה בדבר טבעי את הצטרפותו לה.ע.ל. – כך גם בא אלינו נוער עובד. הקמת הסיעה תפסיק את תהליך הנהירה אל שורותינו. ברור שקיימת בעיה, אבל אני רואה את פתרון הבעיה בהגברת כוחה של ה.ע.ל., ובעזרת התנועה נוכל לשפר את מצב הסתדרותנו.

יש להדגיש כי חבר המאוגד בה.ע.ל. מקבל בכבוד את כל השרותים הניתנים בהסתדרות הכללית: הבראה, דמי-חופשה, מפרעת תגמולין ושרותים אחרים."

בר הועד הפועל אברהם אקסלרוד אמר:

"בעבר היה זמן שחייבתי את הקמת הסיעה בהסתדרות הכללית, אולם לאחרונה השתנתה דעתי. עד הבחירות לכנסת השלישית לא האמנתי שאפשר יהיה להגיע לשלטון, בלי להיות חברים בהסתדרות הכללית. כי ידעתי שהיא תעשה הכל כדי להכשיל אותנו. אך בבחירות האחרונות נעלמו חששותי אלה. התברר כי בבחירות האחרונות הצביעו, זו הפעם הראשונה, המונים מן ההסתדרות הכללית עבור תנועתנו, וגם עבור מפלגות אחרות, לא הסתדרותיות. טעה מי שחשב כי למפא"י ישנה קופת-ברזל של חברים המאורגנים בהסתדרות הכללית ומועסקים במפעליה. במה נבוא להסתדרות הכללית? בסיסמאות על שחרור המולדת? – אלה שמזדהים אתנו, הצביעו עבורנו. אבל במסגרת ההסתדרות ישנם נושאים אחרים שמעסיקים את העובד. האם בנושאים אלה נהיה יותר קיצוניים ממפא"י? הם תובעים תוספת-יוקר, כדי שיוכלו לחיות ברמת-חיים נאותה. מה יש לתנועת-החרות להגיד להם? מי שסבור כי בהקמת סיעה בהסתדרות הכללית נכפיל את קולותינו, יתבונן-נא בסיעת אחדות-עבודה, שגדלה בתוך ההסתדרות. מדוע לא הצליחה סיעה זו? התבוננו מה קרה לסיעה של ד"ר רימלט, האם נהנו ממנה הציונים-הכלליים? הם הלא ירדו בבחירות האחרונות, ואינני בטוח אם הדבר לא קרה להם, דוקא מפני שהם הצטרפו להסתדרות הכללית. אסור לנו להיכנס להסתדרות הכללית – ולהפסיד קולות. שדה-ההתמודדות שלנו הוא בבחירות לכנסת.

ואיך יתכן שמנהיגי התנועה, שיצטרכו לעמוד בראש הסיעה שם, יצטרפו להסתדרות הכללית? אלה שכבר נמצאים שם – אינם יכולים לייצג אותנו. אמנם בעבר סברתי כי כולנו, מגדול ועד קטן צריכים לקום וללכת להילחם

שם. כיום לא תיתכן הליכה כזו. אם ניכנס להסתדרות הכללית – ניכשל שם.

טוב שאנו מתווכחים ומלבנים בעיות – – – ה.ע.ל. צריכה להיות חלק מן התנועה ולהבליט בכך את ייחודה. אם תוקם הסיעה, לא נוכל למנוע מחברינו לעבור להסתדרות הכללית."

בגין פנה לנציגי הועד הפועל בשאלה, אם יש ביניהם מישוהו שדעתו שונה מזו שהשמיעו ש. כהן וא. אקסלרוד. אם לאו – יבקש מאחד מחברי המרכז להשמיע דיעה נגדית. אבל לפני כן ביקש לקבל מנציגי הועד הפועל תשובה על שאלתו: "כאשר החליט לפני כשנה וחצי המרכז, לפנות לציונים הכלליים, כדי לברר את האפשרות לאיחודן של שתי המפלגות, דן הועד הפועל של ה.ע.ל. על הצטרפות להסתדרות הכללית. הרוב החליט אז בעד הצטרפות". מאיר האוס קטע את דברי בגין: "לא היתה הצבעה כלל". מ. בגין:

"יש לעתים רוב בלי הצבעה. אבקש מחבר הועד הפועל להשיב לי אם זו באמת היתה דעת הרוב, ומה הן הסיבות שכיום אין אף אחד בדיעה זו". א. בן אליעזר התערב: ישיבה זו נקראה כדי לשמוע את דעת חברי הועד הפועל, ולא כדי לנהל סימפוזיון.

רשות הדיבור ניתנה, איפוא, לחיים לנדאו:

"ראשית, הערה בנקודה סנטימנטלית: יתכן כי אין בלבי אותו רגש עמוק לה.ע.ל., כמו לחברי הועד הפועל היושבים בדיון. אבל יש לי סנטימנט לה.ע.ל. – שמאחוריה מערכה תנועתית. אין לבטל את אשר עשתה ה.ע.ל. – ונקודה סנטימנטלית זו עשויה להשפיע על חברים רבים. אבל יש לשקול את הבעיה מבחינה תכליתית. אמנם נאמר שאילו היו אביזרים לתנועה; אילו היה ההון הדרוש לה.ע.ל. – היתה ה.ע.ל. מתקדמת ומשפיעה יותר. אך ידוע כי בחמש השנים הקרובות לא תהיה לתנועה אפשרות להעביר הון לה.ע.ל. כדי שתתקדם. ה.ע.ל. לא ניצלה היטב את העליה שזרמה בשנים האחרונות. ברור שכולנו רוצים שההסתדרות שלנו תמנה רבבות רבות של חברים ותהיה לגורם משפיע. אבל כיום אין הדבר כך. והתחיקה בכנסת בחוקי העבודה מפחיתה עוד יותר את תנאי קיומה של ה.ע.ל. מה יהיה כאשר תוקמנה לשכות העבודה הממלכתיות? כיום אין אפשרות לסדר אדם שלנו בעבודה. חברים באים אלינו לבקש עבודה, ואין אנו יכולים לעזור להם. וה.ע.ל. כגורם – לא קיים. היא איננה מכשיר-קליטה של התנועה – למה, איפוא, לקיים אותה? אמנם קיימת נקודה סנטימנטלית – עברה של ה.ע.ל."

בגין קטע את דברי לנדאו ושאלו תכליתית: "האם אתה בעד הקמת סיעה בהסתדרות הכללית?"

חיים לנדאו:

“הציבור בהסתדרות הכללית סגור בפנינו. כדי להגיע לשלטון במדינה – וזה השיקול המכריע – צריך לקחת בחשבון שרוב המצביעים נמצא בהסתדרות הכללית. השאלה היא – האם רצוי להסתער עליהם מבחוץ, או מבפנים? לדעתי, נוח, יעיל וזול – להסתער מבפנים.

איך לעשות זאת? – ישנן שתי אפשרויות: סיעה של התנועה שם, נוסף לה.ע.ל. – ואינני מאמין שבדרך זו נצליח – או סיעה שם ללא ה.ע.ל. באשר לקופת חולים הלאומית, זו מביאה תועלת לתנועה. מאורגנים בה גם כאלה שאינם חברי ה.ע.ל., על כן אפשר להשאיר את קופת חולים הלאומית, גם אם ניכנס להסתדרות הכללית.

צריך ליצור סיעה של חברינו בתוך ההסתדרות הכללית, שתתחיל במערכה בכל שטח ומעל כל במה. נפתחים בדרך זו סיכויים. אין בטחון שנצליח. אבל במלוא הכוח – יש לנסות. פרט לסנטימנט – אין מה להפסיד”.

אקסלרוד בקריאת ביניים: “על מה הויכוח, על חיסול ה.ע.ל. והקמת סיעה הסתדרות הכללית, או על ארגון חברינו שכבר נמצאים שם?”.

מ. בגין:

“הויכוח הוא על ביצוע החלטת הועידה. ישנן שתי אפשרויות:

1. ארגון חברינו בהסתדרות הכללית, על-ידי הקמת סיעה.

2. או כנ”ל, תוך כדי ארגון חברי ה.ע.ל. בסיעה כזאת.

נראה מה טוב לתנועה, לפועל הלאומי. עלינו לפעול על רקע החלטת הועידה”.

שלמה יונגמן:

“אדבר כחבר התנועה ולא כחבר הועד הפועל של ה.ע.ל. – ורק קו זה ינחני. אשר לסנטימנט – אני מתנגד לחיסול ה.ע.ל.; מה טוב לתנועה? – בועידה דובר על הקמת מסגרת שתגן על חברינו בהסתדרות הכללית, ולא דובר על הסתערות על הסתדרות העובדים הלאומית. אמרו כי חברינו שם נמצאים ללא הגנה, והבינתי שהתנועה רוצה לארגנם, כדי שלא יהיו הפקר, וכך לכבוש רבבות בהסתדרות הכללית.

אנשי ההנהגה של תנועתנו סבורים שהם יודעים הכל על הנעשה בתוך ההסתדרות הכללית, אני מציע להם לצאת ולראות, יתבוננו בחיי ההסתדרות. הם יראו מבין שיגרום להם בכיה לדורות. ההסתדרות היא מדינה שעל חוקיה אין לעבור. העברייני צפוי להשמדה מוחלטת. שם החבר הוא פרט, יחיד הנתון ללחצם של פקידים. זו מכונה שרק מי שקרא את “ירושלים מחכה” של ד”ר ייבין יכול להבינה. ישנם החולמים כי מכונה זו

תישבר פעם. לשם אנו רוצים להכניס את זנב האריה, לתוך המלכודת. במידה מסויימת נפרצו כיום חומות ההסתדרות הכללית, מפני שעובד אשר נעשה לו עוול, יכול לזרוק את הפנקס האדום ולהצטרף לה.ע.ל. – – כאשר נגיע לשלטון, והעובדים לא יהיו תלויים בפת-הלחם, יהיה המצב שונה לגמרי”.

הדיון על הקמת הסיעה נמשך בישיבת המרכז גם ביום 25.7.57. שמשון יוניצ’מן התנגד להמשך הדיון על נושא זה במרכז: ”האם אין למרכז התנועה עניינים חשובים יותר לעסוק בהם? זה שלושה שבועות אנו מטפלים בשאלת ארגון חברינו בהסתדרות הכללית. אני מציע להוריד את הסעיף מעל סדר היום”.

בגין דחה את הצעתו של יוניצ’מן. הוא ביקש לתת לכל חברי המרכז אפשרות להביע דעתם. ”המגמה היא לקבל בנדון החלטה לפני צאתי לחו”ל”

אבל יוניצ’מן עמד על הצעתו:

”אני סבור שאין לקבל החלטה בשאלה זו. כל החלטה תכניס אותנו למריבות בתנועה, ואינני רוצה לראות בשאלה זו מנצחים ומנוצחים. קבלת החלטה עלולה להביא רק נזק לתנועה, ואסור לשכוח שאנו עומדים לפני בחירות”.

ד”ר י. בדר:

”אנו קשורים בהחלטת הועידה האחרונה. היה זה דבר חמור אילו לא היינו מחליטים בשאלה זו. יש לנו חברים בהסתדרות הכללית שאינם יכולים לחכות. עלינו להחליט מייד”.

גם שוסטק הציע לדחות את הדיון, עד מועד הבחירות להסתדרות הכללית. אולם בהצבעה נדחו הצעות יוניצ’מן ושוסטק. המרכז המשיך לדון בנושא. בגין הודיע כי ההחלטה חייבת להתקבל בתוך אותו שבוע, ”לכל המאוחר”. באוקטובר 1958 צריכה להתכנס הועידה הארצית של התנועה, ועד למועד זה ”צריך למלא אחרי החלטת הועידה הקודמת בשאלה זו”.

גב’ שושנה רפפורט דיברה בחריפות נגד הקמת סיעה בהסתדרות ”בה יושבים רוצחי אלטלנה”. לדעתה, גם אילו היו באים חברי תנועת החרות המשתייכים להסתדרות הכללית, ומבקשים שהתנועה תארגן אותם – אסור היה לעשות זאת. אבל התנועה איננה עומדת כלל לפני דרישה כזאת. במקום להקים שם סיעה, ”יש לאסור על חברינו להשתייך להסתדרות הכללית”.

בן-ציון קצנבלוביגן דיבר על עברה המפואר של ה.ע.ל., ועל המציאות החדשה בה אין לה.ע.ל. כוח ההשפעה שהיה לה בעבר:

”אינני לוחם נגד ה.ע.ל. ואם אנשי ה.ע.ל. רוצים להמשיך ולקיים אותה, הבה נברר את האפשרות לקיים את ה.ע.ל. ולהקים את הסיעה. אינני מאמין

ד"ר שמשון יוניצ'מן, ד. יוטן, א. שוסטק

שאפשר כיום להעביר את אלפי חברינו מן ההסתדרות הכללית לשורות ה.ע.ל. – גם לא נוכל לקלוט אותם. אנו גם לא יכולים לקלוט בה.ע.ל. את העולים החדשים. אנו עשויים לרכוש השפעה רבה אם נטיל את פעילינו לתוך שורות העובדים בהסתדרות הכללית. הם ישפיעו שם. הם ישאו את דברינו ויוכיחו את הכזב של המפלגות הסוציאליסטיות.

כדי שדברנו יגיע למירב הפועלים; כדי להסיר מעל עצמנו את הדאגה להבטחת עבודה לחברינו, וכדי להביא תועלת לתנועה – יש להחליט על ארגון חברינו בהסתדרות הכללית. באשר לה.ע.ל. – סבורני שהפתרון הטוב ביותר הוא להטיל את כל הכוחות לשם. ואולי כתכסיס, או לשם נסיון, מוטב להוסיף ולקיים את ה.ע.ל. לתקופת־הנסיון".

ד"ר שמשון יוניצ'מן הזכיר כי בועידה בה נתקבלה ההחלטה בענין הקמת הסיעה, חייבו רק 10 אחוזים מכלל הנואמים את הרעיון, וגם הם לא באו בנימוקים משכנעים:

"השאלה היא אם ה.ע.ל. רוצה בארגון הסיעה בהסתדרות הכללית. בלעדיה לא יהיה שום דבר. – – – ואם הם יגידו "לאו" – לא נצליח בהקמת הסיעה. הויכוח במרכז עלול לעבור לסניפי התנועה בארץ, ואז –

במקום שהתנועה תתעסק שנתיים לפני הבחירות בתכניות לחיסול מפא"י – היא תתעסק בויכוח פנימי בשורותיה, ובשאלה כיצד לחסל את אלה המסרבים ללכת להסתדרות הכללית. השאלה איננה עם מי הצדק. השאלה היא, אם הויכוח מועיל לתנועה, בשעה שהיא מתכוננת למערכת בחירות מכרעת. אסור להתחיל בויכוח על הנושא, לפני שנדע מהי עמדת ההסתדרות הכללית לגבי הסיעה.

אני מציע שיו"ר התנועה לא יחווה את דעתו בנושא זה. ולסיכום: כל עוד לא יסכימו חברי ה.ע.ל. לארגן סיעה בהסתדרות הכללית – אין לדבר על הצעה כזו".

אריה בן אליעזר היה נגד ההצעה להקים את הסיעה בהסתדרות הכללית: "ההסתדרות הכללית היא הסתדרות עובדים, או מוסד פוליטי? ואם לפני 25 שנה, כאשר נוסדה ה.ע.ל., היתה התשובה שההסתדרות היא מוסד פוליטי – לא-כל-שכן שהיא כיום כזאת. ה.ע.ל. לא הוקמה כדי להיטיב את תנאי העבודה של הפועל, או כדי להעמיק את מלחמת המעמדות. היא קמה מתוך רגשות לאומיים, נגד המוסד הפוליטי של ההסתדרות הכללית. אם תנועתנו, כתנועה אופוזיציונית, היתה במשך השנים זקוקה למכשיר ששמו הסתדרות העובדים הלאומית – אני משוכנע שבעתים שביום בו תגיע תנועתנו לשלטון, מכשיר כזה יהיה ממש הכרחי לה. ואלמלא היתה קיימת ה.ע.ל., היינו צריכים להקימה. כי בהגיענו לשלטון, וההסתדרות הכללית תנסה להילחם בשלטון הנבחר, אני מעדיף שהסכסוך יהיה בין הסתדרות עובדים הנלחמת במשטר, ובין הסתדרות עובדים התומכת בו, ולא בין הממשלה וציבור הפועלים-המאורגן בתוך הסתדרות אחת.

פה דובר על כך שכדי להגיע לשלטון; כדי לרכוש את קולות הפועלים, אנו חייבים להיות בתוך מסגרת ההסתדרות הכללית. אבל זו עובדה שעשרות אלפי חברי ההסתדרות הכללית הצביעו בעד התנועה בבחירות האחרונות לכנסת. וזה למרות שקיימת ה.ע.ל. – זו הוכחה שקיומה של ה.ע.ל. אינו מפריע כלל לחברי ההסתדרות הכללית להצביע עבורנו.

בכל המפלגות הקיימות במדינה עובר גל של פילוגים וזעזועים פנימיים. המפלגה היחידה שהיא מגובשת ומלוכדת – היא תנועתנו. אני שואל: למה לעורר כעת שאלות כאלה? ... למי זה מועיל? ... למה זה דרוש? ... למה לקבל החלטה על הקמת סיעה בהסתדרות, שאנו לוחמים בה ומתקיפים אותה תמיד? כיצד נבוא אל האנשים במעברות ונאמר להם שההסתדרות הכללית היא רעה, ובאותה שעה אנו נצטרף אליה? אני אינני יודע איך שוברים משטר עלידי השתלבות בו.

הבעיה היא איך לחזק את ה.ע.ל. ולהפכה לגורם במדינה. עם כל

הביקורת על ה.ע.ל., יש לה שטח פעולה עצום, לה ולתנועה, בקרב העובדים.

בסיכום: 1. לו היתה קמה סיעה בהסתדרות הכללית של חברינו הנמצאים שם, או לו הייתי רואה מצד חברינו הנמצאים שם רצון ליצירת סיעה – היה צריך המרכז לקבוע מה לעשות, אם לעזור לחברינו המתארגנים שם או לאו. אבל מצב כזה איננו כיום. 2. ישנו שטח פעולה עצום בקרב העובדים, וה.ע.ל. יחד עם התנועה צריכים לטפל בו. 3. על מרכז תנועת-החרות וה.ע.ל. להקים וועדה שתלבן ותברר את השאלה, איך לפעול בקרב העובדים."

דעתו של ד"ר י. בדר היתה נחרצת, שיש להקים את הסיעה בהסתדרות הכללית. הוא, יחד עם דרורי, היו הכוח המניע המרכזי בתנועה שדחפו לדרך זו. על דבריו של בן אליעזר ענה ד"ר בדר:

"כל המפלגות במדינה, פרט לתנועת-החרות, הקימו שלוחות בהסתדרות הכללית. שם נמצאים רבים מחברינו – בזכות. בתנועתנו מותר להשתייך לכל הסתדרות עובדים שרוצים בה. אינני מסכים לדיעה, שחברינו הנמצאים שם הם בבחינת "אנוסים". הרעיון לקרוא את חברינו לעבור לה.ע.ל. איננו רציני. לפנינו כיום שתי אפשרויות: א. להשאיר אנשינו בהסתדרות הכללית במצבם הנוכחי. ב. לחפש קשר נוסף אתם. לדעתי, הדרך השניה עדיפה. – – –

לה.ע.ל. עבר מפואר. זה חלק מעברה של התנועה. אך מאז קום המדינה אין לה.ע.ל. חלק בייצוג הפועלים בארץ. למעשה התחיל תהליך זה עם הצטרפות ה.ע.ל. ללשכות העבודה – – – סכסוכי עבודה מסתדרים במדינה על-ידי ההסתדרות הכללית, בתוקף חוקי הכנסת. אנו עומדים לפני תהליך בו תלכנה ותצטמצמנה הזכויות והסמכויות של ה.ע.ל. בלשכות העבודה הכלליות. פקידי הלשכות ייהפכו לפקידי המדינה. כדי לשנות את מעמדה של ה.ע.ל. אנו חייבים להגיע לשלטון. אך כדי להגיע לשלטון עלינו להפעיל את חברינו הנמצאים בהסתדרות הכללית – – – כיום אינני מציע שום דבר. אבל יש לבדוק את הנושא – גם במו"מ וגם על-ידי פגישות עם חברינו."

ד"ר ד. דונר, חבר הנהלת התנועה, העלה במרכז את בעיית הפיטורים הפוליטיים, אחרי הבחירות לכנסת השלישית. "התפארנו אחרי הבחירות כי שברנו את הפחד מפני מפא"י" – אבל התנועה לא יכלה לעזור לחברים שפוטרו מן העבודה. הפיטורים היו בסניפים שאין בהם סניפי ה.ע.ל., וגם ה.ע.ל. לא יכלה לעזור. המסקנה: צריך להיכנס להסתדרות הכללית. לא האמצעים קדושים, אלא האידיאל, "וה.ע.ל. איננה יכולה כיום להיות ביטוי ארגוני להצלחת התנועה".

בנימין ארדיטי השיב לד"ר דונר: לא רק אנשי התנועה מובטלים בארץ. והקמת הסיעה לא תפתור כלל את בעיית המובטלים. האבטלה תימשך, היא עלולה רק להחמיר. רבבות פועלים מחוסרי-עבודה נמצאים בארץ, ואם נצטרף להסתדרות הכללית, יהיה גם עלינו לתת את התשובה למובטלים. כי אנו נהיה חלק ממנה. "יש לזכור שההסתדרות הכללית איננה רק איגוד מקצועי, אלא גם מכשיר פוליטי המכוון נגדנו. תמיד אמרנו כי ההסתדרות הכללית היא "אסון למדינה", כיצד נסביר להמונים את החלטתנו להצטרף אליה? ואת ה.ע.ל. לא קל יהיה לחסל. יש בה רבים מפעילי התנועה. האם לא ראו דונר ודרורי את האנשים האלה, כיצד עבדו בימי הבחירות?".

אחרון הנאמים היה אברהם דרורי:

"התנועה איננה נגד הסתדרות העובדים הכללית, בתור שכזו. היא לוחמת בהזדהות בין איגוד מקצועי ובין מפעלים כלכליים. לולא כן לא היינו מתנגדים לה. ישנם פגמים נוספים במוסד הזה: ההימנון והדגל. אבל אני מבקש לזכור שאנו חיים בשנת 1957, וכיום מורכבת ההסתדרות הכללית מאנשים שהדגל וההימנון אינם אומרים להם שום דבר. קיימת עוד הקבוצה של העליה השניה, שהולכת ודועכת, ולמרבתים זה עוד אומר משהו, אך לא להמוני החברים בהסתדרות הכללית. בהסתדרות זו, שבה נחתכים עניינים רבים, שלטת מפא"י. שם אפשר להתחכך עם המשטר. זוהי חזית חשובה ואסור להזניחה. עד עתה הפקרנו את החזית הזאת. ה.ע.ל. איננה מתחככת עם המשטר. נציגינו במרכז לשכות העבודה, ובוודת הערעורים שלה, הודיעו בהופיעם בפנינו כי אינם יכולים להתערב למען עובד שאיננו חבר ה.ע.ל.".

כאן הכחיש שוסטק עובדה זו ושיסע את דרורי בקריאת-ביניים: זה לא נכון. אבל דרורי המשיך לטעון:

"במשטר הקיים כלשכות אין אנו מהווים גורם. בתחום האיגוד המקצועי אין ה.ע.ל. מתחככת עם השלטון; גם לא בקרנות הביטוח וביחסי-עבודה. לשכת-העבודה הולכת ונעלמת. איגוד מקצועי לא קיים למעשה ב-ה.ע.ל. – הוא גם לא יכול להיות קיים, בגלל חוקי המדינה. ה.ע.ל. היא מיעוט בכל המקצועות, ולפי חוקי המדינה אין לארגון של מיעוט מה להגיד באף מקצוע.

מוסד-עזר אחד יש ל-ה.ע.ל. – קופת-חולים. היא טובה הרבה יותר מזו של ההסתדרות הכללית. אולם חברי קופת-חולים לעובדים לאומיים רבים הם עצמאיים, ואינם שייכים ל-ה.ע.ל. – וישנם בארץ 100 נקודות שאין בהן סניפים של ה.ע.ל., ומה נאמר לחברינו שם? האם נפקיר אותם? השאלה היא – מה עושה התנועה למען החברים האלה? ושאלה נוספת:

מה התנועה עושה כדי לרכוש חברים נוספים מקרב אלה המאורגנים בהסתדרות הכללית? אנו רוצים להגדיל את מספר חברינו ותומכינו. היכן אנו יכולים לעשות זאת? בכל נושא אנו אומרים משהו לציבור, אך בשטח אחד, בנושא העבודה, אין אנו אומרים לו דבר. אין אנו יכולים להרשות זאת לעצמנו לפני הבחירות הקרובות.

בהחלטת הוועידה האחרונה כלולים שני סעיפים: 1. קריאה לחברים להצטרף ל-ה.ע.ל. ולהגיש לה את כל העזרה. אבל להחלטה זו לא רבים נענו. 2. לברר את האפשרות של ארגון החברים בהסתדרות הכללית, למען התנועה. כיום אי-אפשר לארגן חברים אלה בהסתדרות העובדים הלאומית".

א. שוסטק:

"עם לב טוב ועם רצון כנה אפשר לעשות זאת. אני טוען שאת העבודה למען התנועה עלינו לעשות יחד ובמשותף. נקים סניפי קופת-חולים וה.ע.ל. בארץ, כפי שעשינו לפני הבחירות. אבל לכך דרוש רצון טוב ולב".

הסיפור על פועלי באר-יעקב

הנושא לא הגיע להכרעה בישיבות מרכז התנועה. ביחסי הכוחות שהיו במרכז לא היה כל סיכוי שההצעה, להקים סיעה בהסתדרות הכללית, תתקבל בהצבעה. לכן הסתפק המרכז בסיכום שלא תאם כלל את החלטות הוועידה. הוחלט להרחיב את רשת המרפאות של קופת-חולים הלאומית במקומות חדשים, בהם ניתן יהיה לבסס גרעינים פעילים של תנועת-החרות.

אבל החתירה נגד ה.ע.ל. בהנהלת התנועה נמשכה, והיא התבטאה גם בהפצת ידיעות שפגעו לא מעט ב-ה.ע.ל. – כך פורסמה בחודש יולי 1957 ידיעה בעתון "דבר", לפיה הודיעו 60 חברי תנועת-החרות בבאר-יעקב כי הם מצטרפים במאורגן להסתדרות העובדים הכללית. לפי ידיעה זו שלחה הקבוצה "פטיציה" למרכז התנועה ובה היא מתריעה על כך ש"ה.ע.ל. היא פיקציה ואין טעם להישאר בשורותיה". לפי אותה ידיעה, הביעו אנשי הקבוצה את דעתם כי בצעדם ההפגנתי "ידרבנו את מנהיגי תנועת-החרות להקים סיעה בתוך ההסתדרות הכללית".

ידיעה זו פורסמה במכוון, בעצם הימים בהם ישב המרכז על מדוכת בעיות האיגודים המקצועיים. בועד-הפועל של ה.ע.ל. לא היה כל ספק לגבי זהות המפרסמים ומטרתם. ביום 21.7.57 כתב מזכיר הועד-הפועל, שלום כהן, מכתב תגובה למרכז התנועה:

"כמובן שהכחשנו את הידיעה, היות ובבאר-יעקב אין לנו כלל סניף

מאורגן, ולפיכך לא היו גם 60 חברי ה.ע.ל. שהחליטו לעזוב את שורותיה ולהצטרף להסתדרות הכללית. אולם הכחשתנו לא ראתה אור בעתון "חרות".

הואיל וכל הידיעה היתה תמוהה בעינינו, החלטנו לברר את מקורה המוזר – – – חששנו כי יד פנימית נעלמת, יד מרכזית בתנועה, יד שאינה אוהדת ביותר את הסתדרותנו, מעוניינת להוציא עליה דיבה רעה כלפי פנים וכלפי חוץ, "כדי לדרבן את מנהיגי תנועת-החרות להקים סיעה בתוך ההסתדרות" – ככתוב ב"דבר".

הנכון הוא כי חשבנו, חרדנו וחששנו, אבל לא היו לנו הוכחות לכך. ולפיכך גם לא פנינו אליכם בנידון מייד עם התפרסם הידיעה המוזרה הזאת.

בד"בבד עם פרסום ידיעה זו ב"דבר" נתקבל מכתב במרכז השלשכות מאת סניף תנועת-החרות בבאר-יעקב בזו הלשון:

'אנו חברי ההסתדרות (חברים בתנועת-החרות, 100 במספר) פונים אליכם בבקשה לאפשר לנו נציג בועדת התור בלשכת העבודה הכללית בבאר-יעקב, בהקדם האפשרי'. מתוך מכתב זה הוברר לנו כי אין כאן יזמה של אנשי המקום, אלא שהדבר נעשה בהדרכת אישיות מרכזית של התנועה – – –

היות ומחוגי מרכז השלשכות נמסר לי כי אנשי המקום, בשיחה עם נציגי הלשכה הודיעו בפירוש כי פנייתם נעשתה לפי הוראת והדרכת מרכז התנועה, והיות ולפי דעתנו יגרום הדבר לנזק כל ישוער גם להסתדרותנו וגם לתנועה, נבקשכם לברר מי אחראי לעצת אחיתופל שניתנה לחברינו התמימים בבאר-יעקב. מי אחראי לפרסום הכתבה ב"דבר"? מי אחראי לניסוח המכתב אל מרכז השלשכות?"

על מכתב זה השיב דרורי, כי הקבוצה היוזמת מבאר-יעקב, לא זו בלבד שלא קיבלה "עידוד", אלא אף ננזפה על המעשה. "מאידך – כתב דרורי – אין לתמוה על פעולה זו, לאחר שחברים מאורגנים בתנועה, גלויים בחברותם זו לעיני כל, שואפים זה זמן רב להבטיח לעצמם עורף ציבורי בהסתדרות העובדים עליה הם נמנים – – – באין הסתדרות עובדים אחרת קיימת במקום".

בתשובתו הוסיף דרורי מספר רמזים עוקצניים כלפי ה.ע.ל., כשהוא מציע לא לנקוט באמצעים נגד היזמה המקומית בבאר-יעקב, מפני ש"אין זו בעיה מקומית, ולא נרצה לראות פתרונות מקומיים בטרם יסכם מרכז התנועה את הדיון בשאלה הידועה ויתווה דרכי-ביצוע של ההחלטה אשר יקבלנה בודאי בסיום דיון זה" – אולי השיב כך דרורי, מתוך הנחה שהחלטת המרכז תהיה בהתאם לדרך שבה ניסו ללכת אנשי באר-יעקב.

שיטה זו של "מארבי" פרסום, כדי לנגח את הסתדרות העובדים הלאומית,

הפכה בהמשך הזמן לתופעה מקובלת בחלקים מתנועת-החרות. אפשר לראות את שנת 1956–1957 כראשית התהליך שבסופו שינה את פני תנועת-החרות ואת פני הסתדרות העובדים הלאומית. התהליך התחיל עם עליית תנועת-החרות בבחירות לכנסת השלישית, כשרבבות עובדים, חברי ההסתדרות הכללית, הצביעו עבורה. בהמשך היתה הפנייה של מנחם בגין לאיחוד עם הציונים-הכלליים, פנייה שלא נתקבלה בעין יפה ב-ה.ע.ל.; אחרי כן היתה ועידת תנועת-החרות, בה נתקבלה לראשונה החלטה ששמה קץ לייחודה של ה.ע.ל. בתנועה הלאומית. אמנם היה בהחלטה סעיף המחייב את "עידוד" ה.ע.ל., אולם היא לא פסלה השתייכות להסתדרות הכללית, ואף פתחה פתח להקמת סיעה לאומית בהסתדרות זו. מרכז תנועת-החרות עוד היה בתקופה זו מורכב מאישים שמנעו התפתחות זו, אולם בחומת האחדות של התנועה הלאומית החלו להתהוות בקיעים של חשדנות, חתרנות, מידות שלא היו מוכרות עד אז בשורות התנועה ובקרב עסקניה. התפתחות זו עוררה מרירות בהנהגת ה.ע.ל. והיא באה לביטוי בישיבת הוועד-הפועל ביום 30.12.56. בישיבה זו העלה א. שוסטק לדיון את ענין ההוראה שניתנה למערכת "חרות", להפסיק לפרסם את הודעות ה.ע.ל. על מדיניות השכר. שוסטק סיפר:

"שאלתי בישיבת התנועה מי אחראי להודעה שניתנה למערכת "חרות", להפסיק את הפרסומים שלנו על מדיניות השכר. אף חבר מרכז לא ידע דבר על ההודעה. דרורי נשאל אם הוא יודע משהו, אך הוא ענה בשלילה. הודעתי אז בפירוש שמזכיר המערכת מסר לנו שניתנה לו הוראה מפורשת על כך. דרורי הוסיף להכחיש והוחלט לקיים למחרת בירור".

הבירור התקיים אצל מרידור, ובסיכומו הורה מרידור לפרסם כל ידיעה המגיעה מהוועד-הפועל. באותה הזדמנות העלה שוסטק בפני מרידור את הפרסומים המגמתיים במדור הכלכלי, המזדהה עם עמדת התאחדות בעלי-התעשייה. שוסטק רצה לדעת אם פרסומים אלה הם בהתאם לקו התנועה. מרידור הכחיש זאת. לדבריו, נכתבו הידיעות והמאמרים על-ידי הכתב הכלכלי, על דעתו הפרטית.

בירור יחסי ה.ע.ל. עם עתון התנועה בפני יעקב מרידור הניח את דעת הוועד-הפועל ולזמן-מה חדלו החיכוכים בין מזכירות התנועה וה.ע.ל. – יותר מזה, שלושה חברים מרכזיים בוועד-הפועל סופחו למרכז תנועת החרות: דוד יוטן, שבתי שיכמן ואברהם אקסלרוד. מעמדה של ה.ע.ל. בתנועה הפוליטית היה איתן.

הויכוח על "מפרדה אבטלה" ו"קרן התעסוקה" בימים של מצוקה

בראשית שנת 1957 החמיר מצב האבטלה וההסתדרות הכללית החליטה להטיל על השכירים "מפרדה אבטלה", בשעור של שכר יום עבודה, לתקופה של 6 חדשים. הנושא הובא לדיון בוועדת העבודה של הכנסת, ונציג תנועת החרות בוועדה, א. שוסטק, התנגד להצעה. דעתו היתה שבמעמסת העזרה למובטלים צריכים לשאת כל בעלי-הכנסה במדינה, ולא רק עובדים שכירים. הוא גם התנגד לגובה "המפרדה", ולרעיון שהכנסות "המפרדה" יופנו ל"קרן התעסוקה" של ההסתדרות הכללית.

הוועדה הפועל דן בנושא בישיבתו ב-31.1.57, והחליט לחייב הטלת מלווה מינימלי מודרג – אם כי גם להצעה זו היו מתנגדים. הדיעה בוועדה הפועל היתה, שבתקופת האבטלה החמורה רוצה האדם העובד לחוש "שהוא עושה משהו למען הסובלים והרעבים" – אבל העזרה חייבת לבוא מצד כל המפרנסים במשק, ולא רק מצד העובד המאורגן.

באותו זמן החליטה ההסתדרות הכללית להעביר את כספי ההבראה של העובדים ל"קרן התעסוקה" שלה. וכיוון שכמעט כל הסכמי-העבודה במשק נחתמו באמצעות האיגוד המקצועי "היציג", היינו של ההסתדרות הכללית, התפרשה החלטת ההסתדרות הכללית, כי ל"קרן התעסוקה" שלה יועברו גם כל כספי ההבראה של פועלים המאוגדים בהסתדרות העובדים הלאומית.

בפני הוועדה הפועל הועמדו שתי אפשרויות לא רצויות: להתנגד ל"קרן התעסוקה", ולהתריע נגד הפקעת דמי-ההבראה של האדם העובד – אולם עקרונית לא יכלה ה.ע.ל. להתנגד לכך שעובד יקדיש חלק מהכנסתו למען המובטל הרעב ללחם, ומה עוד, שדמי ההבראה הם חלק מן ההטבות הסוציאליות שבהן זכה העובד – בעוד חברו המובטל אין לו ולא כלום לקיומו. האפשרות האחרת היתה ש-ה.ע.ל. תכריז על "קרן תעסוקה" משלה, אבל החלטה כזו היתה מתפרשת כהיגררות אחרי החלטות ההסתדרות הכללית.

הוועד הפועל שדן בנושא לא ראה בעין יפה את עצם העובדה שאת כל מצוקת המשטר מטילה המדינה על כתפי הפועלים. ש. שיכמן הציע להקים קרן עצמאית של ה.ע.ל., אבל על בסיס התנדבותי. שלום כהן התריע על החרמת דמי-ההבראה מן העובדים, "מעשה שהוא בניגוד לכל הגיון וצדק. זו ממש גזילה, החרמה שרירותית של כספי ההבראה, ופגיעה בהישגים הסוציאליים של העובדים". א. אקסלרוד הציע להקפיא את הכספים שההסתדרות הכללית תגבה מחברי ה.ע.ל., עד שתוקם רשות ממלכתית שתפעיל את "קרן התעסוקה".

בסיכומי של הדיון יצאה ה.ע.ל. בקריאה להקים "קרן אבטלה ממלכתית", ולא להטיל את כל עומס העזרה למובטלים על כתפי העובדים. בתקופה זו היתה המדינה נתונה בלחצים כבדים, מדיניים וכלכליים. צה"ל היה

בתהליך של נסיגה מכאיבה מכל שטחי סיני ורצועת עזה, ובאותו זמן – חיילי צה"ל שלחמו במסירות-נפש במלחמת "קדש", חזרו לבתיהם, ורבות מהם לא מצאו תעסוקה, פרנסה למשפחותיהם. הרוח האיתנה שהפיחה תקוות כה רבות בלבבות העם, פינתה את מקומה לרוח-נכאים, לימיעצב על נטישת כל הישגי מלחמת "קדש", כשכלכלת המדינה נתונה בזעזועים של אבטלה, מחסור ומצוקה. בתקופה קשה זו במדינה היה הרב לקולה של התנועה הלאומית – והסתדרות העובדים הלאומית היתה חלק מן התנועה. המנגנון של ה.ע.ל. שימש זרוע איתנה במסע ההתפשטות של תנועת-החרות. בעוד המנהיגים מסתערים בככרות הערים ומזעיקים את הציבור נגד מדיניות הנסיגה מסיני ומרצועת עזה, התמסרה ה.ע.ל. למערכה נגד המדיניות המשקית והחברתית. בכנסי-עובדים, במסע הסברה, בעל-פה ובכתב, התריעה הנהגת ה.ע.ל. נגד המשטר שהביא לאבטלה, אינפלציה ופגיעה בהישגיו הסוציאליים של האדם העובד.

ביטוי לעמדות ה.ע.ל. יכול היה לתת אליעזר שוסטק מעל במת הכנסת. הוא היה דבר העובד הלאומי בועדת העבודה של הכנסת ובמליאה, ודבריו זכו להד, גם בעתונות וגם בפרסומים מיוחדים שהופצו כחוברות בציבור. אחת החוברות, בשם "מצוקת האבטלה", כוללת את נאומו של שוסטק בכנסת בינואר 1957, אחרי שהעלה את בעיית האבטלה כנושא על סדר יומה של הכנסת. שוסטק קשר את בעיית הבטחון עם בעיית האבטלה:

"האבטלה איננה עוד בעייה סוציאלית-כלכלית בלבד; זוהי בעיה בטחונית חמורה ביותר. באים אלינו עולים חדשים, עולים בגיל העבודה, והם זוכים ליחס טוב בשטח הדיור ומקבלים עידוד בשטחים אחרים. אולם כאשר הם באים ללשכת-העבודה, אין עבורם יום עבודה, ולא מקום עבודה".

באותם ימים הפגינו פועלים מובטלים מול משרדים של רשויות מקומיות. שוסטק פנה מעל במת הכנסת אל המובטלים: "לא זו הכתובת, לא העיריות ולא הלשכות אחראיות לאבטלה – הכתובת היא הממשלה!".

אברהם אקסלרוד, שדבריו אל ציבור העובדים פורסמו אף הם בחוברת, העלה מחדש את התביעה לביטוח ממלכתי מפני אבטלה. "מהתעשייה בלבד פוטרו לאחרונה למעלה מ-5000 עובדים. אלפים אחרים איבדו מקומות עבודה בבנייה, בעבודות ציבוריות".

אקסלרוד הזהיר מפני נהירת המוני המובטלים אחרי המפלגה הקומוניסטית, זו המפלגה אשר פטרוניהם במוסקבה הכשילו את מדינת ישראל והשמיטו מידה את פרי-הנצחון של מבצע "קדש".

הדברים של ראשי ה.ע.ל. נקלטו בציבור, וברור היה כי הקשר הבלתי-אמצעי בין התנועה הלאומית ובין המוני העובדים מتركז בהנהגת הסתדרות העובדים הלאומית.

באותו זמן הקימה תנועת-החרות "מועצה כלכלית" בראשותו של ד"ר בנימין

אבניאל. מועצה זו קיימה דיונים, ופרסמה חומר הסברה על בעיותיה הכלכליות של המדינה. הקו המנחה במועצה היה קרוב מאוד לקו האידיאולוגי של הציונים הכלליים. במועצה הכלכלית מצאו ביטוי ארגוני המעסיקים, כמו התעשיינים, הסוחרים והאכרים. לא פלא, איפוא, שהיו סתירות בין עמדות המועצה הכלכלית של תנועת-החרות, ובין עמדות ה.ע.ל. מאוחר יותר, בראשית שנות השישים, הקימה ה.ע.ל. "מועצה כלכלית" משלה, ובמידה מסויימת "איזנה" את משקל-היתר שניתן בתנועת-החרות לחוגי המעסיקים.

ה.ע.ל. נושאת דבר התנועה בנושאי עבודה

נואמי תנועת החרות, בהופעותיהם בפני ציבור הפועלים, לא דיברו כנציגי הסתדרות העובדים, אלא כנציגי התנועה הפוליטית. כאשר נאם שוסטק בכנסת, וקבע את עמדותיו לבעיות הכלכליות במדינה, ביטא את עמדת תנועת-החרות, גם כאשר היו אישים בתנועה, ובסיעה בכנסת, אשר עמדותיהם היו קרובות יותר לעמדות המעסיקים. עצם הופעותיו של שוסטק בכנסת יצרו תדמית אחרת לתנועה הלאומית – לא זו שמפא"י רצתה להדביק בה. שוסטק דיבר אל הפועלים, בשם הפועלים. הוא הוקיע את המשטר, הדואג למפעלים הכלכליים של ההסתדרות, על-חשבון העובדים. פועלי "וולקן" ההסתדרותית הכריזו על סכסוך: "ברוך השם, הם כבר מתווכחים במקומי בשאלה זו" – התלוצץ שוסטק: "לשם מה המפעלים האלה שלכם, עם השם "משק הפועלים", כאשר ברגע מסויים, החשבון עם הפועל במפעל ההסתדרותי קשה יותר מאשר במפעל פרטי. אני משוכנע שאילו נותן-עבודה פרטי היה מעיז לעשות במפעלו מה שאתם עושים במפעליכם, הייתם מקימים את כל הארץ נגד הריאקציונר הזה המנצל פועלים".

הרווחים הנצברים של "משק הפועלים", הם על חשבון העובד. ומה התרומה של מפעלי ההסתדרות להקלת האבטלה? בשנה אחת, שנת מבצע "קדש", הרוויחו מפעלי ההסתדרות הון עתק, בלי לשלם עבורו את מסי המדינה. ובמה עזר הון זה להקלת מצוקת העובד?

שוסטק לעג על מפא"י שמנסה להפחיד את העובדים מפני סכנת עלייתה של תנועת-החרות:

"שמונים אחוז מן הקולות שקיבלנו בבחירות האחרונות הם קולות פועלים. הם יצביעו עבורנו גם בעתיד ולא ישימו לב לדמגוגיה על "סכנת חרות". – – הפועלים במדינת ישראל אכן אזנם קשבת יותר להסתה הדמגוגית שלכם נגדנו. הם שוללים אותה. הם רואים כי במשך השנתיים האחרונות,

שנות "ממשלת הפועלים", נגרמו להם אסונות גדולים יותר מאשר בעבר. במפעליכם אינכם תורמים דבר להקלת מצבם. תהיינה בחירות, ותיווכחו לדעת כי יש תשלום עבור מה שפעלתם בשנתיים האחרונות".

הדברים של שוסטק היו חריפים, תוקפים, הוא היה נושא דברה של התנועה הלאומית בפני ציבור העובדים, וקולו היה קולה של הסתדרות העובדים הלאומית.

במידה רבה הצליחה ה.ע.ל. לייצב את מעמדה בתנועה הלאומית, דוקא בימים בהם דנו על אפשרות הקמת סיעה לאומית בהסתדרות הכללית – וזאת, במסע הסברה בציבור, בפרסומים, בכנסים פנימיים, ובהופעות מרשימות מעל דוכן הכנסת.

יותר ויותר נעשה ברור, כי את דבר העובד הלאומי נושאים הסתדרות העובדים הלאומית וראשיה. אחת הבמות שבאמצעותה יכלה ה.ע.ל. להופיע בפני הציבור היתה "מועצת האיגוד המקצועי", שהיתה מתכנסת לעתים מזומנות, מחליטה החלטות ומפרסמת אותן ברבים. תנאי העבודה ונושאי השכר עמדו כמעט תמיד במרכז דיוני מועצת האיגוד המקצועי, והחלטותיה התרכזו בבעיות השעה. בין ההחלטות שקיבלה המועצה במרוצת שנות 58–1957:

1. הקפאת שכר תלויה ומותנית בהקפאת מסים ובבלימת ההתייקרות.
2. עובדי הייצור הם המקופחים ביותר, עקב שכרם הירוד. יש להעלות את שכר עובדי הייצור, מעל ההעלאה בסקטורים אחרים.
3. יש להפסיק אחת ולתמיד את חרפת הקיפוח של פועלי-הדחק. כל פועל זכאי לתשלום מלא עבור עבודתו.
4. כשההתייקרות איננה נבלמת, יש לשוב לשיטת חישוב של תוספת היוקר כל שלושה חדשים.
5. יש לחוקק חוק שכר מינימום לעובדים.

דבריהם של עסקני ה.ע.ל. הגיעו לאזניהם של עסקני-פועלים ממפלגות אחרות. הם האזינו, לפעמים הושפעו, והעלו את הדברים גם בכנסים של חוגי פועלים אחרים. סביר להניח כי ההדים להחלטות מועצת האיגוד המקצועי של ה.ע.ל. חרגו מן התחום הצר של חברי ה.ע.ל. והשפיעו לא מעט על החלטות של חוגי עובדים מהסתדרויות אחרות. הסתדרות העובדים הלאומית, בעצם קיומה העצמאי, תרמה בדיוניה ובתביעותיה לרווחתם של כלל העובדים בארץ.

בית-ספר מקצועי-ערב לנוער-עובד-לאומי

אפשר שאחת התוצאות מדיוני תנועת-החרות על אפשרות הקמת סיעה לאומית בהסדרות הכללית, היתה – הגברת המאמץ והיזמה להרחבת רשת הפעילויות ב-ה.ע.ל., ובראש וראשונה, בהרחבת המסגרת הארגונית של הנוער העובד הלאומי. רוב רובם של עסקני ה.ע.ל. היו מבני הדור הז'בוטינסקאי, בית-ר'ים מבני הארץ, או מן התפוצות, שנשאו בתוכם את מסורת התנועה הלאומית מן העבר הקרוב. אבל ברור היה כי בלי הזרמת דם צעיר, מבני-הנוער שגדלו במדינה, לא יהיה עתיד ל-ה.ע.ל. – ביחוד כאשר גם בתוך התנועה הלאומית קמו עוררין על קיומה העצמאי של ה.ע.ל.

במשך כל השנים, מאז נוסדה ה.ע.ל., נתקבלו החלטות רבות בדבר קיומה של מסגרת מקצועית לנוער העובד הלאומי. על מסגרת חינוכית לא חשבו כלל בעבר, מפני שבית-ר' היתה התנועה המחנכת, ואיש לא רצה לפגוע במעמדה ובסמכותה של בית-ר', כתנועת-נוער חינוכית. אבל גם כבית-ר' ידעו כי אין די בתנועה חינוכית, וצריך לתת תשובה מעשית גם לבעיותיו האישיות של העובד הצעיר – לקידומו, להשתלמותו המקצועית. מפעם לפעם נעשו נסיונות לשיתוף פעולה בין בית-ר' ובין עסקני הנוער-העובד-הלאומי, אולם נסיונות אלו לא עלו יפה.

בשנת 1956 עשתה הנהגת הנוער ב-ה.ע.ל. צעד אחד קדימה להקמת מסגרת עצמאית בתי-קיימא. היא פנתה אל המחלקה לנוער והחלוץ בסוכנות היהודית ודרשה להכיר בה כבתנועת נוער עצמאית, הזכאית להטבות שהסוכנות מעניקה לארגוני נוער ציוניים, כמו תקציבים, מדריכים, קשרים עם נוער יהודי בתפוצות, וכדומה. תחילה השיבה הסוכנות את פני עסקני הנוער העובד הלאומי ריקם. שנתיים ימים דחו אותם בתשובות-סרק, ורק בשנת 1958 הכירה הסוכנות הכרה חלקית ב-ה.ע.ל., הוא ארגון הנוער העובד הלאומי ברבות הימים יקרא לעצמו "הנוער העובד והלומד הלאומי", ויספח לשורותיו גם תלמידי בתי-ספר.

בשנת 1957 הקים נ.ע.ל. בית-ספר מקצועי-ערב בתל-אביב, לתלמידים שלא זכו להשכלה נאותה בבתי-ספר אחרים, ויצאו לעבודה בלי לרכוש מקצוע. עשרות נערים ונערות מאיזור תל-אביב נרשמו לבית הספר, אולם כל המאמצים לקבל את הכרת משרד העבודה ומשרד החינוך בתכנית הלימודים של בית-הספר נכשלו. שנתיים-ימים נמשכו הלימודים בשעות הערב. צעירים, בעיקר משכבות המצוקה, מצאו בו מקום לרכוש ראשית השכלה.

בסוף שנת 1958 נסגר בית-הספר. אולם הוא שימש נדבך לבנין העצמאי של הנוער העובד הלאומי. מכאן ואילך לא השאירו עוד את הנושא החינוכי לארגון נוער אחר, אלא ש-ה.ע.ל. הפכה להיות מסגרת חינוכית ומקצועית גם יחד – ועם זאת, הוסיפה לחפש את שיתוף הפעולה עם בית-ר'.

מזכיר הנוער העובד הלאומי היה אריה גלזמן. הועד הפועל מינה את אחד

מחבריו לשמש מעין "פטרון" לארגון הנוער. תחילה כיהן בתפקיד זה שלום כהן, ומאוחר יותר קיבל על עצמו את התפקיד מאיר האוס. רק בשנות ה־70 החליט הוועד הפועל כי מזכיר ארגון הנוער, הנושא באחריות היומיומית לפעילות, הוא שצריך לייצג את הנוער בוועד הפועל, ואריה גלזמן נבחר לוועד הפועל.

ההתייחסות לדור ההמשך ביה.ע.ל. היתה ערה וחמה והוועד הפועל הקדיש משאבים כספיים וארגוניים לפיתוח המסגרת העצמאית של נ.ע.ל., תוך מאמץ מתמיד לשלבו בפעילות השוטפת בהסתדרות. כך שולב הנוער במפגני כ' בתמוז ובאירועים אחרים בחיי ה.ע.ל. ובחיי התנועה הלאומית. בשנת 1959 החל להופיע ירחון של נ.ע.ל. בעריכתו של עמנואל כ"ץ. הבטאון היה בעיקר חינוכי. הוא גולל בפני הנוער את שנות העבר, בהן גובשה האידיאולוגיה של הסתדרות העובדים הלאומית. סיפר על אישים ומעשים בשנות המרד – ומאידך ניסה ליצור גשר אל ארגוני נוער אחרים, בארץ ובעולם.

גם בתחום המפעלים הכלכליים ניסתה ה.ע.ל. בתקופה זו לחדש פעולתה, הפעם בהקמת מפעלים קואופרטיביים. בשנת 1957 הוקמה חברה לביצוע עבודות חקלאיות, על בסיס של שותפות עם הון פרטי, ומאוחר יותר הוקמה על אותו בסיס חברת דיג. נרכשה אניית־דיג קטנה, וכיון שהסתמנה תקוה להצלחה, נרכשה אניית־דיג גדולה. המפעל התרחב, אולם לא לאורך ימים. בסופו של דבר הסתלקה ה.ע.ל. מנסיונות דומים אחרים והתרכזה בשירותים הניתנים לחבר: שירותי בריאות, שיכון, ומאוחר יותר הקימה את "בריאון", לאירוח חברים הזקוקים למנוחה ולהבראה.

לשכות עבודה ממלכתיות

בסוף שנת 1956 הונח על שולחן הכנסת "חוק שרות התעסוקה", שנועד להסדיר את העברת לשכות־העבודה מן הרשות הציבורית – הסתדרויות העובדים – לרשות הממלכתית. לפי הצעת החוק יופקדו על הלשכות פקידי המדינה, במקום שליחי הסתדרויות. ברור היה כי גם כאשר יאושר החוק, יוסיפו לכהן במשרותיהם אותם פקידים שניהלו לפני־כן את לשכות העבודה, מטעם הסתדרויות. אולם החוק שינה את הסטאטוס של הלשכה. הוא קבע נוהלים בקבלת עובדים, ובשמירת התור של דורשי־עבודה.

כשהוקמו לשכות העבודה הכלליות בשלהי ימי המנדט, סרבה ה.ע.ל. להצטרף אליהן. והיו לסרובה סיבות עקרוניות ומעשיות. הסיבה העקרונית העיקרית היתה – דרישתה לבסס את לשכות העבודה על אופי ציבורי רחב יותר, ולשתף בהן לא רק את ארגוני העובדים, אלא גם את ארגוני המעסיקים. דרישתה זו היתה כלולה

בעקרונות היסוד של ז'בוטינסקי עוד מימי ארגון עובדי הצה"ר ובית"ר, והיא עמדה על הגשמתו של עקרון זה. סיבה אחרת להתנגדותה להצטרף ללשכות העבודה הכלליות היתה מעשית: עם הקמת הלשכה, לא נזקק עוד החבר לטיפולו האישי של פקיד ההסתדרות. הוא יכול היה לקבל את יום העבודה באמצעות הלשכה, ללא זיקה להסתדרות. כיוון שכך, התרופף הקשר בין החבר ובין ה.ע.ל.

עם קום המדינה החליטה הנהגת ה.ע.ל. להצטרף ללשכות הכלליות, מפני שהמציאות החדשה חייבה זאת. אולם לא אחת נשמעו במוסדות ההסתדרות ערעורים על החלטה זו, שגרמה לדלדולו של האיגוד המקצועי ב-ה.ע.ל. – כי השליטה בלשכות היתה נתונה בסופו של דבר בידי שליחי ההסתדרות הכללית. נציגי ה.ע.ל. בלשכות יכלו להתריע על עוולות וחריגים; הם יכלו אולי גם להשפיע במידה מסויימת על סדרי העבודה, אולם השליטה היתה בידי ההסתדרות הכללית.

כאשר הובא "חוק שרות התעסוקה" לכנסת, יכלה ה.ע.ל. לראות בו אחד מהשיגיה האידיאולוגיים. הנה, אחד מעקרונות היסוד במשנתו הסוציאליט של ז'בוטינסקי עומד להתגשם. האדם העובד יוכל לזכות ביום עבודה, לא באמצעות פקיד המייצג אינטרס מעמדי, או מפלגתי, אלא באמצעות השרות הממלכתי. המדינה היא המוסמכת והאחראית לנושאי התעסוקה; היא המתווכת בין המעסיק ובין העובד. לכאורה יכלה ה.ע.ל. לחגוג הישג זה, שזכתה לו אחרי עשרות שנות סבל ומאבק. אולם, לא היו אשליות בהנהגת ה.ע.ל. – כי ברור היה שגם אחרי שהחוק יאושר בכנסת יוסיפו אותם פקידים, אנשי ההסתדרות הכללית, לחלוש על הלשכה הממלכתית. השם ישתנה, אך לא המהות.

ב-30.12.26 קיימה מועצת ה.ע.ל. דיון על הצעת "חוק שרות התעסוקה". שלום כהן, שייצג את ה.ע.ל. בלשכות, פתח את הדיון:

"ישנם בתוכנו כאלה המחייבים את הצעת החוק, אך דומני כי כולנו מהססים וחדרים לביצועו. ישנם הסבורים כי בהקמת הלשכות הממלכתיות זכינו למעמד ולהישגים. מעתה יידעו חברינו כי יש להם בלשכות אופן קשבת, חבר לדיעה, שמוכן לעזור להם בכל. לעומת זאת, ברור כי בלשכה הממלכתית ייפגש העובד עם פקידים, או פקחים נוקשים, שגישתם לאדם תהיה שונה בתכלית מזו שהיתה בעבר. מכאן ההיסוסים... לפי החוק אסור יהיה לקבל אדם לעבודה בלי אמצעות הלשכה, ואסור יהיה לפסול עובד ולהרחיקו מעבודה בגלל השתייכות מפלגתית. ואם עד כה סרבה ההסתדרות הכללית לתת לחברינו דריסת-רגל במפעליה – לא תוכל לעשות זאת בעתיד".

היה בהצעת החוק הרבה מן החיוב, אך לא מעט גם מן השלילה, וחברי מועצת

ה.ע.ל. הביעו בדבריהם גם את סיפוקם מעצם הגשת החוק, וגם את חרדתם מדרכי הביצוע. בסופו של הדיון נתקבלו ההחלטות הבאות:

1. מתוך נאמנות בלתי מסוייגת לעקרון ה'בוטינסקאי' בדבר הקמת לשכות עבודה ממלכתיות, מחליטה המועצה הארצית לאשר את עמדתו החיובית של הועד הפועל להצעת חוק שרות התעסוקה, הנותן תוקף ממלכתי לשירות של חלוקת עבודה, על-ידי הפיכתן של לשכות העבודה הקיימות לשירות תעסוקה ממלכתי, במסגרת משרד ממשלתי.

2. המועצה הארצית רואה בהקמתן של לשכות עבודה ממלכתיות נצחון נוסף לעקרונותיה של הסתדרות העובדים הלאומית במלחמתה לזכות עבודה שווה לכל יהודי, ללא הבדל מפלגה או רעיון; זכות שהושגה אחרי מלחמת גבורה של העובד הלאומי, שנמשכה למעלה מעשרים שנה.

3. עם כל תמיכתנו העקרונית וגישתנו החיובית להצעת החוק, עלינו לנהוג זהירות לגבי כוונותיה של מפלגת השלטון המביאה חוק זה לכנסת. שומה על הועד הפועל לעמוד בשער כדי למנוע ניצול לרעה של החוק והשתלטותה המוחלטת של מפא"י על הלשכות ועל חלוקת העבודה בהן באמצעות חוק זה – – –".

חלפו עוד כשנתיים עד שהחוק אושר בכנסת. רק באביב של 1959 אושרה הקמת לשכות העבודה הממלכתיות.

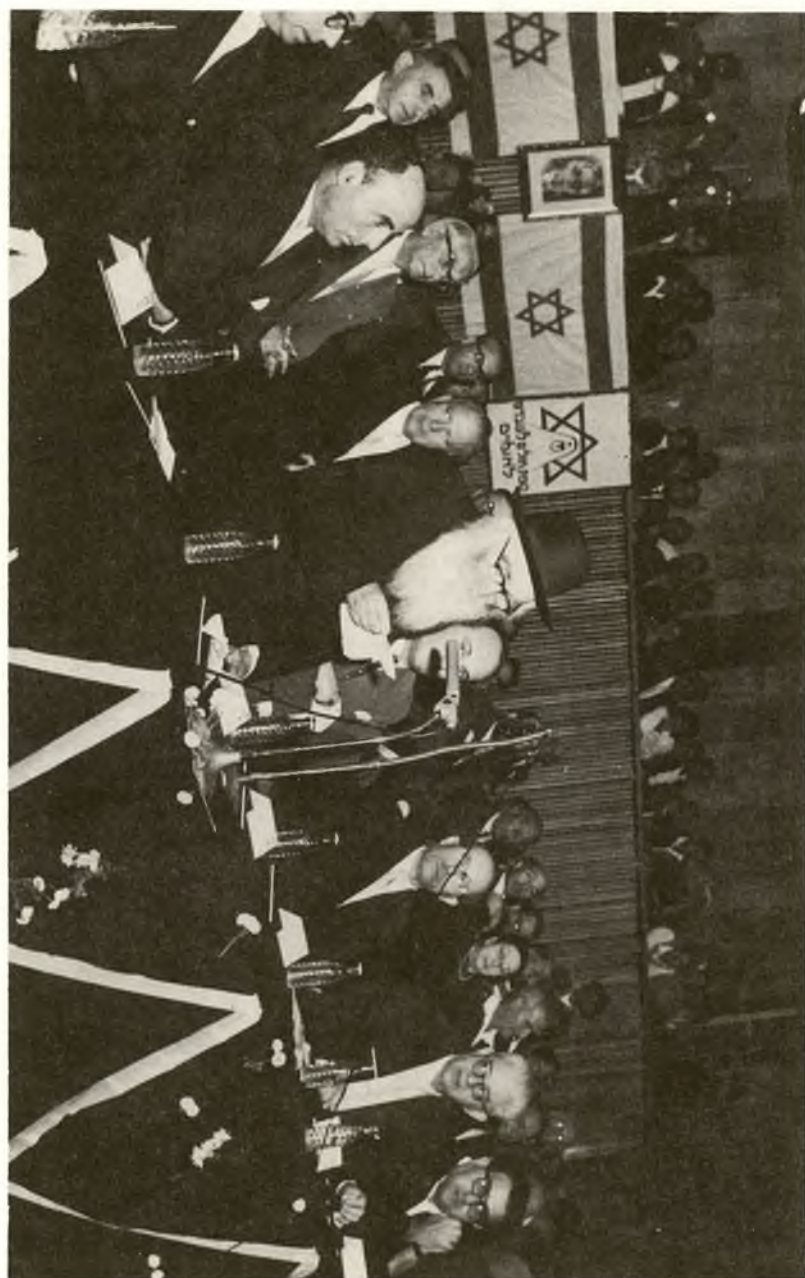
חגיגות יובל ה-25 של קופת-חולים לעובדים לאומיים

ביום 16.11.58 חגגה קופת-חולים לעובדים לאומיים 25 שנה להקמתה. היה זה אירוע מרכזי שמשמעותו רבה, לא רק בחיי הסתדרות העובדים הלאומית. אלא בחיי דור-הלוחמים של התנועה הלאומית ואוהדיה מכל השכבות. ועדה מיוחדת שפעלה ליד מרכז קופת-חולים תכננה את אירועי שנת היובל: קבלות פנים נערכו בכל המרפאות בארץ. סניפי ה.ע.ל. קושטו בשלל אורות ופרחים. חברים שנזקקו ביום החגיגות לשירותי קופת-חולים התכבדו בתקרובת. ילדים שהגיעו למרפאות זכו לשקיות עם דברי-מתיקה. אוירה חגיגית השתררה במרפאות, וחברים שבאו לקבל את עזרת האחות, או הרופא, השכיחו מלבם לרגע קט את מכאוביהם והצטרפו לאוירה החגיגית.

באותם ימים עוד נשאו אתם החברים את זכרונות הסבל של שנות המאבק למען קיומו של שרות הבריאות לעובד הלאומי. החברים עוד זכרו את הסבל של עובדי הצה"ר ובית"ר; את שנות המסירות והנאמנות של ציבור הרופאים והאחיות,

25 שנה לקופת חולים הלאומית. חגיגת־היובל המרכזית – בהיכל התרבות בתל־אביב

אבי האסורים, ר' אריה לוי מברך בהגעת יובל ה-25 של קופת-חולים לעובדים לאומיים

עו"ד ד. ינובסקי מחתים את הרב עוזיאל על ההסכם בין קופת-חולים ובין
"מפעל התורה"

מייסדי הקופה. ואמנם רופאי קופת-חולים הראשונים היו חתני השמחה, באירועים המרכזיים בתל-אביב, ובמסיבות בסניפים.

ב-19 בנובמבר 1958 התקיימה בהיכל-התרבות בתל-אביב עצרת חגיגית בהשתתפות ראשי הציבור, נציגי הממשלה, ראשי התנועה הלאומית וקהל אלפים. הרופאים המייסדים זכו לראות בכבוד הרב שרכשו להם אישים והמוני חברים. היו ביניהם יוסף פעמוני, ד"ר יעקב ויינשל, ד"ר שמשון צ'רטוק, ד"ר יונה פרויליך (רון), ד"ר אלכסנדר דוידזון – אישים שכל אחד מהם סימל את דור הלוחמים של המחנה הלאומי.

גם ועידת תנועת החרות שהתקיימה באותו חודש נפתחה בסימן יובלה של קופת-חולים, ובפתיחת הועידה הקדיש מנחם בגין חלק מדבריו לשרות הרפואי של ה.ע.ל.:

"הריני רוצה, בשם ועידתנו, לשלוח ברכת אחים לקופת-חולים לעובדים לאומיים, ליובל ה-25 להקמתה. קופת-חולים זו קמה כיש מאין. היא קמה מרדיפות – – – אנחנו אנשי המחתרת הלוחמת והמשחררת, נאמר לך בלשון הנצח: 'זכרנו לך חסד נעורייך... לכתך אחרי במדבר בארץ זרועת'... מוקשים. כאשר נמצאו רופאים בישראל, שהשליכו מאחרי דלתם פצוצים

שותת־ידם, משום שכך נצטוו על־ידי מי שנצטוו, באתם אתם, רופאיה של קופת־חולים, הכנסתם אותם, טיפלתם בהם, חבשתם פצעיהם, הסתרתם אותם ממבקשי נפשם, העברתם אותם לידינו – – –”.

במסיבת עתונאים שקיים המזכיר הכללי של קופת־חולים, דוד מלמדוביץ, יכול היה לספר על התפתחותה של הקופה: היא מנתה כ־150 אלף חברים, ברשת סניפים ענפה, מהם 20 סניפים חדשים שקמו, בעיקר באיזורי פיתוח בישובי עולים. באותה תקופה נחתם הסכם בין הנהלת הקופה ובין “מפעל התורה”, לביטוח רפואי לבני הישיבות. בהסכם זה נכללו אלפי חברים חדשים, שזכו לשרות רפואי בתנאים מיוחדים. הסכם ראשון עם “מפעל התורה” נחתם עוד בשנת 1954, ונכללו בו 2080 משפחות. אולם במשך השנים התרחבו הקשרים הן עם בני הישיבות והן עם אגודת־ישראל. בשנת 1960 נחתם הסכם עם אגודת־ישראל, לפיו ניתנה אפשרות לחברי מפלגה זו להצטרף לקופת חולים של ה.ע.ל. בתנאים מיוחדים. מטעם אגודת־ישראל חתם על ההסכם סגן יו”ר הכנסת באותו זמן, שלמה לורנץ.

תכניות ראשונות של ה.ע.ל. לביטוח בריאות כללי

בחודש יולי 1957 מינה שר העבודה מרדכי נמיר ועדה מממשלתית שתפקידה היה לבחון את הדרכים לתכנון ביטוח בריאות כללי במדינה – לא ממלכתי. נציגי קופת־חולים לעובדים לאומיים לא נכללו בוועדה, אולם אחרי לחץ ממושך הסכים שר העבודה לצרף לוועדה בדעה מיעצת את נציגי קופת־חולים לעובדים לאומיים, מזכירה הכללי דוד מלמדוביץ.

בוועדה הממשלתית נתגבשה דעה לפיה יוסיפו להתקיים קופות־החולים ההסתדרותיות, והביטוח הכללי יחול על האוכלוסיה שלבים־שלבים, כשהשרות יוסיף להיות באמצעות המרפאות הקיימות. היחיד שדרש להנהיג ביטוח בריאות ממלכתי היה ד. מלמדוביץ.

כנגד התכנית שהציעה הועדה הממשלתית, הגישה קופת חולים לעובדים לאומיים תכנית משלה, לפיה יונהג ביטוח בריאות באמצעות מוסד ממלכתי מיוחד. “הביטוח יקיף את כל אזרחי המדינה”, ויכלול שרותים שלא ניתנו על־ידי קופות החולים הציבוריות, כולל ריפוי שיניים, השתתפות בהוצאות החלמה. בהצעת התכנית של נציגי קופת־חולים לעובדים לאומיים פורטו גם סעיפי המימון של הביטוח הרפואי, תוך התחשבות בעובדה שביטוח ממלכתי “יביא לחסכון בהוצאות וימנע כפילות – – – ישמור על יעילות כוח האדם הרפואי והמינהלי גם יחד”.

הצעות קופת־חולים לעובדים לאומיים כמובן שלא נתקבלו על דעת הועדה

הממשלתית. מגמת מפלגת השלטון היתה, לשמור על זרועות שלטונה של ההסתדרות הכללית, והשרות הרפואי היה אחת מזרועותיה. ההצעה של ראשי ה.ע.ל. וקופת-חולים שלה היתה עמדת התנועה הלאומית כולה, ועובדה זו מצאה את ביטוייה בנאום הפתיחה של מנחם בגין בוועידה החמישית של תנועת-החרות, בנובמבר 1958. בגין לא התייחס אמנם ל-ה.ע.ל. – אולם הוא נגע בנושא קופת חולים לעובדים לאומיים. אחרי דברי הברכה שהשמיע לרגל מלאת לה 25 שנה, הודיע כי תנועת-החרות, בבואה לשלטון, תטפל בפעולות קופות החולים ההסתדרותיות ותנהיג ביטוח בריאות ממלכתי.

חודש המגע עם הציונים-הכלליים

הוועידה החמישית של תנועת-החרות נועדה לימים 27–24 בנובמבר 1958. זו היתה ועידה ראשונה שלא בישרה סערות. במידה מסויימת היתה תחושה של שביעות-רצון כללית בתנועה הלאומית. אמנם לשלטון לא הגיעה, אולם היא הלכה וגדלה והשפעתה התרחבה בקרב שכבות שבעבר לא היתה לה בהן דריסת-רגל. שוב לא איימה עליה התחרות עם הציונים-הכלליים. מפלגה זו איבדה זה מכבר את תנופתה ולפי כל התחזיות עתידה היתה להוסיף לרדת בבחירות הבאות.

על הצעת מנחם בגין בשנת 1956, לאחד את שתי המפלגות, העמידו הציונים-הכלליים שני תנאים שבגין ראה בהם דחיית הצעתו. הם התנגדו לעקרון "שלמות המולדת", ודרשו רוב מיוחס של שני שלישים בקבלת החלטות מחייבות. עוד בוועידה הרביעית הודיע בגין כי עקב התנאים שהציגו – "אין לעת-עתה בסיס לאיחוד שתי המפלגות". הציונים-הכלליים ניסו להאשים את בגין ב"ניתוק חד-צדדי של המו"מ", אולם בנאומו בוועידה הודיע בגין כי "אם ישקלו הכלליים שנית את עמדתם נשב אתם מחדש ונדרן, ואולי נגיע להסכם לו מייחלים רבבות אזרחי ישראל משתי המפלגות".

בראשית שנת 1958 פנו שוב יוסף ספיר ויוסף סרלין, ראשי הציונים-הכלליים, אל בגין בהצעה לחדש את המו"מ. בגין השיב כי אם שני התנאים שהציעו הציונים-הכלליים בעבר לא יהיו עוד למכשול – יביא את ההצעה שוב למוסדות מפלגתו. הציונים-הכלליים הסכימו, ותנועת-החרות קבעה את נציגיה למו"מ – מנחם בגין, יוחנן בדר ואריה בן-אליעזר. חדשים ארוכים נמשכו השיחות, עד שנוסחו עקרונות ההסכם. על העקרונות האידיאולוגיים לא היו עוד חילוקי-דעות שאי-אפשר היה להתגבר עליהם. אולם כאשר הגיעו לניסוח סעיפים שבמהותם היו ארגוניים, שוב העמידו הציונים-הכלליים 4 דרישות שאותן סרבה תנועת-החרות לקבל. דרישות אלו היו:

1. המסגרות הקיימות של המפלגות בארץ ובחו"ל תוספנה להתקיים.
2. יישמר הסטטוס-קוו בבחירות לרשויות המקומיות ויישמר מצב הפריטט בבחירות לכנסת.
3. בראש הרשימה לכנסת יעמוד איש הציונים-הכלליים.
4. יובטח מראש שראשי הערים בתל-אביב, ברמת-גן ובמקומות נוספים יהיו של הציונים-הכלליים.

דרישות נוספות היו: "איחוד" העתונים, היינו חיסול עתון "חרות" והשאתר "הבוקר" כעתון המפלגה המשותפת. מרכז המפלגה המשותפת ישכון במשרדי הציונים-הכלליים. משמעות הדרישות של הציונים-הכלליים היתה שלמעשה תיבלע תנועת החרות-במפלגה, שראשה יהיה ציוני כללי, שעתונה יהיה בטאון הציונים-הכלליים, והמשרדים ישוכנו במשרדי הציונים-הכלליים. מרכז תנועת החרות דן בהצעות ובמאי 1958 החליט כי לאור עמדה זו – נכשל המו"מ. הנהגת הסתדרות העובדים הלאומית, שמעולם לא ראתה בעין יפה את החיזור אחרי הציונים-הכלליים, יכלה להיות מרוצה.

מאמרו של אברהם אקסלרוד ערב הועידה החמישית

גם מבחינות אחרות יכלה ה.ע.ל. להיות מרוצה, לקראת ועידת התנועה. שלא כמו בשעת 1956, ערב הועידה הרביעית, התכוננה הפעם ה.ע.ל. למערכת הבחירות ובגיבוש עמדותיה בין הצירים שנבחרו הורגש יפה כי הלחץ שהיה בעבר לחיסולה של ה.ע.ל. ולהצטרפות להסתדרות הכללית – לחץ זה כמעט והוסר. גם בדו"ח שהגישה הנהלת התנועה לצירי הועידה לא היתה אפילו מילה אחת על נושא ה.ע.ל. כל המחלקות, כל הפעולות שבוצעו בין ועידה לוועידה, נסקרו בדו"ח, אולם לא היה בו אפילו רמז על ההחלטה של הועידה הרביעית בענין ארגונם של חברי התנועה בתוך ההסתדרות הכללית. נושא זה נעלם, למרות שהמרכז הקדיש לו שבועות ארוכים של דיונים.

אבל במדור שפתח עתון "חרות" לקראת הועידה – "במה" – העלו מספר חברים את נושא ה.ע.ל., וזאת – לא מפני שהנושא עמד ברומן של בעיות תנועת-החרות, אלא מפני שאברהם אקסלרוד, חבר הועד הפועל, הוא שהעלה את הנושא, ולתדהמת הכל – הטיף למען חיסול ה.ע.ל. והקמת סיעה לאומית בהסתדרות הכללית. המאמר – שפתח את הויכוח במדור "במה" – פתח מחדש פצעים ישנים שנדמה היה כי נגלדו. העובדה שחבר הועד הפועל הוא שכתב את המאמר, גרם לסערת-רוחות ב-ה.ע.ל. ולקורת-רוח בקרב "החוג הרעיוני", שנדמה

היה כי אבדה שארית השפעתו. אקסלרוד החזיר את הויכוח על ה.ע.ל. לועידת התנועה.

במאמרו ביום 7.10.58 כתב אקסלרוד:

"אני מוכן להתווכח על מה שטוב בשביל התנועה עכשיו. אולם אם יתחילו להזכיר לי את 'שביעי של פסח', ואת 'רצח ארלוזורוב', ואת הסכסוך בבית-החרושת 'פרומין', ואת 'הסיון', ואת 'אלטלינה' – הריני מוכן להיכנע ולהרים את שתי ידי ולדרוך עם ידידי במקום אחד, כפי שאנו דורכים כל הזמן – – חשוב שנשחרר את הויכוח מכל הדעות הקדומות, החששות והחשדות שכל צד מנסה לייחס לצד שכנגד. – –"

לפי אקסלרוד קיימות שלוש אפשרויות:

1. לחסל את ה.ע.ל. ולהקים בכוחות משותפים סיעה לאומית בהסתדרות הכללית.
2. להקים סיעה ולהשאיר את ה.ע.ל. בהסתדרות עצמאית.
3. להשאיר את המצב הקיים.

ואקסלרוד קבע:

"הרעה ביותר משלוש האפשרויות היא להשאיר את המצב הקיים, כי האמת היא ש-ה.ע.ל., למרות הישגיה מבחינה רעיונית, לא הצליחה לשמש אלטרנטיבה להסתדרות הכללית."

לדעת אקסלרוד הצביעו למעלה משלושים אלף חברי ההסתדרות הכללית עבור תנועת-החרות. גם מפלגות אחרות שאינן פעילות בהסתדרות הכללית זכו לרבבות רבות של קולות מחברי ההסתדרות.

"הציבור הזה של עובדים שכירים המאורגן ברובו המכריע בהסתדרות הכללית, מהווה את רוב מניינה ורוב בניינה של האוכלוסייה במדינת ישראל. שום מפלגה לא תוכל להגיע לשלטון בלי תמיכתו ובלי עזרתו – – קשה יהיה להגביר את השפעתה של תנועת-החרות על הציבור הזה, אם לא תמצא הדרך לארגנו בתוך ההסתדרות הכללית."

אבל שני תנאים מרכזיים העמיד אקסלרוד לפני הקמת הסיעה:

- א. כל חברי תנועת-החרות, מן הצמרת ועד אחרון חבריה, יצטרפו לסיעה.
 - ב. ההצטרפות תהיה על יסוד מו"מ מוקדם עם ה.ע.ל., תוך הבטחת זכויות חבריה.
- "כיוון ששני אלה אינם ניתנים להשגה הרי שההצעה כולה היא פרי-בוסר שיש לתת לו להבשיל."

בהמשך הפרסומים ב"במה" ניתנו תשובות חריפות לאקסלרוד מצד מתנגדיו. לעומת זאת לא פורסם שום מאמר נוסף שצייד בעמדתו של אקסלרוד. ש. שיכמן, גם הוא חבר הועד הפועל, מנה את הישגי ה.ע.ל., למרות כל קשייה: היא נתנה שירותים לחבר, שיכון, קופת-חולים, קרנות-ביטוח. אכן ה.ע.ל. סובלת מחוסר גיבוי מצד התנועה, ומחוסר אמצעים. "תנו ל-ה.ע.ל. את האמצעים, והיא, תודות לנסיגה הרב, תוכל לתת הגנה מקצועית ושירותים סוציאליים טובים לא רק לרבבות חבריה המאוגדים בתוכה, אלא למאות אלפי פועלים בישראל". אף כי שיכמן כתב על נושא ה.ע.ל. קובע הוא כי "לא זה הנושא שצריך לעמוד במרכז דיוני הועידה, כאשר התנועה נמצאת בשלבי עליה".

השיבו לאקסלרוד בחריפות גם יצחק גוריון ובצלאל אליצדק, מאבות ה.ע.ל. – אבל למרות הפולמוס שעורר אקסלרוד, לא זה היה הנושא המרכזי בתנועת-החרות לפני הועידה ולא בוועידה עצמה. מנחם בגין שפתח את הועידה בנאום מרשים, בו פירט את דרכה של התנועה אם וכאשר תגיע לשלטון – דילג על נושא האיגודים המקצועיים. הוא לא הזכיר את ה.ע.ל., רק הדגיש שוב כי תנועת-החרות תמנע שילובם של קרטלים כלכליים בתוך איגודים מקצועיים. הוא התעלם מהחלטות הועידה הקודמת, ונדמה היה כי השלים עם קיומה העצמאי של ה.ע.ל., ללא סיעה לאומית בהסתדרות הכללית.

התגובה בוועד-הפועל על מאמרו של אקסלרוד

מאמרו של אקסלרוד עורר סערת-רוחות ב-ה.ע.ל., לא רק מפני שנטל לעצמו את חופש הביטוי ותקף את קיומה העצמאי של ה.ע.ל. בהיותו חבר הועד הפועל שלה – אלא בעיקר, מפני שהוא היה כמעט היחיד שתקף את ה.ע.ל. מעל "במה". הוא עודד מחדש את רוחם הנופלת של מתנגדי ה.ע.ל. ועורר בהם תקוות להמשך דרכם ב"חוג הרעיוני".

ביום 16.10.58 הקדיש הועד הפועל דיון על מאמרו של אקסלרוד. שוסטק פתח את הדיון:

"אני בטוח שכל חברי ההסתדרות מחכים לדיון שלנו בענין מאמרו של אקסלרוד. החברים רוצים לדעת מה התגובה שלנו למאמר זה, שנכתב ביריעה ברורה על הנזק שיגרום. אינני חושב את אקסלרוד לנאיבי. הוא ידע בדיוק מה הוא עושה ובאמת רצה לעורר את הויכוח על הנושא הזה. אקסלרוד היה חייב להתייעץ אתנו לפני שפרסם את המאמר. חבר הועד-הפועל, כשהוא כותב על נושא כה עדין, חייב להיוועץ עם הועד-הפועל. אבל הוא לא סיפר דבר לאף אחד, סימן שידע מה הוא עושה. הנזק הוא לא בתוצאות המאמר, אלא בכך ששוב ימלאו את הועידה

חברי הועד-הפועל בשנת 1957

בויכוח על ה.ע.ל. וחיסולה; שוב מריטת-עצבים ושפיכות-דמים ועלבונות כלפי ראשי ההסתדרות. שוב נצטרך לעמוד כמתגוננים בוועידה".
אקסלרוד השיב:

"קודם כל אני חבר תנועה, אני דן קודם כל בענייני התנועה. כחבר תנועה אינני מוכן להיות כפוף למרות אחרת – – – אני מודה שמאמרי יגרום לוועד-הפועל אי-נעימות, לזה יש צורה חברית וגברית מאוד ומקובלת בחברה. אני מגיש לכם בזה את התפטרותי – – – אין לכם מוצא אחר, אלא לקבל את התפטרותי".

איש לא הגן על אקסלרוד. שלום כהן יכול היה לסכם את הדיון בהצעת החלטה שנתקבלה:

"יש אחדות-דעים בקרב החברים כי מאמר כזה שפורסם על נושא שאיננו עומד כיום כלל לדיון בתנועה יביא נזק חמור ל-ה.ע.ל. – אקסלרוד הסיק את המסקנות והתפטר, ועלינו לקבל את ההתפטרות".
ההתפטרות התקבלה. הוחלט להביא את ההחלטה לידיעת המועצה הארצית. בחוזר מיום 19 באוקטובר 1958 שנועד לחברי המועצה הארצית ולמועצות העובדים בסניפים נאמר:

"הועד-הפועל בישיבתו מיום ב' מרחשון תשי"ט (16.10.58) קיים דיון

מיוחד בענין פרסום מאמרו של חבר הועד הפועל א. אקסלרוד ב"חרות" תחת הכותרת "הלהקים סיעת עובדים לאומיים בתוך ההסתדרות?". כתוצאה מכך, הסיק החב' אקסלרוד את המסקנות מתוצאות פרסום מאמרו והגיש את התפטרותו מחברות בועד-הפועל. הועד-הפועל בקבעו שפרסום המאמר גרם נזק חמור להסתדרות – החליט לקבל את התפטרותו של הח' אקסלרוד".

היערכות הועד-הפועל לקראת הועידה החמישית של תנועת החרות

מתוך הדיון בישיבת הועד-הפועל ביום 20 באוקטובר 1958, ימים ספורים לפני הועידה של תנועת-החרות, מסתבר כי למורת כשלון הועידה הקודמת, מוכנה היתה הפעם ה.ע.ל. לדיונים בוועידה החמישית. היא באה מתוך בטחון שחלק גדול מן הצירים הם נאמני ההסתדרות. שוסטק פתח את הדיון בועד-הפועל. הוא הציע לא להבליט את כוחה של ה.ע.ל., כדי לא לעורר התנגדות של יריבי ה.ע.ל.: "אני מציע שלא נרכיב סיעה עם מצליף", אמר. ד. ינובסקי הסכים אתו: "יש לזכור שקיימים ניגודים בין קו התנועה ובין קו ה.ע.ל. בנושאים כלכליים. אני בדעה שעלינו לדרוש נציגות בתנועה ובמוסדותיה, כלפי פנים וכלפי חוץ. אנו לא דורשים צדק, אלא מילוי זכויות המגיעות לנו". מאיר האוס הציע אף הוא לא להבליט בוועידה את כוחה של ה.ע.ל.: "קיים עתה גוש שנוצר מחברי ה.ע.ל. בתל-אביב, אנשי ההתיישבות ובודדים, שאם יפעילו אותם יהפכו את הקערה על פיה". האוס ראה את הועידה כ"רהביליטציה ל-ה.ע.ל.". המרכז החדש יורכב מחברים "שיודעים לבצע עניינים. יש לפעול למען ייצוגנו במרכז, במידה שתהלוך אותנו". שלום כהן כבר בירך על המוגמר: "אנו יכולים להיות מרוצים מתוצאות הבחירות לוועידה. הפעם לא תעמוד ההסתדרות כבעיה על סדר היום".

א. שחורי ראה את ה.ע.ל. כקובעת הלכות בוועידה:

"אנו יכולים להיות גאים על תוצאות הבחירות ולקוות שזו תהיה ועידת רהביליטציה. אבל עלינו להיאבק על קו אידיאולוגי. אנו צריכים לנקוט עמדה בנושאים כמו עבודה, ביטוח וכו', אלו הן בעיות שנצטרך לתת עליהן את הדעת כאשר התנועה תגיע לשלטון, אבל אז יהיה מאוחר מדי לדון עליהן".

שוסטק סיכם את הדיון:

"אנו הולכים לוועידה במטרה לגבש עמדה, ולא לשם השתלטות על התנועה".

לפי הצעתו נבחרה ועדה של 5 חברים ועליה הוטל לטפל בכל עניני הועידה. כרכז הועדה נבחר שלום כהן. חבריה היו ד. מלמדוביץ, מ. האוס, י. ולקר וד. ינובסקי.

השילוב של ה.ע.ל. בחיי התנועה הלאומית התפרס הן בחיי היום-יום, בסניפים ובמוסדות, והן בתחושה גוברת והולכת בקרב ראשי ה.ע.ל. שהשפעתם בתנועה מבוססת, אידיאולוגית וארגונית. ברוב הסניפים, בעיקר בקטנים שביניהם, שימש פקיד ה.ע.ל. – גם כפקיד קופת-חולים וגם כפקיד התנועה. הוא ריכז בסניפו את כל הפעילות המפלגתית. היו מקומות שבהם הצטמצמה נוכחות התנועה הפוליטית בשלט של ה.ע.ל. וקופת-חולים. השרות לאדם העובד הוא שקשר את החבר למשרד, או למועדון, ואילו התנועה הפוליטית הופיעה כגורם רק באירועים מרכזיים – בימי בחירות, או כאשר מנחם בגין הופיע בעצרת-עם מקומית. אז היתה אופפת את הסניף אוירה חגיגית, של הזדהות, של חברות נאמנה; אז היה הסניף אחוז קדחת של פעילות ערה ונמרצת, מתוך דבקות, שמחה, התלהבות כמעט חסידית. אכן, הרוח הנלהבת היתה של התנועה הפוליטית, אולם המסגרת ואמצעי הביצוע במקומות רבים היו בידי פקיד ה.ע.ל. וקופת-חולים.

בעקבות "ועדת הסקר" שהקימה התנועה ב-1956, אחרי הבחירות לכנסת השלישית, הקימה ה.ע.ל. סניפים חדשים במעברות, בישובי עולים, בכפרי הדרוזים. הרשת התרחבה, נוספו מועדונים, נוספו עובדים, ונראה היה כי המשענת הארגונית של התנועה הפוליטית מתבססת על ה.ע.ל.

גם בהנהלות המרכזיות של התנועה ו-ה.ע.ל. התרחב שיתוף הפעולה בשטחים רבים. ביוני 1958 פעלה תנועת-החרות, יחד עם ה.ע.ל., בקרב עובדי המדינה, במטרה למנוע השתלטות מפלגתית גלויה על מנגנון המדינה. בהופעותיו בכנסת ובוועדת-העבודה ייצג אליעזר שוסטק את עמדותיה של התנועה, גם אם לפעמים התגלעו חילוקי-דיעות בסוגיות סוציאליות מסוימות. הייצוג ברשויות המקומיות היה מורכב ברובו מעסקני ה.ע.ל. בסניפים. מאחר שהפעילות שלהם היתה מקומית, מובן היה שבתחום זה יפה כוחה של ה.ע.ל. נציגיה הם שקיימו את הקשר היום-יומי עם החבר, ועל-כן יכלו לייצג ביתר הצלחה את הבעיות היום-יומיות של האזרח בישוב.

ואכן, ה.ע.ל. הלכה לוועידה החמישית בתחושה שמעמדה בתנועה הפוליטית איתן ובידיה להשפיע על מהלך הועידה. ברור היה לה כי אנשי "החוג הרעיוני", דורשי הקמת הסיעה הלאומית בהסתדרות הכללית, הם חוג שולי, חסר השפעה ממשית. עם החוג הזה לא קשה יהיה להתמודד. אולם היה רצון להתגבר על היחס הפוגע של התנועה בראשית שנות החמישים, בימים שבהם נאבקה ה.ע.ל. בקשיים כלכליים וארגוניים. היה רצון ל"ריהביליטציה", להחזרת יחס הכבוד שהיה ל-ה.ע.ל. בתנועה הפוליטית בשנות השלושים. ועל-כן היתה גם ההתרפקות על

האידיאות משנות השלושים. הנה זכתה ה.ע.ל. ורעינה בדבר הפיכת "שרות התעסוקה" למכשיר ממלכתי – עמד לפני הגשמה. הנה דנה "ממשלת הפועלים" בחקיקת חוק ביטוח בריאות ממלכתי. ואם גם לא צברה ה.ע.ל. נכסים כלכליים, השכילה להתגבר על מצוקתה בימי הקמת המדינה, לפתח סניפים, ולשפר שירותיה.

בשנת 1958 יכלה ה.ע.ל. לזקוף לזכותה התפתחות אידיאולוגית בקרב ציבור המורים התיכוניים. מורים אלה ביקשו להתארגן באיגוד מקצועי משלהם, בלתי תלוי בהסתדרות הכללית, ובלתי תלוי בהסתדרות המורים היסודיים, שבזמנו הצטרפה כגוף מקצועי להסתדרות הכללית. האידיאות שהשמיעו מנהיגי המורים התיכוניים היו במידה רבה קרובות לאידיאות שבהן דגלו העובדים הלאומיים בראשית שנות השלושים. הם טענו שלהם ישנם אינטרסים והשקפות שאינם עולים בקנה אחד עם אלו של ההסתדרות הכללית, ודרשו לעצמם את זכות חופש ההתארגנות. ההסתדרות הכללית, בתמיכת הממשלה, כמובן שהתנגדה לעמדת המורים. חדשים רבים נמשך המאבק של המורים התיכוניים לזכות התאגדותם המקצועית, עד שביום 10 בדצמבר 1958 התקיימה ועידת היסוד של ארגונם העצמאי. בעצם הקמת ארגון המורים התיכוניים נמצאו הסבר והצדקה להקמת ההסתדרות העצמאית של העובד הלאומי. מבחינה מוסרית העניקו המורים התיכוניים למנהיגי ה.ע.ל. משנה־כח לעמוד נגד אלה שביקשו לערער את יסודותיה מבפנים.

הועידה החמישית של תנועת־החרות היתה אמנם "ועידת ריהביליטציה". יתר על כן, זו היתה ועידה שבה היתה השפעתה של ה.ע.ל. בלתי מעורערת. אמנם, כדברי שוסטק, לא הלכה ה.ע.ל. לוועידה "לשם השתלטות על התנועה", אבל היא יכלה לעשות זאת.

לא היה זה מקרה שיו"ר הועדה החשובה ביותר בוועידה – יו"ר הועדה המתמדת – היה ישראל שמרלינג, אחד מעסקניה הבולטים של ה.ע.ל. בתל־אביב. ביום 24.11.58 התקיימה הועידה החמישית של תנועת־החרות. לצירי הועידה הוגש דו"ח על פעולות המרכז והנהלת התנועה מאז הועידה הרביעית, אולם אין בדו"ח אפילו מילה אחת על ההחלטה בדבר "הדרך המתאימה להתארגנותם" של חברי התנועה בהסתדרות הכללית. אין בדו"ח זכר לחמש ישיבות מרכז התנועה בהן הוקדש כל הדיון לנושא הסיעה בהסתדרות הכללית. פרשה זו פשוט סולקה מן הועידה החמישית. פה ושם עוררו אותה אנשי "החוג הרעיוני", אך אלה היו נטולי־השפעה.

גם בנאום הפתיחה שלו התעלם מנחם בגין מנושא ההסתדרות. הוא צמצם את עצמו בברכה לקופת־חולים לעובדים לאומיים, ליובלה ה־25. היתה זו ברכה חגיגית ליובל אחד משרותי ה.ע.ל., ללא כל זיקה פוליטית. על

מ. בגין בועידה החמישית של תנועת החרות

ההסתדרות כאיגוד מקצועי כמעט ולא דובר בוועידה. גם בהחלטות שנתקבלו, תחילה בוועדות ואחרי־כן במליאה, אין סעיף על ה.ע.ל., או על אפשרות התארגנות בהסתדרות הכללית. בע"פ, ולא כסעיף בהחלטות, הוסכם כי ההחלטה של הועידה הקודמת שרירה וקיימת, לפיה "מטילה הועידה על המרכז לברר אפשרות לארגון של חברי התנועה שהם חברי ההסתדרות הכללית" – אך בין כל החלטותיה המרובות של הועידה אשר פורסמו אין אחת המתייחסת לנושא זה.

הנהגת ה.ע.ל. יכלה לצאת מרוצה מתוצאות הועידה החמישית. היא ביצרה את מקומה בתנועה. יותר חברים מהנהגת ה.ע.ל. ואוהדיה נבחרו למרכז התנועה ונפתח פתח להגדלת הייצוג של ה.ע.ל. גם במוסדות שמחוץ לתנועה – בכנסת וברשויות המקומיות.

אך פלא, איפוא, שלקראת הבחירות לכנסת הרביעית ראתה התנועה ב־ה.ע.ל. מקור נאמן למימון חלק מהוצאות הבחירות. מייד אחרי הועידה, ב־8.1.59, קיים הועד־הפועל דיון על מפעל הבחירות של התנועה. ה.ע.ל. נטלה על עצמה את המשימה להתרים את חבריה למגבית הבחירות.

שנות בנין והתבססות

הועידה התשיעית של ה.ע.ל. – המחלקות בועד-הפועל – לקראת הבחירות לכנסת הרביעית – האכזבה מתוצאות הבחירות בדיוני הועד-הפועל – דיונים על הצטרפות ההתיישבות הבית"רית ל-ה.ע.ל. – משלחת ה.ע.ל. לארגון העבודה הבינלאומי – המועצה הראשונה של הנוער העובד הלאומי – "בריאון" חברת הארחה של ה.ע.ל. – שירותי קופת-חולים בכפרי המיעוטים.

לקראת הועידה התשיעית של ה.ע.ל.

בראשית שנת 1959 נראה היה כי ה.ע.ל. נכנסת לתקופת יצירה, בלי לחצים מבחוץ ובלי לחצים מבפנים. היחסים עם התנועה הפוליטית התנהלו על מי-מנוחות. מזכיר התנועה אברהם דרורי ביקש להקדיש חלק מבנין העובד הלאומי למזכירות מנגנון הבחירות, ומבוקשו ניתן לו. בעיות כספיות שהיו תלויות ועומדות בין התנועה ו-ה.ע.ל. סודרו. שליחי ה.ע.ל. שיצאו לחו"ל, לגייס כספים בתרומות ובהלוואות, חזרו ארצה עם דו"חות מעודדים. בתקופה זו לא ניסתה עוד ה.ע.ל. לבסס את עצמה על מפעלים כלכליים נושאי-רווחים, אלא על מגביות ועל מיסיונריות. המטרה היתה – להרחיב את הרשת, להגדיל את מספר המוסדות, להרחיב את השרותים, להקים מבנים נאותים למרפאות ולמשרדים. הנהגת "סלע" פעלה למען גיוס כספים לצרכי שיכון ושליחים הצליחו לעודד השקעות-הון של ידידים בחו"ל במפעלי "סלע".

אפילו הבעיה הכאובה הנושנה, של ייצוג ה.ע.ל. בארגון העבודה הבינלאומי, נדמה היה כי הגיעה לפתרונה. בראשית שנת 1959 יכול היה אליעזר שוסטק לבשר לחברי הועד הפועל כי בפגישה שקיים עם שר העבודה מרדכי נמיר, קיבל את הרושם "כי הם החליטו להשלים עם העובדה שמגיעה לנו נציגות בארגון העבודה הבינלאומי, אם כי נצטרך עוד לטפל בענין". אמנם הרושם של שוסטק היה מוטעה, אולם לא מוטעים היו היחסים שהתקמו בין ה.ע.ל. ובין מוסדות התנועה והמדינה. לא מקרה היה הדבר שראשי מערכת השלטון במדינה הבטיחו את נוכחותם בוועידה ש-ה.ע.ל. עמדה לקיים בימים 28–26 באפריל 1959. בשנת 1959 השתררה רגיעה יחסית בארץ. העלייה ההמונית צומצמה, וכיוון

שכך צומצמו גם בעיות הקליטה הקשות. לארץ זרמו השקעות מגרמניה ומלוות מארצות-הברית ובמשך שנים ספורות החלו השקעות אלו לתת פרי, בחקלאות, בתעשייה ובענפי משק אחרים. השרותים הציבוריים השתפרו במקצת, מפני שבתקופה זו הגיעו עולים מאירופה, מהם רופאים ומהנדסים, ואלה השתלבו מהר בשרותים הציבוריים. שיכוני המעברות הצטמצמו. בסוף שנת 1958 היו בצריפונים רק 20.000 נפש, כרבע ממספר תושבי הצריפונים בשנת 1956.

בשנת 1958 הופסקה לחלוטין בניית השיכונים הארעיים. העולים שהגיעו, רובם מאירופה, שוכנו בבנינים יציבים. גם בעיות התעסוקה נפתרו בחלקן הגדול. "העבודה היזומה", זו עבודת-הדחק, שכל תכליתה היה להעניק שכר-רעב למובטלים, הצטמצמה משנה לשנה. ואם בשנת 1958 עוד הועסקו 11.300 פועלי-דחק, ירד המספר בשנת 1959 ל-10.200 פועלים. הישובים החדשים שהוקמו בראשית שנות החמישים בנגב, בגליל ובפרוזדור ירושלים, החלו להתבסס על מפעלי חקלאות ותעשייה. האדם העובד נעשה פחות תלוי בפקיד הלשכה, ובסוף שנת 1959 הגיעה התעסוקה לרוויה. הביקוש לבעלי מקצוע עלה על ההיצע, ואף עובדים חסרי-מקצוע יכלו למצוא תעסוקה לעצמם, בלי אותה תלות משעבדת בפקיד הלשכה, כפי שהיה בעבר.

ברו"ח הועד-הפועל לצירי הוועידה התשיעית של ה.ע.ל. אין עוד אותה מרירות כלפי שלטון השמאל, כפי שהיה בעבר. אמנם גם בתקופה זו עוד שררה יריבות פוליטית קשה בין התנועה הלאומית ובין מחנה השמאל, אולם יריבות זו לא חרגה עוד מן התחום המפלגתי הלגיטימי. התופעות שהיו בעבר, הרס מבנים, נישול עובדים, התנפלויות על עובדים לאומיים – תופעות אלו נעלמו מן הנוף הציבורי. מעתה ניתן היה לנהל ויכוח בלי אגרופים קמוצים, תוך מו"מ בכנסת, ברשויות המקומיות, או בהנהלת לשכות העבודה.

הדו"ח של הועד-הפועל הקדיש בפעם הראשונה פרק נכבד לנושא הנוער העובד הלאומי. גם "הליגה למען העובד הלאומי" זכתה לסיקור נרחב, מפני שהתרחבו פעולות "הליגה" בתפוצות.

צירי הוועידה קיבלו בתיקיהם את "ספר העובד הלאומי", מחקר שהוציא הועד-הפועל על תולדות מאבקו של העובד הלאומי בארץ, מאז נוסדה התנועה הלאומית ועד שנת הקמת המדינה.

הוועידה התשיעית בבאר-שבע

הוועידה התשיעית, זו וועידת היובל ה-25 של הסתדרות העובדים הלאומית, נפתחה בטכס חגיגי באולם "בית העם" בבאר שבע, בהשתתפות 130 צירים מ-40 סניפי הסתדרות העובדים הלאומית. על במת-הכבוד, ליד שולחן הנשיאות, ישבו

לצד חברי הוועדה הפועל – יו"ר תנועת החרות מנחם בגין, שר העבודה מרדכי נמיר וראש העיר דוד טוביהו. ה.ע.ל. זכתה לראשונה למעמד ממלכתי בוועידתה. מלבד שר העבודה נכחו בוועידה אישי ציבור רבים, ראשי לשכת העבודה, שמאז ה-1 באפריל הפכה להיות לשכה ממלכתית.

ברכות בכתב לוועידה שלחו יו"ר הכנסת קדיש לוז, הרבנים הראשיים, הרב י.ה. הרצוג, הרב י. נסים, אבי האסירים ר' אריה לוי, שגריר צרפת פ. זילבר ונציגים דיפלומטיים אחרים. גם שפע הברכות היה מאותות הזמן. צירים ותיקים יכלו לזכור כי בעבר לא זכתה הוועידה לתשומת לב כזו מצד אישים מרכזיים בארץ. פתח את הוועידה אליעזר שוסטק. הוא סקר את תולדות ה.ע.ל.:

"תחילה האמנו שלא יהיה צורך לקיים זמן רב הסתדרות עובדים נפרדת – – ניהלנו מאבק על עצם קיומנו על כל צעד ושעל, ועכשיו כשאנו מסתכלים אחורה לוועידת היסוד בשנת 1934 בירושלים, כשמנינו ארבעת אלפים עובדים. אנו רואים מה גדל כוחנו – – – ההסתדרות הכללית גדלה מאז פי שמונה; הסתדרותנו גדלה פי חמישה-עשר. בין הוועידה הקודמת בשנת 1955 ובין הוועידה הזו גדלו סניפינו ב-15-20 אחוז – – – מ-35 חברים ביום יסוד קופת חולים שלנו גדלנו ואנו מונים 140 אלף נפש".

על מאבקה האידאולוגיים של ה.ע.ל. אמר שוסטק:

"הצלחנו לשבור את המונופולין בשוק העבודה. במשך שנים טענו שאנו 'שוברי ארגון הפועלים', מורידי שכר עבודה, פוגעים בתנאי העבודה – אולם במשך שנים הוכח כי לא היה כל יסוד להאשמות אלו. ואם היתה בעבר מלחמה בינינו ובין ההסתדרות הכללית, היתה זו מלחמה נגד זכות היחיד של ההסתדרות הכללית בשוק העבודה – – – לא רק שלא ראינו פסול בהסתדרות עובדים שניה, אלא שראינו ברכה בקיום ארגונים מקצועיים אחדים, נפרדים. ובמלחמה זו ניצחנו ניצחון מוחלט! אין יותר מונופולין להסתדרות הכללית בשוק העבודה!".

שוסטק ברך את שר העבודה על שבתקופת כהונתו הוקמה לשכת העבודה הממלכתית, זו הלשכה שלמען הקמתה נאבק העובד הלאומי מאז התארגן: "ההבדל בינינו לבין ראשי ההסתדרות הכללית ומפא"י, הוא בכך, שהם עדיין מאמינים בריכוז הפונקציות במסגרת אחת ששמה ההסתדרות הכללית, או המפלגה, או הארגון, שלדעתם מוכרח להתערב בכל חייו של האדם, בבריאות, בהתיישבות, בשיכון, בעבודתו ובפרנסתו. ואילו אנו סבורים שגישה זו היא לא רק סילוף דמות התנועה המקצועית, אלא גם סותרת את מטרותיה – – – עובדה היא שהמדינה שלנו היא כיום היחידה בעולם החופשי בה רוב המשק מרוכז בידים ציבוריות – – – ההשקעות הפרטיות הולכות ופוחות משנה לשנה. בשנת קום המדינה היה 60% של

שר העבודה מ. נמיר מברך את הועידה ה־9 של ה.ע.ל.

מ. בגין מברך את הועידה ה־9 של ה.ע.ל.

ההשקעות – פרטיות, ורק 40% היו ציבוריות. כיום, 75% של ההשקעות במשק הם ממקורות ציבוריים – – – הריכוז הכלכלי מאיים על כל פרט במדינה ומגביל את חופש הפרט".

שר העבודה מרדכי נמיר סקר את הישגי המדינה מאז 1956. האבטלה נעלמה. קיימת תעסוקה כמעט מלאה במשק. יש גם הקלה בבעיות העובדים המוגבלים והקשישים. הכנסת חוקקה רשת ענפה של חוקים סוציאליים, ביניהם החוק נגד הלנת שכר, "ומעל הכל ערכנו הסתערויות בתנופה גדולה על השיכון הארעי וחיסלנו 85% מן המעברות".

אחרי ברכתו של ראש העיר ד. טוביהו נאם מנחם בגין. הוא דיבר על אפסות סיסמת "האחדות הפרולטרית":

"בסכמנו את תולדות הדור, אנחנו יכולים לאמר באזני ידיד ויריב: האחדות העל-לאומית, האחדות החד-מעמדית, האחדות המאוזנת, היא האשליה, היא הטעות, היא ההטעיה. האחדות האמיתית, האחדות המצילה, האחדות המבטיחה את העתיד, היא האחדות הלאומית, היא אחדותם ההיסטורית, הנפשית, המכרעת, של בני אומה מוקפת אויבים ללא הבדל מעמד. חזון העתיד שלנו ושל כל העמים היא, לא אנושות בלי לאומיות, אלא לאומיות אנושית".

האווירה החגיגית של הוועידה נמשכה בעת הדיונים המעשיים, אחרי הטכס החגיגי. מעט מאד בעיות מרכזיות הועלו לדיון. היתה הרגשה כללית של שביעות-רצון. הנה חוגגת ההסתדרות את יובלה ה-25, ואם יש בה פגמים, אין בהם כדי להעביר את הרוח הטובה השוררת בין חברים שהלכו עם ה.ע.ל. לאורך דרך קשה ומייגעת. מישוהו העלה את נושא הנוער העובד הלאומי. אחר טען שצריך לשפר את דרכי ההסברה של ה.ע.ל.; או שיש להקדיש יותר תשומת לב לנושא האיגוד המקצועי. איש לא העלה עוד את הויכוח עם חלק שולי בתנועה הלאומית, שדרש להקים סיעה בהסתדרות הכללית. דרישה זו לא נראתה רצינית כל עיקר. אפשר היה להתעלם ממנה. אבל ראובן יליץ הזכיר אותה:

"בוועידה זו הגענו לדעתי לסיומה של פרשת הויכוח על חיסולה של הסתדרותנו. בנאומי הפתיחה שמענו על המפריד בין ההסתדרות הכללית ובין הסתדרותנו. עלינו להביא את הדברים האלה לציבור הפועלים הרחב ולהסביר לו שמנהיגיו כבלו את ידיו. כיום מסתכלים כבר אחרת על העובד הלאומי ויש אזניים קשובות לדבריו. אבל אסור לנו להסתפק עם המסגרת הקיימת. יש לפעול למען צרופם של רבבות פועלים נוספים לשורותינו. יש להפסיק את שביעות-הרצון על עצם קיומנו. עלינו להתפתח לגוף ציבורי

רציני. קיימת מרירות רבה בקרב העובדים על הנהגת ההסתדרות הכללית. עלינו לנצל מרירות זו ולהגביר את כוחנו".

לין רצה להפיג את אוירת שביעות-הרצון העצמית. אבל יוסף ולקר הגדיל בנבואתו האופטימית:

"אנו צועדים לקראת קבלת השלטון במדינה ועל כן עלינו להיות מלוכדים. יש להפסיק את הויכוח על כניסתנו להסתדרות הכללית. בתל-אביב אנו מהווים 40% מכלל פועלי הבנין – – – מכאן צריכה לצאת הקריאה שהועד-הפועל החדש יעזור לתנועה, הן בקרן הבחירות והן בעבודת הארגון, כדי שנוכל להצליח".

מאיר האוס ציין את העובדה: בפעם הראשונה במשך שנות קיומנו בא שר ממפא"י לברך את ועידת ה.ע.ל. – גם יו"ר התנועה מנחם בגין יכול היה להיווכח "שאי אפשר לפגוע בעובדה קיימת ויש להשלים עמה". נאומו של בגין מוכיח "הוכחה חותכת שתם הויכוח בתנועה ביחס לקיומה של הסתדרותנו" – אמר האוס.

ש. שיכמן:

"הרגשתי היא שעם הקמת שרות התעסוקה הממלכתי נוצל חלל ריק בשבילנו בשטח זה. אנשינו שראו את עצמם במשך כל השנים כשליחי ההסתדרות בתוך השכות, נהפכו בין-לילה לעובדי מנגנון הממשלה, וזה מחייב אותנו לקיים קשר יותר הדוק עם כל אחד מהם ולהסביר להם כי טרם תמה שליחותם".

באשר לעתיד – היה גם שיכמן אופטימי מאד:

"התמורות שחלו בישראל בשנים האחרונות מעידות שישנם סיכויים לשינויים במשטר הקיים, שינויים שיאפשרו לתנועת-החרות להשפיע על המשטר ועל ענייני המדינה – – – לקראת תמורות אלה עלינו להתכונן, כי הן יכולות להוסיף להסתדרותנו תנופה לאופקים חדשים שלא זכינו להם במשך כל זמן קיומנו. כי נצחון תנועתנו בשטח המדיני יאפשר לנו להיהפך לאיגוד מקצועי גדול וחופשי. אבל לשם כך עלינו לעמוד על המשמר ולדאוג לכך שבבוא היום הנכסף לא נידחק לקרן-זוית ולא נימצא במצב של 'הכושי עשה את שלו הכושי יכול ללכת'".

שלוש ועדות נבחרו בוועידה: 1. לענייני ארגון והסברה. 2. לענייני עבודה ואיגוד מקצועי. 3. לענייני תקציב וכלכלה. מלבד זאת נבחרה ועדה מתמדת, שתפקידה העיקרי היה להציע הרכב חדש של הועד הפועל ושל המועצה הארצית. רוב הסעיפים שאושרו כהחלטות הוועידה התשיעית לא חרגו מן הבעיות שהתעוררו בתקופת הוועידה, בנושאים שחשיבותם זמנית, ועם חלוף העתים –

חלפה חשיבותם. היו בין ההחלטות כאלה שכבר אושרו בוועידות קודמות והובאו לוועידה התשיעית לאישור מחדש. כזו היתה ההחלטה על קיום יום-השבתן של העובד הלאומי בכ' בתמוז.

שימת-לב מיוחדת ניתנה בוועידה לשאלת הנוער העובד והלומד הלאומי, וההחלטות בנושא זה התעלמו לחלוטין מקיומה של בית"ר. לפי ההחלטות הוטל על הועד-הפועל להרחיב את רשת הפעילות בנוער, בתחומי הספורט, החינוך וההדרכה המקצועית.

לאור ההצלחה בארגונם של בני העדה הדרוזית בגליל המערבי במסגרת ה.ע.ל., נשלחה ברכה לחברים בני העדה הדרוזית.

הוועדה המתמדת הציעה למליאת הוועידה לבחור בועד-פועל בהרכב זהה לועד-הפועל היוצא, 15 חברים, ביניהם גם אברהם אקסלרוד, שהתפטר מן החברות בועד-הפועל היוצא, עקב מאמרו בזכות ההצטרפות להסתדרות הכללית. יצחק גוריון התנגד בחריפות לבחירתו של אקסלרוד, בטענה שגם בוועידה לא הסתייג מן המאמר שכתב. אקסלרוד השיב לו כי אמנם לא שינה את דעתו, "ואם הבעיה תצוץ שנית, אביע את דעתי כפי שתהא לי אז באופן הגלוי והברור ביותר. ואם אצטרך להתפטר שנית, אעשה זאת" – אבל ביחסים ששררו אז בין התנועה וההסתדרות לא העלה איש על דעתו כי אמנם תצוץ הבעיה שנית.

חרף התנגדותו של גוריון נבחר אקסלרוד לועד-הפועל. ההרכב נשאר כפי שהיה: יצחק אפלבוים, אברהם אקסלרוד, משה ברקוביץ, מאיר האוס, יוסף ולקר, דוד יוטן, שלמה יונגמן, עו"ד דניאל ינובסקי, שלום כהן, דוד מלמדוביץ, שלמה פיינשטיין, יעקב צ'ינסקי, אליעזר שוסטק, אלימלך שחורי, שבתי שיכמן. הוועידה בחרה במועצה ארצית בת 78 חברים, ואתם 15 חברי הועד-הפועל.

המחלקות בהנהלת ה.ע.ל.

בשתי ישיבות שקיים הועד-הפועל אחרי הוועידה נקבעו דרכי העבודה בהנהגת ההסתדרות. שוסטק הציע להקים את המחלקות הבאות:

1. מחלקה לביטוח סוציאלי – שתארגן קרנות פנסיה ותגמולים, תנהל את הקרנות הקיימות ותארגן קרנות נוספות.
2. מחלקה לחקר סוציאלי – אדם מיוחד ירכז את החומר המתפרסם ויעדכן את חברי הועד הפועל במידע הדרוש לצרכי עבודתם.
3. מחלקה לתרבות – לארגון מופעים וטיולים.
4. אגף לפועל בכפר – שיהיה חלק מן המחלקה לאיגוד מקצועי.
5. מחלקה כלכלית – שתיוזם הקמת קואופרציות.
6. מחלקת כספים.

7. מחלקה לעליה וקליטה.
 8. מחלקה לנוער עובד לאומי.
 9. מחלקה למיעוטים – "בהתחשב עם הנטייה של עובדים דרוזים וערבים אחרים להתארגן ב-ה.ע.ל".
 10. מחלקת ארגון.
 11. מחלקה להסברה ותעמולה.
 12. מחלקה משפטית.
 13. קופת חולים.
 14. חברת "סלע" – לשיכון.
- בפועל לא הוקמו אחדות מן המחלקות, לא המחלקה למיעוטים, לא המחלקה לעליה וקליטה ולא המחלקה הכלכלית. אולם בעקבות הוועידה התשיעית התרחבה הפעילות בקרב הנוער; הוקמה המחלקה לנוער ורשת הפעילות הסתעפה.

מועצת ה.ע.ל. מרכיבה את מרכז קופת-חולים

כפי שנקבע בוועידה השמינית של ה.ע.ל., נעשה הדבר גם בוועידה התשיעית. קופת חולים לעובדים לאומיים, שחדלה לקיים וועידה עצמאית משלה, הפכה את המושב הראשון של המועצה החדשה, לגוף הדן בנושא השרות הרפואי ובוחר במוסדות קופת-חולים.

ביום 16.7.59 קיימה מועצת ה.ע.ל. מושב מיוחד, מוקדש לקופת-חולים. פתח את המושב אליעזר שוסטק, ומדבריו השתמעה הסיבה לביטול הוועידות העצמאיות של קופת-חולים:

" – – – היתה תקופה בה ניסו להפריד בין קופת-חולים לבין ההסתדרות, והיו לנו משברים רציניים בשטח זה, שמצאו מהלכים בתוך תנועת הצה"ר. כמה חברים מרכזיים בתנועה אמרו ברורות שיש להוציא את קופת-חולים ממסגרתה הצרה של ה.ע.ל. הויכוח הזה אמנם הסתיים לפני שנים בנצחון ההסתדרות ושוב אין מדברים על הפרדה. אך ישנם סימנים ומגמות לעורר מחדש את הויכוח הזה".

החשש של הנהגת ה.ע.ל. היה שגם בהנהגת תנועת-החרות יהיו כאלה שיבקשו להפריד בין ה.ע.ל. לבין קופת-חולים, ואלה שהציעו לחסל את ה.ע.ל. ולהקים במקומה סיעה בהסתדרות הכללית. הניחו שאפשר יהיה להוסיף ולקיים את קופת-חולים, כמוסד של התנועה הלאומית. שוסטק הציע למועצה לבחור במרכז קופת חולים, מורכב מ-29 חברים, מהם 15 חברי הוועד הפועל ו-14 חברים שבהם תבחר המועצה. הצעתו של שוסטק, שאושרה לפני כן בישיבת הוועד הפועל, באה להבטיח את השליטה של ה.ע.ל. על המוסד הרפואי שלה.

שר הבריאות י. ברוזילי בוועידת ה.ע.ל., לוחץ את יד מ' בנק. ביניהם - י. פעמוני משמאל - י. מלמדוביץ

ד"ר יעקב ווינשטין נואם בבית אחריות קופת חולים.

סקירה על קופת חולים השמיע במועצה מזכיר הקופה דוד מלמדוביץ. הוא מנה את הסניפים החדשים שהקימה הנהלת קופת-חולים, המרפאות החדשות, הבניינים החדשים, הציוד החדש שסופק למרפאות – כל אלה בתקופה של שלוש שנים, מאז נבחר המרכז היוצא. הוא סקר את גידול המנגנון המינהלי והרפואי של הקופה: 232 רופאים; 123 אחיות, רוקחים ועובדי מעבדות; 179 עובדים מינהליים.

הויכוח הכללי במועצה נסוב בעיקר על בעיות הרכב המרכז וסמכויותיו. חברי המועצה התנגדו ברובם להצעת שוסטק, ואחרי דיון הוחלט לבחור במרכז בן 17 חברים, בתוספת מספר בלתי מוגדר של חברי הועד-הפועל. ביום 30 ביולי החליט הועד-הפועל לצרף למרכז הקופה את 15 חבריו. מזכירות הקופה מנתה 5 חברי הועד-הפועל, ואתם רופא.

בדרך זו השכילה ה.ע.ל. לשמור על מעמד קופת-חולים, כמוסד עזר של ההסתדרות.

בוועידות הבאות של ה.ע.ל. – החל מן הוועידה העשירית – הוקדש יום מיוחד לדיון על קופת חולים, וצירי ה.ע.ל. נבחרו גם כצירי קופת-חולים. מוסדות הקופה נבחרו בוועידות הבאות על-ידי מליאת הוועידה, ולא על-ידי המועצות. בכך התהדק הקשר בין ה.ע.ל. ובין הקופה, קשר טבעי שאין עוד עוררין עליו.

לקראת הבחירות לכנסת הרביעית

הכנסת השלישית התפזרה בטרם זמנה, עקב החלטת הממשלה לבטל את האיסור על מכירת נשק ישראלי לגרמניה. שתי השותפות של מפא"י בקואליציה, גם מפ"ם וגם אחדות-עבודה, התנגדו להחלטה זו, ובעקבות דיון שהתקיים על נושא זה בכנסת ביזמת תנועת-החרות, התפטרה הממשלה, ביום 5 ביולי 1959. הנשיא בן-צבי קיווה כי המשבר הקואליציוני יחלוף והטיל מחדש על בן-גוריון להרכיב ממשלה, אך ללא הצלחה. המפלגות העדיפו לחוקק חוק פיזור הכנסת והבחירות לכנסת הרביעית נקבעו ליום 17.11.59.

בין פיזור של הכנסת השלישית ובין הבחירות לכנסת הרביעית עשתה הנהגת ה.ע.ל. שורה של צעדים, על מנת להבטיח לעצמה מעמד משפיע בתנועה הלאומית, בנושא חזון משנתו הסוציאלית של זאב ז'בוטינסקי. ב-30 באוגוסט 1959 החליט הועד-הפועל להוציא לאור שבועון אידיאולוגי. וכיוון שלא היה עדיין ברור אם התקציב יאפשר הוצאת שבועון. הוחלט להסתפק זמנית בהוצאת ירחון. כעורך הירחון נתמנה יהושע אופיר, וחברי המערכת היו אליעזר שוסטק, דוד יוטן, מאיר האוס, שבתי שיכמן, אברהם אקסלרוד, דניאל ינובסקי, שלום כהן, יוסף גלילי. סופרים ועיתונאים בעלי-שם במחנה הלאומי הבטיחו את השתתפותם בעתון, ביניהם אישים שמילאו תפקידים מרכזיים עוד בימי הצה"ר ובית"ר, כמו ד"ר

אברהם ויינשל, ד"ר יעקב ויינשל, ד"ר זאב פון-וייזל, יוסף פעמוני, יהודה בנארי, יצחק גוריון. גם עתונאים בעל-מוניטין במחנה הלאומי השתתפו בירחון, וצוות המערכת היווה מרכז אידיאולוגי של ההסתדרות. הגיליון הראשון של "חזית העובד" הופיע באוגוסט 1959, כחלק ממערכת הבחירות בה נטלה ה.ע.ל. חלק. ביולי 1959 הטיל הוועד-הפועל על ועדה בת 4 חברים, לטפל בענייני "ועדת התרכובת", שנבחרה על-ידי מועצת תנועת-החרות, לקביעת רשימת המועמדים לכנסת. חברי הוועדה היו: יוסף ולקר, שלום כהן, שלמה יונגמן ושלמה פיינשטיין. מאוחר יותר, בראשית אוגוסט, דן הוועד-הפועל בדרישות שבהן תופיע ה.ע.ל. בפני "ועדת התרכובת". שוסטק ניסח את הדרישות בשני סעיפים: כללית, ופרסונלית. באשר להרכב הכללי, תכלול הרשימה – אחרי שמותיהם של חברי הכנסת הקיימים – 2 מועמדי ה.ע.ל. על כל 5 מועמדים נוספים. הצעה זו של שוסטק אושרה. כאשר לתביעה הפרסונלית, הוחלט שהוועד-הפועל יקבע את סדר ההופעה של נציגיו ברשימת תנועת החרות לכנסת. בהצבעה חשאית נקבע הסדר הבא: ש. שיכמן, ד. יוטן, מ. האוס, ד. יובסקי וא. אקסלרוד. יובסקי הודיע שהוא מוותר על מקומו הרביעי, לטובת אקסלרוד. כאשר לשוסטק, היתה הצעה לקבוע את מקומו בין חמשת המועמדים הראשונים, אולם הוועד-הפועל לא התייחס להצעה זו. כחבר הכנסת היוצאת, ברור היה שמקומו ייקבע בעשיריה הראשונה של המועמדים.

בחודש אוקטובר קיימה ההסתדרות "כנס פועלים", כחלק ממערכת הבחירות. ה.ע.ל. שראתה את עצמה נושאת דברו של העובד הלאומי, ביקשה למשוך אחריה את ציבור העובדים, למען יתנו בבחירות את קולותיהם לתנועת-החרות. ב־3 בנובמבר, שבועות מספר לפני הבחירות, התקיים ברמת-גן "מפגן ארצי של פועלים", תחת הסיסמה – "תקוות הפועל – בשינוי המשטר". היה זה כנס של נציגי מקומות עבודה מכל הארץ, שבאו להביע "מרירות עזה וזעם המוני הפועלים שנצטבר בשנות שלטון מפא"י וגרורותיה". פתח את הכנס דוד יוטן שקרא את אוהדי וחברי ה.ע.ל. להיערך לקראת מבחן יום הבחירות: "נצחונה של תנועת החרות במערכת הבחירות יבטיח להמוני הפועלים משטר של צדק כלכלי" – היתה סיסמת הכנס. א. שוסטק הקדיש דבריו נגד ההסתדרות הכללית, בה שלטת מפא"י:

"ההסתדרות הכללית מתנגדת לשרות בריאות ממלכתי, משום ששרות כזה ישחרר את הפועל מתלות בחסדי קופת חולים השמאלית – – – בעול המסים נושאת האוכלוסיה העובדת, משום שמפא"י המחזיקה במפעלים צוברי-הון, שחררה את מפעליה מעול המיסים והטילה אותם על העובדים ומועטי היכולת. מפא"י טוענת שאנו רוצים להרוס את מפעלי ההסתדרות שלהם. האמת היא שלא להרוס אותם אנו רוצים, אלא להעבירם לידי הפועלים, כדי שמפעלים אלה יהיו באמת מפעלי-פועלים, ולא מפעלי-ניצול-פועלים. – – – המשטר הפך את האזרח לתלוי בו, בשירותי-בריאות, בקבלת עבודה, בקבלת

רשיונות ואשראי, בדיוור. השליטים מבקשים להוכיח כי לא הם תלויים באזרח, אלא האזרח תלוי בהם, ומכאן הסכנה – – – זהו משטר המחזיק את האזרח בקיבתו – – –”.

בכנס ניתנה אפשרות לנציגי מקומות העבודה להביע את עצמם, את התמרמרות הפועלים המתפרנסים אל צרור נקוב. בין הפועלים היו גם נציגי העדה הדרוזית מן הגליל המערבי. פועלים אלה שהצטרפו ל-ה.ע.ל., בעיקר לשם קבלת שרות רפואי לבני-משפחותיהם, הפכו לנאמני תנועת-החרות בכפרים הדרוזיים. חלק מהם שילם את המחיר על פעילות זו. אחרי הבחירות פוטר פועלים דרוזיים מעבודתם במפעלי ההסתדרות הכללית. עסקני מפא"י שלחו אותם לקבל עבודה אצל מנחם בגין. בתום הכנס נתקבלו החלטות בגנות מפא"י. החלטות אלה פורסמו תחת הכותרת: "אין תקנה למשטר המשחית ויש להפילו". "כנס הפועלים רואה בעלית כוחה של תנועת-החרות בבחירות הקרובות לכנסת ולרשויות המקומיות את התקווה היחידה לשנינו משטר החיים במדינה וביציבור העובדים" – נאמר בכרוז של "כנס הפועלים". כך השתלבה ה.ע.ל. במערכת הבחירות. היא היתה החוליה המקשרת בין תנועת-החרות, העל-מעמדית, ובין הפועלים, שאותם הטרידו בעיות הקיום היומיומיות. אחרי הכנס ברמת-גן התקיימו כנסים דומים גם במקומות אחרים בארץ. ה.ע.ל. הוציאה עלונים, מכוונים ליציבור העובדים – וכל זאת, כחלק ממערכת הבחירות של תנועת-החרות.

תוצאות הבחירות בבחירות להסתדרות – 1959

בין פיזור של הכנסת השלישית ובין הבחירות לכנסת הרביעית התקיימו הבחירות לוועידה התשיעית של ההסתדרות הכללית. המגמה במפא"י היתה תמיד להקדים את הבחירות לוועידת ההסתדרות ולהסמיך אותן לבחירות לכנסת, כדי לחשוף נקודות-תורפה במערכת הבחירות שלה ולתקן לקראת הבחירות לכנסת. במידה מסויימת שימשו הבחירות להסתדרות מעין "חזרה כללית" למפא"י, כשבחזית זו מובטח נצחונה בכל מקרה.

הבחירות התקיימו ב-17 במאי 1959 והתוצאות היו:

מפא"י – 55.43 %;

אחדות-עבודה – 17.03 %;

מפ"ם – 13.92 %;

העובד הציוני – 5.77 %;

איגוד העובדים הציונים הכלליים – 3.48 %.

בסך הכל הצביעו 73% מכלל בעלי זכות הבחירה, היינו כ-170 אלף חברים לא השתתפו בבחירות – מלבד אלפי הפתקאות הריקות שנמנו כקולות פסולים. ההנחה היתה שאחדות העבודה, אשר בבחירות לכנסת השלישית קיבלה פחות קולות ממפ"ם, זכתה בקולות חברי תנועת החרות. גם הציונים הכלליים זכו בחלק מקולות אלה.

מנחם בגין, שניתח את הבחירות להסתדרות, כדי ללמוד מהן לקח לגבי הבחירות לכנסת, הבחיר במאמרו ב"חרות" ב-22.5.59 כי נמשכת ירידה של מפא"י ממערכת בחירות אחת לשניה, ירידה מתמדת, לעומת עליה רצופה של תנועת החרות. בבחירות לכנסת השלישית הפסידה מפא"י 5.2%, ואילו "תנועת ז'בוטינסקי פרצה את המסגרת המקובלת של תומכיה, היא פרצה ימינה ושמאלה, כבשה את לבותיהם וקולותיהם של רבבות אזרחים".

הבחירות להסתדרות עוררו תקוות לירידת כוחה של מפא"י ולעליית כוחה של תנועת החרות. ציפיות רבות התעוררו במחנה הלאומי, אם לא לנצחון – לפחות לירידה תלולה של מפא"י.

תוצאות הבחירות לכנסת הרביעית

תוצאות הבחירות לכנסת הרביעית שהתקיימו ביום 3.11.59 הכזיבו את אוהדי התנועה הלאומית. אמנם זכתה התנועה בשני נציגים נוספים בכנסת, אולם מפא"י, לא זו בלבד שלא ירדה, אלא עלתה ב-6%.

מספר חברי הכנסת של המפלגות ההסתדרותיות – מפא"י, מפ"ם ואחדות העבודה, עלה מ-59 בכנסת השלישית ל-63 בכנסת הרביעית. מספר חברי הכנסת של תנועת החרות והציונים הכלליים נשתנה לרעה מ-28 ל-25, כשהמפלגה הפרוגרסיבית נוגסת עוד מנדט מן הציונים הכלליים. אין פלא, איפוא, שתוצאות הבחירות היו אכזבה מרה במחנה הלאומי. נצחון מפא"י היה מוחץ, גם בכנסת וגם ברשויות המקומיות. כמעט בכל המקומות נבחרו נציגי מפא"י כראשי ערים – גם בתל-אביב. לראשונה אחרי שנים רבות נבחר מנהיג מפא"י מרדכי נמיר, כראש העיר תל-אביב.

האכזבה היתה גם מנת-חלקה של הסתדרות העובדים הלאומית, אולם זו יכלה להיות מרוצה מן העובדה שמתוך 17 חברי הכנסת של תנועת החרות, נבחרו שנים מן הועד-הפועל של ה.ע.ל.: אליעזר שוסטק ושבתאי שיכמן. השפעתה של ה.ע.ל. גברה הן במוסדות תנועת החרות והן בסיעתה בכנסת הרביעית.

תוצאות הבחירות לכנסת הרביעית (בהשוואה לכנסת השלישית)

כנסת רביעית			כנסת שלישית				הסיעה
אחוזים	מנדטים	קולות	אחוזים	מנדטים	קולות		
38.2	47	370,798	32.2	40	274,735	מפא"י תנועת-החרות הציונים-הכלליים המפלגה הפרוגרסיבית אחדות-עבודה מפ"ם מפד"ל	
13.4	17	130,515	12.6	15	107,190		
6.1	8	59,700	10.2	13	87,099		
4.6	6	44,889	4.4	5	37,661		
5.9	7	58,043	8.2	10	69,475		
7.1	9	69,468	7.3	9	62,401		
9.8	12	95,581	9.1	11	77,936		

האכזבה מתוצאות הבחירות – בדיוני הועד-הפועל

ב־12 בנובמבר קיים הועד הפועל דיון על תוצאות הבחירות לכנסת. שוסטק, שפתח את הדיון, ברך את עמיתו שבתי שיכמן, לרגל היבחרו לכנסת, אולם מיד עבר לדבר על הקשיים שיהיו צפויים ב־ה.ע.ל. עקב נצחונה של מפא"י: "לאחר נצחונה של מפא"י יתחיל לחץ על חברינו במקומות שבהם קיבלנו קולות. קיפוחים, אפילו ופיתויים יהיו מנת־חלקם של חברינו ואוהדינו. לכן, עלינו להגביר את עבודתנו, לבסס את הסניפים הקיימים, לפתח אותם ולפתוח סניפים חדשים, במידה והדבר יידרש. במגדל־העמק ובכפר־סבא יהיה זה ממש ענין של פיקוח־נפש לגבי חברינו שעזרו במערכת הבחירות. עלינו להגן עליהם ולדאוג לקיומם. ראשי המחלקות בועד־הפועל חייבים עתה להדק את הקשרים עם הסניפים. מחלקת התרבות וההסברה שלנו תצטרך לעודד את החברים, להסביר ולהכניס רוח חיים בסניפים. קיימת סכנה שגם מעמדנו

הכלכלי ייפגע. אם בעבר הצלחנו להסתדר עם פקידי הממשלה, היה זה מפני שהם בסתר־לבם חששו שהנה אנו מתקדמים לקראת השלטון. עתה תהיה גישתם אלינו נוקשה יותר וחסרת־הבנה. גם בחו"ל נצטרך להגביר את פעולתנו, להקים שם ועדות קבועות של ידידינו, במסגרת "הליגה למען העובד הלאומי".

דניאל ינובסקי היה קיצוני יותר. הוא ראה הכרח לבדוק את דרכה של התנועה הלאומית, כדי לגלות את גורמי הכשלון:

"השאלה העיקרית היא אם אנו כגורם מכריע בתנועה לא צריכים להוציא מסקנות מתוצאות הבחירות. כגוף עצמאי אנו צריכים לדרוש הקמת ועדת־חקירה, אשר תבדוק ותחקור מי אשם בכשלונה של התנועה. ברור עתה לכולנו שמפא"י תפעיל לחץ ואיומים על חברינו. רבים מבין ידידינו הפועלים ניתקו בתקופת הבחירות את יחסיהם עם גורמים שונים שהעסיקו אותם. עתה נשארו ללא פרנסה וללא כתובת לפנות אליה. הצעתי היא, שנדרוש ועדת חקירה אובייקטיבית, או שנקים בעצמנו ועדה לבדיקת גורמי הכשלון בבחירות".

יצחק אפלבאים:

"התנועה הגיעה למעמד בו היא יכולה לדבר על אפשרות קבלת השלטון, תודות למנחם בגין. אילו היינו מקבלים עוד מספר מנדטים בבכנסת, לא היו מעיזים לבקר את התנועה. עכשיו, כגוף עצמאי, על ה.ע.ל. להתחשב באספקטים הקיימים כאשר חוגים אחרים בתנועה דנים עלינו. דרכנו עכשיו צריכה להיות, לבסס את הסניפים הקיימים ולא לפתוח סניפים חדשים שיגרמו לנו גרעונות. קופת חולים שלנו איננה יחידה. קיימת התחרות רבה בשטח ביטוח בריאות. עתה יגדל הלחץ עלינו. יש לדאוג להבטחת ההכנסות ולהגדלתן. ואם ישנם כאלה המעוניינים לפתוח סניפים חדשים של קופת־חולים יהיה עליהם להשתתף במימונם".

שלמה פיינשטיין:

"אילו היתה ההצלחה מאירה פנים לתנועה בבחירות, היו עושים את הכל כדי לחסל אותנו. אבל לאור התוצאות, אפשר שיתנו לנו לעבוד. עובדה היא שבמקומות שבהם עמדו בראש מערכת הבחירות אנשי ה.ע.ל. עוד יצאנו בחסד. כאשר לפתיחת סניפים חדשים – עלינו להתחשב רק בצרכי התפתחותנו, ללא ערוב תחומים".

שלום כהן:

"כשלונה של התנועה הוא בעליית מפא"י, ויש לחפש את גורמי הכשלון בדרכי התעמולה שהיו פגומים. נהוג שכל מפלגה אחרי בחירות יושבת, דנה

ומסיקה מסקנות. לכן, גם עלינו, כגוף עצמאי, לבוא למרכז התנועה ולדרוש לחקור את הגורמים שהביאו את התנועה למצבה הנוכחי. אשר לפתיחת סניפים חדשים – ידוע כי הדבר כרוך בגרעונות. אם התנועה תרתם בעול ותשתתף בהוצאות, יתכן שנוכל לפתוח סניפים. אבל אם נטל הגרעונות יפול רק עלינו, יתכן שנצטרך לסגור סניפים”.

משה ברקוביץ:

”סיסמת הבחירות ‘לשינוי המשטר’ היתה טובה. הליקוי הוא בפרצופה המטושטש של התנועה. עלינו להבליט את ה.ע.ל. כיסוד מרכזי בתנועה. באשר לפתיחת סניפים חדשים – אסור לנו ליטול על עצמנו אחריות לגרעונות חדשים”.

אליעזר שוסטק סיכם את הדיון בדרישה לחזק את עבודת המחלקות השונות ב.ה.ע.ל., ולהגביר את המפעלים הכספיים בחו”ל, כדי להגדיל את ההכנסות: “ברור שעקב תוצאות הבחירות יהיו לנו קשיים כספיים. עלינו יהיה להגביר את פעולות ההסברה שלנו. ובאשר לתוצאות הבחירות – יתכן שלקראת הבחירות הבאות נצטרך לגבש סיעה של עובדים, אשר למעשה היא גם כיום היסוד העקרוני בתנועה. אני משוכנע שצפויים לנו ויכוחים בנקודה זו, אולם ויכוחים אלה יתרמו לחיזוק כוחה של התנועה”.

הועד-הפועל החליט לקיים יום עיון של עסקני ה.ע.ל. ל”חשבון נפש אחרי הבחירות”.

ביום 22 בנובמבר 1959 הקדישה מועצת ה.ע.ל. דיון מיוחד על תוצאות הבחירות לכנסת הרביעית ולרשויות המקומיות. שוסטק, שפתח את הדיון, קבע:

” – – – שליחי התנועה יודעים היום ברורות ש-95% מן הקולות שקיבלה התנועה באו לה מאנשי-עבודה. בבחירות האלה, שלא כמו בבחירות קודמות, ניתן להוכיח מי הם אלה שהצביעו עבורנו. השימחה במעונה של מפא”י גדולה היום, ביחוד לאור העובדה שבבחירות אלה נפסקה ירידתה. תוצאות הבחירות להסתדרות הכללית גרמו לזעזוע במבנה הארגוני של מפא”י בהסתדרות; הם איבדו את השליטה בסניפים רבים, והציבור חיכה לזעזוע יותר חזק בבחירות לכנסת”.

את כשלונה של תנועת-החרות בבחירות הסביר שוסטק בגורמים הבאים:

א. התנועה לא העמידה שום נושא מרכזי אקטואלי שמשך את תשומת-לב הציבור במערכת הבחירות.

ב. המשא-ומתן עם הציונים-הכלליים הזיק לתנועה, שרוב מצביעיה באים מחוגי העובדים.

ג. מארגני הבחירות בתנועה חשבו שהופעות מנהיג התנועה בעצרות המוניות מספיקות כדי לשכנע את הציבור להצביע עבורה. לא נעשתה פעולה ארגונית מספקת כדי להביא את המצביעים לקלפי.

ד. במערכת הבחירות לא הופעלו כוחות הסברה של עסקני הפועלים בתנועה, ועיקר התעמולה התנהלה בנושאים של מדיניות־חוץ.

המסקנות שהציע שוסטק בעקבות הכשלון בבחירות:

"על ה.ע.ל. לפעול יותר בתחומים שהיא מצווה עליהם. תוצאות הבחירות מוכיחות כי הפועלים אינם חפצים עוד לתמוך בסוציאליזם. הם מעוניינים ברמת־חיים נאותה, ואלה שתומכים במפא"י סבורים שמפלגה זו יכולה לתת להם רמת־חיים טובה. במסגרת פעולתנו בתנועה נצטרך להבטיח הכנסה נאותה לעובדים. עלינו להוכיח לתנועה כי קיומה תלוי בציבור הפועלים, וציבור זה יתמוך בנו, אם נוכיח לו שאנו מתעניינים בגורלו. התנועה תצטרך להתייחס בהבנה לפועלים, ולא כפי שנוהג כיום עתון "חרות", המגן על האינטרסים של נותני־העבודה, אותם חוגים שלעולם לא יתמכו בנו. ה.ע.ל. חייבת לפעול בשתי חזיתות, פנימית – בתנועה, וחיצונית – בציבור העובדים. בטוחני שאילו היו ל־ה.ע.ל. 250 סניפים בארץ, ולא 70 שיש לנו כיום, היה מצבנו אחר לגמרי – – – תוצאות הבחירות מוכיחות בעליל את זהות האינטרסים הקיימים בין חוגי האמידים ובין מפא"י, ועל־כן יש לנו עתה מרחב פעולה גדול, להתרחב ולקלוט חברים חדשים. עלינו לצאת ממועצה זו בהחלטה מגובשת, לבצר את הסניפים הקיימים ולפתוח סניפים חדשים".

נקודת־המוקד בביקורת של ראשי ה.ע.ל. על ראשי התנועה היתה בכך שהתנועה מחזרת אחרי המעסיקים בעלי־ההון, שנותנים קולותיהם למפא"י, או לציונים־הכלליים ולפרוגרסיבים, ואילו ציבור העובדים, שממנו בא עיקר כוחה של התנועה, אינו זוכה לאותה תשומת־לב.

משה לייבזון תלה את קולר הכשלון בבחירות בשיפור שחל במצב הכלכלי. הציבור נהנה מרמת־חיים טובה יחסית, והוא חרד משינויים בשלטון:

"מצבנו כיום יהיה קשה מאד, בגלל בידודנו המתמיד, וכנראה שמפא"י תוסיף לשבת בשלטון לאורך שנים רבות. כדי לשנות את המצב עלינו לשאוף לשינוי דמות התנועה. ומשימה זו מוטלת עלינו, לדאוג לכך שענייני העובדים יובלטו בתנועה. – – – עלינו לשלול את הגישה של התנועה האומרת: "או אנחנו – או הם". יש למצוא דרכים כדי לגשר על פני התהום המלאכותית שנוצרה בינינו ובין מפא"י. יש להתחשב במציאות ולפעול למען שינוי ערכין בתנועה. הציבור איננו מקבל את הסיסמה: "או אנחנו – או הם". ולמען שינוי דמות התנועה עלינו לגבש כוח, לפעול בה ולהשפיע עליה".

ישראל ברון הגיב בחריפות על דבריהם של שוסטק ולייבזון:

"אילו היה לייבזון משמיע את דבריו לפני שנים אחדות, היה מוצא מן ההסתדרות ומן התנועה שלנו, אך כבר התרגלנו לדברים כאלה שהשמיע וסובלים אותם. אנו נוצרנו בשביל לתאם פעולה עם התנועה ולשרתה, ולא לשלוט בה. אמנם מנהיגי התנועה גילו כלפי ה.ע.ל. יחס סנובי ואינם באים אליה – – – חוגים שונים בתנועה הביעו דעתם כי הם לא יסבלו עוד את הלחץ של נציגי ה.ע.ל. למען כיבוד עמדות. כל עוד אנו משוחחים במועצה זו על ענייני ההסתדרות – יש לכבד את הויכוח. אך אין לשוחח כאן על ענייני התנועה. לא זו המסגרת ולא זה המקום. אין אנו מוסמכים לדון על השפעה בתנועה".

הויכוח התלהט ודניאל יונבסקי השיב לישראל ברון, אף הוא בחריפות יתרה: "ברון עוד חי בשנות השלושים – – – קיים בארץ ציבור גדול של אנשים אשר האינטרסים שלהם אינם מופשטים, אלא ממשיים – – – בתנועה הצליח ד"ר אבניאל לגבש עמדה למען החוג שהוא מייצג, זהה למעשה עם האינטרסים של חוגי הציונים-הכלליים. אבל ישנו חוג של פועלים, התובע אף הוא שהאינטרסים שלו ייוצגו בשלמות, ושלא יפקירו אותם. אם לא נשים לב לחוג זה, אנו מועלים באמון כלפיהם. – – – במפא"י מתעלמים זה מכבר ממלחמת המעמדות. היא איננה מגינה כיום על מעמד הפועלים. הפועל נשאר מופקר – – – ומחובתנו לדאוג לו. כדי להגן עליו, אנו חייבים להתלכד כגורם מאורגן בתנועה".

מאיר האוס:

"מיום קיומה לא חדלה תנועת-החרות לדון על ה.ע.ל. ועל דרכיה, ועל-כן מן הדין שאנו נרון כיום במצב שנוצר – – – אנו לא נוכל להתפתח ולהרחיב את הסתדרותנו כל עוד אנו נמצאים במצב של התגוננות – – – כל תקוות הפועלים, העובדים במפעלי ההסתדרות, היתה שביום הבחירות יוכלו להצביע לפי רוחם – ושלהצבעתם תהיינה תוצאות חיוביות. עתה הם מאוכזבים. הם גם עומדים עתה מול מבטי הבוז של פקידי מפא"י בלשכות ובמקומות העבודה. לפועלים אלה אנו חייבים לתת עתה הגנה. מנהיגי התנועה הוכיחו כבר כי אין להם גישה לענייני הפועלים. ועל כן עלינו לקחת עניינים אלה לידינו ולטפל בהם במסגרת שלנו. אין לנו כל שאיפה להשתלט על התנועה, אבל אנו גם לא רוצים להוסיף ולשמש "חוטבי עצים ושואבי מים". ענייני עבודה הם נושא שאנו צריכים לעסוק בו – – – גם ז'בוטינסקי חיפש הבנה עם ציבור הפועלים. נכון שהמו"מ נכשל, אבל לא באשמתו – – – היום שבו הפסיקה תנועת-החרות להגשים, הפכה להיות אופוזיציה מילולית. מחובתנו להיות תנועה מגשימה".

שלום כהן:

"התנועה עלתה בבחירות, ובכל זאת אין אנו מרוצים. מפני שמפא"י קיבלה תוספת של 100 אלף קולות מחוגי האמידים והפועלים. באשר לחוג האמידים, ברור שקיימים אינטרסים משותפים ביניהם ובין מפא"י. באשר לחוגי הפועלים – יש להגיע אליהם ביתר הסברה ושכנוע. יש לפעול למען שינוי-ערכין בתנועה, ביחסה לעובדים. וקודם-כל צריך להגן על חברינו שנתנו בנו אימונם, ועתה הם מאוכזבים ודואגים".

דוד יוטן:

"אנו מגייסים בהנחה ש-130.000 מצביעי תנועת-החרות באו משכבות הפועלים. גם סקטורים אחרים הצביעו עבורנו, ואין לבנות את הכל על מעמד הפועלים במדינה. אני סבור שחלה תזוזת-מה בגישת התנועה כלפי ה.ע.ל., אבל מבחינה כספית לא נוכל לבנות עליה. ועל כן אין לדבר על הרחבת מסגרת ה.ע.ל. ועל תוספת כלים לביצוע".

שבתי שיכמן:

"לנו, חברי ה.ע.ל., מצפה עתה מערכה קשה בכל השטחים שאנו עוסקים בהם. אנו נעמוד עתה בתנאים של לחץ וקיפוח, ועל כן מוטל עלינו להתחזק ולשמור על האינטרסים של חברינו – – – התנועה זלזלה בדברים קטנים – בדאגה לאדם העמוס בעיות. על התנועה לשנות את דמותה הסוציאלית. חברינו חייבים להביא את הדבר לברור במוסדות התנועה – אבל בלי ליצור גוש בתוך התנועה".

הדין על תוצאות הבחירות בועד הפועל ובמועצת ה.ע.ל., חשף את החיץ המפריד בין שני הגופים. חיץ זה טושטש לפני הבחירות, ביחוד בימים בהם נראה היה כי עסקני ה.ע.ל. הגיעו להשפעה ניכרת בתנועה. אולם המורל הירוד ואבדן התקווה להגשמת סיסמת הבחירות "מאפוזיציה לשלטון" יצרו מחדש יחסים מתוחים בין חלק מהנהגת התנועה ובין הנהגת ה.ע.ל.

חרף העובדה שכוח ה.ע.ל. גבר, עם תוספת חבר שני של הועד הפועל בכנסת – נתרבו בתנועה אישים שהביטו באי-נחת על השפעתה של ה.ע.ל., ומפעם לפעם העלו מחדש את ענין הקמת סיעה לאומית בהסתדרות הכללית. בשלב זה לא היה כל סיכוי להעביר במרכז התנועה החלטה שעלולה היתה לפגוע בקיומה של ה.ע.ל., אבל הנושא לא ירד מעל הפרק. המרכז שהוקם בשנת 1959 לא חזר עוד בשלב זה לדון בנושא ה.ע.ל., אולם מחוץ למרכז פעל "החוג הרעיוני", שבבקורתו המתמדת על כל הנהגת התנועה, כלל את קיומה העצמאי של ה.ע.ל. כיוון שנמצאו רבים אשר הצטרפו למקטרגים על הנהגת התנועה, זכה "החוג הרעיוני" לתשומת-לב, בעיקר בקרב חוגי הצעירים, שבהתלהבות הנעורים שלהם קל היה לעורר בהם תסיסה

ביקורתית. הם עיבדו "מצע" לשינויים בהנהגת התנועה, "להתרענונות והתחדשות ארגונית", ובין השאר דרשו להקים סיעה לאומית בהסדרות הכללית, מפני שהאמינו כי בדרך זו ניתן יהיה להביא את דבר התנועה לחוגים נרחבים יותר.

תוצאות הבחירות לכנסת הרביעית גרמו לשינויים ניכרים בתאים שמהם הורכבה התשתית של תנועת-החרות. האכזבה היתה רבה. הביקורת על ההנהגה כללה ביקורת גם על יו"ר המרכז מנחם בגין. התסיסה בין העסקנים העמיקה, ככל שגברו קשייה הארגוניים והכספיים של התנועה. היא נתנה אותותיה ב-ה.ע.ל., בקרב חוגי הצעירים, וגם בצמרת התנועה.

דיונים על הצטרפות ההתיישבות כמחלקה ב-ה.ע.ל.

החובות שהצטברו במערכת הבחירות העיקו קשות על התנועה. עם האכזבה מתוצאות הבחירות, הצטמצמו מקורות ההכנסה. 13 נקודות ההתיישבות של התנועה הרגישו על גבם את המצוקה הכספית של המפלגה. המתיישרים לא היו עסקנים שנוקדו לתקציבי התנועה בשביל פעולות ארגוניות, או תעמולתיות. העזרה הכספית שדרשו מן התנועה היתה כדי לקיים את משפחותיהם. וכאשר נתאכזבו מעזרת התנועה, פנו מחדש להסדרות העובדים הלאומית. זו הכתובת שעל דלתותיה התדפקו גם בעבר, בראשית שנות החמישים. עתה הציעו שוב לצרף את ההתיישבות כמחלקה בהסדרות.

ביום 3.12.59 הקדיש הוועד-הפועל את דיוניו לנושא ההתיישבות הבית"רית. את הנושא העלה אליעזר שוסטק. הוא סיפר על משלחת מטעם ההתיישבות שהתייצבה בפניו והודיעה לו כי הם עומדים להצטרף למרכז החקלאי, "ואם יידרש מהם, יצטרפו גם לארגון הקבוצות". מצבם הכלכלי בכירע, ואם לא תהיה להם ברירה – יפנו למסגרות השמאל.

באותו זמן היו ב-13 נקודות ההתיישבות של "חרות-בית"ר" כ-460 משפחות. בכפרים חדשים בלתי מבוססים. חלקם של הכפרים היו בנקודות-ספר, או באיזורי הרים, קשים לפיתוח. במצוקתם הציעו להשתלב בוועד-הפועל כמחלקה מיוחדת, אחרת יפנו לגופי ההתיישבות של ההסדרות הכללית.

דוד מלמדוביץ לא נחפז לקבל את הצעת ההתיישבות:

"עם כל הכבוד להתיישבות שלנו, הרי אין לי אימון רב בהם. לאחר הנסיון שהיה לנו אתם בקופת-חולים. הם כבר פנו גם לתנועה באיום שיצטרפו להסדרות הכללית. אם לא תינתן להם עזרה כספית. פנייתם אלינו היא תכסיס בלבד. עם זאת, אין אנו יכולים לקבל על עצמנו את האחריות לקיומם.

אנו עלולים להסתבך בגרעונות שלא נוכל לעמוד בהם. עליהם לפנות לתנועה ולמצוא שם הסדר".

ש. שיכמן:

"המסקנות של מלמדוביץ נכונות, אך לא נוכל להשיב להם תשובה שלילית. הם באמת עלולים להצטרף למסגרת ההסתדרות הכללית, ואלה הרוצים לראות סיעת תנועת-החרות בתוך ההסתדרות, ימצאו בהם נקודת-אחיזה. מאידך, אין תנועה שאין בה סקטור חקלאי, ואם נצרפם להסתדרותנו, יביא הדבר להתעוררות לטובתנו בחוגים החקלאיים. אפשר שמצבם הקשה של המתיישבים שלנו נגרם עקב ניהול לא נכון, ובאמצעותנו יוכלו לנהל את ענייניהם בצורה יעילה יותר. כל הנושא טעון בדיקה. מוטב, איפוא, שנחליט אחרי בדיקה".

מאיר האוס:

"כל פתרון שנמצא לבעיה יגרור ויכוחים בתנועה. אם נקלוט אותם, יגידו כי הוצאנו אותם מן התנועה. אם כתוצאה מסרובנו לקבלם יפנו למרכז החקלאי, יאשימו אותנו כי לא היינו מסוגלים לקלוט אותם. ברור שהצטרפותם להסתדרות הכללית תעורר רושם עגום. הציבור יראה בכך התפוררות מוחלטת של התנועה. עלינו לבחור באחת משתי הדרכים: לקלוט את ההתיישבות, או להקים סניפים חדשים של הסתדרותנו – – – יש לבדוק את הדבר גם במרכז התנועה, ולפי שעה לנהל מו"מ בלתי מחייב".

שלמה פיינשטיין:

"יתכן שתוצאות הבחירות הניעו אותם לפנות אלינו. הם מיזאשים מן התנועה. ואם כי אין אנו אהודים עליהם ביותר, מנסים הם להתקשר אתנו. זה מכבר איימו בעזיבת התנועה. כל הבעיה היא כספית – – – יש לקלוט אותם אצלנו כמחלקה. אבל זאת – אחרי בדיקה".

הדיעות היו מחולקות בועד-הפועל, ובסיום הדיון הוחלט למנות ועדה "שתבדוק את האפשרות לצירופה הארגוני של מחלקת ההתיישבות, כמחלקה עצמאית ליד הועד-הפועל".
כעבור כשבועיים חזר הועד-הפועל לדון בנושא ההתיישבות, אחרי שהועדה שנבחרה בדקה את הצדדים השונים של הבעיה: חברי הועדה קיימו פגישה בהשתתפות נציגי ההתיישבות וחברי הנהלת תנועת החרות. ש. שיכמן דיווח על הפגישה לוועד-הפועל:

"בלחץ מחלקת ההתיישבות יזם יעקב מרידור את הפגישה, בהשתתפות ד"ר יוחנן בדר ואלעזר שוסטק. הדיעות בין נציגי ההתיישבות היו חלוקות. היו שדרשו להצטרף למרכז החקלאי של ההסתדרות הכללית, אחרים טענו כי

הצטרפות כזו תהווה מכה קשה לתנועה. נציגי ה.ע.ל. הסבירו כי בעבר היינו מעוניינים לקלוט את ההתיישבות, אך לאור מצבה הכלכלי הקשה, ולאור תנאי ההצטרפות המוצעים ל-ה.ע.ל., אין נלהבים לקבל את ההתיישבות כמחלקה ב-ה.ע.ל. – עם זאת, אם התנועה תלחץ למען הקמת המחלקה ב-ה.ע.ל., נהיה מוכנים להיענות לדרישת התנועה, בתנאי שיוגדל חלקה של ה.ע.ל. בהקצבות הניתנות על-ידי הסוכנות לתנועה."

לפי דברי שיכמן, הועמדה הבעיה על-סדר יומה של הנהלת התנועה, ובינתיים נשאר המצב כפי שהיה. לפי דברי נציג ההתיישבות הציע להם מרידור להצטרף למרכז החקלאי, אך חבריו העדיפו לסיים את המו"מ עם ה.ע.ל.

בסיום הדיון השני על ענין ההתיישבות קיבל הועד הפועל החלטה: "להשיב בחיוב לבקשת מחלקת ההתיישבות, בתנאי שנציגיה ישיגו ל-ה.ע.ל. 15% נוספים מהקצבת הסוכנות, לשם קליטתם. במקרה שמחלקת ההתיישבות לא תשיג זאת, תובא הבעיה לדיון נוסף."

שוב החל מו"מ עם נציגי ההתיישבות. בינתיים יצאו אלעזר שוסטק ויצחק אפלבוים לארה"ב, בנסיון להשיג הלוואה גדולה, בתנאים נוחים, למען הרחבת מסגרת פעולות ההסתדרות ומוסדותיה. במאמצים להשיג את ההלוואה היו מעורבים גזבר הסוכנות היהודית, ממשלת ישראל, בנק לאומי ואישים שונים מחוגי הבנקאות בארה"ב. הסיכויים להשיג את ההלוואה נראו טובים, והתעוררה תקוה ש-ה.ע.ל. תוכל לצאת מקשייה הכספיים ולפתח את מוסדותיה בהיקף נרחב. לאור הסיכויים האלה החליט הועד-הפועל בסוף פברואר 1960 כי "אם תסתדר ההלוואה הגדולה, תצורף מחלקת ההתיישבות כמחלקה בועד-הפועל".

אבל חלפו שבועות וחדשים, וההלוואה לא הושגה. כיוון שכך, גם לא צורפה ההתיישבות ל-ה.ע.ל., ובקרב המתיישבים עצמם נתגלעו חילוקי דיעות עמוקים בכל ענין ההשתייכות הארגונית שלהם. בינתיים החל מרכז תנועת-החרות לדון מחדש בענין הקמת סיעה לאומית בהסתדרות הכללית והיחסים בין ה.ע.ל. והתנועה הלכו והתערערו. בכל זאת, גם בתקופה זו היו פניות מצד מנהלי מחלקת ההתיישבות להצטרף ל-ה.ע.ל. – והפעם גילו ראשי ה.ע.ל. עמדה יותר גמישה לפניות נציגי ההתיישבות. בישיבת הועד-הפועל ב-12 בדצמבר 1960 עלה הנושא לדיון מחודש. הימים היו ימי התכנסות הקונגרס הציוני בירושלים, ונתעוררו תקוות ב-ה.ע.ל. להגדלת חלקה של התנועה הלאומית בהקצבות הסוכנות. ובתוך זה גם הגדלת חלקה של ה.ע.ל. וההתיישבות בהקצבות. בדיון בועד-הפועל התייחסו בספקנות רבה לגבי זיקת אנשי ההתיישבות להסתדרות העובדים הלאומית. שלום כהן ביטא זאת: "אין אני שש לצירופה הארגוני של מחלקת ההתיישבות ל-ה.ע.ל., אני חושש שגם אם יצטרפו אלינו, עלולים הם לעזוב אותנו. אך אם מחלקת ההתיישבות פונה אלינו ומבקשת לחדש את מו"מ, אין אנו יכולים לסרב לה ועלינו להשיב בחיוב."

א. אקסלרוד היה יותר אופטימי:

"נצא מן הענין בהישג. ההתיישבות תיקלט אצלנו ותוך עבודה משותפת הם יהיו חטיבה אחת אתנו. מבחינה ציבורית בודאי שהם רצויים, ונדמה כי גם מבחינה כספית לא נפסיד – – יתכן שאנו, כזרוע הכלכלית של התנועה, נצטרך לארגן אצלנו גם את קבוצות הכדורגל של בית"ר ולמנוע על-ידי כך בושות וחרפות – – –".

בסיום דיון זה הוחלט לחדש את המו"מ עם מחלקת ההתיישבות, בתנאי שהתנועה תיתן את הסכמתה להסדר עם ההתיישבות. הסכמה זו ניתנה, נבחרה ועדה מטעם ה.ע.ל. לניהול המו"מ, וב-26 במרץ 1961 הודיע שוסטק בישיבת הועד-הפועל כי הוסרו המכשולים הכספיים לצירוף ההתיישבות ל-ה.ע.ל. – ובעקבות הודעה זו נבחרה ועדה פריטטית לביצוע ההצטרפות.

עברה עוד כשנה עד ששני הצדדים הגיעו לידי הסכם. הנושא הועלה בכל מועצת-משק, והשאלה העקרונית כפי שנוסחה על-ידי הנהלת מחלקת ההתיישבות, היתה: האם מקומה של ההתיישבות בתנועה פוליטית, או באיגוד מקצועי?

ב-13 בפברואר 1962 נחתם ההסכם בין שני הצדדים, לפיו קיבלה ההתיישבות מעמד של מחלקה בהסתדרות העובדים הלאומית, עם זכות ייצוג בועד הפועל ובהנהלת ה.ע.ל., כשנציג הועד-הפועל משתתף בהנהלת המחלקה. גם תנועת-החרות שותפה בהנהלה, והרכבה נקבע: 9 נציגי נקודות ההתיישבות, יעקב צינסקי כנציג הועד הפועל; חיים מגורי-כהן כנציג תנועת-החרות; יעקב מינץ – כנציג בית"ר; דוד קינדר – כנציג ארגון הקניות.

ה.ע.ל. מממנת חלק מתקציב עתון "חרות"

המצוקה הכספית של התנועה היתה כבדה, ואותותיה היו ניכרים בכל התחומים שבהם פעלה. הנהלת חרות-הצה"ר, שחלשה על איסוף הכספים בחו"ל, ביקשה לרכז בידיה את כל מגביות התנועה הלאומית, כולל מגביות "הליגה למען העובד הלאומי". בפברואר 1960 פנתה בחזר לכל חלקי התנועה, בארץ ובחו"ל, בו הודיעה כי המוסד הכספי העליון הנו "קרן תל-חי", וכל הכספים שייאספו על-ידי שליחי התנועה למוסדותיה השונים, חייבים להימסר ל"קרן תל-חי". הועד-הפועל שדן בענין התמרמר על דחיקת רגליה של ה.ע.ל. ממקורות המימון שלה בחו"ל, ובתשובה לחזר הודיע להנהלת "חרות-הצה"ר" כי "מאז ומתמיד אנו פועלים באורח עצמאי ושליחינו נתונים למרותה הבלעדית של ה.ע.ל. והליגות למען העובד הלאומי ולמען קופת-חולים – ובכך ננהג גם בעתיד".

באותו זמן הזמין יו"ר התנועה מנחם בגין את אליעזר שוסטק וגולל לפניו את מצבו הכספי החמור של עתון "חרות". הוא ביקש משוסטק להקציב לעתון סכום של 60.000 ל"י לשנה – סכום נכבד למדי בערך הכספי של אותו זמן. בגין תלה את המשך קיומו של העתון בתשובתה החיובית של ההסתדרות. הצעתו היתה ש-ה.ע.ל. תפסיק להוציא לאור את ירחונה "חזית העובד", ובמקומו יוקדש בכל שבוע עמוד של ה.ע.ל. ב"חרות".

שוסטק הביא את בקשתו של בגין לדיון בוועד-הפועל. איש לא הסכים להפסיק את הופעת הירחון, אך גם אי-אפשר היה להתעלם מבקשת ראש התנועה. דניאל ינובסקי אמר במרירות:

"למרות שקיימים יחסים ידידותיים בין נציגינו בכנסת ואחדים מראשי ה.ע.ל. ובין ראשי המפלגה, אין אנו מקובלים בה ובכל מקום ומקום אנו חשים יחס של עוינות ואיבה גלויה. אני רואה כהכרחי הקמת סיעת עובדים בתנועה, והמוסף המוצע בעתון "חרות" עשוי לתרום רבות למען הסיעה של העובדים". אבל גם ינובסקי התנגד להקצבת סכומי כסף גדולים לעתון התנועה. "השאלה היא מה עדיף, לפתח עוד סניף של קופת-חולים, או לכלכל את העתון. במצבנו הקשה לא נוכל לכסות את הוצאות שניהם". הצעת ינובסקי היתה, לפרסם את המוסף ב"חרות", אך לא על חשבון סגירת הירחון של ה.ע.ל., אלא על בסיס של הכנסות ממודעות בתשלום.

אקסלרוד, כדרכו, ראה את הדברים אחרת:

"התנועה ו-ה.ע.ל. חד הם. לולא כן לא היינו זוכים לתשומת-לב ראויה. בל נשכח שמעמד חברינו בכנסת או ברשויות המקומיות בא להם באמצעות התנועה, לכן הדאגה לתנועה היא גם דאגה לעצמנו".

בסיכומו של הדיון הוחלט להקציב לעתון סכום של 50.000 ל"י לשנה, מחשבון חלקה של ההסתדרות בתקציב המגבית המאוחדת.

משלחת ה.ע.ל. לארגון העבודה הבינלאומי

בשנת 1959, כשמרדכי נמיר כיהן כשר העבודה, הבטיח לאליעזר שוסטק כי בוועידת ארגון העבודה הבינלאומי שתתקיים "בשנה הבאה", היינו ב-1960, תשותף ה.ע.ל. במשלחת לג'נבה. ביתניים היו הבחירות לכנסת ולרשויות המקומיות ונמיר נבחר לכהן כראש עיריית תל-אביב. במקומו נתמנה כשר העבודה גיורא יוספטל. לקראת ועידת ארגון העבודה הבינלאומי, פנה שוסטק אל נמיר והזכיר לו את הבטחתו. נמיר הפנה את שוסטק ליוספטל, אבל עם זאת הבטיח שהוא יעורר את הנושא בוועד הפועל של ההסתדרות הכללית, מפני שברצונו לעמוד בדיבורו. שוסטק

נפגש גם עם מזכיר ההסתדרות בימים ההם, אהרן בקר, וזה הבטיח גם הוא שהענין יבוא לבירור בהסתדרות הכללית.

ב-15 במאי 1960 הביא שוסטק שוב את פרשת הנציגות בארגון העבודה הבינלאומי לדיון בוועדה הפועל. הוא הזכיר כי בוועידה הקרובה עומד להיבחר נציג ישראל לוועד המנהל של הארגון, ואחרי 12 שנה של דחיות בלך-ושוב, אין עוד להשלים עם קיפוחה של ה.ע.ל. בנציגות. הוא הציע:

“אנו חייבים הפעם לשלוח לוועידה משלחת בעלת-השפעה, אשר תבטא את התמרמרותנו על הקיפוח בצורה החריפה ביותר. השאלה היא אם להגיש ערעור לוועדת המנדטים של הארגון על הרכב משלחת ישראל. אך יתכן כי מוטב לא לערער, מפני שאם ועדת המנדטים תאשר את הרכב המשלחת, תיחלש עמדתנו בהסברה”.

היה עוד נסיון לשכנע את ההנהגה של ההסתדרות הכללית שתסדיר את שיתופה של ה.ע.ל. במשלחת, בהתאם להבטחה של נמיר. אולם נסיון זה נכשל, ו-ה.ע.ל. החליטה לתת פרוסום למאבקה, גם בארץ וגם בוועידה בג'נבה. דניאל ינובסקי נשלח לחו"ל, ושם עתיד היה להיפגש עם אישים מן התנועה הלאומית, כדי שאלה יעזרו לו בפעילותו בג'נבה. נציגי ה.ע.ל. הופיעו כמשלחות בפני ראשי ארגון העבודה הבינלאומי, גוללו את תביעותיה של ה.ע.ל. להשתתף במשלחת הישראלית, ואף הגישו להם תזכיר על כל הפרשה. בין היתר נאמר בתזכיר:

“12 שנה קיימת מדינת ישראל, ו-12 שנה חברה ממשלתנו בארגון העבודה הבינלאומי. אולם במשלחת העובדים לוועידת ארגון העבודה הבינלאומי אין נציגות של הסתדרותנו. הנציגות היחידה המופיעה פה היא של הסתדרות העובדים הקרויה “כללית”. כל מאמצינו לצרפנו למשלחת כחברים או כיועצים, נדחו על ידי ההסתדרות “הכללית”, שמר בקר הוא דוברת בוועידה. אישים בולטים ביותר בישראל, שרי מדינה ואף שופטים מבית הדין העליון שעשו מאמצים רבים כדי להשפיע על ההסתדרות “הכללית” לצרף נציג הסתדרותנו למשלחת – נכשלו.

מדוע נכשלו המאמצים הרבים? – בגלל סיבה יחידה אחת: המפלגה הפוליטית שמר בקר פועל בשמה בהסתדרות “הכללית” חוששת מכל נציג בעל דיעה או השקפה שונה מזו שמיוצגת על-ידי מר בקר. הסתדרותנו מייצגת עמדה עצמאית, ועל כן אין מפלגתו של מר בקר נרתעת מלדכא את חופש ההבעה שלנו, על-ידי מניעת הופעת נציגי הסתדרותנו במוסדות בינלאומיים.

מהי הדיעה שהסתדרותנו מייצגת?

אנו טוענים שהסתדרות פועלים חייבת לייצג אך ורק אינטרסים של עובדים, ולהגן עליהם ועל תנאי עבודתם. ההסתדרות “הכללית” של מר

בקר בארצנו איננה כזאת. היא הסתדרות של מעבידים ומנצלים בכל שטחי הכלכלה, החקלאות, התעשייה והמסחר.

1. היא מעסיקה כיום במפעליה המסחריים והכלכליים, נושאי הרווחים הגדולים ביותר במדינה, כ-25% מכלל העובדים במדינה.
2. היא הבעלים הישירים של מאות מפעלי תעשייה.
3. המחזור במפעלי המסחר, היבוא, היצוא והשיווק שלה בלבד הגיע בשנה האחרונה למיליארד לירות.
4. נוסף לכך היא שותפת עם בעלי הון פרטיים, מקומיים וזרים, במפעלים המסחריים והתעשייתיים הגדולים ביותר במדינה, המעסיקים רבבות פועלים.

ברור שנגד מבנה ואופי כאלה של הסתדרות עובדים אנו נלחמים במדינתנו. אנו רואים במבנה כזה סכנה לחופש האזרח והעובד. שילוב תפקיד המעביד, המפרנס והעובד באיגוד מקצועי, יוצר תלות כלכלית מצד אחד, ומונע כל סיכוי למאבק מקצועי של העובדים מצד שני. הסתדרותנו נאבקה, איפוא, למען הפרדה מוחלטת בין האיגוד המקצועי ובין חברות מעסיקות. אנו נאבקים למען הסתדרות פועלים מקצועית, אמיתית; למען עקירת התופעה של הסתדרות המשרתת אינטרסים של פועלים ומעסיקים גם יחד. אנו נגד הפיכת נציגות עובדים לגוף מעסיק ומנצל, המאבד את כושרו לשרת את הפועל, באשר הוא כפוף לאינטרס של המעסיק.

עקב השקפותינו אלה עושה מפלגתו של מר בקר בהסתדרות "הכללית" את כל אשר לאל-ידיה כדי שדעתנו זו לא תבוא לידי הבעה במשלחת מדינתנו".

התזכיר לארגון העבודה הבינלאומי עורר את חמת ראשי ההסתדרות הכללית, ורוגזם מצא ביטוי במאמרים בעתוני השמאל. אבל לעצם הענין – לא השתנה דבר. ה.ע.ל. לא זכתה לייצוג בארגון העבודה הבינלאומי.

עם שובו של יובסקי מג'נבה הקדיש הועד הפועל דיון לנושא ארגון העבודה הבינלאומי. ואם גם ברור היה שהמאבק לקראת הוועידה ב-1960 לא נשא פרי, הוחלט להתכונן למאבק לקראת הוועידה בשנת 1961. עם זאת, הוחלט להתמיד בקשר עם המשלחות שהופיעו בוועידה ולספק להם חומר הסברה על ה.ע.ל. ועל בעיות העבודה בישראל. כן הוחלט ליצור קשר עם ארגוני פועלים בצרפת ולנסות להזמין אותם לביקורים במוסדות ה.ע.ל. בארץ. שלמה פרידריך, עסקן "חרות-הצה"ר" בצרפת נטל על עצמו את המשימה לקשור קשרים עם ארגוני-מיעוטים בצרפת.

נציגי הע.ל. בארגון העבודה הבינלאומי, ד. יוטן ושל. שזכמן, עם נציגים אפריקניים, בוועידה בגינבה

המועצה הראשונה של הנוער העובד הלאומי

במשך שנים הרבו לדבר ב"ה.ע.ל. על הצורך ליצור מסגרת לדור ההמשך של העובד הלאומי. בדיונים בוועידות ההסתדרות ובמועצות הוקדש מפעם לפעם מקום נרחב לבעיות הדור הצעיר של העובד הלאומי. ואם בתחילה התייחסו עסקני ה"ה.ע.ל. רק לבעיותיו המקצועיות של הצעיר העובד, הרי במשך הזמן הגיעו בהסתדרות למסקנה שאין להתעלם גם מן הבעיות החינוכיות של הנוער העובד. בתקופה זו לא שימשה עוד בית"ר מסגרת חינוכית מקובלת על הנוער. במשך הזמן הפכה להיות מעין ארגון ספורט. היא מיעטה לעסוק בנושאים אידיאולוגיים-חינוכיים ואיבדה זה מכבר את אופיה המהפכני והיוצר משנות השלושים. הדור הצעיר בהסתדרות העובדים הלאומית חיפש מסגרת חינוכית לנוער, והוא מצא אותה בהסתדרותו. התפתחותו הארגונית של הנוער העובד הלאומי היתה איטית, אבל מתמדת. משנה לשנה נוספו לו סניפים, נוספו חברים, עסקנים, מדריכים. בשנת 1960 כבר מנה הארגון 40 סניפים בכל הארץ. משנתרבו הסניפים והחברים, נתעורר צורך ליצור גוף מרכזי שיכוון וידריך את החברים. הוחלט, איפוא, להקים מועצה ארצית מורכבת מנציגי כל סניפי הנוער העובד הלאומי בארץ.

ביום 27 בספטמבר 1960 התקיים מושב ראשון של המועצה הארצית בבית העובד הלאומי בתל-אביב, בהשתתפות נציגים מכל חלקי הארץ, ביניהם מכפרי הדרוזים ומישובי העולים. שני הנושאים המרכזיים שעמדו על הפרק היו: הגברת השפעת ה"ה.ע.ל. על הנוער העובד בארץ, והגברת השפעת הנוער על מוסדות הסתדרות העובדים הלאומית.

פתח את הכנס אריה גלזמן, מזכיר הנוער העובד הלאומי, שליווה את התפתחות הארגון כמעט מיום הקמתו. הוא סקר את בעיותיו הארגוניות והמקצועיות של הנוער העובד בכלל, וסיפר כי מתוך כ-30.000 נערות ונערים עובדים, מאורגנים רק כ-3.000 בהסתדרות הכללית. כ-15.000 היו מאורגנים באמצעות לשכות-העבודה, ואילו כ-12.000 צעירות וצעירים המתפרנסים מיגיע כפיהם – לא מצאו לעצמם מסגרת ארגונית.

"רובם של צעירים אלה מרוכזים בערים הגדולות, מסתובבים באפס-מעשה, אינם מגיעים ללשכה הכללית לנוער, אינם לומדים בבית-ספר, למרות שחוקי המדינה מחייבים אותם להזדקק ללשכות-העבודה הממלכתיות. אל הנוער הזה, שאין עליו אפטרופוס ואין לו דואג – חייבים אנו להגיע. ולשם כך יש להצטייד בכלים ארגוניים מתאימים."

ראש מחלקת הנוער בועד-הפועל היה אלימלך שחורי. בברכתו לדור הצעיר של ה"ה.ע.ל. סקר את העקרונות שלמענם קמה ההסתדרות ושלמענם נאבק העובד הלאומי שנות-דור. חלק מעקרונות ה"ה.ע.ל. התגשמו במדינת ישראל. אולם בפני הדור הצעיר ב"ה.ע.ל. עומדות בעיות חדשות:

“אבן הנגף העומדת בפני הנוער העובד היא האבטלה ההמונית המקיפה אלפי נערות ונערים. הם לא נקלטו בעבודה, לא רכשו מקצוע, גם לא אלה הרשומים בלשכות העבודה. והבטלה יוצרת בעיות מוסריות, מגדילה את היקף הפשיעה והשחיתות”.

אליעזר שוסטק הביא למועצה את ברכת הועד הפועל: “אתם דור ההמשך של העובד הלאומי, חוליה בשרשרת הגאולה של העם”. אבל ישנן בעיות – – – “שאלת הנוער מטרידה לא רק במדינת ישראל, זו שאלה עולמית מחריפה והולכת. מדינות אחרות יכולות להרשות לעצמן להתעלם מבעיות הנוער – לא כן מדינת ישראל – – – ל.ה.ע.ל. אין אמצעים מרובים, אולם יש לה רצון לעזור להקים מסגרת ארגונית חזקה של נוער”.

נציגי הסניפים העלו את בעיותיהם המקומיות, ובסיום הדיון הורכבה מזכירות ארצית שייצגה את הסניפים המרכזיים. היקף הפעולות של העסקנים הצעירים התרחב, ובעידוד הועד הפועל התגבשה הנהגה של דור ההמשך. הנוער העובד הלאומי החל להוציא בטאון, ירחון בשם “לפיד” בעריכת עמנואל כ”ץ. שתי המשאלות שהובאו לדיון במועצה הארצית הראשונה של הנוער התגשמו בחלקן: גדלה השפעת ה.ע.ל. בדור הצעיר; גדלה השפעת הדור הצעיר ב.ה.ע.ל. באותה מועצה הוחלט להרחיב את מסגרת הארגון ולכלול בתוכו גם תלמידי בתי-ספר. מכאן ואילך נקרא הארגון בשם “הנוער העובד והלומד הלאומי”.

“בריאון” – חברה להארכה

ביוני 1960 הקים הועד הפועל חברת ההארכה בשם “בריאון”. ראשיתם של מוסדות ההארכה ב.ה.ע.ל. בשנת 1950, עם הקמת הסנטוריום המרכזי בשכונת בקעה בירושלים. במשך הזמן, עם התרחבותה של קופת חולים, הוברר שאין המוסד בירושלים מספק את דרישותיהם של החברים הזקוקים להבראה, והוחלט לרכוש את מלון “דפנה” בטבריה. המלון הורחב, נוספו לו קומות וחדרים. אולם גם בכך לא היה די. נעשו נסיונות להוסיף מוסדות ההארכה, אך הם לא עלו יפה. כמנהלה הראשון של חברת “בריאון” נתמנה שלמה פיינשטיין. מגמת החברה היתה להקים רשת של בתי הבראה, לשרות חברי קופת חולים, אולם האמצעים הכספיים שעמדו לרשות החברה לא הספיקו, והנהלת קופת חולים העדיפה לקשור קשרים עם בתי-הבאה פרטיים ולשלוח אליהם את החברים הזקוקים למנוחה, במחירים מוזלים.

שירותי קופת חולים בכפרי המעוטים

תנופת-היצירה של מוסדות ה.ע.ל. בשנת 1960 היתה בעיצומה והיא נתנה אותותיה בין השאר בהקמת שורה של מרפאות ביישובי המעוטים בגליל המערבי, במקומות שבהם לא היה מעולם שרות רפואי. התפרשותה של קופת-חולים-לעובדים-לאומיים בקרב בני המעוטים היתה בהתאם לצרכיה של התנועה הלאומית, שהחלה להכות שורשים, בעיקר בכפרי הדרוזים. כך הוקמו תוך תקופה קצרה מרפאות במע'אר, בפקיעין, בעלבון, בג'וליס, בירקה, בחורפיש, בסג'ור, ברמה. המרפאות נפתחו בטכסים חגיגיים, בהשתתפות נכבדי הכפרים ובהשתתפות ראשי ה.ע.ל. כל מרפאה שהוקמה חיזקה את יסודות התנועה ביישובי המעוטים, במקומות שבעבר לא היה בהם סימן וזכר.

הצורך לחזק את הקשר עם פעילי התנועה הפוליטית ביישובי המעוטים נתגלה בעקבות הבחירות לכנסת בשנת 1959. חכם זכי, מנהלה של קופת חולים בטבריה, יזם את הקמת חלק מן המרפאות בגליל. בטכס החגיגי שהתקיים לרגל פתיחת המרפאה במע'אר, סיפר:

"הלחץ על חברינו במע'אר היה כבד. הם נדרשו לעזוב את ה.ע.ל., נושלו ממקומות העבודה שלהם, קופחו – ועם כל זאת הוסיפו לשמור אמונים ל-ה.ע.ל., כי קיים בכפר יסוד מוצק המוכן לקרבנות. למרות כל הלחץ, 80 אחוז מתושבי הכפר הם ידידי ה.ע.ל. וחברים בקופת חולים. בין החברים – רבים שירתו בצה"ל, ורבים הם בני משפחות השוטרים הדרוזיים המתגוררים בסביבה".

בטכס החגיגי דיבר גם חבר המועצה המקומית גאנם פאריד:

"אחרי מאות שנים של הזנחה, ללא כל עזרה רפואית, זיכתה אותנו קופת חולים לעובדים לאומיים בשירותי עזרה, ובכך התייצבה כחליץ השירות הרפואי בכפרי המעוטים בגליל. שוב לא יצטרכו תושבינו לכתת את רגליהם למרחקים כדי למצוא סעד ורפואה לחולים".

על רשת מרפאות קופת חולים בגליל המערבי היה ממונה חנוך חצק, מנהל הקופה בעכו. פעילותו התפרשה על פני נהריה, צפת, וחדרה אל יישובי המעוטים. בטכס פתיחת המרפאה סיפר על הלחץ שהפעילו עסקני מפא"י וההסתדרות הכללית על תושבי פקיעין:

"קופת-החולים שלנו היא שממריצה את ההסתדרות הכללית לפתוח מרפאות, אבל דווקא בכפרים שבהם כבר הופעלו שירותי הרפואה שלנו, מעין התחרות שאין בה תועלת לתושבי הכפרים".

השרות הרפואי של ה.ע.ל. בכפרי המעוטים בגליל ביצר את מעמדה של התנועה הלאומית גם במקומות שבהם לא היה לה בעבר כל מעמד. סביב מוסדות ה.ע.ל.

התגבשו במקומות אלה קבוצות של עסקנים, ובבוא היום נתן הדבר את אותותיו בבחירות לכנסת.

דיונים מחודשים על הקמת הסיעה בהסתדרות הכללית

שנת 1960 היתה שנת התבססות בהסתדרות העובדים הלאומית – למרות האכזבה בבחירות של 1959; למרות נסיונות לערער את מעמדה בדיונים במרכז התנועה. ה.ע.ל. הצליחה להתגבר על קשייה הכספיים מראשית שנות החמישים. מעמדה הלך והתחזק, הן במסגרת מוסדות התנועה והן בציבור הרחב בארץ. לשרותים הסוציאליים של העובד הלאומי יצאו מוניטין: קופת החולים שרתה יפה את חבריה. חברת "סלע" פעלה בהצלחה למען ספק קורת-גג לחבר. סניפי ההסתדרות היו מפוזרים על פני הארץ והם שרתו את הצרכים שלה ושל התנועה הלאומית בכללה. מערכת הפרסומים שלה התפתחה, בעתונות הכללית, ב"חרות", בירחון "חזית העובד". תשומת-לב יתרה ניתנה לארגונו של הדור הצעיר, הנוער העובד הלאומי. נעשה גם מאמץ לחזק את האיגוד המקצועי, ומפעם לפעם התכנסה המועצה הארצית של האיגוד המקצועי לדיונים על בעיות אקטואליות. אולם, ככל

ד. מלמדוביץ פותח סניף קופת-חולים בגליל המערבי. משמאלו – חנוך חצק. שני מימין – דוד יוטן, ולידו נחום לוין

שהתחזק מעמדה של הסתדרות העובדים הלאומית, לעומת חולשתה של תנועת-החרות – החלו להתגלות חיכוכים מחמירים והולכים בין עסקני התנועה ובין ה.ע.ל. ואם בראשית שנות החמישים שאפה התנועה בצר לה להישען על כוחה של ההסתדרות, הנה בראשית שנות השישים לא נראתה ה.ע.ל. כמשענת רצויה לעסקנים רבים בתנועה. היו גם כאלה שהביטו בקנאה מסויימת על מנגנון העובדים ב-ה.ע.ל. וקופת-חולים. כי בניגוד לעובדים בתנועה, שהועסקו בתנאים כלכליים וסוציאליים קשים – הרי בהסתדרות העובדים הלאומית היתה מערכת היחסים בין הועד-הפועל ובין המנגנון מבוססת על הסכמים נאותים, על מערכת שכר, והועד-הפועל עשה כמיטב יכולתו כדי ששכר העובדים ישולם במועד, בלי להלינו. הועד-הפועל ביסס את תקציבו על הכנסות והוצאות סבירות, כשחלק ניכר מן הכנסות בא לו ממסי החברים. לא כן מנגנון התנועה. תנאי הקיום של העובד בכל מוסדות התנועה היו קשים, השכר לא ניתן במועד, המרירות גברה. מרירות זו החריפה, נוכח העובדה שבחלק אחר במחנה הלאומי היה גורל המנגנון טוב יותר. ביוני 1960 החלה תנועת-החרות לתת את דעתה לוועידה, שעתידה היתה להתכנס בשנת 1961. באחת משיבות מרכז התנועה הציע שוסטק לקיים ימי עיון על הבעיות המעסיקות את המדינה ואת התנועה. אגב-כך, העלו חברים אחדים במרכז גם את שאלת הסתדרות העובדים הלאומית. שוב החל דיון כללי על עתידה של ה.ע.ל. ועל הקמת סיעה בהסתדרות הכללית, כשלפני חברי המרכז מוצגות שלוש האפשרויות שעליהן דובר גם בעבר: א. לפרק את ה.ע.ל. ולהקים סיעה בהסתדרות הכללית; ב. להקים סיעה, בהסתדרות-הכללית אך להשאיר את ה.ע.ל. כגוף עצמאי; ג. להשאיר את המצב הקיים.

ב-30 ביוני 1960 דן הועד-הפועל על עמדת ה.ע.ל., כפי שתוצג בוויכוח במרכז התנועה. שוסטק הסביר:

”בהתייעצות מוקדמת בין חברי הועד-הפועל, שהם חברי המרכז, החלטנו לא להציע הקמת סיעה בהסתדרות. לדעתי, אם יבואו חברים ויציעו להקים סיעה בהסתדרות הכללית, זכאית התנועה להשיב להם: 'לכו ועשו זאת'. אבל אנו לא נחסל את עצמנו ולא נעשה זאת. אם ישנם בתוך התנועה חברים תמימים שחושבים כי אפשר לחסל את ה.ע.ל., אבל להמשיך ולקיים את קופת-חולים שלנו, יש להסביר להם כי כדבר הזה לא יתכן.

הוועידה הקרובה בודאי תטפל בבעיה. לכן אני מציע לבחור בוועדה מצומצמת שמתפקידה יהיה לגבש עמדה של עסקני ה.ע.ל. ולהדריך אותם, כדי שיידעו לעמוד על המשמר ולגבש עמדה של העובדים בתנועה. אינני יודע מה הוועיד לנו הגורל. לפיכך, עלינו לארגן את חברינו ולהיות מוכנים לכל אפשרות.”

יוסף ולקר:

”מאז ומתמיד, כשמצבה של התנועה נעשה קשה, מוצאים פורקן על-ידי

התעסקות אתנו, ומעמידים שוב לדיון את קיומה של הסתדרותנו. החברים מסיקים מסקנות מן הויכוחים בתנועה ומן הידיעות המתפרסמות בעתונים והדבר פוגע בהתפתחותנו. אין להתרשם מידידינו במרכז התנועה. כיום בודאי כדאי להם להגן עלינו, אבל מחר, אם האינטרסים שלהם ידרשו זאת, יאמרו את ההיפך. עלינו להודיע לתנועה שאין לה זכות להחליט על ה.ע.ל., כשם שאין לה זכות להתערב בארגון הסוחרים. הם רשאים לדון על הקמת סיעה של תנועת החרות במפא"י, כי זו מפלגה פוליטית ואנו ארגון מקצועי. לפי דעתי, עלינו להקים סיעה של עובדים בתנועת החרות. ואם מדברים על הקמת סיעה בהסתדרות הכללית, למד לא נקים סיעה לאומית גם בהפועל-המזרחי? יש לנו בהפועל המזרחי חברים רבים, ומבחינה לאומית רעיונית אנו קרובים אליהם. טבעי יותר שיקימו סיעה בהפועל המזרחי, ולא בהסתדרות הכללית."

שבתי שיכמן, שבעבר תמך בהקמת סיעת-עובדים בתנועת-החרות, התנגד הפעם לרעיון זה:

"לא כדאי כיום לדבר על הקמת סיעה בתנועה. אם נארגן סיעה כזו, נזמין נגדנו חיצונית-ביקורת. המצב בתנועה כיום איננו מזהיר, והקמת הסיעה תתפרש כאילו אנו נושאים עינינו לכיבושים ולהשתלטות."

סוכם שאחרי שייגמר במרכז הדיון על נושא הסיעה בהסתדרות הכללית, תיערך ה.ע.ל. לקראת הוועידה הארצית של התנועה. באשר למרכז, לא היה ספק שהמרכז ידחה כל הצעה להקים סיעה בהסתדרות הכללית.

"החוג הרעיוני", אשר לפני הבחירות לכנסת הרביעית, בשנת 1959, ריכז את מאמציו במטרה לשכנע את חברי התנועה בהכרח להקים סיעה לאומית בהסתדרות הכללית, הרפה בתקופה זו מנושא הסיעה והרחיב את ביקורתו על תחומים אחרים מפעולות הנהלת התנועה.

עד הוועידה השישית של תנועת-החרות לא נעשה עוד כל ניסיון ממשי להעלות מחדש את נושא הסיעה. דוד ישי כותב בספרו "בין תכול-לבן – ואדום":

"עד לוועידה השישית ב-1961, נראה היה כי קיים שיתוף-פעולה בין הנהגת התנועה וצמרת הסתדרות העובדים הלאומית. ההתנגדות להקמת הסיעה בהסתדרות הכללית מצד ההנהגה נראתה, לעתים, כתשלום מס מצד צמרת התנועה למען דו-קיום בשלום בין שתי ההנהגות."

אכן, בוועידה השישית החלה צמרת התנועה לגלות פנים אחרות להסתדרות העובדים הלאומית. המערכה למען הקמת סיעה לאומית בהסתדרות הכללית נכנסה לשלב חדש, שלב ששינה את פני התנועה הלאומית.

1961 – שנת המפנה במפה המפלגתית בארץ

ימי גיאות בכלכלת המדינה – פרצה פרשת לבון – הועידה השישית של תנועת-החרות – הוקמה המפלגה הליברלית – תוצאות הבחירות לכנסת החמישית – פניית מ. בגין לראשי הליברלים – מרכז תנועת-החרות על מדוכת הסיעה בהסתדרות הכללית – רוב במרכז התנועה נגד הקמת הסיעה – הוקמה "ברית קופות חולים" – נציגי ההתיישבות הבית"רית צורפו לוועד-הפועל – לקראת הוועידה השביעית של תנועת-החרות – הסיעה "לשתי פני ה.ע.ל."

ימי גיאות בכלכלת המדינה

בקיץ של שנת 1960 נדמה היה שמפא"י הגיעה לשיא כוחה. שלטונה היה מלא. בכנסת, ברשויות המקומיות ובהסתדרות הכללית. הישגיה בבחירות האחרונות היו ללא תקדים. כ-100 אלף מצביעים נוספו לה בבחירות לכנסת. נציגיה שלטו בראשי הערים המרכזיות – בירושלים, בתל-אביב, בחיפה, בבאר-שבע. נדמה היה אז ששום כוח במדינה לא יוכל עוד לערער על שלטונה של מפא"י, בהנהגתו של דוד בן-גוריון. בתקופה זו נתהדקו היחסים בין בעלי-ההון והמעסיקים ובין "ממשלת הפועלים". לשני הצדדים היו אינטרסים משותפים. השלטון, שביקש לחזק את כוחם של המשקיעים הציבוריים, עודד במידה רבה גם את בעלי-ההון הפרטיים שפנו להשקעות. בצד גורמי ההסתדרות הכללית וההתיישבות הקיבוצית, זכו גם התעשיינים הגדולים בחלק מן ההטבות הממשלתיות – באשראי, בהלוואות, בהנחות ממס הכנסה. שר האוצר לוי אשכול ושר המסחר והתעשייה פנחס ספיר לא הירבו לדבר על מלחמת המעמדות. ברצותם לעודד את בעלי ההון, העבירו את משא עול המסים אל כתפי השכירים. לא במקרה התלוננה הסתדרות העובדים הלאומית בפני ארגון העבודה הבינלאומי על שיתוף האינטרסים של הממשלה, ההסתדרות הכללית ובעלי-ההון הפרטיים והציבוריים. "ההסתדרות שותפת עם בעלי-הון פרטיים, מקומיים וזרים, במפעלים המסחריים והתעשייתיים הגדולים ביותר במדינה" – נאמר בתזכיר של הוועד הפועל לארגון העבודה הבינלאומי.

שיתוף פעולה זה היה הדדי. בשנת 1960 החליטה הממשלה לשתף את נציגי המעסיקים בלשכות העבודה הממלכתיות. הם צורפו למועצות הציבוריות של הלשכות, לוועדות הערר, לוועדות ההשמה, לוועדות מינהל וארגון. אכן, שיתופם של

המעסיקים בלשכות העבודה הממלכתיות היתה מאז ומתמיד דרישה עקרונית של העובד הלאומי. אבל דרישה זו נענתה – במקרה או לא במקרה – רק בתקופה בה נוצרו יחסי־קרבה בין "ממשלת הפועלים" ובין חוגי המעסיקים.

מכל־מקום, שיתוף הפעולה בין מפא"י ובין בעלי־ההון נתן אותותיו גם בקלפי. המשקיעים היו מרוצים. ובעצם, גם העובדים היו מרוצים, עם כל העול שהיה מוטל עליהם. התעסוקה היתה מלאה. הורגש מחסור בכוח־אדם, בעיקר כוח־אדם מקצועי, והעובדים בחלק מן המקצועות נהנו מרמת־הכנסה נאה. גם אלה שהכנסתם היתה זעומה יכלו להתנחם בכך שתעסוקתם היתה מובטחת. הם לא נזקקו לחסדי פקיד ההסתדרות הכללית, ואף לא לשירותי לשכת העבודה. הם יכלו להשיג עבודה ללא מאמץ רב, תוך כדי מאבק על תנאי שכר משופרים יותר משקיבלו.

במדינה שררה שביעות־רצון כללית, בקרב העובדים והמעסיקים גם יחד. בתקופה זו יכלה מפא"י להתברך בהצלחתה. היא ביססה את שלטונה על ציבור שבע־נחת. נראה היה כי האופוזיציה איבדה כל סיכוי לזעזע את שלטון מפא"י. תנועת־החרות התריעה על צמצום החזון הציוני; על הסתלקות מרעיון ארץ־ישראל השלמה; על תעתועי המשטר, שהפך את המעביד הגדול ביותר במשק לנציג העובדים – אולם קריאותיה של תנועת־החרות לא עוררו את ההמונים. בבחירות לכנסת הרביעית זכתה ב־13.4% – הרחק מכל סיכוי לזעזע את אושיות משטרה של מפא"י.

אכן, שנת 1961 היתה שנת שפע בישראל. הגיאות בתעסוקה היתה ללא תקדים. 45.000 עובדים נוספו במשק, על 747.000 המפרנסים שהיו שנה לפני כן. רבות היו הסיבות לגאות זו: ההשקעות האדירות במפעלי פיתוח החלו להניב פרי. ענף הבניה התרחב, הגידול בצריכה היה ללא תקדים, מפני שרמת־החיים הכללית במדינה עלתה. אך במספר ישובים לא נשמר מאזן ההשקעות, ובהם הוסיפה האבטלה להעיק. ישובים אלה לא זכו ליד הנדיבה של מכווני ההשקעות, והם נשארו במצב של פיגור לאורך ימים: קרית־שמונה, חצור, מעלות, צפת, שלומי, ירוחם, בית־שמש – אלה נשארו עיירות דלות, משופעות מקרי־סעד ומובטלים, שקועות בעוני ובפיגור. הן לא נהנו מקרן־השפע של המדינה, ובתוכן הצטברה מרירות רבה שביקשה פורקן. תושבי העיירות חיפשו מוצא, ביטוי למצוקתם, והם מצאו אותו באופוזיציה הראשית – בתנועת־החרות. כאן, בעיירות הפיתוח, באיזורים שבעבר לא ניתנה דריסת־רגל לעסקני תנועת־החרות, החלו להיווצר גרעינים פעילים של עסקנים נלהבים שדבקו בנאמנות בתנועה הלאומית.

אם בשנת 1958 זכתה תנועת־החרות בעליה בבחירות, היה זה תודות לעיירות הפיתוח ולפרברי־העוני. האוכלוסיה המבוססת, הסוחרים, התעשיינים, האכרים ואנשי המעמד הבינוני בכללם הצביעו בעד מפא"י, או בעד הציונים־הכלליים. לא היה ספק בדבר כי בבחירות העתידות לכנסת החמישית יגבר עוד יותר כוחה של מפא"י, עקב הגאות הכלכלית ושביעות־הרצון הכללית במדינה.

והנה, בקיץ 1960 נפל דבר בישראל. החל תהליך ההתפוררות של הנהגת מפא"י. פרצה שערוריית פנחס לבון. תחילתה של הפרשה בשנת 1954, כשלבון כיהן כשר הבטחון. אז התחולל "העסק הביש" בקהיר, כשרשת-ריגול ישראלית במצרים הופעלה למטרות חבלה. (ראה עמוד 167). משה דיין, שנתמנה רמטכ"ל ערב פרישתו של בן-גוריון, טען כי בתקופת "עסק הביש" שהה בצרפת ולא הוא נתן את ההוראה לרשת במצרים. לעומתו טען לבון כי הפעולות בקהיר החלו לפני שנתן אישורו להן. מאוחר יותר התברר כי האיש שעמד בראש הרשת במצרים שיתף פעולה עם המודיעין המצרי. האיש נתפס, הובא למשפט בדלתיים סגורות, ובמשפט נחשפה פרשה של תככים שסיבכה את אגף המודיעין של צה"ל, את הרמטכ"ל לשעבר ואת שר הבטחון לשעבר. הממשלה מינתה אז ועדה בת שני אישים, י. דורי וי. אולשן, לבדוק את הפרשה. בינתיים חזר בן-גוריון משה-בוקר, נטל מחדש את השלטון בידיו, ואגב-כך שינה את כתב-הסמכות של הועדה. לבון סולק מכל השפעה על החקירה. עדים הופיעו נגדו, בלי ידיעתו ובלי שניתנה לו אפשרות לחקור אותם או לקרוא את העדויות. למרות זאת, לא הגיעה הועדה במסקנותיה להכרעה ברורה, וכל הנושא הושק ונעלם מעיני הציבור. בשנת 1958 נחשפו עובדות חדשות, חמורות ביותר, על עדויות-שקר, זיופים, שנתעדו להטיל על לבון את האחריות ל"עסק הביש". בהנהגת מפא"י החלה מערכה של השמצות הדדיות, ובשנת 1960 הגיעה כל הפרשה לדיון בוועדת החוץ והבטחון של הכנסת. בפני הועדה הופיעו בן-גוריון ולבון, כששניהם מטיחים זה בזה האשמות חמורות. מפא"י נסערה, ואתה המדינה כולה. שוב מינתה הממשלה ועדה בת 7 שרים, בראשות שר המשפטים פ. רוזן. זו קבעה חדר-משמעות שלבון לא נתן את ההוראה.

פרשת לבון חשפה את המגמות שהתרוצצו במפא"י מראשית הקמת המדינה. מגמה אחת, "ממלכתית", התרכזה סביב הנהגתו של בן-גוריון וחוץ הצעירים שפעלו אתו – דיין, פרס, נבון, קולק. המגמה השנייה היתה קרובה יותר לשורשי מפא"י, נאמנה לדרך הסוציאליסטית, נאמנה לדרכה של ההסתדרות הכללית, בטרם קמה המדינה. בשנות המנדט היתה ההסתדרות הכללית מעין מדינה בתוך מדינה. היו כאלה שביקשו לשמור על אופיה זה של ההסתדרות גם בתוך המדינה. פנחס לבון וחבריו ייצגו את הקו של נאמני ההסתדרות. דיין וחבריו התנגדו לקו זה. בעתונות תואר אז דיין כזורק אבנים אל חלונות "הקומה החמישית", קומת הועדה-הפועל בהסתדרות הכללית.

ב-12 בדצמבר 1960 חגגה ההסתדרות הכללית את יובלה ה-40. מזכיר ההסתדרות פנחס לבון הופיע לרגל מאורע זה במסיבת עיתונאים והטיח

האשמות כבדות בבן-גוריון, בלי שנקב בשמו. בעמידתו נגד ראש הממשלה ועוזריו מצא לבון תמיכה איתנה במפלגות השמאל – מפ"ם ואחדות-עבודה. בסוף חודש דצמבר, אחרי ש"ועדת השבעה" זיכתה לחלוטין את לבון מאחריות ל"עסק הביש", יצא בן-גוריון לחופשה מופגנת. אז הביאה תנועת-החרות את כל הפרשה לדיון בכנסת, בהצעת אי-אמון בממשלה. הקואליציה התפלגה. מפ"ם ואחדות עבודה לא תמכו בבן-גוריון. כתוצאה מכך התפטר בן-גוריון מראשות הממשלה. לוי אשכול ניסה עוד לאחות את הקרעים וכדי לשכך את חמת בן-גוריון דרש להדיח את לבון מתפקיד מזכיר ההסתדרות הכללית. ב-4 בפברואר החליט מרכז מפא"י להדיח את לבון, אבל החלטה זו לא הועילה עוד, כי שוב לא יכול היה בן-גוריון להרכיב מחדש את הממשלה, שממנה התפטר. הפורגריסטים סרבו להצטרף לממשלה בראשותו. ב-28 בפברואר הודיע בן-גוריון לנשיא שנכשל בנסיונו להרכיב ממשלה. הכנסת הרביעית התפזרה, והוחלט לקיים ב-15 באוגוסט 1961 את הבחירות לכנסת החמישית; בחירות שעמדו בצל "פרשת לבון", בצל הפילוג שחל במפא"י.

המציאות המפלגתית בארץ נשתנתה בתוך חדשים ספורים. מפא"י האיתנה, המלוכדת, עם הנהגתה הסמכותית ורבת הנסיון – הוכתה מכה שממנה לא נרפאה עוד. פרשת "עסק הביש", ההוכחות על זיופים ועדויות-שקר בצמרת, ההכפשות ההרדיות, כל אלה ערערו בקרב שכבות רבות בציבור את האמון שניתן בעבר למפא"י. תנועת-החרות, כאופוזיציה ראשית, התעודדה מן המצב החדש. מנהיגי המפלגה עברו במסע הסברה בארץ והוקיעו את המתחולל בצמרת השלטון. בעצרות-עם בכל חלקי הארץ, באספות-המונים שהתקיימו בככרות המרכזיות, הופיעו עשרות אלפי אזרחים שהאזינו לדבריה של תנועת-החרות. גל אדיר נגד מפא"י שטף את המדינה. והיתה תקווה שמפא"י תוכה בבחירות.

הועידה השישית של תנועת-החרות

במקרה השתלבה מערכת הבחירות לוועידה השישית של תנועת-החרות בתוך קלחת המאורעות ששטפו את המדינה, עם התפטרות הממשלה. הועידה נקבעה ליום 2 באפריל 1961, כחדשים אחרי שבן-גוריון התפטר. מובן שהועידה עמדה בצל השערוריה בצמרת מפא"י. כל הבעיות האחרות שהטרידו בעבר את התנועה – נעלמו. טורי המדור "במה" שהתפרסמו בעתון "חרות" לקראת הועידה עסקו בעיקר בפרשת לבון. איש לא הזכיר עוד את ענין הסתדרות העובדים הלאומית. איש לא כתב על הקמת סיעה לאומית בהסתדרות הכללית

– זו ההסתדרות שנכנעה זה עתה לתכתיב השרירותי של תומכי בן-גוריון, מדיחי לבון.

גם ב-ה.ע.ל. לא נעשו כל הכנות לקראת הוועידה. ברור היה שהולכים לבחירות, והמטרה היתה להתלכד בתנועה לקראת מערכת הבחירות. נראה היה שאנשי "החוג הרעיוני" אשר בכל הזדמנות הטיפו למען הקמת סיעה לאומית בהסתדרות הכללית, הסתלקו מתכניותיהם. להיפך, לקראת הוועידה התקרבו להנהגת ה.ע.ל. במגמה להסתייע בה במאבקים בוועידה. הצעירים, שהתרכזו ב"חוג הרעיוני" מצאו בתקופה זו לשון משותפת עם ה.ע.ל. בביקורת שלהם נגד התנועה.

חדשים מספר לפני הוועידה, ב-27.1.61 פנתה הנהלת התנועה לוועד-הפועל של ה.ע.ל. בבקשה לקבל לקראת הוועידה השישית "את העזרה המקסימלית בעבודה ארגונית" – בין השאר נתבקש הוועד-הפועל לשחרר חלק מעובדי ה.ע.ל. מתפקידיהם הרגילים, על מנת שיוכלו להתמסר לעבודה במרכז התנועה. שלום כהן השיב כי ניתנה הוראה לעובדי ה.ע.ל. בהתאם לבקשת הנהלת התנועה.

סדר-היום של הוועידה לא העיד על כל סערה מתקרבת. להיפך, מזכירה הכללי של ה.ע.ל., אליעזר שוסטק, נקבע כנואם מרכזי "על בעיות העובד והמדינה". משמעות הדבר היתה שנציגה המרכזי של ה.ע.ל. הוא שמייצג את נושא העובדים בוועידת התנועה.

הוועידה נפתחה בהיכל התרבות בתל-אביב, באוירה חגיגית, בהשתתפות 600 צירים מ-136 סניפים. וכמסורת כל ועידות התנועה השמיע מנחם בגין את נאום הפתיחה, שעמד תחת רושם ההתרחשויות הקשות במפא"י. חלק מנאומו הקדיש בגין לנושא האיגודים המקצועיים:

"אני מציע להפריד בין השליט לבין המפרנס, בין האיגוד המקצועי לבין בעלות על מפעלים כלכליים – – – אלפי חברים של תנועת-החרות, רבבות אוהדים ותומכיה הם חברים בהסתדרות העובדים הכללית, בהסכמתה של תנועת-החרות. ויש כמובן לתנועת-החרות קשר נפשי עמוק של אהבת-אחים עם הסתדרות העובדים הלאומית. על דעת ראשיה אני מודיע הערב שאם ידידינו בהסתדרות העובדים הלאומית יחליטו מרצונם החופשי, ללא כל לחץ, להצטרף להסתדרות העובדים הכללית ולהקים בתוכה את סיעת העובד הלאומי, תנועת-החרות תיתן להם את ברכתה לדרכם. אולם חוק הוא, חוק החופש האזרחי, שאין להקים איגוד מקצועי מתוך לחץ והפחדה ושליטת פרנסה, אלא מתוך רצון חופשי של כל הנוגעים בדבר".

מאוחר יותר גילה שוסטק טפח מן המגעים שהיו בין מנחם בגין ובין הנהגת ה.ע.ל. לפני הוועידה:

"טענתי שיו"ר התנועה חייב בנאום הפתיחה שלו להצהיר בפומבי על מה שאמר לציונים-הכלליים בזמן המו"מ אתם, כאשר צצה בעית היחסים עם ארגוני העובדים. בגין אמר אז לציונים-הכלליים כי החברים עצמם יחליטו למי להצטרף, להסתדרות הכללית או להסתדרות העובדים הלאומית. בדברי התכונתי לכך שיו"ר התנועה יחזור על הודעה זו בפומבי, ויוסיף כי תנועתנו היא היחידה במדינה שאינה לוחצת על חבריה בענייני ההתארגנות המקצועית והיא נייטרלית לחלוטין ביחסה להסתדרויות העובדים. יש לנו חברים ב-ה.ע.ל. ויש לנו חברים בהסתדרות הכללית – אבל אין התנועה מכתיבה להם החלטות למי להצטרף. אולם בנאומו בוועידה הוסיף מנחם בגין שתי נקודות:

- א. חברי התנועה יושבים בהסתדרות הכללית בהסכמת התנועה.
- ב. אם ה.ע.ל. תחליט להצטרף להסתדרות הכללית – תברך התנועה על הצעד הזה."

אמנם יו"ר התנועה לא היה חייב לקבל את הסכמתו של שוסטק לגבי שתי הנקודות שהוסיף בנאומו, אולם בדבריו בנאום הדגיש בגין כי הודעתו נמסרה על דעת ה.ע.ל. – ועל כך יצא קצף עסקני ה.ע.ל. בוועידה. נוסף לכך הורגשה יד בוחשת נגד ה.ע.ל. על רקע סכסוכים מקומיים שוליים, ושוב עלתה הטענה של חוגים המקורבים להנהגת התנועה שהסתדרות העובדים הלאומית שואפת להשתלט על התנועה הפוליטית. אנשי "החוג הרעיוני" הוסיפו לפעול בוועידה בשיתוף עם ראשי ה.ע.ל. והודות לכך נבחרה ועדה מתמדת שהיתה למורת רוחה של הנהגת התנועה. הרוחות התלהטו – בשלב זה עוד מתחת לפני השטח – עד שמנחם בגין הביא בפני הוועדה המתמדת הצעה מפתיעה: לקבוע רוטציה בבחירת יו"ר התנועה. כמובן שהצעתו נדחתה, אולם היה זה אות וסימן לבאות. בגין לא רצה לכהן כיו"ר הנהגה אשר לא הוא בחר בה. תגובה כזו של מנחם בגין היתה חריפה הרבה יותר בשנת 1966, בוועידה השמינית, כאשר התפטר מכהונת יו"ר התנועה. אולם גם בוועידה השישית הורגש היטב המתח בין שני חלקי התנועה, עד שבאה ההתפרצות סביב שאלת בחירת מרכז התנועה. בשלב זה נפרצו הסכמים. יו"ר הוועדה המתמדת, פתחיה שמיר, הביא הצעת הוועדה להרכב המרכז. הצעה זו לא היתה מקובלת על הנהגת התנועה. על במת הוועידה התחוללה מהומה. פרצו חילופי דברים חריפים ביותר בין אריה בן-אליעזר ובין אליעזר שוסטק. לפתע התחוללה קטטה סביב המקרופון. בגין ניסה להשמיע את דברו, אך בקושי השתלט אף הוא על המיקרופון. כשראה את בן-אליעזר מתכוון לנטוש את הוועידה גער בו בתקיפות ובכך נמנע פיצוץ הוועידה. שוב החל מו"מ בין הצדדים החלוקים, נמצאה פשרה והורכב מרכז מקובל על הכל. נציגי "החוג הרעיוני" ו"הצעירים" הצליחו להיבחר למרכז, תודות לתמיכתה של הסתדרות העובדים הלאומית.

באשר לשאלת הסיעה, החלטה הועידה השישית שהיא "מטילה על מרכז התנועה לבחון את האפשרויות לארגון חברי התנועה בהסתדרות הכללית כסיעה בהסתדרות". זו היתה החלטה שהובאה בפני המליאה על-ידי הועדה הארגונית. החלטה אחרת שנתקבלה בוועידה נגעה למוסדות ה.ע.ל.: "הועידה מברכת את הסתדרות העובדים הלאומית על מפעליה הסוציאליים כקופת-חולים, חברת שיכון "סלע" וכד', שהגישו את שרותם הברוך לאלפים ורבבות מבין חברי התנועה הלאומית ומחוצה לה". אולם אין בהחלטה אפילו מילה אחת על ה.ע.ל. כאיגוד מקצועי. אין גם החלטה הנוגעת להמשך קיומה העצמאי של ה.ע.ל.

תגובות ב-ה.ע.ל. על הועידה השישית

הועידה השישית הוכיחה מה עמוקים חילוקי הדעות בין חלקי התנועה הלאומית. מכאן ואילך ברור היה כי שוב לא תרפה הנהגת התנועה הפוליטית מכוונתה להקים סיעה לאומית בהסתדרות הכללית. כל הדיונים בשיבות המרכז החדש שנבחר עתידים היו להתרכז סביב נושא עיקרי אחד – הסתדרות העובדים הלאומית. אבל זאת – אחרי הבחירות לכנסת. לפי שעה השתרר שקט במחנות היריבים. איש לא רצה לפצל את כוחות התנועה ערב הבחירות. אבל ברור היה כי השאלה תתעורר מחדש, וביתר שאת, אחרי הבחירות.

ביום 13.4.61 קיים הוועד-הפועל דיון על "ההתפתחות לאחר ועידת תנועת החרות". שוסטק פתח את הדיון:

"מה שהתחולל בסיום ועידת תנועת-החרות הוא מעשה ללא תקדים. במשך השנתיים האחרונות ניהלנו מדיניות של שלום כלפי התנועה. השתדלנו לסייע לתנועה בכל התחומים, מתוך רצון לבטל את המחיצה בין עסקני התנועה במרכז ובין הסתדרותנו. היתה לנו הרגשה שהצלחנו במשימה, ושוב לא תשמש ה.ע.ל. נושא בוועידות, כפי שהיה בעבר. אבל התברר לנו שטעינו. בוועידה האחרונה הופענו כגוף מאורגן, אולם השתתפותנו היתה על בסיס אישי, כרגיל בכל הוועידות. הפעם יצא אריה בן-אליעזר בגלוי ובחריפות נגד ה.ע.ל., בטענה שאנו משתמשים בלחץ כלכלי לשם כיבוש עמדות בתנועה. הוא יצר אוירה ממש פוגרומית נגדנו. לאחר שורה ארוכה של הצבעות מוזרות ולא מכובדות נבחר מרכז חדש על-סמך פשרה. המפליא, שבגין העמיד את עצמו לצדם של המקטרגים נגדנו. פניתי אליו וביקשתי לטהר את האוירה, אך הוא סירב לעשות זאת".

בהמשך דבריו גילה שוסטק כי אחרי הועידה הזמינו בגין להתייעצות בקשר עם הרכבת הנהלת התנועה. שוסטק סירב להופיע להתייעצות. בגין התקשר עם שבתאי שיכמן וביקשו להופיע להתייעצות. שיכמן נענה להזמנה. הוא נשאל אם יסכים להצטרף להנהלת מרכז התנועה, ואגב כך ניסה בגין לטשטש את הרושם הקשה של סיום הועידה. שיכמן השיב לו וסיפר על הזעזוע ביה"ע.ל. עקב ההתפרצות הקשה נגדה בוועידה. "חברינו הוכו בתדהמה וקשה לבקש מהם לשתף פעולה בהנהלת התנועה" – אמר לו שיכמן. הוא סירב להבטיח לבגין שנציגי ה.ע.ל. ישתתפו בהנהלת התנועה.

עתה עמדה בפני הועד-הפועל השאלה כיצד לנהוג במרכז התנועה, כאשר יועלה לדיון הרכב ההנהלה. ברור היה כי אם אריה בן-אליעזר ייבחר שוב כיו"ר ההנהלה, תסרב ה.ע.ל. להשתתף בה. הצעתו של שוסטק היתה להציע את ד"ר בנימין אבניאל כיו"ר ההנהלה, ואת נחום לוי כסגנו – ובכך לחסום את האפשרות שכן אליעזר יחזור לנהל את התנועה. "אנו לא ניכנס להנהלה. בגין וחבריו בהנהלה חייבים לחוש שאין אנו עוברים בשתיקה על ההתפרצות כלפינו בוועידה".

דניאל ינובסקי:

"ככל שטרחנו להוכיח כי פנינו לשלום, לא עזר לנו הדבר. הפעם נתגלתה השנאה בצמרת והם מדגישים זאת בכל הזדמנות. הבעיה עכשיו היא עקרונית ולא טכסית. מה שמציע שוסטק אינו אלא טכסיס שלא יביא לשיפור היחסים. מדוע לא נקים סיעת עובדים בתנועה ונדרוש את חלקנו בייצוג? עכשיו, אחרי שגם מנחם בגין קומם אותנו, מדוע לא נופיע בתנועה בגלוי כ"סיעת עובדים לאומית"?

שלמה פיינשטיין:

"הם ראו ברצוננו הטוב סימן של חולשה. בשעתו הציע ולקר ללכת לוועידה כגוף מאורגן. עתה, מה השגנו בהליכתנו האישית? בוועידה התקיפו אותנו בצורה החריפה ביותר. חברינו בסניפים עומדים בפני תופעה זו יום יום. אנו חייבים להסיק מסקנות ולשנות את דרכנו. הגורם היחיד שריסן אותם הפעם היה מערכת הבחירות הקרובה. הפעם יצא בגין בגלוי נגדנו ובעצם הכרזתו בפתיחת הועידה גרם לנו נזק רב. הם רואים אותנו כ"עשירים". נוצר מצב ברור של שנאה גלויה כלפי ה.ע.ל. – ולאור המצב הזה אני מציע לא להיכנס להנהלת המרכז".

י. ולקר:

"הבעיה איננה אישית, מפני שאישית הם מחבבים את כל אחד ואחד מאתנו. אבל הם שונאים את הסתדרותנו. כך היה בעבר, וכך בודאי יהיה

בעתיד. טוב שגילינו זאת, כדי שנדע את מעמדנו בתנועה. בגין איננו סובל אותנו וכל מה שקשור אתנו. הצרה היא שזו מפלגתנו, ואין אנו יכולים להשיב מלחמה".

אברהם אקסלרוד:

"בועידה הזו התפרצה השינאה בעוצמה שלא העלינו על הדעת כי היא קיימת. בועידות קודמות של התנועה ניסינו להתארגן, לשכנע, פעלנו במסגרת ארגונית סמויה – אבל הפעם לא נעשה על ידינו אפילו נסיון כלשהו להתארגן. אלא שהצלחתנו העבירה אותם על דעתם. אני מציע לא להחרים את הנהלת התנועה, כי השנה היא שנת בחירות. אבל כלפי בן-אליעזר, האחראי למצב שנתהווה, אנו צריכים להגיב. איש זה לא יוכל להיות יו"ר ההנהלה".

בסיכום הדיון נתקבלה החלטה לפעול נגד בחירתו של אריה בן-אליעזר ליו"ר הנהלת מרכז התנועה.

על "ההתפתחויות האחרונות בתנועה" דנה גם המועצה הארצית של ה.ע.ל., שנתכנסה ביום 11.5.61 לשיבה מיוחדת. עם כל המרירות שמצאה את ביטויה בדיוני המועצה, היתה הדעת נתונה למערכת הבחירות הקרובה, ואיש לא רצה לגרום לכך שהיחסים המתוחים בתוך התנועה יפגעו בסיכוייה בבחירות המתקרבות. דניאל ינובסקי ביטא עמדה זו בבחירות: "עם כל ההתמרמרות שלנו כלפי התנועה, לא נוכל להתעלם ממערכת הבחירות". אנו חברים בתנועה מיום היווסדה ואנו שותפים נאמנים לה, ליסורים ולאהבה". אבל דרישתו היתה – להופיע בתנועה כגוש מלוכד, כסיעה של עובדים.

גם שלמה פיינשטיין דרש להקים סיעה של עובדים לאומיים בתוך התנועה, מפני שבמציאות הקיימת מתייחסים ל-ה.ע.ל. כאל בן חורג. "אפילו כלפי 'ברית נשי חרות' נוהגים בתנועה ביתר כבוד, ונציגותיה נבחרות בזכות ארגון ולא על בסיס אישי".

ולקר האשים את שוסטק שהוא נוהג ביחס סלחני, "דיפלומטי", כלפי הנהגת התנועה. גם ולקר תמך בהקמת סיעת עובדים בתנועה.

המועצה הארצית לא החליטה כל החלטה, ובסיכומה נדרשו החברים לתת כתף במערכת הבחירות הקרובה ולסייע לתנועת החרות, "ואם בעתיד תתעוררנה בעיות – נדון עליהן אחרי הבחירות" – אמר שוסטק.

באשר לבחירת יו"ר הנהלת המרכז, נמצאה דרך שהניחה את דעת הכל. מנחם בגין עצמו נבחר לתפקיד זה, עד אחרי הבחירות לכנסת. ההנהלה שהורכבה כללה את נציגי ה.ע.ל., אליעזר שוסטק ושבתאי שיכמן. אבל הנהלה זו היתה

זמנית. בסופו של דבר נבחר בן-אליעזר כיו"ר ההנהלה, זמן קצר אחרי הבחירות לכנסת החמישית, ב-1.11.61.

הוקמה המפלגה הליברלית

בעצם היום בו נפתחה הועידה השישית של תנועת-החרות, הונח היסוד להקמת המפלגה הליברלית. ההנהגות של הציונים-הכלליים והפרוגרסיבים החליטו להתאחד. בנאום הפתיחה שלו בוועידה הזכיר בגין את המגעים שהיו לתנועת-החרות עם הציונים-הכלליים בדבר איחודן של שתי המפלגות. הוא סיפר על הצעותיו למנהיגי הציונים-הכלליים, אולם "הכלליים הציגו תנאים משפילים", העלימו את דבר המו"מ מעיני הציבור, כדי שלא יאשימו אותם בניהול קשר עם התנועה המוחרמת.

היו שטענו כי כל ההתפרצות של מקורבי הנהגת תנועת-החרות בוועידה השישית נגד ה.ע.ל. הושפעה מן הרצון להשתחרר מן המחיצות שהוקמו סביב התנועה – ביניהן מחיצת ההתאגדות העצמאית של העובדים הלאומיים. בביטול המחיצות קיוו להקל על אפשרות האיחוד עם הציונים-הכלליים. אולם, לא זו בלבד שהציונים-הכלליים לא נענו ליד המושטת של תנועת-החרות, אלא שבאותו זמן ניהלו בקדחתנות מו"מ מזורז עם המפלגה הפרוגרסיבית, המקורבת למפא"י. והנה, ביום פתיחת הועידה, ב-2 באפריל 1961, אישרו הציונים-הכלליים את דבר האיחוד בין שתי המפלגות. הוקמה המפלגה הליברלית.

עוד לפני כן, בפברואר 1961, התאחדו הסיעות של שתי המפלגות בהסתדרות הכללית – "העובד הציוני" ו"איגוד העובדים הציונים הכלליים". איחוד זה בישר את הקמת המפלגה המשותפת כעבור חדשים. ביום 25 באפריל 1961 התקיים כנס היסוד של שתי המפלגות, למורת רוחה של הנהגת תנועת-החרות. לא זו בלבד שהתנועה המוחרמת בעבר נשארה בחוץ, למרות ידה המושטת לאיחוד, אלא שמעתה ריחפה סכנה שהתנועה תאבד את הבכורה כמפלגה שניה במדינה. האיחוד של שתי מפלגות המרכז עלול היה למשוך אחריו רבים מאלה שנקעה נפשם משלטון מפא"י, ביחוד אחרי פרשת לבון. המוני הבוחרים שהעדיפו הפעם לא לבחור במפא"י יכלו למצוא לעצמם אלטרנטיבה. אולי עוד לא היו מוכנים להעביר את קולותיהם לתנועת-החרות אך הנה הוקמה מפלגת מרכז ששותפים לה הפרוגרסיבים, ושותפים לה אנשי ממון, שכבר היו בקואליציה עם מפא"י. נוצרה עתה אפשרות שתנועת-החרות תאבד את מקומה כאלטרנטיבה לשלטון.

הקמת הסיעה הליברלית בהסתדרות הכללית הטרידה לא מעט את הנהגת

הסתדרות העובדים הלאומית, מפני שבעצם הקמתה היוותה גורם שהשפיע על מתנגדי ה.ע.ל. בתנועת-החרות. אלה שטענו כי המחיצה שיצרה ה.ע.ל. סביב התנועה הפוליטית, היא בעוכרי התנועה, והיא שמונעת אפשרות איחוד עם גופים אחרים – יכלו עתה להצביע על הסיעה הליברלית בהסתדרות הכללית. וכי כיצד אפשר להתאחד עם תנועת-החרות, כאשר היא מחוץ לתחום ההסתדרות הכללית? כיצד אפשר להתאחד עם מפלגה שיש לה איגוד מקצועי עצמאי?

בבטאון ה.ע.ל., "חזית העובד",* הוקדש מקום נרחב לסיעה המאוחדת שהוקמה בהסתדרות הכללית. אליעזר שוסטק שלל במאמרו "אשליה ושמה הסיעה הליברלית" את האפשרות שהסיעה החדשה תשנה את פני ההסתדרות הכללית ותהפוך אותה ל"איגוד מקצועי של אמת, חרות ושוויון לכל עובד". גם אברהם אקסלרוד הקדיש לנושא "הסיעה הליברלית"* מאמר, בו הביע תקווה כי הגדלת כוחה של המפלגה הליברלית בהסתדרות הכללית, תחזק את ידי הגורמים הממלכתיים בהסתדרות.

אין ספק שהקמת המפלגה הליברלית, תוך התעלמות מפניותיה של תנועת-החרות אל הציונים-הכלליים, היתה אחד הגורמים המרכזיים שהשפיעו בתנועת-החרות על יחסה ל-ה.ע.ל. – וכיוון שהנהגת התנועה לא יכלה להתגבר על מעמדה של ה.ע.ל. בתוך התנועה, נוצרו חיכוכים עם משקע של איבה מצד ראשי התנועה כלפי הסתדרות העובדים הלאומית. תהליך זה התחיל עוד לפני הועידה השישית, אחרי ששתי הסיעות בהסתדרות הכללית, "העובד הציוני" ואיגוד העובדים הציונים הכלליים, התאחדו לסיעה אחת, בעלת סיכוי למשוך בבחירות קולות מבין מאוכזבי מפא"י.

בכל זאת, למרות הועידה הנסערת, השתררה מעין שביתת-נשק בתנועה. לפי שעה לא חזרו עוד לדבר על ענין הסיעה ו-ה.ע.ל. וכל חלקי התנועה התגייסו למערכת הבחירות שהיתה כבר בעיצומה – במטרה לשמור על אחדות התנועה ועל כוחה, נוכח הופעתה של המפלגה הליברלית. בשלב זה לא נתערער מעמדה של ה.ע.ל. ברשימה של המועמדים לכנסת. גם אליעזר שוסטק וגם שבתי שיכמן הוצבו במקומות ריאליים. ה.ע.ל. פתחה במערכת הסברה ענפה בקרב ציבור העובדים. קיימה כנסים, הוציאה לאור פרסומים, עלונים וחוברות, תוך מאמץ להגיע אל שכבות העובדים. גם בתקופה זו ייצגה ה.ע.ל. את תנועת-החרות במערכת הבחירות, בכל הנוגע לבעיות העובדים.

* גליון מס' 19, מרץ 1961.

א. שחורי נואם בכנס פועלים לקראת הבחירות לכנסת הרביעית

תוצאות הבחירות לכנסת החמישית

הבחירות לכנסת החמישית התקיימו ביום 15 באוגוסט 1961. תקוותן של המפלגות, יריבות מפא"י, היו מפליגות. הנה, לראשונה נתגלע קרע בצמרת מפא"י ואישים מרכזיים מתוכה לא הופיעו ברשימה לכנסת. פנחס לבון וחוג פעיליו לשעבר בהסתדרות הכללית פרשו מן המפלגה, והם הקימו תנועה חדשה, "מן היסוד" – אמנם תנועה שלא העיזה להתייצב במערכת בחירות, אולם התרכזו בה חוגים אינטלקטואליים, עסקני מפא"י ותיקים, שלא השלימו עם הנעשה במפלגתם. המפלגה השלטת הופיעה לראשונה כשהיא שסועה מבפנים; מנהיגה בן-גוריון הוקע על-ידי כל המפלגות האחרות שסרבו להשתתף בקואליציה חדשה בראשותו. אכן, היתה תקווה כי הפעם אפשר יהיה לשנות את פני המשטר בישראל.

ואמנם מפא"י נפגעה בבחירות – אך לא הוכתה. היא הפסידה 3.5% – 5 מנדטים. המפלגה הליברלית החדשה עלתה רק במעט. הפעם זכו ב-13.7% אחוז, עם 17 מנדטים לעומת 10.7% ו-14 מנדטים בהם זכו שתי המפלגות בכנסת הרביעית. עליה לא גדולה, לעומת הציפיות שלפני הבחירות.

הישגיה של תנועת-החרות בבחירות אלה הצטמצמו בכך ששמרה על מקומה כמפלגה שניה. היא קיבלה 13,8% לעומת 13,4% אחוז בבחירות לכנסת הרביעית. בסך הכל תוספת של 4 עשיריות אחוזים. מספר המנדטים לא נשתנה, 17 בכנסת הרביעית, ו-17 בכנסת החמישית. הנציגות בכנסת לתנועת-החרות ולמפלגה הליברלית היתה זהה. לשתייהן היו 17 חברי כנסת. אולם תנועת-החרות עלתה על המפלגה הליברלית במספר הקולות שקיבלה: 138,599 לתנועת-החרות, לעומת 137,255 למפלגה הליברלית. הפרש של 1344 קולות. הפרש זעום שהעניק שוב לתנועת-החרות את מקומה כמפלגה השניה בגדלה במדינה.

מעט מאוד נשתנה, איפוא, בהרכב הכוחות בכנסת החמישית, למרות הסערה שעברה על מפא"י. תנועת-החרות לא נבנתה כלל מן השבר במפלגה היריבה. היא שמרה על כוחה, אבל לא יותר מזה. האכזבה היתה קשה, והיא מצאה את ביטוייה בדיונים הפנימיים בתנועה ובמוסדות ה.ע.ל.

התגובות ב-ה.ע.ל. על תוצאות הבחירות

תגובה ראשונה ב-ה.ע.ל. על תוצאות הבחירות לכנסת החמישית הושמעה בישיבת הועד-הפועל ביום 31.8.61. אליעזר שוסטק ביקש להסיק מסקנות:

"תנועתנו קיבלה את קולותיה מן העובדים. הפעם הוכח הדבר יותר מאשר בבחירות קודמות. ודבר זה מחייב להסיק מסקנות, כלפי פנים וכלפי חוץ. על התנועה לפנות עכשיו עם הפנים אל העובדים. העובדה שפועלי "סולל בונה" תמכו בנו הפעם בגלוי, ולא נענשו, תעורר בתנועה את הויכוח הישן. כי על התנועה להוכיח לפועלים שהיא דואגת להם. הפעם יהיה הויכוח אתנו ביתר כנות, כי מדובר לא "בהשתלטות מנהיגי ה.ע.ל. על התנועה", אלא בצורך לנקוט במדיניות חדשה, ההולמת את ציבור התומכים בתנועה. לויכוח זה צריכה ה.ע.ל. להיות מוכנה. בשבועות האחרונים, לפני הבחירות, פעלה התנועה בשיתוף אתנו במגמה לרכוש את אהדת העובדים. התנועה גם הקציבה כספים למטרה זו. משמעות הדבר, שחל שינוי במדיניות התנועה כלפי ציבור העובדים. הנהגת התנועה מתכוונת לקיים בקרוב ועידה ארצית, ועלינו להיערך לקראתה. מצד שני, מחייבות תוצאות הבחירות יתר עירנות שלנו בארץ ובחו"ל. עלינו לבחור בועדה מצומצמת, ועדת תכנון, שתבדוק את המחלקות ואת מוסדות העזר ב-ה.ע.ל. מבחינה ארגונית, כספית ומדינית-מקצועית. על הועדה יוטל לבדוק את נקודות-התורפה שלנו, להסיק מסקנות ולבצען.

תוצאות הבחירות לכנסת החמישית, בהשוואה לתוצאות לכנסת הרביעית:

כנסת חמישית				כנסת רביעית				הסיעה
%	מנדטים	קולות	%	מנדטים	קולות	%	קולות	
13,8	17	138,599	13,4	17	130,515	13,4	130,515	תנועת החירות
13,7	17	137,255	10,5	14	104,589	10,5	104,589	הליברלים
34,7	42	349,330	38,2	47	170,798	38,2	170,798	מפא"י
6,6	8	66,170	5,9	7	58,043	5,9	58,043	אחדות עבודה
7,5	9	75,654	7,1	9	69,468	7,1	69,468	מפ"ם
9,9	12	98,786	9,8	12	95,581	9,8	95,581	מפד"ל

אני מציע לא להיגרר אחרי ויכוחי-סרק, לא לנהוג בהתנשאות – ואם נתווכח, נעשה זאת מתוך גישה עניינית, לגופו של ענין. במקום להתווכח נפעל לביצורה של ה.ע.ל. בארץ ובחו"ל. בקרוב נצטרך לכנס את ועידתנו הארצית – נכנסה, נפעל, נמשיך ללכת בדרכנו כדי למנוע רושם מוטעה לגבינו".

ברור היה לשוסטק כי הויכוח הנוקב שהתחיל בוועידה השישית של התנועה, ונפסק עקב מערכת בחירות, יתעורר ביתר שאת, אחרי הבחירות – לאור אי-ההצלחה של התנועה. יהיו שיאשימו את ה.ע.ל. בחוסר ההצלחה, מפני שהיא חסמה את הדרך אל המוני הפועלים חברי ההסתדרות הכללית. מאידך, יתכן שיתגלו חברים ב-ה.ע.ל. שיטחו בפני הנהגת התנועה את אשמת הכשלון. שוסטק רצה להימנע מכל חיכוך מיותר עם הנהגת התנועה, והעדיף להצטנע, לפעול בהתמדה, אך בלי להתבלט.

אברהם אקסלרוד הזכיר כי בישיבת המרכז הקרובה תתעורר מחדש שאלת בחירתו של יו"ר הנהלת התנועה. בגין הסכים לקבל על עצמו תפקיד זה, לקראת הבחירות. עתה יבקשו מועמד אחר לתפקיד. בעבר הזכירו את ד"ר בנימין אבניאל כמועמד, אולם אבניאל סירב לכהן כיו"ר.

שוסטק הציע לחברי הוועד הפועל במרכז, לא להתבלט גם בדיון על נושא בחירת יו"ר ההנהלה. בנקודה זו לא תהיה עמדה אחידה של הוועד-הפועל. "כל אחד ינהג כרצונו". הרצון להימנע מכל חיכוך מיותר עם הנהגת התנועה עלה על כל חישוב אחר.

באמצע ספטמבר 1961 הקדיש הוועד-הפועל יום שלם לדיון על תוצאות הבחירות. ברור היה כי במציאות המפלגתית שנוצרה אחרי הבחירות, לא יהיו חייה של ה.ע.ל. קלים בתנועת-החרות. ו-ה.ע.ל. חייבת היתה לחשב את המשך דרכה בתנועה.

הפניה של מ. בגין לראשי הליברלים

תוצאות הבחירות לכנסת החמישית לא פתרו את הבעיות הקואליציוניות, שבגללן התפזרה הכנסת ובגללן הוטלה המדינה לתוך מערבולת של בחירות-בטרם-זמן. פרשת לבון הוסיפה להטריד את מפא"י ואת המדינה כולה. מפלגות השמאל, אחדות-עבודה ומפ"ם, הוסיפו לסרב להשתתף בקואליציה בראשותו של בן-גוריון. פנחס רוזן, שבעבר שימש יו"ר "ועדת השבעה" – ועדת שרי הממשלה שחקרה את פרשת לבון – נפגע קשות מיחסו של בן-גוריון ללבון, לוועדת-השרים, ובאורח אישי – לרוזן עצמו. הוא לא שש לחזור לקואליציה עם בן-גוריון. לכאורה נדמה היה כי הסיכויים להקים ממשלה

בהנהגת בן-גוריון – אפסו. לכן העדיפה מפא"י להציג את לוי אשכול כמרכיב הממשלה, מתוך כוונה להעביר אחרי השלמת בנין הקואליציה את ראשות הממשלה חזרה לבן-גוריון. במשך שבועות רבים תימרן אשכול בין המפלגות – בין "מועדון הארבע", שבעבר הצהירו כי לא יישבו בממשלת בן-גוריון. (ארבע המפלגות – מפ"ם, אחדות-עבודה, מפד"ל והפרוגרסיבים). בינתיים נשרה המפלגה הפרוגרסיבית מ"מועדון הארבע", אחרי שהצטרפה לציונים-הכלליים. למפלגה הליברלית לא היו אותם סייגים שהגבילו את הפרוגרסיבים ביחסם לקואליציה עם בן-גוריון. ראשי הליברלים היו מוכנים להשתתף בממשלת מפא"י, ולוי אשכול השכיל לתמרן ולנצל את הלהיטות של הליברלים להצטרף לממשלה. הם היו בשבילו מעין פתיון, למשוך אחריהם את שאר חברי "מועדון הארבע" – והם נמשכו. אז זנח את הליברלים והקים קואליציה בהשתתפות המפד"ל, מפ"ם ואחדות-עבודה. הליברלים נשארו בחוץ. עכשיו יכול היה אשכול להחזיר את מושכות הממשלה לידי בן-גוריון.

לפני כן, ב־8 באוגוסט 1961, פנה מנחם בגין באגרת אל שני מנהיגי הליברלים, אל פנחס רוזן ופרץ ברנשטיין, והציע להם להקים בכנסת גוש פרלמנטרי משותף לתנועת החרות וליברלים. באגרת שנשלחה בשם הנהלת תנועת-החרות נאמר:

"יורשה נא לי לברככם לרגל היבחרכם לכנסת החמישית.

הנהלת תנועת-החרות הטילה עלי לפנות אליכם, כאל נשיאיהן לשעבר של שתי המפלגות מהן הורכבה המפלגה הליברלית, בהצעה לפתוח במשא-ומתן על הקמת גוש פרלמנטרי, משותף לתנועת-החרות ולמפלגה הליברלית.

בין תנועת-החרות לבין המפלגה הליברלית, או חלקים בתוכה, ישנם הבדלים רציניים, אם מבחינת מסורת העבר ואם בשטח הרעיוני. אין טעם, ואין צורך, לנסות לטשטש את חשיבות ההבדלים האלה, או להסתירם, או לסותרם, ואין לשלול משום צד את הזכות להתגאות דוקא במה שהוא נבדל מן הצד השני.

אולם מעבר ומעל לכל ההבדלים האלה, קיים הכורח הלאומי והממלכתי – לא אהסס לומר: ההיסטורי – להקים, בעוד מועד, כוח אלטרנטיבי למפלגת השלטון, אלטרנטיבי בראש וראשונה במהותו המדינית, אך גם בכמותו הייצוגית.

אנחנו סוברים, לאור מערכת הבחירות לכנסת החמישית ותוצאותיהן, כי, כצעד ראשון לגיבוש אותו כוח אלטרנטיבי, יכולה לשמש הקמת גוש פרלמנטרי, משותף לשתי המפלגות ומורכב מ־34 חברי כנסת.

הכוח הייצוגי שניתן לכל אחת מהן, הוא כמעט שקול כנגד משנהו, משום כך אין ואל יהיה שום חשש מפני מה שנקרא בלע"ז "מיוריציה".

הנהגת הגוש לא תוכל להיות בנויה אלא על יסוד שוויון מוחלט; וההחלטות לא תוכלנה להתקבל אלא בדרך של שכנוע והסכמה הדדיים. והן זוהי שיטת העבודה הציבורית הנאה ביותר.

אנו נוכל, כמובן, לקבוע במהלך המו"מ, באילו עניינים אנו מסכימים מראש שלא להסכים, כלומר להשאיר מלכתחילה לכל אחת משתי הסיעות את זכותה להצביע בנפרד, אף בניגוד לרעותה. יש יסוד לשער, כי בהמשך העבודה המשותפת וההתייעצויות ההדדיות ילך מספר עניינים אלה ויצטמצם; ותהיה, בדרך הטבע, התקרבות מתמדת של לבבות ומוחות.

אין להתעלם מן האפשרות, ואף יש לציינה כבר היום, כי רשימה משותפת לשתי המפלגות בבחירות לכנסת הבאה, מסוגלת להעביר את מפא"י למקום השני בבית הנבחרים. הוכח בעליל, בשנים ואף בשלוש מערכות בחירות, כי העברת 30 או 40 אלף קולות ממחנה אחד למשנהו הוא דבר ניתן במציאות המדינית של ישראל.

אלטרנטיבה, מבחינת הרכבת הממשלה, תהיה, במקרה דנן, לא רק קיימת; היא תיראה לעיני כל.

הריני מתכבד לבקשכם, מר רוזן ומר ברנשטיין הנכבדים, להביא את הצעתנו לדיון בפני המוסדות המוסמכים של המפלגה הליברלית.

אם יהיה לאל ידכם, כפי שאנו מקוים, לתת לנו בשם תשובה חיובית, תואילו נא להודיענו מי ייצג את המפלגה הליברלית במו"מ המוצע על ידינו, ואילו אני אודיעכם, במהירות האפשרית, לאחר שאביא את הענין בפני מוסדותיה המוסמכים של תנועת-החרות, מי ייצג אותה במו"מ זה.

על האגרת, הנושאת תאריך עברי בלבד, ח' באלול תשכ"א, חתום מ. בגין, בשם הנהלת תנועת-החרות.

מנחם בגין, שסיפר על פנייתו למפלגה הליברלית בנאום הפתיחה בועידה ה-7 של תנועת החרות, בינואר 1963, ציין כי התשובה של הליברלים היתה "מהירה ומוחלטת – שלילית". העתונות באוגוסט 1961 דיווחה על התנגדות מוחלטת של פנחס רוזן להצעת בגין, בעוד שעמדתו של פרץ ברנשטיין לא היתה נחרצת לשלילה. רוזן טען כי כל ההצעה של תנועת-החרות באה במטרה לחתור נגד איחוד הציונים-הכלליים והפרוגרסיבים. דעתו של אלימלך רימלט היתה שתנועת-החרות קרובה בהשקפותיה למפא"י, יותר מאשר לליברלים, וכמובן ששלל את הצעת בגין. נראה שאחד השיקולים במפלגה הליברלית ביחסה לתנועת-החרות היתה התקוה להצטרף לקואליציה עם מפא"י. הפרוגרסיבים פתחו פתח לציונים-הכלליים לשולחן הממשלה; תנועת-החרות עשויה היתה לנעול בפניהם פתח זה. באשר לפרוגרסיבים – מעולם לא ראו את עצמם שותפים במידה כלשהי לעמדות תנועת-החרות. מכל מקום, הנסיון הנוסף של

הנהלת תנועת-החרות לחרוג מן המעגל הפוליטי הצר שלה ולהרחיב את חוג השפעתה – נסיון זה לא עלה יפה. בן-גוריון יכול היה לחזור מחדש על סיסמתו: "חוץ מחרות ומק"י" – אבל גם המפלגה הליברלית היתה בחוץ, באופוזיציה. ביום 2.11.61 הוקמה הממשלה החדשה, כחודש וחצי אחרי הבחירות לכנסת. אולם ממשלה זו לא האריכה ימים. הקרע במפא"י היה ללא תקנה. כעבור כשנה וחצי, ב-17 ביוני 1963, התפטר בן-גוריון מראשות הממשלה ולוי אשכול הרכיב ממשלה חדשה, במתכונת הממשלה הקודמת.

מרכז תנועת-החרות – על מדוכת הסיעה בהסתדרות הכללית

כשוך הסערה, אחרי הועידה השישית של תנועת-החרות; אחרי מערכת הבחירות לכנסת החמישית, כאשר לתקופת-מה השתררה רגיעה במפלגה, התפטר מנחם בגין מתפקידו כיו"ר הנהלת התנועה, ובישיבת המרכז ביום 1.11.61, נבחר לתפקיד זה אריה בבן-אליעזר. הסתדרות העובדים הלאומית לא השתתפה בהנהלה. בתקופת הביניים, בין מערכת בחירות אחת למשנה יכלה התנועה להרשות זאת לעצמה.

עם מנויו של בן-אליעזר לתפקיד יו"ר ההנהלה, ברור היה כי מעתה תצוף בכל חומרתה בעיית הקמת הסיעה הלאומית בהסתדרות הכללית. ואמנם בתקופה שבין דצמבר 1961 וינואר 1962 הקדיש מרכז תנועת-החרות 6 ישיבות לדיון על נושא זה. הדיונים הממושכים הללו שימשו יסוד למה שהתחולל אחרי-כן בוועידה השביעית של תנועת-החרות.

פתח את הדיון אריה-בן אליעזר:

"הנושא שההנהלה מציעה לדון בו הוא: בעיית חברי תנועת-החרות שהם חברי ההסתדרות הכללית. אין הכוונה לכניסתה של תנועת-החרות להסתדרות הכללית. התנועה היא חופשית, לאומית, על-מעמדית, וכזו תישאר. הכוונה היא לארגונם של חברי התנועה ותומכיה המאורגנים בהסתדרות הכללית. הנושא שהועמד לדיון איננו בשאלת קיומה או אי-קיומה של ה.ע.ל.; כל דבר הקשור ב-ה.ע.ל. ייקבע על-ידי מוסדותיה היא".

בן אליעזר הקריא את החלטות הוועידות, הרביעית והשישית, ולאחר מכן סקר את בעיות ההתארגנות המקצועית של העובדים בארץ:

"מאז קום המדינה, כל עולה המגיע אליה מוכנס באורח אוטומטי, ברצונו או שלא ברצונו, להסתדרות הכללית. עברו הימים בהם היה העולה בעל הכרה פוליטית, ועם בואו ארצה היה בוחר לעצמו את המסגרת הרצויה

לו, הקרובה לרוחו ולהשקפותיו. בעבר היו העולים בעלי הכרה מדינית כשלנו, מתארגנים במסגרת ה.ע.ל. והיו נאמנים לה, על אף כל הקשיים. חלק ניכר משאיפותיה הלאומיות של התנועה נתגשמו בשטח העבודה: הוקמו לשכות עבודה ממלכתיות. זכות עבודה ניתנת לכל יהודי. החינוך איננו עוד מעמדי, אלא ממלכתי. לאור הישגים אלה, ולאור העובדה שהעולה איננו חופשי כיום לבחור לעצמו את מסגרת הארגון המקצועי הרצויה לו, באה ההצעה לבחון את האפשרות של ארגון המוני חברינו ואוהדינו בהסתדרות הכללית.

שלוש פעמים עמדה התנועה במערכת בחירות, מאז הזינוק שלה בשנת 1955. מאז התברר יותר ויותר שהמונים נרחבים נותנים אמונם בנו, והם מאורגנים בהסתדרות הכללית. לתנועה אין כל אפשרות לטפל בענייניהם היסודיים. התנועה איננה יכולה לתת תשובה לבעיותיהם. היא יכולה רק לסמוך על השפעתה המדינית; על האמת שלה. אך איננה יכולה לקיים קשר יום-יומי עם הבוחר.

קיימת התפתחות בהסתדרות, ואנו עדים לה יום-יום. רוב רובו של ציבור העובדים בארץ, כ-70% ממנו, המאורגנים בהסתדרות הכללית, אין לו כל מושג, כל קשר וכל נטיה לרעיונות המרכסיסטיים. קיימת לאחרונה תופעה של "ועדי פעולה". אנו נמצאים בתקופה שבה מתערערת הסמכות של ההסתדרות ומוסדותיה בקרב העובדים המאורגנים בה. בבחירות שונות במקומות עבודה נבחרים חברינו לוועדי עובדים, ובחלק מהם אף עומדים בראש הוועדים, אם כי אינם מופיעים בשם ובשליחות התנועה. על המרכז לתת את דעתו ולבדוק מה יכולה התנועה לעשות כדי לארגן מקסימום חברים ואוהדים בהסתדרות הכללית, וכדי לעמוד בקשר עם אלה המאורגנים כבר שם. האם יכולה התנועה להתעלם משטח כה חשוב ולא לפעול בו? האם מותר להשאיר שם את החברים ללא נסיון לארגנם, להעניק להם צביון, ליצור להם תנאים שבהם יוכלו להיות ללא חשש וללא פחד? לא נראה לי שבעתיד הקרוב יעלה בידי ה.ע.ל. לארגן את כל האלפים המשתייכים להסתדרות הכללית. אין כלל תכנית בכיוון כזה, ועל התנועה להחליט אם לפעול בשטח זה, או להשאירו פרוץ.

הנהלת התנועה שדנה בנושא, הן בתוקף החלטות הועידה הרביעית והשישית והן ביזמת יו"ר התנועה, הגיעה למסקנה שיש להעמיד את הנושא על סדר יומו של המרכז, מתוך הצעה שהמרכז יטיל על ההנהלה למצוא את הדרך הנאותה כדי להקים סיעת עובדים שהם חברי תנועת-החרות. בתוך ההסתדרות הכללית.

היו"ר, מנחם בגין, הודיע לאחר דבריו של בן אליעזר כי: "לאחר סיום הדיון

הכללי נגיע לידי החלטה, והיא תדריך את הפעולה, לכאן או לכאן". על כך השיב בנימין ארדיטי: "החלטת הועידה, שעליה הסתמך בן-אליעזר, היא, שמטילים על המרכז לבחון את האפשרויות, לבחון ולא להחליט. זכות ההחלטה היא בידי הועידה הארצית". בגין התנגד לדעתו של ארדיטי. החלטת הועידה בעינה עומדת, אף כי המרכז לא ביצע אותה. "לפי ההחלטה, לא רק שהמרכז רשאי לדון בבעיה, אלא חייב לדון בה". יחד עם זאת, הודיע בגין כי כל החלטה שתתקבל, תובא לאישור הועידה הארצית.

שבתי שיכמן ניסה שוב לערער על סמכות המרכז להחליט בנושא הסיעה בהסתדרות הכללית – אך בגין הודיע כי "לא אנהל שום דיון על סמכות. אבקש את החברים לא לעכב את הדיון".

הדיון התחיל בנאומו של ד"ר יוחנן בדר, שכלל משפט אחד ויחיד: "אני תומך בהצעת ההנהלה". תמך בהצעת ההנהלה גם איש ההתיישבות צבי חרמוני, בנימוק שאין ה.ע.ל. עושה די בתחום ההתיישבות. א.ס. לוי מעסקני עולי עירק בתנועה, תמך אף הוא בהצעה.

הנאום המרכזי בישיבה זו היה של אליעזר שוסטק:

"אכן, הבעיה שאנו מתחילים לדון בה היא אחת הגדולות של התנועה. מצד אחד מציעים הצעה של תנופה, התרחבות, התארגנות בקרב ציבור גדול מאד בארץ. ומצד שני עומדים חברים ומציעים לא לעשות מאומה, מתוך רצון לשמור על המוסד, שבו הם פועלים וחיים כשהם מסרבים להילחם בתוך הים הסוער ומתעלמים מן הבעיה הארגונית הבווערת ולוחצת. אנו שומעים ומרגישים את הרמזים, כאשר המטפלים בבעיות העבודה ב-ה.ע.ל. מוצגים באור כזה. מצד אחד נפתח כביכול אופק רחב לפעולה בהסתדרות, ומצד שני עומדים אנשים צרי-אופק. מכאן ישנה אפשרות לקחת ממפא"י את הרוב שלה בהסתדרות הכללית, ומאידך עומדים אנשים שאינם מבינים לרוח הזמן. אכן, חברינו במרכז עומדים בפני קושי הסברתי, ודעת-הקהל בחוץ בודאי רואה כך את פני הדברים. אבל קיים גם קושי למציעי ההצעה. יתכן שעדיין לא מבחינים בו, אך הוא יצוף. הקושי הוא בכך שלא העובדים עצמם, חברי ההסתדרות שבשמם מדברים, לא הם התובעים את הקמת הסיעה למען הגנה עליהם. לא הם הדורשים לאפשר להם לפעול בתוך ההסתדרות, למען הגשמת מטרות התנועה, אלא ההנהגה הפוליטית היא שמביאה את ההצעה, מתוך שיקולים פוליטיים מפלגתיים מובהקים. מביאי ההצעה גם אינם טוענים שהמפלגה הגיעה למסקנה להקים סיעה בהסתדרות הכללית, מפני שדרושה רויזיה ברובה של התנועה, אשר כל השנים דוגלת בעקרון שלא חייב להיות איגוד מקצועי יחיד. אילו באה ההנהלה וטענה שיש לשנות

עמדה זו, ומוטב לקיים איגוד מקצועי יחיד – היינו מתווכחים על עמדה זו. אולם איש לא מציע לשנות את העקרון. מדובר על תכסיס בלבד. ואם כך, הרי כל עוד נוסף לדגול בדיעה שאין לחייב קיום איגוד מקצועי יחיד ויחד עם זה נתארגן כסיעה בהסתדרות, נהיה בבחינת "טובל ושרץ בידו". אם לא נכריז שההסתדרות היא קדושה וכשרה, ושעל כל העובדים במדינה להצטרף אליה – הרי לא נשיג את המטרה התכסיסית, ולא נשיג את התמיכה ההמונית בציבור העובדים.

מה הן המטרות והנימוקים שהניעו את יו"ר התנועה ואת ההנהלה לבוא אלינו, מיד עם בחירת ההנהלה החדשה, בהצעה הזו? נראה שישנן לכך 6 מניעים:

- א. ליצור תנאים להוריד את מפא"י מן הרוב שלה בהסתדרות הכללית.
- ב. לקרב את המוני העובדים לתנועת-החרות.
- ג. להתקרב לליברלים, ואם אפשר יהיה – להתאחד אתם.
- ד. להביא לשינוי היסודות של ההסתדרות הכללית.
- ה. לגרום להתקרבות-יתר למפא"י ולקואליציה הממשלתית.
- ו. להחליש את ה.ע.ל., זה הגורם המטריד קצת את התנועה ואת מנהיגיה.

אשתדל להוכיח שכל ששת המניעים אינם מעוררים תקוות להצלחה. באשר למניע הראשון, הורדת מפא"י מן הרוב שלה בהסתדרות הכללית, יש לזכור שלמפא"י ישנם 55,5% שם. אינני מאמין שיש בידי התנועה להשיג מספר קולות בהסתדרות שיספיק להוריד את מפא"י מן הרוב שלה שם. הצטרפותנו להסתדרות עלולה לחזק דווקא את הקשר בין מפא"י ובין המפלגות המרכזיסטיות האחרות, בסיסמה שיש להציל את ההסתדרות "מידי הפשיסטים", והרוב יובטח עוד יותר. אבל גם אם נצליח להוריד את מפא"י מן הרוב שלה – היא תוסיף לשלוט, בעזרת שותפותיה השונות, שלטון ללא מעצורים. האם בתנאים כאלה נוכל לפעול בהסתדרות בין בחירות לבחירות? כי הרי לאחר הבחירות, לאחר הוועידה, אין שטח פעולה לסיעה בהסתדרות. אמנם אפשר להופיע פעם במועצת ההסתדרות, או אפילו בועד הפועל, לנאום מספר נאומים – אך בזאת כל הפעילות נגמרת. הנה הלכו בזמנו הציונים-הכלליים לבחירות כסיעה, האם זכו למקום כלשהו בועדה המרכזת?

אינני מאמין שבנוכחותנו כסיעה בהסתדרות נוכל לסייע לחברינו בשטח ההגנה המקצועית. להיפך, חושש אני כי בהתארגנותנו כסיעה נגרם לכך שכתגובה יקופחו חברינו הפעילים שם. כיום המצב הוא שאם נפגע חבר בהסתדרות הכללית, יש לו כתובת – בהסתדרות העובדים הלאומית. יש לחבר ברירה. הוא יכול לפנות אלינו ולקבל מאתנו הגנה מקצועית, שירותי

בריאות וביטוח סוציאלי. אבל בהצטרפותנו להסתדרות הכללית אנו מפקירים את החבר לחסדי מפא"י.

האם מוכנה כיום התנועה ליטול על עצמה את האחריות הזאת של הקמת סיעה בהסתדרות הכללית, תוך הגנה ואפשרות קיום של חבריה? הלא כיום, אפילו את ההתיישבות שלנו אין התנועה יכולה לקיים, לא את חוות הנוער, לא את קבוצות הכדורגל, לא את עתון "חרות". לדעתי, זה סיכון שאין התנועה רשאית לקחת על עצמה.

יש גם בעיה עקרונית. התנועה אמנם השלימה עם העובדה שחברינו משתייכים להסתדרות, אבל יש הבדל בין השלמה ובין הכרה בכל מה שההסתדרות הכללית מסמלת.

באשר למניע השני – הרצון לקרב את המוני העובדים לתנועת החרות, תוך הפלת המחיצה ששמה ה.ע.ל. – אני מאמין שהדברים הם הפוכים. דווקא ה.ע.ל. קירבה את התנועה לעובדים. הסתדרות העובדים הלאומית, מלבד זכויותיה בהבטחת עבודה ושירותים לחבר, יש לה זכות גדולה נוספת: היא מחקה את הכתם שהדביקו בתנועה, כאילו פשיסטית ואנטי פועלית היא, ובעצם עמדתה של ה.ע.ל. בשאלות עבודה היא הוכיחה שתנועתנו היא תנועה עממית, דמוקרטית, הדואגת לעובד, לא פחות ממפלגות הפועלים המובהקות.

ישנם הטוענים כי הקמת הסיעה תתרום לאיחוד עם הליברלים. לדעתי, לא ה.ע.ל. היא המעכבת את האיחוד. בעבר אמרתי לבגין כי אנו לא נעמוד למכשול בדרך לאיחוד. גם היום אני מודיע, כי אם התנועה תצליח להגיע לידי איחוד – בעיית ה.ע.ל. לא תהיה למכשול. אבל האמת היא שלא ה.ע.ל. ועקרונותיה הם המעכבים. בגין וחבריו – הם גורמי העיכוב. הליברלים מפחדים מאיחוד עם בגין וחלק מחבריו. הנני מייעץ לחברינו לא להשלות את עצמם. מי שחפץ באיחוד עם הליברלים צריך לוותר על הנהגת בגין; מי שאינו מוכן לוותר על הנהגת בגין – לא יוכל להתאחד עמם.

אומרים לנו כי הסיעה שלנו בהסתדרות הכללית עשויה לשנות את פני ההסתדרות. אינני מאמין בכך; אינני מאמין שנוכל להפוך את ההסתדרות הכללית לאיגוד מקצועי בלבד, כפי שאנו דוגלים.

ישנם הטוענים כי הסיעה שתקום תיצור סיכוי לקואליציה ממשלתית עם מפא"י. אבל למען מטרה זו – אין צורך בסיעה.

הציונים הכלליים ישבו בממשלה כשלא היתה להם סיעה בהסתדרות הכללית. גם הפועל-המזרחי יושב כל השנים בממשלה, בלי להשתייך להסתדרות הכללית, ואילו מפ"ם ואחדות-עבודה ישבו באופוזיציה, למרות היותם בהסתדרות. אין קשר בין הדברים, ולדעתי, סיעה בהסתדרות דווקא תחריף את יחסינו עם מפא"י.

ברור שהסיעה תגרום להחלשתה של ה.ע.ל. אמנם ישנם חברים הסבורים כי אם גם צודק אני בכל הנקודות הקודמות שהזכרתי, הרי דיה לנקודה זו בלבד כדי להצדיק את הקמת הסיעה, כי יש להם רצון להחליש את ה.ע.ל. – – – אינני בטוח שאפילו מטרה זו שלהם תושג. אני שואל: מדוע זה מגיע לנו? האם ה.ע.ל., עם כל הויכוחים הפנימיים ועם כל המרידות, עומדת לימין התנועה רק בימי נצחונותיה? האם אין ה.ע.ל. עומדת לימין התנועה גם בימים קשים ומרים?

אני חייב להפנות את תשומת-לב המרכז להתפתחות מסוכנת העלולה לבוא ביחסים הפנימיים. הלא תהיה בודאי התחרות. וכפי שכבר אמרתי, כל צד ירצה להוכיח את זכות קיומו והצלחותיו. לאן זה יוביל? אינני יודע לאן זה יוביל בתוך ה.ע.ל., כי ההתפתחות עלולה להיות מעבר לשליטת ההנהגה. ההצעה להקים את הסיעה פירושה – הכרה בהסתדרות הכללית עליידי התנועה הלאומית. כיום נמצאת ההסתדרות הכללית בתהליך של ירידה. היוקרה של הנהגתה נפגעה. עתה תבוא התנועה ותחזק אותה, בעצם כניסתה להסתדרות.

מדוע נעשה זאת? אינני מסכים לדיעה ש-ה.ע.ל. נכשלה. חברינו זכו במוסדות ה.ע.ל. לשירותי רפואה, לעזרה בעבודה, לשירותים שונים – למרות מצבה הכספי הקשה של הסתדרותנו. עשינו רבות. מילאנו את יעודנו, למרות יחסה של התנועה כלפינו. לא זו בלבד שהחזקנו מעמד, אלא הצלחנו להתפתח וליצור, כגורם כלכלי וכספי. מדוע צריכה התנועה לסכן את חברי בשביל השמא?

מכיר אני את יו"ר התנועה, ויודע שאם הוא מגיע לידי דיעה שהוא מאמין בה, הריהו מוכן להיאבק על דעתו ולנסות להעבירה בכוח השכנוע הרב שלו. הנני מבקש שהוא לא יעמיד את ענין הסיעה בהסתדרות הכללית בנושא שיש להאבק למענו, ושעלינו ללכת אחריו בכל מחיר. יצאנו בבחירות האחרונות מסכנה. עלינו לעלות על דרך ההתבצרות. הצעתה של הנהלת התנועה אף אם יש בה אולי סיכוי – לא לביצור פנימי. אני פונה אל יו"ר התנועה: אל תהיה כל כך בטוח שאתה צודק בענק הזה."

יצחק ילין השלים אחרי דברי שוסטק:

"ישנם חברים הרוגזים על ה.ע.ל. – ובכן, אם רוגזים על החזן אין מתפללים? האם רשאים אנו לוותר על כל המנגנון הזה ש-ה.ע.ל. מקיימת, ומשרתת את התנועה בכל מאבקה? ומה נעשה בחברים אלה, נשליכם לרחוב? אנו עלולים לצאת קרחים מכאן ומכאן. למה ניכנס עתה למערכה פנימית בנושא השנוי במחלוקת? הצעתי – לבצר ולחזק את ה.ע.ל."

כעבור שבוע ימים, ב־21 בדצמבר 1961, חזר המרכז לדון בנושא. בן־ציון קצנלבויגן (קשת) פתח את הדיון:

"מזה שנים רבות אני בדיעה שעלינו להחליט בענין הצטרפותנו להסתדרות הכללית. חשבנו שעלינו לארגן את החברים בהסתדרות הכללית, ועלידי כך נבטל את קיומה של ה.ע.ל. – ולדעתי זו הדרך הנכונה. הנהלת התנועה מציעה כיום הצעה אחרת: מצד אחד, לארגן את החברים שכבר נמצאים בהסתדרות הכללית, ומאידך – להשאיר את ה.ע.ל. ולאפשר לה להתחזק ולהגביר כוח. אם זו ההצעה – צודק שוּסְטֶק. יש רק דרך אחת, והיא – ללכת להסתדרות הכללית במלוא כוחנו, להתארגן ולנסות לכבוש לבבות של רבבות עובדים הנמצאים שם. כיום קיימת תסיסה בהסתדרות הכללית ולדברינו יהיה הד רב. מנהיגי מפא"י תופסים עמדות ממלכתיות חשובות, ובהסתדרות נמצאים עסקנים מדרג נמוך יותר. עלינו לשלוח לשם מנהיגים בעלי שעור קומה כדי לנהל מערכה פוליטית. אינני מאמין שנוכל לקיים שתי חזיתות בתחום העבודה. זה יביא להתנצחות.

אינני חושב ש־ה.ע.ל. היא מסגרת קדושה. אינני חושב שיש בה צורך קיום. מוטב שנתאחד כולנו ובמלוא הכוח נלך לשם. כך יהיה סיכוי להצלחה".

ד"ר בנימין אבניאל:

"אין הענין בשל להכרעה. במשך שנים רבות התנגדה התנועה הלאומית להסתדרות הכללית. לאחרונה חל שינוי בעמדה, והיתה הרגשה שאנו עומדים לפרוץ את מעגל ההשמצה נגד התנועה, כשונאת מעמד הפועלים. השגנו זאת, לא רק עקב עמדתה של ה.ע.ל. בשאלות עבודה, אלא גם עקב עמדת התנועה. ה.ע.ל. לא הפכה להיות מה שרצינו שתהיה: בעלת כוח מקביל להסתדרות הכללית. אמנם יש לה זכויות בשטחים רבים, אבל כיום השתנו פני המציאות. יש כיום בהסתדרות הכללית שותפים לדיעותינו, אפילו בתוך מפא"י. קיימת אפשרות שנמצא בהסתדרות שותפים לשינוי המציאות בה. אבל לשם כך עלינו להיות כוח משפיע. אינני סבור שהפרט זקוק כיום להגנה על זכויותיו. המדובר – בכלל, בדרך, וכדי להשפיע על דרך צריך להיות בעמדה של כוח. חובתה של התנועה לתפוס בכל מקום עמדות של כוח, אבל לא עלידי יצירת סיעה קטנה בהסתדרות הכללית, בלי ה.ע.ל. כך גם לא נשיג שלום־בית. אני מאמין שהנושאים הלאומיים קרובים ללב מנהיגי ה.ע.ל. וצריך לשכנע אותם ללכת יחד, בהתלהבות ובכוח, להסתדרות הכללית".

ד"ר אריה אלטמן:

"בקרוב חברים ישנם חששות שכל הענין כבר הוכרע. מי שחושב שאפשר להקים סיעה בהסתדרות הכללית ולהוסיף לקיים את ה.ע.ל. מעמיד פני תם. אם רוצים להקים סיעה, אין לעשות זאת בדרך שהוצעה על-ידי ההנהלה.

השאלה היא: מה נשתנה? האם התחוללו שינויים פוליטיים חשובים בהסתדרות הכללית, ולשם כך דרושה רויזיה ביחסינו אליה? גם כיום ההסתדרות הכללית היא גוף פוליטי, יותר מאשר מקצועי. ההסתדרות היא גוף כלכלי תחת שלטון מפא"י. הדגל האדום לא הורד ממנה. החג שלה הוא ה-1 במאי. מה קרה, איפוא, שהתנועה החליטה לתת את הכרתה בשלטון ההסתדרות על המדינה? מה הדבר שהביא את התנועה לומר שראש בית"ר טעה, ולא ההסתדרות הכללית?"

מנחם בגין בקריאת ביניים:

"האם מישוהו אמר שראש בית"ר טעה?"

ד"ר אלטמן:

"בכניסתנו להסתדרות הכללית, בלי שחל בה שינוי, אנו מודים בטעותו של ראש בית"ר."

מנחם בגין:

"ראש בית"ר שקל פעמים רבות את האפשרות של כניסה ושיבה להסתדרות ואף היה הסכם מסויים."

ד"ר אלטמן:

"ההסכם שהגיע אליו בשנת 1937 נעשה בעיקר מפני שדאגנו לחם לחברינו. הוא נעשה בלחצו של פנחס רוטנברג, וראש בית"ר העיר באחד ממכתביו שהוא קיבל את ההסכם בכאב לב. וההסכם לא היה על כניסה להסתדרות, אלא על חלוקת עבודה בלשכה משותפת מחוץ להסתדרות. אסור לתת חותמת של כשרות להסתדרות הכללית. בכניסתנו לשם רק נחזק את האלמנטים הקיצוניים שבתוכה ונגרום עול לעניינים הלאומיים. כל מה שברצוננו לשנות אפשר לשנות על-ידי הכנסת. אנו חייבים להשפיע בכנסת למען חקיקת חוקים מתאימים, למען הפרדת המפרנס מן האיגוד המקצועי. אם נלך בדרך המוצעת על-ידי הנהלת התנועה, אולי נגיע למסקנה שיש להפוך את התנועה למפלגת פועלים – בימים שבהם מנסה מפא"י לחדור לתוך המעמד הבינוני?

לציבור הלא-שמאלי בארץ יש כל השנים תסביך של נחיתות כלפי השמאל. היתה תנועה אחת שיכלה להתמודד עם השמאל – ומה נתגלה? נתגלה שגם אצלנו ישנה הרגשה שצריך לטהר את עצמנו. וכיצד

מטהרים? – על-ידי הצטרפות להסתדרות הכללית. זה מסימיני התסביך שעלול להביא לתוצאות רבות”.

שבתי שיכמן:

”בהסתדרות הכללית לא נוכל להשפיע על הפועלים. אנו נחדש את זעקתה של מפא”י נגד ”הפשיזם”. מדובר על פתיחת חזית שניה בתוך ההסתדרות, אבל הנסיון מוכיח שניתן להגיע להשפעה בהסתדרות רק מתוך השלמה עם מפא”י, ולא במאבק נגדה. חברינו המאורגנים כיום בהסתדרות אינם מחושלים. הם לא באו מן החינוך הבית”רי. למטרת הקמת הסיעה תצטרך התנועה להקדיש כוחות ממדרגה ראשונה – האם יש לנו הכוחות לכך?

בעצם הקמת הסיעה תהיה הודאה בנצחוננו הפוליטי של השמאל. גם הויכוח המתנהל בתוכנו מעניק למפא”י יתרון, בהסכמתנו, שיש צורך באיגוד מקצועי יחיד. אני טוען כי אלפי מצביעים נתנו אמונם בנו, דוקא מפני שאין אנו מאורגנים בהסתדרות הכללית, ואם נקים את הסיעה, נצא נפסדים ולא מרוויחים.

למרות כל הויכוחים בין הנהגת התנועה ובין הנהגת ה.ע.ל., אין לתנועה כלב-בית נאמן יותר ומסור יותר מאשר ה.ע.ל. בכל מערכה ממערכות התנועה מתגייסת ה.ע.ל. בכל כוחותיה לעזרתה. אנו קשרנו גורלנו עם התנועה הלאומית מראשית היותנו. לעומת-זאת, הקמת הסיעה תשמש קרש-קפיצה לאלמנטים פסבדו-חרותיים שהסתלקו ממנה בימיה הקשים, אך ייאחזו בה על-מנת ליצור לעצמם במה מחודשת ומעמד ציבורי. אם תקום הסיעה – מי יודע אם אין אנו מקימים בכך גולם נגד התנועה, שלא נוכל להשתלט עליו. מאזן פעולותיה של ה.ע.ל. עד כה הוא חיובי מאד, ויכולנו לעשות הרבה יותר, אילו היתה התנועה תומכת בנו, לא בכסף, אלא תמיכה מוסרית. מאז קיימת תנועת החרות מרחפת על ה.ע.ל. חרב החיסול. אבל בתנועה ירגישו היטב ב-ה.ע.ל. – אם תיעלם”.

אברהם דרורי, האיש שהתמיד בלחצו על הנהלת המרכז להכריע בשאלת הסיעה, סיים בשלב זה את הדיון:

”שוסטק ושיכמן טוענים כי בכניסתנו להסתדרות הכללית נביא להתלכדות סיעות השמאל. ואם נעלה בבחירות לכנסת – גם-כן נביא להתלכדות השמאל. מה המסקנה? לשמור על תנועת החרות שתישאר חלשה, כדי למנוע את התלכדות השמאל?

טוענים שאם נקים את הסיעה, תהיה זו הכרה שלנו בהסתדרות הכללית. וכי תלויה ההסתדרות בהכרתנו?

חברינו בהסתדרות הכללית היו פעילים מאד במערכת הבחירות האחרונות. ישנם מקומות שאין בהם כלל סניף ה.ע.ל., ובהם חברי תנועה מסורים ונאמנים. צריך לתת להם דגל, לא רק פעם ב־4 שנים, בימי בחירות. צריך לשלבם במועצות, בוועדות, במועצות פועלים. צריך לתת להם חזות פוליטית חדשה.

ישנם חברים שבאים אלינו לפני בחירות להסתדרות ושואלים אותנו בעד מי להצביע. הם חוששים לא להצביע. אנו משיבים להם כי יכולים הם להצביע בעד מי שהם רוצים. כך נהנות מפלגות אחרות מן הקולות שלנו. לא טוב להרגיל אנשים, שאינם חדורים חינוך והכרה תנועתית, לבחור במפלגות אחרות. בהיעדרותנו ממערכת הבחירות בהסתדרות אנו מעודדים הופעת רשימות עדתיות, ודבר זה עלול לפגוע בעתיד התנועה.

הענין הוא פוליטי. יש לנו רבים שצריך להכניסם למוקד של פעילות בכל ימות השנה, ובהסתדרות יש שטח נרחב לפעילות. צריך להצטרף לשם במלוא הכוח, והכוח בדינו. אם כדאי וצריך להיכנס – למה נתפצל? למה לא ננהל מו"מ על הצטרפות ה.ע.ל. להסתדרות הכללית? שם, עם הנהגה מנוסה בענייני עבודה ועובדים, ניתן דגל לחברינו.

הבעיה היא מה טוב לתנועה. ולתנועה יש פרימט גם על חברי ה.ע.ל. – החלטת התנועה מחייבת את ה.ע.ל. ואם יתברר כי לתועלת התנועה תהיה הקמת הסיעה – נלך לשם יחד'.

נסתיימה ישיבה שניה של המרכז, מוקדשת לנושא הסיעה בהסתדרות הכללית. אולם לפני שנעלה הישיבה נתקבלה החלטה לפיה הביע המרכז תורתו לסיעה הפרלמנטרית בכנסת, ובמיוחד לשבתי שיכמן, "על הצלחתם במלחמה הבתית פוסקת נגד הפלייתם לרעה של חברי המחתרת הלוחמת אצ"ל ולח"י, ועל ייזום וקבלת החלטה על-ידי הכנסת המכירה במפורש בזכויותיהם".

אכן, בשנת 1961, בחום הדיון על הצעה שנועדה למעשה לחסל את ה.ע.ל., הוכח מה עמוקים היסודות שאיחדו את המחנה. אבל לא ירחק היום, ואחרי שהועידה השביעית של התנועה החליטה על הקמת הסיעה בהסתדרות – קיפח שיכמן את מקומו בכנסת.

הדיון התחדש ביום 28 בדצמבר 1961. אמר דוד מלמדוביץ:

"אין זה דבר חדש שרוב הציבור בארץ חי מיגיע כפיו וצריך להיות מאורגן באיגוד מקצועי. גם אין זה חדש שהעולים המגיעים ארצה מופנים ישר מן האניה להסתדרות הכללית. אני מברך על כך שהנהלת התנועה החלה לראות את הדברים ביתר בהירות והיא מתייחסת לאוכלוסיה שעד כה לא הגענו אליה. אבל מכאן ועד להקמת סיעה בהסתדרות הכללית –

רב המרחק. עד עתה לא ברור לי מדוע לא ייכנסו כל הכוחות ההנהגתיים של התנועה לתוך הסתדרות העובדים הלאומית ויחד נטה שכם כדי להוציא אותה ממצבה הסטטי, כפי שדובר כאן. נפתחה ונרחיבה. ואפשר לפתח את ה.ע.ל. אם יהיו מספיק כוחות ואם תהיה תמיכה מבית. ראיתי את רשימת הועד היוזם את הכנסים למען הקמת הסיעה – הדרישה להקמת הסיעה באה דוקא מצד אלה שאינם חברים כלל בהסתדרות הכללית.

לסיעה בהסתדרות הכללית, אם תוקם, לא תהיה במה. הועד הפועל מתכנס אחת לחצי שנה. טוענים כלפינו שישנן מועצות פועלים – אך מועצות אלו אף הן מתכנסות פעם או פעמיים בשנה למסיבות חגיגות בלבד. הן לא מהוות במה למאבקים.

אין זה סוד שהיתה ב־ה.ע.ל. הצעה להקים סיעת עובדים בתוך התנועה. תמיד התנגדתי לכך. אבל אני חושש שההנהלה, עם הצעות כפי שהן מובאות כיום, דוחפת לקראת הקמת סיעה בתנועה – אם של הסיעה בהסתדרות הכללית, או ב־ה.ע.ל. ההצעה אם תתקבל תיצור דחף להקמת סיעת עובדים בתנועה, ואינני סבור שטוב הדבר. מן הבחירות האחרונות יצאנו במצב טוב, ובמקום להתארגן ולפעול – נכנסנו לריב שאין להימנע ממנו. סיעה בהסתדרות הכללית, לעומת המשך קיומה של ה.ע.ל. הוא מצב שמוכרח להביא לריב מתמיד.”

חיים לנדאו:

”הנני חבר ה.ע.ל. ומבחינה אישית טוב לי שם. אישית אינני זקוק לשום שינוי. רבים מן המתנגדים להצעת ההנהלה, התנגדותם נובעת מטעמים סנטימנטליים. ואף אני אינני חופשי מן הסנטימנטים הללו. יש לי רגש עמוק לקופת־חולים שלנו. ובכל זאת, כולנו היינו שמחים אילו היו מקבלים את תביעתנו לחוק ביטוח בריאות ממלכתי. אני מציע כי בדיון שלנו נשים הצידה את הרגשות. אני מניח שהרפלקס של העבר מורגש כשבאים לדון על שינוי של מסגרת מסויימת. ואמנם בעבר היינו צריכים להתגבר על רגשות הרבה יותר עמוקים בענין פרוק המסגרות – ואיננו מצטערים על כך. החלטנו על כך שנים לפני הביצוע.”*

ה.ע.ל. היא חוליה בשרשרת פרישות בתנועה. היא תולדה של הפרישה הפוליטית. היתה הכרת שליחות פוליטית גדולה של מדינה יהודית, והפרישה של ה.ע.ל. היתה חוליה למען מטרה גדולה. ההליכה של הפרט מתוך חברינו במשך השנים להסתדרות הכללית

* כוונת לנדאו לחיסול מסגרת הצה”ר עם הקמת המדינה.

היתה בבחינת פרישה מן התנועה. כיום יכול חבר שלנו, ולו גם הנאמן ביותר, להשתייך להסתדרות הכללית בלי לפרוש מן התנועה. ה.ע.ל. בעצמה יצרה מצב שהניע חברים רבים להצטרף להסתדרות הכללית. העובדה היא שרבים מחברינו הנאמנים נמצאים בחברות כמו "דן" ו"אגד", משתייכים להסתדרות הכללית, ואינם חוששים להיענות לכל קריאה שלנו. כיום אין הפרישה משרתת עוד כל חזון פוליטי. עובדה היא שחברינו משתייכים להסתדרות הכללית ו-ה.ע.ל. יצרה את המצב הזה, או השלימה אותו."

ה.ע.ל. באמצעיה לא יכלה לארגן את העולים במסגרתה. אלה הן עובדות. כדי שהתנועה תגיע לשלטון, היא חייבת לרכוש תמיכה רחבה ככל האפשר. והעתודה היא בקרב ציבור העובדים. בעבר לא היתה כמעט אפשרות של שכנוע והציבור היה מאורגן לפי מסגרות פוליטיות. כיום המצב שונה. ל-70% מכלל חברי ההסתדרות הכללית אין הגדרה פוליטית. אפשר להסביר להם ולשכנעם. לשם כך יש צורך בשבירת מחיצות ומסגרות מלאכותיות. עם הקמת הסיעה תובקע אוטומטית המחיצה. ואין זה חשוב מתי פועלות מועצות הפועלים. מפלגות פוליטיות נבנות מהופעות נציגיהן מעל הבמות הללו. אנו לא נפנה לציבור הפועלים שם גם בכ' בתמוז וגם ב-1 במאי. אנחנו יכולים להיבדל ולהיות שונים מאחרים. אנו יכולים להיות גורם. בהיותנו שם נחסל את הסיעה הליברלית. הם לא מהווים שם גורם כלשהו. באיזורי הפיתוח אנו יכולים להיבנות על חשבון מפלגות אחרות – מרוע נעמוד מחוץ למשחק הכוחות בהסתדרות הכללית?"

שוסטק:

"ובכל זאת, בלי להיות מאורגנים שם אנו המפלגה השניה".

לנדאו:

"זה לא גבולנו! אומרים לנו: יש שם דגל אדום, 1 במאי, חברת עובדים. כשניכנס לשם ונקים סיעה נגיד מראש: לא דגלנו הוא, לא חגנו הוא. נשאף להגשים את עקרונותינו להפרדה בין מעסיק ובין מייצג עובדים. וביחס לחברת העובדים – האם לא ניסינו גם אנחנו להקים חברת עובדים קטנה? אומרים: אם נצליח נגרום לאיחוד מפא"י עם אחדות-עבודה. ואני אומר שגם זו לטובה".

ראובן ילין:

"בוטינסקי דיבר על שבירת המונופולין של ההסתדרות הכללית, ובכניסתנו אליה רק נחזק אותה. אנו יכולים לפגוע בהסתדרות, על ידי הנהגת חוק ביטוח בריאות ממלכתי, ובדרך זו יש ללכת. הקמת סיעה

בהסתדרות תזק לתנועה, מפני שבאמצעות ה.ע.ל. נשמר הקשר האישי בין החבר ובין התנועה, ואילו בהסתדרות הכללית יאבד הקשר האישי. במקום לנסות להקים סיעה, מוטב לפתח את מוסדות ה.ע.ל., להקים סניפים חדשים להשתלב באיגודים מקצועיים אחרים, כמו בהסתדרות המהנדסים, הסתדרות המורים וכו'".

שלום כהן:

"עד כה שמעתי שלושה נימוקים בעד הקמת הסיעה:

א. להיות לפה לחברים הנמצאים שם. ב. להקים חזית פוליטית נוספת ולהרוס מחיצות קיימות. ג. לחסל את הפרישה. העובדה היא שלא חברים הנמצאים שם הם שדורשים את הסיעה. טוענים כלפי ה.ע.ל. שאינה חזקה, אבל כיצד יכולה היא להיות חזקה כאשר ישנם חברי מרכז המתפארים בכך שאינם משתייכים אליה? טוב לדעת שבתנועה הגיעו להכרה שמרבית המצביעים עבורה הם פועלים. אבל מדוע הצביעו למענה הפועלים? האם בגלל תכניתה הכלכלית? או הבטחונות? נכון אמר יו"ר התנועה, כי הם הצביעו עבורנו, מפני שהם אוהבים את התנועה. אבל מדוע אוהבים הם את התנועה, האם לא מפני שהחדרנו בהם את ההכרה ביחס להסתדרות הכללית ולכל מה שהיא מייצגת? במשך שנים השמענו את הטענה כי ההסתדרות הכללית פוגעת בפרט, בפועל. אמרנו שהעובד נלחץ בין גלגלי הריחיים של מפעלי ההסתדרות. עתה מציעים לנו ללכת לשם.

ה.ע.ל. עשתה רבות למען התנועה. היא מילאה יעוד. החבר מקבל אצלנו כל הזכויות ואיננו צריך להתדפק על דלתות פקידי ההסתדרות הכללית. נכון, במקומות רבים בארץ אין ל-ה.ע.ל. סניפים. אולם הודענו להנהלת התנועה כי בשיתוף איתה נוכל לפתוח סניפים חדשים בארץ. עד כה לא קיבלנו כל עזרה מן התנועה בהקמת הסניפים.

באתי ל-ה.ע.ל. מן התנועה, ולא להיפך. אני אומר כי ה.ע.ל. היא צינור ארגוני שדרכו התנועה נושמת. סניפי ה.ע.ל. וקופת-חולים במקומות שונים שוקקים חיים, ועתה נהרוס במו ידינו את המפעל הזה? משיבים לנו על שאלה זו כי בהקמת הסיעה אין הכרח לחסל את ה.ע.ל. – אבל בודאי יהיה בכך משום פגיעה ב-ה.ע.ל., ישירות או בעקיפין."

דיוני המרכז בנושא הסיעה בהסתדרות הכללית חודשו כעבור שבוע ימים, ב-1 בינואר 1961. פתח את הדיון דוד יוטן:

"ברור שהקמת הסיעה תביא לחיסולה של ה.ע.ל. – ולחיסול חלק נכבד מעקרונות התנועה הלאומית. לפני שנים מספר הופיע מנחם בגין בועידת

ה.ע.ל. ושם פירט את הסיבות לקיומה העצמאי של הסתדרות העובדים הלאומית. הוא הזכיר את הדגל האדום, את שאלת חופש ההתארגנות באיגוד מקצועי, שאלת ההפרדה של המעסיק מן האיגוד המקצועי – מה נשתנה מאז שהדברים נאמרו על-ידי מנחם בגין ועד היום? הנני מאמין שתנועתנו עתידה לעלות. אלה שמציעים להקים את הסיעה, אין להם סבלנות לחכות. חוששני כי בהקמת הסיעה נפגע בכושר ההגנה שלנו על חברינו".

מאיר האוס:

"שני נימוקים ישנם שבגללם אפשר להסביר את הצעת הנהלת התנועה: א. הרצון ליצור קשר עם הליברלים. ב. הרצון ליצור קשר עם הפועלים. כלפי מי עלינו לנקות את עצמנו מן הכתם "הפשיסטי"? אם נקים את הסיעה, רק נגביר את מסע ההשמצה נגדנו. באשר לקשר עם הליברלים, אמר שוסטק בישיבת המרכז כי ה.ע.ל. לא תהיה למכשול בדרך להסכם עם הליברלים. שוסטק אמר את הדברים בלי להיות מוסמך לכך. אני מכיר אלפים רבים שכן יהיו למכשול.

בתנועת-החרות אין מעריכים כהלכה את מה ש-ה.ע.ל. עשתה והשיגה. יש לזכור כי היו בארץ עוד ארגוני עובדים: ספרדים, תימנים, ציונים-כלליים – כולם התחסלו, מפני שלא היה בהם כוח עמידה, ואילו ה.ע.ל. הוכיחה כושר קיום. וזאת בלי תמיכה מוסרית מצד התנועה".

ד"ר יוסף שופמן:

"אין מדובר על חיסולה של ה.ע.ל., אלא על ארגונם של חברינו אשר כבר נמצאים בהסתדרות הכללית. אם תתקבל החלטה חיובית, צריך להדגיש כי המדובר בחברי תנועה המשתייכים להסתדרות, שיהיו רשאים להתארגן שם אם רצונם בכך. אך התנועה לא תחליט על הקמת סיעה".

דוד יוטן:

"הוקמו בסניפים ועדי פעולה, בעידוד מגבוה".

אריה בן-אליעזר:

"כאשר החל הדיון במרכז נמסר לי על פגישות וכינוסים. הזמנתי אלי את האנשים ודרשתי מהם להפסיק את הפעולות האלה. לא נשמעו לי. אינני סבור שהנהלת התנועה היתה צריכה להיכנס לריב עם קבוצה רעיונית. אין אפשרות למנוע כינוסים רעיוניים".

דוד יוטן:

"אבל הרושם הוא שהכנסים הם בעידוד מזכירי הסניפים. ראשי התנועה לא נתנו כל עידוד ל-ה.ע.ל. ולפעולותיה. דרורי אפילו דיבר בגאווה על כך שאיננו חבר ה.ע.ל. בימי הועידה הרביעית היה המזכיר הכללי של התנועה, ובוועידה נתקבלה אז החלטה שקראה לכל חברי התנועה להתארגן ב-ה.ע.ל. – אבל הוא לא מילא אחרי החלטה זו.

חמורים דבריו של חיים לנדאו ביחס לרגשות. המושג הזה, סנטימנט, בתנועת ז'בוטינסקי, יש לו משמעות רבה מאד. גם יו"ר התנועה דיבר על הסנטימנט ל-ה.ע.ל. בפתחת ועידה של ה.ע.ל. – – – אנו עומדים להעניק הכרה בהסתדרות הכללית, בכלליות שלה.

היו בתנועה מקרים רבים של חילוקי-דעות קשים בנושאים אידיאולוגיים ומעשיים, והם נסתיימו בפילוג. כך היה בקטוביץ, כך היה בפרשת לח"י".

מנחם בגין:

"לא יהיה שום פילוג. ריב – כן. פילוג – לא. תתקבל החלטה כאשר תתקבל, למה לרמוז על פילוג?

מרדכי אולמרט:

"אינני בטוח שהחבר שלנו המאורגן בהסתדרות הכללית מעוניין שאנחנו נארגן אותו. האם דובר על התארגנות חברינו, לשם הגנה מקצועית? – המדובר בארגון סיעה כדי להילחם בהסתדרות הכללית. דבר זה אינו מעניין את הפועל. ומה הבטחון שאלה שהצביעו עבורנו בכנסת, יצביעו עבורנו גם בהסתדרות הכללית? אמנם יש שם התעוררות. אבל הפועל יאזין גם לדבריה של התנועה בכנסת, ועלול להגיע למסקנה שדיעותיו של חיים לנדאו אינן מייצגות אותו, לא בהסתדרות, ואולי גם לא בכנסת. ישנן בעיות סוציאליות שהתנועה תצטרך לדון בהן ולקבל החלטות. ואין זה בטוח שההחלטות תהיינה תואמות את רצון העובד.

לנדאו אומר שמספיק לנו עם פרישות. אבל זה לא יעזור. בהסתדרות יתלכדו כולם נגדנו. אכן, קיימת עייפות פיסית ונפשית בתנועה. מנהיגי התנועה חדלו להאמין ביעודה של התנועה. הם ממהרים. מה פעלנו אחרי הבחירות לכנסת הרביעית והחמישית? – דיברנו הרבה על הצורך בפירוק מפעלי ההסתדרות הכללית – יתכן שאת הדגל הזה, של פירוק המפעלים הכלכליים של מפא"י ישאו בקרוב אנשי מפא"י עצמם. אנו לא מוכנים אפילו להשמיע סיסמה מקורית. אצלנו רק מדברים על איחודים. זו הוכחה לעייפות הנפשית שפקדה אותנו. אמנם אפשר להגיע לאיחוד – אבל תוך התפתחות הסטורית, ולא על-ידי איחודים מכניים.

מתקיפים את ה.ע.ל. בדברים קשים. אני עצמי התקפתי את הנהגת ה.ע.ל. אבל העייפות בזרוע הפוליטית של התנועה קשה יותר. לא ה.ע.ל. אשמה בכך שאין לה סניף בעפולה, אלא התנועה אשמה, וכן הדבר בבית-שאן. האם באה התנועה עם תכנית חיוכית ל-ה.ע.ל. והנהגתה סירבה לבצע?"

מנחם בגין:

" - - - ברצוני להודיע לחברי המרכז כי עלי מוטלת אחריות היזמה לדיון הזה. לאחר הבחירות לכנסת החמישית ביקשתי את יו"ר ההנהלה להביא בפניה הצעה להקמת סיעה של חברי התנועה, המאורגנים בהסתדרות הכללית. היה דיון בהנהלה והיא החליטה, פה אחד, לחייב את ההצעה. וכך הובא הדבר בפני המרכז, לדיון ולהחלטה. הזכות ליזמה הזו היא שלי והאחריות עליה, היא עלי. - - - הפעולה שאנו מציעים לעשותה, היא להוכיח שציבור העובדים בישראל אינו נוטה לסוציאליזם, בודאי לא לקומוניזם.

אני פונה לחברי המרכז ומבקש מהם, אל תוסיפו להסתמך בדיון זה על ראש בית"ר. זה נכון שבמידה מסויימת הגבתי ברוגזה על הסתמכות זו או אחרת על דבריו של ראש בית"ר. להבא, אל נא תוסיפו לעשות זאת. בכל הכרת אחריותי, אני מוכן להודיע שראש בית"ר מעולם לא ראה באי-השתייכותנו להסתדרות הכללית איסור עקרוני. ומי שינסה להוכיח לי את ההיפך יצטרך להוכיח לי שהוא קרא בכתביו, במאמריו וברשימותיו של ראש בית"ר יותר ממני, וכי בתקופה של 39-1932 הוא שמע דברים מזאב ז'בוטינסקי, לא רק בוועידות, במועצות, בוועדות, בשיבות סגורות, אלא אף בשיחות אישיות - יותר ממני. מעולם לא ראה זאב ז'בוטינסקי שום איסור עקרוני בהשתייכות של עובדים להסתדרות הכללית. בתקופה מסויימת חייב ביציאה; בתקופה אחרת היסס מאד אם היציאה היא מוצדקת - ושוב חייב כניסה. שוב היסס אם לבצע את הכניסה. אך מעולם לא ראה את הענין הזה כעקרוני. וכאשר מר יוטן מצטט מאמר של ראש בית"ר משנת 1932, והציטטה היא גם על יצירת ה.צ.ח. - מדוע למרות ציטטה זו החליטה התנועה בשעתה לשוב ולהצטרף להסתדרות הציונית הישנה? באותם ימים היינו במחתרת, ולא אמרנו מילה אחת נגד ההחלטה הזאת. בדיעבד אומר שההחלטה היתה נכונה. למה? - מפני שהשתנו פני הדברים מיסודם והיינו צריכים לחזור להסתדרות הציונית הישנה. - - - לא בכדי נטלתי את האחריות ליזמה על עצמי. - - - בכל מעשה הגשמה של תורת ראש בית"ר, יש טיפה אחת מדם לבי - - - ואם אני מביא הצעה, אל נא תגידו שהיא בסתירה לתורתו של ראש-בית"ר. תתווכחו,

תחייבו, תשללו – אבל לטעון שאני הבאתי הצעה שהיא בניגוד לתורת ראש־בית'ר? – הרחקתם לכת.

– – – למה הבאתי את ההצעה הזאת, למה יזמתי אותה עכשיו? למה אני רוצה החלטה חיובית? אין לגלות תוכנן של שיחות פרטיות, אך אין פגם בכך שהאחד יגלה מה שהוא עצמו אמר בדו־שיח. לפני הבחירות לכנסת הרביעית אמרתי לשוסטק בשיחה אישית, כי אם נצליח בבחירות – אביא את הענין של הקמת סיעה בהסתדרות הכללית לדיון ולהחלטה בפני המוסדות המוסמכים של התנועה. אבל לדאבוננו לא הצלחנו בבחירות הללו. לדעתי לא נכשלנו. אך אתם זוכרים כולכם את מצב הרוח ששרר אז בתנועה. זו חובתי, בתוקף תפקידי, לשקול האם עיתוי של הצעה יתפרש כחולשה, כהרכנת ראש, או שאנו יוצאים למערכה. וחשבתי שמוטב לא להביא את ההצעה בתקופה ההיא, כי היא תתפרש בצורה לא נכונה. אז, יתכן והדיון היה מזיק. לכן לא העליתי את ההצעה באותו המרץ שהיא מועלית עכשיו. מן הבחירות לכנסת החמישית יצאנו, לפי הכרתי, לא בנצחון, אלא מתוך הכרה שמעמדנו הציבורי חזק. לכן הבאתי כעת את ההצעה. אינני מקבל את הדיעה שעצם הדיון מזיק. להיפך. – – – אותי מעניינת החלטה חיובית להקמת סיעה, בתנאי אחד, שכתוצאה ממנה נוכל להשתתף בבחירות לוועידת ההסתדרות הקרובה. ומאחר שהבחירות לוועידת ההסתדרות הכללית עומדות להתקיים בשנת 1963, אני סובר שעכשיו הזמן להכריע, כי בין קבלת החלטה לבין ביצועה, בודאי יעבור זמן. עוד תהיה מועצה – ואם תהיה החלטה איזו שלא תהיה, עוד אפשר להביא אותה בפני הוועידה.

– – – הייתי מעדיף לו ה.ע.ל., על מוסדותיה המוסמכים, היתה מחליטה להצטרף להסתדרות הכללית ויחד עם חברינו שם, היו מקימים סיעת עובדים שלנו. לפי הכרתי זה דרוש, זה רצוי, זה לטובת התנועה. זה יפתח אופקים למען התפתחותה וחיזוקה, ולכיבוש לבבות נוספים. אינני מסכים לדיעה שלמרכז אין זכות לחוות דיעה בעניני ה.ע.ל. הסתדרות העובדים הלאומית היא חלק של התנועה, ולא להיפך, והמרכז רשאי לקבל החלטה ש־ה.ע.ל. צריכה להתחיל בשיחות עם ההסתדרות הכללית כדי להקים שם סיעה. אך ההחלטה יכולה להיות בנוסח של חוות־דעת, ו־ה.ע.ל. זכאית לא להתחשב בדיעה זו. יש לה אוטונומיה משלה. אין אנו יכולים לכוף עליה; אך אנו יכולים לחוות דיעה בפניה. אני הייתי מעדיף דרך זאת. בכל לבי ובכל מוחי. בשכל וברגש. הצעד הזה הוא מהפכני, הוא טעון אומץ־לב אזרחי, הוא כרוך בהכרעה מסויימת נגד מחשבה שיגרתית, נגד התקשרות לדברים נאים – אך צריך להחליט.

ממה נפשכם, אם אנו קובעים שהמרכז יכול לחוות דיעה בפני ה.ע.ל.,

ויה.ע.ל. רשאית לומר שהיא אינה מקבלת אותה, כי אנו לא יכולים לחייבה – האם לאורך ימים יימשך המצב הזה? האם יתכן שיהיה מעין ווטו על החלטות המרכז? – – – אני מעדיף שנלך כולנו, בנערינו ובזקנינו, ובכל הנסיון שיש לדידינו ביה.ע.ל. בעניי עבודה, ואני משוכנע שהיינו מקימים שם כוח גדול. לא זו בלבד שלא היינו מוותרים על תג אחד מתורתו של ראש-בית"ר, אלא להיפך. זאת אני מעדיף. אבל, אם אין אפשרות כזו – ונכון שביה.ע.ל. היו דיעות שונות בענין זה – אני רק תמה על שלא שמעתי אף דיעה אחת כזאת בכל הדיון שהתנהל במרכז – – – הויכוח איננו גורלי. תהיה ההחלטה אשר תהיה, נתקדם יפה. בכל לבי ובכל מוחי אני רוצה בהחלטה חיובית. ואם תהיה החלטה כזו, התנועה תתקדם; אם לא תהיה החלטה חיובית – אצטער, אבל גם אז תתקדם התנועה. אך בויכוח זה לא שמעתי נימוקים, שמעתי אימים. לא תצליחו. באימים לא נתקדם – – –

אתם רוצים שמیشهו יאמר לכם בבטחון שאנו עומדים להצליח שם. כשראש בית"ר הקים את ה.צ.ח. הוא היה בטוח שיצליח? האם הוא הבטיח לנו זאת? – הוא הבטיח מערכה. כשיצאנו למרוד באימפריה הבריטית – הבטחנו הצלחה? מי יכול להבטיח הצלחה? דבר אחד צריך להיות ברור, זו צריכה להיות מערכה. הסתדרות העובדים הלאומית היא נכס של התנועה; ההסתדרות הכללית היא מערכה. ותנועת ז'בוטינסקי איננה מוותרת על שום מערכה למען שום נכס. ואם ה.ע.ל. רוצה להמשיך ולהתקיים, אני אומר: "סקולקו אוגודנו". ומי שיטען כלפי שהקמת הסיעה פירושה חיסול ה.ע.ל. – לי זה עוד לא הוכח. בודאי, – – – אם רוצים לחשוך – אין גבול. בשבילי זה לא נימוק. רוגז אינו נימוק. אומרים שאותו כלל חל גם על חשד. לו התנועה היתה רוצה לפגוע ביה.ע.ל. היו לה דרכים אחרות וימים אחרים. התנועה עברה עם ה.ע.ל. ימים קשים מאוד. ה.ע.ל. יקרה לי לא פחות מאשר לכל חבר אחר בה, ולא פחות מכל הועדה-הפועל. אבל מי רוצה לפגוע בה? אני חושש שלו ה.ע.ל. היתה נכנסת להסתדרות הכללית, היינו מקימים יחד את תנועת העבודה הלאומית הגדולה. איש לא רוצה לפגוע בה, אבל אני לא רוצה שיהיה ווטו שלה.

אני גם אינני מבין מדוע צריכה להיות התחרות יריבה. אני רוצה לקוות, כי כאשר תוקם הסיעה, חברינו ביה.ע.ל. יעזרו לה בעצה, הדרכה ועוד. צריך לעזור לחברים בכל מערכה. מדוע צריכה להיות התכתשות? – – – ההסתדרות הכללית של שנות השלושים, היא לא אותה

הסתדרות של שנות השישים. בשנים ההן היא היתה כולה סוציאליסטית. יכולנו לשכנע שם משהו בדרכנו, תורתנו, עמדתנו? האזנים היו אטומות. גוש ברזל. פלדה בלתי חדירה, מבחינת ההרכב האיש, הפוליטי וההשקפתי. ואף על-פי-כן שקל ראש בית"ר, בתנאים מיוחדים, את האפשרות לחזור אליה. אך כלום זוהי ההסתדרות של היום? רובם של חברי ההסתדרות אינם יודעים היום את שמו של מרכס, של אנגלס. הם מרכסיסטים? אנחנו היום לא יכולים לשכנע? – – – טוענים שיש שם דגל אדום, הפגנות של האחד במאי, ומעלינו, כביכול, יתנוסס הדגל האדום. בשנות השלושים היה שם הדגל האדום, והוא היה בלב. היום איננו בלב. וזהו ההבדל. נכון, יש שם הנהגה סוציאליסטית, והיא קובעת הרבה דברים. אבל האם על צאן המרעית תצא חמתנו? כיום מאורגנים שם 600 אלף איש, ומי שלא רואה את ההתפתחות – טחו עיניו. המסגרת שם תתרחב, יגיעו ל-700 אלף ואף למיליון, ואנחנו נעמוד כל הזמן מן הצד ולא ננסה לשכנע את המיליון הזה שדרכנו צודקת? למה? – מפני שיש נכס ואנו אוהבים אותו, והנכס רוצה להמשיך ולהתנכס – במובן הטוב של המילה.

בשנת 1948 הסירה תנועת-החרות, מתוך ראיית הנולד, את האיסור על חבריה להשתייך להסתדרות הכללית. – – – אנו זוכרים את הויכוח שהתנהל בשאלה זו. האם לא צדקנו? היכולנו לומר לעשרות אלפי חברים שלנו שאנו לא מכירים בחברותם, משום שהם משתייכים להסתדרות ההיא? דיברו כאן על סנטימנט. אני-אחרון שאזלול בזה. אין זה נכון שסנטימנט סותר הגיון. דרוש שילוב של השכל והרגש. כשקמה התנועה ידענו שטובי חברינו ומפקדינו במחתרת נמצאים בהסתדרות הכללית. האם היינו צריכים להגיד להם אז שאם לא יעזבו את ההסתדרות הכללית נגרש אותם? יש גם רגש של חופש ההתאגדות המקצועית – וידידי שוסטק ביקש ממני להדגיש שתנועת-החרות היא התנועה היחידה שאינה כופה על חבריה להשתייך לאיזה איגוד מקצועי. לא כופין. גם היום לא כופין. זהו חופש ההתאגדות. – – – היום אנו רואים שחברי ההסתדרות הכללית עובדים ופועלים בגלוי למען תנועת-החרות. נכון, יש גם חברים שעדיין מפחדים. אבל רוב חברינו בהסתדרות הכללית הם גלויים ופועלים למען התנועה בגלוי ובגאווה. כאלה ישנם אלפים.

– – – הנסיונות בעבר נכשלו, משום שכל הנסיונות היו נגד התנועה, של פורשים ממנה, ונסיונות כאלה לעולם לא יצליחו. גם היום, לו חס וחלילה היה המרכז מחליט בשלילה והיתה קמה איזו קבוצה בתוכנו ומקימה את הסיעה – זה היה נכשל. הנסיון מוכיח שקבוצות שהקימו

סיעה על דעת עצמן ובניגוד לתנועה, נבשלו. אך במקרה זה, התנועה תארגן אותם. וההסתדרות הכללית בנויה על מפלגות פוליטיות. באים ואומרים שניכשל. יתכן. אלה שיחליטו יקבלו את האחריות. אני מאמין שנצליח. כמובן, אפשר לטעות. אבל את הנסיון הזה הרי מעולם לא עשינו. לכל הדיעות ישנם שם אלפים של נאמנים לתנועה ולדרכה. וזה לא כפי שהיה בעבר, שחבר שהלך לשם, הלך כדי להיטיב את מצבו, ועם הליכתו לשם, היה מתחיל לקלל את זאב ז'בוטינסקי ואת תנועתנו. היום הם קוראים שם: יחי ז'בוטינסקי.

בהסתדרות הכללית מתקיימות בחירות. הבחירות היחידות הן לוועידה, אך הן לא היחידות. זה שנים אני חולם על כך – ולא תמיד יכולתי לבטא את חלומותי – שכאשר מתקיימות בחירות להסתדרות הכללית, נכנס אסיפה מרכזית בכיכר מוגרבי, בדיוק כפי שאנו מארגנים בבחירות לכנסת, ושם אופיע, יחד עם עוד חברים של ה.ע.ל. לפני הבוחרים, ובאסיפה כזאת נדבר על תכניתנו בשטח העבודה. יתכן שישנם חברים שאינם יודעים את תכניתנו בשיטות עבודה, אבל אני בערך מתמצא בזה. – – –

כיום קיימת מדינה. אין עוד ימי ההפקרות של הישוב. יש כנסת. יש בית־משפט גבוה לצדק. יש ציבור. ונפקחו האזנים לשמוע את דברינו. מישהו יכול לאסור עלינו לבוא ולומר שאנו משוכנעים שזה לטובת הפועל, שההסתדרות הכללית צריכה להיות איגוד מקצועי בלבד? אני משוכנע שאם התנועה תאמר את דברה לעובדים באופן מיוחד, ולא בין שאר הדברים המדיניים והאחרים, אלא במישרין, בבחירות לוועידה, למועצות פועלים, לוועדי עובדים – – – זו הדרך. אני דוחה בכל לבי את המחשבה כאילו הרעיון עלה משום שאנו רוצים "להיטהר" מ"הפשיזם". איך יכולים להעלות זאת על דל השפתיים? במשך שנים אנו מדברים על תכנית גישתנו לעובדים, שהיא בכל הכרתנו שיטת־צדק, ולכן שיטת קידמה. אנו כותבים על הנושא, ויודעים את היקף התפוצה. אך האם יצאנו למערכה מיוחדת בשטח זה? כוח ההסברה שלנו בפני ההמונים, הוא העיקר. נכון שזה יעלה בכסף. נשיג גם את הדפיציט הזה. נעשה את המאמץ. כדי שפתק הבוחר יצליח בידינו, צריך שתהיינה בחירות ואנו צריכים להשתתף בכל מערכות הבחירות. כל המרבה בבחירות הרי זה משובח, מבחינת תנועת־החרות. מערכה בלתי פוסקת. ובמערכה זו יש לנו מה לומר לפועל. – – – ישנם רבבות פועלים שהביעו דעתם שהם אינם סוציאליסטים – – – אולי שתי הרשימות, שלנו ושל הליברלים – ואינני רואה כל פסול ברשימה משותפת – אולי שתי הרשימות יצליחו לאסוף קרוב למאה אלף קולות ברשימה משותפת. זה ענין לדיון ולשיקול. כיום

אנו נותנים מחילינו ליריבינו. שוב ניתן להם? – אני מאמין באמונה שלמה שנקבל שם, לא מיד, קולות, ונמשיך ונתערה, ונתגבר, ונתקדם, ונוכל להגיע באחד הימים להפגנת כוח. למה לשלול מעצמנו את הסיכוי הזה? בקונגרס הציוני בשנת 1946 הושג הסכם על לשכות עבודה כלליות. מבחינה זו סיימנו את השליחות המיוחדת שלנו. קיבלנו אחוז מסויים בייצוג בלשכות. האם ה.ע.ל. חופשית כיום בענייני עבודה? נקודת המפנה במעמדה של ה.ע.ל. היתה בהסכם על הלשכות. ואני חושב שחתימת ההסכם היתה דבר נכון. היום יש כבר לשכת עבודה ממשלתית ואנו משתתפים בה. ה.ע.ל. אינה עצמאית בשטח המערכה המקצועית.

אני מציע לעשות את הנסיון. וכיוון שיש לנו שם רבבות חברים, יש יסוד להאמין שנצליח. למה לא להיכנס למערכה, אם החומר האנושי שם כל כך השתנה? כאשר תנועתנו עומדת לצאת למערכה, אני קורא לכל החברים לא לחשוש ממנה. היה לנו יסוד לחשוש בכל המערכות – ודוקא בזו יש לנו סיכוי להצליח. יש יסוד לאמונה שנצליח, בתנאי שהכל יעזור, אם ההחלטה תתקבל בחיוב. ובדאי שלא צריך לשים מכשולים. אני קורא לכל חברי המרכז להצביע בעד ההצעה. אני ארים את ידי בעדה, בכל הכרתי. אם תתקבל החלטה חיובית, ו-ה.ע.ל. לא תרצה ללכת בדרך זו – זו זכותה. אך היא צריכה לעזור לחבריה. צריך שתקום סיעה שנציגותה תהיה מן המפוארות בתנועה, וראשיה יצטרכו ללכת לוועידה. ואם זאת נעשה – יש סיכוי רציני שנצליח.

השתכנעתי מדברי המתווכחים, שהדרך לא תהיה קלה. בשביל זה יש לשון, מוח ולב. ונשכנע איש את רעהו שנתגבר על הקושי הזה. אני מבקש את החברים, המחייבים והשוללים גם יחד, לנהל את הויכוח מתוך רצון טוב. אין שום סיבה לריב. אם תידחה ההצעה, לדעתי, תצטמצמה האפשרויות. אם תתקבל – תירבנה. אך אין שום סיבה שיהיה ריב. ואם תתקבל החלטה חיובית, אני מאמין שהחברים כולם יעזרו ונציעד את התנועה קדימה."

עד שהשמיע מנחם בגין את נאומו, עוד היו ב-ה.ע.ל. כאלה שסברו כי הלוחצים בצמרת התנועה הם מנהיגים מן החוג המקורב לבגין. וכאשר התלקחו היצרים בוועידה השישית, ביקשו מבגין שירגיע את הרוחות. הם ציפו מיורר התנועה לשמור על מעמדו כמשקיף מגבוה, הנוטה אמנם לצד אחד משני המחנות הניצים, אך פורמלית אינו מזדהה עם אף צד. אולם בנאומו גילה בגין כי היוזמה לדיון בהנהלת המרכז באה ממנו, והוא הדוחף למען הקמת הסיעה בהסתדרות. את כל כוחו הריטורי השקיע בגין כדי לשכנע את חברי המרכז

לקבל החלטה חיובית – ולהקים סיעה לאומית בהסתדרות – עם ה.ע.ל. או בלעדיה.

דבריו של בגין בישיבת המרכז לא היו בבחינת נאום־מסכם, אלא חלק מן הויכוח הכללי, שנמשך גם אחרי שבגין סיים את דבריו. אחרי נאומו של בגין נמשך הדיון.

אמר מנחם שיף:

”שמעתי בהקשבה רבה את דברי יו”ר התנועה ולא שוכנעתי שנקדם את פני הדברים על־ידי הקמת סיעה בהסתדרות הכללית. אינני חושב שההסתדרות השתנתה, אם כי איננה מה שהיתה בשנות השלושים. ההסתדרות מרכזת פונקציות שהן נגד עקרונותינו. אמנם עצם הדיון במרכז מוסיף ולא גורע. אולם החלטה חיובית תיתן גושפנקה להסתדרות הכללית ככשרה בעיני הרחוב. בהצטרפותנו לשם נכשיר הרחבת המשק שלהם. קבלת פינקס־חבר על־ידי אנשינו היא רכישת מניה בחברת העובדים. אינני סבור שמחייבי הסיעה ירצו בפינקס כזה”.

אליהו מרדור:

”אין ביכולתה של ה.ע.ל. לארגן את כל חברינו העובדים, ואין להתעלם מכך שרובות מחברינו נמצאים בהסתדרות הכללית. שוטק ואחרים לא הצביעו על שום פתרון לחברים אלה, מה לעשות עם הציבור הזה? אילו ההסתדרות הכללית לא היתה מורכבת ממפלגות, הייתי חושב אחרת. במפת ההסתדרות אנו לא קיימים, וזה לא טוב. אותי מעניין הצד הפוליטי ולא הצד הפרופסיונלי. העלמת־עין מן הבעיה היא התעלמות מחוש פוליטי. לחברים רבים לא ברור היום מה ההבדל בין ההסתדרות הכללית ובין ה.ע.ל. הדרך שמציעים לנו, להשאיר את המצב כפי שהוא, זה לא יתכן”.

דוד ישי:

”מנסים לשכנע אותנו בנימוקים רגשניים, המבוססים על העבר – – – אילו היינו מארגנים סיעה בהסתדרות הכללית היינו יכולים לשנות שם את פני הדברים. עובדה היא שהשיגרה פשתה ב־ה.ע.ל. – אחרת את הרכבת. באה הקריאה של יו”ר התנועה – ואתם מבטלים כל נימוק שצריך לנסות דרך חדשה. אתם חיים כפי שחינו לפני שלושים שנה ואינכם רואים את המצב החדש במדינה. האם אתם יכולים לפתור את הבעיה של חברי התנועה בהסתדרות הכללית? אתם מתעלמים מן הבעיה. עשיתי חשבון ומצאתי שיש לנו קרוב ל־60 אלף חברים

בהסתדרות הכללית. כאן סיכוי להורדת מפא"י מן הרוב שלה. האם נוותר על הזדמנות זו?

מתעוררת הבעיה של קיום ה.ע.ל. – ואני טוען שהקמת הסיעה איננה מחייבת את חיסול ה.ע.ל. יצירת סיעה בלי תמיכת התנועה לא יהיה לה ערך, כמו של-ה.ע.ל. אין ערך בלי התנועה. יש לנו זכות לקבל את תמיכת התנועה, כפי של-ה.ע.ל. ישנה זכות זו. 80 סניפים במקומות עבודה רוצים להתארגן כסיעה. אתם מדברים מלים מסוכנות על ריב, פילוג. אני בטוח שהתנועה תיתן את ברכתה גם לאלה וגם לאלה. אין התנועה צריכה להפקיר חלק מחבריה".

יוסף ולקר:

"אני מציע לדור ישי שיארגן את חברי ההסתדרות הכללית, ולא את חברי ה.ע.ל., כדי להעבירם להסתדרות הכללית. יש לנו חברים רבים, טובים, מסורים ונאמנים, והם מחזיקים פנקסי-חבר של מפא"י. לעומת זאת – עשרות חברים של ההסתדרות הכללית בשכונת 'התקוה' עוברים אלינו מדי חודש בחודש. ומה הקשר בין זה ובין הקמת הסיעה? אני מאמין באמונה שלמה שנגיע לשלטון בלי סיוע הליברלים. ישי אומר שישנם 80 סניפים המבקשים שנארגנו כסיעה – לכך דרושים 80 פקידים, עם מועדונים – זו הוצאה ענקית, ומאין ניקח את הכסף?".

שרגא יורם:

"נוכחתי מן הדיון שמתנהל במרכז כי רבים ויסודיים הם חילוקי הדעות. אני מציע – על מנת שההחלטה שנקבל תהיה חגיגית ותוסיף לנו מרץ, וכדי שנהיה כנים עם עצמנו – לכנס יחד את חברי ההנהלה ואת חברי הועד-הפועל. כך אני מאמין שאפשר יהיה להגיע להחלטה משותפת".

מנחם בגין:

"היתה ישיבה כזו, של ההנהלה עם חברי הועד-הפועל. היא התנהלה ברוח טובה. התוצאה היתה – שכל אחד נשאר בדעתו. בכל אופן, אביא את הצעת שרגא יורם בפני יו"ר ההנהלה. עד עתה ישנה הצעת החלטה אחת, זו של ההנהלה. אני מבקש שכל חבר שברצונו להגיש הצעת החלטה, יכין אותה בכתב ויגישה לפני הישיבה הבאה".

הישיבה הבאה התקיימה ביום 11 בינואר 1962. פתח את הדיון מרדכי שטיינמץ:

"נאומי של יו"ר התנועה היה אחד הטובים ששמעתי בישיבות המרכז, אולם לאחר דברי ישי, כששוחחתי עם החברים, נוכחתי לדעת כי אין איש

המתלהב מן הרעיון להקים סיעה. התסיסה והביקורת שמשמיעים נגד ההסתדרות הכללית קיימות – מפני שישנה הסתדרות אלטרנטיבית. אם חברינו שם יצטרכו להתגלות, קיימת סכנה שנאבד אותם. אין לנו כל אינפורמציה, לא נערך כל סקר. ישנם בהסתדרות הכללית המוני חברים שממש חרדים מפני אפשרות של הקמת סיעה – – – כרגע אין להקים סיעה”.

ד”ר מאיר קאהן:

”עצם הדבר שהנהלה מצאה לנכון להציע את הקמת הסיעה מעיד שקיימת בעיה בחזית ההסברה. הנהלה רוצה להרחיב את ההסברה בבעיות עבודה, שהן חלק מבעיות החברה והכלכלה.

ההסתדרות הכללית חדלה מזמן להיות גוף הומוגני. היא מורכבת מקבוצות בעלות אינטרסים שונים. אינני יודע מאין נלקחו המספרים על הקולות בהסתדרות הכללית. לפני שאנו הולכים להקים שם סיעה, עלינו לקבוע את הקו הכלכלי – ואני קובע שאין לנו קו. בדבריו של חיים לנדאו, ”בלי סנטימנטים” – אני רואה משום הלקאה עצמית. כי מה חיפש המפקד ’אברהם* באצ”ל, מלבד סנטימנטים? האם עלינו לחסל את הפרישה ולהשתלב ביישוב ובהסתדרות? ראשית-כל, לא אנו פרשנו מכלל ישראל, אלא הם פרשו ממנו. ומאחר שמפא”י וההסתדרות הכללית עומדים בדרכו של המעמד הבינוני – עומדים בדרכו לעליה – הרי עצם קיומה של ההסתדרות הכללית הוא מכשול. אנו, בתור מפלגה רויזוניסטית, היינו תמיד דברם של המוני ישראל שהתדפקו על שערי המולדת. למה לנו סיעה שם? אנו מוכרחים להתקיפם מבחוץ, לא מבפנים. סוס טרויאני לא יצליח.

אני מציע לעבור להתקפה רבתי נגד ההסתדרות הכללית, בתור מכשול לעליה. עלינו לתקוף את המשטר, ולשלב בהתקפה גם את הגולה.

כניסתה של ה.ע.ל. להסתדרות הכללית תוכיח שאין תקווה בלי ההסתדרות ההיא. עובדה היא שהכנסת עומדת מול ההסתדרות – אם נצטרף אליה, נחליש את הכנסת. וההסתדרות אינה במה דומה לבמת הכנסת. אני חושש שהקמת הסיעה תהיה משגה חמור. נפתח לעצמנו חזית שנייה, רחבה. אין לחפש שם קולות. אבל קיימת השאלה מה לעשות עם החברים שלנו שם. לחברינו אינטרסים מסויימים שדורשים הגנה

* ”אברהם” היה הכינוי של חיים לנדאו במחתרת

מיוחדת. נוכל לעזור להם, לתמוך בהם, אבל אסור לנו להקים את הסיעה. אני מציע שהמרכז יטיל על ההנהלה ועל ה.ע.ל. להקים מחלקה למחקר סוציאלי וכלכלי, שתעבד תכנית משקית וכלכלית. אז יורחב הבסיס ההסברתי שלנו".

ד"ר דוב דונר:

"לא זו בלבד שהתנועה צודקת, היא חייבת גם לממש את שאיפותיה ברבים. צריך להקים את הסיעה, כדי לנצח. ולכך כמה אספקטים. יש ענין של הגנה על חברים – האם זה דבר קל? בגלל קשיי הטיפול בהם הכרחנו אותם להיות שם אנוסים – – – טוענים שאם ניכנס לשם, ניהפך למפלגת פועלים. אבל אנו תנועה לאומית, ואין כל קשר בין הקמת הסיעה לבין הפיכת התנועה למפלגת פועלים כביכול. ה־1 במאי דעך גם שם. זה לא מה שהיה בעבר. ואם נהיה בפנים – נעזור לדעיכה. בגן־יבנה הוקם סניף של התנועה – עלידי חבר מועצת הפועלים שם. נכון שמזכיר ההסתדרות אהרן בקר לא ירצה לתת לנו ייצוג זמני במוסדות ההסתדרות לפני הבחירות – אבל אחרי־כן... מעוררים את הבעיה הכספית. היא תמיד קיימת. בכל מערכה היא מתעוררת וגם נפתרת בדרך כלשהי.

יש לנו קופת־ברזל של קולות, אך היא איננה בלתי מוגבלת. עתודת הקולות היא במעמד הפועלים, ולהגיע אליהם אי־אפשר מבחוץ, אלא מבפנים. ויש לנו מה לומר לפועלים. אנו רוצים להיהפך מאלטרנטיבה מהותית לאלטרנטיבה מספרית. אם נצליח להקים ממשלה, יחד עם מפלגות אחרות, מוטב שנהיה אז בהסתדרות הכללית. באשר ל־ה.ע.ל. – יש לה זכות קיום גם אם תוקם הסיעה".

בנימין לזר:

"אין לתנועה כוח ארגוני. השאלה היא: איך נקים את הסיעה ומי יקימנה? מהיכן ניקח את העסקנים? חברינו שם פוחדים. בהקמת הסיעה נפצל את עצמנו. שני המוסדות יחד לא יוכלו להתקיים. אם תקום הסיעה, לא תוכל ה.ע.ל. להתקיים. חיים לנדאו שיכנע אותי להתנגד לסיעה. עלינו לבסס את המוסדות שלנו, את בית־ר, את ה.ע.ל. – ואם נהווה כוח, נוכל לחשוב על כניסה לשם. עתה אני מציע להחזיר את ההצעה להנהלה".

שושנה רפפורט:

"התנועה חונכה את חבריה על סיסמת 'לבנות ולא להיבנות', וזאת עלינו להקנות לחברינו, שמתוך סיבות כלשהן הם חברים בהסתדרות הכללית ולא ב־ה.ע.ל. – אין אנו יכולים ואין אנו חייבים לדאוג לחברים שם. אין לנו אפשרות לכך. אילו באה התנועה לארגן את חברינו בכל הארגונים

וההסתדרויות, הייתי מבינה את הרצון להקים את הסיעה. אבל מדוע דווקא בהסתדרות הכללית? ההצעה, לדעתי, נוגדת את תנועת ז'בוטינסקי. אומר לנו יו"ר התנועה שדרושה מערכה. נניח שנקבל בהסתדרות הכללית את המעמד שיש לנו בכנסת – ואין אני מאושרת ממעמד סיעתנו בכנסת – מה נשיג בכך? לנדאו דיבר על השתלבות. אם להשתלב – נעשה זאת במפא"י.

נכון, יש לנו חברים גם פה וגם שם, והתנועה צריכה לתת דעתה לחבריה. אך לא הסיעה היא הפתרון. לא שמעתי שאלפי חברים שלנו בהסתדרות הכללית תובעים את הקמת הסיעה. אני קוראת לחברי המרכז להצביע נגד ההצעה להקים את הסיעה".

אברהם שכטרמן:

"מאז הקמת המדינה אין הצעה זו יורדת מעל הפרק. הבעיה איננה בתמרון פוליטי, אלא במבצע צבאי. נדמה לי שההנהלה לא חשבה עד הסוף. אילו באה אלינו ההנהלה בהצעה, שעבר זמנה של ה.ע.ל., ושהיא כיום מיטרד ולא שרות – אילו היו מציעים לנו ללכת לשם בנערינו ובזקנינו – היינו דנים בזה.

לא קיימת כיום בעיה של עבודה, ואי אפשר לעורר אותה באורח מלאכותי. גם אי-אפשר לפתוח חזית ולהפקיר את החברים שלא יוכלו לעמוד במערכה. אני מציע להחליט כי המרכז קורא להגברת כוחה של ה.ע.ל."

ר' יוחנן בדר:

"קיים גורם הזמן. אילו לא קמה המדינה בשנת 1948, ספק אם היתה קמה בדור הזה. ולולא מלחמת המחתרת – היא לא היתה קמה. אילו היינו מאחרים במלחמה – ספק אם המדינה היתה קמה. מפני שקיים גורם הזמן, ניצול שעת-כושר. בשאלת כניסתנו להסתדרות הכללית – גורם הזמן יהיה מכריע.

אי אפשר לתפוס את תורת ראש בית"ר על-פי ציטטות. בתנועתנו מתגבשות שתי דיעות: סטטית ודינמית. ואינני רוצה לומר שעמדה סטטית היא תמיד שלילית. – – – הגישה הסטטית יכול פרושה להיות ייחוד, ייחוס, שמירת אידיאל שאין לאחר, ואין צורך להתאחד עם אחר. הייחוד מביא לבדידות, ובדידות היא חולשה. תמיד צריך לחשוב כיצד לשנות את המצב. אין הצלחה בלי מאמץ, ואין מאמץ בלי סיכון. – – – האם נוכל מתוך כוח עצמנו לפרוץ, להתרחב, להתפשט? גם אם נקבל בכנסת הבאה 25 מנדטים, נשנה את מצבנו בכנסת, אך לא את מעמדנו. נהיה אז

אופוזיציה ראשית, אך רחוקה מן השלטון – אם לא ישתנה המצב באורח משמעותי יותר. וכיצד ישתנה המצב? עבודה באופוזיציה גורמת סיפוק אישי, אך מבחינת ההגיון אינני יכול לומר שיעודה של תנועת החרות הוא להיות באופוזיציה. יעודה הוא להגיע לשלטון ולבצע. היו חברים שסברו כי אפשר לעשות זאת דרך קואליציה עם מפא"י – – – ברור שאם תוקם הסיעה תהיה ה.ע.ל. נאלצת במשך הזמן להיכנס לשם. אם נחליט עתה לא להקים את הסיעה – נאחר את הרכבת. בעוד שנה-שנתיים תתקיימנה בחירות להסתדרות הכללית, ועד אז עלינו להיות שם.

ה.ע.ל. היתה בעבר מבצר חשוב. המבצר נעזב. נלך להסתדרות הכללית, שם יש סיכוי למלחמה ולהצלחה. יש לנו שם שני סוגי חברים – נאמנים, מסורים, מפקדים וגיבורי-מחתרת; ויש כאלה שנמצאים שם בבחינת אנוסים. קשה להיות אנוס מנותק לאורך ימים. אנו עלולים להפסיד חברים, אם לא נארגם. ואף שהתנועה איננה אוסרת השתייכות להסתדרות הכללית, מרגישים חברים איזה פגם בהשתייכותם לשם. בעיני רבים, חבר להסתדרות הכללית איננו חבר טוב. כמה זמן יכול אדם להרגיש את עצמו כבעל-פגם?"

סיכם את הדיון אריה בן-אליעזר:

"הבעיה רחבה מאד, חברתית, ארגונית, מדינית והיסטורית – – – ענין הסנטימנט. אני שותף לכל אלה שטענו לזכות הסנטימנט להכריע. סנטימנט איננו רק ענין של השתפכות-נפש. הוא רכוש גדול שאסור לבזבז. – – – מה הפגיעה בסנטימנט שיש בהצעה שלנו? וכי אנו מציעים להשתלב בכל מה שנקרא משטר מפא"י? אנחנו מציעים להשתלב בהסתדרות הכללית? או שאנו מציעים הצעה הפוכה מזו? אנו מציעים להשתמש בכוח, להילחם שם. אנו מציעים להמשיך במערכה ש-ה.ע.ל. הפסיקה לפני שנים מספר. אנו מציעים התנגשות בכל שטח שאפשר יהיה. אין התנועה מעוניינת בהשתלבות, אלא בשבירת הבדידות, שבירת חומת-הבזו והזעם נגד תנועת ז'בוטינסקי. זה רצוי לנו, או לא?" – – –

לפני קום המדינה, כשלא היינו שבעי-רצון מן ההסתדרות הציונית הישנה, אמרנו: נקים ארגון עצמאי שינהל את מערכתנו. כך היה גם בתחום הצבאי. ניתנה לו דרך ופעולה. כיום קיימת מדינה, האם יציע לנו משהו שנקים לעצמנו מדינה, שבה יהיה לנו בית חם? השאלה כיום היא – כיצד לפרוץ?

אומרים לנו – זאת תעשו בכנסת. אבל אנו צריכים לחפש דרכים להתחזק בכנסת. טוענים אחרים שהמונים, אינם מתדפקים על פתחי המצודה, בדרישה להקים את הסיעה – ואני שואל מדוע צריכה המצודה

לחכות להמונים שיבואו אליה? האין זה מתפקיד המצודה להגיע אל ההמונים? כך אני מבין את תפקיד המצודה.

אנו פועלים בכנסת. לעתים בהצלחה, לפעמים – לא. עם הדים ובלי הדים. אנו צריכים לחפש דרכים בכנסת, שפעולותינו ימצאו הד ברגשות החברים, ברצונם ובבעיותיהם. אנו מצליחים למצוא הד בשטח הבטחוני. המדיני, אבל אין אנו מצליחים בשטח הכלכלי, החברתי, הפועלי. מהיכן שאבנו את כוח האדם שלנו? מילדי הארץ? מהיכן קמו לנו פלוגות העבודה והארגון הצבאי הלאומי? אנו, שאבנו את כוחותינו מגולה גדולה. האם הגולה קיימת היום? אנו יכולים לקוות לעליה כזאת? בית-הקיבול של העליה כיום היא ההסתדרות הכללית. ואל תנאמו לי נאומים נגד ההסתדרות הכללית. אני יכול לעשות זאת טוב מכם. אנו רוצים ליצור בית-קיבול בתוך ההסתדרות הכללית. סיעתנו תוכל לפעול שם רבות. למשל בענין האיסור שחל על השביתה במפעלי ההסתדרות. יש אומרים שטוב שנשאיר את חברינו שם כאנוסים. איזו תנועה פוליטית קוראת לחבריה להיות אנוסים, במקום להיות גאים על השתייכותם לתנועת-החרות? אבל האמת היא שחברינו אינם מקבלים את העצה הזאת.

בבחירות לכנסת הרביעית נוצר ברחוב מצב-רוח, שלתנועת-החרות יש סיכוי. השותפים העיקריים למצב-רוח זה היו אנשי השמאל, שלהמו בנו עד חרמה. הם הוסיפו תעמולת-לחש לתעמולה הגלויה: 'אם חרות תגיע לשלטון – נפעיל את ההסתדרות' – אמרו. איימו בשביתות. האם התנועה, אם ברצונה להגיע לשלטון, צריכה ליצור לעצמה כוח נגד איומים כאלה, או שעליה לעמוד מן הצד?

אני מציע תקופה חדשה – – – יכולתי להציג בפניכם את הנהגת הסיעה. אולם לו עשיתי זאת, לא הייתי נוהג כהלכה, כי אין עוד החלטה של המרכז. אך אני אומר לכם שכוחה של התנועה עמה להקים סיעה. כוחה רב מבחינה אישית, מוסרית. יש לנו חברים שתופסים עמדות מרכזיות בהסתדרות הסטודנטים, בועדי-פועלים ועוד. אנו יכולים להקים את הסיעה בהרכב אנושי גדול מאד וחשוב. יש לנו שם נציבי-בית"ר לשעבר, מפקדי מחתרת מהוללים.

אנו מציעים את הצעתנו כדי לפתור את בעיית חברינו שם – – – אין ההנהלה מציעה שום דבר הקשור לגורלה של ה.ע.ל. – – –".

רוב במרכז תנועת-החרות – נגד הקמת סיעה בהסתדרות הכללית

מרכז תנועת-החרות ניגש להצבעה. בגין הקדים דברים לקראת ההצבעה: "לאחר עשרים שעות של ויכוח; בחמש ישיבות של המרכז, אנו ניגשים להצבעות". שלוש הצעות הוגשו להצבעה:

א. הצעת הנהלת התנועה –

"המרכז מטיל על ההנהלה לנקוט בצעדים הדרושים למען תוקם סיעת עובדים בתוך הסתדרות העובדים הכללית, מבין חבריה, שהם חברי תנועת-החרות".

ב. הצעת ד"ר בנימין אבניאל –

"בנסיבות הקיימות במדינה רואה המרכז תועלת לאומית וציבורית בהקמת סיעת העובד הלאומי בתוך הסתדרות העובדים הכללית. המרכז ממליץ על-כן בפני הועד הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית להתחיל מיד במשא-ומתן הדרוש כדי להביא להצטרפותה להסתדרות הכללית ולהקמת סיעת עובדים לאומיים בתוכה".

ג. הצעת אברהם שכטרמן –

"המרכז קורא להגברת כוחה של הסתדרות העובדים הלאומית". לשאלת פתחיה שמיר השיב מנחם בגין כי אם תתקבל הצעת ההנהלה, יזמן ישיבה של המועצה הארצית, לענין זה.

בהצבעה התנגדו 37 חברי מרכז להצעת ההנהלה; 26 הצביעו בעד ההצעה. 17 נמנעו. נגד הצעת ד"ר ב. אבניאל הצביעו 35; בעדה הצביעו 27;

הצעת אברהם שכטרמן זכתה ב-52 קולות. נמנעו – 9. אחד הצביע נגד – אברהם דרורי.

ההצבעה היתה נצחון להסתדרות העובדים הלאומית. כחודש ימים נמשכו הדיונים במרכז, ובאותו זמן נערך מסע התקפות נגד הסתדרות העובדים הלאומית, בפגישות בתוך התנועה, בפרסומים בעתונים. ואם למרות ההתקפות, ולמרות שראשי התנועה, ביניהם מנחם בגין בעצמו, התייצבו לימין יוזמי הקמת הסיעה – לא נתקבלה הצעת ההנהלה, יכלה ה.ע.ל. לראות את עצמה בכת-טיפוחים בתנועה הלאומית.

אחרי ההצבעה אמר בן-אלעזר:

"ההנהלה מילאה תפקידה בהביאה את ההצעה לדיון בפני המרכז. תפקיד זה נובע מהחלטות הועידה השישית. המרכז החליט בשאלה זו לאחר דיון ממושך, פורה, טוב, נאה. ההחלטה שנתקבלה תקבע את דרכה של ההנהלה.

בהביאה את ההצעה הודיעה ההנהלה שאין היא רואה בה הצבעת

אימון. אך לאחר שהמרכז דחה את הצעת ההנהלה, הוא רשאי להציע לה אי-אמון. ההנהלה תפעל בהתאם להחלטה שנתקבלה, עד שתתקבל החלטה אחרת, אם תתקבל. היא רואה עד אז בהחלטה זו החלטה סופית". בגין שאל אם יש משהו המציע אי-אמון בהנהלה. לא היתה תגובה. אבל כמובן שבכך לא נסתיימה הפרשה. אלה שדחפו את הנהלת התנועה להביא את ההצעה למרכז, לא הרפו. הם הקימו גוף חדש: "ועדה יוזמת להקמת סיעה לאומית בתוך הסתדרות העובדים הכללית". למחרת ההצבעה שלחה הועדה חוזר לפעילים, כינסה אספות וקראה לכינוס ארצי של תומכי-הסיעה, ב-31 בינואר 1962. בכינוס החלט, למרות דרישת הנהלת התנועה: "המועצה הארצית מחליטה להקים סיעה שתקרא הסיעה הלאומית בתוך הסתדרות העובדים הכללית בישראל". בן-אליעזר קרא אליו את אנשי "הסיעה" ודרש מהם לא לעשות צעדים מחייבים בהסתדרות הכללית. תשובת היוזמים היתה – שהם מעדיפים להקים את הסיעה עם התנועה. הם יסכימו לא לפעול ביוזמה עצמאית שלהם, אם יובטח להם כי הענף יובא שוב לדיון בוועידה הקרובה של תנועת-החרות. מעתה הוקדש כל המרץ של תומכי-הסיעה, להתארגנות לקראת הוועידה השביעית של התנועה.

גם המועצה הארצית של ה.ע.ל. הקדישה ביום 18.1.62 דיון על הויכוח שנערך במרכז תנועת-החרות. שוסטק, שסקר את 6 ישיבות המרכז ציין כי קו ההגנה של אנשי ה.ע.ל. במרכז היה, לא בהגנה על ז.ע.ל., אלא בהנמקה שהקמת הסיעה תזיק לתנועה, ולעמדה זו הצטרפו כל ותיקי התנועה. "ניהלנו את הויכוח כחברי מפלגה", והתוצאה היתה שבעד הצעת ההנהלה הצביעו רק החוגים המקורבים להנהלה, ולא וותיקי המפלגה הלאומית.

מתוך דבריהם של חברי המועצה בלטה ההרגשה כי מכאן ואילך תעמוד הנהגת ה.ע.ל. כמו תחת זכוכית מגדלת. יחפשו בה כל דופי, ויתעלמו מן החיוב. הסתדרות העובדים הלאומית תהיה חייבת להוכיח את צדקת קיומה. כי "הויכוח תם – אך לא נשלם". ברור היה שהנושא יובא מחדש לדיון בוועידה הקרובה, ולקראת הוועידה צריכה ה.ע.ל. להיערך מבחינה ארגונית, ולהוכיח את כושרה ואת יכולתה להיענות לצרכים של התנועה הלאומית.

יצחק גוריון הגיב בישיבה על הצבעתו של אברהם דרורי נגד ה.ע.ל. באותו זמן עמד דרורי בראש "מגבית הביצור" של התנועה. גוריון הציע: "כל עוד אותו איש שהצביע נגד חיזוקה של ה.ע.ל. עומד בראש "מגבית הביצור", אין ה.ע.ל. צריכה לשתף פעולה". שוסטק דחה הצעה זו.

שוב – פרשת הייצוג בארגון העבודה הבינלאומי

ביוני 1962 עמדה שוב להתקיים הועידה של ארגון העבודה הבינלאומי בג'נבה, ושוב דחתה הממשלה וההסתדרות הכללית את דרישותיה של ה.ע.ל. לייצוג במשלחת הישראלית. הפעם, אחרי מאבק שנמשך 13 שנים, החליטה ה.ע.ל. לצאת חוצץ נגד זכות המונופולין שלקחה לעצמה ההסתדרות הכללית בייצוג. הפעם לא התחשבה עוד ה.ע.ל. בטענות של עסקני ההסתדרות הכללית, כי אין להוציא את המריבות הפנימיות החוצה, ובתזכיר שהוגש לוועדת המנדרטים של הארגון נאמר:

”ממשלת ישראל מינתה את נציג ההסתדרות העובדים הכללית בישראל, מר א. בקר, כנציג העובדים בישראל לוועידה.

ממשלת ישראל, במנותה את בקר כנציג העובדים, התעלמה מן העובדות המפורטות להלן, עובדות השוללות למעשה ולהלכה את זכות ההסתדרות העובדים הכללית לייצג את ציבור העובדים בישראל. ואלה הן העובדות אשר לדעתנו שוללות ממר בקר את הזכות לייצג את העובדים:

א. מכשיר מפלגתי ולא איגוד מקצועי עצמאי.

1. ההסתדרות העובדים הכללית, המתיימרת להיות נציגת העובדים בארצנו, איננה איגוד מקצועי חופשי, הפועל לפי רצונו ורצון נבחריו, אלא היא מכשיר מפלגתי מובהק, פועלת לפי הוראות והחלטות המפלגה, ששמה מפא”י, ונתונה כולה למרותה הבלעדית.
2. ההסתדרות זו אינה פועלת על פי האינטרסים של העובדים בארץ, אלא על-פי האינטרסים של המפלגה הנ”ל ועל-פי החלטותיה, שהן לרעת העובדים, כפי שנתגלה בשנים האחרונות בשטחים רבים – במיסוי ישיר ועקיף, בשכר עבודה, בתנאי-עבודה ובביטוח סוציאלי. תלותה של ההסתדרות העובדים הכללית במפא”י מתבטאת לא רק במדיניות המקצועית, אלא גם ביסודותיה הארגוניים. המפלגה מטילה את מרותה גם על החיים הפנימיים היום-יומיים של ההסתדרות ועל כל המנגנון המבצע שלה. המקרה שהבליט לאחרונה את שיעבודה של ההסתדרות למפא”י היה – סילוקו הגס וחסולו האישי של מזכיר ההסתדרות פנחס לבון, אשר נבחר עלידי כל צירי הועידה הארצית האחרונה. הדחתו של לבון נעשתה נגד רצונם של כל אלה אשר בחרו בו, והיא בוצעה על-פי צו של מרכז המפלגה, בשל מגמותיה לשלוט. במקומו של לבון נבחר עלידי המפלגה – ולא עלידי ההסתדרות – מר א. בקר, המייצג את מדינתנו בוועידה.

3. כהוכחה חותכת לטענותינו בדבר תלותה של ההסתדרות הכללית במפלגה, תשמש העובדה שארגוני המורים, הרופאים, המהנדסים, האקדמאים, ועוד ארגונים אחרים עזבו לאחרונה את ההסתדרות הכללית והקימו לעצמם איגודים מקצועיים עצמאיים וחופשיים משלהם.

ב. ארגון מעבידים ולא איגוד מקצועי

הסתדרות העובדים הכללית אינה רשאית לייצג את העובדים בארץ, מאחר שהיא המעבידה הגדולה ביותר בישראל. היא מעסיקה את המספר הגדול ביותר של עובדים שכירים בכל שטחי הכלכלה – תעשייה, מסחר וחקלאות. המספרים הבאים מאשרים את מעמדה כמעבידה:

1. הסתדרות העובדים הכללית מקיימת 579 מפעלי-ייצור למטרות רווחיות, אשר בהם מועסקים פועלים שכירים. מספר זה איננו כולל מפעלים שיתופיים קואופרטיביים אשר נהנים מתמיכתנו המלאה. אולם שוללים אנו בתכלית השלילה ניצול עובדים שכירים על-ידי כל איגוד מקצועי – במפעלים שאין העובדים נהנים מרווחיהם ואינם מיוצגים בהנהלותיהם.
2. מספר המועסקים במשק הסתדרות העובדים הכללית הוא 194.000, המהווים 27.6% מכלל ציבור העובדים בארץ.
3. הסתדרות העובדים הכללית מקיימת שותפות-ריווחים עם בעלי-הון פרטיים, מקומיים וזרים, במפעלי ייצור. במצב זה, של צבירת הון עצום, תוך שליטה על מאות אלפי פועלים שכירים, שוללת מעצמה ההסתדרות הכללית את אופיה הפועלי ואת יכולתה לייצג בנאמנות את הפועלים. האינטרסים המשקיים והשאיפה לרווחים מעמידה את ההסתדרות הכללית בשורה אחת עם כל מעביד אחר. מצב זה מוצא את ביטויו במאבקים הרבים של ציבור העובדים בארץ למען השגת תנאי-עבודה הוגנים, ושכר מתאים. מאבקים אלה פרצו בשנים האחרונות גם במפעלים השייכים להסתדרות הכללית, אשר מר בקר מייצגם במשלחת. היו בתוכם גם שביתות ושביתות-רעב, אך כל שביתה בהסתדרות הכללית מדוכאה בכל הכוח, והמשתתפים בשביתה מתחייבים בקיומם.
4. הסתדרות העובדים הכללית עוסקת גם במסחר סיטוני וקמעוני, ומחזור המסחר הסיטוני בשנת 1960 הגיע לכדי 542 מיליון ל"י.

ג. מכשיר בידי הממשלה, ולא איגוד מקצועי חופשי

נוסף לתלותה במפלגה הפוליטית, ונוסף להעדפתה את האינטרסים העסקיים והרווחיים שלה על-פני ענייני העובדים, מהווה ההסתדרות הכללית ונציגיה במוסדות המדינה כלי-שרת בידי הממשלה בביצוע מדיניותה הכלכלית, המוניטרית והפיסקלית, לרעת העובדים, תוך שלילת כל חוק לקידום סוציאלי של הפועלים במדינה. נציגי ההסתדרות הכללית היושבים בכנסת הצביעו נגד חוקים רבים, אשר עניינם היה הגנה על העובד והרחבת בטחונו הסוציאלי. נציגי ההסתדרות הכללית, ומר בקר בתוכם, הצביעו נגד הצעות החוקים והכשילו בכנסת את החוקים הבאים:

1. חוק שכר מינימום.
2. חוק ביטוח נגד אבטלה.
3. חוק פיצויי פיטורין, ועוד חוקים רבים אחרים שהוצעו לטובת העובדים.

מעמדה של ההסתדרות הכללית, לאור העובדות הנ"ל, מהווה אבן-נגף בדרך להתקדמות העובדים בארצנו, ושולל ממנה את אופיה הפועלי, ואת בסיסה המוסרי, לייצג פועלים, הן בארץ והן מחוצה לה.

למען האינטרסים של ציבור הפועלים בארץ, ולמען השאיפה הכללית לייצוג פועלים חופשי ובלתי תלוי, אנו מתנגדים למינויו של מר בקר, באי-כוח ההסתדרות הכללית בישראל, כנציג העובדים בוועדה, ומבקשים מאת הוועדה הנכבדה לבטל את מינויו כנציג העובדים בישראל.

הסתדרותנו, הסתדרות העובדים הלאומית, היא הסתדרות עובדים מקצועית וחופשית, ללא תלות וללא מרות של שום מפלגה. העובדים המאורגנים בה ובמוסדותיה הסוציאליים, הם הם הקובעים את המבנה שלה ואת המדיניות המקצועית שלה. אנו הארגון המקצועי היחיד במדינה. כל יתר הארגונים הם מפלגות-פועלים או סיעות מפלגתיות בתוך ארגוני הפועלים, ומטרותיהם הן פוליטיות ולא מקצועיות.

נודה לוועדה אם תזמן לפניה הנציגות שנשלחה על-ידינו, המורכבת מעו"ד דניאל יונבסקי ומר שלום כהן, חברי הוועד הפועל, כדי להוסיף ולבסס את ערעורנו זה, ולהבהיר כל הנוגע למה שנכתב לעיל."

עתוני השמאל הגיבו בחמת-זעם על תזכירה של ה.ע.ל. לארגון העבודה הבינלאומי. עיקר הטענה נגד ה.ע.ל. היתה בכך שהיא הוציאה את קלונה של ההסתדרות החוצה, לעיני אומות-העולם. על זאת השיב שוסטק במאמר ב"חרות", ביום 22.6.62, בו גולל את כל פרשת מאבקה של ה.ע.ל. כדי לזכות בייצוג במוסדות בינלאומיים. על הטענה נגד הוצאת הסכסוך הפנימי החוצה השיב שוסטק כי כאשר נציגי שגרירויות וארגונים בינלאומיים שאלו לא פעם על

שר העבודה יגאל אלון עם עו"ד ר. יונסקי, בוועידת ארגון העבודה הבינלאומי בג'נבה, יוני 1963

הסיבה להחרמתה של ה.ע.ל. בייצוג, היתה תמיד התשובה: "הסתדרות העובדים הלאומית היא ימנית, משרתת את נותני העבודה – היא פשיסטית, וכל השיקוצים הריאקציונריים שבעולם תלויים בה".

תזכיר ה.ע.ל. עורר סערה – אך ללא תועלת ממשית. היא לא פרצה דרך לייצוג בארגון העבודה הבינלאומי. אבל בימים שבהם היתה ה.ע.ל. נתונה בין-כך בקלחת הפרסומים בעתונות, עקב הדיונים במוסדות תנועת-החרות על הקמת סיעה לאומית בהסתדרות הכללית – היה בשיגור התזכיר לארגון העבודה הבינלאומי משום תוספת קולנית למתרחש סביב ה.ע.ל. ומוסדותיה.

נציג שגרירות ארה"ב בתל-אביב מוסר ספריה מקצועית למזכ"ל ה.ע.ל. א. שוסטק

הוקמה "ברית קופות חולים" שמחוץ להסתדרות הכללית

חיזוק למעמדן של קופות החולים אשר מחוץ להסתדרות הכללית בא תודות למשרד הבריאות, שבשנת 1962 היה בידי הפועל המזרחי, ולמעשה היה ממונה על המשרד סגן שר הבריאות יצחק רפאל. בעידודו נוצר קשר בין קופות החולים "הקטנות": קופת חולים לעובדים לאומיים, "מכבי", קופת-חולים של הציונים הכלליים וקופת-חולים עממית.

ביום 11.12.62 התכנסה ישיבה של נציגי 4 הקופות "הקטנות", ועל סדר-יומה

7 סעיפים:

1. אישור הקמת קונפדרציה.
 2. אישור קווי פעולה.
 3. קביעת שם.
 4. בחירת הנהלה פריטטית, בחירת יו"ר תורני, קביעת תקופת התורנות.
 5. ועדות פעולה.
- פתח את הישיבה יעקב גרומן, נציג קופת הציונים הכלליים. הוא הסביר כי מאחר שארבע הקופות קמו בלי עזרה ממשית של הממשלה או קרנות ציבוריות אחרות, ומאחר שארבע הקופות פועלות באותו תחום-מחיה, נוצרה "הכמיהה" לאיחוד, ועלידי כך לייעל, לחסוך ולשפר.
- בהמשך הדיון הונחו קווי פעולה משותפים בשאלות ייצוג בפני הממשלה, ענייני אישפוז, תאום תעריפי-מס, הגדרת זכויות המבוטח וכדומה. באותה ישיבה הוחלט להקים את הגוף המשותף, בשם "ברית קופות חולים". הנהלת הברית נקבעה בהרכב פריטטי, 12 חברים, 3 נציגים לכל מוסד. הנשיאות – בהרכב 4 חברים, נציג אחד לכל מוסד.
- נציגי קופת חולים לאומית ב"ברית" נקבעו: דוד מלמדוביץ – חבר הנשיאות; ד"ר אלכסנדר דוידזון וראובן יליץ.
- חברי הנשיאות האחרים היו: ד"ר ראובן כצלסון – בשם קופת חולים "עממית", ד"ר א. פרוידנטל – בשם קופת-חולים "מכבי", ויעקב גרומן, בשם קופת-חולים של הציונים הכלליים.
- ההסכם על הקמת "הברית" נחתם בטכס חגיגי, בהשתתפות סגן שר הבריאות. אפשר שבעצם הקמת "הברית" היה מעין נדבך לקרוב לבבות בין הגופים שמהם יצאו אחרי-כן מקימי גח"ל – גוש חרות-ליברלים.

סגן שר הבריאות ד"ר י. רפאל בביקור בקופת-חולים הלאומית.
לימינו - ד. מלמדוביץ וד"ר א. דוידזון, לשמאלו - ד. יוטן וח. לזר

נציגי ההתיישבות צורפו לועד הפועל

בדיונים הקשים שהיו במרכז תנועת-החרות סביב שאלת הקמת הסיעה בהסתדרות, נתנו אנשי ההתיישבות תמיכתם בעמדת הסתדרות העובדים הלאומית, פרט ליחידים שתמכו בעמדת הנהלת התנועה.

מרדכי אולמרט מספר בספרו "דרכי בדרך הרבים" כיצד מנעו נציגי ההתיישבות קבלת החלטה במרכז התנועה, נגד עמדת ה.ע.ל.:

"לקראת ישיבת המרכז ריכז כל צד את כוחותיו, ורשמו את שמו של כל חבר בכניסתו לאולם הישיבות. הוברר שארבעה קולות של אנשי ההתיישבות היו מכריעים. שלושה בינינו היו נגד הצעתו של בגין, ואילו הרביעי, אליהו חבושה, היסס, אך בסופו של דבר החליט לקבל את דעת הרוב בינינו. - - - נדמה לי שעד היום לא חזר הדבר במוסד של תנועת החרות - שהצעת בגין נשארה במיעוט".

עם כל ההיסוסים שהיו בעבר בועד הפועל לגבי שאלת צרופה של ההתיישבות ממחלקה בתוכה, הדיונים במרכז התנועה השפיעו במידה רבה על יחסה של ה.ע.ל. לאנשי ההתיישבות. ביום 24.5.62, בישיבת המועצה הארצית של ה.ע.ל.,

אושר סופית צרופה של ההתיישבות כמחלקה ביה"ע.ל., ואושר צרופם של שני נציגי ההתיישבות לוועד-הפועל – מרדכי אולמרט ואלהו חבושה.

לקראת הועידה השביעית של תנועת-החרות

שנת 1962 היתה שנת היערכות לקראת הועידה השביעית של תנועת-החרות. היערכות זו מצאה את ביטויה גם בפעולותיה של ה.ע.ל. וגם בפעולותיה של הנהלת תנועת-החרות. ביה"ע.ל. נעשה הכל למען לכד השורות מבפנים; בהסברה ובמעשים. הועד-הפועל גילה עירנות יתרה ביחס לכל נושא כלכלי וחברתי שהתעורר במדינה. באותה שנה ביצעה הממשלה מהפך במדיניותה הכלכלית. הלירה הופחתה בצורה דרסטית, והנטל הכלכלי העיקר בעיקר על שכבות העובדים. ה.ע.ל. הגיבה על המדיניות הכלכלית החדשה, בישיבות המועצה הארצית ובדיונים בסניפים.

באותו זמן פעלה ה.ע.ל. לביצור מעמדה בקרב עובדי המדינה. גם הנוער העובד הלאומי זכה לתשומת לב מיוחדת, וסניפי הנוער קמו במקומות שונים בארץ. אכן, היתה זו תקופה של יצירה והתבססות ביה"ע.ל.

באותו זמן נערכה גם הנהלת התנועה לקראת ההתמודדות הצפויה בוועידה הקרובה של תנועת-החרות. היא ארגנה את הבחירות לוועידה, כשאישי מאנשי ה.ע.ל. איננו לוקח חלק בפעולות ההנהלה. כיצד אורגנו הבחירות? – גם על כך מספר מרדכי אולמרט בספרו "דרכי בדרך הרבים". הוא היה עסקן התנועה בחיפה, עוד בימי כהונתו כחבר כנסת, בסוף שנות החמישים. בבחירות לוועידה בחיפה הוגשו שתי רשימות, של אנשי ה.ע.ל. ושל אנשי "הסיעה בהסתדרות הכללית". ביום הבחירות עשה אולמרט בחיפה, ובעידודו הובאו מאות מתומכי ה.ע.ל. לקלפי. כאשר נפתחה הקלפי בשעות הלילה הוברר כי כל 28 הצירים שנבחרו בחיפה לוועידה היו מרשימת ה.ע.ל. – ואילו כל המועמדים של תומכי הסיעה – נבשלו.

"אולם להפתעתי, כל 28 הנכשלים בבחירות באו לוועידה, שכן הם היו נציגים של מקומות שבהם לא התקיימו הבחירות".

ישובים קטנים, שבהם לא היו סניפים פעילים, אלא חברים בודדים, זכו לייצוג בוועידה. "הדביקו" להם נציגות, לפי החלטת מארגני הבחירות. כך זכו כל אנשי "הסיעה" בחיפה ו"נבחרו" כצירים לוועידה. הם היו בין אלה שהכריעו את הכף למען הקמת הסיעה בהסתדרות הכללית.

הויכוח בתנועה התלהט

כחדשים ימים לפני הועידה השביעית החל להתפרסם בעתון "חרות" מדור בשם "במה חופשית", לבירור בעיות מרכזיות שעתידות היו לעלות על סדר-יומה של הועידה. שני הנושאים המרכזיים שהעסיקו אז את הציבור, ואת חברי תנועת-החרות, היו: שאלת הקמת הסיעה בהסתדרות הכללית, ושאלת המשך קיומו של הממשל הצבאי במיגזר הערבי. בשני הנושאים היו הדיעות בתנועה חלוקות, כשלהנהלת התנועה עמדה מגובשת בהם: בעד הקמת הסיעה, ובעד ביטול של הממשל הצבאי. אולם, ראה זה פלא: רק לפני כשנתיים, ערב הועידה השישית, לא הזכיר כמעט שום אדם בתנועה את ענין הקמת הסיעה, לא מעל מדור "במה" בעתון ולא מעל דוכן הנואמים בוועידה. הנושא ירד מעל הפרק. היתה הרגשה של "ריהביליטציה", של השלמה עם קיומה של הסתדרות העובדים הלאומית, גם בהנהגת התנועה. והנה לפתע נשתנה היחס. הנושא המרכזי, כמעט היחיד, ב"במה החופשית" בעתון היה ה.ע.ל. והסיעה בהסתדרות הכללית.

שאלת המשך קיומו של הממשל הצבאי במיגזר הערבי חצתה באותה תקופה את המחנות במדינה, הויכוח התלהט בכל המפלגות, וגם בתנועת-החרות. אולם ב"במה חופשית" לא היה כמעט זכר לויכוח זה. באותה תקופה התעוררו בעיות קשות בנושאים של דת ומדינה – איש לא נגע בנושא זה, פרט לאחד מרבני התנועה. באותה תקופה היה מעין מהפך כלכלי, כשהלירה פוחדת באורח דרסטי – גם נושא זה לא הוזכר בויכוח. למעשה, כל המדור המיוחד בעתון לקראת הועידה הוקדש לענין הסיעה בהסתדרות הכללית. עלעול קל בעתוני הימים ההם עשוי לחשוף טפה מן הגורמים שהביאו לשינוי יחס זה של התנועה כלפי הסתדרות העובדים הלאומית. שתי תופעות חשובות אירעו אז בארץ. האחת – ההתפוררות הפנימית בהסתדרות העובדים הכללית, עם הפיחות שחל בסמליה וערכיה. היתה פרשת לבון, הופיעו "ועדי העובדים" שהתארגנו למאבק מקצועי, מעל ראשה של ההסתדרות הכללית – ומעל לכל, היתה התפוררות פנימית בצמרת המפלגה השלטת. כל אלה עוררו תקוות להתגבשות מפלגתית חדשה במדינה. באותה עת קמה המפלגה הליברלית – מפלגה מרכזית – שהשאירה את תנועת-החרות בשולי הימין הקיצוני. ובאותה עת התעוררה בשמאל נטיה לאיחוד המחנה המרכזי-סטי. בן אהרן הופיע לראשונה בקריאתו לאחד את מפלגות השמאל, כשמטרתו היא לחזק את המפלגות ההסתדרותיות המרכזי-סטיות. כל אלה יצרו בציבור תחושה של שינוי ערכי בהיערכות המפלגתית – כשתנועת-החרות מוסיפה להיות מוחרמת, בשולי המחנה.

הרצון להשתלב במערך המפלגתי החדש שהלך ונוצר במדינה היה אחד הגורמים שהביאו בתקופה זו להתעוררות מחודשת סביב שאלת ההצטרפות

להסתדרות הכללית. היתה תקווה שעם הקמת הסיעה, תוסר מחיצת החרם שבודדה את המחנה הלאומי.

הסיעה "לשינוי פני ה.ע.ל."

שבועות מספר לפני הועידה של תנועת-החרות התקיימו בחירות למועצת הסתדרות העובדים הלאומית בסניף הגדול בארץ, בתל-אביב. שתי רשימות התמודדו בבחירות, בתעמולה חריפה למדי: רשימת ההנהגה הותיקה של ה.ע.ל., בראשותם של י. ולקר וד. יוטן, בשם "לביצור ה.ע.ל.", ורשימה אופוזיציונית שנתמכה על-ידי הנהלת תנועת-החרות, בשם "לשינוי פני ה.ע.ל.". בויכוח בין שתי הסיעות השתרבבה גם שאלת הקמת הסיעה בהסתדרות הכללית. תוצאות הבחירות היו: 31 צירים לרשימת "לביצור ה.ע.ל.", ורק 9 צירים לרשימה האופוזיציונית, שביקשה לשנות את פני ה.ע.ל. לכאורה היתה זו התמודדות שלא ערערה כלל את מעמדה של ההנהגה הותיקה ב-ה.ע.ל., אולם להופעת הרשימה האופוזיציונית היה המשך קולני בעתיד, אחרי שהועידה החליטה להקים את הסיעה בהסתדרות הכללית, והתנועה נחצתה לשני מחנות יריבים. אנשי "לשינוי פני ה.ע.ל." ניסו לערער את מעמד הנהגת ה.ע.ל. בטרם הוחלט על הקמת הסיעה בהסתדרות הכללית, כבר נשלחו זרועות אופוזיציוניות בתוך הסתדרות העובדים הלאומית. זרועות אלה עשויות היו בהמשך הזמן לסכסך ב-ה.ע.ל., לשבש בה את סדרי החיים ולהטריד אותה בסידרה של משפטים, בבתי-דין פנימיים וממלכתיים.

הוקמה סיעת „תכלת לבן“

ימים של נחת בתנועת-החרות – הויכוח בוועידה השביעית – נאומי מ. בגין, א. בן-אליעזר וא. שוסטק – ההצבעה הדרמטית – התגובות בציבור על ההכרעה בתנועת-החרות – דיונים במועצת ה.ע.ל. על הקמת הסיעה.

ימים של נחת בתנועת החרות

הוועידה השביעית של תנועת החרות נקבעה ליום 20 בינואר 1963. האוירה לקראת הוועידה בסניפי התנועה היתה רוויה נחת-רוח. הנה, זה לא מכבר יצאה מן ההתמודדות בבחירות לכנסת כמפלגה השניה במדינה, למרות הדאגה שעוררה הופעת המפלגה הליברלית. התברר כי התנועה אמנם איבדה אחוז מסויים של קולות במעברות ובמושבים, אולם היא שמרה היטב על מעמדה בישובים העירוניים, ואף התחזקה בהם. תנופת העליה של המפלגה הליברלית נבלמה באיבה, כאשר התברר כי לא שותפה בקואליציה הממשלתית בראשות מפא"י; וכמפלגה אופוזיציונית, היה כוחה של תנועת-החרות יפה יותר. מעתה ברור היה כי בהתמודדות בין שתי מפלגות האופוזיציה שמימין למפא"י תהיה ידה של תנועת-החרות על העליונה.

גם המצב הכללי במפלגה השלטת ובמדינה עוררו תקוות להתחזקותה של תנועת-החרות. הסכסוכים במפא"י לא נעלמו, כאשר חזר בן-גוריון ונטל את רסן השלטון. להיפך, המתחים הפנימיים גברו, גם במרכז וגם בסניפים. פרשת לבון שככה במקצת, אך לא דעכה. מפא"י הוסיפה להיות שסועה, מפולגת סיעות-סיעות שלחמו אלה באלה. בן-גוריון ניסה מפעם לפעם להסיט את הויכוחים הפנימיים בתוך מפלגתו, כשהוא משמיע בכנסת דברי בלע על תנועת-החרות ומנהיגיה; הוא עוד ניסה לחדש את סיסמתו "מחוץ לחרות ומק"י" – אבל הזמנים נשתנו. מצד אחד התחזקה תנועת-החרות, ומאידך נחלשה מפא"י מבפנים. במפלגה הליברלית נשמעו יותר ויותר קולות שדרשו שיתוף פעולה עם תנועת-החרות. ב־1311.62 פרסם משה נסים מאמר ב"הארץ" בו הציע את ליכוד האופוזיציה:

"אופוזיציה מלוכדת, לפחות של "חרות" והליברלים בצוותא, עשויה

להחיות את דיוני הכנסת, להעשירה ביבול חוקתי, ומעל לכל, לערוב לשלמותו של משטרנו הפרלמנטרי. משימוזגו הלהט האופוזיציוני של "חרות" עם הניתוח השקול של הליברלים, יוקם מנוף רב חשיבות להרמת קרן הכנסת ולריענון החיים הציבוריים".

באותו זמן התערער המצב הבטחוני סביב גבולות ישראל. מדענים גרמניים החלו לפעול בשרותו של עבדול-נאצר במצרים, וזרועות ישראל החלו לפעול בסתר נגד אותם מדענים. על רקע זה התגלע סכסוך חמור בין בן-גוריון וראש "המוסד". הסכסוך פרץ החוצה. שוב התברר כי בנושאים בטחוניים, ביחוד כאשר משורבבים בהם אנטישמיים גרמנים, נשמע קולה של תנועת-החרות ברמה ובבדירות. שוב התגלתה תנועת-החרות כאופוזיציה לוחמת היודעת את דרכה – מול מפא"י שסועה ומסוכסכת.

לא רק סכנת המדענים הגרמניים רחפה על המדינה, כי באופק. הופיעה סכנת הכיתור של ישראל על-ידי הסכם איחוד בין מצרים ובין סוריה. מצרים צברה כוח והשפעה, ויחד עם סוריה הידקה את קשריה עם רוסיה. זרם אדיר של נשק רוסי זרם אל שתי המדינות, ואתו גברה מיום ליום העזתם של הסורים. הישובים בצפון הופגזו; בדרום נתרבו חדירות החבלנים. ברור היה שהאויב מצפון ומדרום זומם התקפה כוללת נגד ישראל.

במצב זה היה הד לקולה של תנועת-החרות. המפלגה הליברלית לא היתה מסוגלת להתמודד עם תנועת-החרות בבעיות חוץ ובטחון. באשר למצב הכלכלי נדמה היה כי ימי השפע של סוף שנות החמישים חלפו. התעסוקה אמנם היתה מלאה, אך הלירה הישראלית איבדה את ערכה. העליה כמעט שנפסקה. הירידה גברה. בתנאים אלה היתה תחושה כללית שהתנועה נמצאת בעליה מתמדת. החרם שהטיל עליה ראש מפא"י נראה היה עתה כאחד משגינותיו הרבים של בן-גוריון. וככל שהתרופף מעמדו של בן-גוריון במפלגתו, התרופף החרם. אפילו יו"ר ההנהלה הציונית, ד"ר נחום גולדמן, הודיע באותם ימים כי הוא תומך בשיתופה של תנועת-החרות בהנהלה הציונית. לא ירחק היום וד"ר יוסף שכטמן יצורף להנהלה הציונית, כנציג חרות-הצה"ר.

נדמה היה בתקופה זו כי הוכשרה הדרך לשילובה של התנועה הלאומית בהנהגה הציונית ובמוסדות הממלכתיים. הגורם היחיד שנותר מימי "הפרישה" של התנועה הלאומית היתה הסתדרות העובדים הלאומית, שנראתה כגורם מפריע בתהליך ההשתלבות. ברור היה כי בועידה השביעית של התנועה תנסה ההנהגה להשיג את מה שלא השיגה בדיוני מרכז תנועת-החרות.

שלושה ימים הוקדשו לדיונים בועידה, בימים 23-20 בינואר 1963. רבים ושונים היו הנושאים שהועלו על סדר-היום בועידה. אולם במרכז עמד הסעיף השביעי בסדר-היום: "ארגון חברי התנועה שהם חברי הסתדרות העובדים הכללית". לדיון בסעיף זה נקבעו שתי הרצאות מקדימות, של אריה בן-אליעזר – כתומך

בהקמת הסיעה, ושל אליעזר שוסטק – כמתנגד לה. היו שקיוו כי מנחם בגין לא יטיל את השפעתו האישית בוועידה, ופורמלית לא יזדהה עם אחד הצדדים. אבל היתה זו תקווה שוא.

נאום הפתיחה של מנחם בגין

הוועידה נפתחה בטכס חגיגי בהיכל-התרבות בתל-אביב, במעמד אורחים רבים מן הארץ ומח"ל, ובהשתתפות 612 צירים שייצגו 183 סניפים בארץ. פתח את הוועידה חיים לנדאו, שבתקופה זו כיהן כיו"ר הנהלת התנועה. אחרי סידרת ברכות השמיע מנחם בגין את נאומו הפרוגרמטי על "התקופה ובעיותיה, הבנין ויסודותיו". רבים היו הנושאים שהעלה בגין בנאומו, אך תשומת-לב מיוחדת הוקדשה לשני נושאים מרכזיים, אקטואליים:

א. הפנייה המחודשת אל המפלגה הליברלית.

ב. "בעיית ארגוני העובדים בישראל" – לפי ניסוחו של מנחם בגין.

בספרו על פניותיו החוזרות לליברלים, הזכיר את האיגרת ששלח לשני נשיאי המפלגה, פ. רוזן ופ. ברנשטיין, מייד אחרי הבחירות לכנסת החמישית. "התשובה של המוסדות המוסמכים של המפלגה הליברלית להצעה זו היתה שלילית, מהירה, מוחלטת". אבל למרות התגובה השלילית של הליברלים, "הוסמכתי על-ידי מרכז תנועת החרות להודיע כי מצדנו מעולם לא ביטלנו את ההצעה מן ה־20 באוגוסט 1961. היא עומדת בתוקפה. ואם המוסדות המוסמכים של המפלגה הליברלית יחליטו, בזמן סביר, להיענות לה, אנחנו נהיה מוכנים ללא דחייה להיכנס למשא-ומתן על ההצעה שהובאה בפניהם לפני למעלה משנה".

בנושא "ארגוני העובדים בישראל", אמר בגין:

"תעמוד בפני הוועידה בעיה מיוחדת של תנועת-החרות, ושמה בעיית ארגוני העובדים בישראל. אין זו בשבילנו בעיה חדשה. דנו בה במשך שנים והיא תוצאה של המציאות. אלפי חברי תנועת-החרות הם חברים בהסתדרות העובדים הכללית, ואלפי חברים של הסתדרות העובדים הכללית, יש לשער, רבבות, נתנו אמונם בתנועת-החרות במבחנים ציבוריים שונים. לאור המציאות הזאת הועלתה הצעה בפני מרכז תנועת-החרות בינואר אשתקד, לפיה יש לנקוט בצעדים הדרושים למען תוקם סיעת עובדים בתוך ההסתדרות הכללית, מבין חבריה שהם חברי תנועת החרות. המרכז קיים שש ישיבות, במשך שעות רבות – – – ההצעה לא נתקבלה. הצעה, בשינוי גירסה כזו, תובא בפני הוועידה להכרעה. על בעיה זו ישנן – – שתי דיעות בתנועתנו, לחיוב ולשלילה. הוועידה תשמע על רקע שתי ההצעות האלה שתי הרצאות, ויתקיים בה דיון. – – –".

בשלב זה לא גילה עוד בגין כי לא יסתפק בשתי ההרצאות, של בן-אליעזר ושל שוסטק, אלא ערב ההצבעה המכרעת יטיל את כל כובד משקלו בנאום מקיף, שיקרא את צירי הוועידה להצביע בעד הקמת הסיעה. לפי שעה התנהלה הוועידה על מי-מנוחות, כשהדיונים המעשיים מתקיימים בבית ז'בוטינסקי ברמת-גן. נבחרה ועדת מנדטים ובפניה הובאו טענות קשות של נציגי הסתדרות העובדים הלאומית על סדרים לקויים בארגון הבחירות לוועידה. הם טענו שמקורבי הנהלת התנועה מבצעים פעולות לא תקינות, במטרה להבטיח בחירתם של תומכי הסיעה, כצירים לוועידה.

נאום אריה בן-אליעזר

בליל שני, 21 בינואר 1963, החל הדיון על "בעיית ארגוני העובדים בישראל". פתח את הדיון אריה בן-אליעזר. הוא סיפר על הויכוח בנושא זה במרכז התנועה, ועל ההחלטה של מועצת התנועה להביא את ההכרעה לוועידת התנועה. ההצעה שהובאה למרכז היתה: "להטיל על ההנהלה לנקוט באמצעים הדרושים למען תוקם סיעת עובדים בהסתדרות העובדים הכללית, שהם חברי תנועת-החרות".

"מה אין ההצעה הזו מכילה? ההצעה איננה קוראת לתנועת החרות להצטרף להסתדרות העובדים הכללית; תנועת החרות היתה והינה התנועה הלאומית בישראל, המאחדת תחת דגלה אזרחים מכל השכבות ומכל המעמדות; – –

הצעה זו איננה מכילה גם ענין הצטרפותה של הסתדרות העובדים הלאומית להסתדרות העובדים הכללית. אנו בדעה שהחלטה זו, לחיוב או לשלילה, יכולה להתקבל בוועידה של ה.ע.ל."

בן-אליעזר השתמש בנאומו בציטטות מ"ספר העובד הלאומי" שהופיע על-ידי הוועד-הפועל של ה.ע.ל., כדי להוכיח כי עוד בשנות הארבעים נמצאו בוועד-הפועל של ה.ע.ל. חברים שתמכו בכניסה להסתדרות הכללית. גם בשנות החמישים, כאשר העלה מרכז תנועת-החרות את רעיון האיחוד עם הציונים-הכלליים, נמצאו ב-ה.ע.ל. קולות שתמכו בהצטרפות להסתדרות הכללית. הרעיון להקים גוש פרלמנטרי משותף עם הליברלים לא ירד מעל הפרק:

"– – אתמול הודיע יו"ר התנועה מעל במת "היכל התרבות" כי תנועת החרות איננה נסוגה מן ההצעה להקים גוש פרלמנטרי של תנועת-החרות והליברלים בכנסת. אני יודע שלהצעה זו אין מתנגדים במרכז תנועת-החרות, כולל חברי הוועד-הפועל של ה.ע.ל. אם אמנם נצליח – ואני מקווה שנצליח – להגשים זאת, תהיה סיעה בהסתדרות העובדים הכללית – הסיעה הליברלית.

לכן, הבעיה איננה עקרונית, ועל חברי הועידה להשיב על השאלות הבאות: - א. האם ההחלטה להקים סיעה של חברי תנועת-החרות בהסתדרות הכללית, תעזור לתנועת-החרות לשרת את האינטרסים של האומה והמדינה - או תפגע בהם? ב. האם סיעה כזו תגביר את כוח התנועה ותנופתה או תחליש אותה ותסכן את יעודה ועתידה? ג. האם תשרת סיעה כזו את האדם, החבר היחיד בתנועה, שהוא גם חבר בהסתדרות העובדים הכללית?

- - - הויכוח הזה, אם יכול חבר הצה"ר להיות חבר ההסתדרות הכללית, או לא, - הוא ויכוח ישן נושן. עד 1940 לא הסכימה ההסתדרות הציונית החדשה, לקבל החלטה האוסרת על חבריה, בית"רים או צה"רים, להיות חברים בהסתדרות הכללית. להיפך, לפי העובדות הנמצאות ב"ספר העובד הלאומי" מרובות הן הטענות על שהמוסדות העליונים של התנועה בתקופה ההיא הכירו בבית"רים - - - והכירו בזכותם להיות חברים בהסתדרות הכללית, עד שהגיעה שנת 1940."

בשנת 1940 קיבל ועד המורשים של ההסתדרות הציונית החדשה החלטה - לדרישתם של חברי הוועד הפועל - לפיה אין חבר ההסתדרות הכללית יכול להיות חבר הצה"ר. בן-אליעזר הדגיש את המילה "לדרישתם", "ללא דיון" - - - מעין תכתיב. דרישה זו מעולם לא קיבל הארגון הצבאי הלאומי; דרישה זו מעולם לא קיבלה תנועת-החרות, מאז נוסדה."

"- - - אם אנחנו יוצאים מתוך נקודת השקפה שחבר תנועת-החרות רשאי, בזכות ולא בחסד, להיות חבר בהסתדרות הכללית - נשיב קודם-כל מבחינה מוסרית: למי יש זכות מוסרית, כשהוא נותן זכות של הצטרפות, למנוע זכות של התארגנות?

אומרים לי החברים המתנגדים להקמת הסיעה: אנחנו מכירים בעובדה שישנם אלפי חברים של תנועת-החרות בהסתדרות הכללית. נעזוב אותם שם בשקט. איש אינו פוגע בהם. אין טרור נגדם. הם חיים כאילו במחתרת. למה נקים סיעה ונזהה אותם, והם יועמדו בפני קשיים? - - - אבל לא אנחנו באנו לכפר ירוחם; אנשי כפר ירוחם באו אלינו. הם גילו אותנו, את תנועתנו ואת האמת שהיא נושאת. - - - אבל לא זו הבעיה.

היום אנו חיים בתקופה על תעסוקה מלאה, של חוסר ידיים עובדות. אין בעיה של חוסר עבודה, לכן אין הפליות של שלילת לחם, או שלילת הזכות ללחם. אבל מה יהיה במצב של חוסר עבודה? האם תנועת-החרות, אשר מאז 1955 קיבלה כמעט 100 אלף קולות נוספים, רוצה שמאה אלף אלה לא יזדהו יותר עם תנועתם, יסתייגו ממנהיגיה, ואם תהיינה הפליות ירדו למחתרת?

- - - ישנה בעיה של מדיניות חברתית. הנה אנחנו יודעים על ועדי

פעולה, שמכריזים על תכניות כלכליות שונות. אנו יודעים מי מכון את חברי מפא"י; יודעים מי מחליט עבור אנשי מפ"ם. לא הסיעה בהסתדרות היא שמחליטה, אלא מרכז המפלגה. ותנועת-החרות, שיש לה מצביעים-פועלים יותר מאשר לאחדות-עבודה ומפ"ם גם יחד – לא תיקבע להם מדיניות? נשאר אותם בחלל ריק? האם יצטרפו לועדי פעולה, או לא? ישבתו, או לא ישבתו? כך יכולה לנהוג תנועה פוליטית?"

בהמשך דבריו עמד בן-אליעזר על השוני בתנועה הלאומית בין שנות השלושים ובין השנים לאחר קום המדינה. בעבר היתה העליה בית"רית, בעלת הכרה, ונציגי התנועה הלאומית יכלו לחכות לחברים מן הגולה ולכוון אותם להסתדרות העובדים העצמאית שלה. אולם אחרי השואה, אין עוד עליה בית"רית בעלת הכרה:

"מאז קמה המדינה באו למעלה ממיליון אזרחים "שלא ידעו את יוסף", והם באים מן האניה ישר להסתדרות, לשיכון, ללשכת-התעסוקה; תלמידי בתי-ספר באים מן האניה לכל מיני ארגוני-נוער. מי שבדק את התפתחות הבחירות לכנסת בשנים האחרונות יודע שתנועת-החרות אין לה מנגנון, כדי להופיע בכל עיירות הפיתוח, בכל מחנות המעבר של העולים, בכל המושבים החדשים, בפרברים ובשכונות. ויקרה הנס שהבאים לישראל לומדים עם הזמן להכיר את אופיו הפוליטי והאידיאולוגי של העם, על כל צבעי הקשת שלו. מתחילים ללמוד על הארגון הצבאי הלאומי, על ז'בוטינסקי, על התנועה הלאומית הגדולה, והם מוצאים אותנו. האם יש מקום לומר להם: תבואו אלינו, אבל בתנאי שתעזבו את ההסתדרות הכללית? בבחירות הצביעו עבורנו בין 20 ל-30 אלף חיילים. אינני יודע אם הם חברים בהסתדרות הכללית, אבל אני יודע שהם אינם חברים בהסתדרות העובדים הלאומית.

– – – בדרך כלל מתקיימות בחירות, קודם להסתדרות הכללית, ואחרי-כן לעיריות ולמועצות המקומיות, ואחרי-כן לכנסת. – – – אנחנו בעצם מאפשרים לחברינו ואוהדינו להצביע עבור תנועה אחרת, לא תנועת-החרות. – – – לו היתה התנועה שלנו מוציאה את המסקנה והיתה מטילה על חבריה לפעול למענה גם בהסתדרות הכללית, גם בעיריות וגם בכנסת, אין כל ספק בלבי שמעמדנו בעם היה הרבה יותר חזק משהוא כיום.

– – – קם בישראל עם חדש, קמה תנועה חדשה. היא חייבת להקים עסקנים חדשים, והיא איננה יכולה לחיות רק עם סיעה בכנסת. אם היא רוצה למלא את יעודה, אם היא רוצה להיות גדולה, עליה לחנך ולהקים דור של עסקנים בבתי-חרושת ובמועצות-פועלים, בקואופרטיבים ובמושבים, שישאו את שמה של תנועת-החרות בגאון ובגאווה – – –

היום אין ההסתדרות הכללית כפי שהיתה. היא מלאה מרירות. בעבר אי־אפשר היה להקים ועדי־עובדים. היום קמים ועדי־עובדים. ואני שואל, מרירות זו לאיזה כיוון תופנה? למק"י, למפ"ס, לאחדות־עבודה, לליברלים – או לתנועת־החרות?

– – – מפא"י לא היתה שלטת במדינה כפי שהיא שולטת, לולא שלטה בהסתדרות הכללית. הרוב שלה ידוע. קיים הסיכוי הרציני, המוחשי ביותר, להוריד אותה מרוב זה, ואז יהיו פני הדברים אחרים לגמרי – – – אם אני יוצא מתוך מסקנה שעלידי צעד זה יש כל הסיכוי לחזק את תנועת־החרות, הרי המסקנה ברורה. תנועת החרות גדולה יותר, חזקה יותר, תשרת את האומה בצורה טובה יותר – – – אין לתנועת החרות שאיפה לקואליציה עם מפא"י, אלא שאיפתה היא להחליף את מפא"י בשלטון. – – – כדי לשרת את האומה אנו חייבים להגיע לידי כך שאמצעי הביצוע יהיו בידינו. איך נגיע לאמצעי הביצוע, אם לא עלידי כך שהעם יקרא לנו להרכיב ממשלה עם כוחות נוספים? איך נוכל לעשות זאת, אם לא נסתמך על המונים, אם לא נרכוש את לבם? והיכן הם ההמונים הללו? – לצערי הרב, מן האניה להסתדרות.

בבחירות לכנסת הרביעית, וגם בבחירות לכנסת החמישית, כשראו נציגי מפא"י ודובריהם שתנועת־החרות עולה, ויש לה סיכוי להגביר כוח, הם החלו לאיים שאם תנועת־החרות תגיע לשלטון, מפא"י תוריד אותה מייד בכוח שיש לה בהסתדרות. – – – האם רוצים אתם שממשלה אשר תרכיב אותה תנועת־החרות תעמוד במלחמה עם מוסד כמו ההסתדרות הכללית, או מה שקרוי "ציבור הפועלים" – או שאתם רוצים כי בתוך הציבור הזה תהיה הערובה להגן על התנועה בבוא היום? סיעת חרות בתוך ההסתדרות הכללית היא שתמנע כל נסיון בלתי דמוקרטי לפגוע בממשלה שנבחרה באורח דמוקרטי.

ובאשר לדגל האדום – – – תנועת־החרות תרמה תרומה גדולה, אולי מכרעת, כדי שהדגל האדום לא יתנופף עוד מעל בתי־ספר, מעל לשכות תעסוקה, מעל מוסדות ציבוריים שמעליהם היינו רגילים לראות את הדגלים האלה. יש ולא רואים עוד את הדגלים האלה במושבים. ישנם אפילו קיבוצים שאינם מניפים עוד את הדגלים האלה. אין שום כוח אשר יכול להכריח את סיעת תכלת־לבן בהסתדרות להכיר בדגל האדום – – –

ולבסוף – העיתוי: אם הועידה תחליט בשלילה, הרי היא דוחה את ההחלטה לפחות ב־6 – 9 שנים. תוך תקופה זו יגיעו לארץ עוד מאות אלפי יהודים, ותנועת־החרות תצטרך לחכות עד שיגלו אותה. לא יהיו נציגים בבתי־החרושת ובמושבים. לכן אומר אני לאלה המזהירים אותנו שיהיה קשה: אם עומדת בפני הבחירה בין שאננות, שקט, הסכם לדו־קיום בין

ההסתדרות הכללית ובין ה.ע.ל., או הקמת סיעה שתביא אי־שקט, תביא למלחמה בין תכלת־לבן ואדום – אני בוחר בברירה השניה.”

נאום התשובה של אליעזר שוסטק

מתח רב שרר באולם הועידה כאשר עלה שוסטק להשיב לנאומו של בן־אליעזר. אותה שעה עוד האמינו רבים כי רוב צירי הועידה עומדים מאחורי דוברת של הסתדרות העובדים הלאומית:

לא אבסס את נימוקי על האינטרסים של הסתדרות העובדים הלאומית, אלא על נזק ואינטרס של התנועה. כל תורתו וכל לידתו של הרעיון הזה הוא בטעות, טעות מבחינת הזמן, טעות מבחינת הצורה וטעות מבחינת המהות והתוכן.

היה זה בערב ראש השנה אשתקד, כשקרא לי יו”ר התנועה ואמר לי שהוא הגיע למסקנה כי זהו הזמן להקים סיעה של חברי תנועת־החרות בהסתדרות, ולהשתתף בוועידה של ההסתדרות. כאשר שאלתי מה יום מיומנים, הוא ענה לי תשובה, לפיה ראה יו”ר התנועה את המועד כמתאים להקמת הסיעה, מפני שבאותו זמן היו המפלגות מאוחדות במעין “מועדון” נגד מפא”י, שהתקשתה להקים קואליציה. השיבותי שאינני מאמין בדבר הזה. אמר לי יו”ר התנועה: האם אתה מתאר לך שאני אהיה בהסתדרות ואתה לא? עניתי: כן, אני מתאר לי זאת, אם אתה מאמין בזה. אני אינני מאמין. גם ב־1959, בזמן שלתנועה היה בטחון, ובטחון מבוסס, שמפא”י נופלת ויורדת משלטונה, אמר לי גם אז יו”ר התנועה באחת השיחות הפרטיות בכנסת, שאם נצליח בבחירות לכנסת ומפא”י תובס במדינה, יחשוב גם על פעולה בתוך “ההסתדרות הכללית”, “ועוד נדבר על זה אחרי הבחירות” – אמר אז.

בינתיים קרו במדינה שני הדברים – בחירות 1959 לא הורידו את מפא”י, אלא העלו אותה. המועדונים התפרקו ומפא”י הרכיבה את הממשלה. וכך עבר הזמן ובטל גם קורבנו. עד שביום בהיר אחד נודע לנו שיו”ר ההנהלה הביא את הענין הזה ישר להנהלת התנועה והנהלת התנועה החליטה לארגן את הסיעה. אחרי שהנהלת התנועה החליטה, לא נשאר אלא להביא את העניין לאישור המרכז. מבחינת הצורה היה זה מוזר. הרי יו”ר התנועה לא דיבר אך ורק על החברים שנמצאים כבר ב”הסתדרות”, הוא דיבר אתי כמזכיר הסתדרות העובדים הלאומית, כדי שכולנו, בנערינו ובזקנינו נלך לשם להקים סיעה. והיה זה מוזר בתכלית שיו”ר ההנהלה, במקום לטרוח הרבה, לעמול הרבה לשכנע אותנו, או לערוך משאל או לקיים ועידה, או

כל צורה אחרת שבה יוכלו העובדים גם הם להחליט לכאן או לכאן – במקום כל אלה, הובא הענין ישר להנהלה, בלי לטרוח כלל לשכנע את צבור העובדים. תוצאות ההחלטה של המרכז ידועות. עכשיו אנחנו עומדים לפני דיון זה גם בוועידה.

מה שהציע אריה בן-אליעזר איננה הצעה פשוטה כל עיקר. הנהלת התנועה החליטה שעל חבריה העובדים להשתייך להסתדרות העובדים הכללית, היא מכירה במרותה של ההסתדרות הכללית; היא מכירה במעמדה של ההסתדרות הכללית; היא מכירה ביסודותיה של ההסתדרות הכללית ובתפקידה הפוליטי, החברתי והמעמדי ומצווה על חבריה להשתייך להסתדרות הכללית. מה שלא יהיה גורלם בענין זה, התנועה תעמוד מאחוריהם.

ציטט א. בן-אליעזר מ"ספר העובד הלאומי". וכי מעולם הכחשנו שבקשיים רבים קמה הסתדרות העובדים הלאומית וארגון עובדי הצה"ר ובית"ר? האם זה היה כל כך קל בשביל רוב ניכר של התנועה להחליט על הקמת ארגון נפרד? הוא יכול היה לצטט עוד חלקים מהספר. הוא יכול היה לצטט גם את הפנייה של ראש בית"ר אז, אשר פנה ל"הסתדרות" כראש בית"ר וראש האקסקוטיבה העולמית, וקבע כי על פי מהותה צריכה ההסתדרות הכללית להיות ארגון מקצועי טהור, ז"א – ארגון עובדים הקיים לשם הגנת האינטרסים של העובדים, בלי כל מגמה מפלגתית. היא צריכה להיות ארגון של כל פועל עברי, תהיינה דעותיו בגדר ההשקפה הציונית אשר תהיינה. "אם כי איננו מסכימים לדעה שריבוי הסתדרויות עובדים במדינה אחת, הוא סכנה כביכול למשק הציבורי, בכל זאת מעדיפים גם אנחנו שתהיה בא"י הסתדרות מקצועית אחת של כל העובדים העבריים" – כתבה אז האקסקוטיבה העולמית. עוד נכתב אז: "אנו נחשוב את דבר יצירת הסתדרות עובדים שניה כבלתי אפשרית וכבלתי רצויה".

כלום אנו מתביישים בכך? כלום בשמחה הקמנו ארגון עובדים מתחרה, נפרד? אני יכול להביא עוד ציטטות. אני יכול להביא ציטטות מוועידה של הסתדרות עובדים לאומית בעכו, בתוך תנועת החרות, בנוכחות יו"ר תנועת החרות, כשנאמרו הדברים מעל במת הוועידה, על דעת חברי הסתדרות העובדים הלאומית. גם אז אמרנו: "אני מצהיר גם כיום שאם תיהפך הסתדרות העובדים הכללית להסתדרות מקצועית, כזאת המתוארת בפניית האקסקוטיבה העולמית של ברית הצה"ר – הסתדרות ללא הפליות, ללא קיפוחים – תהיה הסתדרות העובדים הלאומית הראשונה שתושיט יד להקמת אחדות הפועלים במדינתנו, לתועלת המדינה, לכבוד האומה ולתועלת הפועל והמשק גם יחד".

אנו אמרנו זאת אז. אולם האם זו הצעת ההנהלה של תנועת החרות

כיום? הצעת ההנהלה היא מוזרה, היא לא באה כלל מתוך ציבור הפועלים, אלא שההנהגה הפוליטית התכנסה והחליטה שהיא תארגן גם בהסתדרות הכללית את חבריה. כאילו זה קו בהנהגה, להקים תאים פוליטיים בהתאחדות בעלי-התעשייה, בהסתדרות העובדים, בהתאחדות בעלי-מלאכה; כאילו החליטה ההנהגה להקים תאים פוליטיים בכל הארגונים, ועתה הגיע גם תורה של ההסתדרות הכללית. והסתדרות העובדים הלאומיים? על כך השיב בן-אליעזר: אין אנו מציעים שה.ע.ל. תצטרף ל"כללית". לא, זו צריכה להישאר בחוץ. ההנהגה הפוליטית של תנועת החרות אשר במצעים שלה, בחוקה שלה, בעקרונותיה ותעמולתה דוגלת באיגוד מקצועי החייב להיות לא פוליטי, ההנהגה הזאת התכנסה והחליטה להקים סיעה פוליטית בתוך האיגוד המקצועי. מי מבין את הדבר הזה?

מחיתי כף לכל דברי אריה בן-אליעזר כאשר הוא דיבר על נכונות חברינו להילחם ולהיאבק בתוך ההסתדרות, אבל אינני מאמין בזה. כל אותם החברים שרוצים באמת להאבק בהסתדרות משתתפים פה בוועידה. ראיתי אותם לא בוועידה אחת ולא במועצה אחת. הם יילחמו. ואין ויכוח על נכונות למאבק. הויכוח הוא על הטריטוריה שאליה הולכים למלחמה. ישנן טריטוריות בעולם שאפילו כובשים גדולים שיכלו לכבוש את כל אירופה נכשלו שם. אני מתכוון לכבוש כמו נפוליאון. הוא ניסה, אבל הלך חזרה בריסוק אברים. אני טוען, כי בטריטוריה הזאת, ב"הסתדרות" – התנועה עם דיגלה, עם עקרונותיה – היא מוכרחה להיכשל. ואוכיח זאת.

קודם כל, ה"הסתדרות" איננה המדינה. למדינה אין עקרונות, אין אידיאולוגיה. המדינה היא מסגרת טריטוריאלית. אתה צריך רק להכיר במדינה, בעצם קיומה, ואתה נלחם ונאבק בה בכל הכח שיש לך. לא כן "ההסתדרות הכללית", שיש לה עקרונות, ואפשר להתנגד להם. ואם אתה אומר מלכתחילה שאתה כופר בעיקר, אתה כופר בעצם יסודותיה, אתה כופר בשיטת חברת העובדים, אתה כופר בסוציאליזם, אתה כופר בחינוך לסוציאליזם, – אתה כופר בכל מה שמהווה את התוכן של הגוף הזה, כיצד יכול אתה להיכנס פנימה ולהיאבק על דיעותיך מבפנים? המקום הזה איננו שלך. מלכתחילה אתה נטע זר בו. יכול אתה להילחם בו מבחוץ, בכנסת. אבל אין אתה יכול לבוא לגוף פוליטי ולהגיד: אני רוצה להקים בתוכי גוף פוליטי שני. תנועת-החרות איננה מפ"ם, או אחדות העבודה, ואפילו לא הליברלים. הליברלים מכירים בכל עקרונות חברת העובדים. תנועת העבודה הליברלית בכל מצעיה היא בעד משק פועלים ובעד חברת עובדים. אבל היא אומרת כי לפועלים צריך להיות חלק ברווחים, שותפות בהנהלות. אבל אנחנו כופרים בעיקר. כאשר כופרים בעיקר אינך יכול להצטרף לגוף שאתה כופר בו. דומה הדבר כאילו תנועת-החרות תכנס

למפא"י ותקים גוף של חרות בתוך מפא"י. ובצדק שואלים רבים: מה לחרות ב"הסתדרות"? הרי אנו כופרים בעיקר!

אם אנחנו רוצים להכשיל הצעה של מפא"י בכנסת, אנחנו מתלכדים גם עם מפ"ם בכל מיני ענינים. אבל איך יכולים אנו לצפות בהסתדרות הכללית לתמיכה של מפ"ם ושל אחדות העבודה, או אפילו של הליברלים? אומרים: "אנחנו רוצים להיכנס בשביל לשנות, להילחם על שינוי ההסתדרות". מה פרוש "שינוי ההסתדרות"? שהיא לא תהיה פוליטית? להפריד את המפרנס מהשליט? לבטל את חברת העובדים? להוציא שרותים ממלכתיים ממסגרת ה"הסתדרות" למסגרת המדינה? זאת הרי אנחנו רוצים ב"הסתדרות". כלום מפ"ם ואחדות העבודה יעזרו לנו להוציא את הנשמה של ה"הסתדרות"? האם זו הכנסת שאפשר להכשיל בה איזו הצעה? ואם נוריד את הרוב של מפא"י, כלום נוכל לקחת את השלטון, בעזרת מפ"ם ואחדות העבודה? הלא הם יותר קיצוניים ממפא"י בשאלות ההסתדרות? על מה אנחנו בונים? אם נוריד את הרוב האחוזי, שאני לא מאמין בזה, נשנה את תוכן ה"הסתדרות", את מהות ה"הסתדרות", ונעשה אותה אחרת? אני אומר להיפך – הם כולם יתלכדו נגדנו. בכנסת אפשר ליצור פרוגרמות מינימום. בהסתדרות הם מוכרחים להתלכד, כי אנחנו באים לרוקן את נשמתם.

עכשיו, אומרת ההנהלה, נבוא לשם ונקים סיעה. במה תבוא לשם ההנהגה? מה היא תהיה, פחות קיצונית או יותר קיצונית ממפא"י ביחסי עבודה? מה יש לתנועה להגיד בשטח זה לפועלים? האם יש לתנועה עמדה כל כך פשוטה וברורה בענייני עובדים? זכור לי כי בדיון של המרכז על הסיעה, עמדו המחייבים וטענו: הסתדרות העובדים הלאומית אינה מצליחה, הסתדרות העובדים הלאומית איננה אלטרנטיבה ל"הסתדרות הכללית", כאילו התנועה היא כבר עתה אלטרנטיבה למפא"י. – – – עוד טענו: הנה היו מערכות של פועלים, ועדי פועלים – וקולה של הסתדרות העובדים הלאומית לא נשמע. שמענו את הבקורת. נאבקנו ואמרנו שבועדי הפעולה אנחנו שותפים. גם השתתפנו פה ושם בפעולות. החלטנו והכרזנו כי השתתפנו במערכה הזאת. עד כמה שהיתה מוצלחת או לא, זה ענין אחר. השתתפנו, נלחמנו, רצינו שהפועלים יפגינו נגד הקפאת השכר.

אין עמדת התנועה פשוטה כלל, ואין היא יודעת בדיוק מה שהיא רוצה, אם להיאבק במשטר מפא"י או לתת לפועלים להשלים עם המשטר.

סיעה אינה מגינה על הפרט. אי אפשר להגיד פה: תהיה לנו סיעה, תהיה לנו כתובת ואנחנו נגן. אפילו בכנסת קשה להגן על האזרח הפרטי, כאשר קיימת בה סיעה. אולם אין הדבר דומה לסיעה ב"הסתדרות". המנגנון של

ההסתדרות הכללית הוא כיום 18 אלף איש, פרט למנגנון חברת העובדים. בכל המנגנון הגדול הזה אין לאחדות העבודה, לא למפ"ם ולא לליברלים יחד אפילו 500 אנשים. והרי הם צמחו עם ה"הסתדרות" והם גדלו בה, ויכלו להיות במנגנון באופן טבעי. אולם במנגנון ה"הסתדרות" שולטת מפא"י. כאן מנגנון מפלגתי, ונציג הסיעה איננו יכול לבוא אל הפקיד ולתת לו הוראות. הוא מקבל הוראות ממזכירות מפא"י כיצד לנהל את ההסתדרות. אחרת מסלקים אותו.

נשאלה השאלה: כיצד תגן סיעת התנועה על הפרט? הרי היא משלה את החברים כאשר היא מבטיחה שתגן עליהם. עם נותן העבודה לא יוכל נציג הסיעה לדבר, מפני שהוא לא במנגנון של ה"הסתדרות". וכאשר יבואו חברים לבקש עזרת הסיעה, יקבלו תשובה שהיא מוכרת לנו: כסף אין לנו, אנחנו תנועה דלה, לכן אין לנו אפשרות להקים מנגנון, לכן איננו יכולים לעזור לך...

בן-אלעזר הזכיר שקבוצות הכדורגל של בית"ר הם חברי ה"הסתדרות". ישנו סיפור על ויכוח בין קוזק לבין אשה. הקוזק מוכיח לאשה שהוא הכל יכול, הוא הלוחם, הוא המגן, הוא המציל ולכן מגיע לו הכל, גם המקום ברכבת. והאשה מתגוננת ומסבירה לו, ללא תועלת, עד שהיא אומרת: אתה צודק, אתה מגן ואתה המציל ואתה הקוזק. אבל אילולא אני האשה אתה לא היית בכלל קוזק! ואם יש לנו כיום כדורגל, הרי לולא קופת-חולים שלנו בסניפים, לא היה שם כדורגל.

במשאומתן עם הציונים הכלליים לא האמנתי. התנגדתי לו. אבל אמרתי: הסתדרות העובדים הלאומית לא תכשיל את המו"מ. ידענו כי אם התנועה מתאחדת, למען מטרה עליונה, למען שינוי המשטר, צריכים לוותר על מסגרת הסתדרותנו. ואני מוכן לחזור על דברים אלה גם עכשו. גם היום היינו מוכנים לדון בזה. אבל הצעתנו לליברלים היא לפי שעה בגדר חלום. להצעתנו על הקמת גוש פרלמנטרי מאוחד הם השיבו שאי אפשר לטשטש את ההבדלים בינינו. לא ענייני העובדים הם שקובעים את ההבדלים. אז בשביל איזה אינטרס אנחנו צריכים לריב בינינו, על ביצה שלא נולדה, על ביצה שלא תיוולד? על מה אנחנו צריכים לוותר? עוד לפני קום הסיעה מפעפעת השנאה הפנימית!

ופה אני מוכרח להגיד לכם: אי אפשר לקיים סיעה ב"הסתדרות" ולהשאיר את הסתדרות העובדים הלאומית בחוץ. אי אפשר. שניהם לא יתקיימו! שניהם לא יצליחו! התנועה לא תצליח! הנה גם היום אין אהבה רבה שרויה בינינו. איך אומר הכתוב: כמים הפנים לפנים, כן לב האדם לאדם.

ואני אומר את הדברים האלה לחברי התנועה שהם חברי "ההסתדרות

הכללית". אין אנו מתעלמים כלל מן הבעיות הקשות שלכם. לפני שנתיים-שלוש תבעה מאתנו התנועה לכסות את הארץ בסניפים, ללכת למקומות שבהם קיימים סניפים של תנועת החרות, אבל אין להם קופת חולים שלנו. הלכנו. אני מוכן להודות שלא בכל הסניפים הצלחנו ולא לכל הסניפים הלכנו. אבל על זה חייבת התנועה כולה לדון אתנו יחד. אי אפשר להגיד לנו: אתם תפתרו את הבעיה הזאת. עלינו לפעול יחד. בישובים העירוניים, במושבות הגדולות שהם 92% של המצביעים שלנו אנחנו קיימים עם הכלים שלנו, משרתים את התנועה. — — — אבל קיימת בעיה במקומות שעדיין לא הגענו אליהם. אנחנו חברי תנועה אחת, אם יש אפשרות לעזור — נעזור. אבל ענין זה של הסיעה — איננה העזרה הדרושה והיעילה.

אל תזלזלו בהסתדרות העובדים הלאומית. קשה מאד היה לי הויכוח במרכז, ואני כיוונתי את דברי לאדם אחד. ליו"ר התנועה. לא שאני חס וחלילה מזלזל ביתר החברים, אלא מפני שהוא הביא את ההצעה והוא מאמין בדבר הזה. ועשיתי כל מה שיש בידי אדם ושכלו כדי לשכנע אותו שהרעיון הזה איננו חיובי לתנועה. — — —

כאשר החסידות קמה בעולם והיא ידעה שהיא צודקת, היא לא פחדה משום כח של ה"מתנגדים", היא פחדה רק מאדם אחד — מהגאון מוילנה. ידעו שאם הם ישכנעו את הגאון, לא יהיה חרם על החסידות. אבל הם לא הצליחו, וקמה מחלוקת שהתנקמה בעם ישראל, עם מלשינות, עם מאסרים. הנה, מעל הבמה הזו אני פונה לגדול התנועה שלנו — אל תביא את הענין לידי הכרעה אפילו אם אנחנו רוב!"

נאום הסיכום של מנחם בגין

במשך יום ה־22 בינואר נמשך הדיון על נושא הסיעה, תוך מתח גובר והולך לקראת ההצבעה המכרעת. בשיבת הערב עלה מנחם בגין לסכם את הדיון, בנאום שנמשך כשלוש שעות. את כל כושרו הריטורי ואת כל סמכותו המוסרית הניח על כף המאזנים, כשהוא לא חוסך את עקיצותיו החוזרות מהנהגת הסתדרות העובדים הלאומית. הוא הופיע כאב מגן על חברי ההסתדרות הכללית שהצטרפו לתנועת החרות; הוא שיבח את עמידתם של חברי ה.ע.ל. בעבר הרחוק, אולם לעג לאלה שדרשו "לדרוך במקום".

בראשית דבריו הגיש בפני הועידה את "הצעתי הבאה":

"הועידה מטילה על המרכז לנקוט בצעדים הדרושים למען תוקם סיעת

עובדים בתוך הסתדרות העובדים הכללית מקרב חבריה שהם חברי תנועת החרות".

לאחר מכן עבר לנמק: "מדוע יכולים אנחנו להקים סיעת עובדים כזו, ומדוע צריכים אנחנו להקים אותה".

"כשאנחנו, תנועת החרות, ניהלנו משאומתן עם מפלגת הציונים הכלליים לשעבר, כדי לברר אפשרות של איחוד שתי המפלגות, סבר שוסטק שקיומה העצמאי של ה.ע.ל. עלול להיות מכשול להשלמת המשאומתן בחיוב. ובתוקף תפקידו כמזכיר הכללי של הסתדרות העובדים שלנו, כינס את הועד הפועל שלה והם החליטו להודיע בפומבי שהם מוכנים לפתוח במשאומתן עם המזכיר הכללי של הסתדרות העובדים הכללית כדי לברר את בעיית הצטרפותה של ה.ע.ל. – בדר, בן-אלעזר ואני ניהלנו את המו"מ עם הציונים הכלליים, והם שאלו אותנו: נניח שאנחנו מתאחדים, מה יהיה עם הסתדרות העובדים הלאומית?"

לדבריו לחצו הציונים הכלליים ודרשו תשובה על השאלה, אולם, השיבונו בכל המשאומתן ש-ה.ע.ל. היא מוסד אוטונומי ואנחנו לא יכולים, או לא רוצים, להכתיב לה". אבל אנשי הועד הפועל לא הודיעו להנהלת התנועה דבר על נכונותם להצטרף להסתדרות הכללית.

"לפי הכרתי, אנחנו יכולים להקים סיעת עובד לאומי, תכלת-לבן, בתוך ההסתדרות הכללית, מפני שחלו שני שינויים יסודיים. שינוי מצד ההסתדרות הכללית, ושינוי מצידנו.

הסתדרות העובדים הכללית של הימים ההם היתה מונוליט, מבחינת ההרכב האנושי שלה, כלפי תנועת ז'בוטינסקי. בזה נוכח ראש בית"ר באחד הימים. עד אז אמר: ננסה, נסיף לנסות, ונשב בפנים ונעמוד על זכויותינו, ולעולם לא נרכין ראש. משנוכח לדעת שאין אל מי לדבר, שמבחינת ההרכב האנושי, ההסתדרות בתור שכזו, כולה אזניים אטומות, עינים אדומות, כולה "שביעי של פסח" מן הראשון בה ועד האחרון בה, שאין תקווה, אין סיכוי, אין שומע – אז הוא אמר: נקים ארגון עובדים משלנו. כזאת היתה ההסתדרות הכללית אז, ועד קום המדינה.

כיום שונה לחלוטין ההרכב האנושי בהסתדרות הכללית. רוב חבריה אין לו מושג על מרכסיזם. לא רק שהוא לא למד אותו, הוא אינו רוצה בו. הרוב המכריע הם אנשים פשוטים, כמונו כולנו, הם באו ארצה ורשמו אותם בהסתדרות. האם הם היו סוציאליסטים בטוניס, במרוקו, באלג'יר? אלה מאות אלפים. מה חטאו אנשים אלה, מבחינתנו? הכניסו אותם להסתדרות. הם שם. אין להם רשימה של תנועת החרות – והם מצביעים כפי שמצביעים – – –

והדגל האדום? הלנו צריך להסביר מהו הדגל האדום? אבל אתם יודעים

את ההבדל. פעם היה להם הדגל האדום בלב; היום הוא מתנוסס רק מעל הבנין. זהו ההבדל. כל עוד ההסתדרות הכללית היתה מורכבת כולה מאנשים שהדגל האדום היה בלבם – לא יכולנו, גם לא היינו צריכים להיות בה. אך באין הדגל האדום בלב, בלבם של רבבות ומאות אלפים – הרי אם אנחנו לא שם, אנו מפקירים אותם לדגל האדום!

– – – השינוי השני בא מצידנו. נכון אמר אחד החברים כי בימים עברו, בשנות השלושים, אפילו בשנות הארבעים הראשונות, אם מישוהו מחברינו הצטרף להסתדרות הכללית, היה ידוע: הוא כבר איננו יכול. תש כוח סבלו. הוא מבקש פרנסה. – – – אך היום, האם מי שמצטרף להסתדרות הכללית – או נמצא בה – הוא נשבר? עזב אותנו לאנחות? היום יש לנו חברים מן הנאמנים ביותר, מן המסורים ביותר – והם חברי ההסתדרות הכללית."

בגין סיפר על שנות המחתרת, בהן הצטרפו לוחמי-חרות להסתדרות הכללית, לעתים – כדי להבטיח את חרותם האישית, מפני שפינקס ההסתדרות הכללית יכול היה לשמש מעין כיסוי בפני המשטרה הבריטית. כך קרה הדבר, שעם קום המדינה נמצאו לוחמי מחתרת בתוך ההסתדרות הכללית. "הנאמר להם, תעזבו מייד, אחרת לא נקבל אתכם לתנועת-החרות? למי יכולנו לומר, תעזבו וניתן לכם פרנסה? היש לנו אפשרות לתת להם פרנסה? – – – ומלבדם, מה חטאו רבבות אנשים שבאו מאירופה ואפריקה, והם מוכנים לשמוע אותנו? האם אנו צריכים להרחיקם?"

בגין עמד על הצלחתה של התנועה לשבור את מחסום הפחד בקרב העולים החדשים:

"אנו שוברים אותו באופן שיטתי מאז 1955 – – – ישנם ידידים שלנו, שאינם מפחדים עוד מפני המנגנון האדיר של מפא"י, סולל-בונה והמשביר-המרכזי". הדרך לשבור כליל את הפחד מפני מנגנון מפא"י היא – הקמת סיעה של תנועת-החרות בתוך ההסתדרות הכללית. "אנחנו נניף שם את הדגל שלנו, לעיני כל. חברינו יישבו במועצות המקומיות – – – תהיינה בחירות, אנחנו נשתתף בהן, ננהל תעמולה למען דגלנו, למען תנועתנו בגלוי, ותהיה ועידה של הסתדרות העובדים הכללית ואנחנו נשתתף בוועידה ושם נשמיע דברנו" – זהו המכשיר לשבירת הפחד."

בגין הזכיר את קריאתו של ראש בית"ר "כן, לשבור", אבל ראש בית"ר לא התכוון לשבור את הסתדרות העובדים הכללית כארגון מקצועי, אלא לשבור את המונופולין של הסתדרות זו במתן עבודה.

באשר לשאלת האוטונומיה של ה.ע.ל. – היא אמנם אוטונומית, אך לא עצמאית. ואם עולה על הפרק בעיה של תוספת יוקר, יש להתייעץ עם התנועה

המדינית לפני שההסתדרות המקצועית מקבלת החלטות, כי "מדיניות השכר היא חלק בלתי נפרד של מדיניות הכלכלה – בשביל זה יש תנועה מדינית בישראל ששמה תנועת-החרות, ולא איגוד מקצועי ששמו הסתדרות העובדים הלאומית. להתייעץ יחד, כן; לשמוע דעה, לקבל, לדחות – אך לא עובדות קיימות". אמרו כי גם אם תקום סיעה בהסתדרות הכללית, היא לא תוריד את מפא"י מן הרוב שלה שם.

"אין שום בטחון שנעביר את מפא"י מן הרוב המוחלט. יש סיכוי מסויים. לוותר על סיכוי זה? – – – יש שם סיעת עובדים של המפלגה הליברלית. למעשה בפעם הראשונה יש בהסתדרות העובדים הכללית סיעה לא-סוציאליסטית. העובד הציוני. בשנות השלושים, מה הוא היה? היום, העובדים הליברליים מונים רבבות קולות. הם לא סוציאליסטים. לו לנו היתה סיעת עובדים ולו אפשר היה ללכת ברשימה משותפת של שתי הסיעות האלה, והיא היתה מקבלת שמונים, אולי מאה אלף קולות – זה הסיכוי – הן זו היתה הפגנה אדירה, גם כלפי חוץ וגם כלפי פנים, שהסוציאליזם המרכסיסטי בישראל הוא בכיוון מטה, והדגל האדום – מטה, מטה! אבל אנחנו עומדים מן הצד. מידי בחירות בבחירות מקבלת מפא"י את הרוב המוחלט שלה.

– – – מדוע עלינו לתת מתנה כזאת למפא"י? עכשו תבינו מדוע היא כל כך מתנגדת. למה היא מקווה שיהיה בועידה רוב נגד הקמת הסיעה. למה היא חרדה פן יהיה רוב בעד".

הרוצה בועידה שאלה: ואולי, מר בגין, אתה טועה? – על כך ענה בגין בהתרגשות מלהיבה, על דרכו בהנהגה, מימי המאבק בבריטים, דרך ימי המשבר בתנועה, כאשר ירדה ל-8 מנדטים בכנסת, ועד פריחתה המחודשת: "אנחנו נישא את דבר החרות בישראל. אמנם מאמין אני באמונה שלמה שעוד בשנות השישים נרכיב ממשלה בישראל. אבל אל תדרשו לפרוע את השטר בשנת 1970. אחד הצעדים למען קידום הענין הזה, זו ההצעה שהיה לי הכבוד להציע לפניכם".

כאשר תנועת החרות בעבר עמדה על פרשת דרכים – "מי צדק? מותר לי לומר בענין זה, צדקתי". ובגין ביקש גם הפעם להעניק לו אמון:

"קבלו או דחו, גרשוני או קללוני – אני עומד לפניכם, אח ורע וידיד; עברנו יחד מערכות רבות בתולדות עמנו, והערב הזה אני אומר לכם בכל הכרתי, בכל לבי, בכל אמונתי: הדבר הזה שאני הצעתי לכם דרוש, דרוש לתנועת ז'בוטינסקי, דרוש לנצחוננו של רעיון ז'בוטינסקי, דרוש להתפשטות, דרוש להתקדמות.

עתה תצביעו. אם יהיה רוב נגד הצעתי, ארכיך את ראשי בפני הרוב הזה ואקבל את הדין, ואם יהיה רוב בעד הצעתי, אדרוש מכל ידידי ורעי

השוללים, לקום ולומר: אנחנו מרכינים את ראשו בפני הרוב הזה, ומקבלים את הדין”.

תהיה הצבעה, ותהיה הכרעה כאשר תהיה, בכל מקרה יקבלו הצדדים את ההכרעה בשיר – “הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד”. “אם ההחלטה תהיה לשלילת הצעתו – אני אהיה הראשון שאפתח בשיר”.

הצבעה דרמטית

מנחם בגין הניח על כף המאזנים את כל כובד משקלו כדי להשפיע על צירי הועידה ולשכנעם בצדקת ההצעה של הנהלת התנועה. המערכה למעשה הוכרעה עוד לפני ההצבעה, הן מפני שמארגני הועידה דאגו מראש להרכב רצוי להם של צירי הועידה, והן מפני שרבים מן המהססים נטו לקבל את עמדתו של יו”ר התנועה. הם רחשו אמון בלתי מעורער בשיקוליו ובהכרעתו. בין המהססים היו וותיקי התנועה, נאמני הסתדרות העובדים הלאומית, שהועמדו בפני דילמה קשה. הם אהבו את הסתדרותם, אך הם אהבו גם את מנהיג התנועה. ההכרעה בין השנים היתה קשה; היא היתה יכולה להיות קשה יותר, אילו ההצבעה היתה גלויה. לכן הציעו נציגי הנהלת התנועה לקיים הצבעה חשאית.

ההצבעה היתה דרמטית. שם אחר שם נקראו צירי הועידה אל במת הנשיאות והטילו את פתק־ההכרעה לקלפי. המתח באולם בית־ז’בוטינסקי היה רב, ובמתח ניתן היה לחוש כי עוד לפני ההצבעה; לפני שהויכוח בין שני חלקי התנועה הוכרע – נתפלג המחנה. ומה שרחש במשך חדשים ושנים מתחת לפני השטח, צף ועלה עתה במלוא חומרתו. כל הטינה, כל ההשמצות, כל הרכילות שהפיצו יריבי ה.ע.ל. במשך שנים בתוך התנועה הלאומית, מצאו עתה פורקן, במאמץ לשכנע את המהססים הרבים שעוד היו בוועידה.

הקולות נספרו. 324 קולות תמכו בהצעת הנהלת התנועה; 257 התנגדו להצעה; 12 קולות נפסלו. תוצאות ההצבעה הפתיעו גם את צמרת תנועת־החרות וגם את הנהגת ה.ע.ל., שהרי יום לפני כן, בהצבעה על הרכב נשיאות הועידה, היו שתי הצעות, האחת של תומכי ה.ע.ל. והשניה – של תומכי הנהגת התנועה. בהצבעה זכתה הצעת תומכי ה.ע.ל. לרוב בולט. עתה התהפכה הקערה, ולא על חודו של קול. ברור היה כי ההכרעה נפלה, תודות להופעתו המרשימה של מנחם בגין ערב ההצבעה.

אחרי ההצבעה עלה שוסטק לבמת הנשיאות והשמיע דבריו:

“אינני צריך להסתיר את העובדה שתוצאות ההצבעה מהוות הפתעה גדולה בשבילי. אני חושב שגם הרוב יכול לטעות, אבל הרוב החליט לאחר

מערכה חשובה, כבדה, גדולה בתוכן, ברוח ובנפש.

המרכז שייבחר קיבל מנדט מהועידה לדאוג לארגון חברי התנועה בתוך ההסתדרות הכללית. אני מאחל לתנועה שתצליח בדרך זו, שבודאי לא תהיה סוגה בשושנים. כולנו נתפלל להצלחת התנועה גם במערכה זאת. ראיתי תמיד בעבודתי ביה"ע.ל. שליחות, בשם התנועה ולטובתה. אמשיך למלא תפקיד זה באותה מסירות ובאותו הכוח כפי שפעלתי עד כה, ואני בטוח שגם אתם, שתלכו להסתדרות הכללית ותקימו בה את הסיעה, תתפללו למען הצלחתנו".

דבריו של שוסטק התקבלו בתשואות. הוא החזיר לוועידה את התקווה, כי למרות האכזבה נשארת תנועת-החרות שלמה. לא יהיו מחנות יריבים, וכל צד יתפלל למען הצלחתו של הצד השני. לאחר מכן עלה בגין לבמה, להשמיע את דברי הסיכום שלו:

"גם בשבילי התוצאות הן בבחינת הפתעה. חשבתי שהדיעות שקולות וההכרעה תיפול על מספר קטן של קולות. התברר שישנם חברים ותיקים, נאמנים ומסורים מימים ימימה שאינם קשורים ביה"ע.ל. והתנגדו להצעה. ואם אחרי כל אלה נתקבלה ההחלטה כפי שנתקבלה, משמע שהרוב יכול לומר את דברו ולבטא את התנועה.

אינני צוהל, וודאי לא הייתי מוכן לברך "שהחיינו" על ההחלטה. עצם קבלת ההחלטה יש לה ערך מוסרי אדיר – – –

בועידה אחת, בהשתתפות ראש בית"ר, בויכוח סוער שנערך, הוא אמר: "בבוקר לאחר ההחלטה כולם יראו את התנועה יותר מאוחדת מלפני כן". והבוקר תנועת-החרות יותר מאוחדת מכפי שהיתה. הסתכלו בנו. ציפו לבקע, הפיצו שמועות. זכר לא יישאר מזה. ואנו כמשפחה אחת לוחמת נמשיך בדרכנו.

אבטיח לשוסטק ולחבריו כי איש לא יכפה עליהם דבר. הם יישארו הסתדרות עובדים לאומית אוטונומית בתנועתנו, כל עוד הם לא יחליטו אחרת. התנועה תושיט ליה"ע.ל. את מלוא עזרתה להתפתחותה. אני מוכן לברך הבוקר ברכת "שהחיינו" על התנועה הגדולה והכבירה, אשר הקים זאב ז'בוטינסקי והיא ממשיכה בדרכו ותגיע לנצחון".

דברי בגין נתקבלו בתשואות, כשכל הצירים קמים על רגליהם ושרים בקול: "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד". אותה שעה נראה היה כי המחנה שב והתלכד. נפלה ההכרעה, ומעתה יהיו בתנועת-החרות חברים משני איגודים מקצועיים מוכרים על-ידה. וראש התנועה הבטיח גם בעתיד את מלוא העזרה של התנועה, למען התפתחות ה.ע.ל.

התגובות בציבור על ההכרעה בתנועת החרות

להחלטה שנפלה בתנועת החרות היו הדים רבים בציבור, בעתונות ובמפלגות. עתון "הארץ", שקידם בברכה את הקמת הסיעה, כתב על הגורמים שהביאו להכרעה בועידה:

"נאומי של בגין בועידת חרות, בו קרא להקמת סיעה בהסתדרות הכללית, הוכיח שוב כי על אף הזמן הרב שחלף מאז שרה עליו זוהר המחתרת, ועל אף האפוזיציה נגדו בתנועה ובצמרתה, כוחו עמו להשפיע על חברי המפלגה ולהשיג הכרעה בכיוון הרצוי לו – – – הוא העלה פרשיות מן העבר בהתעטפו באצטלת "ראש בית"ר", ויחד עם זאת הופיע כמנהיג דמוקרטי שאינו בא לאיים או לצוות, אלא רק לשכנע".

אהרן בקר, מזכיר ההסתדרות הכללית, הגיב:

"התארגנות של סיעות בתוך ההסתדרות אינה נושא למשא-ומתן, או להסכם עם גוף כלשהו, מאחר שבהתאם לחוקת ההסתדרות זהו ענין להכרעתו של הבוחר ביום הבחירות הכלליות להסתדרות.

ההסתדרות פתוחה לפני כל עובד באופן אינדיבידואלי, ללא הבדל השקפתו הפוליטית. – – – אולם, חבר הנכנס להסתדרות חייב לדעת את יעודיה ואת מטרותיה המקצועיות, המשקיות והחברתיות, ובעצם הצטרפותו הוא מתחייב לשמור לויאליות מוחלטת וכפיפות למרותה, מעשיה, הכרעותיה, בהתאם לנוהלים הדמוקרטיים הנהוגים בהסתדרות. אבל כשם שלא תיתכן חברות בהסתדרות על בסיס של לויאליות כפולה, כן לא תיתכן חברות כפולה במסגרות ארגוניות שונות. בעצם ההחלטה שנתקבלה בועידת "חרות" אנו רואים נצחון מוסרי גדול להסתדרות, אשר מאז היווסדה דגלה בכלליות, הן לגבי כל עובד כיחיד והן לגבי ציבור העובדים בכלל".

פנחס לבון, שכיהן לפני א. בקר בתפקיד מזכ"ל ההסתדרות הכללית, הגיב אף הוא: שני יעדים עומדים לנגד עיניו של מנחם בגין:

"היעד האחד – הוא הפיכת ההסתדרות ממרכז כוח של מפלגות הפועלים להתאגדות עובדים החסרה כל צביון רעיוני או חברתי מוגדר.

היעד השני הוא – הפיכת "חרות" למועמדת בכוח לשותפות בשלטון. לשם כך דרושה לבגין ולחבריו לגיטימציה של "חרות" כמפלגה שאינה "מחוץ למחנה" ושאינ מדברים בה בלשון של "מלבד חרות ומק"י". לגיטימציה כזאת היא תנאי הכרחי להתקרבות בין "חרות" לליברלים, ואפילו לאיחוד עמם ברבות הימים – – – גם האפשרות שהצטרפות

„חרות“ להסתדרות תביא לאבדן הרוב של מפא"י בהסתדרות קוסמת, ללא ספק, לצמרת "חרות".

ד"ר ישראל אלדד הגיב על ההחלטה בעתון "הבוקר" מיום 1.2.63: תנועת-החרות מוכיחה גמישות רבה בתחום הטקטי, ועוד יותר בתחום האידיאלי. אלדד ציין את שאיפתה של תנועת החרות להסתלק מן "הפרישה", וכהוכחה לכך הצביע על העובדה שביום בו פורסמה בעתון "חרות" הידיעה על החלטת תנועת-החרות בדבר הקמת הסיעה בהסתדרות הכללית, פורסמה באותו עתון ידיעה אחרת, לפיה יוקמו ב"מצודת זאב" שתי קומות נוספות, בחסותו של ד"ר נחום גולדמן. ד"ר אלדד גולל תולדות "הפרישות":

„שלוש פרישות היו. צבאית, מדינית וכלכלית.

הצבאית היתה זו מ"ההגנה" אל ארגון-צבאי-לאומי שאינו תלוי במוסדות היישוב המתיישב והמיושב – – – הארגון-הצבאי-הלאומי העצמאי אף תבע לעצמו ואף השיג חרות מציות למפלגה הרוויזיוניסטית – – – פרישה זו חוסלה עם קום המדינה וצה"ל – – – הפרישה השנייה היא זו המדינית הציונית הישנה. ומתי ואיך ולמה חוסלה פרישה זו? היא חוסלה עם קום המדינה, עם הריקון הסופי של ההסתדרות הציונית מכל תוכן ומעשה פוליטי – – – ועתה הגיעה כנראה העת לחיסול הפרישה האחרונה, והיא היתה הראשונה בזמן, הפרישה הכלכלית-חברתית, משמע פרישה מגישה מעמדית כלשהי – – – עניינים חיצוניים כ"פנקס אדום" ו"דגל אדום" ו"אחד במאי" וכיוצא באלה מהאבזורים ההסתדרותיים, הם באמת דבר של מה-בכך ורק סימפטומים. חמור יותר שסימפטומים אלה שיתלוו להקמת הסיעה בהסתדרות הם ביטוי לכניעה האידיאית, המכריעה, שבקבלת מרות מעמדית, ללא כל הכרח ומצווה ממלכתיים, כבענין צה"ל.

אם חיסול הפרישה הצבאית היא גם הכרח וגם מבחינה מסויימת הגשמה, באשר רעיון הצבא העברי היה דוקא רעיון רוויזיוניסטי ובית"רי מובהק, הרי חיסול הפרישה המדינית מהסתדרות ציונית עולמית, וחיסול הפרישה הכלכלית-חברתית, לא רק שאינם הכרח, אלא שהם ביטוי לחיסול רעיוני של חדנס.

רעיון העל-מעמדיות והפרימט הלאומי היה מרכזי בתנועה הלאומית. חדנס נגר שעטנז היה רק הביטוי היפה לאותו עקרון. הסתדרות העובדים הלאומית פירושה היה לארגן את אלה העובדים המכירים בפרימט הלאומי, כלומר, הרואים בחזית הלאומית את חזיתם העיקרית ולא בחזית הכללית, שהיא קיימת בלי ספק בחייהם הפרטיים בכלל ובהיותם

רוויזיוניסטים בית"רים בפרט. ואי-שם בגלוי להפוך את הדינמו הסוציאלי לדינמו למהפכה לאומית".

החוגים שקידמו בברכה את הצטרפות תנועת-החרות כסיעה בהסתדרות הכללית, היו כמובן עסקני המפלגה הליברלית בהסתדרות. ואף כי הוסיפו להתנגד להקמת גוש פרלמנטרי משותף עם תנועת-החרות, ברור היה להם כי כניסתה של תנועת-החרות להסתדרות הכללית עשויה לחזק את מעמדם שם.

ההרכב החדש של מרכז תנועת-החרות

המרכז החדש שהוקם בתנועת-החרות היה בהתאם לרוח החדשה שהחלה לנשוב במפלגה. מתוך 62 חברי המרכז נמנו רק 25 על שוללי הקמת הסיעה בהסתדרות – הרחק מן האחוז שהשיגו שוללי הסיעה בהצבעה החשאית.

למעלה מחודש ימים חלף עד שהתכנס המרכז החדש, לבחור בהנהלת התנועה. במשך החודש ניסה מנחם בגין להשפיע על נציגי ה.ע.ל., אליעזר שוסטק ושבתאי שיכמן, שיצטרפו להנהלת התנועה, אולם הם סרבו, בנימוק שהנהלה החדשה תצטרך להקדיש את זמנה ואת מרצה להקמת הסיעה בהסתדרות הכללית, ולכך לא רצו לתת יד.

ב-27.2.63 נבחרה הנהלה חדשה, על טהרת תומכי הקמת הסיעה: ד"ר יוסף שופמן – יו"ר ההנהלה, אריה בן-אליעזר, יורם ארידור, ד"ר דוב דונר, אברהם דרורי, אברהם טייאר, חיים לנדאו, יעקב מרידור, יוסף קרמרמן וצבי שמש. ההנהלה בחרה בועדה מיוחדת לטפל בהקמת הסיעה, בהרכב: אריה בן-אליעזר, ד"ר ד. דונר, א. דרורי, צ. חרמוני וח. לנדאו.

דיוני מועצת ה.ע.ל. על ההכרעה בתנועת-החרות

ביום 3.2.63 התכנסה המועצה הארצית של ה.ע.ל. לדיון על ההחלטה של תנועת-החרות. פתח את הדיון אליעזר שוסטק. הוא גולל בפני חברי המועצה את תולדות מאבקה של ה.ע.ל. בתנועה הלאומית מאז הקמתה: בשנת 1935 קיבלה הצה"ר החלטה, לפיה חייבים חברי התנועה להשתייך להסתדרות העובדים הלאומית, אולם תנועת-החרות סרבה לקבל החלטה כזו.

"אומרים שההסתדרות הכללית כיום איננה סוציאליסטית וחבריה אינם מכירים את בורוכוב ואת אנגלס. אבל אותו דבר אפשר להגיד גם על צירי תנועת-החרות. רבים מהם לא הכירו את ז'בוטינסקי ואת עבר התנועה. בועידה כזו – אפשר לקבל החלטה כזו".

הויכוח הכללי שנפתח אחרי דברי שוסטק היה מר, עצוב, וניכרת היתה האכזבה של דור הוותיקים אשר ביסורים ובסבל בנו נדבך אחר נדבך את הסתדרות העובדים הלאומית. משה לייבוזן, שחש על בשרו את ידה הקשה של ההסתדרות הכללית, מימי השביתה ב"פרומיק" ב־1932 ומיום שביעי של פסח תרצ"ג, אמר:

"אמנם התנועה קיבלה את ההחלטה ברוב קולות, אבל אנו יודעים איך הושג הרוב הזה. אני חש דכאון רב, כאשר אני נזכר כיצד הושג הרוב; כיצד גייסו לבחירות אנשים אשר קשריהם עם התנועה היו רופפים; כיצד שיסו בנו את האנשים הללו, בנו, חוטבי העצים ושואבי המים של התנועה, עוד לפני היות אצ"ל. הקרבנו קרבנות לתנועה, משפחות רעבות, למען האידיאל שבו האמנו – עתה, הנה הגמול! בשביעי של פסח ראיתי שינאה דומה לזו שנתקלתי בה לאחרונה. לינקולן אמר כי בספירת קולות, לא רק הרוב המספרי קובע, אלא גם האיכות קובעת. מעולם לא היתה ה.ע.ל. עצמאית. תמיד היינו חלק מן התנועה. ראינו את עצמנו שלוחה לוחמת בשטח העבודה. ופתאום, אחרי 30 שנה, התנערה מאתנו התנועה – – – התנועה הפקירה אותנו, למרות המסירות והנאמנות שהוכחנו לה. תשובתנו להחלטה צריכה להיות – חיזוק מסגרותינו. יש להפנות את כל המאמצים לפתיחת סניפים חדשים, ובמקום להזרים כספים לתנועה, נגייס לחיזוק כוחה של ה.ע.ל."

יצחק גוריון:

"בועידה אמנם אמרו ש־ה.ע.ל. תוסיף להתקיים, אבל גם בועידת עכו נאמרו דברים יפים שאחרי־כך נשכחו. בועדה הארגונית של הועידה ניסינו להעביר החלטה המחייבת חיזוק כוחה של ה.ע.ל. – והיא נדחתה. משמע שהצד השני אינו מאמין בהמשך קיומה של ה.ע.ל. – ואין להאמין בנוסחת ה"דו־קיום". התנועה לא תוכל להיות גם פה וגם שם. הועד הפועל השלה את עצמו. קיווה שיש לנו רוב בועידה. ואמנם בכל מקום שבהם התקיימו בחירות – ניצחנו, פרט לירושלים. שם הם יצרו רוב.

עזבונו את ההסתדרות הכללית, מפני שהיו לנו עקרונות. נלחמנו בשינאה המעמדית של ההסתדרות הכללית – וכיצד מציע לנו כיום יו"ר התנועה לחזור לשם? האם הם השתנו?

רציתי להציע בועידה להסיר את הנושא מסדר־היום, מפני שלא יתכן למסור הכרעה בענין האיגוד המקצועי לסוחרים, תעשיינים, שאין להם קשר עם הסתדרויות עובדים – או שהתנועה תדון גם על הקמת סיעה בהתאחדות בעלי התעשייה, התאחדות הסוחרים. בפועל הצביעו נותני־עבודה עבור הקמת סיעת עובדים. נאמר לי כי הצעתי עלולה להרגיז

את בגין, וכי הוא יתערב לא־לטובתנו; האם בגין לא התערב בויכוח? מי הם שלושים האנשים שהכריעו את הכף? הלא אלה הם אנשים שאינם מכירים כלל את התנועה ואספו אותם לצורך ההצבעה. עתה, אחרי ההצבעה, יש לשאול את הועד־הפועל: איך הסכמתם להצטרף למרכז שעליו הוטל לבצע את ההחלטה? אהיה אומלל מאד אם מישוהו מכם יהיה בין מבצעי ההחלטה. אני מציע כי המועצה תחליט שחברי הועד־הפועל לא ילכו למרכז התנועה. ואם יצטרכו חברי תנועה להצטרף להסתדרות הכללית, יש לדאוג לכך שלא יהיה זה סתם חבר מן השורה, אלא שיו"ר התנועה ילך להסתדרות הכללית לארגן שם את חברי התנועה. שיראה הוא דוגמה!

זה עשרים שנה אינני פעיל ממש ב־ה.ע.ל., אולם ארשה לעצמי להגיד לשוסטק כי אין עושים מעקרונות טכסיסים. אני מבין כי שוסטק רק בטכסיס אמר בועידה ש־ה.ע.ל. תהיה מוכנה לוותר על עצמאותה, אם המשא־ומתן עם הליברלים יצליח. אין לוותר על ה.ע.ל. בגלל הכבוד להיות חבר עם ברנשטיין. בגין ניצל שגיאה זו של שוסטק."

יצחק ילין:

"לא על ה.ע.ל. הונחתה המכה, אלא על התנועה כולה. היא נפגעה יותר מאשר הסתדרותנו. בועידה נזכרתי בישעיהו קלינוב, איש התנועה לשעבר, שעזב אותה לפני שלושים שנה, מפני שלא רצה לעזוב את ההסתדרות הכללית. עתה היינו צריכים להודות בפניו כי הוא צדק. לא נאמני התנועה קיבלו את ההחלטה, אלא אנשים שראו לראשונה ועידה של התנועה הלאומית. ולא במקרה אינם מכירים את המנון בית"ר. כנראה שזה מקרוב הצטרפו לתנועה.

בויכוח בועידה אמרו לנו: אל תהיו סנטימנטליים, התחשבו במציאות. אבל ללא סנטימנטים אין תנועת ז'בוטינסקי יכולה להתקיים! עוד אמרו לנו: חל שינוי בהסתדרות הכללית. האבנים שנזרקו עלינו בשביעי של פסח, על־ידי אידיאליסטים נזרקו. האם אלה שזרקו את לבון מן ההסתדרות – יושיבו אותנו במקומו?

ברור כי אם תוקם סיעה בהסתדרות, תהיה התנועה בשבי הסיעה. אם יהיו פקידים לסיעה, הם יישבו במצודת־זאב וילחצו על התנועה לא לפגוע בהסתדרותם.

ל־ה.ע.ל. יש ערך כאשר היא עומדת על משמר התנועה ומשרתת אותה. עתה, אם הם רוצים בסיעה – שילכו להקימה. אנו נוסיף לשמור על ה.ע.ל., נחזק אותה, כדי שגם בעתיד תהיה מכשיר בידי התנועה הלאומית."

אברהם רקנטי, אף הוא מנפגעי השביתה ב"פרומיך" בשנות השלושים:
"אנשי ה.ע.ל. בירושלים חונכו על ההדר הבית"רי, ולכן לא יכלו נציגי
הנהלת התנועה לזכות, אילו נוהלה מערכת בחירות תקינה. יש לזכור כי
אילו בגין היה נכשל בהצבעה, היינו מעמידים אותו במצב קשה.
רבים מאלה שהצביעו בעד הקמת הסיעה אינם יודעים כלל בעד מה
הצביעו. הם חסרי הכרה תנועתית. עתה עלינו להיזהר מפני אפשרות של
פילוג. כל נגיב על פרובוקציות. עצם קיומה של ה.ע.ל. היא ערובה להמשך
חיזוקה של התנועה".

ער"ד דניאל ינובסקי:

"אין להתעלם מן העובדה שהחלטה על הקמת הסיעה נובעת ממאבק
סמוי בין שני גושים בתנועה, בעלי אינטרסים נוגדים. יש לנו גישות שונות
בבעיות כלכליות. לא במקרה נוקט ד"ר בדר בעמדות שאנו מתנגדים להן.
מרבית חברי מועצת ה.ע.ל. הם יוצאי הארגון הצבאי הלאומי, וחרה לנו
מאד לראות את יו"ר התנועה יורד ממעמדו כמנהיג התנועה למעמד של
ראש סיעה בתנועה. אסור היה לו להופיע בוועידה כראש המחייבים הקמת
הסיעה בהסתדרות הכללית. צר לי שראיתיו בכך.

אין קדושה במסגרת ארגונית. הרעיון הוא המקודש, ומקדש את
המסגרת. ויתרנו רבות לתנועה, כי רצינו לפעול במשותף. עתה עלינו
לשמור על אופיה העצמאי של ה.ע.ל., להבטיח לה חופש פעולה וחופש
דיעה בענייני הפועלים. זכותנו להתנגד לכל הסדר ואיחוד עם המפלגה
הליברלית, כפי שהתנגדנו להקמת הסיעה – אם ההסדר עם הליברלים יפגע
בהסתדרותנו".

שאל בני:

"בדרך כלל מזניחה התנועה את חבריה בין בחירות לבחירות. החוליה
היחידה שמטפלת כל השנה בחברים היא ה.ע.ל., אבל התנועה שמצאה
לנכון להודות בדו"ח שלה לוועידה לכל גורם שעזר לה – התעלמה
מ"ה.ע.ל., כי היחס העויין כלפינו קיים זה מכבר.

אלה שהצביעו בעד הסיעה, בחברים בהסתדרות הכללית, לא ביקשו כלל
את הסיעה. זה לא מעניין אותם. הם יעדיפו גם בעתיד לשבת שם כאנוסים,
והתנועה לא תוכל לסמוך עליהם. לעומת זאת, במשרדי ה.ע.ל. חינוכו חברי
תנועה. הם באו אלינו לקרא את עתוננו, נשמו אצלנו את אורת התנועה.
האם תיתן להם הסיעה בהסתדרות את מה שאנו נתנו להם, מבחינה
תנועתית?"

יצחק קירשטיין:

”בין השאר נימק בגין את הצעתו בכך שהדגל האדום בהסתדרות הכללית הורד מטה־מטה. אם כך הדבר, הרי זה תודות לדיין ופרס. בגין שם הפעם את כל כובד משקלו, כדי להכריע בענין הסיעה, ואוי ואבוי היה לנו כיום, אילו נכשל בגין במאמציו והיה נשאר במיעוט.

עלינו לשמור עתה על כוחנו. בל ניתן יותר תקציבים לתנועה, כי בכסף שיקבלו מאתנו הם ישכרו פקידים ויקימו את הסיעה”.

ישראל שמרלינג:

”תודות לצמרת ה.ע.ל. יצאה התנועה מלוכדת, נוכח המגמה לערוף ראשים. היתה זו ממש גבורה מצד ראשי ה.ע.ל. לעמוד בוועידה כפי שעמדו. ל־ה.ע.ל. היו תמיד אפשרויות להתפתח ולגדול, אולם תמיד ביטלה את עצמה כשעמדה נוכח התנועה, אף כי תמיד היתה הפעילה, המארגנת. הראשונה בכל מערכה. ראשי ה.ע.ל. בוועידה החזירו לתנועה אהבה תחת שנאה.

ההחלטה שנתקבלה בוועידה גרמה לרבים מחברינו תחושה של אישיות מפוצלת. היו כאלה שהצביעו בעד הקמת הסיעה, בניגוד למצפונם. עתה אין חברינו במרכז התנועה צריכים להתפטר. עליהם לשבת שם, לשתף פעולה בכל, פרט לענין הקמת הסיעה. עלינו להתכונן עתה לחתירות, לנסיונות פיתוי מצד אנשי הסיעה בקרב חברינו. עלינו גם לעשות מאמץ ולארגן במסגרת ה.ע.ל. חברי תנועה המשתייכם להסתדרות הכללית”.

שלמה פיינשטיין:

”בתנועה לא יכלו לסבול את העובדה שאנו חיים, מתפתחים, יש לנו שרותי בריאות, מוסדות עזר. הסיעה תקום על יסודות של שנאה, אבל על שנאה אין להקים דבר בר־קיימה.

אם הסיעה לא תצליח – ייזקף הכשלון על חשבוננו. אנו תמיד נהיה השעיר לעזאזל בתנועה, ומוטב שנתכונן למערכה חדשה.

בעתיד יהיה עלינו לבחון היטב את המדיניות המשקית שלנו. לא נפתח עוד סניפים חדשים. סניפים גורמים לגרעונות, ועלינו להיות עתה חסכנים. בל נוציא כספים בפזרנות כדי לתמוך במוסדות התנועה. עלינו להקדיש את כל מאמצינו לשמירת ה.ע.ל. בעתיד יהיה עלינו להקים סיעת עובדים בתנועה, כדי שזו תגן על ה.ע.ל. עצמאית. על הועד הפועל לשנות את הגישה ביחס לתנועה. בהכנעה לא נשיג שם דבר. כדי להיות צודקים, עלינו להיות מלוכדים ומגובשים”.

אלעזר שוסטק סיכם את הדיון:

"השתחררנו מהרבה התחייבויות. עתה, כל פניה של התנועה תישקל לפי האינטרסים של ה.ע.ל., ולא נהיה עוד פזרנים כל כך.

ישנם הסבורים כי לא הייתי צריך להסכים להשתתף במרכז. אבל אם לא היינו משתתפים במרכז, היה הדבר מתפרש כקרע גלוי וכחרם. העתונות לא היתה יכולה לתת לעובדה זו פרוש אחר. נשאלה שאלה, איך לנהוג עתה? האם להסתלק מן המועצות של התנועה בסניפים, או להמשיך ולשתף פעולה? לדעתי צריך גם בעתיד להיות בתנועה ולהשתתף במועצות. הוכח כי במקומות שהיו מועצות, התקיימו בחירות לוועידה; במקומות שלא היו מועצות, חילקה הנהלת התנועה מנדטים, ללא כל ביקורת. אני חושב שמישהו מאתנו צריך לשבת במרכז התנועה, כדי לדרוש מן התנועה דו"ח על פעולותיה. החרמת המרכז יהווה פילוג בפועל, ובכך אין איש מאתנו מעונין. צריך גם לזכור את וותיקי התנועה, שאינם חברי ה.ע.ל. מובהקים, והלכו אחרינו".

נציג קרית שמונה במועצת ה.ע.ל. שיסע את דברי שוסטק בשאלה:

"לאחר שהופענו בגלוי נגד הקמת הסיעה לא רוצים עוד לטפל בנו במרכז התנועה. אני שואל: אל מי עלינו לפנות? אולי נקים סיעת עובדים לאומיים בתוך מפא"י?"

שוסטק השיב קצרות: "בעניינים מקומיים נטפל במסגרת אחרת" – ונעל את הישיבה.

המועצה החליטה על גילוי דעת שפורסם בעתונות:

"בימים אלה התכנסה ועידה ארצית של תנועת-החרות והחליטה להטיל על המרכז של תנועת-החרות לנקוט בצעדים הדרושים למען תוקם סיעת עובדים בתוך הסתדרות העובדים הכללית מקרב חבריה, שהם חברי תנועת-החרות.

מועצת הסתדרות העובדים הלאומית אשר התכנסה ביום הראשון ט' בשבט תשכ"ג (3 בפברואר 1963) מודיעה ומכריזה שהחלטה זו מתייחסת אך ורק לחברי תנועת-החרות שהם חברים בהסתדרות "הכללית" ולהחלטה זו אין כל נגיעה ל-ה.ע.ל. וחבריה.

ה.ע.ל. אשר נוסדה על ידי זאב ז'בוטינסקי תמשיך לפעול בהתאם לעקרונותיה ותילחם: בעד הזכות להתארגנות חפשית של עובדים, ונגד מונופולין של הסתדרות עובדים אחת ביחסי עבודה במדינה; בעד איגודים מקצועיים טהורים ולא פוליטיים ונגד שעטנו של איגוד מקצועי וחברת עובדים מעסיקה ומנצלת עובדים; בעד זכויות העובדים בעיר ובכפר לשכר הוגן ולרמת-חיים נאותה; משטר של בוררות לאומית ביחסי עבודה; בעד

כ' תמוז כיום מועד של העובד, ולא הראשון במאי; בעד "התקווה" כהמנון יחיד ודגל תכלת-לבן כדגל יחיד של העובדים במדינת ישראל; נגד הדגל האדום וקשר עם אינטרנציונלים מרכסיסטיים.

ה.ע.ל. הינה הסתדרות עובדים לא-סוציאליסטית וחבריה אינם מכירים במלחמת מעמדות כפתרון לבעיות החברה והמשק.

ה.ע.ל. כהסתדרות עובדים תמשיך להאבק למען מטרותיה, תאדיר את כוחה, תחזק את מוסדותיה, תבצר את עמדותיה ותעמוד נגד כל מגמה לפגוע בה או לערער יסודותיה. ולא תפקיר את העובדים במדינת ישראל לשלטונה הבלעדי של ההסתדרות "הכללית".

המועצה קוראת לכל חברי תנועת-החרות העובדים להצטרף ל-ה.ע.ל. המועצה הארצית מביעה את הערכתה למלחמתם של עסקני ה.ע.ל. וותיקי התנועה ה'בוטינסקאית' ואלה שמקרוב באו, אשר בהיותם צירים התלכדו בוועידת חרות מסביב לדעה אשר שללה את הקמת הסיעה בהסתדרות "הכללית".

המועצה קוראת לכל חברי ה.ע.ל., עסקניה, פעיליה ועובדיה – לפעילות מוגברת, להעמקת ההכרה בשליחות ההיסטורית של ה.ע.ל., למען התגשמות חזונה החברתי של הרצל וז'בוטינסקי".

גליון "חזית העובד" שהופיע אחרי הוועידה הוקדש לנושא הסיעה בהסתדרות הכללית. הופיעו בגליון מאמרים, תגובות חברים כפי שהושמעו במועצה הארצית. המכנה המשותף לתגובות היה עלבון, יותר מאשר זעם, או צער. היתה תחושה ש"הכושי עשה את שלו, הכושי יכול ללכת". חברים חשו על גבם את יחס עסקני הסיעה שניצחו בהתמודדות בוועידה – יחס עויין חסר פשר שהחריף מאז ימי ההתמודדות בבחירות לוועידה. עתה הפכה העוינות לבוז מתגרה, פוגע. וותיקי ה.ע.ל. נתנו ביטוי לתחושתם זו. חריף ביותר היה יצחק גוריון, שדרש מן הוועד-הפועל לסלק את עצמו ממרכז התנועה:

"פרשתי מן הוועידה עם פרסום תוצאות ההצבעה. צלילי השיר "מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד" ליוו את יציאתי מן האולם בהחלטה לא לחזור יותר. אולם 24 שעות אחרי זה הגיעו אלי ההדים מצירי הלידה של המרכז שעליו יוטל לבצע את ההחלטה האומללה. שוב לא היה כל כך טוב ונעים שבת אחים גם יחד. לא רק שהרוב הפך למיעוט, אלא שנעשה נסיון לפסול חברים וותיקים, אנשי המחותרת מן "המשפחה הלוחמת", מלהיות חברים במרכז – – –".

לא זו בלבד שאוהדי ה.ע.ל. קיפחו את כוחם במרכז התנועה, אלא שנעשה נסיון לפסול צרופם של חברים אשר ניסו לשמור על טוהר המידות בבחירות לוועידה.

תנועת-החרות – לאחר ההכרעה

על ההתרחשויות בתנועת-החרות אחרי ההכרעה בוועידה השביעית מספר משה בן-שחר, מזכירה הראשון של סיעת "תכלת-לבן" בהסתדרות הכללית: "למחרת קבלת ההחלטה נראו ניצני הפילוג המתקרב בתנועת-החרות, אשר קיבל מימד רציני ביותר זמן ניכר לאחר מכן. מאידך, אין להתעלם מן העובדה שבינתיים הפכה החלטת הוועידה להיות עובדה היסטורית – – – לאחר שנתקבלה ההחלטה, כירסם בלב מספר לא מבוטל של חברים ספק, אם ההחלטה תוצא לפועל, או שהיא תישאר, כהרבה החלטות אחרות של ועידות פוליטיות, בארונות, כשהיא מעלה אבק ומשמשת חומר דוקומנטרי מצויין. להיסטוריון. היו כאלה שגרסו כי מספיקה ההחלטה הפוליטית הדמונסטריבית, ואילו אחרים סברו כי אין זה כך ויש צורך להפיח בהחלטה גם רוח חיים ומעשה. אחד האנשים שסבר כך היה אריה בן אליעזר ז"ל – – – מבחינה עובדתית, חדשים מעטים לאחר שנתקבלה ההחלטה כמעט ולא נעשה מאומה למימושה, מפני שחסרו כוחות אדם וכלים ארגוניים לביצועה".*

תהליך ההשתלבות של תנועת-החרות במוסדות היישוביים הואץ והוא מצא את ביטוי בצרופה של התנועה להנהלת הועד-הפועל-הציוני, למורת רוחן של מפלגות השמאל. ההחלטה בהסתדרות הציונית נתקבלה ברוב של 53, נגד 47. מפא"י, מפ"ם ואחדות-עבודה איימו כי צרוף תנועת החרות להנהלת הועד-הפועל-הציוני יגרור משבר – אך שום משבר לא פרץ. ב-26 במרץ 1963 צורף ד"ר י. שכטמן להנהלה הציונית. לראשונה, מאז פרש זאב ז'בוטינסקי מן ההנהלה הציונית, בראשית שנות העשרים, חזר אחד מתלמידיו לכהונה זו. בכך תמה הפרישה "המדינית" – כהגדרתו של ד"ר ישראל אלדד.

בשנת 1962 מינתה הממשלה ועדה מיוחדת לבדיקת תנאי העבודה והשכר של עובדי המדינה. בראש הועדה עמד נגיד בנק ישראל דוד הורביץ, וחברים בה היו נציגי מפלגות שנבחרו על-ידי הסיעות בכנסת. כנציג תנועת-החרות בוועדה נבחר אליהו לנקין, חבר הכנסת הראשונה, ממפקדי האצ"ל וממקורבי הנהגת תנועת-החרות.

מסקנות הועדה פורסמו במרץ 1963. הסתדרות העובדים הלאומית התנגדה לדו"ח הועדה בכמה וכמה סוגיות: בשאלת ההפרשיות בשכר, בין אקדמאים ובין לא-אקדמאים; בשאלת הזכות להתארגנות עצמית של סקטורים מסוימים בקרב

* בספרו של ד. ישי, "בין תכול לבן ואדום".

עובדי המדינה, ועוד שאלות עקרוניות שבהן חלקה ה.ע.ל. על מסקנות "ועדת הורביץ".

ראשי ה.ע.ל. האשימו את נציג תנועת-החרות בועדה כי במשך כל חדשי הדיונים של הועדה לא נפגש כלל עם נציגי הסתדרות העובדים הלאומית. הוא פשוט התעלם מהם. אליהו לנקין טען כי ניסה להיפגש עם נציגי ה.ע.ל., אך הפגישה לא יצאה לפועל, והוא הטיל את האשמה על אנשי ה.ע.ל., שנמנעו מפגישה אתו. אליעזר שוסטק הכחיש את דברי לנקין. היה זה אחד מספיקי הפולמוס שליוו את תנועת-החרות ביחסיה עם ה.ע.ל.: עצם הדבר שאפשר היה לשבת בועדה כה חשובה כ"ועדת הורביץ" ולא לבוא בדברים עם הסתדרות העובדים הלאומית, שבה היו מאורגנים מאות רבות של עובדי מדינה, היה מאותות הזמן בתנועה הלאומית. התנועה ונציגיה התעלמו למעשה מ-ה.ע.ל. ומעמדותיה בשאלות עבודה ושכר.

אכן, לא כל הקשרים בין התנועה הפוליטית ובין ה.ע.ל. התערערו. לפעמים היה צריך לדאוג לפרנסת חבר ותיק. אז פנו לוועד-הפועל של ה.ע.ל.; כך קרה עם פועל נקיון שנפגש עם מנחם בגין ברחוב בתל-אביב. בעקבות פגישה זו פנה בגין במכתב אל שלום כהן, ביום 22 במאי 1963, וביקש ממנו: "בטוחני שתעשה ככל האפשר כדי לעזור לאזרח בלתי מוכר לנו, שפוטר מעבודה". מכתב זה של מנחם בגין מעיד על שני דברים: א. התעניינותו באלמוני שאיבד את פרנסתו, אף כי האיש לא היה מוכר לו כלל. ב. הכתובת לעזרה לפועל מובטל – נשארה הסתדרות העובדים הלאומית.

אחרי-כן היו מסיבות יובל חגיגיות, לאליעזר שוסטק, לדוד מלמדוביץ ולמנחם בגין. לרגל היובלות פורסמו מאמרים בעתונים, נשמעו נאומים, ביניהם נאומיו ומאמריו של מנחם בגין. ברור היה כי למרות המרירות הרבה שגרמה הועידה, נשארה בעינה קרבת-הלב בין ראשי ה.ע.ל. ובין מנהיג תנועת-החרות. היתה ההערכה הדדית, היה כבוד הדדי, כל אחד לפי דרכו, לפי סגנונו. אולם מתחת לדרגות הצמרת היה המצב אחר לגמרי. בחודש אב תשכ"ג חגג מנחם בגין את יובלו החמישים. תנועת-החרות ארגנה לרגל אירוע זה קבלת-פנים חגיגית לאלפי עסקנים של התנועה. ההזמנה לאירוע היתה מעין אות-כבוד לעסקן התנועה. מרדכי נס, יו"ר הנהלת תנועת-החרות בנתניה שלח מכתב תלונה ליו"ר הנהלת מרכז התנועה ד"ר שופמן, בו קבל על אפלויות כלפי חברים ותיקים, גם באירוע אישי כזה. מנתניה הוזמנו חברים חדשים, בלתי מוכרים, בזכות תמיכתם בהקמת הסיעה. לעומת זאת, חברי הנהלת התנועה במקום, עסקנים וותיקים, לא הוזמנו לאירוע, מפני שהם שייכים ל-ה.ע.ל. – לכאורה ענין של מה-בכך, אך היה זה פרט שהעיד על הכלל.

אריה גלזמן, מזכיר הנוער-העובד-הלומד-הלאומי, היה פעיל בחוג צעירי

התנועה. הוא נתמנה כרכז איזורי של התנועה במרחב תל-אביב. במרץ 1963 הוזמן לשיחה עם מנהל מחלקת הארגון במרכז התנועה, ובשיחה זו נדרש להתפטר מתפקידו. גלזמן הגיב במכתב: "מתוכן השיחה ושולי הדברים הובהר לי שאינני רצוי עוד בתפקיד זה, אך ורק משום שהנני פעיל וממלא תפקיד בהסתדרות העובדים הלאומית – – – מתברר, איפוא, ללא צל של ספק, שכתוצאה מהחלטת הועידה בקשר לארגון חברי התנועה העובדים בהסתדרות הכללית, הגיעו הדברים לידי כך שחבר הידוע בפעילותו ב-ה.ע.ל. פסול מעתה מלמלא תפקיד כלשהו מטעם הנהלת התנועה".

בעקבות הועידה השביעית של תנועת-החרות, לא זו בלבד שמעמדה של ה.ע.ל. התערער, והיא הפכה מרוב למיעוט, אלא שמעתה חשו חבריה כי הם מעין "בנים חורגים" בתנועה. עסקניה נושלו מעמדות שהיו בידיהם; עסקן ה.ע.ל. לא יכול היה לצפות להתקדמות בפעילותו בתנועה. לא היה "קרע", אבל היו שני מחנות – והאהבה לא היתה שרויה ביניהם.

הבת החורגת של תנועת-החרות

הליברלים דוחים שוב את פניית תנועת-החרות – ה.ע.ל. מלכדת שורותיה – ארגון משותף של ה.ע.ל. והליברלים בעיריית תל-אביב – "המועצה העליונה לבעיות חברה וכלכלה" ב-ה.ע.ל. – השינויים במערך המפלגתי בשנת 1963 – היערכות חדשה בתנועת-החרות – הכנס הראשון של "פעילי הסיעה בהסתדרות הכללית" – חגיגות יובל ה-30 של ה.ע.ל. – זעזועים במערכות העבודה – מבצע "זאב ז'בוטינסקי שב למולדת" – תמורות פוליטיות בארץ – החל המו"מ עם הליברלים על הקמת גח"ל – כנס ראשון של סיעת "תכלת-לבן" – הוקמה סיעת גח"ל בהסתדרות הכללית – התמודדות בתנועת-החרות על ייצוג ברשויות המקומיות – "נאמני המלאכה בישראל" הצטרפו ל-ה.ע.ל. – הועידה העשירית של ה.ע.ל.

הליברלים דוחים שוב את פניית תנועת-החרות

תגובת המפלגת הליברלית לפניית מנחם בגין אליהם בוועידה השביעית, היתה שוב שלילית. יוסף ספיר הביא את ההחלטה בפני העתונות, בהזכירו את הפנייה הראשונה אליהם, ב-8 באוגוסט 1961. אז דחה מרכז המפלגה הליברלית את הצעת תנועת-החרות "הן בתוכנה והן בקשר לדרך הגשתה. אנו סבורים כי גם המסיבות הנוכחיות אינן מצדיקות שינוי ההחלטה הנ"ל של מרכז המפלגה, לכן אין בדעתנו להעמיד את ההצעה של מר בגין במוסדות המפלגה". ספיר הדגיש כי ההחלטה לדחות פניית בגין היא "על דעת נשיא המפלגה, יו"ר המוסדות המרכזיים, הסיעה בכנסת, הועדה המדינית, המועצה ומזכירות המפלגה" – וזאת, בלי שהנושא הובא לדיון במרכז המפלגה.

אולם נמצאו מתנגדים לעמדה זו של הנהגת הליברלים, בעיקר בקרב הציונים-הכלליים לשעבר: יוסף סרלין, ברוך וויינשטיין, שלום זוסמן, שבאותו זמן כיהן כסגנו של אברהם קריניצי בראשות עיריית רמת-גן, חיים ריבלין, ועוד מספר עסקנים שדרשו לקיים דיון על הצעת בגין במרכז המפלגה.

הדיון התקיים ביום 21.2.63, וברוב של 42, נגד 8 נדחתה פנייתו של בגין להקים גוש פרלמנטרי משותף. הנושא ירד, איפוא, מעל הפרק לתקופה ממושכת. יתכן שזו היתה אחת הסיבות לחוסר המעשה של תנועת-החרות בביצוע ההחלטה

להקים את הסיעה בהסתדרות הכללית. אמנם משה בן שחר מספר כי הסיבה לחוסר המעשה היתה "מפני שחסרו כוחות אדם וכלים ארגוניים לביצוע". אבל גם לא היתה כל סיבה מיוחדת לזרז את הביצוע. הבחירות להסתדרות נראו רחוקות. ועם זאת היה ברור כי ככל שתתקרב מערכת הבחירות, יעשו מפלגות השמאל בהסתדרות ככל שיעלה בידם, כדי לסכל את התכנית להקים סיעה לאומית בהסתדרות הכללית. במצב זה גם לא הזדרזו חברי תנועת-החרות בהסתדרות לחשוף את עצמם. ומבין אלה שחשפו את עצמם, קשה היה להרכיב שכבה מנהיגה, שתוביל את הסיעה הלאומית לקראת המערכות בהסתדרות הכללית. הדרך היחידה להקים הנהגה לסיעה המתוכננת, היתה בהצטרפות אישים מרכזיים מהנהגת התנועה להסתדרות הכללית. אישים אלה היו חברים ב-ה.ע.ל., או בקופת-החולים שלה, והצטרפותם להסתדרות הכללית עלולה היתה להחריף את היחסים בתנועה, שכבר היו קשים בלא-הכי.

אכן, בשלב מאוחר יותר, ערב הבחירות להסתדרות הכללית, נרשמו אחדים מראשי התנועה להסתדרות הכללית.

ה.ע.ל. מלכדת שורותיה

חולשתה של תנועת-החרות בצעדיה הראשונים להקמת הסיעה, עודדה רבים לחשוב כי ההחלטה בוועידה השביעית לא תגיע לביצוע, בייחוד אחרי שנגוזו התקוות לאיחוד פרלמנטרי עם הליברלים. במצב זה החליטה הנהגת ה.ע.ל. להרחיב פעולותיה, לגלות נוכחות, להוכיח כי גם בימי חולשתה של התנועה הפוליטית, ה.ע.ל. מוסיפה להתחזק, להתבסס, בסניפים חדשים, בשירותים משופרים, בהעמקת מעורבותה בשטח המקצועי.

המחלקה להתיישבות התבססה ב-ה.ע.ל., ונציגיה בוועד-הפועל השתלבו עד מהרה בחיי המעשה. מועצת ההתיישבות שהתכנסה ב-5 ביולי בנחלת ז'בוטינסקי קיבלה החלטות לפיהן "קידמה בסיפוק את ההשתלבות הארגונית של הישובים במסגרת ה.ע.ל., תוך הדגשת הקשר הרעיוני עם תנועת-החרות". עוד קיבלה אותה מועצה החלטה הקוראת "להקים יישובי ספר חדשים בתוך מסגרת ההתיישבות של משקי 'חרות-בית' ר", בהסתדרות העובדים הלאומית".

גם קופת-חולים של ה.ע.ל. הרחיבה שירותיה ובזה אחר זה הוקמו סניפים חדשים, גם ביישובי המיעוטים בגליל. באותו זמן הוקם סניף חדש בכפר סג'ור, ומנהלה של קופת-חולים בגליל המערבי חנוך חצק כבר חלש על 13 סניפים בכפרי המיעוטים. "אנו, תלמידי ראש בית"ר, הפכנו לחלוצים בשטח מיוחד במינו, בשטח

הבריאות בכפרים שבהם לא היה קיים מעולם שרות של רופא, אחות או מרפאה".
 – נאמר ב"חזית העובד", בסקירה על התפרשות ה.ע.ל. בגליל המערבי.*
 באפריל 1963 הוקמה על-ידי הועד-הפועל מסגרת ארצית משותפת של עובדי-המדינה ועובדי הרשויות המקומיות. הוקם ועד משותף, ובמושב ראשון של הועד, ביוני, נידון הנושא המרכזי שהעסיק אז את עובדי המדינה – מסקנות "ועדת הורביץ". הועד דחה, כמובן, את מסקנות "ועדת הורביץ".
 האיגוד המקצועי של ה.ע.ל. פעל בתקופה זו, במטרה לבסס את אחיזתו במקומות עבודה. נחתמו הסכמי עבודה במפעלים שונים, ביחוד באיזור המרכז. נעשה מאמץ להתבסס בקרב פועלי הבנין ועובדי-היהלומים. מועצת האיגוד המקצועי הקדישה דיוניה לנושאים האקטואליים שהעסיקו את ציבור העובדים, קיבלה החלטות שהובאו לידיעת העובדים בחוברות, בכרוזים ובכנסים איזוריים. בסיכום שנת תשכ"ג, היא שנת 1963, יכלה הנהגת ה.ע.ל. להצביע על שורה ארוכה של הישגים, בבטאונה "חזית העובד": הורחבו קרנות הביטוח והפנסיה, וראשוני הפנסיונרים של ה.ע.ל. חגגו אותה שנה את חנוכת תגמולי הקרן. חברת "סלע" בנתה 487 יחידות דיור. הנוער-העובד-והלומד-הלאומי הקים סניפים חדשים, בעיקר בישובי עולים חדשים.
 המאבק נגד ההחלטה של תנועת-החרות להקים סיעה בהסתדרות הכללית, נעשה לא בויכוחים מילוליים, אלא במעשים, ביצירת עובדות, במאמצים להוכיח ש-ה.ע.ל. מוסיפה לפעול, להתחזק ולשרת את חבריה. .

ארגון משותף של ה.ע.ל. וחברי המפלגה הליברלית בעירית תל-אביב

באוקטובר 1962 הוקם בקרב עובדי עירית תל-אביב ארגון משותף של חברי ה.ע.ל. וחברי תנועת העבודה הליברלית. היה זה בעצם הימים בהם דחו מנהיגי המפלגה הליברלית את ידה המושטת של תנועת החרות, ובעצם הימים בהם קיבלה תנועת-החרות החלטה שעלולה היתה לפגוע בקיומה של ה.ע.ל. – כאן, בתחום האיגוד המקצועי, בעירית תל-אביב, נוצר שיתוף פעולה, שהוכיח כי לא הסתדרות העובדים הלאומית היא החוסמת את האיחוד עם הליברלים. להיפך, הם קידמו איחוד כזה, זמן רב לפני שהוקם גח"ל.
 הכנס הראשון של הארגון המשותף התקיים באוקטובר 1963, ו"חזית העובד" מספר עליו:

"היה זה כנס של אחווה ושל חרדה גם יחד, כנס בו הופגן היחס החברי בין שני ארגוני העובדים בעירית תל-אביב – חברי ה.ע.ל. וחברי תנועת

* גליון מס' 43, אפריל 1963.

העבודה הליברלית, שהתאחדו בארגון משותף; והיה זה גם כנס של חרדה לנעשה באחד ממקומות העבודה הגדולים בארץ, בעירייה המעסיקה למעלה מ-6000 עובדים – – – הכנס ציין שנה להקמת הארגון המשותף, המתנהל על-ידי ועדה פריטטית של 8 חברים, 4 מכל ארגון, והמרכזים הם ישראל שמרלינג, נציג ה.ע.ל. וצבי רנר, נציג הליברלים".

השתתף בכנס סגן ראש עיריית תל-אביב באותו זמן, שמחה ארליך. הוא בירך על שיתוף הפעולה בין שני הארגונים.

"המועצה העליונה לבעיות חברה וכלכלה" ב-ה.ע.ל.

באחת משיבות הוועד-הפועל דיבר אליעזר שוסטק על עסקני התנועה הוותיקים, שבעבר היו פעילים ב-ה.ע.ל., אולם במשך הזמן, עם התבססותם במקצועותיהם השונים, התרחקו מעסקנות, כשהם נשארים נאמנים לרוחה ולעקרונותיה של ה.ע.ל. עסקנים ותיקים אלה, מן הדמויות הבולטות בתנועה הלאומית בשנים קודמות, הוכיחו את נאמנותם לשורשים, כאשר החל להתנהל בתנועת-החרות הויכוח בין הסתדרות העובדים הלאומית ובין מחיבי הקמת הסיעה בהסתדרות הכללית. שוסטק הציע להקים ליד ה.ע.ל. מועצה עליונה לבעיות חברה וכלכלה, מורכבת מאישי התנועה, שתטפל בנושאים עיוניים המעסיקים את החברה הישראלית. לפי הצעתו, לא תהיה למועצה סמכות ביצוע, כי לא יהיו בידיה כלים לביצוע. המטרה בהקמת המועצה היתה כפולה: להעמיק ולהרחיב את המודעות בנושאים שבהם חייבת ה.ע.ל. לטפל, ועם זאת, ליצור מסגרת לפעילות מסייעת של עסקנים ותיקים, אשר פרשו מעסקנות, למרות שיכלו לתרום רבות מנסיונם ומהשכלתם.

מושב הפתיחה של המועצה התקיים ב-25 בדצמבר 1963, בהשתתפות נגיד בנק ישראל דוד הורביץ. כ-200 איש השתתפו בפתיחה, מהם אישים מן הבולטים בתנועה הלאומית. עצם השתתפותם במועצה העידה על הזדהותם עם הסתדרות העובדים הלאומית, מסגרתה ועקרונותיה.

המועצה נחלקה לועדות שונות: ועדה לבריאות וסעד, בראשות יוסף פעמוני; ועדה כלכלית, בראשות משה יזרעאלי; ועדה לחינוך ותרבות, בראשות הרב ד"ר י.ל. רבינוביץ; ועדה מדינית-חברתית, בראשות עו"ד משה יואלסון.

כשהחריפו היחסים בין ה.ע.ל. ובין הנהגת התנועה הפוליטית, היתה משמעות מיוחדת לכינוסי המועצה העליונה לבעיות חברה וכלכלה, בה יכלו עסקנים ותיקים להיפגש ולשוחח על בעיות שהעסיקו את המדינה, תוך התעלמות מן האוירה שהשתררה בתנועה הלאומית. חוג הוותיקים מצא לעצמו פינה בה ניתן היה להחליף דיעות על עקרונות ועל עניינים שוטפים. הם מצאו ענין בדיונים,

ומרוצים היו על שבעצם השתתפותם במועצה חיזקו את בסיסה המוסרי והאידיאולוגי של ה.ע.ל.

בראש המועצה עמד שבתי שיכמן, ובמשך שלוש שנות קיומה הפך אותה לבמה רצינית ומכובדת שמעליה הופיעו אישים מצמרת המדינה, בנושאים מרכזיים שעמדו על הפרק. ישיבות המועצה נמשכו, עד אחרי הפילוג בתנועת-החרות.

ב' בתמוז תשכ"ג

האחד במאי בשנת 1963 הוחג על-ידי ההסתדרות הכללית ברוב פאר, במפגן אדיר, גדול יותר מאשר בשנים קודמות, אולי כדי להדגיש את אופיה המיוחד של ההסתדרות הכללית, השומרת על סממני המרכסיזם הבינלאומי; מקיימת את שבתון האחד במאי, בחגיגות ובמפגני פועלים, בצל דגלים אדומים. אולי היו חגיגות האחד במאי באותה שנה תשובה להחלטת תנועת-החרות, להקים סיעה לאומית בהסתדרות הכללית, ולהוריד שם את הדגל האדום "מטה, מטה" – כביטוי של מנחם בגין.

מ. בגין וא. שוסטק מניחים יחד זר פרחים על קבר הרצל בכ' בתמוז

במקביל החליטה גם הסתדרות העובדים הלאומית להדגיש באותה שנה את המיוחד לה, בשבתון כ' בתמוז. בשנים רגילות נהגה ה.ע.ל. לקיים את מסורת העליה לקבר הרצל, בהשתתפות משלחות מסניפים וממקומות עבודה. אולם אותה שנה ארגנה ה.ע.ל. עליה המונית של חבריה, ובמפגן מרשים עברו חבריה ברחובות ירושלים, בדרך להר הרצל. טורים-טורים צעדו חברי ה.ע.ל., בגושים של הנוער-העובד והלומד-הלאומי, של אחיות קופת-חולים, של עיירות הפיתוח. "מפגן העובדים הלאומיים תחת דגלי תכלת-לבן בא להוכיח כי לא הכל אדום במדינה הזאת" – נאמר ברו"ח של הועד הפועל. ברור שמפגן זה נועד גם כלפי פנים, בתוך התנועה הלאומית, להוכיח את כוחה של ה.ע.ל., ולהדגיש את הסמלים שהיא דוגלת בהם.

המגמה לחזק את מעמדה של ה.ע.ל. בתוך התנועה הלאומית, ובציבור הרחב, מצאה את ביטוייה גם במערכת הסברה ענפה שפיתח הועד-הפועל באותם הימים. ברו"ח הועד-הפועל לוועידת ה.ע.ל. העשירית נאמר:

"מאבקה של ה.ע.ל. בתוך תנועת-החרות לפני ועידת התנועה האחרונה, נגד הקמת סיעת תכלת-לבן בהסתדרות העובדים הכללית; ואחרי ועידת התנועה, עם קבלת ההחלטה בדבר הקמת הסיעה – הגביר את הצורך בהרחבת רשת ההסברה של ה.ע.ל., במטרה להבליט לעיני הציבור את פועלה הנרחב של הסתדרותנו ומוסדותיה הסוציאליים. ואם עד החלטת ועידת תנועת-החרות יכלה ה.ע.ל. להצניע מעשיה הרבים – – – הנה, לאור החלטת הוועידה, חייבת היתה להביא בפני ציבור חבריה ובפני הקהל שמחוצה לה את דבר ההסתדרות ואת פועלה לענפיה ומוסדותיה".

מחלקת ההסברה בועד-הפועל החלה לפרסם בעתונים הנפוצים טורים קבועים של אינפורמציה, על עמדותיה של ה.ע.ל. ועל הנעשה במוסדותיה. עסקני ה.ע.ל. החלו לקבל חוברות הסברה על בעיות החברה והכלכלה במדינה: "פרסומי הלישכה למחקר חברתי-כלכלי", "לקט ידיעות", "חדשות ה.ע.ל." – מטעם הועד הפועל הופיעו שני ירחונים: "חזית העובד", ובטאון הנוער "לפיד".

אכן, ההחלטה להקים סיעה לאומית בתוך ההסתדרות הכללית, המריצה את הנהגת ה.ע.ל. להרחיב את הפעולות, לבצע מפגנים, להבליט את עמדותיה ואת פעולותיה, כדי להוכיח לחבריה ולציבור שההחלטה שנפלה בתנועת-החרות, לא זו בלבד שלא פגעה בפעולות ה.ע.ל., אלא גרמה לליכודה ולהחלטתה הנחרצת של הנהגתה, להוסיף להתקיים כגוף פעיל, עצמאי, כאיגוד המקצועי של העובד הלאומי.

אולם, נראה שככל שהתרחבה פעילותה של ה.ע.ל., וככל שנתרבו פרסומיה, גברו החיכוכים בין עסקני ה.ע.ל. ובין מחייבי "הסיעה" בתנועה הלאומית. המתחים גברו באותם חדשי ההיערכות המחודשת של ה.ע.ל., שעמדה בניגוד כה בולט לחולשתם של מחייבי "הסיעה".

והנה, באמצע שנת 1963 התרחשו מאורעות במדינה ששינו את פני המציאות המפלגתית. בהנהגת מפא"י חלו תמורות מפליגות. הבקעים במפלגה השלטת התרחבו, ועם הקרע במפא"י החלו לנצנץ תקוות חדשות לאופוזיציה. במערך המפלגתי בארץ נוצרה מציאות חדשה, שהקלה על הקמת הסיעה הלאומית בהסתדרות הכללית.

השינויים במערך המפלגתי בשנת 1963

עד אמצע שנת 1963 לא התגבש בתנועת-החרות כוח ממשי להקמת הסיעה בהסתדרות הכללית. אבל פה ושם החלו להתארגן קבוצות פעילים, חברי ה.ע.ל., שביקשו לחזק את השפעת הנהגת התנועה בתוך ה.ע.ל. מתוך הפרסומים של הקבוצות הללו קשה לדעת מה היתה מגמת ההתארגנות, שהרי גם הם לא חייבו את הצטרפות ה.ע.ל. להסתדרות הכללית. האם היו אלה ניצני תחרות בין שני ארגוני עובדים בתוך מפלגה פוליטית אחת? או שהיתה זו "אופוזיציה" לשמה, כדי להחליש את הנהגת ה.ע.ל., ובכך לחזק את הנהגת התנועה הפוליטית? ראשיתה של "האופוזיציה" ב-ה.ע.ל. – עוד לפני ההכרעה בוועידה השביעית של תנועת-החרות, בעת הבחירות הפנימיות למועצת עובדי תל-אביב. אז קמה רשימת "לשינוי פני ה.ע.ל.". במשך הזמן, בתקופת המאבק בתוך התנועה, הוקמו תאי "אופוזיציה" בסניפים נוספים, שפעלו בהשראת עסקני "הסיעה". הדרישה העיקרית של "האופוזיציה" היתה, לזרז את הבחירות הפנימיות למועצות הסניפים ולועידת ה.ע.ל.

ב-25 באפריל 1963 קיים הוועד הפועל דיון על דרכה של ה.ע.ל. במציאות החדשה בתנועה. על הפרק עמדה שאלת הבחירות לוועידה הקרובה. הצעתו של שוסטק היתה לקיים את הבחירות בשנת 1965, לפני כן דחתה ההסתדרות הכללית את ועידתה לשנת 1965. ברור היה כי לפני הבחירות הבאות לוועידת ההסתדרות הכללית, לא תוקם הסיעה. בינתיים יכלה ה.ע.ל. לפעול, לחזק את עצמה, בלי לעורר חיכוכים מיותרים, שמתחייבים בימי בחירות.

המועצה הארצית של ה.ע.ל. שהתכנסה ב-2 במאי אישרה הצעה, לקיים את הוועידה העשירית בשנת 1965. בשלב זה עוד "חסרו לתנועת החרות כוחות אדם וכלים ארגוניים להקמת הסיעה" – כמאמרו של משה בן-שחר. גם המציאות הפוליטית בארץ לא עוררה תקוות רבות בתנועת-החרות.

ב-15 במאי 1963 התקיימה הוועידה הראשונה של המפלגה הליברלית – ועידת-איחוד מאוחרת, שיותר משעוררה תקוות, בלטו בה האכזבות. צירים רבים, בעיקר יוצאי מפלגת הציונים-הכלליים, הגיעו לוועידה עם חשבון נפש עגום. התקווה לגבור על תנועת-החרות בבחירות – נכזבו. התקוות להצטרף לקואליציה

עם מפא"י – נכזבו. עתה ניתן היה לחזק את האופוזיציה על-ידי הקמת גוש פרלמנטרי גדול בכנסת, יחד עם תנועת-החרות – אולם הנהגת המפלגה דחתה את היריד המושטת של מנחם בגין, מתוך תקווה שבלי תנועת-החרות יישאר לליברלים פתח פתוח לקואליציה. אבל הפתח נסגר. מפא"י המשיכה לשלוט, בלי הליברלים ובלי תנועת-החרות. כדי לשנות את המציאות, צריך היה לשנות את היחס לתנועת-החרות. יותר ויותר קולות במפלגה הליברלית נשמעו עתה, בעד התקרבות לתנועת-החרות.

באותו זמן התרחשו מאורעות במפא"י, שעוררו תקוות חדשות באופוזיציה. בראשית שנת 1963 החריפה פרשת המדענים הגרמנים שפעלו בשרות המצרים. ראש "המוסד", איסר הראל, ביקש לנקוט באמצעים אפקטיביים נגד המדענים, אולם נתקל בהתנגדותו הנחרצת של בן-גוריון. ביום 31 במרץ הודיע איסר הראל על התפטרותו. הפרשה הובאה על-ידי תנועת-החרות לדיון בכנסת, ושוב התגלה כי בן-גוריון היה מבודד גם בתוך מפלגתו. ב-16 ביוני הודיע בן-גוריון בשיבת הממשלה שהוא פורש מתפקידו "מסיבות אישיות". נשיא המדינה הטיל על לוי אשכול את התפקיד להרכיב ממשלה חדשה, וב-24 ביוני הציג אשכול את ממשלתו בפני הכנסת, בהרכב דומה לממשלה הקודמת. אנשי החוג של "צעירי מפא"י", נאמני בן-גוריון, צורפו לממשלה, בתפקידים שהיו בידיהם בעבר. משה דיין קיבל את תיק החקלאות, ושמעון פרס – נתמנה כסגן שר הבטחון. אולם שני האישים האלה איבדו את מעמדם שהיה להם בתקופת כהונתו של בן-גוריון. היחסים בתוך מפא"י הלכו והתחדרדו, בין "הצעירים", מקורבי בן-גוריון, ובין העסקנים הוותיקים שהתלכדו סביב לוי אשכול, גולדה מאיר, פנחס ספיר וזלמן ארן.

גם פרשת לבון לא דעכה בתוך מפא"י, אם כי השתתקה. עם הסתלקותו של בן גוריון מן השלטון, נתרבו בהנהגת מפא"י הקולות שדרשו לתקן את העוול שנגרם ללבון. כל אותה עת בחשו בן-גוריון ומקורביו מאחורי הקלעים והכיניו מעין "פצצת זמן" נגד ההנהגה שהתרכזה סביב לוי אשכול. פרשת לבון עמדה שוב להתלקח במלוא העוצמה בחודש פברואר 1964, ומאז לא חדלה עוד לכרסם בתוך מפא"י, עד שהתפלגה.

באותה עת החלו שיחות בין מפא"י ואחדות-עבודה בדבר הקמת מערך מפלגתי חדש, משותף ל"מפלגות הפועלים". קריאתו של יצחק בן-אהרון כשנתיים לפני-כן, לאחד את השמאל הציוני, מצאה עתה הד במפא"י. גרמו לכך העננים הכבדים שהחלו להתקדר סביב גבולות המדינה, ולא פחות מזה גרם לכך מזגו הנוח של לוי אשכול. הוא האזין לקולות, גם של יריביו. הוא לא חיפש עילות למריבות. מן הנוף הפוליטי נעלמה הקשיחות המתגרה שאיפיינה את תקופת שלטונו של בן-גוריון. נוצרה אוירה של הידברות, של יחסים נוחים יותר. נעלמה גם סיסמת "חוץ מחרות ומק"י". ואם כי גם בתקופה זו לא העלה איש במפא"י על

דעתו שתיתכן קואליציה של מפא"י ותנועת-החרות, נפסק גם במפא"י מסע ההשמצות נגד תנועת-החרות. היחסים הבינמפלגתיים שהיו כה נוקשים בעבר הקרוב, הופשרו במקצת. מעתה נשארה חריפות המאבק בתוך מפא"י עצמה, בין פלגיה היריבים – בין בן-גוריון ו"צעיריו", ובין ההנהגה "הותיקה". באוירה זו נוח היה לתנועת-החרות להתחיל בצעדים ראשונים לקראת הקמת הסיעה בהסתדרות הכללית. מצד אחד התרופף החרם הנוקשה נגדה, ומאידך היתה המפלגה השלטת שסועה מבפנים ואת מאבקה ניהלה בינה לבין עצמה.

היערכות חדשה בתנועת-החרות

ההפשרה ביחסים הבינמפלגתיים נתנה אותותיה גם בתנועת-החרות. בראש הממשלה עמד עתה אדם שניתן היה לקיים דו-שיח אתו. אוירת המשטמה נעלמה. וכבר נתעוררו תקוות שממשלת אשכול תקיים את צוואת זאב ז'בוטינסקי ותפקוד להעלות את עצמותיו ארצה.

בראשית שנת 1964 חזר שמואל תמיר לתנועת-החרות, אחרי פרישה שנמשכה כעשרים שנה. זמן קצר אחרי-כן התקיימו בחירות ללשכת עורכי הדין. בבחירות אלה הופיעה לראשונה רשימה משותפת של תנועת-החרות והמפלגה הליברלית, בראשות עו"ד ש. תמיר ועו"ד י. רוטנשטריך. נוצר גרעין ראשון של איחוד בין שתי המפלגות.

בתנועת-החרות החלה תקופה של פעילות ערה. ככל שהתערערו היחסים הפנימיים בתוך מפא"י, השתפרו סיכויי האופוזיציה. הנהגת התנועה, נאמנת להכרעותיה, החלה לפעול ביתר שאת להתארגנות הסיעה בתוך ההסתדרות הכללית. בעתון "חרות" החל להופיע מוסף שבועי של "הועדה להקמת סיעת תכלת לבן". נערך מפקד של חברי התנועה בהסתדרות הכללית, ובעקבותיו הוחלט לקיים כנס ארצי של פעילי תנועת-החרות בהסתדרות הכללית, ביום 15 במארץ 1964.

נשארה השאלה – מי יעמוד בראש הנהגת הסיעה כי תקום? היוזמה להקים את הסיעה באה מתוך הנהגת התנועה, ולא מתוך ציבור החברים בהסתדרות הכללית. ציבור זה, שנענה ליוזמת הנהגת התנועה, לא היה מסוגל להעמיד מתוכו צוות מנהיג. על כן הוחלט שחברים מהנהגת התנועה, אשר כל חייהם השתייכו להסתדרות העובדים הלאומית ולקופת החולים שלה, ינטשו את מוסדות ה.ע.ל. ויעברו להסתדרות הכללית. בין נוטשי ה.ע.ל. היו אישים מרכזיים, חברי הכנסת, אריה בן-אליעזר ואברהם טיאר. גם בסניפים נמצאו עסקנים של תנועת החרות, שעברו להסתדרות הכללית.

יצחק גוריון הגיב על התפתחות זו במכתב להנהלת התנועה ביום 27.1.64: "כציר הועידה השביעית של התנועה עלי לציין כי צעד זה הנו הפרה גלויה של החלטת הועידה. בהחלטה זו נאמר על ארגון סיעה של חברי התנועה בתוך ההסתדרות "הכללית" – מתוך חברי התנועה המשתייכים ל"הסתדרות" עוד לפני החלטת הועידה.

מונח לפני נאומי המלא של יו"ר התנועה בבעיה זו ובו מודגש כי, החלטת הועידה לא תפגע בשום פנים ואופן בהסתדרות העובדים הלאומית. צעד הפגנתי זה של עזיבת אנשי צמרת התנועה את ההסתדרות והצטרפותם להסתדרות "הכללית" היא בניגוד לרוחה של החלטת הועידה ולרוח נאום זה, שקבע בעצם את גורל ההצבעה.

יתכן שכמה מחברי ההנהלה ניסו להתחכם ולפרש אחרת את החלטת הועידה. עלי לציין כי לדעתי רק שני מוסדות בתנועה מוסמכים ורשאים לפרש החלטות הועידה: 1. הועידה עצמה, במושב מיוחד, או לפי בחירות חדשות. 2. המועצה הארצית. אינני איש חוק ויתכן שגם בית הדין העליון של התנועה מוסמך לכך. בכל אופן, המוסדות המבצעים – ההנהלה והמרכז – בודאי שאינם מוסמכים לפרש החלטות הועידה ולא לשנותן.

כחבר המועצה הארצית, זכותי לדרוש כי בטרם יעשה צעד שיש בו, לדעתי, הפרת החלטת הועידה – ייקרא לפחות מושב מיוחד של המועצה הארצית, לשמוע את חוות הדעת.

והיה, אם ההנהלה תנסה להביא את הבעיה בפני בית-הדין העליון – הנני מבקש לרשום בפניכם כי במקרה זה הנני מבקש להזמין אותי, כדי שאשמיע בפניו טענותי".

על מכתבו של גוריון השיב בגין כי הצטרפות חברי ה.ע.ל. להסתדרות הכללית נעשית מרצונם החופשי, ואין תנועת-החרות מונעת מחבריה השתייכות לכל איגוד מקצועי שהם חפצים בו. אמנם, בסיום מכתבו מנסה בגין לרכך את הענין ומוסיף כי כלל איננו בטוח שהסיעה תקום – כנראה בגלל התנגדותן של מפלגות השמאל.

עתה עלתה בעייתם של חברי ה.ע.ל. שהופיעו כפעילים בהקמת "הסיעה". לאלה שהצטרפו להסתדרות הכללית, הופסקו השרותים של ה.ע.ל., אולם היו גם כאלה שלא נטשו את ה.ע.ל., אך הצטרפו לפעילי "הסיעה". הועד-הפועל החליט כי כלפי חברים אלה ינקטו באמצעים, "כפי שהחוקה מחייבת".

שתי ישיבות הקדיש הועד-הפועל לנושא זה, ב-5 וב-19 במרץ 1964. בסיכום הוחלט לחייב את מזכירי הסניפים לדווח לוועד הפועל על חברי ה.ע.ל. שמופיעים כפעילים בהקמת "הסיעה". "מזכירות הועד-הפועל תחליט מתי וכיצד להשתמש בחומר העובדתי".

תגובות הועד-הפועל כלפי אלה שפעלו נגד ה.ע.ל., בעודם נמנים על שורותיה,

החריפו את המתיחות בין פלגי התנועה. אחרי-כן התעוררה בעיה נוספת, שאף היא החריפה את היחסים. פעילי התנועה, שהיו מורגלים לראות במועדוני ה.ע.ל. ומשרדיה תחום לפעילות תנועתית, ביקשו לקיים במועדונים אלה את מפגשיהם ואת כינוסיהם, לקראת הקמת הסיעה בהסתדרות הכללית. אולם מזכירי הסניפים קיבלו הוראה לא להעמיד את המבנים של ה.ע.ל., אלא לצרכי ה.ע.ל. בלבד. הוראה זו עוררה תרעומת והעמיקה את החיץ בין שני פלגי התנועה.

הכנס הראשון של "פעילי הסיעה בהסתדרות הכללית"

ביום 15 במרץ 1964 התקיים הכנס הראשון של "פעילי הסיעה בהסתדרות הכללית" באולם "אוהל-שם" בתל-אביב. כל צמרת התנועה ישבה על במת הנשיאות. משה בן-שחר שטיפל בהכנות לכנס מספר על "הסעות מאורגנות ממקומות שונים בארץ – כדי להוכיח שאין זה רק כנס הפגנתי כי אם כנס של חברים פעילים בתנועת-החרות".* פתח את הכנס אריה בן-אליעזר, בנאום פרוגרמטי על בעיות העובדים בארץ. בדבריו לא נגע כלל בשאלת קיומה של ה.ע.ל. היחיד שדיבר על ה.ע.ל. היה מנחם בגין, בסיכום הדיונים בכנס:

"רציתי פה, בכנס הזה של סיעת תכלת-לבן לאמור לכם ידידים יקרים, דרך קוצים ודרדרים, דרך יסורים ועינויים, דרך הקרבה, דרך מסירות, עברו ידידינו העובדים הלאומיים מאז הוקם ארגון עובדי הצה"ר ובית"ר, ואחרי-כן הסתדרות העובדים הלאומית. אנחנו לא באים בשום פנים ואופן הערב הזה לטעון לאיזה ראשונות. תמיד נמסור כבוד לראשונים – בכל, בעבודה ובבנין ובמלחמה ובקרב ובקרבת.

צריך לאהוב את הידידים שלנו בהסתדרות זו שהוקמה לפני 30 שנה. אם יש אי-פה אי-שם שאלות, נתגבר עליהן, כמו באותו לילה, ליל האור, בו שרנו כולנו: "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד". אתם זוכרים את התרוממות הרוח שמעטות כמות היו בתולדותיה של תנועת ז'בוטינסקי. בדרך זו נלך. ואם אי-פה אי-שם נעשו שגיאות מצד זה או אחר, נתקן אותן ברוח טובה. עלינו לדעת: אנחנו לא צריכים למשוך שום אדם לסיעה זו. אלה שישנם, והם אלפים רבים, כבר נרשמו. נתפקדו בגלוי, בלי פחד – אני יכול לומר שמאז אני בארץ ישראל זה 22 שנה, לא ראיתי את ידידינו ב-ה.ע.ל. כל כך פעילים כמו אחרי החלטת הועידה של תנועת-החרות להקמת סיעת תכלת-לבן. תבוא הברכה עליהם ויוסיפו לפעול ולכבוש

* "בין תכול ולבן ואדום", מאת ד. ישי.

פועלים למען דגלו של זאב ז'בוטינסקי. אנחנו נעזור להם בכך. אני מקווה שגם הם יעזרו לנו במקצת".

אחרי־כן דיבר בגין על אפשרות מצד הנהגת ההסתדרות הכללית, למנוע הקמת הסיעה, ואגב־כך הציג את שמואל תמיר, הפרקליט בעל המוניטין, כממונה על המחלקה המשפטית בסיעה. תמיר עצמו סיפר אחרי־כן שהופתע מן המינוי. מכל־מקום, עליו הוטל אחרי־כן לטפל בצד המשפטי של הקמת הסיעה, כאשר הנהגת ההסתדרות הכללית ניסתה למנוע את הקמתה.

הורכבה מזכירות ראשונה של הסיעה, לאודוקא מבין אלה שבעבר טרחו למען הקמתה. בין חברי המזכירות היו ארבעה חברי כנסת: א. בן־אליעזר, ד"ר י. בדר, א. טיאר, ח. מגורי־כהן.

בטאון ה.ע.ל., "חזית העובד", תיאר בעצב את מעמד הכנס באולם "אוהל שם":

"שעת הכנס נקבעה ל־5 אחה"צ – – – שעה 6 חלפה. היציע עודנו ריק. נשיאות הכנס כבר יושבת על הבמה. האולם כמעט ונתמלא. מי איננו כאן? חסרים נציגי ההסתדרות הכללית. הם קיבלו הזמנות, אך התעלמו מהן. וחסרים נציגי עובדים אחרים – גם נציגי ה.ע.ל. שהוזמנו, לא באו.

וחסרים נציגי ההתיישבות הבית"רית – – – אותם פנים מוכרים, אותן ידיים מיובלות, עם כוודר המטען הזה של ימי מבחן וסער – אלה אינם! וחסר כל הדור הזה אשר על שכמו נשא את כוודר עולה של התנועה הלאומית והמחתרת. עובדה – אין כמעט יוצאי מחתרת!

חסרות, אוי מה חסרות הן הדמויות הללו המסמלות את היסודות שעליהן יושבת תנועת־החרות. וכי יתכן כנס בלי גוריון, בלי הרב ליסמן, בלי נציגי שכונות תל־אביב, כמעט בלי התנועה בירושלים, ובלי הנציגות המוניציפלית של תנועת החרות, ובלי כל הקצונה, דרגת הבינים של הנהגה, אשר בלעדיה לא תיתכן כל תנועה פוליטית.

האמנם אפשר כל־כך בקלות לוותר על שכבה שלמה של מנהיגות ולבנות את הכל על ענף צעיר ורך, בלתי מוכר ובלתי ידוע – וספק אם יציב הוא? היה מתח בכנס – אך לא היתה בו שמחה, פרט לשמחת מארגני הכנס. הם היו מרוצים. רק הצטרדקו על כך ש"התל־אביבים לא באו". האם רק התל־אביבים לא באו? ואנשי נתניה באו? והרמת־גנים? והחיפנים? – אבל באו נציגי עובדים מעיירות הפיתוח, ממרכזים שבהם לא הקימה עד היום ה.ע.ל. את סניפיה. הם היו הרוב. הם השאירו חותמם על הכנס. למעשה היה זה כנס של נציגי עיירות הפיתוח, בתוספת אי־אלה פועלים מן המרכזים העירוניים הותיקים.

– – – נשיאות הכנס מנעה מן הנואמים דברים על הסתדרות העובדים הלאומית ומוסדותיה. אבל לא כל הנואמים עמדו בלחץ "גזירה" זו. אחדים

הרגישו צורך נפשי להשמיע הערות על חברי תנועת-החרות המשתייכים ל-ה.ע.ל. – הם לא היו אפופי אהבה. הבחנת בסימנו של חיץ. יפה עשתה הנשיאות שהשתדלה לטשטש את החיץ – אבל הוא קיים היה, והכאיב את הרגישים לכאבי התנועה הלאומית.

דבריו המסכמים של יו"ר התנועה היו מעודדים במקצת. הוא הכריז: תנועתנו היא בעד חופש ההתארגנות המקצועית, וזכותו של כל חבר להשתייך להסתדרות העובדים הלאומית. "רק במדינות טוטליטריות קיים ארגון עובדים יחיד". אם כן, מדוע הוסיף מר בגין מניה-יוביה כי תנועת-החרות תברך את מנהיגי ה.ע.ל. אם יצטרפו להסתדרות "הכללית" ויקימו גם בישראל ארגון מקצועי יחיד?"

ביום כנס היסוד של חברי תנועת-החרות בהסתדרות הכללית, ב-15 במרץ 1964, נתבררה התנועה הלאומית כי ממשלת ישראל החליטה לצוות על העברת עצמות זאב ז'בוטינסקי, ורעייתו יוהנה, למנוחת עולמים במדינת ישראל.

החל עידן חדש, גם בתנועת-החרות וגם במפלגת פועלי ארץ ישראל. פגה במידה רבה משטמת השמאל הציוני כלפי התנועה הלאומית, אישיה ועקרונותיה. אולם גם עתה לא פגה התנגדותן הנחרצת של מפלגות השמאל לשילובה של התנועה הלאומית במוסדות הסתדרות העובדים הכללית.

חגיגות יובל ה-30 של ה.ע.ל.

באפריל 1964 מלאו שלושים שנה להקמת הסתדרות העובדים הלאומית, והועד-הפועל עשה הכנות מרובות לציון היובל הזה. הוקמה ועדה מיוחדת בהשתתפות ראשי ה.ע.ל., עסקניה הוותיקים ומניחי יסודותיה. לקראת המאורע הוציא השרות הבולאי של מדינת ישראל חותמת דואר מיוחדת, להטבעה על מעטפות ביום כנס היובל, שנקבע ל-6 באפריל 1964. "חזית העובד" הופיע בגליון מיוחד, מוגדל, בו גוללו ראשוני ה.ע.ל. ומייסדיה את "ימי בראשית", בהשוואה להתפתחות ה.ע.ל. אחרי 30 שנות קיום. בעתונים הופיעו עמודים מיוחדים, מוקדשים לאירוע הזה. סניפי ההסתדרות בכל הארץ קיימו מסיבות חגיגות, ודור המייסדים נפגש עם הדור הצעיר של הנוער-העובד-הלומד-הלאומי. "30 שנות הסתדרות העובדים הלאומית" – היתה הסיסמה, מוטבעת על כל מסמך שיצא אותה שנה ממוסדות ה.ע.ל.

הכנס המרכזי לציון חג היובל התקיים ביום בו הוכרז על הקמת ה.ע.ל., ובאולם בו התקיים כנס היסוד של ה.ע.ל. – בקולנוע "עדן" בירושלים. הכנס נערך כמושב

מיוחד של המועצה הארצית, אך השתתפו בו גם הצירים שהופיעו 30 שנה קודם לכן, בכנס היסוד, וכן השתתפו בכנס עסקני ה.ע.ל. מכל הארץ. אחרי דברי ברכה נרגשים שהשמיעו עסקני העובדים הלאומיים משנות "ארגון עובדי הצה"ר ובית"ר" ושנות ה.ע.ל. הראשונות, סקר אליעזר שוסטק את דרכה של ה.ע.ל. מאז נוסדה. דבריו נועדו לשבר את אוזניהם של אנשי תנועת-החרות, אשר פנו עורף להסתדרות העובדים הלאומית. הוא דיבר על הגורמים שהביאו להקמת ה.ע.ל.:

"למרות העובדה שהמלחמה היתה על עבודה, ועל זכות העבודה, לא הוקמה ה.ע.ל., ולא קם ארגון עובדי הצה"ר ובית"ר, ולא קמו כל הארגונים הקודמים אך ורק למטרות כלכליות. הנסיבות הכלכליות נבעו מן המלחמה בשטחים אחרים שבהם נלחמה התנועה, והם שטחים מדיניים ולא כלכליים. כולנו באנו אל התנועה. כשעלינו ארצה עלינו אל התנועה, והמשכנו את מלחמת התנועה, ורק בתוקף המסיבות של מלחמת התנועה היינו נאלצים גם להילחם את מלחמת הקיום והחיים.

גם ז'בוטינסקי לא תיאר לעצמו שתמיכה בו – – – תחייב פרישה מהסתדרות העובדים הכללית. גם הוא היה בתחילה בדיעה שאפשר להילחם את מלחמתה של התנועה, נגד המשטר, בתוך ההסתדרות הכללית. במשך כמה שנים אפילו התווכח בסוגיה זו עם חברי התנועה, אולם הם הוכיחו לו שזה בלתי אפשרי. או שאתה תומך במשטר, לפחות אינך נלחם בו, או שאתה מצטרף לתנועת ז'בוטינסקי, ואז אתה מתקומם נגד המשטר ונלחם בו. מלחמה זו חייבת להתקם בחיך ובקיומך. והם שיכנעו אותו. הוא קיבל את דעתם, שאין אפשרות לשנות מבפנים".

שוסטק פירט בנאומו את העקרונות שלמענם נאבק העובד הלאומי, ובראשם רעיון המדינה היהודית, שלמענו קיבלה על עצמה ה.ע.ל. "להיות החלוץ העובר לפני המחנה, סולל הדרכים, צבא הכיבוש לכל העם העברי על כל מעמדותיו". הוא דיבר על עקרונות ה"חדנס", בוררות-חובה, נכונותו של העובד הלאומי לרכז את כל מאמציו ומשאביו למען מטרה מרכזית אחת – למען מדינה יהודית. וכאן עבר שוסטק לנושא האקטואלי, ההחלטה בתנועת-החרות להקים סיעה בהסתדרות הכללית:

"עלינו לא להטמין את הראש בחול ולא להתעלם מן העובדה שהעניינים אינם כתמול-ששום. בתנועה. קרה משהו אשר קובע הרבה מאד בחיי ה.ע.ל. ובחיי כל העובדים השייכים לתנועת ז'בוטינסקי. נאבקנו עם התנועה, ובתוך התנועה, למען לא יוחלט ליצור שני מחנות של העובדים בתנועת ז'בוטינסקי. ועידת התנועה החליטה מזה שהחליטה, ואנו נאבקים עתה על קיומנו, לא רק בחוץ, אלא גם בפנים. אמנם גם בשנים הקודמות לא היינו בבחינת ילדי-השעשועים בתנועה, אבל אינני יכול להגיד כי במשך

עסקני ה.ע.ל. בירושלים בכנס יובל ה-30

30 שנה להסתדרות העובדים הלאומית

בכנס המצוי לאציון יובל ה-30 של ה.ע.ל. ממוין לשמאל: ער'ד ר. יונבסקי, ש. פרינשטיין, א. אקסלרוד, ג. אפלבוים, ור. קשאני

שנים היה ספק בתנועת ז'בוטינסקי בעצם הצורך של קיום ה.ע.ל. – היום התעורר ספק, והספק הזה בא לידי ביטוי גלוי, ויו"ר התנועה היה מברך אילו היינו מחליטים להצטרף ולהיכנס להסתדרות הכללית. אנו נאבקים, איפוא, היום בשתי חזיתות. – – – בכנס היסוד של סיעת "תכלת לבן" אמר בגין כי מזה 22 שנה אין הוא זוכר את עסקני ה.ע.ל. פעילים כל כך כפי שהם פעילים בשנה האחרונה. על משפט זה ברצוני להעיר: לא היינו פחות פעילים, אלא פרסמנו פחות על פעולותינו. – – – אנו בועדי-הפועל ואתם עסקני הסתדרות העובדים הלאומית, מכתתי הרגלים בלשכות העבודה ובסניפים במשך שנים רבות, בימים ובלילות – כולנו היינו אשת-נעורים נאמנה לתנועת ז'בוטינסקי בכל מערכותיה ומאבקה, ובמיוחד במערכות העובדים. חשבנו שמספיקה דאגתנו לבית, לקיום הכלכלי של חיילי תנועת ז'בוטינסקי. אך כעת, כאשר חלק מתנועת ז'בוטינסקי מתחיל לתנות אהבים עם הסתדרות עובדים אחרת, אין לנו ברירה, אלא להתייפות קצת יותר ולהתפרסם קצת יותר בחברה – – – אולי יופתע יו"ר התנועה לדעת שמאז ועידת תנועת-החרות וההחלטה על הקמת הסיעה בהסתדרות הכללית, באים מדי שבוע עשרות חברים, פועלי ההסתדרות הכללית, מביאים את פנקסיהם ונרשמים בהסתדרות העובדים הלאומית".

יצחק גוריון, האיש אשר בכנס היסוד של ה.ע.ל. בשנת 1934 הכריז על הקמת ההסתדרות העצמאית של העובד הלאומי, הכריז הפעם באותו אולם "עדין" ובאותו פאתוס, אבל עצוב:

"אל תאמינו לאלה המבטיחים ש-ה.ע.ל. לא תיפגע על-ידי החלטת הוועדה של תנועת-החרות. מן הרגע שנתקבלה ההחלטה הפכנו לבנים חורגים לתנועה".

אפשר שיצחק גוריון, משרתה של התנועה הלאומית מאז הקמתה, ביטא יותר מהכל את אשר התרחש בתנועת-החרות אחרי ההכרעה בוועידה השביעית: "בנים חורגים לתנועה", עסקני ה.ע.ל. ופעיליה.

זעזועים במערכות העבודה

שנת 1964 בלטה בזעזועים שפקדו את מרבית ענפי העבודה, בעיקר בסקטור הציבורי. מסקנות "ועדת הורביץ" שנועדו לפתור בעיות, הוסיפו עליהן. למסקנות הועדה התנגדו העובדים מכל הענפים, ובעיקר התנגדו להן העובדים האקדמאים. פרצו סכסוכים, שביתות, והדים להן היו בפרסומי הסתדרות העובדים הלאומית ובכנסים שקיים האיגוד המקצועי של ה.ע.ל. הקו המנחה בפרסומי ה.ע.ל. היה בהבלטת העובדה שהאיגוד המקצועי של

במסיבה לזכר 60 ש'ל יצחק גוריון ב-1964. גוריון נואם. לימניו - רעיוותו. לשמאלו - מ. בנן, א. שוסטק, ב. אבנאל

ההסתדרות, לא זו בלבד שאיננו שותף למאבקי העובדים, אלא שהוא מונע מאבק זה. כאשר פרצה באביב 1964 שביתה של עובדי המסים, התנגדה ההסתדרות הכללית לשביתה וניסתה למנוע אותה.

באותו זמן קיימה ה.ע.ל. כנס ארצי של ועדי עובדים, לדיון על בעיות השכר "לאור ההתייקרות". מאיר האוס, ראש המחלקה לאיגוד מקצועי ב-ה.ע.ל., סקר את התארגנות "ועדי הפעולה" במקומות עבודה, מעל לראשה של ההסתדרות הכללית: "ועדי הפעולה קמו מפני שההסתדרות הכללית משרתת את נותני העבודה, הממשלתיים, ההסתדרותיים והפרטיים".

במאמר "נוכח גל השביתות" שפרסם מאיר האוס ב"חזית העובד" נאמר: "מתקרבים אנו לסערה של סכסוכי עבודה שתפרוץ במימים שלא ידענו כמוהם. שביתות ראשונות כבר פרצו, של עובדי המסים ושל האחיות – – כל ענפי המשק הציבורי, נמצאים עתה במצב של דוד רותח, והגורם לכך אינו חדש. מזה שנים נמצאים העובדים במצב בלתי נסבל, מבחינת תנאי העבודה ומבחינת השכר – – – הרעיון היסודי במסקנות ועדת הורביץ הוא "שכר שווה עבור עבודה שווה", אולם לא נמצאה עדיין הנוסחה המדויקת שתקבע את מהות העקרון הזה".*

היתה שביתת אחיות, והיתה "שביתת האטה" של עובדי הדואר, 23 יום, והיתה התארגנות של עובדים אקדמאים, אשר התנגדו בחריפות למסקנות ועדת הורביץ. בכל המערכות האלה עמדה ה.ע.ל. לצד העובדים, לא רק מפני שעמדה באופוזיציה לממשלה ולהסתדרות, אלא שביקשה להוכיח כי ההסתדרות הכללית, אשר הפכה להיות המעסיקה הגדולה ביותר במדינה, אינה יכולה להגן על האינטרסים של העובדים – ולהסתדרות כזו רוצה תנועת-החרות להצטרף. הכרעותיה של ה.ע.ל. בבעיות השכר נקבעו גם על רקע היחסים שנוצרו בינה ובין תנועת-החרות, אחרי ההכרעה בועידה השביעית. ה.ע.ל. לא היתה מעולם כפופה לעמדות תנועת-החרות בבעיות עבודה ושכר. אולם עתה, אחרי שהתנועה הפוליטית התנערה למעשה מהמשך קיומה העצמאי של ה.ע.ל. – השתחררה זו מזיקה לעמדות התנועה בענייני עובדים, ומה עוד שעמדות אלו הושפעו במידה רבה מגורמי המעסיקים ששלטו בתנועה. הן ד"ר בדר והן ד"ר אבניאל, שניהם מעמודי-התווך במחשבה כלכלית בתנועה, ביטאו את דעת המעסיקים, יותר משבטאו את דעת העובדים. אמנם גם בעבר לא ראתה את עצמה ה.ע.ל. נתונה להכרעות התנועה הפוליטית בענייני עובדים, אבל היתה השפעה הדדית בין התנועה ובין האיגוד המקצועי של העובד הלאומי. לא כן עתה. בעקבות ההכרעה שנפלה בועידה השביעית ניכרת היתה נטיה ב-ה.ע.ל. להבליט את עצמאותה

* גליון מס' 56, מאי 1964.

האידאולוגית בכל הנוגע לענייני עובדים. ניתן לשער כי נטייה זו לא הוסיפה הבנה ביחסים עם התנועה.

מבצע "זאב ז'בוטינסקי שב למולדת"

החלטת ממשלת ישראל להיענות לצוואת ז'בוטינסקי ולהורות להעלות את עצמותיו ואת עצמות רעיתו יוהנה למדינת ישראל עוררה גל של התרגשות בתנועה הלאומית ומחוצה לה. כמעט בכל חלקי העם עבר גל הערצה לזכרון המנהיג והזדהות עם החלטת הממשלה. ניתן להגדיר כי במבצע זה הוסר לראשונה תו החרם של מפלגות השלטון מעל התנועה הלאומית. זה היה המבצע הראשון של התנועה הלאומית, בו נטלו חלק כל שכבות העם. אבל ברור היה גם הפעם כי לא גופים ממשלתיים, אלא התנועה הלאומית, היא שתישא באחריות לארגון ההופעות והטכסים הקשורים במאורע. הממשלה נתנה את הצו הפורמלי, אבל האירוע היה מנת חלקה של התנועה הז'בוטינסקאית על כל חלקיה.

ביוזמת תנועת החרות הוקמה ועדה ציבורית מיוחדת שתכננה וביצעה את המבצע. מצד כל המשתתפים בועדה היתה נטיה לשוות לאירוע אופי על-מפלגתי, כראוי למנהיג אשר ההערצה לו היתה מעבר למחיצות המפלגתיות. אולם נציגי מוסדות התנועה הלאומית, בעיקר אלה שהוקמו על-ידי ז'בוטינסקי, ראו את עצמם שותפים עיקריים למאורע. הם זכו להגשים את הצוואה שבעבר הקרוב נראתה כחלק מחלום תקומת ישראל. מה מעטים היו בעם שהאמינו בשנת מותו של ז'בוטינסקי, שנת 1940, כי מדינת היהודית קום תקום, וכי ממשלה יהודית תצווה להעלות את עצמות המנהיג למדינת היהודים. עתה נראתה הגשמת הצוואה כחלק מהתגשמות החלום. וכל אחד מתלמידיו וממעריציו של ז'בוטינסקי ראה את עצמו שותף בהגשמת החלום.

הסתדרות העובדים הלאומית על מוסדותיה וחבריה התגייסו לקראת המבצע. בכל הסניפים החלו הכנות קדחתניות. עסקנים ומנהלי מוסדות מכל הארץ נקראו להתייעצויות; קוימו כנסים ארציים, וכל המערכת המינהלית התגייסה לקראת כ"ט בתמוז תשכ"ד (8.7.64), הוא יום פטירתו של ז'בוטינסקי.

הועדה הציבורית המארגנת החליטה כי במסע הלוייה ישתתפו הארגונים והמוסדות, כל אחד בחטיבה שלו. הסתדרות העובדים הלאומית ביקשה להבליט את שדרות העובדים הלאומיים במסע. היא נערכה להופעה המונית של מוסדותיה וחבריה, גם מפני ש-ה.ע.ל. היתה היצירה הארגונית היחידה ששרדה בשלמותה מאז מות המנהיג. היא המשיכה לשאת את דגלו, נאמנת לתורתו ולמורשתו. אין פלא, איפוא, שחבריה עשו כמיטב יכולתם כדי להופיע ברוב עם ובהדרת כבוד במצעד המלווים.

חברי הועד הפועל של ה.ע.ל. במשמר-כבוד ליד ארונות זאב ווהנה זבוטנסקי

לקראת יום המבצע פרסמה ה.ע.ל. ספרון, "משנתו הסוציאלית של זאב ז'בוטינסקי", פרי עטו של אברהם אקסלרוד. "חזית העובד" הופיע בתבנית מוגדלת, מיוחדת, בהשתתפות אישים רבים שליוו את ז'בוטינסקי בשנות חייו. במועצות-עובדים ובכנסים איזוריים התארגנו החברים תחת דגלי הסניפים והמוסדות. ואמנם הופעת שדרות ה.ע.ל. במסע הלוויה היתה רבת-רושם. טורים-טורים צעדו חברים, בני שלושה דורות: טור המייסדים, טורי ההתיישבות הבית-רית, עולים מעיירות הפיתוח, אחיות קופת-חולים במדיהן הצחורים, הנוער העובד והלומד הלאומי. אלפי אנשי ה.ע.ל. צעדו במסע המפואר, בתל-אביב ובירושלים, בדרך העולה להר-הרצל, אל מקום מנוחתם האחרונה של זאב ויוהנה ז'בוטינסקי.

אכן, דור השואה לא הותיר הרבה מן הכלים הארגוניים שהקים ז'בוטינסקי. ההסתדרות הציונית החדשה – התפרקה. בית"ר – דולדלה. הארגון הצבאי הלאומי – התפרק עם קום המדינה. המסגרת הארגונית היחידה ששרדה משנות יצירתו של המנהיג, היתה ה.ע.ל., ובמבצע "זאב ז'בוטינסקי שב למולדת" הוכיחה ה.ע.ל. כי היא אמנם קיימת – אם כי כבת חורגת לתנועת ז'בוטינסקי.

אחיות קופת-חולים במסע הלוויה של ז. וי. ז'בוטינסקי

תמורות פוליטיות בספטמבר 1964

עד חודש ספטמבר 1964 העניק בן-גוריון לאשכול חופש פעולה, בלי להטרידו, וראש הממשלה יכול היה לקבל החלטות לפי נטיותיו והשקפותיו, בלי לחוש בעורפו את נשימתו המתמדת, הלוהטת, של המנהיג בדימוס. הוא יכול היה לכתוב מכתב-פיוס לכנס אוהדי לבון שהתקיים בחולדה ולעורר תקוה שמפא"י תשנה בשלב כלשהו את יחסה ללבון. הוא יכול היה להשתתף במסע ההלוויה של זאב ז'בוטינסקי, ובאותו זמן לבדוק אם נוצרו התנאים לאיחוד מפא"י עם אחדות-עבודה. הסתמנה איירה חדשה בפוליטיקה המפלגתית בישראל. נשבה רוח פושרת, ההולמת את אופיו של אשכול.

אבל בחודש ספטמבר נשתנתה התמונה מיסודה, הן עקב התפתחויות פנימיות בתוך מפא"י והן עקב תהליך מיליטנטי שהחריף בארצות השכנות. ב-1 בספטמבר פירסם בן-גוריון מאמר חריף ב"דבר" נגד המגמה להקים מערך משותף של מפא"י עם אחדות-עבודה. בו בזמן עסק בן-גוריון בהכנת תיק מסמכים נגד לבון, כשהוא יוזם את תחיית "הפרשה", הפעם באמצעות היועץ המשפטי. הוא החל לתבוע הקמת ועדה משפטית שתבדוק מחדש את השאלה אם היתה לוועדת השרים סמכות להכריע בשאלה "מי נתן את ההוראה". הרוחות במפא"י התלהטו מחדש.

באותו זמן חלו תמורות גם בארצות השכנות. באלכסנדריה של מצרים התקיימה ועידת-פיסגה ערבית, בה הוחלט לראשונה ב-14.9.64, כי "הארגון לשחרור פלשתיין" הוא הנציג היחיד של העם הפלשתיני. בראש הארגון הועמד אחמד שוקיירי, וזה הצהיר כי יחידות "פידיון" תופעלנה בגבולות המקיפים את ישראל. באותה ועידה הוחלט על הטיית מיי-הירדן – החלטה שהיתה אחד הגורמים לפרוץ מלחמת ששת הימים ב-1967. המתיחות בגבולות גברה. ישובי-הצפון היו נתונים להתקפות בלתי פוסקות, וכתגובה החל צה"ל להפעיל מטוסים נגד העמדות הסוריות.

באווירה עכורה זו מבית ומחוץ התעוררה מחדש במפלגה הליברלית שאלת האלטרנטיבה לשלטון מפא"י המתערער. שוב החלו לדבר על שיתוף פעולה עם תנועת-החרות. יותר ויותר נעשה ברור כי בלי שיתופה של תנועת-החרות, לא תקום אלטרנטיבה למפא"י. באופק התקרבו מועד הבחירות לכנסת השישית. במפא"י כבר התנהלו שיחות על הקמת "המערך" עם אחדות-עבודה, וחוגים רבים במפלגה הליברלית קראו להקמת גוש משותף עם תנועת-החרות. ביום 8.10.64 דן מרכז תנועת-החרות בנושא ובעקבות הדיון פירסם את ההודעה הבאה:

"מחוגי המפלגה הליברלית ואוהדיה הושמעו לאחרונה קריאות אל המפלגה הליברלית ואל תנועת-החרות, להקים רשימת מועמדים משותפת

לשתי המפלגות בבחירות הקרובות לכנסת.

- - - ביום 20.8.61 פנתה תנועת-החרות למפלגה הליברלית בהצעה לפתוח במו"מ על הקמת גוש פרלמנטרי משותף לשתי המפלגות, ורשימה משותפת לשתייהן בבחירות לכנסת השישית. דוברי המפלגה הליברלית שללו הצעה זו.

בועידה השביעית של תנועת-החרות ביום 20.1.63 חזרה תנועת-החרות על הצעתה, אך מרכז המפלגה הליברלית דן בהצעה ודחה אותה.

לאור עובדות אלו ברור כי פתיחת המו"מ לה קוראים עתה חוגים במפלגה הליברלית תהיה אפשרית, אם מוסדותיה המוסמכים יקבלו החלטה חיובית על כך.

ההליכים הפוליטיים בחודש אוקטובר היו המשך להתפתחויות בספטמבר. בצפון הגבירו הסורים את התקפותיהם על הישובים באיזור הכנרת, ובאותו זמן התחוללה מהומה במפא"י. בן-גוריון הגיש לשר המשפטים דוב יוסף וליועץ המשפטי משה בן-זאב מסמך הקובע "מי נתן את ההוראה". שוב הביאה תנועת-החרות את הנושא לדיון בכנסת. הרוחות סערו כשמפא"י מתפצלת והולכת. ביום 26.10.64 החליטה מזכירות מפא"י כי "יש בסיס להקמת המערך". בן-גוריון ומקורביו התנגדו להחלטה, אך ללא הועיל. כעבור זמן קצר התפטר משה דיין מתפקידו כשר החקלאות. צמרת מפא"י שהתרכזה סביב אישיותו של אשכול איבדה כל השפעה על אגף זה במפלגה. ובאותו זמן החליט אגף אחר, קבוצת מקורביו של לבון, לפרוש ממפא"י. ביום 7.11.64 הוקמה תנועת "מן היסוד". ראש הממשלה שביקש לתמרן בין שני הקצוות במפלגתו יצא קרח מכאן וקרח מכאן. בסופו של דבר פרשו שני הקצוות ממפא"י. חוג "הצעירים", ממקורביו בן-גוריון, כבר נערך לקראת פרישה, לקראת הקמת רפ"י.

ביום 15.11.65 החליט מרכז מפא"י על הקמת "המערך" הזוגי, עם אחדות-עבודה. בן-גוריון פרש מן המרכז. הוא הוסיף להתור נגד ממשלת אשכול, עד שבסופו של דבר התפטרה הממשלה, ב-14.12.64. אולם כעבור ימים מספר הצליח אשכול להרכיב ממשלה חדשה, במתכונת הממשלה הקודמת, כשמעמדו במפלגה הפעם איתן יותר. אולם מחוץ למפלגתו החלו יותר ויותר לדבר על אפשרות להקים ממשלה אלטרנטיבית, בהשתתפות תנועת-החרות, הליברלים וחוג "צעירי מפא"י", שעתידיה היתה להופיע בשם רפ"י.

בתמורות הללו, רק טבעי היה הדבר שמעמדה של תנועת-החרות התחזק. היא יצאה זה מכבר מבדידותה, ועתה עמדה כעמוד התווך בכל חישוב להקמת קואליציה אלטרנטיבית למפא"י.

ה.ע.ל. נוכח המציאות המשתנה

חיזוק מעמדה של תנועת-החרות עודד את צמרת המפלגה במאמציה להקים את הסיעה בהסתדרות הכללית. נתרבו הכינוסים, נתרבו הפרסומים, ופה-ושם החלו להופיע בבחירות לועדי-עובדים רשימות של סיעת "תכלת לבן". בבית-החרושת "פרידמן" בירושלים היתה הופעת הבכורה של "הסיעה" ושם זכתה ב-2 מתוך 5 נציגים לוועד. בנובמבר 1964 הודיעה "הועדה להקמת הסיעה" כי תשתתף בבחירות הקרובות להסתדרות הכללית ב-60 מועצות מקומיות. התקרבות הבחירות לכנסת ולהסתדרות הכללית הפיחה רוח של פעילות נמרצת בתנועת-החרות. ואם אחרי ועידת התנועה שררה אווירה של אזלת-יד וחוסר מעש בהתארגנות "הסיעה", נשתנתה עתה המציאות. ההתרחשויות במפא"י, וחיזוק מעמדה של תנועת-החרות, המריצו את עסקני המפלגה לפעילות מוגברת.

תגובת הועד-הפועל של ה.ע.ל. למציאות המשתנה היתה בהגברת קצב הפעילות בהסתדרות העובדים הלאומית. המחלקה לאיגוד מקצועי השתדלה למשוך לשורות ה.ע.ל. חברי תנועת-החרות שהשתייכו להסתדרות הכללית, והיו מקרים, בעיקר בעיירות הפיתוח, בהם עברו צוותים שלמים של מפעלים ל-ה.ע.ל. המאמץ להפגין נוכחות ולהגיב על בעיות העבודה בארץ חייב הופעה מתמדת בעתונות ובכנסים. בתקופה זו היתה חשיבות מיוחדת להופעותיהם של שני חברי הועד הפועל, אליעזר שוסטק ושבתאי שיכמן, כנציגי התנועה בכנסת. למעשה היו הם דוברי התנועה בבעיות עבודה, אף כי בחלק מן הנושאים חלקו על עמדת התנועה.

באותו זמן הקימה ה.ע.ל. מועצה ארצית של פועלי-התעשייה, כשראשי ה.ע.ל. מתייצבים לימינם של פועלי-היצור ומוקיעים את יחס הקיפוח כלפיהם. באמצעות המועצה הארצית הצליחה ה.ע.ל. להגביר את הפעילות במפעלי-החרושת. המועצה התכנסה לעתים מזומנות, לתגובות על בעיות שהתעוררו בנושאי העבודה והשכר.

בינואר 1965 קיבלה הכנסת "חוק מס ארגון", לפיו "עובדים במקומות עבודה שעליהם חל הסכם קיבוצי ואינם חברים בארגון העובדים, אך נהנים מהגנה מקצועית וארגונית של הארגון, יחוייבו בתשלום דמי-חבר" פירושו של החוק היה ששכירים בלתי מאורגנים העובדים במקום-עבודה מאורגן, חייבים לשלם מס ארגון חודשי בסכום נכבד למדי, להסתדרות "הייצוגית" במקום – בדרך כלל להסתדרות הכללית.

על רקע קבלת חוק זה יצאה ה.ע.ל. בקריאה להמוני העובדים הבלתי מאורגנים שיצטרפו לשורותיהם, "על מנת שמשלמי מס-הכפיה יקבלו את התמורה הנאותה תמורת המס, כולל שירותי בריאות, קרנות פנסיה, קרן נכות". בקריאת ה.ע.ל.

לעובדים הבלתי מאורגנים נאמר: "אין אנו יודעים את השקפותיך הפוליטיות, והשקפותיך אינן מעניינות אותנו. מוסדותינו פתוחים לכל אזרח ולכל עובד ללא הבדל השקפה".

לקריאת ה.ע.ל. היה הד בציבור העובדים, בימים בהם התנהלה מערכה שקטה בין תומכי ה.ע.ל. ובין תומכי "הסיעה".

ועידת רופאי קופת-חולים הלאומית

נוכח החששות שמוסדות ה.ע.ל. ייפגעו עקב היחסים המתוחים עם התנועה הפוליטית, הגבירה קופת-חולים את פעילותה, גם בקרב עובדיה, בעיקר בקרב הרופאים. בחודש פברואר 1965 התקיימה ועידה ראשונה של רופאי קופת-חולים, בהשתתפות כ-400 רופאים מכל הארץ "המשרתים ציבור של למעלה מ-200,000 נפש" – נאמר בפרסומי קופת-חולים. ד"ר א. סיני, שברך את הוועידה בשם ההסתדרות הרפואית בישראל, ציין שעשרה אחוז מכלל הרופאים בארץ משרתים את חברי קופת-חולים לעובדים לאומיים. בוועידה סיפר דוד מלמדוביץ כי בתקופת 1965 הועסקו 1100 עובדים ב-100 סניפי קופת-חולים.

החל משא-ומתן עם הליברלים על הקמת גח"ל

בינואר 1965 החלו שיחות דיסקרטיות בין מנהיגים מצמרת המפלגה הליברלית ובין ראשי תנועת-החרות, בדבר הקמת גוש מאוחד. השיחות היו עם יוצאי מפלגת הציונים-הכלליים לשעבר, בעוד יוצאי המפלגה הפרוגרסיבית לשעבר מוסיפים להתנגד לכל הסכם עם תנועת-החרות. טפח מן המו"מ גילה שוסטק בדיוני הוועד-הפועל ביום 7 בפברואר 1965:

"לפני שבועיים כונסה סיעת תנועת-החרות בכנסת לישיבה, בה נמסר כי מתנהל מו"מ עם חלק מצמרת המפלגה הליברלית, על הקמת גוש פרלמנטרי. המו"מ התנהל בדרך של גישושים. – – – מנהלי המו"מ מצד הליברלים משוכנעים שיהיו להם 9 חברי כנסת, מתוך 17. בגין מסר לחברי הסיעה כי בגישושים הם העלו את הבקשה שהמשא-ומתן צריך להתנהל על בסיס של פאריטי. בגין השיב להם שזה לא נראה לו. אבל עם זאת סבור בגין כי אין למצות עם הליברלים את הדין וצריך למצוא את שביל הזהב. ביום 8 בפברואר שוב התכנסה הסיעה לדון בנושא ובגין ביקש הצעות. התפתח ויכוח וסוכם כי התנועה תסכים שבגוש יהיה לליברלים 40 אחוז. בגין העביר להם את ההצעה והתקיימה פגישה אצל אברהם קריניצי.

ד"ר א. דודיזון מברך בועידת רופאי קופת-חולים. במרכז התמונה: סגן שר הבריאות ד"ר
 ג. רפאל, משמאלו - ד"ר יעקב ווינשל וא. שוסטק. מימין - ד. מלמדוביץ.

בפגישה התרעמו הליברלים וטענו כי הם מביאים לתנועה את שמם הטוב. בגין הגיב בחריפות, אבל המו"מ ימשך'.

ביום 21.2.65 החליט מרכז המפלגה הליברלית "להיענות לפניית תנועת-החרות" ולפתוח במו"מ בדבר הקמת גוש פרלמנטרי משותף. ההכרעה נפלה ברוב של 77 קולות נגד 46. בתום ההצבעה הודיעו המתנגדים כי אינם מקבלים את הכרעת הרוב, וברור היה כי המפלגה מתפרקת. החל משא-ומתן בו הציעה תנועת-החרות לליברלים לקבוע בסיס של פאריטי על 20 המקומות הראשונים בכנסת, אף כי רק 9 מתוך 17 חברי הכנסת הסכימו להצטרף לגוש המשותף.

פתיחת המשא-ומתן הפורמלי העביר את השיחות בין שתי המפלגות מגישושים לתהליך נמרץ של סיכומים, וכבר ברור היה כי הגוש הפרלמנטרי יוקם, מפני ששני הצדדים רצו בו.

מעתה גם ברור היה שמפלגות השמאל לא יוכלו לאורך-ימים למנוע הקמת סיעה של תנועת-החרות בהסתדרות, אף אם בהתמודדות בבתי-המשפט יעמוד החוק לצידן, מפני שבהסתדרות הכללית כבר היתה קיימת סיעה של המפלגה הליברלית. עם כינון הגוש המשותף נפתחה בפני תנועת-החרות הדרך להסתדרות הכללית, באמצעות הסיעה הליברלית.

באותם ימים שבהם התנהל השלב המכריע במשא-ומתן לקראת הקמת גח"ל, כונסה ועידת מפא"י, ביום 16.2.65 – זו הועידה בה הוחלט על הקמת המערך הזוגי בין מפא"י ואחדות-עבודה. בשלב מאוחר יותר תצטרף גם מפ"ם למערך. מפא"י נטתה שמאלה. ביום 24.6.65 החליטה מזכירות מפא"י ברוב של 22 קולות נגד 7, למנוע הקמת סיעה של תנועת-החרות בהסתדרות הכללית. לפי החלטה זו יפסלו מוסדות ההסתדרות רשימה חדשה בבחירות, אם לפי דעת המוסדות נוגדת הרשימה את עקרונות ההסתדרות.

ב-28.6.65 החל המאבק המשפטי של מקימי הסיעה, נגד הנהגת ההסתדרות הכללית, באמצעות עו"ד שמואל תמיר. בפני השופט יוסף לם הוגשה בקשה לצו מניעה, נגד הנהגת ההסתדרות הכללית, שביקשה לשלול מתנועת-החרות את הזכות להשתתף בבחירות. למחרת היום הוציא השופט את הצו. הנהגת ההסתדרות עוד עמדה להגיש בפני בית-הדין העליון ערעור על צו בית המשפט המחוזי, אולם בינתיים, ביום 25.7.65 הוכרז על הקמת גח"ל, והאמצעים המשפטיים של ההסתדרות הכללית הושמו לאל. לגוש חרות-ליברלים כבר היתה סיעה בהסתדרות.

כנס ראשון של פעילי סיעת "תכלת לבן"

ביום 7 במרץ 1965 התקיים כנס ראשון של פעילי סיעת "תכלת-לבן" בהסתדרות הכללית בהשתתפות צמרת התנועה הפוליטית. היה זה כנס של אלה אשר עתידים היו להופיע כמועמדי תנועת החרות בבחירות למוסדות ההסתדרות, המקומיים והארציים. פתח את הכנס אברהם טיאר, והנואמים המרכזיים בו היו אריה בן-אליעזר, שמואל תמיר ומנחם בגין. למעשה נועד הכנס להכשיר את הקרקע לקראת הבחירות ולגבש את הרכב המועמדים והפעילים בסניפים. אולם גם בכנס זה נשמע הד לקונפליקט הפנימי בתנועה, בין אוהדי ה.ע.ל. ובין יוזמי "תכלת לבן". הד זה נשמע בעיקר בנאומו המרכזי של מנחם בגין. בדבריו פרש בפני הנאספים את יסודות השקפותיו הסוציאליות, תוך הדגשה ש"גם אדם שאינו סוציאליסט, רוצה בצדק סוציאלי". ואלה הנקודות המרכזיות בנאום בגין, שהתפרסם אחרי-כן בעתון "חרות", תחת הכותרת "חזון חברתי וקידמה אנושית":

- א. לכל אזרח במדינה יינתן מינימום הוגן של אמצעי קיום.
- ב. יצומצם הפער החברתי, תוך שמירת היסוד של הפרשי שכר, בהתאם לכשרון ולמאמץ.
- ג. באמצעות המדע והטכנולוגיה תהיה העבודה מפרנסת, אך לא מפרכת.
- ד. יקוצר יום העבודה.
- ה. יום חג-העבודה ייקבע, לא ב־1 במאי כגירסת הסוציאליסטים; אף לא בכ' בתמוז כגירסת הסתדרות העובדים הלאומית, אלא בכ' בסיון, "הוא היום בו הרצל, לפני כל הסוציאליסטים, העלה את חזון עבודת-יום של 7 שעות". ביום כ' בסיון תרנ"ה, הוא ה־12 ביוני 1895, הכריז הרצל על חזונו בדבר עבודת-יום של 7 שעות.
- ו. כדגל העובד הלאומי הציע בגין "דגל לבן עם 7 כוכבי זהב. השדה הלבן פירושו חיינו החדשים והטהורים, והכוכבים – שעות העבודה" – כפי שכתב הרצל.

מנחם בגין פירש את דבריו על חג העבודה והדגל:

"אם העובדים רוצים בדגלם שלהם – יטלו את הדגל הזה, טוהר ההתחדשות, כוכב שאליו אתה מביט בנסותך להעלות את האנושות – – – אני מבקש את הידידים בסיעת תכלת-לבן לשקול את שתי ההצעות האלו. אם מצאתי נא חסד בעיניהם ואם יאותו לקבל אותן, יהיה כדאי להביא לועידה הקרובה של הסתדרות העובדים, בפעם הראשונה מאז הקמתה, את שתי ההצעות האלה של תלמידיו של זאב ז'בוטינסקי – – –

חג-העבודה, זה היום בו הרצל בהתייחדו עם עצמו קבע את החזון של יום עבודה – שבע שעות. ודגל העובדים, הדגל שניתן על-ידי חוזה המדינה לעמנו. ועד אז נלך מעיר לעיר, מעיירה לעיירה, ומכפר לכפר. ואם יתנו לנו – נלך מקיבוץ לקיבוץ ונשתדל לשכנע אותם. כך נאה וכך יאה לאומה יהודית מחדשת חייה בארץ אבות.”

נאומו של מנחם בגין בכנס הראשון של פעילי “תכלת לבן” עורר תמיהה בהנהגת ה.ע.ל., שהרי עוד מימי ז’בוטינסקי היו הדגל הכחול ויום השבתון בכ’ בתמוז מאבני-היסוד של העובד הלאומי. בהצעותיו המפתיעות של בגין היה כדי לפגוע לא רק במסגרת הארגונית של ה.ע.ל., אלא גם בתוכן, במהות המיוחדת שבה התקדש העובד הלאומי.

יצחק גוריון, מיוזמי השבתון של העובד הלאומי בכ’ בתמוז, הגיב על הצעות בגין במאמר שפרסם ב”חרות”, במדור המיוחד שפרסמה ה.ע.ל. לקראת כ’ בתמוז אותה שנה. ראשית גילה כי ז’בוטינסקי בזמנו לא שש כלל לקבוע “חג-עבודה”, מקביל לאחד במאי. לפי הצעתו נקבע יום כ’ בתמוז כ”יום שבתון”, מונח לקוח ממקורות היהדות, ולא “חג-עבודה”, כמקובל במדינות שבהן הציונות אסורה. ובאשר לכ’ בסיון גילה גוריון:

”מאז שנות ת”ח ות”ט, כלומר מאז השחיתות הגדולות של בוגדן חמלנצקי באוקראינה, נקבע כ’ בסיון ליום אבל וצום – ‘ – איך קרה הדבר שדוקא מבין תלמידיו של זאב ז’בוטינסקי יצאה הקריאה להפוך את יום הצום הזה לחג-העבודה?”*

חברי הועדה-הפועל פנו לבגין בעל-פה ובכתב וביקשו הבהרות להצעותיו. בשיחה עם שתי שיכמן הודיע לו בגין כי הוא מסיר את הצעתו בענין חג-העבודה. שיכמן מסר על כך בישיבת הועדה-הפועל, ובכך תמה פרשת הדגל וחג-העבודה. אבל פרשה זו לא הוסיפה הבנה בין הנהגת התנועה ובין ה.ע.ל., שבלאו-הכי ראתה את עצמה בת חורגת בתנועה הלאומית.

הוקמה סיעת גח”ל בהסתדרות הכללית

בעוד מתנהל המשא-ומתן בין תנועת-החרות ובין המפלגה הליברלית בדבר הקמת גוש פרלמנטרי משותף בכנסת, הקדימו פעילי ההסתדרות הכללית בשתי המפלגות וחתמו על הסכם להקמת גוש משותף לקראת הבחירות להסתדרות. ההסכם נחתם ביום 25 באפריל 1965. כעבור יומיים הופיעו אריה בן-אליעזר

* “חרות” מיום 27.7.65.

ואלימלך רימלט במסיבת עתונאים בתל-אביב ומסרו על מטרות הגוש המשותף ועל מצעו. מכאן ואילך נפתחה הדרך לקראת הופעת גח"ל בבחירות, שנקבעו ליום 19.9.65.

עם הקמת גח"ל בהסתדרות הכללית הושלמה בפועל הקמת סיעת "תכלת-לבן", תוך דילוג על מחסומים משפטיים. ההחלטה שנתקבלה בשנת 1963 בוועידה השביעית של תנועת-החרות הגיעה עתה לשלב הגשמה. החלו ההכנות לבחירות לוועידת ההסתדרות הכללית, למועצות הפועלים המקומיות, לוועידה החקלאית ולוועידת הפועלות.

ב-29.4.65 קיים הוועד-הפועל של ה.ע.ל. דיון על ההתפתחויות האחרונות. התעוררה שאלת כינוסה של הוועידה העשירית, שנועדה לקיץ 1965. היו חברים בוועד-הפועל שדרשו לדחות את מועד הוועידה, עד שיתבהר המצב בתנועה. הדיעות היו חלוקות, וב-10 במאי חזר הוועד-הפועל לדון בנושא. בלבבות קננה דאגה, שמא תוך התלהבות על הקמת גח"ל בהסתדרות הכללית, יבולע ל-ה.ע.ל.; ומה שחמור יותר, אוהדי הסיעה שהמשיכו להשתייך ל-ה.ע.ל. עלולים היו לשבש את סדרי הוועידה ואת הבחירות לוועידה. שלום כהן סבור היה כי התנועה הפוליטית תדרוש לדחות את הוועידה, מפני שלפניה עומדות מערכות רציניות אחרות, כמו הבחירות לכנסת, לרשויות המקומיות, ואולי אף להסתדרות הכללית. גם דוד מלמדוביץ סבור היה כי התנועה לא תשלים עם קיום ועידת ה.ע.ל. בעיצומן של מערכות הבחירות החיצוניות.

שוסטק התערב בדיון:

"אני מבין את החרדה של החברים לקיומה של הוועידה. אבל אני סבור שעלינו לכנסה על-מנת לקבוע את דרכה של ה.ע.ל. לפעמים אני חושב שמוטב היה אילו התחילו אחרים גם הם לדאוג לגורלה של ה.ע.ל. – – – אינני מאמין שהתנועה תתערב בענייניה הפנימיים של הסתדרותנו". הצעתו של שוסטק היתה לקיים את הוועידה באוגוסט 1965, בתוך קלחת האירועים האחרים בתנועה הלאומית. ברוב קולות נתקבלה ההצעה.

חודשי התהפוכות במפא"י

חדשים ארוכים התענתה מפא"י ביסורים קשים שכפה עליה מנהיגה הקשיש דוד בן-גוריון. הוא וחבר מקורביו היו מיעוט במפלגתם, אבל מיעוט קולני שמירר את חייהם של מנהיגי הרוב. בן-גוריון הצהיר שלוי אשכול איננו ראוי להנהיג את המדינה, ומקורביו עדיין קיוו כי ניתן יהיה לשנות את הרוח הנושבת במפא"י ולהשיב את בן-גוריון לראשות ההנהגה. התעוררה שאלה, מי יעמוד בראש רשימת מפא"י בבחירות להסתדרות ולכנסת, ראש הממשלה השנוי במחלוקת, או

המנהיג הקשיש שזכה להערכה, אך כבר לא לאמון. בינתיים נחתם ההסכם בן מפא"י ובין אחדות-עבודה בדבר הקמת המערך המשותף, וגם זה בהתנגדותם של בן-גוריון ומקורביו. ביום 19 במאי 1965 התקיים הטכס החגיגי של חתימת ההסכם באולם הטכניון בחיפה, ולמחרת החתימה הודיעו יוסף אלמוגי ושמעון פרס על התפטרותם מממשלת אשכול. עתה הופיע בן-גוריון בקריאה גלויה אל המיעוט במפלגתו להופיע ברשימה נפרדת בבחירות, כי "מפא"י אינה ראויה להנהיג את המדינה".

ב-29 ביוני 1965 נפל הפור. בן-גוריון החליט סופית להופיע ברשימה נפרדת בבחירות. משה דיין ויוסף אלמוגי עוד היססו, אולם בן-גוריון מצא תמיכה מלאה במקורביו האחרים, ביניהם שמעון פרס, טדי קולק, יצחק נבון ויזהר סמלנסקי – וביניהם 7 חברי כנסת שהכריזו על עצמם כסיעה עצמאית. מפא"י ההיסטורית הלכה לקראת פילוג.

בעקבות החלטת בן-גוריון התכנס מרכז מפא"י והחליט על סילוקם של בן-גוריון וחבריו מן המפלגה. זה היה בליל 11 ביולי 1965, בעצם הלילה בו התכנסו לראשונה מרכזי שתי המפלגות שהתאחדו לגוש משותף – תנועת-החרות והליברלים. כנס-היטוד התקיים בבית "בני-ברית" בתל-אביב ומנחם בגין שפתח את הכנס יכול היה להתברך ולהכריז:

"אופייני הדבר שביום אחד נתכנסו שני המרכזים – האחד: סמל להתלכדות שתי מפלגות, כשהחלטתן נחושה לעבוד ולשאת בעול בימים טובים ובימים קשים, עד לבוא היום בו תוכלנה לנהל את ענייני המדינה, ויוכח כי הדבר ניתן לניהול במסירות ובטוהר; ואילו במקום אחר מתכנס מרכז המפלגה השלטת כשעל סדר יומו – קרע, ובמרכזו מרחפת השינאה".

מפא"י התפלגה, ואילו תנועת-החרות התלכדה בגוש משותף עם המפלגה הליברלית. התקוות בשתי המפלגות המאוחדות הרקיעו שחקים. בגין יכול היה להתחיל במסע בחירות בפני המונים ולהכריז כי נפתחה הדרך לגח"ל להתייצב כמפלגה הגדולה ביותר בישראל.

בראשית אוגוסט כבר היתה מערכת הבחירות בעיצומה. אולם אופיינית נקודת-המוצא של מערכת הבחירות בגח"ל. היא החלה בעצרת המונים ובמצעד מחאה בתל-אביב נגד קשירת קשרים דיפלומטיים רשמיים עם ממשלת גרמניה המערבית. ב-11 באוגוסט הגיע ארצה רולף פאולס, השגריר הגרמני הראשון בישראל. ב-12 באוגוסט התקיימה ההפגנה האדירה בתל-אביב. ומייד אחר-כך החל מסע הבחירות.

תנועת-החרות יצאה ממצוקתה בשנת 1952, כאשר החלה במסע הסוער נגד הסכם השילומים עם גרמניה. מאז נמצאה כל השנים בקו עליה. עתה החלה שוב את דרכה בעצרת המונים עם בואו של השגריר הגרמני הראשון ארצה. בשאלת

היחסים עם הגרמנים לא הזדהה המפלגה הליברלית עם תנועת-החרות, אולם למעשה נהנתה המפלגה הליברלית מן המסע הסוער של תנועת-החרות, ערב הבחירות לכנסת ולהסתדרות.

התמודדות על ייצוג ברשויות המקומיות

הנחשול האופטימי שסחף את תנועת-החרות עם הקמת גח"ל הגביר את השפעת עסקני "תכלת-לבן" במפלגה, וכתוצאה גברה המתיחות בין אוהדי ה.ע.ל. ובין אוהדי הסיעה, בראש וראשונה עקב הבחירות לרשויות המקומיות. במשך שנים רבות השאירה התנועה הפוליטית את הטיפול בבעיות המקומיות לעסקני ה.ע.ל. בסניפים. אלה היו אמונים בטיפול בבעיות יום-יומיות שהאזרח נתקל בהן, וטבעי היה שנבחרו כנציגי התנועה ברשויות המקומיות. כך היה בירושלים, בתל-אביב, בחיפה, בנתניה, ברמת-גן, בפתח-תקוה ובמקומות רבים אחרים. רבים מחברי הועד-הפועל כיהנו כחברי רשויות מקומיות, והיו ביניהם גם סגני ראשי ערים. אולם, עם הקמת סיעת "תכלת-לבן" החלו עסקני הסיעה לדחוק את רגליהם של עסקני ה.ע.ל. בסניפים. החל מאבק פנימי על ייצוג ברשויות המקומיות.

הסכסוך הראשון, והקשה ביותר, פרץ בפתח-תקוה, בה כיהן שלמה פיינשטיין כחבר העיריה מטעם תנועת-החרות. עסקני "תכלת לבן" בסניף החליטו להעמיד לקראת הבחירות הקרובות בראש הרשימה את נציגם. המחלקה המוניציפלית של התנועה נטתה לקבל את דרישת עסקני הסיעה, אף כי מרבית חברי התנועה תמכו במועמדותו של פיינשטיין. הרוחות בסניף התלהטו, והדים לסכסוך הגיעו הן להנהגת תנועת-החרות והן להנהגת ה.ע.ל. – סופו של דבר שבבחירות לעיריית פתח-תקוה התפצלו חוגי גח"ל לשלוש רשימות: רשימת הגוש המשותף; רשימה עצמאית של פיינשטיין ורשימה עצמאית של עסקן הליברלים, שנדחק הצידה. תוצאות הבחירות היו מפתיעות – שני מנדטים לגח"ל, כשני מנדטים לרשימת פיינשטיין. הוא נבחר, וכיהן כסגן ראש העיר, ואילו הרשימה השלישית לא עברה את אחוזי החסימה.

פרשת הבחירות בפתח-תקוה היתה דוגמה למערכת יחסים עכורה, שהחריפה והלכה. ככל שהתקרב מועד הבחירות לרשויות המקומיות. סכסוכים אלה עתידים היו בהמשך הזמן לסבך את ה.ע.ל. בשורה של משפטים, שנמשכו שנים אחדות.

"נאמני-המלאכה-בישראל" הצטרפו ל-ה.ע.ל.

המאמצים להרחיב את שורות הסתדרות העובדים הלאומית הביאו לה חוג חדש של חברים, בעלי-מלאכה זעירים שהיו קרובים ברוחם למחנה הלאומי, אולם כעובדים עצמאיים נמנו על ארגון בעלי-מלאכה, ולא על הסתדרות של עובדים שכירים. ביולי 1965 החליטה ה.ע.ל. לצרף לשורותיה חלק מבעלי-המלאכה, שהחליטו להקים לעצמם מסגרת נפרדת, בשם "נאמני-המלאכה-בישראל".

במשך שנים היה קשר בין חוגי בעלי-המלאכה ובין המחנה הלאומי. קשר זה נוצר עוד מימיו של ז'בוטינסקי, כאשר הטיף במזרח אירופה לעליית המעמד הבינוני ובעלי-מלאכה זעירים. התנועה הלאומית הביטה בעין יפה על המפרנס העצמאי, המרויח לחמו ביגיע כפיו. אולם בעבר יכלה התנועה הלאומית לעודד את בעלי-המלאכה במילים בלבד. עזרה ממשית לא יכלה להגיש להם. כתוצאה, התדפקו עסקני מפא"י על דלתות בעלי המלאכה והצליחו להשתלט על המסגרת הארגונית שלהם. אולם לא כל חברי הארגון השלימו עם המציאות הזו. נאמני התנועה הלאומית החליטו להקים לעצמם מסגרת נפרדת, וב-15 ביוני 1965 התכנסו נציגי בעלי-מלאכה מכל הארץ והקימו את סיעת "נאמני-המלאכה-בישראל". ביניהם היה ברוך גולובסקי, יו"ר בית הדין של התאחדות בעלי-מלאכה, יוסף מאירפלד, יו"ר ההתאחדות בתל-אביב, יצחק אפל, מעסקני ההתאחדות, וחברים רבים אחרים.

כצעד ראשון לעצמאות הארגונית החליטה הנהלת "נאמני-המלאכה" להגיע להסכם עם ה.ע.ל. בדבר שיתוף פעולה ביניהם. לפי הסכם זה הצטרפו חברי הארגון למוסדות המקצועיים והסוציאליים של ה.ע.ל., כמו קופת-חולים וקרנות הביטוח וכו'. חברי הארגון התחייבו "לסייע בארגוןם של הפועלים העובדים במפעליהם, בתוך מסגרת ה.ע.ל.; אנשי ה.ע.ל. ייצגו במוסדות ציבוריים את עמדת "נאמני-המלאכה"; תוקם ועדה משותפת שתדאג להכשרת דורי-המשך של בעלי-מלאכה; בטאוני ה.ע.ל. יקדישו מקום נאות לביטוי בעיותיהם ופעולותיהם של "נאמני המלאכה בישראל".

הצטרפות החוג החדש של עובדים ל-ה.ע.ל., בימי המבחן של הקמת סיעת "תכלת לבן", תרמה לחיזוק עמידתה של ה.ע.ל.; ומה עוד שרבים מבין עסקני בעלי-המלאכה נמנו על שורות העסקנים הותיקים של התנועה הלאומית.

הועידה העשירית של ה.ע.ל.

מועד הועידה העשירית של ה.ע.ל. נקבע ליום 10 באוגוסט 1965, בטבריה. חברי הועדה-הפועל השתדלו לשוות לוועידה פנים, כאילו דבר לא קרה בתנועה

הלאומית; כאילו הסיעה בהסתדרות לא תוקם. היה מאבק על מנדטים, כשאוהדי "הסיעה" מנסים לכבוש מעמד ב"ה.ע.ל., ובמידה שועדת הבחירות המרכזית יכלה להתערב במאבק בסניפים, השתדלה להבטיח ביטוי גם לצירים שראו את עצמם באופוזיציה להנהגת ה.ע.ל.

למרות היחסים המתוחים עם התנועה הפוליטית, ברור היה כי ראש התנועה מנחם בגין יופיע בטכס פתיחת הועידה, ישמיע את ברכתו ואת נאומו המסורתי על השקפותיו הסוציאליות. מארגני הועידה עשו כמיטב יכולתם כדי להבטיח את נוכחותו של בגין. צר היה להם להמחיש בלבבות החברים את העובדה שהיחסים בין התנועה הפוליטית ובין ההסתדרות אינם כתמול-ששום.

לקראת הועידה הופיעה חוברת מיוחדת של "חזית העובד" ובה דבריהם של ראשי ה.ע.ל. ומייסדיה, בין השאר הופיעו מאמריהם של א. שוסטק, י. גוריון, א. אקסלרוד, ד. ינובסקי, ד"ר י. ויינשל, י. פעמוני ואחרים. ימים מספר לפני הועידה הופיע בעתון "חרות" עמוד מיוחד מוקדש לוועידה.

כתב אליעזר שוסטק:

" - - - מעולם בתקופת קיומנו לא היתה שעת-רצון טובה יותר ושעת-אפשרות רבת-סיכויים יותר, להסתערו גדולה ומלוכדת של כל תלמידי ז'בוטינסקי כשעה זו - - - ברם איתרע מזלנו וועידת הסתדרותנו מתכנסת בימי תמורות רעיוניות וארגוניות גם בתנועת ז'בוטינסקי גופה. במקום הסתערויות מלוכדת מבחוץ, חדרה ללבבות רבים מחברי תנועתנו ההכרה הדמיונית בדבר אפשרות של שינוי-ערכין, כיבוש לבבות וחזיתות והפיכות-עולם בתוככי "ההסתדרות" פנימה. ובמקום התביעה המוחצת כלפי חברי תנועת ז'בוטינסקי לנטוש את המסגרת הזרה להם, לרוחם, לנפשם ולאינטרס המקצועי-חברתי שלהם, באה לצערנו התביעה להתבצר יותר בארגון מסגרתי זה המתפורר ומתפוקק. ופירוש הדבר, הלכה למעשה, הוא גם הכרה וגם הוקרה של הארגון הזה, אשר כל מהותו, כל יסודותיו וכל חזונו הם בניגוד גמור לכל מהותנו וחזונו.

בודאי לא תוכל ועידתנו להתעלם מן התמורות הללו שחלו בתנועתנו; אך עם זאת עלינו לציין בסיפוק כי שתי השנים האחרונות, מאז נפלה ההחלטה בוועידת התנועה בדבר הקמת סיעה בהסתדרות "הכללית", היו שתי שנות מבחן גורליות לקיומה ולמעמדה של הסתדרותנו. והיא עמדה במבחן זה בהצלחה רבה - - -".

כתב יצחק גוריון:

"בתקופה האחרונה עשתה תנועת ז'בוטינסקי צעד גורלי בהקימה את הגוש חרות-ליברלים - - - דבר אחד ברור לנו כבר היום: השותפים שלנו לא חונכו על תורת ראש בית"ר. לרוב אף לחמו בה. הרבה פשרות והרבה

ויתורים עוד תצטרך התנועה לעשות למען השותפות הזאת, ובתוך הפשרות והויתורים נושאים כמה חברי צמרת התנועה את עיניהם אל חיסול אי-הפרישה האחרון שנשאר לה, לתנועת זאב ז'בוטינסקי. ועל אי-פרישה זה תהא הועידה העשירית שלנו חייבת להגן בכל כוחה המוסרי והציבורי. לא בנים חורגים אנו בתנועת ראש בית"ר, אם כי מישוהו היה רוצה לראות אותנו כך. אחרי שנתיים ומחצה של טקטיקת התגוננות, שלא הביאה כל תוצאה טובה, מוטל על הסתדרותנו לעבור לקו של הסתערות על נפשה של התנועה, על שלמות תורתו של ראש בית"ר. הוועידה חייבת לשאול וזכאית לקבל תשובה ברורה, חד משמעית: החושבת התנועה כי שיטות ההסתדרות המפא"ית מוצאות חן בעיניה? – – – ועידתנו תמלא את תפקידה ההיסטורי, אם תשים קץ לשיטת ההתגוננות ותעבור לשיטת הסתערות על תורת ראש בית"ר ועל שלמות רעיונו".

וכתב דוד יוטן:

"את המלחמה על רעיונות ודרכי-חיים מנהלת ה.ע.ל. בצורה עצמאית. היא מגנה על זכויות החבר בשטח המקצועי בצורה ישירה, ולא בתוך הכבלים הרעיוניים, הציבוריים והארגוניים של ההסתדרות "הכללית" – – – החלטת ועידת תנועת-החרות בדבר הקמת סיעת "תכלת-לבן" בתוך "ההסתדרות" היוותה זעזוע נפשי עמוק לחברי התנועה הנאמנים – – – העובדה המאלפת ביותר היא, שלא רק שחברים לא עזבו את ה.ע.ל., אלא להיפך. מיום ההחלטה בוועידת התנועה הצטרפו ומצטרפים המוני חברים חדשים אשר עזבו את ההסתדרות "הכללית". – – – נמצאים חברים בתוך ה.ע.ל., אשר מניחים כי מצב זה שנוצר לאחר הועידה, עם התרחבותה של ה.ע.ל., מחייב הופעה עצמאית במישור המדיני, אבל נקווה כי בעתיד תימצא דרך של הבנה עם מוסדות התנועה – – –".

וכתב דניאל ינובסקי:

"– – – מבחינת הדיון שלנו אין חשיבות לדבר אם הסיעה תקום או לא, ואם תצליח הסיעה או לא. עובדה היא שתנועת-החרות "מארגנת" את חבריה אשר בתוך ההסתדרות הכללית לסיעה. הנכון שההדגשה היא על סיעה בתוך ההסתדרות, ולא בתנועה. אולם אנו עומדים לפני שאלה, אשר התשובה עליה חייבת להנחותנו לקראת היחסים העתידיים שלנו עם התנועה. ברור שחברי הסיעה יהיו מאורגנים, והם כבר מאורגנים כיום, בתוך חברה אשר לתנועת-החרות אין אפשרות להטיל מרותה עליה – – – הם יהיו מאורגנים במסגרת חברתית ומשפטית מחוץ לתחום התנועה,

ויפעלו בתנועה בכל צורה שימצאו לנכון. ותמיד יפעלו כגוף "מאוגד", או לפחות הומוגני - - - בהתנגשות בתוך התנועה הרי חברי ה.ע.ל. נושאי דגל החד-נס יעמדו כיחידים, עם רעיונותיהם, מול חברה מאורגנת, והיא 'הסיעה'."

המסקנה הטבעית והמצפונית היא ש-ה.ע.ל. תארגן סיעה משלה, ותנועת-החרות תפסיק להיות תנועה ותיהפך לפדרציה של סיעות. ואז תעמוד השאלה: מה המאחד? נדמה שאם נרבה להרהר בשאלה זו נגיע למסקנות מדאיגות, ביחוד לאחר יצירת גח"ל - - - האם יש זהות רעיונית בין ה.ע.ל. לבין תנועת-החרות בשטח היחסים בין מעבידים ועובדים, ביחוד אחרי הקמת גח"ל? - - - הגענו כיום למצב בו רבים מהטובים שבנו מחפשים את נקודות המגע שבינינו ובין התנועה, כי רבה ההפרדה". סידרת מאמרים זו בעתון, שחשפה את מהות היחסים הקיימים בתנועה בכל משמעותם הנוקבת, עוררה את רוגזו של מנחם בגין. אבל בכך לא היה די. שני עתוני הערב, "מעריב" ו"ידיעות אחרות" פירסמו ערב הועידה העשירית ראיונות עם אליעזר שוסטק. והיה בראיונות כדי להגדיש את הסאה, שכבר נתמלאה עם פרסום המאמרים ב"חרות".

בעתון "מעריב" נשאל שוסטק אם ה.ע.ל. רואה בפרשת הקמת סיעת "תכלת לבן" סוף פסוק. הוא השיב:

"אין ספק שנקדיש דיונים רבים לענין זה, בעיקר מתוך האספקט של גורל הסתדרות העובדים הלאומית, לאור התמורות הרעיוניות והטקטיות שחלו בתנועת-החרות. ההחלטה להקים סיעה בהסתדרות הכללית לא פגעה כלל ב-ה.ע.ל. מאתנו לא עברו ל"כללית" אפילו עשרים איש. מי שעבר, עשה זאת לפי הוראות התנועה. היה לנו ויכוח עם אחדים מהם, אבל הודענו להם שבני משפחותיהם יכולים לקבל גם להבא עזרה רפואית בקופת-החולים שלנו".

דוד יוטן העיר על השאלה:

"יש בתוכנו חוג הטוען כי ה.ע.ל. צריכה לפעול במישור המדיני בצורה עצמאית, לאור התפתחות זו של הקמת סיעה בהסתדרות הכללית - אך חברים אלה נמצאים במעוט".

בהמשך הראיון אמר שוסטק:

"ההחלטה להקים סיעה בהסתדרות הכללית יצרה תמורות, ונצטרך לדון בתמורות אלה. עד כה היתה האוריינטציה של התנועה על ה.ע.ל. בלבד, עכשיו יש בה שתי אוריינטציות. נצטרך לדון על גורלנו ופעולותינו בעתיד".

לשאלה מה כוחה של ה.ע.ל. ערב ועידתה, השיב יוטן:

"יש בה כ-80 אלף בעלי-משפחה, ובתוכם כ-10 אלפים בני נוער.

ההתיישבות של תנועת־החרות הצטרפה ל־ה.ע.ל. קופת חולים מגישה שירותיה לכרבע מיליון איש בלמעלה ממאה סניפים.

חמור יותר היה הראיון שפורסם ב"ידיעות אחרונות":
"מעגל האיחודים שבו נפתחה שנת הבחירות לכנסת השישית, הוליד במהרה מעגל של פירודים. איחוד "המערך" הביא לפרישת רפ"י. הקמת גח"ל דחפה את הליברלים העצמאיים לכיוון עצמאי – – – מכל המפלגות המתאחדות – "חרות" נראתה כיחידה שלא נפגעה. עתה מתקרב הפירוד גם אליה. בעצם לא פרוד ממשי, רק התרחקות. כאשר תתכנס השבוע בטבריה הועידה העשירית של ה.ע.ל. יישמעו בה תביעות לניתוק הקשר ההדוק הקיים כיום בינה ובין תנועת־החרות".
והמראיין מצטט מפי שוסטק:

"זה פשוט. בעבר שימשנו כזרם העובדים של תנועת־ז'בוטינסקי. זו לא היתה רק מסגרת ארגונית, אלא אף משימה אידאולוגית – להגשים את תורתו הסוציאלית של ז'בוטינסקי. היום, כשהתנועה החליטה להקים סיעה בהסתדרות הכללית, שוב אין לנו המעמד הבלעדי שהיה בעבר, והרבה מחברינו, נפגעים ונעלבים, טוענים: אם תנועת־החרות מאסה בנו, מדוע נהיה אנו כרוכים אחר סינורה? אני משוכנע שלפחות חלק מ־177 צירי הועידה ידרשו ש־ה.ע.ל. תיהפך לארגון עצמאי גם במישור המדיני".

על מה שהתרחש בעקבות הפרסומים סיפר שוסטק בישיבה מיוחדת של הועד־הפועל, שהתקיימה יום לפני הועידה, ב־9 באוגוסט:

"ביום חמישי בבוקר הופיע המדור שלנו בעתון "חרות". בשעה 10 בבוקר צלצל אלי בגין ושאל אם אנו חושבים לחדש עתה את הויכוח בענין הקמת הסיעה. השיבותי כי לקראת הועידה אנו מפרסמים דיעות שונות. השיחה נסתיימה ברוח טובה. ביום ראשון בבוקר (8 באוגוסט) צלצל בגין לשלום כהן ואמר לו שאחרי שקרא את המדור שלנו בעתון החליט לא לבוא לועידה. כהן השיב לו כי מאמרים לחדד ומעשים לחדד. אבל בגין לא הסתפק בכך וצלצל גם אלי. הוא אמר לי אותם הדברים. השבתי לו כי אינני רואה כל סיבה שתמנע ממנו לבוא לועידה. אחרי־כן הופיעו עתוני הערב עם המאמרים על הועידה. הנכון הוא שאינני אחראי לכותרת שהתפרסמה ב"ידיעות אחרונות" – "אם חרות מואסת בנו – מדוע נהיה כרוכים אחריה?" – – – בערב ראיתי את בגין והוא חזר לויכוח. שאל למה לו לבוא לועידה, וכי אנו מתייעצים אתו? האם שאלנו אותו אם לקיים עתה את הועידה? בינתיים שוחחתי עם יוסף שופמן והוא אמר לי שאם נסתדר עם ועדת התרכובת, יסתדר הדבר והוא ישוחח עם בגין".

בתנועה כבר התנהל המיקוח על מקומות בכנסת, והיה מאבק על הרכב הועדה שתרכיב את הרשימה של תנועת-החרות לכנסת. שופמן הבטיח מעין "עיסקת חליפין", אם ה.ע.ל. תגיע להסכם עם הנהגת התנועה בדבר ועדת התרכובת, ישכנע את בגין להופיע בוועידה.

אקסלרוד הציע לפנות שוב אל בגין, "ואם לא יסכים להופיע, יש להזהיר אותו מפני התוצאות". פיינשטיין חשב אחרת: "אם לא יסכים להופיע לוועידה – לא צריך להתחנן. לא אנו דחפנו אותו לעמדה קיצונית כזו. כל הזמן עומד עתון "חרות" לרשות הסיעה, ואנו לא הגבנו על כך. כל הזמן מתעלם בגין מעצם קיומנו. יתכן שהפרסומים שלנו היו מיותרים, אבל ברור שאין מקום בתנועה לשתי הסתדרויות. אם יבוא בגין לוועידה – מה טוב. אם לא – נדע מה עומד לפנינו".

יעקב צ'ינסקי סבור היה כי התנועה לוחצת על ה.ע.ל. במקום אחד, כדי שתוותר במקום אחר, בענין ועדת התרכובת לכנסת. יוסף ולקר סבור היה ש-ה.ע.ל. היטיבה לעשות בכך שפירסמה את המאמרים בעתון. "הוא מטפל בנו, רק כאשר הוא מרגיש בקיומנו. אני מציע לעזוב את הענין. ירצה – יבוא; לא ירצה – לא יבוא".

בסיומו של הדיון הוחלט לפנות אל בגין ולהעמידו על ההתפתחויות העלולות לבוא, אם יחרים את הוועידה.

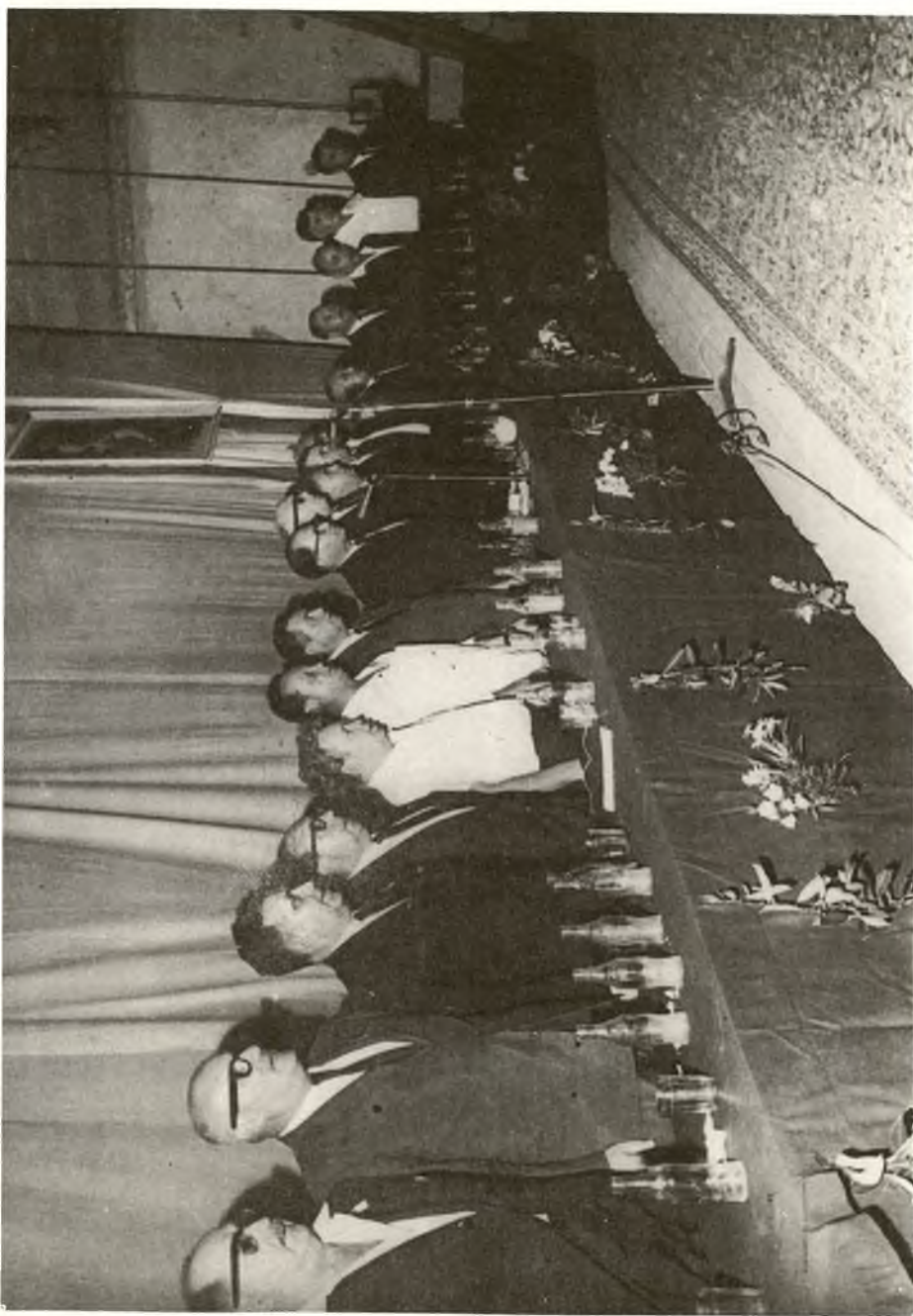
הוועידה העשירית נפתחה בטכס חגיגי, באולם קולנוע "אביב", במעמד ראש התנועה מנחם בגין, שר העבודה יגאל אלון, ראש העיר משה צחר, ובהשתתפות 177 צירים, "נציגי 81 אלף חברי ה.ע.ל. מ-102 סניפים" – כפי שפורסם בעתונות. פתח את הוועידה אליעזר שוסטק, בנאום פרוגרמטי על עברה ועל דרכה של ה.ע.ל. הוא הזכיר את שנות היסוד, כאשר "כל אלה שהתלכדו סביב ה.ע.ל. עשו זאת למען מטרה מדינית ולאומית. את כולם ליכדה האמונה במדינה יהודית בימינו – לא כחזון של אחרית הימים, אלא כשאיפה שצריך להילחם למענה; שליחות שיש למלאה מיד ובדורנו".

שוסטק גולל את פרשת מאבקה של ה.ע.ל. ב-32 שנות קיומה וחזר על עמדתה שיש להפריד בין המעסיק לבין העובד, בין האיגודים המקצועיים לבין מפעלי חברת העובדים, בין המגמות המפלגתיות לבין האינטרסים המקצועיים של העובד. הוא הזכיר את מאבקה של ה.ע.ל. למען לשכות עבודה נייטרליות; למען משטר של בוררות-יחובה בסכסוכי-עבודה. "במשך 30 שנה נלחמנו על הרעיונות שלנו. חלקם זכינו להגשים, על חלקם נצטרך עוד להיאבק".

ובאשר לבעיה האקטואלית שהטרידה את צירי הוועידה, אמר בסיום נאומו: "מישהו רוצה לראות גם בתנועת ז'בוטינסקי פירודים ופילוגים, ואני רוצה להגיד ברורות, שתנועתנו היא תנועה בריאה שקיימים בה, כמו בכל תנועה בריאה, חילוקי דיעות – אבל רק חילוקי דיעות, ולא מחלוקת. אין כיום

מ. בנק נואם בוועידה העשירית בטבריה

שולחן הנשיאות בפתחת הועידה העשירית בטבריה. מימין לשמאל: נ. צינסקי, א. חבושה, מ. ברקוביץ, ד. ינובסקי, א. אקסלרוד, ד. מלמורוביץ, שלום כהן, ש. שויכמן, מ. בגין, א. שוסטק, נ. אלון, ראש עיריית טבריה מ. צהר, ד. יוטן, נ. אפלבוים, מ. האוס וש. פוינשטיין.

במדינת ישראל תנועה כה מלוכדת כמו תנועת ז'בוטינסקי. יחד נלחמנו בעבר למען הגשמת תורתו המדינית והחברתית של ז'בוטינסקי ויחד נילחם בהווה ובעתיד בכל מערכה ובכל מקום, למען הגשמת כל תורתו – – –". את ברכת הממשלה הביא שר העבודה יגאל אלון, שסיפר על פעולות משרדו בתחום התחיקה. הוא התפלמס ברוח טובה עם שוסטק, הסביר את רקע התנגדותו לחוק בוררות חובה, ואת דעתו שיש לרכז את האיגודים המקצועיים תחת גג אחד, בלי לתת להם אוטונומיה מופרזת. הוא בירך במלים חמות את צירי הוועידה, תוך הדגשה שהוא נמנה "על אלה המייחלים ליום בו כל פועלי ישראל ימצאו את מקומם במסגרת של הסתדרות כללית, על מנת לבנותה ולהאדיר את כוחה, ולא על-מנת לערער את סמכותה מבפנים" – ובכך עקץ ברמז את יוזמי סיעת "תכלת-לבן".

אחרי שברך ראש העיר משה צחר השמיע בגין את נאומו הפרוגרמטי המסורתי, שהתפרסם לאחר מכן תחת הכותרת "מדינת אחריות חברתית": קיימים שלושה סוגי-מדינה, מבחינת הדאגה לאדם, לאזרח ולגר. הסוג האחד הוא מדינה של הפקרה חברתית. המדינה איננה מתערבת בצרכי הפרט. היא בבחינת שומר-לילה המתבונן בכוחות הפועלים בכלכלה, וכוחות אלה מתאזנים על-ידי הכשרון, ההון והעבודה. "זאת היתה מדינה של הפקרה חברתית, אחרי תקופת העבדות ואחרי ימי הפיאודליזם – – – אולם כאשר לאדם, לרוב התושבים, אין מינימום של אמצעי קיום הדרוש לכל אדם – – – הרי הצדק לא היה קיים וגם החרות נתקפחה". הסוג השני היא מדינה של תכתיב חברתי. שתי סיסמאות איפיינו את המדינה הזאת מבחינת השקפת-חיים. א. מכל אחד לפי יכולתו. ב. לכל אחד לפי צרכיו. אבל השאלה היא, מי קובע את יכולת האדם ומי מכריע מה הם צרכיו של האדם? "במדינה של תכתיב חברתי אין עוד נורמליזציה, אלא נורמניזציה; כלומר, קביעת הנורמה ליכולת, לצורך, לדלת אמות של הדיור, למשקל האספקה היום-יומית – – – החרות אינה קיימת עוד והצדק מתקפח". המדינה השלישית, האידיאלית, היא מדינת האחריות החברתית. לא הפקרה, אף לא תכתיב חכרתי, אלא אחריות חברתית, הנשענת על שני יסודות: על החרות ועל הצדק לכל. "יעוז הצדק ולא תבוטל החרות; תקויים החרות ויוגשם הצדק". מכאן היסוד לרעיון הצדק החברתי במשנתו של ז'בוטינסקי. המדינה מבטיחה לאזרח את המינימום הדרוש למחיתו, מפרי עבודתו; וכאשר איננו יכול לעבוד, מובטחים לו חמשת ה"ממים" – מעון, מזון מלבוש, מורה ומרפא. בדברו על חופש ההתאגדות המקצועית נגע בגין בבעיה שהטרידה את צירי הוועידה, וקבע:

"אין שום פגם בשאיפה, גם במדינתנו, להקים ארגון מקצועי אחד של עובדים – – – אין שום פגם בשאיפה שיקום ארגון אחד, בתנאי שלא תהיה שום תביעה, לא רעיונית ולא פרנסתית ולא ארגונית, אלא הכל מרצון

חפשי. אבל מאידך גיסא, אין שום פסול במדינה חופשית, דמוקרטית, שבה יהיו מספר איגודים מקצועיים עצמאיים – – – ואנחנו נבוא להוכיח שיכולים להיות שני חברים במפלגה אחת וחברים בשני איגודים מקצועיים, כפי שיכולים להיות שני חברים באיגוד מקצועי אחד, וחברים בשני מפלגות שונות. גם זה יסוד החרות של האדם ושל העובד”.

האווירה בפתחת הועידה היתה חגיגית, נוחה, מעודדת. במידה מסוימת שימשה הועידה גם שלב במערכת ההתארגנות לקראת הבחירות לכנסת ולרשויות המקומיות. בועידת ה.ע.ל. ישב מאגר אנשי שיצק את אושיות התנועה הלאומית, וראשי התנועה נזקקו למאגר זה במערכת הבחירות. עסקני ה.ע.ל. היו זקוקים למילה של עידוד, לנוכחותו של ראש התנועה, להרגשה שלפחות בימי התכנסות הועידה, אין ה.ע.ל. בת חורגת בתנועה הלאומית. ומנחם בגין העניק לצירים את ההרגשה הזו, כאשר פנה אליהם בסיום דבריו:

”דיידים יקרים, עכשיו אני פונה אליכם כפי שזו זכותי. גדלנו יחד, למדנו תורה של מורה אחד וביחד נמשיך. בין השאר, גם על כך תתנהל בשבועות ובחדשים הקרובים מערכה ציבורית, אחת הגורליות מאז קום המדינה, ואולי במשך שנות דור. ואני משוכנע שאנחנו כולנו, ואתם כולכם תתגייסו למערכה הזאת למען תת נצחון לתנועתנו הצודקת – – –”.

נתקבלו ברכות רבות לועידה, מגופים ציבוריים, ממוסדות כלכליים, מאישי-מדינה, מעסקני התנועה הלאומית. נתקבלו ברכות מארגון העבודה הבינלאומי, מארגון הבריאות הבינלאומי, מן הרבנים הראשיים, מראשי ערים, מראשי הסתדרויות עובדים. אבל בלטה בהיעדרה ברכת הועדה להקמת סיעת ”תכלת-לבן”, כשם שבלטה בנוכחותה ברכתה של שושנה רפפורט, דמות מרכזית בקרב עסקניות תנועת-החרות. בברכתה שאלה:

”על שום מה הוזמן יושב-ראש תנועת-החרות מר מ. בגין לשאת את דברו בישיבת הפתיחה של ועידתכם? יו”ר תנועת-החרות גרם לכך שהועידה האחרונה של תנועת-החרות קיבלה החלטה להקים סיעה של חברי התנועה בהסתדרות השמאלית. בהשיגו החלטה זו כרת יו”ר תנועת-החרות אבר מן החי, וניתק את הקשר שהיה קיים במשך עשרות בשנים בין העובד הלאומי ובין תנועת-ז’בוטינסקי”.

שושנה רפפורט ביטאה את תחושת העסקנים הותיקים של התנועה הלאומית בארץ. למרות שחלפו כשנתיים וחצי מאז ההחלטה על הקמת הסיעה, עוד היתה הפגיעה קשה, הפצע עוד היה טרי. וביטאו זאת המשתתפים בדיון הכללי, שהחל למחרת היום.

היתה תהייה על דרכה של ה.ע.ל. במציאות החדשה; היתה מרירות, בעיקר בדבריהם של אלה אשר עמדו ליד ערש לידתה של הסתדרות העובדים הלאומית.

פתח את הדיון בוועידה יצחק גוריון:

"קיימת בשנים האחרונות נטיה לשינויים בתנועה. מנטיה זו סבלה בית"ר בשנת 1948 מכה אנושה שלא נרפאה ממנה עד היום. עתה מנסים לפגוע ב-ה.ע.ל., ואני תודה ושואל: מאין ל-ה.ע.ל. הכוח והאומץ לעמוד על נפשה ולהתגבר על המכשול ששמה התנועה בדרכה? דובר על תנועה אחת בעלת שני איגודים מקצועיים – היכן מצויה דוגמה לכך בעולם? תנועתנו עלולה להיות חצויה בנשמתה אם אמנם תיגרר אחרי אשליה זו".

יוסף פעמוני, מניח היסודות לקופת החולים הלאומית, התייחס אף הוא לנושא זה:

"-- - - - - אנו הקמנו את ה.ע.ל. אחרי שנאשנו מן הפרזיאולוגיה המרכסיסטית, מן הדגל האדום ומן האחד במאי. ידענו אז מה הם הקשיים העומדים לפנינו, להקים מסגרת חדשה ללא אמצעים, ללא נסיון ארגוני, ללא תמיכת המוסדות. אבל הלכנו לפי מצפוננו, נכונים לסבל, לבוץ, לקרבן ולרעב. ולא נרתענו גם כאשר היו שפיכות דמים ועלילת דם".

תשומת-לב מיוחדת הוקדשה בוועידה לשני נושאים: להרחבת מערכת ההסברה של ה.ע.ל., ולקירוב הנוער. החרדה לגורל עתידה של ה.ע.ל. עוררה את הדרישה לחזק את הקשר עם הדור הצעיר. ביטא זאת אהוד אולמרט, מן הצירים הצעירים ביותר בוועידה. הוא דרש להעניק לנוער נציגות הולמת במוסדות ה.ע.ל., כי "חינוך הנוער הוא מעקרונות היסוד של תורת ז'בוטינסקי". עמנואל כ"ץ, עורך בטאון הנוער-העובד-הלומד-הלאומי אף דרש למצוא דרך של אחדות עם בית"ר, כי "עתידה של ה.ע.ל. טמון בחינוך הנוער".

גם כאשר דובר בדיון על בעיות האיגוד המקצועי, היתה הדעת נתונה לבעיית "הסיעה". ראש המחלקה לאיגוד מקצועי, מאיר האוס, אמר:

"אין פתרון לבעיית האיגוד המקצועי, אלא על-ידי קיום הסתדרות מתחרה. מבחינה זו יש ערך רב לעובד, בעצם קיומה של ה.ע.ל., עובדה שבאה לביטוי בימי המאבק נגד מסקנות ועדת הורביץ. ולמרות ש-ה.ע.ל. מהווה אחוז לא גדול בקרב עובדי המדינה, היתה השפעתה רבה במאבק נגד מסקנות הועדה".

החלטות הועידה העשירית של ה.ע.ל.

אחרי שלושה ימי דיונים קיבלה הועידה שורה של החלטות, שביסודן נועדו לבצר את מעמדה של ה.ע.ל., לאור התמורות שחלו בתנועה הלאומית. הועדה לענייני ארגון שמה את הדגש על המאמצים להרחיב את שורות ה.ע.ל., ובין השאר קבעה בהחלטותיה:

- ★ הועידה קוראת לפועלים המאורגנים בהסתדרות הכללית, בעלי הכרה לאומית, וכן היא קוראת לציבור הגדול של פועלים בלתי מאורגנים, להצטרף לשורות ה.ע.ל.
- ★ הועידה קובעת כי ה.ע.ל. כשירה ומוכנה להגיש לחברים שיצרפו אליה הגנה מקצועית, שירותים רפואיים יעילים, ביטוחים סוציאליים ופנסיונריים ענפים.
- ★ לאור התמורות שחלו יש להקים בכל סניף ועדה מיוחדת להרשמת חברים חדשים ל-ה.ע.ל.
- ★ הועידה קוראת לוועד הפועל החדש שייבחר להגביר את הפיקוח על פעולות הסניפים.

בין החלטות הועדה לענייני נוער:

- ★ יש להרחיב את מועדוני הנוער, בעיקר באיזורי הפיתוח.
- על הועדה הפועל לחתור להקמת רשת של בתי-ספר מקצועיים עבור הנוער העובד והלומד-הלאומי, ביחוד באיזורי הפיתוח.
- ★ המחלקה לנוער בועדה הפועל תפעל למען ייסוד ספריות לנוער, הוצאה לאור של ספרות חינוכית, וארגון ימי-עיון, בעיקר למדריכי הנוער.
- ★ הועידה קוראת לשיתוף פעולה עם בית"ר, במטרה להעמיק את החינוך הלאומי בקרב הנוער.
- ★ הועידה קוראת למזכירות הנוער העובד והלומד-הלאומי לפעול למען הקמת גרעיני נח"ל, ובתוכם – נח"ל תעשייתי.

בין החלטות הועדה לענייני הסברה:

- ★ הועידה מקדמת בברכה את הפעולה להקמת גנוך העובד-הלאומי שבו ירוכזו החומר על תולדות העובד הלאומי. "הועידה ממליצה להגביר את האיסוף והרישום של תעודות הקשורות בהתפתחותה של ה.ע.ל., לשם עיבוד החומר ההיסטורי בעתיד הקרוב".
- ★ הועידה קוראת להרחיב את הפעולה ההסברתית בקרב העובדים מבני המיעוטים, ולפרסם חומר הסברה בשפה המובנת להם.

לפי הצעת הועדה המתמדת בחרה הועידה בועד-פועל חדש, בהרכב 21 חברים:

אליעזר שוסטק, אברהם אקסלרוד, יצחק אפלבוים, מרדכי אולמרט, משה ברקוביץ, מאיר האוס, אליהו חבושה, יוסף ולקר, דוד יוטן, עו"ד דניאל ינובסקי, שלום כהן, דוד מלמדוביץ, שלמה פיינשטיין, יעקב צ'ינסקי, שבתאי שיכמן,

אלימלך שחורי, מנחם ידיד, גרשון אברמוביץ, חנוך חצק וישעיהו מחנאי. הרכב הועדה הפועל בא להבטיח קו של המשכיות, וחיזוק מעמדה של ה.ע.ל. באיזורים מסויימים, נוכח הקשיים שהיו צפויים לה עם הקמת הסיעה בהסתדרות הכללית. נקודות ההתיישבות זכו לשלושה נציגים: אולמרט, חבושה ומחנאי. ירושלים זכתה בנציג נוסף, גרשון אברמוביץ. השכונות הדרומיות של תל-אביב זכו בצירוף העסקן המרכזי של שכונת התקווה, מנחם ידיד, כחבר הועדה הפועל.

הועידה קיימה מושב אחד כועידת קופת-חולים הלאומית. במושב זה נבחר מרכז חדש של קופת-חולים, בהתאם להצעה שעיבדה הועדה המתמדת, בהרכב הבא:

ד"ר חיים אייזנברג, יצחק אפלבוים, יוסף אברמוביץ, חיים בן-שמואל, ניסים ברזילי, אריה גולדין, נתנאל גרובר, יאיר דקל, ד"ר אלכסנדר דוידזון, ישראל דשבסקי, שמואל דויטש, צבי הלפנשטיין, יוסף ולקר, יהודה וייס, דוד יוטן, ראובן ילין, שלום כהן, דוד מלמדוביץ, פנחם נוישטיין, עזריאל סטולר, יוסף פעמוני, שלמה פיינשטיין, קפלן יהודה, ראובן קשאני, אברהם רקנטי, שלמה ריגר, רוברט רובנוב, אהרון רדנסקי, יעקב רייבר, יצחק שמואלי, ישראל שמרלינג, ד"ר מנשה אשכנזי, ד"ר מנחם אידליץ, ד"ר זיו ליאון.

כמו בעבר שמר הועדה הפועל על מעמדו בהרכב המרכז. נציגות הרופאים גדלה, חמישה במספר. לאחר מכן, בישיבה הראשונה של המרכז, נבחר הועד המנהל בהרכב: ד"ר חיים אייזנברג, יצחק אפלבוים, אריה גולדין, חיים בן-שמואל, ד"ר אלכסנדר דוידזון, שמואל דויטש, צבי הלפנשטיין, יהודה וייס, יוסף ולקר, דוד יוטן, ראובן ילין, שלום כהן, דוד מלמדוביץ, שלמה פיינשטיין, יוסף פעמוני, יהודה קפלן, ישראל שמרלינג, ד"ר מנשה אשכנזי וד"ר מנחם אידליץ.

מזכירות קופת-חולים נשארה בעינה, כפי שנקבעה אחרי הועידה התשיעית: יצחק אפלבוים, יוסף ולקר, דוד יוטן, שלום כהן, דוד מלמדוביץ וד"ר אלכסנדר דוידזון. פרט לנציג הרופאים נשאר כל צוות המזכירות מורכב מחברי הועדה הפועל.

בשובו של יוסף פעמוני לתפקיד מרכזי בקופת חולים, אחרי שנים של היעדרות, העיד על הזדהותו עם הנהגת ה.ע.ל. במאבקה בתנועה הלאומית. אולם רק תקופה קצרה כיהן פעמוני בתפקידו החדש. ביום 1 בינואר 1966 הלך לעולמו.

אחרי הועידה, ביום 24.8.65, קיים הועדה הפועל את ישיבתו הראשונה, בה נבחר אליעזר שוסטק מחדש כמזכיר הכללי של ה.ע.ל. באותה ישיבה התקיים דיון על דרכה של ה.ע.ל. לקראת הבאות. שוסטק פתח את הדיון:

"אני רואה בועידה סיום פרק חשוב בחיי ה.ע.ל. והתחלת פרק חדש. במשך 10 השנים האחרונות הועמדו יחסי התנועה כלפינו בצל התהוות "הסיעה".

תחילה טענו ש"אין אנו מכסים את מפת הארץ". אחרי־כן באו אלינו בטענות אחרות והתעורר הויכוח המר על הקמת "הסיעה". עתה תם הפרק הזה. ומה שלא יעלה בגורל הסיעה בהסתדרות הכללית אחרי הבחירות שם, שוב אין זה נוגע לנו. עתה יש לצפות להתפתחויות חדשות ועלינו למצוא דרכים לחיזוקה של ה.ע.ל., על־מנת להתאים את עצמנו למצבים המשתנים".

הבעיה שעורר שוסטק היתה, כיצד לשמור על מתח ההתפתחות של ה.ע.ל., כאשר עסקניה המרכזיים ממלאים בעת ובעונה אחת תפקידים שונים בהסתדרות, ברשויות המוניציפליות ובמוסדות שונים אחרים שבהם שותפת ה.ע.ל.

דניאל ינובסקי השיב לשוסטק: הועידה הצטיינה רק בכך שהורד ממנה הנושא הכאוב של היחסים עם התנועה. אולם השאלה היא אם היטיבה הועידה לעשות כשהתעלמה מן הבעיה. והבעיה מחמירה כאשר הכנסת דנה בענייני עבודה, שבהם חלוקות הדיעות בין ה.ע.ל. ובין התנועה הפוליטית. הצעתו של ינובסקי היתה, לחייב את שנינציגי ה.ע.ל. בסיעה, את שוסטק ואת שיכמן, לייצג בכנסת את עמדות ה.ע.ל., גם כאשר התנועה חולקת עליהן.

שלמה יונגרמן הזהיר מפני העתיד להתרחש אחרי הבחירות להסתדרות הכללית ולכנסת: "עלינו להיות מוכנים לכך שלאחר הבחירות יתחיל מסע של לחץ ואיומים על חברי התנועה ועל חברינו במקומות העבודה. שוב אנו נתבקש לעזור ולסייע – ונעשה זאת".

הדיון על המשך דרכה של ה.ע.ל. לא הסתיים בישיבה זו, ואף לא היה המשך לדיון. מפני שבינתיים החלה פעילות קדחתנית בתנועת־החרות ובגח"ל לקראת הבחירות המתקרבות. באותם שבועות נשכחו חילוקי הדיעות בין ה.ע.ל. ובין התנועה. מנגנון ההסתדרות וחבריה נחלצו למערכה, אף כי בועדות התרכובת של הרשימות לכנסת ולרשויות המקומיות הורגש היטב היחס לעסקני הסתדרות העובדים הלאומית – שהפכה לבת חורגת בתנועה־הלאומית.

יוסף פעמוני

שר העבודה וגאל אלון אורח הועד הפועל בבית העובד הלאומי בתל-אביב

גח"ל בהתמודדות ראשונה

תוצאות הבחירות להסתדרות הכללית ב-1965 – הבחירות לכנסת השישית – חשבון-נפש ב-ה.ע.ל. ובתנועת-החרות על תוצאות הבחירות – נסגר עתון "חרות" – מאבק ה.ע.ל. לזכות בחירה באיגוד עובדי המדינה – לקראת הועידה השמינית של תנועת-החרות.

תוצאות הבחירות להסתדרות הכללית

בסוף אוגוסט ובראשית ספטמבר 1965 געשה הארץ בקלחת מערכת הבחירות. מסגרות פוליטיות התפרקו והתאחדו, מפלגות ומנהיגים שינו עמדות – והכל היה צפוי ובלתי צפוי גם יחד. מפא"י התפלגה, איבדה את השכבה המנהיגה שהתרכזה סביב אישיותו של בן-גוריון, והתלכדה עם אחדות-עבודה. לא בין-יום התפלגה מפא"י. היא עברה יסורי-עווית של השמצות הדדיות, של מערכות משפטיות פנימיות, עד שיוצבו הקווים, ופורשי רפ"י הוצאו מן המפלגה. באותו זמן הוקם "אתא" – חוג "אזרחים תומכי אשכול", וחוג זה פעל רבות כדי להחזיר למפא"י את אשר איבדה עקב הפילוג.

ככל שהחריף המאבק בין מפלגות השמאל לבין עצמן, נראה היה מצבו של גח"ל מעורר תקוות. בגוש המשותף התלכדו ה"בעלי-בתים" מן השכבות הבורגניות, יחד עם ההתלהבות החסידית של ידידי תנועת-החרות, בעיקר משכבות העובדים ועיירות הפיתוח. מן הנוף הפוליטי נעלמה כליל הסיסמה שהיתה חביבה על בן-גוריון: "חוץ מחרות ומק"י". גם משה דיין וגם אבא אבן הצהירו, כל אחד בסגנונו, כי אין פסול בשיתוף גח"ל בממשלה. שניהם ביקשו להבטיח למפלגותיהם חופש תמרון אחרי הבחירות, אחרי שיתבחרו האפשרויות להרכבת הקואליציה הבאה.

ביום 19.9.65 התקיימו הבחירות להסתדרות הכללית. התוצאות הפתיעו את הכל:

- גח"ל קיבל 99559 קולות – 15.20 אחוז.
- המערך – 333068 קולות – 50.88 אחוז.
- רפ"י – 79428 קולות – 12.13 אחוז.
- מפ"ם – 95028 קולות – 14.51 אחוז.
- ל"ע – 28934 קולות – 4.61 אחוז.

שתי ההפתעות הגדולות בבחירות היו, מצד אחד הישגה של רשימת גח"ל, ומאידך – כשלונה היחסי של רפ"י. השלטון בהסתדרות הכללית הובטח ל"מערך", אולם מפא"י, כמפלגה, הפכה למיעוט. מעתה התחזק הקשר בין שני הפלגים לשעבר, בין מפא"י ואחדות-עבודה. הם היו זקוקים זה לזה; הם לא יכלו לשלוט זה בלי זה.

מייד אחרי הבחירות להסתדרות הכללית החלה מערכת הבחירות לכנסת. "המערך", למוד כשלונותיו בבחירות להסתדרות, הסיק מסקנות. חלק גדול מן הצוות שהיה אחראי לבחירות להסתדרות הוחלף; חישוקי המנגנון התהדקו, כסף החל לזרום לנקודות התורפה – כי באופק הסתמנה אפשרות ריאלי של ייצא מנצח בבחירות לכנסת. עתונאים וחוזי-עתידות התנבאו להצלחת גח"ל. הם חישבו חשבונות מטמאטיים פשוטים: בבחירות להסתדרות לא השתתפו אנשי ה.ע.ל., גם לא המפרנסים העצמאיים, ואלה עתידים להוסיף את קולותיהם לגח"ל ולהגדיל את אחוז המצביעים עבורו.

עסקני תנועת-החרות בהופעותיהם דיברו על עתיד הממשלה, כאילו המהפך המפלגתי מובטח. "אם לא עכשיו – אימתי", היתה הסיסמה, והיא הפיחה תקוות בלבבות ידידי גח"ל, כשם שעוררה חרדה בלב "המערך".

אנשי ה.ע.ל. לקחו חלק פעיל בבחירות. הם גם הופיעו כנציגי גח"ל ברשימות המועמדים ברשויות המקומיות. אולם גם בעיצומה של מערכת הבחירות הורגש היטב שינוי היחס כלפי ה.ע.ל. ועסקניה. ועדות התרכובת, לכנסת ולרשויות המקומיות, צריכות היו מעתה להתחשב הרבה גם בשכבה חדשה וענפה של מנהיגים ועסקנים מקומיים אשר צצו זה עתה בסניפים, כנציגי תנועת-החרות במוסדות ההסתדרות הכללית. וכיוון שההצלחה האירה פנים למארגני "הסיעה" בהסתדרות, נשתנה סדר העדיפויות בבחירת הנציגים. אופייני הדבר שבין ששת חברי הועדה המרכזית שקבעה את הרכב הרשימות לרשויות המקומיות, לא היה איש מהנהגת ה.ע.ל.; לעומת זאת היו בוועדה שלושה נציגים מצמרת "הסיעה".

גם ברשימה לכנסת נתנו התמורות בתנועה אותותיהם. ד"ר אריה אלטמן, מאבות התנועה הלאומית בארץ, שבעבר היה מעורב בחייה של ה.ע.ל., ובישיבות מוסדות התנועה הגן על ה.ע.ל. – הוצא מן הרשימה. שבתי שיכמן אמנם נכלל במקום ה-27 ברשימה, ואיש לא פילל שלא ייבחר, אולם קדם לו חבר אחד שנבחר זה עתה לוועד הפועל של ה.ע.ל., ונחשב למקובל על הנהגת צמרת התנועה – מנחם ידיר.

המציאות החדשה שהשתררה בתנועה עוררה דאגה ב-ה.ע.ל. וחברי הוועד-הפועל הקדישו לנושא זה שורה של דיונים. יותר ויותר החלו לחוש ברוח העויינת שנשבה בהם. הנה, קם דור חדש של עסקנים בתנועת-החרות, צעירים, רובם מעיירות הפיתוח, "שלא ידעו את יוסף", לא הכירו את השורשים, גם לא

מצאו ענין רב בעברה רב־התלאות והגבורה של ה.ע.ל. – כי הם חיו במציאות חדשה, לא קלה. הם עצמם עברו את התלאות של השתרשות בארץ, תוך נאמנות לתנועת־החרות. עתה ביקשו לקצור את פרי ההצלחה של עצמם. הם העזו והתמודדו בבחירות להסתדרות הכללית. הם הביאו אתם המוני בוחרים שנהרו לתנועת־החרות. והתנועה התגלמה בעיניהם בדמותו של מנחם בגין, לוחם־המחרת מאתמול, לוחם במשטר השנוא עליהם בהווה, נואם מלהיב שהמונים נוהרים אחריו. מרביתם לא ידעו הרבה על תורת ראש בית־י ועל עברה של התנועה הלאומית. מחמת חוסר אמצעים וחולשה ארגונית לא הספיקה התנועה להעמיד בתי־מדרש וסמינרים כדי ללמד את הדור החדש של עסקנים את יסודות התנועה־הלאומית. הנדירה אחרי התנועה היתה סטיכית, קצת מתוך מחאה למשטר הקיים וקצת מתוך התלהבות לאישיותו של מנחם בגין. תוך זמן קצר הספיקו אלה ללמוד כי לעומת מנהיג התנועה האהוב, עומדת קבוצה של עסקני ה.ע.ל. אשר לא סרה למרותו. ספק רב אם אלה הכירו את ראשי ה.ע.ל.; בודאי שלא הכירו את עברה של ה.ע.ל., וכל מה שידעו היה, שעסקני הסתדרות העובדים הלאומית עומדים בדרכו של מנהיג התנועה.

עסקנים חדשים אלה הבחינו גם בהבדל בין המסגרת הארגונית המסודרת של ה.ע.ל. ובין המסגרת הרופפת של תנועת־החרות. מכאן עמדו לרשות מוסדות ה.ע.ל. מבנים, משרדים מסודרים, מרפאות משוכללות של קופת־חולים, עם מנגנון של מקבלי שכר סדיר, עם מערכת של ביטוחים סוציאליים, מועדונים; ומכאן – התנועה, עם מנגנון לא סדיר, מתחלף, מפני שתנאי השכר היו עלובים. המשרדים, אם בכלל היו כאלה, לא משכו את הלב. מועדונים הוקמו פה־ושם רק בעונה של בחירות. מאלה נדרשה על ידי העסקנים החדשים, ביחוד באיזורי הפיתוח, ההשוואה בין חלק זה בתנועה הלאומית, ובין החלק האחר. נתעוררה קינאה, ובנקל ניתן היה להפיח שינאה, ביחוד אחרי שנצבר כוח – אחרי ההצלחה בבחירות להסתדרות הכללית.

ביום 6 בספטמבר קיים הועד־הפועל דיון על הבחירות לרשויות המקומיות. שלמה פינשטיין, שנאבק עם יריביו בתנועה בפתח־תקה, פתח את הדיון:

“אין אנו יכולים להתעלם מן העובדה שקיימת בתנועה מגמה לפגוע בנציגי ה.ע.ל., ובמקומות שניתן להם עשו זאת מזמן ולא נרתעו משום דבר כדי לסלק את אנשי ה.ע.ל. מעמדות מפתח. הקו של התנועה ברור. כל מה וכל מי שקשור עם ה.ע.ל. – פסול. אבל עדיין לא יודעים כיצד לחסל אותנו.

בשבילנו, ענין הנציגות בעיריות חיוני, והמגמה לנשל אותנו מעמדות אלו יש בה סכנה לקיומנו. הנה בבחירות לכנסת שילבו את נציג ההתיישבות ברשימה, אך לא את האיש המייצג את ההתיישבות בועד־הפועל. הוא

פסול. יתכן שבמצב זה לא תהיה לחברים ברירה, אלא לצאת ברשימות נפרדות ברשויות המקומיות".

אברהם אקסלרוד:

"העובדה היא שנכפתה עלינו בתנועה הדרך להקים סיעה משלנו. יודעים שם שאנו חבורה מאורגנת ומלוכדת – אבל גם אנשי סיעת "תכלת-לבן" מאורגנים בתנועה כסיעה. תהיינה התנגשויות ואנו מתקרבים למאבק מר וחרף אשר כמוהו לא ידענו בעבר. למדנו מן הניסיון כי כאשר אין אנו מתקיפים – אנו מותקפים. מייד אחרי ההחלטה להקים את הסיעה החלו החתירות נגדנו, אולם במקום שהועד-הפועל יגיב, השארנו את המערכה ליצחק גוריון בלבד. אילו היינו מגיבים אז, יתכן שהמצב כיום היה אחר. עלינו להזהיר את צמרת התנועה, כי אם עסקני ה.ע.ל. ינושלו מעמדותיהם, נגיב על כך בכל האמצעים העומדים לרשותנו".

מאיר האוס הציע לשמור על התאפקות, מפני שהמצב בתנועה יילך ויחמיר, וצריך להשאיר את התגובות הקשות למצבים קשים יותר:

"בשנתיים הבאות נהיה עדים לתמורות שלא ידענו כמוהן. אחת מן השתים: או שהתנועה תיפרד מן הליברלים, או שתהדק את הקשר אתם, תוך ויתורים ופשרות מצדה. אינני יודע אם לא ייוצר מצב בו לא נוכל להישאר בתנועה".

יוסף ולקר:

"לו היינו מכריזים מזמן על עצמנו כסיעה בתנועה, לא היה הויכוח מתנהל כיום. גם חברינו בסניפים היו יודעים מדוע הם יושבים בתנועה, והיו מרגישים טוב יותר. עלינו להכריז מייד על הקמת סיעה ולארגן את חברינו בסניפים סביב הסיעה".

ויכוח שני באותו נושא התקיים ביום 21 בספטמבר, אחרי הבחירות להסתדרות הכללית, כאשר נודעו כבר הישגיה של סיעת "תכלת-לבן".

שוסטק פתח את הדיון:

"העובדה היא שהופתענו מן התוצאות, ולא רק אנו הופתענו, אפילו מקימי הסיעה לא פיללו להישג כזה – – – אין אני מקל ראש מן המסקנות שתסיק התנועה כתוצאה מן המערכה הזו. למסקנות תהיינה השלכות עלינו, ואנו צריכים לשמור על קור רוח. בודאי יתעוררו עתה ספקות גם בקרב חברינו, ועלינו להדק את המסגרת שלנו, כדי להתחזק".

שוסטק הציע לכנס את המועצה הארצית ואת מזכירי הסניפים לדיון על מצבה של ה.ע.ל.

דניאל ינובסקי:

"אנו מצווים עתה לפעול למען התבססות רעיונית. הבסיס לקיומנו הם עקרונותינו הלאומיים, החברתיים והמוסריים. יש לחכות ולראות מה תעשה "הסיעה" בהסדרות הכללית. לתנועה צריך להודיע ולהזהירה שהנהגתה דוחפת אותנו לפילוג".

התעוררה שאלה אם חברי הועד הפועל ישתתפו בוועדה לבחירת מועמדי התנועה ברשויות המקומיות. שוסטק טען כי אם ישתתפו חברי הועד הפועל, "בין כך לא יתחשבו בנו, אבל במקרה זה ירצו להוכיח שאין עריפת ראשים". גם מנחם יריד סבור היה כי "הם מתכוונים לפגוע בנו, אם נהיה בפנים ואם לאו. אבל בפנים, אולי נשפיע יותר".

הוחלט שחברי הועד הפועל לא ישתתפו בוועדה לאישור מועמדי הרשויות המקומיות.

הבחירות לכנסת השישית

מערכת הבחירות לכנסת השישית התנהלה בתקופה של התפוררות פנימית במפא"י, כשצמרת ההנהגה מפולגת וחלק מעסקניה המרכזיים התייצבו באופוזיציה לקבוצה המנהיגה. לא היתה דומה מפא"י עם אישיותו של בן-גוריון, למפא"י בלי אישיותו. ומה עוד שצמרת רפ"י, בהנהגתו של בן-גוריון, יצאה בהתקפה מוחצת נגד הנהגת מפא"י.

באותה תקופה היתה המדינה שרויה באחת מתקופות השפל שלה, בכלכלה, בעליה, במוסר חברתי. האבטלה גדלה, ביחוד באיזורי הפיתוח. תנופת הבנין והפיתוח שהיתה, בעיקר בדרום הארץ, נבלמה. עם הצמצום בעליה והגידול במימדי הירידה – חל משבר בענף הבנייה, הציבורית והפרטית. וכיוון שבתקופה זו התפרנסו כ-10% מכלל המועסקים בענף הבנייה, השפיע הצמצום בבנייה על כל מערכת התעסוקה, בעיקר באיזורי הפיתוח. ההאטה במשק היתה כללית. מפעלים גדולים, שהחלו בהקמתם לפני שנים ספורות, הושלמו ואלפי העובדים שהועסקו בבנין נמלי אשדוד ואילת, במפעלי ים-המלח, במוביל המים הארצי, בתחנות-הכוח – כל אלה נפלטו מן העבודה והצטרפו לרשימה הארוכה של 225.000 דורשי עבודה. לא ירחק היום ובאשדוד תפרוצנה התנגשויות חמורות בין המוני מובטלים ובין שוטרים.

האווירה היתה רוויה ביקורת על המשטר, ובארץ החלה להתפתח ספרות ענפה

של בדיחות על ראש הממשלה ועל השלטון. הבדיחות היו ציניות – על הירידה, על יוקר החיים, על האבטלה, על חוסר המוצא מן המשבר הכלכלי והמוסרי. לא פלא, איפוא, שקריאתו של מנחם בגין לפני הבחירות: "אם לא עכשיו – אימתי" – נפלה על אזנים קשובות. היתה תחושה כללית שמפא"י תוכה בבחירות, וגח"ל, הגוש המאוחד תחת הנהגה מוכשרת, תצא מנצחת.

ביום 2 בנובמבר 1965 התקיימו הבחירות – אבל התוצאות היכו בתדהמה גם את המנצחים וגם את המנוצחים. למרות כל התחזיות הקשות יצא "המערך" בנצחון. גח"ל נסוג. לא זו בלבד שלא הביס את "המערך", אלא שהתברר כי "התרגיל המקדים" של "המערך" בבחירות להסתדרות הכללית, עזר לו מאוד בבחירות לכנסת. הוא חיצק את שורותיו, הדיק את חישוקיו, הזרים כוח-אדם וכספים, כדי לכבוש מחדש עמדות רופפות שבהן הורגשה השפעת גח"ל.

תוצאות הבחירות היו:

גח"ל – 256,957 קולות, 21.4 אחוז, 26 מנדטים.

המערך – 443,379 קולות, 36.7 אחוז, 45 מנדטים.

מפ"ם – 79,985 קולות, 6.6 אחוז, 8 מנדטים.

רפ"י – 95,328 קולות, 7.9 אחוז, 10 מנדטים.

ליברלים עצמאיים – 45.99 קולות, 3.7 אחוז, 5 מנדטים.

גם גח"ל וגם רפ"י יצאו מוכות מן הבחירות. את הקואליציה הבאה עתיד היה להרכיב לוי אשכול, עם שותפיו המסורתיים. תנועת-החרות השתררה מבוכה והלם, ואפיינית היתה קריאתו של ד"ר בדר, אשר הזכיר את מאמרו של זאב ז'בוטינסקי בעת משבר בתנועה, בתקופת משפט רצח ארלוזורוב: "קאלט או פעסט" (בקריירות ובאיתנות). הפעם קרא ד"ר בדר למאמר תגובתו על תוצאות הבחירות בשם: "בפשטות ובכנות".

ד"ר בדר כתב:

"זה לא היה היום לו קוינו. יהיו בינינו אשר ישאלו, מדוע זה קרה? – – – ויהיו בין ותיקי תנועת-החרות, ואולי בין הצעירים, אשר ישאלו: כמה נציגי תנועת-החרות היו נכנסים לכנסת השישית, אילמלא קם גח"ל – – –".

במשך כשבועים ימים לא הגיב בגין על תוצאות הבחירות. הוא היה מוכאב ומודאג. כשבועים אחרי הבחירות הביע דעתו וגילה צער. "כאב אינו צריך לגבור על רוח איתנה, שלוות-נפש אינה מבטלת צער" – כתב בגין, ובכך גילה את כאבו וצער, תוך מאמץ לשמור על רוח איתנה ועל שלווה הנפש.

מאוחר יותר, כעבור כחצי שנה, בימי הועידה השמינית של תנועת-החרות, שהתקיימה ביוני 1966, גילה אריה בן-אלעזר שבגין שקל בתקופה זו את התפטרותו מתפקיד יו"ר התנועה. עתונאים ואישי ציבור שניתחו את תוצאות הבחירות תלו את קולר הכשלון של גח"ל באישיותו של מנחם בגין, שהרתיע את

ההמונים מבחירה בו. הבוחרים רצו את גח"ל כשותפת בהסדרות הכללית, אבל נרתעו מבחירת בגין כראש ממשלה. בודדים ידעו על כוונותיו של בגין לפרוש, ולפי דברי אריה בן-אליעזר היה הוא אחד האנשים שהשפיעו על בגין לא לפרוש. הרגשת הכשלון בתנועת-החרות היתה כבדה, גם מפני שהוכח כי גח"ל שאב את עיקר קולותיו משכבות תנועת-החרות, ואילו השכבות שמהן ציפו לקולות הליברלים, הצביעו בעד רפ"י, או בעד הליברלים העצמאיים. בשורות המפלגה שאלו שאלות: מדוע נטלו לעצמם הליברלים 11 מתוך 26 חברים שהצליח גח"ל להכניס לכנסת? מדוע היתה צריכה תנועת-החרות לרדת מ-17 מנדטים בכנסת החמישית, ל-15 מנדטים בכנסת השישית, כאשר הכל צפו לה עליה? ומה טעם לאיחוד עם הליברלים, כאשר תרומתם במערכת הבחירות לא הניבה תוצאות? שוב, ד"ר בדר ניסה לשכך את הרוחות. במאמרו ב"חרות" דרש "לעזוב קו מחשבה זה", מפני שעצם הקמת גח"ל הוא הישג: "מערכת בחירות זו נתנה לנו, על אף התוצאות המאכזבות, הישג אחד, חשוב ומכריע – את גח"ל. מן ההישג הזה אין דרך חזרה. עליו צריך לשמור, צריך לטפחו, צריך לחזקו".

שבתי שיכמן, איש צמרת ה.ע.ל., לא נכנס לכנסת. עובדה זו הכאיבה לרבים ביה.ע.ל., מפני שאיש לא פילל שתנועת-החרות, לא זו בלבד שלא תגביר את כוחה בכנסת, אלא שתפסיד מכוחה – ורצה הגורל ששבתי שיכמן יהיה במקום ה-27 ברשימת גח"ל בכנסת.

עובדה שהוסיפה על המרירות שהיתה קיימת בלאו הכי ביה.ע.ל.

חשבון הנפש בעקבות תוצאות הבחירות

ביום 11 בנובמבר הקדיש הועד-הפועל דיון על תוצאות הבחירות. אברהם אקסלרוד פתח את הדיון:

"מרגישים בתנועה ש-ה.ע.ל. אינו חש עצמו אומלל ביותר מן התוצאות של הבחירות. גם בימי הקמת גח"ל, היה החלק הזה ספקני ביותר. אפשר שאף יטענו נגדנו שלא היינו פעילים ביותר במערכת הבחירות – – – בתנועה שוררת מבוכה, ואף הנצחון של "הסיעה" אינו מלהיב עוד. לאור הודעתו של חנוך סמיט שגח"ל קיבל קולותיו מתנועת-החרות בלבד, אני מציע לחברינו במרכז התנועה לנהוג בהתאפקות מקסימלית. לאחר שהם נמצאים במשבר, אין אנו צריכים להיות בין זורי המלח על הפצעים. איש אינו חש את הכאב הזה מתוצאות הבחירות כבגין עצמו. לאיש בתנועה לא הירשו לעשות נסיונות כל כך הרבה כמו למנחם בגין, ולא היה נאום בבחירות שבגין לא התחיל אותו "אם לא עכשיו – אימתי". עתה אין פלא שהוא

מדוכא. אל לנו לנצל רגע זה ולהתקיף. אני גם חושב שהיום גם ישנו את צורת הדיבור אלינו, גם לאור הצלחתו של פיינשטיין בפתח-תקוה ברשימתו העצמאית, וגם לרגל המצב המיוחד של התנועה כיום – – – לא צריך להראות שכאילו ציפינו לכשלון”.

דניאל ינובסקי:

”אין כאן שאלה של צער-בעלי-חיים. קרה משהו בתנועה, ואנו לא יכולים לעבור בשקט על תוצאות המערכה הזו. נציגינו במרכז הם נציגי ה.ע.ל., ועליהם לבטא את עמדת ה.ע.ל. במרכז. 20 מנדטים מאלה שקיבלה התנועה בבחירות לכנסת הם מקולות פועלים, ועל-כן על התנועה לייצג את המעמד הזה. בודאי עוד תתעורר שאלה, מי ייצג את החלק הפועלי. על התנועה יהיה לבחור בין ה.ע.ל. ובין הסיעה בהסתדרות הכללית, שזכתה ל-100.000 קולות, ולרשותה תעמוד במה נכבדה, מעליה תוכל להופיע בהצהרות. – – – הבעיה איננה של ”צער-בעלי-חיים“, אלא שאלת קיומה של ה.ע.ל. ועלינו לאמר ברורות כי הנהגת התנועה הובילה אותנו בדרך לא נכונה. עליה להסיק מסקנות ולהתפטר. עלינו לדרוש שני דברים: א. להקים ועדת חקירה. ב. לכנס ועידה ארצית של התנועה, על-מנת שתבחר בהנהגה חדשה”.

שלמה פיינשטיין:

”לא שיתפו אותנו במערכת הבחירות ולא התחשבו בנו, עתה מציע אקסלרוד שנבוא לישיבת המרכז ונתאפק. אילו היו יוצאים בהישג כלשהו מן הבחירות, איך היו אז מדברים אתנו? ידענו מזמן, שאם ההצלחה תאיר להם פנים – יערפו ראשים, ואם יכשלו, יטילו את האשמה עלינו. ברור שהתנועה תרצה עתה לעלות על עגלת הסיעה ולטשטש בכך את המפלה. אבל זו שעת כושר בשבילנו. עלינו להסביר במרכז את גורמי הכשלון, ולתבוע מסקנות”.

השינאה כלפינו עמוקה יותר מאשר כלפי מפלגות יריבות, ואם גם עכשיו לא תסיק התנועה מסקנות, נתכנס ונרון על הקמת סיעה נפרדת בכנסת”.

מנחם ידיד:

”יש לי הרגשה שבישיבת המרכז הקרובה ינסו להטיל את אשמת הכשלון עלינו. בשני נושאים ידון המרכז: א. על תוצאות הבחירות. ב. על הקמת הנהגה לגח”ל. השאלה היא אם אנו רוצים להיות שותפים להנהגה. ידוע לנו כי ההנהגה החדשה תכין את הבחירות לוועידה הבאה. על כן מוטב שנהיה שותפים להנהגה”.

ההסבר היחיד להצדקת הקמת גח"ל הוא בטענה שבכך יצאה התנועה מבדידותה. נמסר לי מחוגים יודעי-דבר שמנסים לארגן מפקדי-אצ"ל לשעבר כדי להגן על יו"ר התנועה, במקרה וירצו להטיל בו דופי. לכן אני מציע שנדרוש מהנהגת התנועה להתפטר.

מאיר האוס:

"השאלה היא, אם לנצל את ישיבת המרכז הקרובה כדי לדרוש דיין-וחשבון, או לנהוג בהתאפקות. גישתו של אקסלרוד מוטעית, מפני שמלבד הרצון להגיע לשלטון, היה גם רצון לחסל את ה.ע.ל. – מפני שבראשה עומדת קבוצה שהיא עצמאית בדיעותיה ובלתי תלויה במעמדה. הם עדיין חושבים במסגרת שלטון בית"ר, ולא סובלים חילוקי-דיעות. תמיד אמרנו שיו"ר התנועה הוא אדם גדול, ואנו אומרים זאת גם עכשיו. אבל הוא טועה. איזו יוהרה היתה בתנועה אחרי הבחירות להסתדרות. בכלל אי-אפשר היה לדבר אתם".

שלמה יונגמן:

"ה.ע.ל. היא חלק מן התנועה, ואין אנו צריכים להגיע למצב של פאג"י. אם יכריחו אותנו – נשקול עמדתנו מחדש. היה זמן שיכולנו לכבוש את התנועה ושוסטק סירב. עתה הגענו לנקודה בה נהיה חייבים לשכנע ולהשתלב בשלטון בתנועה, אחרת ניהפך לפאג"י. עלינו לדרוש את חידוש פני התנועה, ולדרישה זו יהיו לנו שותפים רבים מקרב ותיקי התנועה".

שלום כהן:

"זו הפעם הראשונה מודה התנועה בכשלון במערכת בחירות. בישיבת המרכז הקרובה עלינו להיות זהירים בשתי נקודות: בל נהיה מתקיפים יחידים בקרב חברי המרכז, ובל נפגע בבגין. אם נאשים את ההנהגה בכשלון, יטול בגין את האחריות על עצמו וידרוש הבעת אמון. נמסר לי כי למחרת הבחירות הופיע בגין בפני הנהגת התנועה וביקש להתפטר. הויכוח במרכז צריך להיות עיוני ולא אישי".

שבתי שיכמן:

"אין לתקוף את בגין, אלא בשני נושאים עיקריים: א. ההסכם עם הציונים-הכלליים. ב. הקמת הסיעה. לציונים-הכלליים אין כל השפעה בציבור ומבחינה רעיונית אין לנו איתם שום דבר משותף. יחד עם זאת, אל לנו להיות הגורם לניתוק הקשר איתם, כדי שלא יאשימו אותנו אחרי-כן. גם הקמת הסיעה פגעה בסופו של דבר במפלגה וגרמה למצב בלתי מוסרי. אם

תקום הנהגה חדשה שיידה לא היתה בסכסוכים הפנימיים, נשתתף בה, ואם ירצו בכך, נעבוד בסניפים, כדי להבריא את התנועה".

סיכם את הדיון אליעזר שוסטק:

"אני מסכים שאין לזרות מלח על הפצעים. הנעימה שלנו בויכוח צריכה להיות מאופקת. אפשר להגיד בשקט גמור כי הקמת הסיעה היתה שגיאה חמורה, וגם הקמת גח"ל היתה שגיאה. כל הבנין שהקימה ההנהגה לא הביא לתוצאות המצופות. שנים רבות הענקנו אשראי לבגין, אבל לו יש רק פתרון אחד – "אלטרנטיבה". לדעתי, ישנם כמה פתרונות. בויכוח שהיה לנו בבית שאלתיאל, אחרי הכשלון בבחירות לכנסת השנייה, שאלתי את בגין, מה יהיה אם יוכח ששגית? והוא השיב: אז כולנו נלך אחריו. ואני אמרתי לו שנלך ביחד. הפעם לא אהסס ואגיד לו ברורות שהוא הרס את הצה"ר, ועתה הוא קובר את התנועה. שהרי עשינו הכל כמצוותו. ניסינו הכל. האם נכונה הדרך הזו? לא הסיעה ולא גח"ל הביאו אותנו למחוז חפצנו. לשלטון אפשר להגיע – על-ידי השלטון. אציע לו שנלך יחד בדרך אחרת. לא אתקיף את בגין ולא את ההנהגה, אלא את השיטה המדינית. נבקש מן ההנהלה שתתפטר, אבל בראש וראשונה צריך לדרוש שינוי הקו".

חשבון-הנפש בישיבת מרכז התנועה

הדיון במרכז התנועה על תוצאות הבחירות החל בבית-ז'בוטינסקי ברמת-גן, ביום 14 בנובמבר 1965. בגין פתח את הדיון בהודעה אישית:

"מאז נתפרסמו תוצאות הבחירות, נתפרסמו בעתונים ידיעות כי חברי המרכז מחוג מסויים מבקשים את התפטרותי. באם ישנה הצעה כזו מן הדין כי יעלו את הענין לסדר היום. באם לא יעלו זאת – אעלה זאת אני. הפרסומים היו ב"דבר" וב"ידיעות אחרונות" – – – מאז הכנסת השניה והרביעית היו רינונים, לחישות. הפעם אני רוצה להעלות את הבעיה".

בגין דרש לקיים הצבעת אימון. גם אקסלרוד הציע לקיים הצבעה לפני הדיון, כדי לא להיות מושפעים מן הויכוח. אבל נפתח דיון:

ש. שיכמן:

"בויכוח שהתקיים בתנועה לפני הקמת סיעת "תכלת-לבן" הסבירה ההנהגה את הצורך לפתוח "חזית שניה" נגד מפא"י, כדי להורידה מן השלטון. לכן החליטה הוועידה השביעית להקים את הסיעה. אבל באותה החלטה נאמר גם שיש לחזק את כוחה של ה.ע.ל. – וגם החלטה זו צריך

היה לבצע. אולם הנהלת התנועה, לא זו בלבד שלא נהגה באיזון, אלא קבעה מתחילה קו חד-צדדי ברור. הרושם בציבור היה שתנועת-החרות איננה קיימת עוד, וכי קמה תנועה חדשה. גם ידידים וגם יריבים טוענים שלהקמת הסיעה היו השלכות שליליות על הבחירות לכנסת.

התנועה פעלה להחלשת כוחה של ה.ע.ל., ואף לחיסולה. כיום דוגל ד"ר בדר ברעיון חיזוק המנגנון, אולם התנועה לא היתה מוכנה להשתמש במנגנון של ה.ע.ל. במערכת הבחירות. אנו שוללים את יחסי השינאה שהשליטה מפא"י, אולם השינאה משתוללת בתוך שורותינו. אנו הקמנו את הגוש המאוחד, את גח"ל, אבל לא דאגנו לליכוד בשורותינו. רבים מפעילי ה.ע.ל. לא שותפו במערכת הבחירות – – – לא כושרו האישי של העסקן קבע את מיקומו, אלא יחסו לסיעת "תכלת לבן". כולנו כואבים את תוצאות הבחירות, אבל שבעתיים אנו כואבים עקב המצב שנוצר בתנועה".

שלום כהן:

"אני מציע שיהיה בנו העוז לחפש בתוך עצמנו את הסיבות לכשלון – – – אעמוד על שלוש סיבות: הקמת גח"ל, הקמת הסיעה, חוסר ארגון. הייתי בין הבודדים שהתנגדו להקמת גח"ל. אילו הלכנו לבדנו היינו יוצאים מנצחים; עכשיו אנו מנוצחים. באשר לסיעה – זה היה משגה שהקמנו אותה. באשר לארגון – אין פעילות ארגונית בסניפים. עלינו לקבוע ועדה שתבדוק את סיבות הכשלון".

משה נחשון:

"דברי שיכמן וכהן מחייבים הבעת אי-אימון בראש התנועה ובהנהלה. אבל אם השגנו את מה שהשגנו, היה זה תודות ליו"ר התנועה, כי הוא היחיד המושך קולות. תוצאות הבחירות הן בשל מצב אובייקטיבי: הציבור מרוצה, ולא איכפת לו אם מחר תהיה פשיטת-רגל לאומית. הצרה היא שאין לתנועה מחלקה ארגונית, ויש להקימה".

דוד ישי:

"הבחירות לא היו כשלון, כי רבע מיליון איש הצביעו בעד גח"ל. אבל אין זה מספיק. הציבור חושש שבגין יביא למלחמה. אלה שטוענים כי הקמת הסיעה הביאה לכשלון טועים – כי הסיעה זכתה במאה אלף קולות".

אליהו מרידור:

"המסקנה מתוצאות הבחירות צריכה להיות, שקשה לשכנע את העם בצדקת דרכנו. אולם אסור לחשוב בכיוון של שינוי תדמית התנועה. בל נתפתה לקצר את הדרך על-ידי כך שנהיה יותר פופולריים בציבור. אנו חייבים להמשיך ולשמור על עקרון שלמות המולדת; על התנגדותנו ליחסים

עם גרמניה; על דרישתנו לבוררות לאומית מחייבת ביחסי עבודה. יתכן שהציבור לא יקבל את עמדותינו, אבל מוטב כך מאשר חוסר עמדה ברורה. גם בהקמת גח"ל וגם בהקמת הסיעה צעדנו צעדים נכונים. יתכן שישנם כאלה שנרתעו מאתנו בגלל הקשר שלנו עם הבורגנות, אבל ישנם הטוענים את ההיפך – טוב עשינו שיצרנו גוש גדול. באשר לפרסומים על אי-אמון בראש התנועה – אין להעמיד את הנושא להצבעה במרכז התנועה".

השעה התארכה וחברים במרכז ביקשו לדחות את המשך הדיון. אולם צמרת ההנהגה התנגדה. שוסטק טען כי אין כלל הצעה לאי-אמון, אך בגין התערב: "אין כאן ענין של אמון אישי. יש ענין של אמון בדרך הפוליטית. שתי ההצעות, להקים את גח"ל ואת הסיעה, היו שלי. אני משוכנע ששני הצעדים היו נכונים. אשתדל להוכיח זאת. ותהיה הצבעה. מעולם לא דרשתי אמון פה-אחד. הבעיה היא אם הדרך נכונה או לא. אם איננה נכונה, תבוא עליכם הברכה. הבעיה היא אם תצביעו אי-אמון. ואין זה נכון שאין הצעה לאי-אמון. כי צריך להסיק מסקנות: אם עשינו משגה בהקמת הסיעה – אין ללכת לוועידת ההסתדרות הכללית. ואם שגיגנו בהקמת גח"ל – יש לפרקו. זאת המסקנה, וזה ענין של אמון".

שוב נשמעו קולות שדרשו דחיית הדיון לסוף השבוע, אולם הנהגת התנועה עמדה על דעתה שיש להכריע בענין אי-האמון בלי לדחות את המשך הדיון. אגב-כך קיבל המרכז החלטה בדבר הקמת "גוף משותף פאריטטי של שתי חטיבות גח"ל לטיפול בכל המישורים הנוגעים לגח"ל". אחר-כך חזר המרכז לדון בשאלת אי-האמון.

אריה בן-אליעזר:

"אילו לא היו הפרסומים בעתונים, ואילו לא היו מהלכות שמועות, היינו דנים היום בתוצאות הבחירות, ומחליטים אולי להקים ועדה שתחקור את הסיבות לתוצאות. אולם היו שמועות, ויש נסיון מצד יריבים ל"רצח אופי" של יו"ר התנועה. לכן אין לדחות את ההצבעה".

מאיר האוס:

"בשנים האחרונות עשינו צעדים שלא כולם היו מקובלים עלי. בועידה האחרונה היו חברים שלא הסכימו להקים את הסיעה, אך אין זאת אומרת אי-אמון ביו"ר התנועה. הזהרתי בועידה שעם הקמת הסיעה נוציא את הדחליל הפשיסטי נגדנו, והנה גם מפא"י, גם מפ"ם וגם רפ"י הצליחו להעמיד אותנו באור זה. באשר לגח"ל – תנועת-החרות היתה מקבלת 21-22 מנדטים, אילו הלכה לבדה בבחירות. עכשיו נהנו הליברלים מן המנדטים שהענקנו להם – ואני משוכנע שכל גח"ל הוא ענין חולף".

אליעזר שוסטק:

"הויכוח בינינו קיים מאז הקמת המדינה. בגין הגיע למסקנה כי הדרך בה הלכה התנועה עד הקמת המדינה, לא הביאו את התנועה לשלטון, ואילו הדרכים שלו, יביאו את תנועת-החרות לשלטון. לכן הקים את תנועת-החרות והלך בדרכו שלו – – – הוא דרש קרדיט: תנו לי אפשרות, ואני אוכיח לכם שהתנועה תנצח בדרך שלי. ואמנם היחס של התנועה כלפי בגין ודרכו היה מיסטי. דברים רבים שהחברים לא הבינו, ולא הסכימו להם – נתקבלו, מתוך תקווה שאולי הצדק אתו. אילו היה פתרון אחד לכל בעיות המדינה, יתכן שהבוחר היה מצביע אחרת, אבל אין פתרון אחד, ועם הבוחר צריך לדעת כיצד לדבר. הוא איננו רוצה להחליף את השלטון. הוא איננו רוצה למסור לבגין את התפקיד להרכיב ממשלה. העם מפחד לסכן את הכל. לכן הוא נותן רוב למפא"י. – – –

יש מחיצה בתנועה, והיא גורמת להרגשה של פחד. העובדה היא שבזמן האחרון קיימת בתנועה קינאה. יחס הנהגת התנועה ל-ה.ע.ל. גרם למצב של חשבון-ופחד, המקעקע את יסודות החיים בתוכנו. הדבר בא לביטוי גם בבחירות האחרונות.

אני מתאר לעצמי שהמרכז יצביע גם עכשיו בעד הדרך בה הלכנו, ויהיה רוב. אבל 17 שנה הלכנו בדרך זו, והיא לא הביאה תוצאות. אולי ננסה את הנסיון הזה, שנדבר עם העם, לא כאלטרנטיבה, אלא כמועמד לשותפות בהנהגת המדינה, יחד עם אחרים? אין זה נכון שהעם אינו רוצה בנו. הוא רוצה שנהיה יחד עם אחרים בהנהגת המדינה. ונגיד זאת לעם, יום-יום. תנו לנו את האפשרות להציג בפני העם את הדרך בה אנו מבקשים ללכת, לשלטון".

מנחם בגין השיב לשוסטק בנאום תקיף: "אדבר הערב משפטים, בייחוד עם חברי הועד-הפועל של ה.ע.ל.; אדבר על מה שאני יכול לקרוא בשם "לויאליות וכנות" – או היעדרן".

"זו לא הכנסת הרביעית. אז כל המפלגות ירדו ואנו קיבלנו מאה ושלושים אלף קולות. אתם אז טענתם: זה כשלון מחפיר ורק אני אשם בו. ואני החרשתי. לא דרשתי התפטרותי. אבל נשפך דמי. היו התפרצויות גלויות ומשפילות של חוצפה. הפעם, זו לא כנסת רביעית. מי שמתענד לעשות זאת, עליו להתעתד לגרשני מן התנועה. כאשר טוב – כולם שותפים לטוב. כאשר קפצנו מ-8 ל-15 חברים בכנסת השלישית, האם מישוהו ברך את יו"ר התנועה? נהפוך הוא. קמו ואמרו: למה זה 15? – וכשהתוצאות רעות – מתקיף שוסטק את בגין – – – אני מודיע לכם, שאלמלא לא היה בן-גוריון מביא לפיזור הכנסת הרביעית, הייתי אז מתפטר מן הכנסת – – – אני

מסתכל על שוסטק ומספר חברים, הם שבעירצון היום. יש להם את מי לנגח – לכן אדבר שפטים אתכם.

– – – לפני ועידת ה.ע.ל. בטבריה נתפרסמו בעתונים ידיעות שבועידה זו תעלה הצעת הניתקות מתנועת־החרות, ותמהיתי: מה הדיבורים האלה שמונה שבועות לפני הבחירות? אז הודעתי שלא אבוא לוועידה לברכה. הרי לא יתכן דיבור כזה. האם יש לכם ב־ה.ע.ל. סמכות לגבי חברי תנועת־החרות? מי שמכם? – – – אבל לחצו עלי. אמרו: אל תעשה זאת. אתם לא הכחשתם אז בעתונים את הידיעות על הניתקות, כפי שלא הכחשתם השבוע. ואלה שהפיצו את הידיעות – רצו בהן. ואז אומר לי שוסטק: אתה דוחה את קורדליה שלך, את בת המלך ליר הנאמנה – – – באתי לוועידה בטבריה וברכתי, ואני חושב שבכבוד ברכתי. לאחר מכן אמרתי לשוסטק: אני רוצה לקוות שלא תהיה דו־פרצופיות ביחס אלי. נוער כבר יש ל־ה.ע.ל.; סיעה בתוך סיעה – יש. אפשר לקבל בממשלה תיק עם סיעה של שנים. גם לפועלי אגודת־ישראל יש. – –

בנאומי בפני העם כולו ברדיו בערב הבחירות דיברתי על שרות באופוזיציה. כל המפלגות ניהלו תעמולה פרסונלית. הופיע אלבום אשכול, תמונות אשכול. אנחנו ניהלנו תעמולה ענווה. האם אתם אמרתם דברים טובים על היו"ר שלכם? כאן, בישיבת המרכז, אומרים לי: לבנקרוט הולכת אותנו! וכי אני הלכתי בגדולות? – – –

אם ההפגנה נגד הסכם השילומים רודפת אותנו עד היום – אני מתגאה בה. כדי ללכת בדרך שלך, שוסטק, צריך "לחסל" אותי – – – כדי ללכת בדרך שאתם הצעתם לי ללכת, להיות כמפד"ל או ל"ע – צריך לחסל אותי תחילה – – –".

דוד יוטן הגיב בקריאת ביניים:

"מזה שנים מסיתים נגד ה.ע.ל.".

בגין המשיך בדבריו וסיפר על פניות של מנהיגי רפ"י אליו, ועל חישובים אפשריים להקמת קואליציה בראשותו, אולם כל צרוף של סיעות בכנסת לא איפשר הקמת ממשלה בלי המערך.

"וכי עלינו להתבייש במאתים ושישים אלף בני־חורין שהצביעו עבורנו? – – – אני מבקש סליחה מהחברים שהרגזתי אותם – הם גם הרגזו אותי. נאהב איש את רעהו. אנו עומדים על פרשת דרכים. אם אנו נרכין ראש, או נשבור את הקו, לדעתי אין לנו תוחלת. מאידך, מתוך האמון שניתן לנו ע"י 260.000 אזרחים שבחרו לכנסת, ו־100.000 חברי ההסתדרות הכללית – נצא מלוכדים.

– – – בשבילי זה רגע גדול בחיי – – – התנועה הגיעה לדרגה של

תנועה גדולה. הוקם הגוש. יש לנו אנשים מוכשרים מאד, ואני יכולתי בהחלט להסתלק עכשיו – – –”.

ארבע ישיבות הקדיש מרכז תנועת-החרות לדיון על תוצאות מערכת הבחירות לכנסת ולרשויות המקומיות. בדיון הסתמנו שני גושים מרכזיים: מצד אחד מנחם בגין עם צוות ההנהגה משנות המחתרת, ואליהם הצטרפו עסקני סיעת “תכלת-לבן”, ומצד שני – הנהגת ה.ע.ל. ועסקני הצה”ר לשעבר. כאשר העמיד מנחם בגין להצבעה את שאלת האמון האישי בו, הצביע כל המרכז אמון בו. אולם הדיון התרחב והקיף את הדרך, את הקו המדיני של התנועה. השאלות שהיו שנויות במחלוקת בעבר הועלו מחדש: שאלת הקמת גח”ל ושאלת הקמת הסיעה בהסתדרות הכללית, בסיום הדיון הגיש יו”ר התנועה הצעה להחלטה:

”המרכז שב ואישר את המדיניות שהולוכה להקמת גוש חרות-ליברלים, בו נתנו אמונם למעלה מרבע מיליון אזרחיות ואזרחים. אמון זה הוא היסוד ליצירת האלטרנטיבה, שהיא כורח לעם ולקיומו של משטר דמוקרטי”.

דוד יוטן הציע להשמיט את המילה “אלטרנטיבה”. בנימין ארדיטי הציע להביע אי-אמון בהנהלה, עקב תוצאות הבחירות. בהצבעה זכתה הצעת בגין ברוב קולות מכריע.

לאחר ההצבעה הציע שלמה יונגמן להרחיב את הנהלת התנועה ולצרף אליה חבר ה.ע.ל. – אולם יו”ר ההנהלה ד”ר יוסף שופמן התנגד להצעה: “צריך להוריד את ההנהלה הקודמת, ואז אפשר יהיה לבחור בהנהלה חדשה”. גם בן-אליעזר וגם בגין תמכו בעמדת שופמן. אבל מלמדוביץ הציע להצביע על ההצעה להרחיב את ההנהלה. היתה הצבעה וההצעה נדחתה ברוב קולות. הנהגת התנועה נשארה ללא נציגות ה.ע.ל., ועובדה זו נתנה אותותיה, כאשר החלו ההכנות לקראת הועידה השמינית של תנועת-החרות.

תוצאות הבחירות לרשויות המקומיות

תוצאות הבחירות לרשויות המקומיות היו פחות או יותר מקבילות לתוצאות הבחירות לכנסת. פה ושם הצליחה קואליציה של גח”ל ורפ”י להרחיק את מפא”י מן השלטון ברשות המקומית והוקמו הנהלות בהן השתתפו עסקני הסתדרות העובדים הלאומית. כך קרה בירושלים, בה הוקמה קואליציה בראשותו של טדי קולק, איש רפ”י. כסגן ראש העיר נבחר חבר הועד-הפועל של ה.ע.ל., אברהם אקסלרוד. ברמת-גן נבחר כראש העיר אברהם קריניצי, וכסגנו, חבר הועד הפועל דוד מלמדוביץ. בפתח-תקוה כיהן כסגן ראש העיר שלמה פיינשטיין, היחיד מן התנועה הלאומית שהתקשר בקואליציה עם המערך – אבל הוא הלא הופיע

ברש"מ עזמאית. במקומות שונים השתתפו חברי הוועד הפועל ועסקני ה.ע.ל. בהנהלות העיר. כך היה בבני-ברק, באשקלון.

מעמדה של ה.ע.ל. ברשויות המקומיות נפגם במקצת, אך נשאר איתן. מזכירי סניפים במקומות שונים הוסיפו לייצג את התנועה הלאומית. וכיוון ששוב פקדה את התנועה תקופה של שפל ואזלת-יד ארגונית, נתחזק מעמדה של ה.ע.ל. בסניפים.

בתנועה לא נשתנה הרבה אחרי "חשבון הנפש" שהתעורר בעקבות הבחירות. שום מסקנות מעשיות לא הוסקו. ההנהגה לא נשתנתה, ובמידה מסויימת החלה לשרור בה אוירה של קורת-רוח. הנה התקרב מועד כינוסה של ועידת ההסתדרות הכללית, וסיעת "תכלת-לבן" תופיע בה במלוא כוחה. הדור החדש של עסקני התנועה הלאומית יגלה את כוחו. וכבר נבחרו 8 נציגים בוועדה בת 53 חברים שעסקה בהכנת הוועידה. פעילי התנועה מצאו תחום חדש לעבודתם הציבורית, והיו שקיפו כי בתחום ההסתדרות הכללית יוכלו העסקנים של גח"ל להשפיע השפעה כלשהי.

אולם גם בין שורות עסקני "תכלת-לבן" החלו להתגלות ספקות, היסוסים על נכונות דרכה של תנועת-החרות. נשאלו שאלות על אזלת-ידה של הנהלת התנועה. הצעירים, דוחק-הקץ, שלא היו סבלנים לנעשה בתנועה, החלו להתגורר בחיפוש-דרך לשינוי פני התנועה. הם חיפשו מנהיג שיובילם, שיעמוד בראשם, והם מצאו אותו בדמותו של שמואל תמיר. לא יעבור זמן רב ו"צעירי חרות", יציעו לשמואל תמיר שיציג מועמדותו לתפקיד יו"ר הנהלת התנועה, במקומו של ד"ר שופמן. גם בשלב זה של אכזבות בתנועה לא עלה על דעתו של אף חבר בתנועה לפגוע במעמדו של מנחם בגין. את קולר הכשלונות ואזלת-היד תלו בהנהלה האדמיניסטרטיבית ולא בקו המדיני של המנהיג.

חבר הוועד הפועל אברהם אקסלרוד - סגן ראש עיריית ירושלים

במצוקה הכספית – נסגר עתון "חרות"

מעמדה של ה.ע.ל. נפגם, הן עקב הקמת סיעת "תכלת-לבן", והצלחתה בבחירות להסתדרות, והן עקב כשלון התנועה – כשותף הדומיננטי בגח"ל – בבחירות לכנסת. ב-ה.ע.ל. החלו לחוש מצוקת מימון, ותנופת ההתפתחות של מוסדותיה נעצרה. שוב לא צצו סניפים חדשים של קופת-חולים בשיכונים חדשים שהוקמו. ואם כי גם בתקופה זו השתדלו ראשי ה.ע.ל. לשפר שירותים קיימים, הוקמו מעתה מוסדות חדשים רק במקומות שבהם היה סיכוי סביר שניתן לקיימם בלי גרעון גדול. שום חשבון פוליטי לא היה עוד בתכנון הקמתם של מוסדות קופת-חולים. לא היה עוד כל צורך לגלות נוכחות, בהתאם לצרכי התנועה הפוליטית. מעתה אפשר היה לסגור מוסדות במקומות שבהם היה קיומם כרוך בגרעונות. כך נסגרו סניפי קופת-חולים בכפר-סבא, בשיכונים החדשים של נתניה ופתח-תקוה, ומאוחר יותר נסגרו סניפים גם במקומות אחרים.

גם בתנועת-החרות נתנה המצוקה הכספית את אותותיה. הוחלט לסגור את עתון "חרות". גם עתון "הבוקר", בטאון הוותיק של הציונים-הכלליים לשעבר, נסגר, עקב גרעונות כבדים. עתה הוחלט להוציא בכוחות משותפים עתון חדש, "היום", בטאון של הגוש הפרלמנטרי החדש, גח"ל.

לא בחדווה נסגר עתון "חרות". אפשר היה להבחין בכך בגליון האחרון שהופיע ביום 31.12.65. בגליון זה הופיעו מעין "נקרולוגים" לבטאון ששבק חיים ביניהם שתי "אלגיות" של מנחם בגין וד"ר יוחנן בדר. שניהם העלו על נס את העבר המפואר של העתונות הלאומית. ועם הכאב על תפארת העבר שחלף, לא היתה ניכרת כל שמחה על הופעת הבטאון החדש, ביום 11.1.66. ידעו היטב מה אבד – לא ידעו מה יהיה גורלו של הולד החדש. ומה עוד שעתון "היום" לא ייצג דיעה מגובשת של תנועה אחת, מלוכדת. בנושאים המרכזיים ביותר לא היתה תמימות-דעים בין בעלי העתון. עניינים כמו "שלמות המולדת", היחסים עם גרמניה, ההתייחסות לשנות המחתרת, ההתייחסות למורשת ז'בוטינסקי – נושאים שהיו בבחינת "ציפור הנפש" של התנועה הלאומית, לא היו עוד קו מנחה ומכוון לחברי המערכת. ובודאי שלבטאון גח"ל לא היו כל התחייבויות וכל זיקה לענייניה של הסתדרות העובדים הלאומית.

מניות "היום" נמכרו, חלקן לבעלי-הון, עסקנים שרכשו השפעה בגח"ל, וחלקן לגופים ציבוריים הקשורים בגח"ל. גם ל-ה.ע.ל. הציעו לרכוש מניה. שוסטק הביא את ההצעה לעד-הפועל, בהמלצה לקבלה. שלושה נימוקים היו להמלצתו: א. אם ה.ע.ל. תהיה שותפת בעתון, תפורסמנה בו עמדותיה. ב. באין בטאון אחר, קיים סיכוי ש"היום" יישאר בטאון התנועה הלאומית. ג. בכל התפתחות אפשרית, מוטב ש-ה.ע.ל. תהיה שותפת בעתון.

היו שהציעו להפוך את בטאון ה.ע.ל., "חזית העובד", לשבועון, אך ברוב קולות הוחלט לרכוש מניה של "היום".

מועצת תנועת-החרות – על תוצאות הבחירות

עד חודש מרץ 1966 תססה התנועה עקב תוצאות הבחירות לכנסת, בלי שניתנה לעסקנים אפשרות לבטא את אכזבתם ואת צערם על התוצאות. רק במרץ 1966 התקיימה המועצה הארצית של תנועת-החרות ברמת-גן. לא נשאר בכתובים מידע רב על מה שהתרחש במועצה, גם לא בבטאון גח"ל, ב"היום". אולם שבר-ידיעות התפרסמו בעתונות היריבה. לפי ידיעות אלה היו עסקנים שהציעו לאחד את שתי המפלגות שהרכיבו את גח"ל. על כך השיב בגין כי האיחוד עם הליברלים אינו ענין קרוב – מפני שתנאי לאיחוד חייבת להיות הסכמת הליברלים לעקרון "שלמות המולדת". היו במועצה עסקנים שהביעו ספקות בתועלת שמביא גח"ל לתנועת-החרות, ביחוד נוכח הביקורת של חוגים מרכזיים במפלגה הליברלית על אישיותו של בגין. ביטא ביקורת זו שמחה ארליך במאמר שפירסם ב"הארץ" ביום 26.4.66:

– "תוצאות הבחירות ב-2 בנובמבר לא הצדיקו את התקוות שתלינו בגח"ל –
– לי נראה כי אחת הסיבות הראשיות היא דמותו של מר בגין, כפי שהיא מצטיירת בעיני הציבור הרחב".

ארליך הציע ליצור בגח"ל תנאים לפיהם יוכלו להצטרף אליו גם גורמים מפלגתיים נוספים, וכנראה שכוונתו היתה לרפ"י. אבל לזאת אפשר יהיה להגיע בתנאי:

"אם תנועת החרות תעשה רויזיה בעמדתה בענין יחסינו עם גרמניה, ויתור על הכרזות בדבר העקרון של שלמות המולדת, שינוי שיטת הבחירות, והעמדתה של אישיות בעלת דמות ציבורית מקובלת גם על חוגים רחבים, שמסיבה זו לא נתנו את קולותיהם לגח"ל".
ארליך לא פירש מי האישיות שלדעתו היתה מקובלת על הציבור הרחב.

מאבק ה.ע.ל. לזכות בחירה באיגוד עובדי המדינה

בחודש פברואר 1966 עמדו להתקיים הבחירות לארגון עובדי המדינה, שנחשב לחלק מן ההסתדרות הכללית. מזכירות האיגוד הכינה פינקס בוחרים שכלל בתוכו רק את שמותיהם של חברי ההסתדרות הכללית. חברי ה.ע.ל. שערערו ודרשו לכלול את שמותיהם בפינקס הבוחרים, נענו בשלילה.

לפי דו"ח הועד-הפועל, שהוגש לוועידה ה-11 של ה.ע.ל., הושמטו מפינקס הבוחרים של ארגון עובדי המדינה שמוותיהם של 20 אחוז מכלל עובדי המדינה. זכות הבחירה הפסיבית והאקטיבית ניתנה לחברי ההסתדרות הכללית בלבד. המחלקה לאיגוד מקצועי ב-ה.ע.ל. פנתה למזכירות איגוד עובדי המדינה בתביעה לשתף את נציגי ה.ע.ל. בוועדת הבחירות, ולהעניק את זכות הבחירה לכל עובדי המדינה. תשובת מזכירות האיגוד היתה שלילית.

המחלקה המשפטית ב-ה.ע.ל. פתחה בהליכים משפטיים שנמשכו למעלה משנתיים. עורכי הדין דניאל ומנחם ינובסקי הגישו לבית המשפט המחוזי בירושלים תביעה, בשם ה.ע.ל., ובשם חמישה עובדי מדינה שהשתתפו בבחירות לאיגוד בשנת 1952, ועתה נשללה זכותם לבחור. לפי בקשת הפרקליטים הוציא בית-המשפט המחוזי בירושלים צו-מניעה, שאסר על קיום הבחירות, וזאת כחודש ימים בלבד לפני מועדן.

מזכירות האיגוד הגישה ערעור לבית-הדין הגבוה לצדק. בערעור ישבו השופטים שמעון אגרנט, יואל זוסמן ובנימין הלוי. ביום 14.3.68 הוציא בית-הדין מסקנותיו ופסק:

"כל עובד מדינה הוא חבר, מכוח עבודתו, באיגוד עובדי המדינה. זכות בחירה של עובדי המדינה למוסדות האיגוד, וביחוד לוועידה הארצית, נובעת מעצם חברותו באיגוד ומהווה חלק מהותי ממנה. אחרי שאיגוד עובדי המדינה הגשים הלכה למעשה את מטרתו לאגד ולייצג את כלל עובדי המדינה, אין הוא רשאי לשלול את זכות הבחירה".

היה זה פסק-דין עקרוני, לפיו התבסס לאחר-מכן המבנה הארגוני של עובדי המדינה. הבחירות לאיגוד התקיימו ב-26 במרץ 1969, אחרי הוועידה השמינית של תנועת-החרות; אחרי הגל הסוחף שהציף את התנועה הפוליטית; אחרי שנותקה הזיקה בין הנהגת ה.ע.ל. ובין תנועת-החרות.

ימים של התארגנות ב-ה.ע.ל.

כארבע חדשים אחרי הוועידה העשירית של ה.ע.ל. נתפנה הועד-הפועל לארגן את מחלקותיו ולקבוע את סדרי העבודה בהן. בינואר 1966 נקבעו ראשי המחלקות במתכונת דומה לזו שהיתה בעבר:

ראש מחלקת הארגון – שלום כהן; האיגוד המקצועי – מאיר האוס; הסברה ותרבות – דוד יוטן; מנגנון – יוסף ולקר; כספים – יצחק אפלבוים; נוער – אלימלך שחורי; מנהל קופת-חולים – דוד מלמדוביץ; מנהל "סלע" – שבתי שיכמן; מנהל "בריאון" – שלמה פיינשטיין.

באשר למחלקת ההתיישבות, התעורר ויכוח בשאלה – מי בוחר בראש

המחלקה, אנשי ההתיישבות או הועדה הפועל. ברור היה שראש המחלקה צריך להיות איש ההתיישבות, אך מי בוחר בו? מרדכי אולמרט הציע: "אין צורך ליצור משבר סביב שאלה זו. הועדה הפועל יכול להציע למחלקת ההתיישבות מועמד שיתקבל על דעתה". אולמרט עצמו, ששימש בעבר כראש המחלקה, התפטר מתפקידו. בסופו של דבר הוחלט שראש המחלקה ייקבע על ידי הועדה הפועל, ואליהו חבושה נבחר לתפקיד זה.

הועדה הפועל בחר ב"ועדה ליעוץ ליד חברי הכנסת". כן נבחרה הנהלה לקרנות הביטוח, ונציג ל"מרכז העבודה", חברה קבלנית שזיקתה לועדה הפועל היתה רופפת.

מזכירות הועדה הפועל כללה את:

אלעזר שוסטק, יעקב צ'ינסקי, שבתי שיכמן, דוד יוטן, יצחק אפלבוים, מאיר האוס ויוסף ולקר.

בחירות אישיות ב-ה.ע.ל.

הועדה הפועל החל לדון על ארגון מערכת בחירות במועצות העובדים המקומיות, מתוך ידיעה שחוגים המקורבים להנהגת תנועת החרות יבקשו לרכוש השפעה בסניפים. בניגוד לחוקת הבחירות שהיתה קיימת בתנועת החרות, לפיה היו הבחירות אישיות, נהגה ההסתדרות בשיטת הבחירות היחסיות. ועדת החוקה של ה.ע.ל. דנה בנושא והמליצה להנהיג גם בהסתדרות שיטת בחירות אישיות. ביום 17.3.66 הביא אלעזר שוסטק את המלצת ועדת החוקה לדיון בועדה הפועל. שוסטק נטה לקבל את הצעת ועדת החוקה, גם "מפני ששיטת הבחירות האישיות תעודד עסקנים צעירים לפעילות, כדי שיוכלו להתבלט ולזכות לתשומת לב".

גם מנחם ידיד תמך בהצעת ועדת החוקה, בנימוק: "עד עתה טענו שמזכיר הסניף הוא הפוסק מי יהיה ציר לוועידה. עתה יוכלו פעילים ועסקנים צעירים להוכיח את עצמם". שלום כהן מצא גם הוא פגם בבחירות היחסיות: "מישהו מר-נפש הולך לבחירות ברשימה סיעתית, משיג כמה אחוזים, והנה הוא כבר מיוצג עם סיעה ודורש את חלקו בכל אירוע".

החשש מפני כיתתיות פלגנית בהסתדרות, בימים בהם עוד היתה נטושה המערכה על מעמדה של ה.ע.ל., עודד את חברי הועדה הפועל לקבל את הצעת ועדת החוקה. אבל דוד מלמדוביץ לא היה שלם עם הצעה זו. הוא טען כי גם בבחירות אישיות אפשר "לעשות יד-אחת, כדי להערים על מישהו". ואם בעבר ביקשה ה.ע.ל. לשנות את שיטת הבחירות בתנועת החרות, מאישיות ליחסיות, לא יתכן שעתה תנהיג אותה שיטה בביתה.

אבל ברוב קולות החליט הוועד-הפועל להנהיג לקראת הבחירות למועצות הסניפים את שיטת הבחירות האישיות.

בקיץ שנת 1966 חזרה הסתדרות-העובדים-הלאומית לחיי שיגרה. המערכות המסעירות כבר היו מאחוריה. בתנועה הפוליטית השתייכו החברים לשני ארגונים מקצועיים. התנועה עצמה איבדה הרבה מאופיה המיוחד, מפני שבינתיים קם גח"ל, ועקרונות-יסוד שהיו מקובלים בעבר, נדחקו הצידה. התקוות המרובות להצלחה בבחירות לכנסת – נכזבו, עתה השתלט יום קטנות בתנועה, ימים של ציפיה, תוך ידיעה ששום תהפוכה אינה צפויה בעתיד הקרוב. הממשלה שהרכיב לוי אשכול נראתה יציבה, ואילו בגח"ל נמשכה מתחת לפני השטח תסיסה פנימית.

בתקופה זו יכלה ה.ע.ל. להתפנות לענייניה השוטפים. שוב התעוררה בכל חומרתה שאלת ההתייקרות, שפגעה ברמת-החיים של העובד. ה.ע.ל. יכלה לדון על בעיות אלה מנקודת ראות בלעדית של האיגוד המקצועי, ללא כל תלות פוליטית. ואם מפלגה פועלית כמפ"ם, לא יכלה לדון על בעיות השכר, בלי לנתק עצמה ממדיניות הממשלה, בה היתה שותפת – הרי ל-ה.ע.ל. לא היו שום מגבלות פוליטיות, ובהתאם לכך גם קיבלה החלטה:

"לאור ההתייקרות ולנוכח התוהו ובוהו הכלכלי שהתשתרר במדינה אחרי הבחירות, מציעה ה.ע.ל. לתבוע פטור ממס הכנסה לפועלי הייצור והחקלאות, עד לגובה שכר של 600–650 ל"י (השכר שהיה ממוצע במשק) במקום העלאת שכר".

הוועד-הפועל יכול היה להתפנות ולדון מחדש על ייצוג ה.ע.ל. בוועידת ארגון העבודה הבינלאומי, שעמד להתכנס בקיץ. שוב הוחלט לשגר משלחת לג'נבה ולהעלות מחדש את קובלנות ה.ע.ל. על אי-שיתופה במשלחת ישראל לוועידה. ימים של שיגרה חזרו לוועד-הפועל. אולם פה ושם כבר החלו הכנות לקראת הוועידה השמינית של תנועת-החרות. בשלב זה לא ציפה איש לסערות בוועידה. הכל התנהל על מי-מנוחות.

שר העבודה י. אלמוגי - אורח מפעלי השכונת של "תלמי" מנחם לוי, י. אפשטיין, ש. שיכמן, י. אלמוגי ונ. גרבר

הועידה השמינית של תנועת-החרות

צל ה.ע.ל. על הועידה השמינית – הפתיחה החגיגית בירושלים – נחשולי הסערות –
המפנה – ליל שימורים בתום הועידה.

התארגנות לקראת הוועידה

ב־15 בדצמבר 1965 החלה הנהלת תנועת-החרות להתארגן לקראת הועידה השמינית. נערך מפקד ארצי של חברי התנועה, בעלי זכות בחירה לוועידה. מגמתו היתה "לתת ייצוג לכל סניפי התנועה, הן הותיקים והן החדשים" – נאמר בדו"ח של הנהלת התנועה לצירי הועידה. שלושה חדשים נמשך המפקד, עד 15 במרץ 1966, ולפי אותו דו"ח נפקדו למעלה מ־40.000 חברים.

בראשית יוני החלו הבחירות בסניפים השונים. לכל סניף נקבע מספר צירים, בהתאם לגודלו. אולם גודל הסניף נמדד, לא רק לפי תוצאות המפקד, אלא גם לפי תוצאות הבחירות לכנסת. מקום שבו הצביעו רבים עבור רשימת גח"ל, זכה למספר צירים גדול. ההכרעה על חלוקת הצירים היתה נתונה בידי ועדת הבחירות של התנועה.

מבט על חלוקת 611 צירי הועידה מגלה כי אמנם כל מקום־יישוב שבו היו לגח"ל קולות בבחירות לכנסת, היה לו ייצוג לוועידה, לפחות ציר אחד. סניף כמו יפו זכה ב־36 צירים; שכונת התקווה זכתה ב־26 צירים, ואילו עיר כחיפה זכתה ב־22 צירים בלבד. אחרי־כן היו כאלה שטענו כי חלוקת הצירים לסניפים על־ידי ההנהלה היתה בהתאם למגמות ההנהלה.

ברוב הסניפים לא התקיימו כלל בחירות, אלא הסדרים פנימיים בין חוגי ההנהלות המקומיות קבעו את חלוקת הצירים. בדרך־כלל שררה אוירה של אדישות. המאבקים שהיו נטושים בתנועה בבחירות לוועידות הקודמות, נעלמו. ה.ע.ל. קיבלה את הקמת הסיעה בהסתדרות הכללית כעובדה מוגמרת שצריך לחיות אתה, ואילו אנשי "הסיעה", ביחוד הצעירים שביניהם, לא ראו עוד ב־ה.ע.ל. יריב שיש להיאבק בו. להיפך, רבים ביניהם ראו בהנהגת ה.ע.ל. גורם חיובי.

הבעיות שעמדו על הפרק לקראת הוועידה לא היו עקרוניות, אלא ארגוניות.

בעתון "היום" החל להופיע ערב הועידה המדור "במה חופשית", וכמעט כל המשתתפים בבמה זו לא העלו כלל נושאים עקרוניים. גם גח"ל וגם סיעת "תכלת-לבן" היו עובדות קיימות. הקשיים היו בעיקרם ארגוניים. הביקורת הוטחה נגד הנהלת התנועה; נגד הפעולה הארגונית וההסברתית. רבים, בעיקר מחוגי הצעירים, האמינו כי אנשי ה.ע.ל., שהוכיחו בעבר כישורים ארגוניים, ישכילו לתרום מכישוריהם גם לתנועה הפוליטית.

אם מעל לפני השטח שררה אדישות לקראת הוועידה, פעלו צעירי תנועת-החרות מתחת לפני השטח. הם נאבקו על מקומות לוועידה, התנגדו להסכמים שנחתמו בין אנשי ה.ע.ל. ובין חוגי הנהלת התנועה בסניפים. הם דרשו לקיים בחירות, או לקבל חלק בחלוקת הצירים. ואמנם זכו "צעירי חרות" למספר צירים ניכר בוועידה.

פה ושם התגלו קשיים בין החוגים היריבים בסניפים. בפתח-תקוה דחקו מארגני הבחירות את רגלי עסקני ה.ע.ל., ושללו מהם את זכות הבחירה. סכסוכים התעוררו גם בראשון-לציון ובסניפים אחרים. הד לסכסוכים הגיעו לבתי-המשפט, אולם בפסקי-הדין קבעו השופטים כי הבעיות הפנימיות של מפלגה, אינן נושא לפסיקת בתי-המשפט הממלכתיים.

על האווירה ששררה בתנועת-החרות ערב הבחירות לוועידה, ובבחירות עצמן, סיפרו באריכות העתונים היומיים, המפלגתיים והמסחריים. הכל התנבאו על מאבק צפוי למען שינוי הרכב הנהלת התנועה. ביום 2 ביוני כתב "דבר":

"ראשי 'חרות' מודאגים מן האדישות השוררת בסניפים לקראת הבחירות - - - החוג היחיד שהתעורר בשבוע האחרון הם אנשי הסתדרות העובדים הלאומית, המפעילים את המנגנון שלהם - - - עסקני ה.ע.ל. שהיו קודם לכן מלוכדים במאבק נגד הקמת סיעת 'תכלת-לבן' בהסתדרות הכללית, לא רק שהירפו ממאבק זה, אלא מנסים עתה לפעול במשותף עם פעילי 'תכלת-לבן'. הרוב של צמרת ה.ע.ל. נוטה לגבש גוש אופוזיציוני שיכלול מלבדם את חוגי הנוער - - - בגוף אופוזיציוני זה ישתלבו גם אחרים מן 'הגווארדיה הוותיקה' כגון ד"ר א. אלטמן וב. ארדיטי - - - יהיה כנראה רוב בוועידה שיתבע שינויים יסודיים בהנהגת התנועה".

מייד אחרי הבחירות הזדרזו "היום" ו"מעריב" לספר כי "מסתמן רוב לתומכי בגין בוועידת תנועת-החרות" "היום" אפילו קבע, מפני יוסף שופמן, כי "70 אחוז מצירי הוועידה מובטחים לתומכי ההנהלה".

ב־14 ביוני כתב "דבר":

"בסיעת 'תכלת-לבן' גוברת השכבה האופוזיציונית. נוסף לאי-שביעות רצון כללית השוררת בק חברי 'חרות', מצטרפת אצלם התמרמרות נגד התלות בהכרעות מרכז התנועה בענייני ההסתדרות. העניין החריף בימים

האחרונים. בעוד ה.ע.ל. חופשית בהחלטותיה בעניינים "פועלים", לא יכולה סיעת "תכלת-לבן" להכריע לבדה בשאלת תוספת-היורק".

צל ה.ע.ל. על הועידה השמינית

למרות שהנהגת הסתדרות העובדים הלאומית הסתלקה מכל ויכוח על דרכה של תנועת-החרות; למרות שחדלה מביקורתה על הקמת "הסיעה" ועל הקמת גח"ל, הוסיפה ה.ע.ל. להטיל את צילה על הועידה, עוד לפני שהתכנסה. החוגים בתנועה שלא שבעו נחת מן ההנהלה תלו תקוותיהם בהנהגת ה.ע.ל., גם כאשר הנהגה זו נמנעה מהבלטת עמדותיה ערב הועידה. אבל "מעריב" כבר ידע לספר ב־12 ביוני כי "קבוצה אופוזיציונית הולכת ומתארגנת בסניפים שונים של תנועת-החרות לקראת ועידת התנועה שתפתח ב־26 ביוני בירושלים. צירי הועידה של קבוצה זו מתייצבים מאחורי מנהיגותו של מ. בגין, אך משתפים פעולה עם אנשי ה.ע.ל., בתביעה לבצע שינויים מרחיקי-לכת בהנהגה הקיימת". על ההתארגנות "האופוזיציונית" הגיבה הנהלת התנועה בפרסומים בעתונות על סיכוייה הטובים לקראת הועידה. הכותרת ב"הארץ" ביום 10 ביוני קובעת "נצחון לקו בגין בבחירות לוועידה הארצית".

בפרסומים בעתונים הטביעו חוגים המקורבים להנהלת התנועה את הרושם כי קיימים "שני מחנות", המחנה של "נאמני בגין", מול מחנה הסתדרות העובדים הלאומית. לפי קביעה זו, מי שאיננו נמנה על מחנה התומכים בהנהלה האדמיניסטרטיבית, נמנה על מתנגדי בגין.

למעשה הציבה הנהלת התנועה את מנחם בגין כקיר מגן על עמדותיה. אף כי ברור היה שהאופוזיציה המתארגנת איננה נגד בגין ועקרונות התנועה, אלא נגד ההנהלה האדמיניסטרטיבית. בקביעה זו השיגה ההנהלה שתי מטרות: היא מצאה חסות בצלו של בגין, אף כי איש לא ערער על מנהיגותו; היא ניסתה לקומם את מעריציו של בגין נגד ה.ע.ל. ותומכיה.

ב־26 ביוני, שעות מספר לפני פתיחת הועידה, קיים הוועד-הפועל דיון על עמדות ה.ע.ל. בוועידה. פתח את הדיון אליעזר שושטק:

"העתונות העמידה אותנו בזמן האחרון כגורם רציני בוועידת התנועה. יתכן שכל הפרסומים האלה מכוונים כדי להעמיד אותנו כגוף מתנגד לבגין. הנכון הוא שאיש מאתנו אינו רוצה לפגוע בבגין, או לבוא במקומו. יתר על כן, אין אנו רוצים בוועידה הזו לבטל את החלטת הוועידה הקודמת בענין הקמת הסיעה, או לדרוש את פירוקו של גח"ל. אנו רוצים שבגין יהיה יו"ר התנועה ושתהיה לו הנהלה שאפשר לייעץ לה משהו, להשפיע עליה, ושלא

תפעל מתוך חנופה ומתוך מחשבה להרע. בוועידה זו אין לנו כל כוונה לתפוס עמדות.

מה עדיין לא אמרו עלינו? במה עדיין לא האשימו אותנו? אפשר שהחזירו בחלק מן התנועה את ההאשמה שאנו כת הדואגת לאינטרסים הפרטיים שלנו, ושאונו רוצים להשתלט על התנועה. אין לך ועידה שלא "טיפלה" בנו. בוועידה האחרונה השתדלו לתת להאשמות אלו גוון אידיאולוגי, פוליטי. אבל המגמה לנגח את ה.ע.ל. עוברת כחוט השני בכל הוועידות. יש להניח שבגין ירצה להגן על ההנהלה היוצאת ולא יתן לפגוע בה. מוטב שנחליף בינינו דיעות על עמדותינו בוועידה".

יוסף ולקר:

"יש לשער כי הויכוח בין "הסיעה" ובין ה.ע.ל. לא יתפוס מקום רציני בוועידה. המאבק יהיה על הרכב ההנהלה והמרכז. לדעתי עלינו לנהוג הפעם בגמישות. יש לאפשר גם לאחרים להתקייף, ולא שאנו נהיה המאשימים היחידים את המרכז ואת ההנהלה. בל נעשה את המלאכה של אחרים. גם לא רצוי להתלהב יותר מדי מן המועמד העיקרי ליו"ר ההנהלה. אני יודע שבנקודה זו מבקשים רבים להתקשר אתנו, אולם אם נציג את המועמד הזה יפרש בגין את הצעתנו כצעד נגדו. מוטב שלא נציע הצעות שמיות".

אברהם אקסלרוד:

"נראה שהמועמד היחיד לתפקיד יו"ר ההנהלה הוא שמואל תמיר. אגיד גלויות: אפילו אם הייתי משוכנע שנצליח לגייס עבור בחירתו את כל הוועידה, אסור לנו לתמוך במועמדותו של תמיר. יש לי הרגשה שבוועידה הזו לא יתעסקו אתנו, ויתכן גם שינסו לקרב אותנו ויבואו לקראתנו. בל נערים קשיים על דרכנו. ברור שהמאבק בוועידה יהיה סביב שאלת הרכב המרכז וההנהלה. נדמה לי שיהיה זה רציני יותר אם נציג כמועמד לתפקיד יו"ר ההנהלה את שבתאי שיכמן, או מועמד אחר שלנו. אין זו ועידה הנערכת ערב בחירות לכנסת, ועל כן היא תהיה נוחה יותר להתקרבות ולהבנה. יתכן מאד שאף יבקשו מאתנו לשתף פעולה בהנהלת התנועה, ועל כך נצטרך להחליט".

חנוך חצק:

"אני שמח שנוצר רושם בעתונות שאנו מהווים גורם רציני בתנועה, ולא הסיעה. נדמה לי כי הגיע הזמן לדרוש חלק בניהול התנועה. המערכה בוועידה תתנהל סביב שאלת הרכב המרכז וההנהלה, ועובדה זו עשויה

להחליש את המאבק בינינו ובין הסיעה. יתכן שנימצא בחזית משותפת”.

מאיר האוס:

”זה שנים אנו עומדים בתנועה בויכוח אידיאולוגי, על עקרונות ודרכים, כשיו”ר התנועה מתייצב נגדנו והופך את הויכוח האידיאולוגי לויכוח אישי. כך קרה בכמה וכמה ועידות. בהתעצות שקיימנו השבוע לצירי הוועידה טענתי כי עקב המכניזציה של הבחירות בתנועה, יחסי הכוחות מסולפים. נוצר מצב בו אין יחסי הכוחות משקפים נכוחה את כוחנו. אנו, חברים בתנועה, בעלי הכרה מיום היווסדה, יודעים מה רצוי ומה דרוש לתנועה במצבה כיום. אני משוכנע שביכוח על הקמת הסיעה טעה בגין מכל הבחינות, אבל הוא לא שעה לטענותינו האידיאולוגיות. הפעם תעסוק הוועידה בבעיות ארגוניות, פרסונליות, ואילו אנו נוסיף לנהל בה ויכוח אידיאולוגי. בל נרתע מלהתקשר עם גוף מגובש, על-מנת לשנות את פני הנהלת התנועה ומוסדותיה”.

ישעיהו מחנאי:

”קיוויתי שהוועידה הבאה תקדיש תשומת-לב לעיצוב דמותה החברתית של התנועה. עתה, אחרי שהויכוח על הסיעה תם ונשלם, יכולה הוועידה לקיים בירור רציני על מהותה ואופיה של התנועה. אפשר שדוקא בנקודה זו נמצא כוחות נוספים שילכו אתנו”.

שוסטק סיכם את הדיון:

”אילו היתה התנועה מעוניינת לקיים בירור אידיאולוגי, לא יכול היה להיות זמן מתאים יותר מן הוועידה הבאה. לדעתי נמצאת התנועה בשפל רעיוני, וכל ויכוח עם ההנהגה הופך לשיח דמגוגי, תוך סילוף הרעיון. אנו משתדלים תמיד לרענן את הוועידות והמועצות בתנועה בהצעות, ברעיונות, אבל מעולם לא זכינו שיתנהל דיון על הצעותינו. כל פעם שאנו מעלים הצעה מופיעה הקבוצה השלטת בתנועה בדברי השמצה עלינו, הויכוח האידיאולוגי מסתלק והופך להסתה פרועה נגדנו. אודה על האמת, ניסיתי למצוא שפה משותפת עם בגין והלכתי לקראתו בכל הדרכים והאמצעים העומדים לרשותנו – אבל נכשלתי. הייתי רוצה להתברר, אבל אני חושש שגם בוועידה זו לא נשכנע את בגין בויכוח על עקרונות ודרכים ההולמים את התנועה. אבל חברינו צריכים לקחת חלק בויכוח ולהביע באורח חופשי את השקפותיהם. אני מציע שניזום הצעה, לפיה תיבחר הנהלה פעילה בראשות בגין ותשתף גופים שונים בעבודתה. את הדגש עלינו לשים על הדרישה שהנהלה תיבחר בוועידה. אם נצליח בכך, נשיג

שינוי בקו. אנו יודעים כיצד נבחרת הנהלה. מתכנס המרכז הנבחר ומציע הרכב הנהלה – ואין אפשרות לדחות את ההצעה. אבל אם ההנהלה תיבחר עליידי הוועידה, אפשר לנסות לבחור במועמדים שיהיו מקובלים על דעת חלקים שונים בתנועה. יש החושבים שהוועידה תעבור בקלות, אבל אני סבור כי ההנהלה היוצאת תעמוד על נפשה ותילחם בחרוף-נפש. היא תשמיץ אותנו ותעשה הכל כדי לפגוע בנו. אנו נצטרך להשיב מלחמה שעה, וחושבני שבמערכה זו נמצא תומכים”.

שוסטק הציע שלוש הצעות, שנתקבלו:

- א. לא להירתע מויכוח אידיאולוגי בוועידה.
- ב. “במטרה להחליף את ההנהלה השלטת בתנועה, יש לחפש תומכים שיסכימו לצעדים שנציע”.
- ג. לשאוף לכך שהנהלת התנועה תיבחר בוועידה.

סעיף אחרון זה, הדרישה לבחור את הנהלת התנועה ואת היו”ר שלה בוועידה, נתגלתה לאחר מכן כאחת הנקודות הרגישות שעוררו את רוגזה של ההנהלה יוצאת, ואת תגובתו של בגין. מאז ומתמיד היה מקובל בתנועה שהוועידה בוחרת באישיות אחת – היו”ר המרכז, שהוא גם ראש התנועה, ואילו ההנהלה והיו”ר שלה נחשבו לתפקידים אדמיניסטרטיביים שנבחרים עליידי מרכז “התנועה”. לפי הצעת היו”ר של המרכז. המעמד המכובד של בחירה בוועידה נשמר רק ליו”ר המרכז. עצם המחשבה לשנות נוהג זה נתקבלה עליידי הנהגת התנועה כפגיעה במעמדו של בגין. אבל מאידך, אם חפצו אנשי ה.ע.ל. וצעירי תנועת-החרות להבטיח לתנועה הנהלה מקובלת עליהם, לא היתה דרך אחרת, אלא לבחור ביו”ר שלה בוועידה.

סעיף זה יצר רושם שעשוי היה לאשר את הדיעה כי ישנה חלוקת מחנות בוועידה: מחנה “נאמני בגין” ו”האופוזיציה”, אף כי גם זו התמידה והצהירה שהיא נאמנה לבגין ולמנהיגותו.

הפתיחה החגיגית בירושלים*

מארגני הוועידה השתדלו לשוות לה אופי חגיגי, ממלכתי. הזמנות נשלחו לאישי המדינה מכל המפלגות: לראש הממשלה לוי אשכול והשרים, לכל חברי הכנסת, גם לדוד בן-גוריון. הוזמנו הרבנים הראשיים, הסגל הדיפלומטי, אורחים רמי-מעלה מחו”ל. העתונים הימרו ביניהם, אם יבוא בן-גוריון לוועידת-התנועה

* עקב ליקויים ברישום פרוטוקולים מן הוועידה, אין אפשרות להסתמך על תעודות ורישומים מסודרים, אלא על קטעי פרוטוקולים ודיווחים בעתונות.

שכל ימיו השמיץ אותה; אם יבוא ראש הממשלה לוי אשכול, ובכך ישבור את החרם שמאז ומתמיד שימש בידי מפא"י נשק מוסרי וחברתי, נגד תנועת-החרות. אבל בעצם משלוח ההזמנות ניכרת היתה התמורה שחלב ביחסי המפלגות במדינה. תנועת-החרות "הותרה לבוא בקהל", לא רק מפני שהיתה שותפת בכירה בגח"ל, אלא מפני שבראש המדינה עמד הפעם איש-פשרות, נוח לבריות – לוי אשכול. הוא הכניס סגנון חדש בחיי המדינה, וסגנון זה נתן אותותיו גם בערב הפתיחה החגיגית של ועידת תנועת-החרות.

בן-גוריון לא בא לוועידה, למרות ש"דיברו נכבדות" על קשרי קואליציה אפשריים בק"ח ורפ"י, אבל הוא שלח ברכה, ועיקר תוכנה של הברכה – משאלה לשנות את שיטת הבחירות, מיחסיות לאיזוריות – שיטה שהנהגת תנועת-החרות התנגדה לה במפורש.

הוועידה נפתחה במעמד חגיגי רב-רושם, יותר מכל וועידה אחרת שקדמה לה. על במת הנשיאות בבניי-האומה בירושלים ישב ראש הממשלה לוי אשכול, שר החוץ אבא אבן, שר המשפטים י.ש. שפירא, שר הדתות ז. ורהפטיג, שר הפיתוח והתיירות. מ. קול, שר-המשטרה ב. שיטריי, שר הסעד ד"ר י. בורג, סגני שרים, הרב הראשי י. אונטרמן, יו"ר ההנהלה הציונית א. פינקוס, מזכיר ההסתדרות הכללית א. בקר, ראש עיריית ירושלים טדי קולק – גלריה של אישי המדינה מכל המפלגות.

פתח את הוועידה יו"ר ההנהלה היוצאת יוסף שופמן, ובדבריו העלה על נס את שני האירועים המרכזיים שארעו בתנועה מאז הוועידה הקודמת: הוקמה סיעת "תכלת-לבן" והוקם גח"ל. את ברכת העיר הביא ראש העיר טדי קולק, איש רפ"י, שהקים קואליציה מקומית עם גח"ל. ברכו ראש הממשלה לוי אשכול, מנהיג המפלגה הליברלית יוסף ספיר, הרב אונטרמן, אבי האסירים ר' אריה לויין. המעמד כולו היה מרומם, בישר טובות. תנועת-החרות עמדה במלוא גאונה ותפארתה לעיני העם כולו, וכל העתונות התייחסה לוועידה ברוח זו. מדיווחי העתונות נוצר הרושם שתנועת-החרות היא חלק מן המימסד הממלכתי, מעין "אופוזיציה של הוד מלכותו", אלטרנטיבה מעוררת תקוות לשלטון הקיים. לראשונה בתולדותיה הובלטה העובדה שתנועת-החרות יצאה מבדידותה. היא הפכה ממסדר פנימי, מכת מסתגרת, למפלגה המונית שכל הגורמים במדינה פונים אליה.

במעמד זה נשא מנחם בגין את נאום הפתיחה. לרגע נשכחו האכזבות מתוצאות הבחירות האחרונות, נשכחו חילוקי הדעות בתוך המחנה. באורות הזוהרים של בניי-האומה השמיע ראש-התנועה את דברו לצירים ולעם. הוא דיבר על המשבר הרוחני והמוסרי שפקד את העם, כתוצאה מן המשטר המתמשך של מפא"י; הוא דיבר על הצמצום בעליה ועל הגברת הירידה; על עיירות הפיתוח שחדלו

להתפתח; על רעיון שלמות המולדת ועל התנגדות ליחסים עם גרמניה. הוא פרס בנאומו את מצע תנועת-החרות ואת השקפותיו בנושאים סוציאליים. התריס נגד אלה המאמינים ב"אבטלה מבריא" וקרא לביטוח ממלכתי מפני אבטלה. הוא דרש הנהגת בוררות חובה ביחסי עבודה במשק – ובכל נאומו המרשים לא נגע כלל בנושאים שהיו שנויים במחלוקת בתנועה. בפתחה המפוארת היתה הוועידה מאוחדת, זוהרת, מעוררת תקווה.

נחשולי הסערות בוועידה השמינית

למחרת החלו הדיונים. מושב הוועידה הועתק מירושלים לרמת-גן, לכפר-המכביה. יו"ר ההנהלה היוצאת יוסף שופמן הביא בפני הצירים מילואים לדו"ח המודפס, ולאחר מכן ניגשה הוועידה לבחירת הנשיאות שלה. איש לא ציפה להפתעות. בשם ההנהלה הביא אברהם נאמן הצעה לנשיאות: היו"ר – אברהם שכטרמן, ואתו 30 חברים. איש מעסקני הסתדרות העובדים הלאומית לא נכלל ברשימתו של נאמן, אבל בלטו שמותיהם של עסקני "הסיעה". בדרך כלל היתה הנשיאות נבחרת בוועידות קודמות בהסכמה הדדית. הפעם קם נציג הדור הצעיר בתנועה, יגאל כהן, והציע הרכב שונה לנשיאות. גם הוא תמך בבחירתו של אברהם שכטרמן כיו"ר הנשיאות, אולם הרכב שאר חברי הנשיאות היה שונה. נכללו בו שמותיהם של אנשי "הסיעה" שהסכימו לשיתוף פעולה עם ה.ע.ל., וכמובן שנכללו בו שמותיהם של אנשי ה.ע.ל., מהם חברי הוועד-הפועל.

הוועידה ניגשה להצבעה. עצם ההצעה הנגדית היתה בבחינת הפתעה לוועידה, אולם איש לא ציפה עדיין לתוצאות מפתיעות בהצבעה ראשונה זו במושב בוועידה. הקולות נספרו, והנה 131 הצביעו בעד הצעת הנהלת התנועה; 258 הצביעו בעד הצעת יגאל כהן. 230 נעדרו מן ההצבעה. רחש נסער חלף באולם. ההפתעה היתה מוחלטת. אנשי ההנהלה היוצאת החלו לחוש שרוב רובם של צירי הוועידה אינם תומכים בהם. אבל עדיין לא היו תגובות. אחרי רחש-ההפתעה, נפלה דממה, הנשיאות עלתה לבמה והדיונים החלו. ד"ר יוחנן בדר הרצה על משק המדינה ועל תכניות התנועה להבראת המשק. ההרצאה היתה מקיפה, בנויה רבדים-רבדים, על עומס המסים, על האינפלציה, על הבעיות הסקטורליות, על הברחת המשקיעים – אולם הדעת של צירי הוועידה כבר לא היתה נתונה לנאומים שמעל במת הנשיאות, אלא למתחולל בין הצירים.

מאוחר יותר ניגשה הוועידה להצביע על הרכב ועדת המנדטים. שוב הוצעו שתי הצעות, של אברהם נאמן, בשם ההנהלה היוצאת, ושל יגאל כהן. הפעם היתה ההפתעה גדולה יותר. רק 93 צירים הצביעו עבור הצעת נאמן; 272 צירים הצביעו בעד הצעת יגאל כהן. עתה כבר דיברו בבירור על האופוזיציה שהתארגנה

נגד ההנהלה היוצאת. מעל במת הוועידה נמשכה סידרת ההרצאות. פרופ' ח. חנני הרצה על הנוער בעידן הטכנולוגי; אסתר רזיאל-נאור דיברה על בעיות החינוך ואלהיה חבושה הרצה על בעיות ההתיישבות. אולם הדעת היתה נתונה לשיתוף הפעולה בין עסקני ה.ע.ל., ובין הצירים מן הדור הצעיר, ביניהם רבים מפעילי סיעת "תכלת-לבן". היטיב לתאר את המתרחש בוועידה עתון "מעריב":

"הסיבוב הראשון בוועידת תנועת-החרות נסתיים אתמול בנצחון המתנגדים להנהגה הקיימת. אנשי הסתדרות העובדים הלאומית ונאמני שמואל תמיר זכו ברוב קולות בהצבעות הראשונות. הוועידה עומדת בסימן של קיטוב - - - מתיחות גדולה השתררה באולם בשעת ההתמודדות הראשונה. שיחות הפשרה נכשלו. אנשי "הגוש" דחו הצעה שלא הבטיחה להם רוב בנשיאות. - - - נאמני ההנהגה מאוכזבים ומדוכאים. בפנים האולם, הרצאות. בחוץ, על המדשאות, פעלו שני המחנות בקדחתנות ועשו נפשות של ריכוך. ח"כ אריה בן-אליעזר כינס קבוצה אחרי קבוצה, הטיף והזהיר, אך גם אנשי ה.ע.ל. לא טמנו ידם בצלחת. ההתמודדות הסמויה נהפכה לגלויה".

היחיד בצמרת ההנהגה שהתאושש עדימהרה מן התדהמה הראשונה היה אריה בן-אליעזר. הוא החל לכנס את עסקני "הסיעה" ודיבר על לבם לנתק את הקשר עם "האופוזיציה". גם הוא, ככל חברי ההנהגה הותיקה, היה "מאוכזב ומדוכא", אולם הוא לא חדל מלפעול. הוא לא אמר נואש.

ועדיין לא נשמעה מעל במת הוועידה אפילו מילה אחת נגד ההנהגה הותיקה. ההרצאות נמשכו, והוועידה היתה צריכה להצביע על הרכב הוועדה המתמדת, זו הוועדה אשר בסופו של דבר קובעת את הרכב מוסדות התנועה. אותה שעה התחולל בנשיאות הוועידה מאבק חריף בין יו"ר הנשיאות אברהם שכטרמן, שביקש לדחות את ההצבעה, כדי לנסות למצוא פשרה בין הצדדים, ובין נציגי "האופוזיציה" בנשיאות, שדרשו לקיים את ההצבעה בו ביום. כשדרישתו של שכטרמן נדחתה, הוא הופיע בפני מליאת הוועידה והודיע על התפטרותו מן הנשיאות.

בן אליעזר נחלץ לעזרתו של שכטרמן:

"יו"ר הנשיאות נבחר פה אחד, ללא מועמד אחר. הוועידה זכאית לדעת את הסיבה להתפטרות.

שכטרמן השיב:

"- - - הוועידה אינה נגמרת מחר, ומה החיפזון? אולי אפשר לבוא בדברים בין הצדדים? ביקשתי לדחות את בחירת הוועדה המתמדת למחר. אני מבקש להשיג שלום-בית, ומדוע לא ניתן לי הדבר?".

בן-אליעזר הצטרף לבקשת שכטרמן. הוא ביקש לקבוע למחרת היום מועד

להצבעה על הוועדה המתמדת, כדי שגם צירים, העובדים במשך היום, יוכלו להתפנות להצבעה.

דוד מלמדוביץ השיב בשם "הגוש האופוזיציוני", שמאוחר יותר קיבל את השם "הגוש החופשי": מוסכם לדחות את ההצבעה למחר. שכטרמן חזר לתפקידו כיו"ר הנשיאות.

בינתיים נמשך המאבק הסמוי בין הצדדים. ועדיין לא תקף איש מן "האופוזיציה", לא את ההנהלה, ובודאי לא את מנחם בגין. אבל לפנות ערב הופיעו בוועידה כרוזים עם דברי גידוף נגד שמואל תמיר ונגד אליעזר שוסטק. הכרוזים היו באותיות דפוס גדולות, חתומים בשם: "תומכי בגין". בכרוזים אלה נכרכו לראשונה שני השמות, למרות שאיש מהם לא השמיע מילה בוועידה ואישית לא נראה כל קשר ביניהם.

למחרת, ביום 28 ביוני, החל הויכוח הכללי. צירים הופיעו בזה אחר זה והביעו את רחשי לבם. זה דיבר על בעיות התנועה בטבריה וזה דיבר על בעיות ההתיישבות הבית'רית. על הבמה הופיע בחור צעיר, סטודנט באוניברסיטה העברית, בן הדור הצעיר של המשפחה הז'בוטינסקאית, אהוד אולמרט. הוא ייצג את תא הסטודנטים של תנועת החרות. הוא לא שותף כלל במגע שהיה ערב הוועידה בין עסקני ה.ע.ל. ובין צעירי-חרות, אולי מפני שהיה בירושלים, רחוק ממרכז ההתרחשויות; אולי בגלל גילו הצעיר עדיין לא שותף במגעים פוליטיים. מכל מקום, הוא לא ידע הרבה על שיתוף הפעולה שנוצר בין עסקני ה.ע.ל. ובין צעירי-התנועה. הוא גם לא ידע על המגמה הכללית, לא לעורר רוחות סוערות בוועידה, כדי לתת לשינויים בהנהלת התנועה להתהוות בתהליך שקט, בנחת, בלי להרגיז שלא לצורך. ואפשר שגם לו ידע על המגמה של "האופוזיציה", לא היה אהוד אולמרט עוצר ברוחו, והיה משמיע את דבריו בוועידה. מפני שהיה מוכאב. מפני שאביו, מרדכי אולמרט, היה פגוע. אחרי קדנציה אחת בכנסת, הורחק ממנה על-ידי הנהגת התנועה. הוא לא היה מקובל על ההנהגה.

אהוד אולמרט אמר:

"בגין הוביל עד עכשיו את התנועה לאופוזיציה לשלטון, אך לא הצליח להובילה לשלטון – ועליו להוציא מזה את המסקנה ולהתפטר יחד עם הנהלת התנועה".

באולם פרצה סערה. צירים קפצו ממקומותיהם אל עבר הבמה, ובחמת-זעם דרשו מיו"ר הנשיאות להפסיק את הנואם. שעה ארוכה הפכה הוועידה לקלחת גועשת ואי-אפשר היה להשתיק את הצעקות, עד שמנחם בגין עלה לבמה ומסר הודעה בת שני סעיפים:

א. אם לא תינתן לאולמרט להגיד את דבריו, הוא, בגין, יעזוב את הוועידה.

ב. בגין הביע את רחשי גאוותו על שבועידת תנועת-החרות נמצאים

צירים שיכולים לחוות דעת ברוח כזו, ואף להביא דיעה זו כהצעה לוועידה.

עתה שקטו במקצת הרוחות. אולמרט יכול היה להמשיך את דבריו. הוא קבל על תרמיתה המוסרית של התנועה; על חוסר הדמוקרטיה בתוכה. טען שרבים מן הצירים בוועידה לא נבחרו כלל, אלא מונו כצירים. קבל על שפנקסי-חבר של התנועה חולקו לאנשים, בלי שנפקדו כלל ובלי שמילאו שאלונים. הוא חשף עובדות שהיו מוכרות בתנועה, אך איש לא דיבר עליהן.

עתה נפרצו הסכרים. כיוון שפרצה הסערה מעל הבמה, שוב לא שקטה הוועידה. אהוד אולמרט נתן עילה להנהלה היוצאת לפתוח מעל הבמה בהתקפה מרה וחרیפה נגד "האופוזיציה", כשתמיר משמש מטרה עיקרית להתקפה. פתחה את ההתקפה בזעם פורץ אסתר רזיאל נאור. ולא הועילו דברי ההרגעה של אחד הצעירים, חיים לפשיץ, שעלה לבמה והצהיר כי דברי אהוד אולמרט אינם מקובלים על דעת צעירי-חרות. התקווה שניתן יהיה לשנות את פני הנהלת התנועה ללא זעזועים קשים, נראתה עתה כתקוות-שוא. עסקני ה.ע.ל. ועסקני "צעירי-חרות" הוסיפו לשתוק, לא להגיב על ההתקפות, אבל ללא הועיל. הדברים שהשמיע אהוד אולמרט פרצו את הסכרים. המאבק הפך לגלוי, חשוף, ללא גינונים.

ביום רביעי, 29 ביוני, כינס בגין את המרכז היוצא והודיע על כוונתו לא להציג את המועמדותו לתפקיד יו"ר התנועה. ברור היה כי צעדו זה של בגין יזעזע את צירי הוועידה, ובמשך שעות ניסו חברי המרכז להניא אותו מהחלטתו. אולם בישיבת אחרי-הצהרים של הוועידה עלה מנחם בגין לבמה ומסר הודעה שהשתרעה על 6 סעיפים:

א. ההחלטה להתפטר גמלה בלבי אחרי הבחירות לכנסת השישית. תוצאות הבחירות האלה הוכרו ככשלון לגח"ל, אשר עשיתי למען הקמתו. כמו-כן הודיעו רבים מחברי בתנועת-החרות כי היה זה גם כשלונה – בגלל חלוקת המנדטים בין שתי המפלגות – לה נתתי את הסכמתי המלאה.

תמיד האמנתי כי עסקן ציבורי חייב בתנאים כאלה להסיק את המסקנות. כך נהגתי אחרי הבחירות לכנסת השניה, שבהן ירד כוחה הייצוגי של תנועת-החרות.

אולם לאחר שיקול נוסף דחיתי את ביצוע החלטתי עד לכינוס הקרוב של ועידתנו הארצית, שהיא על-פי החוקה, בוחרת ביו"ר התנועה.

ב. גוש חרות-ליברלים הוא בעיני נכס לאומי וממלכתי רב-ערך. שתי המפלגות מהן מורכב הגוש כיבדוני בהסכמתן, כי אשמש כמועמד הראשון ברשימה לכנסת. מעמד רב-אחריות זה מותנה, לפי הכרתי,

בהסכמת-אמת, הן של תנועת-החרות והן של המפלגה הליברלית. הוברר לי, כי בקרב המפלגה הליברלית ישנם הטוענים – והם כנראה לא מעטים – כי מבחינת גיבושו וסיכוייו של גח"ל, אני מזיק להם יותר מכפי שאני מועיל.

ג. גם ההידברות בין גח"ל ורפ"י חשובה בעיני, מבחינת קירוב האפשרות ומיצויה להקמת ממשלה חדשה בישראל. בגלל סיבות, שאין צורך לעמוד עליהן, ברור כי אם אפנה את מקומי, יוקל על הידברות זו.

ד. באשר למנדט שלי בכנסת, מובן מאליו כי הוא עומד לרשותה של התנועה אשר בזכותה נבחרתי.

ה. שבע פעמים נבחרתי עלידי ועידותיה של תנועת החרות לשמש יו"ר שלה. קשה לי למצוא מלים ראויות להביע את רחשי תודתי על אמון זה. לכן לא אנסה.

ו. מאושר אני, כי היו"ר החדש של תנועת-החרות ייבחר בימים בהם מעמדה הציבורי של תנועתנו, כפי שהוכח גם בערב פתיחת ועידתה, הוא לא רק איתן, אלא גם רב-סיכויים.

בתום דברי בגין קמה סערה עזה. רבים מן הצירים קמו על רגליהם, ומהם שניסו להסתער על צירי "האופוזיציה" בקריאות: "אתם, אתם עשיתם זאת! אתם אשמים!". כעשר דקות נמשכה הסערה, עד ששוב הופיע בן-אליעזר כסמכות מרגיעה. בדברים קצרים החזיר את השקט לאולם, כדי לאפשר ליו"ר הנשיאות, אברהם שכטרמן, לומר את דברו.

שכטרמן הודיע:

"מר בגין איננו אדם פרטי. הוא שייך לאומה. הוא חלק מן ההיסטוריה שלה ושייך לתנועה. מנחם בגין איננו פקיד בתנועה ואינו מתפטר. הנשיאות איננה מקבלת את הודעת בגין" – ונעל את הישיבה, לקול מחיאת-כפים של הצירים.

כל זה היה בפתיחת הישיבה, בשעה 4 אחר-הצהרים. בשעה 5 החלה התייעצות הנשיאות, והיא נמשכה עד 9.30 בערב, בהשתתפות בגין. בתום התייעצות נפתחה מחדש ישיבת המליאה. בגין חזר אל הבמה והודיע כי אין הוא חוזר בו מהודעתו: "בוועידה הזו לא תוכלו לבחור בי כיו"ר, כי לא אציג את מועמדותי" – אמר.

ד"ר בדר נטל את רשות הדיבור:

"אינני שייך לשום גוף ולשום גוש. לא הזמינו אותי לשום התייעצות". אבל אחרי הודעת בגין, אין להמשיך את דיוני הוועידה, כל עוד לא יהיה ברור מי יהיה היו"ר של תנועת-החרות. וכשהוא פונה אל בגין הוסיף: "וכל עוד קיימת תנועה זו, אתה תהיה היו"ר שלה". בברירה כפי שהציג בגין, שותפות עם רפ"י או מנחם

בגין - "אנו מצפצפים על רפ"י". בדר נטל על עצמו את האחריות לחלוקת המנדטים בין תנועת-החרות ובין הליברלים. "היו"ר היחיד של התנועה הוא בגין, ועל הוועידה לבחור בראש וראשונה ביו"ר. אם לא, נעשה כן - התנועה אבודה". אחריו דיבר בן-אליעזר. הוא הציע שהוועידה לא תתפזר, אלא תסיים את המושב בלי לבחור ביו"ר. "גם אם בגין לא יציג את מועמדותו, הוא יוסיף להיות הסמכות המוסרית העליונה. דבר זה אינו נתון לבחירתך ולא לשיקול דעתך" - אמר בפנותו לבגין.

בגין הציע להמשיך בסדר-היום של הוועידה: "אחרי 18 שנה מותר לי להתפטר מתפקידי, מה עוד שלהחלטתי להתפטר הגעתי אחרי לבטים קשים של חדשים". לפי החלטת הנשיאות נערכה הצבעה שמית גלויה, אם להמשיך בוועידה, או לדחותה. ברוב קולות מכריע הוחלט להמשיך בדיוני הוועידה. בעד הצעה זו הצביעו אנשי "האופוזיציה", ומנחם בגין.

מנחם בגין מצביע בוועידה השמינית

החלטתו של בגין לא להעמיד את מועמדותו לתפקיד יו"ר התנועה בוועידה השמינית, גרמה זעזוע לרבים, גם לאלה שתחילה תמכו ב"אופוזיציה", מתוך כוונה לשנות את פני ההנהלה. הם לא העלו על הדעת שכזו תהיה תגובתו של בגין, בהתייבבו לצד ההנהלה שהקיפה אתו. עתה היו כאלה שנסוגו מתמיכתם ב"אופוזיציה", אולם גם בשלב זה עוד היה רוב לאלה שדרשו שינויים בהנהלה. גם הנהגת העל. וגם הגוש של "צעירי-חרות" הוסיפו לדבוק במטרה – לשנות את פני הנהלת התנועה. איש לא הזכיר עדיין את ההצעה למנות את שמואל תמיר כיו"ר ההנהלה; איש לא העלה עדיין את הרעיון שאת יו"ר ההנהלה יש לבחור בוועידה. אולם ברור היה כי הצעות כאלה יובאו בפני הוועדה המתמדת, אם זו תיבחר לפי הצעת "האופוזיציה".

אבל יו"ר הנשיאות אברהם שטרמן הוסיף לתמרן. הוא דחה את ההצבעה על בחירת הוועדה המתמדת, ובינתיים נתן שהות לאנשי צמרת ההנהגה הוותיקה להתארגן, למשוך צירים נוספים לצדם, תחת לחץ ההתפטרות של מנחם בגין. אולם למרות הלחצים ותמרונים ההשקיה של יו"ר הנשיאות עוד היה גם בשלב זה רוב מצומצם לתומכי "האופוזיציה".

המפנה חל כאשר חלק מצירי יפו עבר לצד ההנהגה הוותיקה, תוך שערוריה קולנית שהגיעה למהלומות מעל במת הנשיאות.

ביום רביעי, 29 ביוני, בשעת בין-השמשות. הובאו בפני הוועידה שתי הצעות לבחירת הוועדה המתמדת: של בן-אלעזר, בשם ההנהלה היוצאת, ושל יגאל כהן בשם האופוזיציה. שמו של עסקן מסויים מיפו לא נכלל ברשימת יגאל כהן. מייד זינק הציר אל הבמה, תפס את הרמקול בידיו ופרץ בצעקות היסטוריות: "הם קנו אותי! הם קנו אותי!". פרצה מהומה. מישוהו ניסה להוציא מידי המתפרץ את הרמקול, כשחבריו של המתפרץ מיפו מזנקים אף הם אל הבמה. החלה התכתשות שנמשכה שעה ארוכה, עד שיו"ר הנשיאות הצליח להרגיע במקצת את הרוחות. כ-8 צירים מתוך 36 צירי יפו עברו מתמיכה באופוזיציה לתמיכה בהנהלת התנועה. אחרי כן התברר שהם הכריעו את הכף.

המהומה בוועידה שככה לשעה קצרה בלבד. החל ויכוח קולני על דרך ההצבעה. דוד מלמדוביץ הציע לקיים הצבעה שמית. אחרים דרשו לקיים הצבעה חשאית. אבל לא היו כלים לארגון הצבעה חשאית. כל אותה עת הופיעו בזה אחר זה אורחים מראשי גח"ל, שניסו לפשר בין הצדדים ולהרגיע את הרוחות הסוערות. הופיע מנהיג הליברלים יוסף ספיר ומעל הבמה ביקש מבגין לבטל את התפטרותו, מפני "שלא יתכן גח"ל בלי מנחם בגין". הופיע ראש עירית רמת-גן אברהם קריניצי, שהיה מיוזמי הקמת גח"ל.

אחרי-כן היתה ההצבעה. נמצאה פחית שהפכה עד מהרה לקלפי. הוכנו פתקים

ובזה אחר זה נקראו הצירים להצביע הצבעה חשאית. שעה ארוכה נמשכה ההצבעה, ורק לקראת שחר סיימו את ספירת הקולות. 252 הצביעו בעד ההנהגה הוותיקה. 249 הצביעו בעד הגוש האופוזיציוני. חל מפנה מפתיע שלא ציפו לו בוועידה. הוועדה המתמדת הכל-יכולה נבחרה מתוך צירי ההנהלה הוותיקה. לשון המאזנים התהפכה. עתה נראה היה כי האופוזיציה שהתארגנה בתוך הוועידה, תיהפך לאופוזיציה בתוך התנועה. השליטה על מוסדות התנועה תישאר בידי ההנהלה היוצאת.

ביום חמישי, 30 ביוני, נמשכו הדיונים בוועידה, אולם תשומת הלב היתה נתונה לוועדה המתמדת, בראשותו של ד"ר יוחנן בדר. בראש וראשונה דנה הוועדה על דרכים, כיצד להחזיר את מנחם בגין להנהגת התנועה. בגין לא חזר בו מהחלטתו, לא להעמיד את מועמדותו לתפקיד יו"ר התנועה בוועידה השמינית, והיה צריך להקים צוות שינהל את התנועה עד לוועידה הבאה. הוצע שמתוך הצוות המנהל ייבחר אחד "שתפקידו יהיה לנהל את ענייני התנועה השוטפים וישב בראש ישיבת המרכז" – אבל בלי שהוועידה תבחר בו לתפקיד זה. שני סעיפים נוספים שנוגעים במנחם בגין: "הוועידה מביעה את בטחונה כי מר מנחם בגין, בתוקף תפקידיו שהסכים לקבל על עצמו, יוסיף לשאת את הסמכות המוסרית והמדינית של התנועה", וזאת, אחרי שבגין הסכים להיבחר כאחד מחברי מרכז התנועה; והסעיף העיקרי בסוגיה זו: "הוועידה מסמיכה את המרכז לקרוא לוועידתה התשיעית של תנועת-החרות, בהרכב הוועידה השמינית, לצורך תפקיד אחד בלבד: בחירת יו"ר התנועה".

החל דיון על הרכב המרכז וההנהלה. גם עתה עוד נראה היה כי הקולות בוועידה שקולים, ואם הוועדה המתמדת תגיש הצעה שלא תהיה מקובלת על הצירים, עלולה הוועידה לבחור בהצעה שתגיש האופוזיציה. אחד מחברי הוועדה התבטא: "מתוך הלך-הרוח בין הצירים יש לי חשש שהרבה חברים לא יסכימו להצביע עבור המשך הקו של ההנהלה הנוכחית. אני מציע כי אלה האחראים לכשלונות התנועה יודיעו בפני מליאת הוועידה שאינם מועמדים להנהלה" – ואמנם יוסף שופמן הודיע על סרובו להיבחר שוב כיו"ר ההנהלה.

מנחם בגין הופיע בפני הוועדה המתמדת. הוא עמד בתוקף על דעתו שיש למצוא מועמד לכהונת יו"ר התנועה. "אין שום הצדקה לכך שהוועדה תשחרר עצמה מתפקיד זה. כבוד התנועה ייפגע אם הוועידה לא תבחר ביו"ר אחר, אחרי שאחד התפטר". בגין נמנע מהמלצות בדבר בחירת המרכז, "מאחר שאינני יו"ר התנועה". אבל עמד על כך שהמרכז שייבחר יהיה מוסכם על כל חלקי הוועידה. "השתדלו להציג רשימת מועמדים אחת. יש לכך חשיבות מרובה בוועידה הזו, יותר מאשר בכל הוועידות הקודמות. כי זו הפעם הראשונה בתולדות תנועתנו שיש בה אופוזיציה רשמית. בפעם הראשונה קם גם מושג "ראשי אופוזיציה", ועל כן רצוי שעל אף הרושם של שני מחנות מתגוששים, תצא הוועידה מאוחדת".

יו"ר הוועדה ד"ר בדר השיב לבגין: "נעשה מאמץ עליון כדי שתהיה רשימה אחת". אבל לגבי בחירת יו"ר אחר לתנועה, "הגענו לדיעה שאינה דומה לדעת היר"ר".

ליל השימורים בתום הוועידה

ביום חמישי ה-29 ביוני, נעשה מאמץ בוועידה לסיים את הדיונים לקראת השבת המתקרבת. הוועדה המתמדת ישבה ברציפות והכינה הצעותיה למליאה. אותה שעה עלו בזה אחר זה לבמה צירי הוועידה והשמיעו דבריהם, עד שהגיע ליל הסיכומים. על הלילה הזה סיפר "ידיעות אחרונות":

"היה זה לילה סוער, שאף ועידה מפלגתית בישראל לא ידעה כמותו. הוא היה מלא משעה 9 בערב עד 3.30 לפנות בוקר, באירועים דרמטיים שרדפו אחד את רעהו בפתאומיות בלתי צפויה, במתח גבוה ובמלחמת-מנהיגים. הכל החל במשא גלוי, נוקב ומזעזע בתוכנו, שערך מנהיג המפלגה מנחם בגין משך שלוש שעות ורבע – – – אמר בגין: "לקראת וועידה זו נתקשרו חוגים מסויימים כדי ליצור רוב שירכיב את ההנהגה החדשה, ההנהלה והמרכז. זה בהחלט דמוקרטיזמות. הם הניחו שאני אהיה יו"ר התנועה. הם לא ידעו שאני עומד להתפטר – – –

אני, היו"ר המיועד שלהם, לא ידעתי על עצם ההסכם דבר. איש לא בא להודיע לי על כך. על הסכם זה בין ידידי תמיר ושוסטק נודע לי ביום שלישי (26 ביוני). אחר-כך נודע לי שהצטרף לכך ידידי טייאר. אף אחד מהם לא בא אלי ולא סיפר לי כלום".

בגין תקף בחריפות את שמואל תמיר, תוך התעלמות מוחלטת מחלקה של ה.ע.ל. ב"אופוזיציה". על דברי ההתקפה של בגין השיב תמיר בנאום נרגש, שעורר לא מעט את חמתם של רבים בוועידה. תמיר סיים את דבריו במשפטים שהשאירו רושם קשה:

"לא האמנתי שבגין יעלה עלי, כפי שעלה הערב. אדוני יו"ר התנועה, לא רק שנראה כי נקטת עמדה – אלא נקטת עמדה. אני אומר לך אדוני שכבן הארץ הזאת, כבן חורין, לאחר ששמעתי אותך מסתער עלי – אני עובר לאופוזיציה, לא אישית, אלא לשיטות. ייאמר עלי מה שייאמר, יוציאוני מן המוסדות – אף על פי כן מיטב כוחי אשקיע למען התנועה כלפי חוץ. אך כלפי פנים אתייצב באופוזיציה ואתווכח אתך, ואלחם על זה שיתנו בתנועה הזאת לאנשים לדבר באופן חופשי".

המשפטים האחרונים של תמיר עוררו זעם בקרב רבים מבין הצירים, וכבר ברור היה כי עמוק מאד הקרע בין תמיר ובין בגין וחבריו בהנהגה. כל אותה עת נמשך

השקט בקרב עסקני הסתדרות העובדים הלאומית. הם לא הותקפו בגלוי, לא אישית ולא כקבוצה, והם לא הגיבו כאשר נשמעו לחישות זועמות נגדם. אולם מאחורי השקט, מאחורי הלחישות, ברור היה כי עמוד-השידרה של האופוזיציה – המשענת העיקרית שלה, היא הנהגת ה.ע.ל., אשר במשך דור נאבקה למען ביצור מוסדות העובד הלאומי ולמען הגברת השפעתה של ה.ע.ל. בתנועה הלאומית, נוכח התנכרות גוברת והולכת, עד שהפכה – כהגדרתו של יצחק גוריון – בת חורגת בתנועת-החרות. עד סוף הוועידה היה הקול שנשמע ב"אופוזיציה", קולם של "צעירי-חרות", רובם המכריע אנשי סיעת "תכלת-לבן", אולם מאחורי הקולות ניצבה הנהגת ה.ע.ל., רוממת, שקטה, במידה רבה נדהמת מן הקלחת הסוערת בוועידה. איש מהנהגת התנועה לא בא בדברים עם עסקני ה.ע.ל.; לא בגין ולא אחרים. במשך ימי הוועידה כינס בן-אלעזר קבוצות-קבוצות של עסקנים מן "הסיעה", מעיירות הפיתוח, הוא דיבר אל לבם, ניסה לשכנע אותם. גם בגין נפגש עם צירים מרכזיים באופוזיציה. הירבה לשוחח עם תמיר, ניסה לדבר על לבו של טייאר, ואף עם נציגי ההתיישבות הבית"רית שוחח, אף כי הם השתייכו למסגרת ה.ע.ל. – אבל הוא לא יצר כל קשר עם הנהגת ה.ע.ל., ובכל הופעותיו כמעט שלא הזכיר אותם; בודאי שלא תקף אותם, כפי שתקף את תמיר.

המאמצים לבחור מרכז מוסכם נשאו פרי. אחרי התרוצצות שנמשכה כל הלילה, נתבשרו צירי הוועידה כי נמצאה פשרה. המרכז יורכב מחציתו מחוג ההנהגה הוותיקה ומחציתו מן "האופוזיציה", אנשי ה.ע.ל. וחוג "צעירי-חרות". מספר חברי המרכז נקבע ל-107, מהם 46 לכל צד, ונוספו עליהם 15 חברי הכנסת. וכיוון שמקרב חברי הכנסת נמנו רק 3 על "האופוזיציה" – שוסטק, תמיר וטייאר – הורכב רוב המרכז מנציגי ההנהגה הוותיקה. מעמד האופוזיציה הפך למיעוט, שבמשך הזמן הצטמצם והלך, ככל שגבר כוחה של ההנהגה הוותיקה. בפגישות שקיימו לאחר מכן חברי המרכז וחוג העסקנים מן "האופוזיציה", נקבע שם הגוף: "הגוש החופשי". מכאן ואילך היה הגוש החופשי מעין סיעה בתוך תנועת-החרות,

מועצת התנועה לא נבחרה בוועידה. ועדה מיוחדת, בהרכב חיים לנדאו מיכאל דייקסל, שלום כהן וחיים ליפשיץ, צריכה היתה להציע בשלב מאוחר יותר את הרכב המועצה, במתכונת הרכב המרכז. באשר למוסדות – איש לא נתן דעתו על ענין זה. אחרי-כן התברר שהיתה חשיבות מיוחדת גם להרכב מוסדות אחרים של התנועה, כמו בית-הדין התנועתי. הוחלט להשאיר את ההרכב דומה לזה שהיה לפני הוועידה. מאוחר יותר חרץ בית-הדין הפנימי של התנועה את גורל "הגוש החופשי", במסע משפטים שניהל, ובפסק הדין שהוצא על-ידו.

ביום שישי, 30 ביוני, נסתיימה הוועידה בלי שהובאו לפניו החלטות אחרות,

פרט לבעיות הפרסונליות של הרכב מרכז התנועה. שום נושא חברתי, מדיני, חינוכי, כלכלי או ארגוני לא הובא להכרעת הוועידה, מפני ששום וועדה לא טיפלה בשום נושא. כל הוועידה התנהלה סביב הופעת האופוזיציה והתפטרות בגין. רק בתום הוועידה הוקמו 7 ועדות, מורכבות שווה-בשווה מנציגי שני הצדדים בוועידה. אולם בפועל לא התכנסו הוועדות כלל, והוועידה שהתפזרה לא הותירה אחריה כל החלטה בבעיות המדינה.

עם בוקר יום שישי התפזרו צירי הוועידה, עייפים, מדוכאים, חרדים להמשך דרכה של התנועה הלאומית. תנועת-החרות יצאה מוכית מן הוועידה השמינית. כל העתונות התנבאה להחלשתה. ולהחלשת גח"ל. מעטים האמינו כי אפשר יהיה לאחות את הקרעים שנוצרו בוועידה.

ישיבת המרכז הראשונה נועדה ליום ראשון, 7 ביולי 1966. לחברי המרכז ניתן שבוע של מנוחה, של חשבון-נפש, לקראת ימי-מערכה מרים וקשים שצפויים היו בחדשים הקרובים בתנועה.

בטאון ה.ע.ל., "חזית העובד", לא הקדיש אפילו שורה אחת לנושא המחלוקת בוועידת תנועת-החרות. ה.ע.ל., כמוסד ציבורי, לא הופיעה כגורם או כצד בוועידה. איש מצמרת ההסתדרות לא נאם בוועידה. הסערה התחוללה סביב חברי הנהגת ה.ע.ל., אך אלה לא השמיעו דבר, לא בוועידה ולא בבטאון ה.ע.ל. – ניכר היה הרצון לשמור את מוסדות ה.ע.ל. בסטטוס נייטרלי, כגוף ציבורי שבו יוכל כל חבר לקבל שירותיו, בלי שים לב להשקפותיו המפלגתיות.

בסימן הקרע

בחירת הנהלה מוסכמת לתנועת-החרות – ההנהגה הוותיקה לא השלימה
ה.ע.ל. בימי הסערות.

בחירת הנהלה מוסכמת לתנועת-החרות

תוצאות הוועידה השמינית היו מכאיבות לכל הצדדים. הן החלישו את גח"ל, את התנועה הלאומית, והטילו את ה.ע.ל. לתוך קלחת גועשת שאימה על שלמות התנועה הלאומית. כל הצדדים שהיו מעורבים בהתרחשויות בוועידה יצאו מוכים ומוכאבים.

התפטרותו של בגין השאירה את התנועה כמוכת-הלם, אבל יותר מכן פגע ההלם בצמרת התנועה עצמה. חוג הצעירים שהתרכז סביב שמואל תמיר היה נבון ומוטרד. איש לא ציפה עוד לשינויים בהנהגת התנועה; המגמה היתה עכשיו – להישד, למנוע את התפוררות הגרעין האופוזיציוני שנוצר בתנועה הפוליטית. צפויה היתה מכת-נגד של צמרת ההנהגה, שעשויה היתה לפגוע ב"גוש החופשי", ולו גם על חשבון כוחה ושלמותה של התנועה. הנהגת "הגוש החופשי" השתדלה למנוע ככל האפשר את המשך המאבק בתוך התנועה. מטרתה היתה לשמור על מעמדו של "הגוש" בתוך התנועה, ולמנוע נזק נוסף מן התנועה ומגח"ל.

הנהגת הסתדרות העובדים הלאומית נמצאה עתה במבוך. הכל ידעו על חלקה של ההנהגה בהתרחשות בוועידה, אך איש לא בא אליה בהאשמות. הנהגת התנועה כאילו ידעה שצמרת ה.ע.ל. תנסה לגונן על עצמה מפני פגיעות נוספות בוועידה. כאילו ציפתה להתארגנות אופוזיציונית של ראשי ה.ע.ל., שהרי גם בכל הוועידות הקודמות היתה ה.ע.ל. מוקד לוויכוחים ולסכסוכים. עמדתה האופוזיציונית של צמרת ה.ע.ל. היתה ידועה, מובנת ומקובלת על הנהגת התנועה. אבל הבלתי-צפוי והמסעיר היה בשיתוף הפעולה בין צעירי-חרות ובין הנהגת ה.ע.ל. – ובשמואל תמיר ראו את האחראי לשיתוף פעולה זה. הגדיר את היחס ל-ה.ע.ל. בוועידה אחד מצעירי-חרות: "כשהם מנהלים משא-ומתן עם ה.ע.ל., הרי זו הידברות; כשאנו מנסים לשתף אתם פעולה – הרי זו קנוניה".

במשך שבוע ימים לאחר הוועידה נעשו על ידי הנהגת התנועה הוותיקה נסיונות לנתק את צמרת ה.ע.ל. מן "הגוש החופשי". עתון "ידיעות אחרונות",

שכתבו היה מקורב לחוגי ההנהגה, אף ידע לספר כי הובטח להנהגת ה.ע.ל. מעמד מחוזק בהנהלת התנועה, אם תנתק את עצמה מתמיר. אולם אחרי מה שאירע בוועידה, כבר נוצרה מסגרת מגובשת של "הגוש החופשי", בהנהגת אליעזר שוסטק, שמואל תמיר ואברהם טייאר. אנשי צמרת ה.ע.ל. ברובם המכריע היו שותפים לדרכו של שוסטק. דעתם היתה שהנהגת התנועה רוצה להרחיק את תמיר, כדי לפורר את התגבשות "הגוש".

למרות השקט היחסי שהשתרר בתנועה בשבוע שלאחר הוועידה, הוסיפה הנהגתה הוותיקה לפרסם בעתונים ידיעות וראיונות, שנועדו לפגוע בראשי "האופוזיציה". מצד אחד הוסיפו לדגול בהקמת הנהגה מוסמכת, "מלוכדת" מכל חלקי התנועה, אולם מצד שני תבעו את הרחקתו של שמואל תמיר. "הגוש החופשי" התריע נגד המגמה "לערוף ראשים" והתנגד בתוקף להצטרף להנהלת התנועה בלי צמרת הגוש. באותו שבוע נדמה היה כי כוחו של "הגוש" עולה, מתבסס, מפני שהצטרפו לעסקני חוגים רחבים מן התנועה הלאומית, שבמשך שנים התרחקו מפעילות, ביניהם פרופ' ערי ז'בוטינסקי, ד"ר אריה אלטמן, עמיחי פגלין, מפקדים בכירים לשעבר באצ"ל, ורבים אחרים. הכוח שהתרכז סביב הגוש היה מפתיע, גם באיכותו וגם בכמותו. באו אליו עסקני סיעת תכלת-לבן, חוגי הסטודנטים, עסקנים צעירים שבכל מאורם רצו לראות את התנועה הלאומית מתחזקת, מתייעלת, משנה דרכה, פותחת דלתות לכוחות צעירים, מחדשים. בין הצעירים שבלטו בפעילותם בגוש החופשי היו כאלה שהוכיחו כושר מנהיגות והגיעו במשך הזמן לעמדות מפתח בתנועה: יגאל-כהן (אורגד), עקיבא נוף, אהוד אלמרט ורבים אחרים. בשלב זה עוד השתייכו ל"גוש החופשי" גם ראשי ההתיישבות הבית"רית, עו"ד דוב שילנסקי, וכמובן, צמרת ה.ע.ל.

מנחם בגין האיץ בחבריו מן ההנהגה הוותיקה להרכיב הנהלה מוסמכת לתנועה. תפקיד יו"ר ההנהלה הוצע לאריה בן-אליעזר, אך הוא העמיד תנאי – בלי תמיר. באותו זמן פירסם בן-אליעזר ראיון בעתון "ידיעות אחרונות", בו תקף בחריפות את "האופוזיציה", וכמובן, את תמיר. לאחר מכן הוצע התפקיד לד"ר בנימין אבניאל, אך הוא סירב. איש המפתח בקשרים בין שני חלקי התנועה היה ד"ר יוחנן בדר, שהכריז על עצמו כאיש בלתי מזוהה עם שום גוש, ושכל רצונו הוא להחזיר את בגין לכהונת יו"ר התנועה. לפי עצת בגין ניסה בדר להרכיב הנהלה מוסמכת.

אולם ביום שישי, 8 ביולי, פורסם בעתון "היום" מאמר של בגין תחת הכותרת "התפטרותי ומכאובי". קטעים מן המאמר הגיעו לעיתוני-הערב עוד לפני שהודפסו ב"היום", ומכאן שהיתה כוונה להגיע עם דברי-ההתקפה שבמאמר לתפוצה מקסימלית. הצלקות הטירות שהותירה זה עתה הוועידה נפתחו מחדש. בחלקו הראשון של המאמר ניסה בגין להוכיח כי החלטתו להתפטר לא היתה

תוצאה של הוועידה, אלא נבעה מחוסר ההצלחה בבחירות לכנסת השישית. הוא חזר על דבריו בוועידה, כי לדעתו ולדעת רבים אחרים, המשך כהונתו כיו"ר תנועת-החרות פוגעת בגח"ל ומונעת הידברות עם רפ"י. על-כן ביקש להתפטר זמן קצר אחרי הבחירות, אך דחה את החלטתו על לכינוס הוועידה הארצית. המשך מאמרו היה מסע התקפה נגד אלה שהקימו את האופוזיציה בתנועת-החרות. בגין טען כי "נערכה מאחורי גבי קנוניה", וכי על "הקנוניה" הזאת נודעו לו פרטים "מדהימים" בתום הוועידה. הוא לא פירט מה הם "הפרטים המדהימים". הוא גם לא הזכיר שמות, אולם דבריו כווננו נגד השלושה: שוסטק, תמיר וטיאר – ובעיקר נגד תמיר.

הוא אמנם ידע כי לא היתה כוונה לפגוע ביו"ר התנועה אישית, אך מדוע העלימו ממנו את דבר ההתקשרות בין חלקי התנועה? "האלף-בית של אתיקה ציבורית דימוקרטית קובע, כי רשאי כל יושב-ראש להביע דעתו על חבר האנשים שעמו הוא מבקש לעבוד. חברי תנועתנו שעשו את הנסיון תוך הכנות נסתרות ממני, ידעו היטב כי בשום תנאי בעולם לא אשלים עמם.

– – – משום מה לא סיפרו לי, אפילו במילה אחת, ממי תהיה מורכבת, לפי תכניתם, ההנהגה הבאה של תנועת-החרות". בגין טען כי נעשה נסיון להטיל על הוועידה כללי-משחק של איגרוף, ולו הועידו את תפקיד "השופט" בזירת האיגרוף:

"– – – הם לקחו בחשבון שתי אפשרויות: או שאקבל תפקיד מופלא זה, או – אלך. הם לא ידעו, או לא היו בטוחים, כי אתפטר מתפקידי בגלל סיבות לאומיות וממלכתיות; הם היו מוכנים לכך, כי חברם המכונה בפיהם יושב-ראש התנועה, "יסתולק" לחלוטין בכוח התנאים, שניסו בהסתר ליצור בשבילו".

את סוף מאמרו הקדיש בגין להתקפה חריפה על שמואל תמיר, בלי לנקוב בשמו:

"יש ילדים מפונקים התובעים, מדי פעם בפעם צעצוע חדש. אפילו תבטיח לתת, הם ידרשוהו מיד, מיד, ולא – יתחילו לנשוך את השטיח או לנפץ את הרהיטים. ויש ילדים מפונקים, שאינם מתבגרים לעולם – – – מעתה ואילך יהיה עליהם ללמוד, כי תנועת אידיאלים ומפלגה מדינית אינן צעצוע "שלטוני" או פרסומתי; ענין רציני הוא. ומרפקים אינם יכולים לבוא במקום רעיונות. נקווה כי ילמדו".

נבחרה הנהלה מוסכמת

לא ברור מה הביא את בגין לפרסם את מאמרו, אחרי שבעצמו ביקש להחזיר את שלום-הבית בתנועה ולהרכיב את מוסדותיה על בסיס מוסכם. לכאורה נדמה היה כי המאמר ב"היום" חסם את הדרך להנהגה מוסכמת בתנועה. אולם התברר כי גם בשלב זה ביקש בגין לצרף את נציגי האופוזיציה להנהלת התנועה. גם מקורביו בהנהגה הוותיקה היו מוכנים לצרף את נציגי האופוזיציה להנהלה, אך הם התנו תנאי: בלי תמיר, שנפסל לכל כהונה בתנועה. אריה בן-אליעזר וחיים לנדאו הודיעו מפורשות כי הם לא יישבו עם תמיר בהנהלת התנועה.

ביום ראשון, 10 ביולי, עמד להתכנס המרכז החדש לישיבתו הראשונה. עתון "היום" יכול היה להתנבא לפני הישיבה כי ד"ר יוחנן בדר ייבחר ללא התנגדות לתפקיד יו"ר המרכז. באשר לתפקיד יו"ר ההנהלה, עדיין לא נקבע דבר, עד למועד כינוס המרכז. עד הרגע האחרון ניסו להשפיע על בן-אליעזר שיטול על עצמו תפקיד זה. בן-אליעזר הסכים. הוא אף הבטיח לשתף בהנהלה את אנשי הסתדרות העובדים הלאומית. אבל התנאי שלו היה ונשאר – בלי תמיר. שוסטק, שהשתתף בשיחות עם ראשי ההנהגה הוותיקה, הודיע כי לא יסכים ל"עריפת ראשים".

ישיבת המרכז הראשונה היתה מתוחה מאד, אך ללא סערות נראות לעין. חברי המרכז ישבו בשני גושים נפרדים. באגף אחד ישבו אנשי ההנהלה הוותיקה, ותומכיהם, ובתוכם מנחם בגין. באגף שני ישבו אנשי "הגוש החופשי". שתי הסיעות כמו זרות זו לזו. באגף האחד היו מבטי זעם, שקשה היה להתעלם מהם. באגף השני היתה תהייה, תמהון על מבטי האיבה. חברי המרכז ידעו כולם כי שני הצדדים כבר הגיעו להסכם כלשהו. אבל ניכר היה כי ההסכם כפוי, במידה מסוימת, על שני הצדדים. גם הגוש-החופשי, שהפך למיעוט מותש במרכז, לא היה מרוצה מן הסיכויים הצפויים לו בהנהלה החדשה. אבל בשלב זה היתה כל המטרה ליצור בסיס לשיתוף פעולה כלשהו.

עם פתיחת הישיבה נבחר ד"ר בדר כיו"ר המרכז. הוא תפס את מקומו בראש השולחן וניגש לבחירת יו"ר ההנהלה. בן-אליעזר הציע לבחור לתפקיד זה את יעקב מרידור. בהצבעה תמכו שני הגושים בהצעה, פרט ל-13 חברים מתומכי ההנהגה הוותיקה, ביניהם אסתר רזיאל-נאור ויורם ארידור. הם הסבירו את הימנעותם בנימוק שלפני בחירת יו"ר ההנהלה חייב המרכז לדון על המצב שהשתרר בתנועה. למעשה נמנעו מן ההצבעה, מפני שהיתה הבטחה כי מרידור יזמין את נציגי האופוזיציה, כולל את שמואל תמיר, להשתתף בהנהלה – ולכך התנגדו.

מרידור קיבל את התפקיד ובו במקום הודיע:

"הוועידה האחרונה הוכיחה שישנה סכנה של התדרדרות ללא מעצורים,

של מלחמת איש ברעהו. פניה האמיתיים של התנועה אינם הוועידה האחרונה. אני מקווה כי הערב גמרנו את הפרשה הזו".

אבל זו היתה אשליה – הפרשה רק החלה.

למעלה מחודש ימים חלף עד שנבחרה הנהלה, ועד שחולקו התפקידים בין חברי ההנהלה. רק ב־14 באוגוסט חולקו התפקידים: יעקב מרידור – יו"ר; יוסף קרמרמן – גזבר; יעקב יונדוף – מזכיר ההנהלה; איתן ליכני – מחלקת הארגון; בן-ציון קצנלבוין (קשת) – מחלקה מוניציפלית. שלושת אנשי "הגוש החופשי" שנבחרו להנהלה קיבלו את התפקידים הבאים: אליעזר שוסטק – הסברה; שמואל תמיר – הכנות לבחירות; אברהם טיאר – מחלקת המס.

אבל גם לפני בחירת ההנהלה וגם לאחר מכן נמשך מסע של פרסומים, שהוסיפו להסעיר את התנועה. שמואל תמיר השיב למאמרו של בגין. הוא הסביר את הרקע להצעה שהובאה לפניו ערב הוועידה, לקבל את תפקיד יו"ר ההנהלה:

"כאשר פנו אלי בשבועות האחרונים – ואף לפני כן – חברים שונים מצעירי חרות, מסניפי הגליל, הגב, ירושלים, חיפה, תל-אביב, מעובדי מצודת-זאב, ומפעילי הסתדרות העובדים הלאומית מזה וסיעת "תכלת-לבן" מזה, ולחצו עלי שאסכים להציג את מועמדותי לראשות ההנהלה האדמיניסטרטיבית של התנועה, הסברתי להם את היסוסי האישיים והטעמתי שעל כל פנים לא אסכים להציג את מועמדותי אלא בהסכמת יו"ר התנועה מר בגין".

בהמשך מאמרו גילה תמיר כי ההצעה שיקבל את תפקיד יו"ר ההנהלה היתה ידועה לכל חברי הצמרת של התנועה, ובגין אף התייחס בחיוב להצעה זו.

"מחתרת וקנוניה לא היו בוועידה זו. אך נתגלתה תופעה חמורה יותר. תחושה של מספר חברים, נכבדים, רבי-זכויות, רבי כשרון, אך חברים ככל חבר, כי התנועה – זה אנחנו. ואם חברים אחרים, בדרך הוגנת, גלויה וחופשית, רוצים בשינוי שאינו נראה להם – כמוהם כמורדים, כחותרים, כאנשים בלתי מוסריים".*

ההנהגה הוותיקה – לא השלימה

בראשית יולי החלה ההנהגה הוותיקה, גם אלה שלא נבחרו להנהלה החדשה, בשורה של פעולות שנועדו "לבלוס את האופוזיציה". בסיעת "תכלת-לבן" נעשה מאמץ לבדוד את השפעתם של תמיר וטיאר, אף כי שניהם היו ממניחי היסודות של הסיעה. בהסתדרות העובדים הלאומית החלו ליצור תאים נגד הנהגתה

* "ידיעות אחרונות", 10.7.66, "מלחמת-אחים-לעולם לא".

הנבחרת, הועד הפועל. בכנס מיוחד שנועד למטרה זו הועלתה תביעה לקיים בחירות במוסדות ה.ע.ל., מפני ש"הועד הפועל נבחר לפני 25 שנה". באי הכנס ידעו יפה כי הוועידה הנבחרת האחרונה של ה.ע.ל. התקיימה באוגוסט 1965, ואותה ועידה בחרה בועד הפועל. אולם ברור היה כי חוגים מסויימים בתנועה, שניסו גם בעבר לפגוע במעמדה ובשלמותה של הסתדרות העובדים הלאומית, ינסו שוב את כוחם, בתוקף הסכסוך המר שחל בתנועה הפוליטית. ב"ה.ע.ל. החלה שורה של מעשי-חיתירות, שלא נפסקו עד הוועידה ה-11 של ה.ע.ל., עד ספטמבר 1969.

בחירת ההנהלה המוסכמת לא שיככה את הרוחות בתנועת-החרות. המאבק המכרסם של ההנהגה הוותיקה נמשך, גם אחרי שד"ר בדר נבחר ליו"ר המרכז, אבל עתה הצטרף ד"ר בדר לעמדות ההנהגה הוותיקה.

ד"ר בדר ראה עצמו בתפקיד יו"ר המרכז, אחראי לסלילת הדרך לשובו של בגין להגה. על-כן התנגד לחלוקת התיקים בהנהלה, כפי שקבע יעקב מרדור, בידעתו. הוא סירב להעביר לנציגי "הגוש החופשי" תיקים שראה בהם חשיבות מיוחדת לתנועה, ודרישתו היתה שעל "הגוש החופשי" להתפרק. משלא נענה חדל להציג את עצמו כבלתי מזוהה עם אחד הצדדים במרכז. הוא הזדהה. הוא התייצב במלוא כושרו והשפעתו נגד החוגים אשר התלכדו כסיעה בתנועה.

בראיון ב"ידיעות אחרונות" ב-26 באוגוסט טען בדר נגד מסירת תיקים חשובים בהנהלה לידי "האופוזיציה". הוא טען שתיק ההכנות לבחירות, שנמסר לתמיר, שייך לתחום פעולתו של יו"ר המרכז. גם תיק ההסברה, שנמסר לשוסטק, שייך לתחום פעולתו של יו"ר המרכז. "הנני מקווה ששוסטק לא יעשה כל צעד בענייני ההסברה, בטרם יפנה אלי". ובאשר לתמיר, "לא ראיתי כל אפשרות מעשית שהוא ימלא תפקיד. בהנהלת חרות היו תמיד חברים ללא תפקידים".

הראיון של ד"ר בדר ב"ידיעות אחרונות" עורר סערת רוחות בישיבת המרכז, ומה עוד שבלאו-הכי התנהלו הישיבות תוך מתח בלתי פוסק, בלי שנושא מרכזי כלשהו, מפלגתי או ממלכתי, הובא בו לדיון. הפשרה שהושגה בהקמת הנהלה מוסכמת – נופצה, נוכח מאמץ בלתי פוסק מצד כל ההנהגה הוותיקה, כולל ד"ר בדר, לפורר את "הגוש החופשי" ולהרחיק מהשפעה בתנועה את מנהיגיו.

וכיוון שהנהגת הסתדרות העובדים הלאומית השתייכה ברובה ל"גוש החופשי", גברו החתירות נגד הנהגת ה.ע.ל., על-ידי הפעלת "תאים אופוזיציוניים" בסניפים, ובשיחות אישיות עם חלק מעסקני ה.ע.ל.

בכל התהפוכות הסוערות שפקדו את התנועה הלאומית בתקופה זו השתדלה הנהגת ה.ע.ל. לשמור על מסגרתו של העובד הלאומי, לבל יעורב בסכסוך, לבל יבולע לחבר עקב יחסו להנהגת התנועה, או להנהגת ההסתדרות. עכשיו, יותר מאשר בעבר, ביקשה צמרת ה.ע.ל. לקיים הלכה למעשה את מה שאמרה בעבר: הסתדרות העובדים הלאומית היא בלתי תלויה, פתוחה לכל עובד ללא הבדל השקפה. כאיגוד מקצועי אין היא בודקת בהשקפות החבר. נאמנת היא לתורת ז'בוטינסקי, וכל הדוגל בתורה זו יכול להסתפח אליה, גם בימים שבהם תנועת ז'בוטינסקי שסועה בתוך עצמה.

בסך הכל קיוו אנשי צמרת ה.ע.ל. כי גם לאחר הקמת סיעת "תכלת לבן", יימצאו בתוך הסיעה עסקנים אשר ינסו להאזין למשאלות-הלב של העובד הלאומי; יבינו את מאבקיו, ישתפו איתו פעולה, ולא יתייחסו ל-ה.ע.ל. כאל שכבה נחותה בתנועה.

ראשי ה.ע.ל. התייצבו לימינו של תמיר, הן מפני שמבחינה מוסרית התנגדו ל"עריפת ראשים", והן מפני שבגלל ההידברות איתם ביקשה הנהגת התנועה להעניש את תמיר. אילו הצליחה האופוזיציה בוועידה השמינית של תנועת-החרות לשנות את פני הנהלת התנועה, היתה ה.ע.ל. מחזירה לעצמה את המעמד שהיה לה בתנועה הלאומית בעבר. צירי האופוזיציה בוועידה, שיצרו את "הגוש החופשי", נכונים היו להכיר בזכויותיה של ה.ע.ל. ולשמור על מעמדה בתנועה. אך על כך יצא עליהם הקצף, ועל כך טולטלה התנועה לתוך מערכה מרה וסוערת, שנשתיימה בפילוג.

אולם גם בתקופה זו התנהלו חיי השיגרה ב-ה.ע.ל. תוך מאמץ להתעלם מן הסערות הפוקדות את התנועה הפוליטית. עלעול בפרוטוקולים של המוסדות במרכז ובסניפים מגלה כי דבר לא נשתנה ב-ה.ע.ל. גם באותם ימים קשים. אפילו "חזית העובד", בטאון ה.ע.ל., הוסיף להתעלם מן הסכסוך בתנועה. גליונות הבטאון בחודשי הקיץ והסתו של שנת 1966 מוקדשים לבעיות הקשות של משק המדינה. ביוני התריע הבטאון נגד הנסיון לשלול מן העובד חלק מתוספת-היוקר. ובעוד השכיר מרוויח אל צרור-נקוב, גברה סכנת האבטלה. הבטאון הקדיש מקום נרחב להופעתו של אליעזר שוסטק בכנסת, בשם גח"ל. הוא נאם נאום נרגש על "האבטלה המסכנת את חיינו החברתיים והכלכליים". גם המועצה העליונה לבעיות חברה וכלכלה שליד ה.ע.ל. הקדישה דיוניה לנושא האבטלה. אישיב מרכזיים ממפלגות שונות הופיעו בפני המועצה. חברים השתתפו בדיון, ובטאון העובד הלאומי הוקדש בעיקר לדו"ח על דיוני המועצה.

בחודש יולי החמיר המצב בעיירות הפיתוח. "חזית העובד" התריע: "הקיבוצים הם המעמד הבינוני של המדינה", ולעומת הקיבוצים – "עיירות

הפיתוח על סף התמוטטות", מפני שאנשי התיאוריה המרכסיסטית סרבו להעסיק עובדים שכירים, במשק שזעק לידיים עובדות, ולו גם שכירות. הקשיים הכלכליים במדינה באותה תקופה גברו, ככל שגברו הסכנות הבטחוניות. נאצר אגר נשק וכוח, ובאותו זמן החריפו התקפות "אל-פתח", בעיקר בצפון הארץ. ההתנקשויות עם הצבא הסורי החמירו, וברור היה כי מאחורי הסורים ניצבת ברית-המועצות. ד"ר זאב פון-וייזל פירסם באותה תקופה מאמר ב"חזית העובד" תחת הכותרת "נבין את המשק הישראלי לתנאי מלחמה", כי הוא חזה את המלחמה שעתידה היתה לפרוץ, תשעה חודשים לפני יוני 1967. ובאותם חודשים קשים בישראל, בימים של אבטלה וסכנות בטחוניות, הוסיפה התנועה הלאומית להתפתל במאבקה הפנימיים, כשמוסדות ה.ע.ל. משתדלים לשמור על עמדה נייטרלית. בכל דפי "חזית העובד" אין אף מילה אחת על המתחולל בתנועה הפוליטית. רק באוקטובר 1966, כאשר החל מסע משפטים בבית-הדין העליון של התנועה, פורסם לראשונה מאמר תחת הכותרת "דרושה צלילות דעת". הסופר היה עלום-שם, אך בהערת המערכת נאמר כי הוא "מטובי הפובליציסטים של המחנה הזיבוטינסקאי". במאמרו סקר הסופר את המשברים ואת הפילוגים שפקדו את התנועה הלאומית מאז נוסדה, ואילו על המשבר האחרון כתב:

"אנשי קבוצת בגין התייחסו אל ראשי הסתדרות העובדים הלאומית בנימה של זלזול והתנשאות, האופיינית ליחסם לרוזינויסטים לא מחתרתיים. התנשאות זו נעשתה פחות ופחות נסבלת ככל שהתרחקו ימי המחתרת, וככל שאנשיה נעשו ח"כים ומארגנים רגילים. הסתדרות העובדים הלאומית קופחה בייצוג, בהשפעה, ויותר מכל, בכבוד ובהערכה האנושית המגיעת לאנשיה. מלחמתה כיום היא במידה לא מעטה מחאה של אנשים שנקבע להם מעמד נחות על לא דבר, והתובעים לעצמם את כבודם האנושי המגיע להם.

המחנות המתמודדים בתנועת-החרות יוכלו להגיע לעמק השווה, במידה שיבינו כי כמאבק זה אסור להשתמש יתר על המידה בשיטות מכניות ובלחץ גס. כי המדובר הוא בריקמה אנושית-היסטורית חיה, ובתהליכים המתהווים בתוכה. גם אלה שחושבים בקטגוריות של ניתוח, חייבים להבין כי ניתוח זה יש לעשותו באיזמל עדין ולא בגרזן של קצב. שיטות קצבים פסולות הן מיסודן. אולם גם על האופוזיציה להיזהר משיטות קצבים. על ההנהגה הוותיקה ועל האופוזיציה כאחת להשתמש במידה מכרעת בנשק האידאולוגי. כל צד צריך לשאוף לשכנע את היריב, ולא לקעקע אותו – המרירות שיצרה את המחלוקת לא נולדה אתמול. אף על פי כן צעדו חברי התנועה יחדיו והקהל נתרשם כי האחדות השוררת בה היא יחידה במינה. הליכת-יחד זו היתה בכוח הנאמנויות הישנות שקשרו את חברי התנועה.

אך סוף־סוף הגיע הרגע בו נאמנויות אלה התפוקו – – –
– – – האמת היא שמנהיגי תנועת־החרות, בראש וראשונה ההנהגה
הוותיקה, חיים בעבר יותר מאשר בהווה או בעתיד. הם שתולים בקרקע
העבר, מאוהבים בו ומסרבים לעקור את עצמם מהקרקע אותה אהבה
נפשם – – –

מה שנחוץ עתה למנהיגי התנועה מכל הגושים – פחות יהירות
והתנשאות על רקע העבר ויותר ענווה, על רקע העמידה מול המציאות של
היום. על מנהיגי התנועה ללמוד את המציאות ביראת כבוד ודרך־ארץ.
מאמץ זה להכרת המציאות של היום יביא לתנועה אותה צלילות דעת
הדרושה לה כיום יותר מאשר אי פעם בעבר."

הקרע

כמחצית השנה נמשכה בתנועת־החרות ההתגוששות הסוערת בין שני חלקי
המחנה, כשכל צד מאשים את זולתו בכזבים, בחתירה, בהכפשת כבוד התנועה.
ההנהלה הוותיקה כבר הכינה את הבמה ואת חבר השופטים לשורה של משפטים.
מפעם לפעם עוד התקיימו ישיבות־מרכז; היה אף נסיון להעלות לדיון נושאים
ממלכתיים, מדיניים וכלכליים, אולם גם מתוך הדיונים הללו צצו ועלו סימני
המחלוקת בתנועה.

שתדלנים הופיעו בזה אחר זה וניסו ליישר את ההדורים, לפשר, למצוא שבילים
לשלום־בית. באחת משיבות המרכז אף הופיע אבי האסירים ר' אריה לזין, ובקול
רועד התחנן בפני ראשי התנועה להפסיק את המריבות ולחפש דרך לשלום. אולם
לשוא. מתוך רמזים שהשמיעו תומכי ההנהגה הועלה חשר שאנשי "הגוש
החופשי" הם שהזעיקו את הרב, כדי שייחלצם ממצוקתם.

היו גם פניות מצד ראשי גח"ל אל מנחם בגין וראשי ההנהגה הוותיקה. הללו
חרדו לעתידו של גח"ל, ובשלב מסוים אף הודיע אריה דולצ'ין, מראשי
הליברלים, על התפטרותו מהנהלת גח"ל. גם עסקנים וותיקים מן התנועה
הלאומית ניסו להשלים בין הצדדים, ביניהם היו יוסף קלרמן, אהרן פרופס ורבים
אחרים. רודפי־שלום הופיעו גם מקרב ראשי הערים, אברהם קריניצי, ראש עירית
רמת־גן ועובד בן־עמי, ראש עירית נתניה. אולם בהנהגת התנועה נתגבשה דעה
נחרצת: "ייקוב הדין את ההר". הם ביקשו להביא את ההכרעה בתנועה
באמצעות במת בית־הדין התנועתי.

אותם ימים, כאשר הרוחות סערו במצודת־זאב סביב משפט נאשמי "הגוש
החופשי", הלך והחמיר המצב בארץ, הן בתחום הצבאי והן בתחום הכלכלי.

הסורים התמידו במאמציהם להטות את מימי מקורות-הירדן וצה"ל נקט באמצעים צבאיים כדי לסכל את תכניות הסורים. פרצו קרבות-אוויר ומטוסים סוריים הופלו. הסורים הגיבו בהפגזות מאסיביות על ישובי הגליל העליון. יום-יום נפלו קרבנות מאש הסורים, או בפעולות מסתננים שחדרו מכל הגזרות.

בצד המצב הצבאי החמור, נאבקה המדינה בקשיים כלכליים. ההתייקרות גדלה. הפועלים דרשו הגדלת שכרם, או הגדלת תוספת-היוקר. הממשלה התנגדה גם לזה וגם לזה, וההסתדרות הכללית נמנעה מלהתייצב לצד הפועלים. הקולות הבודדים שתמכו בפועל היו של הסתדרות העובדים הלאומית, או של רפ"י. עתון "הארץ" התריע על אדם האופוזיציה, ובמאמר ראשי ביום 9.1.67, קבע: "גח"ל משותק בגלל הסכסוך ב"חרות". רק רפ"י פעילה כמפלגה אופוזיציונית."

אחד מוותיקי ההתיישבות הבית'רים, צבי גור-אריה, שכאב את כאב נפתולי התנועה הלאומית, הכריז על שביתת-רעב בפתח מצודת-זאב. שביתתו החלה ביום 9.1.67 ונמשכה ימים מספר, עד שביתת-הדין חרץ את גזרי-הדין.

ביום 3.2.67 נחרץ דינו של חיים אמסטרדם. הוא סולק מן התנועה לצמיתות. גזר הדין של שמואל תמיר ושמואל מינצר נחרץ ביום 15.2.57. בגזר הדין נאמר: "נראה לנו כצודק ונכון לאפשר להם לחזור בתשובה מבחינה תנועתית, ולא לסגור בפניהם כל פתח להוכיח נאמנותם לתנועה בעתיד. אמנם בית-הדין לא ראה בתמיר את הגורם הפעיל והמניע של העבירה, אלא "המאשר והמעודד, אבל לאור מעמדו של תמיר בתנועה ובציבור ונבחר התנועה בכנסת נדרש ממנו מידת עירנות ואחריות ציבורית ותנועתית גדולה בהרבה מזו של מינצר".

ועל כן סולקו שניהם מן התנועה לשנה, ונפסלה זכותם לכהן בתפקידים מרכזיים בתנועה שנה נוספת. בית-הדין לא נענה לתביעת הקטיגור, לסלק את השניים מן התנועה לצמיתות.

בו בערב הגיבה הנהלת "הגוש החופשי" על גזר-הדין:

"הפסקת חברותם בתנועה של ח"כ תמיר ועו"ד מינצר לשנה, היא הפסקת חברותם של כל חברי "הגוש החופשי" לשנה. הפסקת פעילותם של שניהם במוסדות התנועה לשנתיים – היא הפסקת פעילותם במוסדות התנועה של כל חברי "הגוש החופשי" לשנתיים".

במפלגה הליברלית סערו הרוחות. היו בין מנהיגי המפלגה שראו בפילוג בתנועת-החרות את קיצו של גח"ל, והיו שדרשו לצרף את אנשי "הגוש החופשי" כחטיבה בגח"ל, אבל לכך התנגדה בתקיפות תנועת-החרות. צמרת הליברלים נחלקה בשאלת היחס לתנועת-החרות, ול"גוש החופשי". בסופו של דבר קיבלו את תנאי הנהגת תנועת-החרות, ולא קיבלו את "הגוש החופשי" כחטיבה שלישית בגח"ל.

אחרי כן, ביום 28 בפברואר 1967, נבחר מנחם בגין מחדש כיו"ר התנועה.

שמחה ארליך הגיב במאמר. ב"הארץ" על שובו של בגין לכהונת יו"ר תנועת-החרות:

"בשלושה נימוקים הסביר בגין את פרישתו: א. החלוקה של המנדטים לכנסת בין חרות והליברלים. ב. הדיעה השוררת בין הליברלים שיותר משהועיל, הזיק בהופיעו בראש רשימת גח"ל. ג. הסתלקותו מראשות התנועה תסלול את הדרך להתקרבות לרפ"י.

אם ירצה מר בגין להיות עקיב, יהיה עליו להסיק מסקנות נוספות ולקיים את איומו כי יסתלק מהזירה הציבורית ויתפטר מחברותו בכנסת. שלושת הנימוקים שגרמו להתפטרותו בעינם עומדים, ולא עוד אלא שגברו". לדעת ארליך, ענין פירוקו של גח"ל הוא שאלה של זמן בלבד, "כי חרות חזרה אל שוליה-הדרך, הסתגרה בתוך עצמה".

ביום 20 בפברואר 1967 התקיימה באולם "בני-ברית" בתל-אביב וועידת היסוד של "הגוש החופשי" כתנועה עצמאית. בוועידה הונחו יסודות להתארגנות התנועה ונתקבלו החלטות עקרוניות. בין ההחלטות: "הוועידה שולחת ברכת עידוד לחטיבת 'הגוש החופשי' בגח"ל בהסתדרות הכללית ומאחלת לה הצלחה בדרכה". ענין מיוחד בברכה היה בעצם העובדה ש-ה.ע.ל., אשר הצמרת שלה עמדה גם בצמרת "הגוש החופשי", הצטרפה לברכה, לשליחי "הגוש" בהסתדרות הכללית.

בשלב זה לא הצליחה הנהגת תנועת-החרות לפגוע בנציגי "הגוש החופשי" בהסתדרות. למרות דרישותיהם לא הסכימו העובדים הליברלים להוציא את שמואל תמיר, את אברהם טיאר, ואת עקיבא נוף, מן החברות בוועד הפועל של ההסתדרות-הכללית.

אולם לא כן היה בכנסת. עד מהרה הוצאו שלושת חברי הכנסת שוסטק, תמיר וטיאר, מן הוועדות, והוחלפו על-ידי חברים מתנועת-החרות. בתמיכת סיעת המערך סירבה ועדת הכנסת להכיר בשם "הגוש החופשי" כסיעה בכנסת, משום שלדעת אנשי תנועת-החרות עשוי היה שם זה להטעות. הקיצור של "גוש חופשי" הוא ג"ח, דומה לשם גח"ל, ועל כן הוחלט לשנות את שם הסיעה – "המרכז החופשי".

החתירה מבית

תנועת-החרות בלי אופוזיציה – דיונים בועד הפועל על הקרע בתנועת-החרות – דיון במועצת ה.ע.ל. על הקרע – ההתמודדות עם "הסיעה לחידוש פני ה.ע.ל." – התפתחות ה.ע.ל. בשנות המריבה – עמדות ה.ע.ל. בשאלות השכר – התפרצויות אלימות – לקראת בחירות לארגון עובדי עירית תל-אביב.

תנועת-החרות – בלי האופוזיציה

הקרע שחל בתנועה כתוצאה מן המשפטים, היה אות להתארגנות מחודשת בסניפי תנועת-החרות, נגד האופוזיציה שנקרעה ממנה, ונגד הסתדרות העובדים הלאומית, אשר הנהגתה, ברובה המכריע, הזדהתה עם האופוזיציה. מעתה השתחררה התנועה הפוליטית מן הויכוחים המתמידים עם ראשי ה.ע.ל., כשם ש-ה.ע.ל. השתחררה מן הכפיפות הכפויה לתנועה הפוליטית. לא נשאר עוד קו ארגוני שחיבר בין שני חלקי התנועה הז'בוטינסקאית.

ראשי תנועת-החרות החלו לתת את דעתם למאבק נגד ראשי ה.ע.ל., כי בהם ראו את הכוח הארגוני העיקרי של "הגוש החופשי". עוד בשנת 1962, כאשר התלקחה בתנועה המחלוקת סביב שאלת הקמתה של סיעת "תכלת לבן", התארגנו פה ושם ביה.ע.ל. תאים אופוזיציוניים זעירים, בעיקר בתל-אביב נגד הנהגת ההסתדרות. הוקמה הסיעה "לחידוש פני ה.ע.ל.", שהשתתפה בבחירות למועצת עובדי תל-אביב, וקיבלה בבחירות כ-20 אחוז מכלל המצביעים. אך השפעתה היתה מצומצמת מאד וקולה כמעט שלא נשמע. עד שהנהגת ה.ע.ל. התייצבה ברובה לצד האופוזיציה בתנועה הפוליטית. מעתה שימשו התאים האופוזיציוניים ביה.ע.ל. כגורם מתסיס, חותר, בוחש – נגד הנהגת ה.ע.ל.

האות לפעולה נגד עסקני ה.ע.ל. ניתן בסניף תנועת-החרות בנתניה, בה היתה הנהלת הסניף מורכבת בעיקר מפעילי ה.ע.ל., ובמשך שנים היתה מקובלת על כל חלקי התנועה בעיר. אבל בראשית ינואר 1967, עוד לפני הקרע הסופי בתנועה, הורתה הנהגת תנועת-החרות לפזר את הנהלת הסניף המקומי ולקיים בחירות להנהלה חדשה. אנשי "הגוש החופשי" התנגדו בתוקף לבחירות בטרם-עת והחרימו אותן. אבל הבחירות התקיימו, עם מספר מצביעים מצומצם, וההנהלה המקומית הוחלפה. מעתה לא שרד עוד איש מאנשי "הגוש החופשי" בהנהלת

תנועת־החרות בנתניה. שליחי ההנהגה הוותיקה של התנועה ניסו את כוחם גם בסניף המקומי של ה.ע.ל., והחלה פרשה של חתירות, של משפטים, שנמשכו שנים אחדות, עד שנת 1969.

גם בסניפים אחרים הורגשה היד הבוחשת נגד הועד־הפועל. בעיקר הורגשה החתירה בסניף הגדול ביותר של ה.ע.ל., בתל־אביב. כאן היתה ה.ע.ל. מעורבת במידה רבה גם בענייני העיריה, מפני שמאות מחבריה היו מאורגנים כסיעה בארגון עובדי העיריה, ושני חברי הועד־הפועל, דוד יוטן ויוסף ולקר, כיהנו כחברי מועצת עיריית תל־אביב. בראשית ינואר 1967, ימים מספר לפני הקרע בתנועת־החרות, חדלה הנהלת סיעת תנועת החרות בעיריה להזמין את יוטן ואת ולקר לשיבות הסיעה. החתירה עברה לארגון עובדי העיריה, ובשלב מאוחר יותר חדרה גם למועצת עובדי תל־אביב.

בראשית אוקטובר 1966 נשלח מכתב לאליעזר שוסטק ובו הודיעו לו עסקני תנועת־החרות כי הוקמה מזכירות ארצית של הסיעה "לחידוש פני ה.ע.ל.". לפי אותו מכתב התפשט התא האופוזיציוני ב־ה.ע.ל. ועבר גם לסניפים שמחוץ לתל־אביב. הסיעה החלה לפרסם ידיעות ומודעות בעתונים, כשעתון "היום" משמש לה במה מרכזית. בין המודעות שפורסמו היתה החלטת הסיעה, הקוראת למנוע מאיגוד מקצועי את השליטה על תנועה פוליטית.

ב־20 בנובמבר קיימה מועצת עובדי־תל־אביב ישיבה, בהשתתפות אנשי האופוזיציה ובנוכחות חברי הועד־הפועל א. שוסטק, ש. כהן וד. יוטן. הישיבה היתה סוערת, מלווה האשמות הדדיות, ובסיכומה אמר שוסטק:

“ – – מאז ומתמיד רצו לראות ב־ה.ע.ל. את הכושי העושה מלאכתו ולאחר מכן נשלח לדרכו. מעולם לא רצתה תנועת־החרות להכיר ב־ה.ע.ל. כבמוסד שלה. אנשי האופוזיציה בסניף קיבלו החלטה, לפיה אין לתת לאיגוד מקצועי את השליטה על תנועה פוליטית. אבל מקבלי החלטה זו ידעו היטב כי כל חפצה של ה.ע.ל. הוא להתגונן בלבד, נגד אלה המנסים להצר את צעדיה, ולא לשלוט על תנועה פוליטית.

אם האופוזיציה שהוקמה ב־ה.ע.ל. תהיה פנימית, של ה.ע.ל. – נחא. היא לגיטימית. אבל לא נהיה תמימים כאשר הסיעה תופעל על־ידי גורמים מבחוץ. מה שהסיעה עושה לאחרונה – היא מבצעת פעולות חתירה, בשליחות אנשים מבחוץ. סניף ה.ע.ל. בתל־אביב הוא הגדול בארץ, ואנו ניתן להנהלת הסניף את מלוא העזרה כדי להתגונן מפני מעשי חתרנות.”

הדיונים בועד הפועל על הקרע בתנועת-החרות

במשך כל תקופת הסכסוך בתנועת-החרות השתדלו ראשי ה.ע.ל. להתעלם בדיוניהם בועד-הפועל מן המתרחש בתנועה הפוליטית. דיוני הנהגת ה.ע.ל. בחודש אוגוסט 1966 הוקדשו לנושאים שיגריים, כמו בעיות חברת השיכון "סלע", או בעיות החינוך המקצועי. באחת הישיבות דרש שלמה פיינשטיין לקיים דיון על פרשת היחסים בין ה.ע.ל. ובין התנועה הפוליטית, אבל שוסטק התנגד לכך, בטענה שאין לערבב את הנעשה בתנועת-החרות עם הנעשה ביה.ע.ל.:

" – – – רק מה שנעשה ביה.ע.ל. הוא מעניננו. ישנם חברים מסורים ביה.ע.ל. שתומכים בהנהגה של תנועת-החרות, וישנם חברים שתומכים באלה המבקשים לשנות את ההנהגה. כל חבר ה.ע.ל. רשאי לנהוג לפי הכרתו. בענין זה לא חלה מרות ההסתדרות. רק אם הסתדרותנו תותקף – נתגונן כאיש אחד. אבל אין המצב כזה".

ב-10 בנובמבר, כשהמשפטים נגד אנשי האופוזיציה בתנועת-החרות כבר היו בעיצומם, קיים הועד-הפועל שוב דיון על בעיות שוטפות. על הפרק עלתה שאלת ההתיישבות הבית"רית, שהיתה מסונפת כמחלקה ל-ה.ע.ל. – מחלקה רופפת, מבחינת הזיקה ל-ה.ע.ל.

מאיר האוס התערב בדיון, ובדבריו נשמעה תרעומת כלפי חברים בועד-הפועל שלא הזדהו עם ה.ע.ל. במאבק נגד הנהגת התנועה הפוליטית:

"לא נמנתי עם המתלהבים להצטרפות ההתיישבות כמחלקה ביה.ע.ל., כי תמיד חשבתי שדעתם של המתיישבים נתונה לבעיותיהם החומריות, ושאין כל קשר בין העזרה ש-ה.ע.ל. נותנת להתיישבות, ובין היחס ל-ה.ע.ל. – – – הקונפליקט של הסתדרותנו עם התנועה הוא גלוי ואין להסתירו בכפפות של משי. אין לי טענות נגד המתיישבים. הם ניזונים ממנהלי המחלקה, ויש לי הרושם שמכאן נובע היחס הציני כלפינו. הכסף שנותנת ה.ע.ל. – טוב, אבל היחס לעסקני ה.ע.ל. הוא אדיש, אם לא עויין. אין מחלקת ההתיישבות מזדהה עם דרך פעולתה של ה.ע.ל. – ולפי דעתי, מוטב שתפרוש מן ההסתדרות שלנו".

היו בין נציגי ההתיישבות שניסו לטשטש את רושם דבריו של האוס, אולם לא ירחק היום וההתיישבות תחדל להיות מחלקה ביה.ע.ל.

דיון ראשון במועצת ה.ע.ל. על הסכסוך בתנועת-החרות

ביום 22 בנובמבר קיימה מועצת ה.ע.ל. ישיבה, ועל סדר יומה – "בעיית האבטלה והמצב בתעסוקה". בעיית האבטלה בתקופה זו אמנם היתה חמורה, אולם בעיני חברי המועצה היתה חמורה יותר בעיית יחסי ה.ע.ל. עם התנועה הפוליטית. גם אליעזר שוסטק, שעוד ניסה למתוח קו מבדיל בין הנעשה בתנועה לבין הנעשה ב-ה.ע.ל., לא יכול היה להתעלם מן הנושא. הוא פתח את הישיבה במשפטים קצרים:

"נעשו לאחרונה נסיונות ליצור בתוכנו מריבות ומחלוקת. מבקשים ליצור חיץ בין חברי הסתדרותנו – אבל אני מבקש לא להיגרר אחרי מאבק זה. כמו שבנינו את ה.ע.ל. במשך כל השנים, נוסיף לבנותה ולפתחה, ולא ניתן לשטן ההרס לרקד בתוכנו".

אחריו דיבר מאיר האוס. הוא התייחס למצב הקשה במדינה: "כל תושבי ישראל נמצאים בחודשים האחרונים במבוכה – כלכלית ובטחונית. האינפלציה גוברת, ואיתה האבטלה, כאשר בגבולות מחריפות ההתנשטות הצבאיות". דבריו של האוס היו רציניים, כנים, קודרים באמיתם, אולם במציאות המפלגתית באותם ימים היתה הדעת נתונה יותר לנעשה בתנועת-החרות. שלום כהן פתח את הפצע. הוא הזהיר מפני הגל העכור שעתיד להציף את ה.ע.ל., עקב הסכסוך בתנועה הפוליטית:

" – – – נצטרך לעמוד מול בעיות עקב המתח השורר בין הנהגת תנועת-החרות ובין הנהגת ה.ע.ל. – – – מעולם לא רצתה התנועה להכיר בנו כבאיגוד מקצועי שלה, אף כי תמיד שימשנו נקודת-זינוק לכל מבצעה הארגוניים של התנועה. אבל דוקא מפני שגדלנו והתפתחנו, הפכנו לצנינים בעיני הנהגת התנועה.

היו שחשבו כי עם הקמת סיעת "תכלת לבן" ניתן יהיה לחסל את ה.ע.ל., אולם התברר כי שלושת המשאבים שמהם ינקה ה.ע.ל. את כוחותיה – לא הכזיבו: לא הכזיבה העליה, לא הנוער, ואף לא הסתדרות העובדים הכללית. משלושת המשאבים ינקה ה.ע.ל. כוחותיה, ומהם באו והצטרפו אלינו חברים רבים חדשים.

אבל כעת הגענו למצב מכאיב ומסוכן. קיימת מגמה לחתור תחת ה.ע.ל. מבפנים. התנועה, דלת האמצעים, מצאה כסף רב למימון פעולותיה של הסיעה "לחידוש פני ה.ע.ל.". בעירית תל-אביב דורשת הנהגת התנועה מן הסיעה הליברלית בארגון העובדים, שינתקו כל קשר עם ה.ע.ל., אף כי פעלנו יחד למעלה משלוש שנים.

במצודת זאב פוטרו 4 עובדים, שהזדהו עם האופוזיציה. היינו מוכנים להיכנס לבוררות, אולם נאמר לנו כי אין הנהגת התנועה מכירה ב-ה.ע.ל.,

“מפני שלא היו בה בחירות, ואילו בהסתדרות הכללית היו בחירות ויש לנו בה סיעה”.

קיימת חתירה נגד הסתדרותנו, ויהיה עלינו למנוע את מעשי החתירה. על הסניפים מוטלת חובה, להדק את הקשר עם הועד הפועל, ולשכלל את הכלים, כדי שנוכל לעמוד יחד נגד כוונות ההרס”.

יצחק גוריון הצטרף לדברי החרדה של שלום כהן:

“מאז ומתמיד שררה יריבות בין התנועה הפוליטית ובין הסתדרותנו. את מסכת המשפטים שמקיימת בימים אלה התנועה, אפשר היה לסיים תוך יממה, אולם כוונת מארגני המשפטים היא לפגוע ב-ה.ע.ל., שעומדת להם כעצם בגרון. הנהגת התנועה הגיעה למסקנה כי עוד התמודדות נוספת בוועידה – והיא תפסיד את מעמדה. כי הסיעה בהסתדרות הכללית הכזיבה את החברים. הם מקופחים בה. עתה שוררת בהנהגת התנועה אשליה מסוכנת, כי אם יציקו ל-ה.ע.ל. – יברחו ממנה חברים. אישית אינני משתייך ל’גוש החופשי’, אבל אני משתייך ל-ה.ע.ל. – ועליה צריך להגן”.

הגיב על דברי כהן וגוריון איש הסיעה “לחידוש פני ה.ע.ל.”, צבי אלברכט;

“אנו יודעים שהנהלת התנועה היתה בלתי מוצלחת, היא לא הצליחה לבצע את ארגון התנועה, ולא את ליכודה. אילו היתה האופוזיציה בתנועה מתארגנת בתעמולה גלויה, היתה משמעות אחרת לתכניותיה ולכוונתה לשנות את הנהגת התנועה – – – – – הנני מצהיר בזה כי הסיעה שלנו פועלת למען ה.ע.ל. ללא תכתיב מבחוץ, וללא מגמת חתירה”.

אף כי דיוני המועצה הוקדשו בעיקר לבעיות של ה.ע.ל. והתנועה הפוליטית, נתקבלה שורת החלטות כלליות, הנוגעות לבעיות העובד, בתקופה הקשה שעברה על המדינה:

- ★ המועצה חזרה על תביעת ה.ע.ל. להנהיג ביטוח מפני אבטלה.
- ★ תבעה פיקוח על תור הפיטורים מעבודות בנין, חקלאות, תעשייה ושירותים.
- ★ תבעה הקמת קרן ממלכתית להסברה מקצועית של פועלים אשר נשרו ממקצועותיהם.
- ★ תבעה יצירת מקורות תעסוקה, על-ידי הקדמת תכניות בנין.

באשר לבעיות הפנימיות ב-ה.ע.ל., נתקבלה החלטה סתמית, הקוראת “לחיזוק ולביצורה של ה.ע.ל. ומוסדותיה”.

ב-12 בינואר התכנסה שוב המועצה הארצית, ובחרה בוועדה לשינוי חוקת ה.ע.ל., בהתאם להחלטות הוועידה הארצית העשירית. הוועדה שנבחרה נועדה גם לתקן את חוקת הבחירות למוסדות ה.ע.ל.

כל עוד לא השלימה ועדת החוקה את עבודתה, אי-אפשר היה לקיים בחירות

בסניפי ה.ע.ל. – זאת ידעו גם אנשי הסיעה "לחידוש פני ה.ע.ל.", אבל הם לא חדלו מלתבוע קיום בחירות במועצות העובדים בסניפים. הנהגת ה.ע.ל. השיבה כי עם השלמת התיקונים בחוקת ה.ע.ל., תתקיימה בחירות לוועידה ה-11 של ההסתדרות ולמועצות הסניפים. כשנה וחצי דנה הוועדה בשינוי החוקה. היא הביאה את התיקונים פרק אחר פרק לאישור המועצה הארצית, עד שהושלמה החוקה כולה, בסוף שנת 1968. אז נערכו הבחירות לוועידה הארצית ה-11, שהתקיימה ב-1969.

התמודדות עם "הסיעה לחידוש פני ה.ע.ל."

ביום 16 בנובמבר נשלח על-ידי "הסיעה לחידוש פני ה.ע.ל." מכתב לוועדה הפועל, בו הודיעה "המזכירות הארצית" של הסיעה כי הוקמו "תאי פעילים במרבית מועצות הפועלים של ה.ע.ל.", והועד הפועל נתבקש "להורות לכל מזכירי מועצות העובדים להעמיד לרשותנו, לצורך פגישות, אסיפות וכו', את המועדונים המקומיים".

לא חלפו ימים רבים ומסניפים שונים אמנם נתקבלו הודעות של חברים על הקמת סיעות במועצות. עסקנים מפתח-תקוה, בת-ים, ירושלים, חיפה, נתניה, ראשון-לציון, ומקומות אחרים, נפגשו לדיונים ובנוסח אחד שלחו מכתבים בהם ביקשו להעמיד לרשותם את מועדוני ה.ע.ל. לפעילות.

הועד הפועל חייב היה לתת למזכירי הסניפים תשובה על פניות סימולטניות אלה, וביום 20 בנובמבר נקראו המזכירים מכל הסניפים לכנס ארצי, לדיון על ההתארגנות הסיעתית. בכנס השתתפו מרבית חברי הועד הפועל, ביניהם גם שנים מתומכי ההנהגה הוותיקה של תנועת-החרות – מנחם דידי ואליהו חבושה, נציג ההתיישבות.

פתח את הכנס א. שוסטק:

"מצאנו לנכון לזמן את הפגישה הזו, כדי להודיעכם שעליכם לעמוד עתה על המשמר ולדאוג לענייני ה.ע.ל. ומוסדותיה, נוכח הסכנות המרחפות עליה. המצב הכלכלי השורר עתה במדינה מחמיר מיום ליום, ומי יודע מה צפוי לנו. מחובתכם לדאוג לכך שענייני החברה לא יופקרו ושהשירותים שאנו מגישים יופעלו ללא הפרעות – – – לבעיות אלו אין בתנועה כתובת אחרת והחבר יודע כי בענייני עבודה והגנה מקצועית, כמו לשירותי בריאות – אנו הכתובת.

כל השנים ניהלה התנועה מערכה נגדנו. אולם בחודשים האחרונים החריפה את מאבקה כלפינו. הנהלת התנועה מממנת את פעולותיה של קבוצה החותרת תחת יסודותיה של ה.ע.ל. אנו מעולם לא פסלנו פעולות

אופוזיציה, הן בעל־פה והן בכתב. אנו איפשרנו למתווה ביקורת על פעולותינו. אולם מה שנעשה עתה – זו חתירה תחת קיום הסתדרותנו. על המזכירים לעמוד על המשמר ולהדוף כל נסיון של חתירה וחבלה. לא נאפשר לאיש לבחוש מבחוץ בתוכנו. כל הזכויות שמורות לחברי ה.ע.ל. לביקורת. הם זכאים להביע דיעותיהם כפי שהם מרגישים וחושבים, אולם לא נרשה לכוחות מבחוץ לקעקע את יסודות ה.ע.ל. – והמגמה איננה רק לפגוע בעסקי ה.ע.ל., אלא במוסד עצמו.

הסתדרותנו היא מוסד כלכלי הקשור באלפי נפשות, ואנו חייבים להגיש שירותים לאלפי חברינו. לכן, מוטל על מזכירי הסניפים לעמוד איתנים במבחנים הקשים הצפויים לנו – – – לא נרשה לחותרים מבחוץ להרוס את ה.ע.ל., ועל המזכירים יהיה להשתמש בסעיף המתאים בחוקת ההסתדרות, כדי להדוף באמצעותו כל מעשה חתרני נגד ה.ע.ל..

דבריו של שוסטק היו גלויים וחרिפים, אולם חריפים הרבה יותר היו דבריהם של מזכירי הסניפים. הם קבלו על כך שלא ננקטו אמצעים נגד "הסיעה לחידוש פני ה.ע.ל." כאשר רק החלה לפעול. אלעזר פוניס מנתניה התריע: "אין להתייחס לחותרים בסנטימנטים. המזכירים עסוקים בעבודה היום־יומית ולא נוכל להיות סבלנים כלפי מפירי משמעת ההסתדרות". ישראל דשבסקי מראשון־לציון קבל על אנשי "הסיעה" הטופלים שקרים על ראשי ה.ע.ל., "ואילו אנו משחקים בדמוקרטיה. עובדי הסתדרותנו, המקבלים משכורתם מקופת ה.ע.ל., פועלים למען האופוזיציה. הם מנצלים לרעה את חולשותינו".

ישראל ריבק מבאר שבע חזר על דרישה ישנה שלו: "היינו צריכים להכריז בוועידה האחרונה על הקמת סיעה בתנועה – – – הלא כולנו זוכרים כיצר הורכב מרכז התנועה. הכל נעשה בחיפזון. סמכו על העובדה שהמרכז כאילו הורכב מחצית על מחצית משני הצדדים".

יעקב רייבר מתל־אביב האשים את שוסטק: "בכל המצב הזה אשם שוסטק, שלא הגיב בזמן, ואף היום אין הועד־הפועל מסיק מסקנות כלפי אלה הפוגעים ב־ה.ע.ל. ומוסדותיה. הזהרנו את שוסטק כאשר בניגוד לעמדת צירים במועצה הארצית של ה.ע.ל., הקציב כספים לתנועת־החרות ולעתונה. עתה הם גומלים לנו. גם בועד־הפועל ישנם חברים המגמגמים, ואין יודעים לצד מי הם עומדים. בראש וראשונה יש לדאוג לכך שהועד־הפועל יהיה מלוכד בדעותיו כלפי התנועה הפוליטית".

שלמה פיינשטיין השלים את דברי רייבר: "אמנם לא כל חברי הועד־הפועל מאוחדים בדעותיהם על המצב בתנועה. אני אינני מקבל את דעתו של שוסטק. הוא, כדמוקרט, רואה את צרכי

התנועה, קודמים לצרכי ה.ע.ל., ואילו אני רואה את צרכי ה.ע.ל. קודמים לצרכי התנועה. לדעתי, אין התנועה מעוניינת בה'ס ה.ע.ל., אלא בהחלשתה. כאשר רואים שם שאנו בונים בניינים, מקימים מרפאות, מרחיבים סניפים – הם סובלים מזה. הם מוכאבים מזה. ומי זה קבע שדווקא אנשי תנועת-החרות הם נאמני תורת ז'בוטינסקי? אני הוכחתי את נאמנותי לתורת ז'בוטינסקי בלי להיות חבר בתנועה. מדוע הם רודפים אותנו? וכי אין אנו מקדישים את כוחותינו בעיריות כדי לטפל באותן בעיות שהתנועה חייבת לדאוג להן? על מזכירי הסניפים להתייחס כלפי החותרים בכל חומר הדין".

מנחם ידיד השיב:

"אני עומד לימינה של ה.ע.ל., כאיגוד מקצועי, ומה שנוגע לעניינים פוליטיים, הנני איש תנועת-החרות, ואצביע בהתאם למצפוני והכרתי. באתי לוועידת התנועה כמתנגד להנהלה הישנה, ואף הצבעתי נגדה. אבל בענין "הגוש החופשי", הנני בדיעה שלא יביא טובות ל-ה.ע.ל. כחבר הנהלת התנועה הנני מכחיש את הדבר, כאילו הנהלת התנועה הקציבה כספים לפעולות האופוזיציה ב-ה.ע.ל. – אבל עם זאת, אין לזלזל בפעולות הסיעה".

יוסף ולקר, הזכיר את דרישתו משנות החמישים, להקים סיעה של העובד הלאומי בתנועת-החרות. עתה קיימת הסיעה בדמות "הגוש החופשי". "ה.ע.ל. משרתת את חברי תנועת-החרות. במקום שקיים סניף ה.ע.ל. וקופת-חולים, שם ישנה תנועה. מתפקידנו לדאוג לחברינו ללחם, לשירותי-בריאות, ולא לעסוק בפוליטיקה – – כל האופוזיציה שקמה ב-ה.ע.ל. איננה רצינית. היא לא נועדה לתקן את המצב בהסתדרות, אלא לסכסך בסניפים".

מאיר האוס:

"במה אשמנו שמימי הוועידה בבית-שאלתיאל רומסים אותנו? מה אנו אשמים, אם החלק החשוב "בגוש החופשי" מצא לשון משותפת אתנו? אין לנו ויכוח עם אנשי "הסיעה לחידוש פני ה.ע.ל." – הם שליחי הנהגת התנועה, ומטרתם ברורה – לחתור תחת קיום ה.ע.ל. אנו לא ננהג כלפיהם בסנטימנטים – ותכלית הכנס הנוכחי היא למצוא דרך לטפל בהם. מה חייבים אנו להוכיח לתנועה? שאין אנו פילים, או קופים? וכי עד היום לא הוכחנו את נאמנותנו ואת רצוננו הכן לתנועה? אנשי ה.ע.ל. הצטיינו בתפקידים בעיריות. מדוע, איפוא, כאשר מקימה התנועה ועדה מוניציפלית, היא מתעלמת לחלוטין מ-ה.ע.ל.? – – –".

דוד מלמדוביץ:

"כל הפעילות של עסקני התנועה נגד ה.ע.ל. נועדה להסיח את הדעת מן הנעשה בתנועה. הוויכוח כיום בין הצדדים איננו על אדם זה או אחר, אלא על שנתגלה לראשונה כי קיים בתנועה כוח רציני העומד נגד הצמרת הוותיקה. צמרת זו דוחפת לפילוג, אולם אנו יותר מדי מושרשים בתנועה מכדי שיוכלו להוציא אותנו מתוכה.

מאז כמה המדינה הננו נאבקים בתנועה, כי בכל ועידה מצאו סיבות לנגח אותנו. כיום מממנת תנועת־החרות את פעולות החתירה נגדנו. אולם עלינו להזהר ולא להיגרר אחרי ויכוחים פרובוקטיביים.

במשך שנים הקימה קופת־חולים שלנו סניפים בלתי רנטביליים, שמטרתם היתה לשרת את התנועה. עתה יהיה עלינו לחשב היטב מה רצוי ל־ה.ע.ל., בלי להתחשב בצרכים של גורמים אחרים. גם כיום מהווים אנשי ה.ע.ל. את עמוד־השדרה של התנועה. אם נשמור על אחדותנו, נוכל למנוע את הרחקתנו מן התנועה".

שוסטק סיכם את הדיון:

"אני מודה בהאשמה שגישתנו היא יותר מדי דמוקרטית, וכל משטר דמוקרטי נושא בתוכו את הסכנה שינצלו את תום לבו ורצונו הטוב, למען מטרות שליליות. טענו נגדי שהרשיתי לחברים ב־ה.ע.ל. להתארגן כסיעה – ואני סבור גם עתה כי כלפי חברים יש לנהוג בסבלנות ובסובלנות. אבל הפעם לא מדובר עוד בחברים שלנו, אלא בגורמים מבחוץ, שמגמת פעילותם ברורה. אנשים מתוך מנגנון התנועה, שאינם חברי ה.ע.ל., הם שמפעילים את הסיעה, והם שמעבירים ידיעות נגדנו לעתונות.

הוויכוח הקיים כיום בתנועה, אם לשוטק מותר לעסוק בפוליטיקה, אין לו כל שייכות עם החתירות המבוצעות ב־ה.ע.ל., ואם יתברר כי בתוך מנגנון ה.ע.ל. נמצאים חתרנים, נצטרך לנקוט גם כלפיהם בכל האמצעים. מפני שעלינו מוטל להגן על מוסדותינו".

אבל אנשי הסיעה האופוזיציונית הוסיפו ללחוץ על מוסדות ה.ע.ל., ודרשו לקיים פעילות מפלגתית של תנועת־החרות בתוך בנייני ה.ע.ל., עד שב־20 באפריל עלה הנושא לדיון בועד־הפועל. בעקבות הדיון נתקבלה החלטה שנשלחה לכל מועצות העובדים, לפיה – "אין לאפשר עוד לשום גוף מפלגתי, הן מצד תנועת־החרות והן מצד המרכז החופשי, לקיים את משרדיהם ואת פעולותיהם בבנייני הסתדרות העובדים הלאומית ומוסדותיה".

התעוררה שאלה של סניפים, אשר בהם היו מוסדות ה.ע.ל. ומשרדי התנועה ממוקמים בבנין משותף אחד. כל צד תבע את הבעלות על המשרדים, עד שהסכסוכים הגיעו לבירור משפטי. בסופו של דבר הוברר בכל המקומות שהיו

שנויים במחלוקת, כי עיקר היעוד של המבנים המשותפים היה לשרת את צרכי החבר העובד, כמרפאה, כמועדון ה.ע.ל., או כמשרד האיגוד המקצועי. חלקה של התנועה הפוליטית במבנים היה שולי, בצד מוסדות ה.ע.ל., ומשרדי התנועה הפוליטית הוצאו מהם בדרכי-שלום.

התפתחות ה.ע.ל. בשנות המריבה

עיון במספרי המחלקה הסטטיסטית של ה.ע.ל. בשנות המריבה, שהחלו עם הקמת סיעת "תכלת לבן" בשנת 1963 – מגלה כי דוקא באותן שנים קשות התפתחה ה.ע.ל., לא רק בשירותיה לחבר, אלא גם במספר החברים שהצטרפו אליה – כדברי שלום כהן – מן העליה, מן הנוער ומן ההסתדרות הכללית. בספטמבר 1966 פוזרה בתנועת-החרות ההנהלה המוסכמת. אנשי "הגוש החופשי" וביניהם ראשי ה.ע.ל., הורחקו מהנהלת התנועה, והחלה פרשת המשפטים שהסתיימה בקרע בתנועת-החרות. השוואה של מספרי חברי ה.ע.ל. בחודשי ספטמבר בשנים 1963–1966 מצביעה על גידולה של ההסתדרות, דוקא בשנים שבהן היתה נתונה תחת לחץ הנהגת תנועת-החרות ומקימי הסיעה בהסתדרות הכללית.

מספטמבר 1962 עד ספטמבר 1963 גדלה ה.ע.ל. במספר חבריה ב־3.5 אחוז

"	1963	"	1964	"	"	"	"	"	ב־3.7	"
"	1964	"	1965	"	"	"	"	"	ב־9.5	"
"	1965	"	1966	"	"	"	"	"	ב־9.1	"

הסניפים שבהם היתה העליה ניכרת בראשית שנות השישים היו: ראשון-לציון, עכו, נתניה, בני-ברק, הגליל המערבי, אשדוד, אשקלון, באר-שבע, יפו, חולון. לא היו שניונים רבים בערים הוותיקות הגדולות, אולי מפני שבסניפים אלה כבר היתה האוכלוסיה מוגדרת, מאורגנת, סטאטית. באיזורים שקלטו עולים, או באיזורים שמשכו זוגות צעירים, גדלה ה.ע.ל. יחסית, יותר מאשר באיזורים שבהם לא היתה תנועה של אזרחים חדשים.

נסיונות להקים סניפים חדשים של ה.ע.ל. וקופת-חולים לאומית בישובים ותיקים, לא תמיד הצליחו. האוכלוסיה במקומות אלה כבר היתה מוגדרת. פעלו בהם שירותי ההסתדרות הכללית וקופות חולים אחרות. בלי עידוד התנועה הפוליטית, כאשר נמצאו במחנה הז'בוטינסקאי רבים שכפרו בזכות קיומה של ה.ע.ל. ושירותיה, לא קל היה לפתח איגוד מקצועי ושירותים סוציאליים לתושבים ותיקים.

באיזורים שבהם פעלו אנשי "מפעל התורה", גדל יחסית מספר הרשומים

לשירותי קופת-חולים, וזאת בגלל הסכם מיוחד שהיה קיים בין קופת-חולים
הלאומית ובין ראשי "מפעל התורה".

האיגוד המקצועי ב-ה.ע.ל. בימי הסערה

הרצון לשמור על מוסדות ה.ע.ל. לבל יבולע להם בימי המריבה, עודד פעילות
נמרצת גם בתחום האיגוד המקצועי, ובמקומות רבים זכו עסקני האיגוד להישגים.
בבחירות שהתקיימו בחודש ינואר לוועד עובדי משרד הפנים בירושלים זכו
מומלצי ה.ע.ל. ל-3 מתוך 7 חברי הוועד. מומלצי ה.ע.ל. נבחרו לוועדי עובדים
במפעלי חרושת באשדוד, בנתניה ובירושלים. במקומות שונים נחתמו על-ידי
ה.ע.ל. הסכמי עבודה קיבוציים, שהבטיחו לעובדים תנאים סוציאליים מקובלים
במשק. מערכותיה הארגוניות של ה.ע.ל. הוסיפו לפעול, גם בימי הסערה שפקדו
את הנהגתה.

בעירית נתניה זכתה ה.ע.ל. באותה תקופה להישג מיוחד, שהבליט את מעמדה
בעיני ידידיה בגח"ל. ב-14 בפברואר התקיימו בחירות לוועד עובדי העיריה. אנשי
"המערך" ומפ"ם, שידעו על הנעשה בתנועת-החרות, הציעו לנציגי ה.ע.ל. להגיע
לידי הסדר אתם, תוך עקיפת גח"ל. נציגי ה.ע.ל. סרבו להצעה והעדיפו התקשרות
עם אנשי הפועל המזרחי והמפלגה הליברלית. נחתם הסכם בין שלושת ארגוני
העובדים, אך הנהגת תנועת-החרות דרשה מן הליברלים לבטל את ההסכם, אם
לא תשותף בו סיעת "תכלת לבן". השותפים הליברלים לא נענו לדרישת הנהגת
תנועת-החרות. הבחירות התקיימו, ומתוך 17 חברי הוועד נבחרו 9 מומלצי
הרשימה המאוחדת, בהנהגתה של ה.ע.ל.; "המערך" יחד עם מפ"ם והליברלים
העצמאיים זכו ב-3 נציגים. שאר הנבחרים היו מתוך רשימה בלתי מפלגתית, שגם
בה היתה השפעה ניכרת ל-ה.ע.ל.

בימי המבחן הקשים שעברו על ה.ע.ל. באותה תקופה, היה בהישג בנתניה כדי
לעודד את עסקני האיגוד המקצועי.

עמדות ה.ע.ל. בשאלות השכר

בתקופה זו עלתה בכל חריפותה שאלת השכר ותשלום תוספת היוקר. המצב
במשק היה חמור. המיתון נתן אותותיו, באבטלה, באינפלציה ובהאמרת
המחירים. תנאי החיים של העובד נעשו קשים מיום ליום.

בכל המפלגות וההסתדרויות הועלתה שאלת מדיניות השכר. באמצע ינואר
1967 הקדיש הוועד-הפועל של ה.ע.ל. דיון על נושא זה. ראש האיגוד המקצועי

בִּיה.ע.ל., מאיר האוס, הציע להקפיא את השכר ואת תוספת היוקר, לגבי עובדים ששכרם עולה על הממוצע במשק. לפי הצעתו תוגבל ההקפאה לתקופה של שנה, בתנאי שבתקופה זו יוקפאו גם המסים והמחירים.

הצעתו של האוס היתה בניגוד לעמדת ההסתדרות הכללית, ובניגוד לעמדת תנועת־החרות. שתיהן דרשו לקיים את הסכם השכר עם העובדים ולשלם את התוספות.

הנושא הובא לדיון בפני מועצתה הארצית של ה.ע.ל., ביום 12 בינואר 1967. שתי עמדות הוצגו בפני חברי המועצה:

עמדת מאיר האוס: "המפעלים אינם ריווחיים ורבים מהם אינם מסוגלים לעמוד בדרישות הפועלים להעלאת שכר. באויר מרחפים איומי פיטורים, ובתנאים אלה מוכנים גם הפועלים לוותר על חלק מדרישותיהם. בהתחשב בנימוקים לאומיים וכלכליים, חייבת מועצת ה.ע.ל. לתת יד כדי למנוע התדרדרות נוספת של המשק, על־ידי הסכמה להקפיא את השכר – בתנאי שגם המחירים יוקפאו".

עמדת משה ברקוביץ היתה, שאין העובד אחראי לכשלונות במשק, ולא הוא חייב לתת את הדין על מחדלי הממשלה. "קיים הסכם שכר, ועל הממשלה לקיים את ההסכם".

דוברי "הסיעה לחידוש פני ה.ע.ל." תמכו בעמדת ברקוביץ, שהיתה זהה לעמדת תנועת־החרות. ההחלטות שניתקבלו בסיכום הדיון היו מעין פשרה בין שתי הדיעות: השכר יוקפא לתקופה מוגבלת בענפים שאינם ריווחיים, בתנאי שבמקביל תוקפא העלאת מסים ומחירים. תוספת היוקר תשולם במלואה, "באשר תוספת זו משמשת כהגנה על ערכו הריאלי של השכר".

מועצת ה.ע.ל. גינתה את גל הפיטורים במשק, "בתואנת ייעול", וחזרה על תביעתה לחוקק חוק ביטוח מפני אבטלה. מן העובדים דרשה המועצה – "הגברת התפוקה ושיפור התוצרת".

התפרצויות אלימות

ל-9 במרץ נועד בועד־הפועל דיון על הסכם בק בית"ר ובין הנוער־העובד־הלומד־הלאומי. גם בתקופה זו של סכסוכים מרים בתנועה הלאומית, עוד נותר חוט מקשר בין חלקי המחנה. אולם הועד־הפועל לא הגיע כלל לדיון על בית"ר. על הפרק עלה ענין אחר, דחוף – התפרצות אלימה של שליחי התנועה בעת ישיבה במועצת עובדי ה.ע.ל. ברמלה.

הישיבה כונסה לפי בקשת יו"ר המועצה, שנמנה עם תומכי הנהגת תנועת־החרות. הוא הזמין לישיבה את נציגי הועד־הפועל, והופיעו שלום כהן דודר יוטן.

על מה שהתרחש בישיבת המועצה סיפרו שני נציגי הועד-הפועל:
באמצע הישיבה פרצה קבוצת "אגרופנים" לאולם, ובראשם עסקני
תנועת-החרות מתל-אביב, מאלה שגילו פעלתנות רבה נגד ה.ע.ל. חברי
הועד-הפועל דרשו מן המתפרצים לעזוב את האולם, אבל אלה טענו כי הם אורחי
יו"ר המועצה. "הברירה היתה לפזר את הישיבה, או לגרום לשערוריה שעלולה
היתה להסתיים בשבירת ראשים" – סיפר יוטן. נציגי הועד-הפועל עזבו את
הישיבה.

בדיון על ההתפרצות ברמלה הוברר כי זו היתה חוליה בשרשרת התפרצויות
במקומות שונים בארץ. שלמה יונגמן מחיפה העיר: "כבר התנסיתי במצב דומה
בחיפה. השגיאה ברמלה היתה בכך שחברי הועד-הפועל עזבו את הישיבה. עלינו
להוכיח תמיד כי במשרדי ה.ע.ל. אנו בעל-הבית, ואין להירתע משערוריה".
יוסף ולקר סיפר אף הוא כי נתקל בהתפרצות דומה בדרום תל-אביב: "אבל אני
לא זיתי ממקומי. על מזכיר הסניף ברמלה היה לסלק את המתפרצים. כלפי אנשים
אלה אין לנהוג בעדינות. עתה צריך לחזור ולכנס את המועצה ברמלה, ולדאוג
לכך שנוכחותנו במקום תהיה מורגשת".

דוד מלמדוביץ דרש "להוריד את ראש המועצה ברמלה מתפקידו, או לסגור
את הסניף. המדובר – לא רק ברמלה, מפני שהם יחזרו על המעשים האלה".
עמדתו של דניאל ינובסקי היתה תקיפה: "קרה משהו ואין להתעלם מן
העובדות. מאז ומתמיד הם רצו להרוס אותנו, עכשיו מצאו לעצמם נימוקים
אידאולוגיים. אסור לנו להמשיך ולהתלבט. אנו חייבים להגיע למסקנות. אם חברי
המועצה ברמלה אינם נאמנים ל-ה.ע.ל. – צריך לפזר את המועצה".

מרדכי אולמרט טען כי ראשי התנועה העמידו את עצמם בראש הקבוצה
המבקשת להרוס את ה.ע.ל. גם שלמה פיינשטיין סבור היה כך: "איש לא היה
מעזיז לעשות זאת, לולא ההשראה של ראשי התנועה. מזה שקרה ברמלה הוא
תקדים ויש לפעול נגד תקדים זה".

אברהם אקסלרוד ראה בחרדה את המצב שנתהווה:

"שעת ההכרעה מתקרבת. אם המרכז-החופשי ייהפך למפלגה, תעבור
המערכה גם לתוך ה.ע.ל. – – – אם היה מעשה חתרני ברמלה, ניאבק נגד
מעשים כאלה, אבל נשב ליד שולחן אחד כל זמן שנוכל לשבת, למרות כל
חילוקי הדעות שבינינו. אמנם יתכן כי בעתיד תהיינה ב-ה.ע.ל. מפלגות
שונות, כמו בהסתדרות הכללית".

בסיכום הדיון הנסער החליט הועד-הפועל שאם יוברר כי ההתפרצות לאולם
הישיבות ברמלה היתה פעולה מאורגנת, חתרנית, ושאין תקווה לסלק את
החתרנים מתוך המועצה המקומית – תפוזר המועצה, תמונה מועצה זמנית, עד
שתקיימנה בחירות.

בעקבות ההתפרצויות לישיבות המועצות בסניפים, כינס הוועד-הפועל את הנהלות הסניפים במרץ 1967, לדיון על שני נושאים אקטואליים: על מצב האבטלה ועל המצב הפנימי ב-ה.ע.ל.

באשר לבעיות האבטלה, חזר הכנס על תביעות ה-ה.ע.ל. מן הממשלה "לבצע מייד תכניות עבודה מקיפות, לשם הגדלת התעסוקה ולשם עצירת גל האבטלה". אולם עיקר דיוני הכנס היו על המצב הפנימי ב-ה.ע.ל., ועל כך נתקבלה החלטה: "הסתדרות העובדים הלאומית, כהסתדרות מקצועית בלתי תלויה, מאגדת בתוכה כל עובד ללא הבדל השקפה מדינית והשתייכות מפלגתית. הנהלות הסניפים בארץ לא יחסכו כל מאמץ לשם הגברת פעולות ההסתדרות, להרחבת שורותיה ולהאדרת כוחה, בשטח הארגוני, המקצועי, ההסברתי, בשירותי הבריאות והביטוח הפנסיונרי, בשטח השיכון, הנוער והעזרה ההדדית. הנהלות הסניפים תסכלנה כל הנסיונות לחבל בהסתדרות העובדים הלאומית, במוסדותיה ובשורותיה".

לקראת בחירות לארגון עובדי עירית תל-אביב

היחסים בסניף ה-ה.ע.ל. בתל-אביב החריפו, כאשר התקרב מועד הבחירות לארגון עובדי עירית תל-אביב. עוד בשנת 1962 הוקמה בקרב עובדי העיריה מסגרת משותפת של ה-ה.ע.ל. ואיגוד העובדים הליברליים. במשך למעלה משלוש שנים קיים היה שיתוף פעולה פורה ויעיל בין שני ארגוני העובדים, ולקראת הבחירות המתקרבות החליטו שני הארגונים להופיע ברשימה מאוחדת. בבחירות עמדו להשתתף כ-7000 עובדים, והם נועדו ליום 12 ביוני 1967. בתקופה זו עמד בראש העיריה מרדכי נמיר, והקואליציה היתה מורכבת ממפלגות השמאל והמפלגות הדתיות. גח"ל היה באופוזיציה. בתנאים אלה היתה חשיבות מיוחדת לקיומו של ארגון עובדים איתן ויעיל, עבור אנשי מנגנון העיריה שאינם נמנים על מפלגות הקואליציה.

אולם נציגי תנועת-החרות בעיריה, תומכי ההנהגה הוותיקה, התייחסו בשלילה לשיתוף הפעולה בין איגוד העובדים הליברליים ובין ה-ה.ע.ל., וביחד עם אנשי סיעת "תכלת לבן" ניסו לגרום להפרת ההסכם בין שני הארגונים. הם דרשו מן הליברלים להופיע ברשימה משותפת עם סיעת "תכלת לבן", בלי ה-ה.ע.ל. – הליברלים לא נענו לדרישה זו.

נוכח סירוב הליברלים החליטו אנשי "תכלת לבן" להופיע ברשימה עצמאית, משותפת עם אנשי "הסיעה לחידוש פני ה-ה.ע.ל." ברור היה לכל הצדדים כי הנהגת ה-ה.ע.ל. תגיב בחריפות נגד מעשה זה של אנשי הסיעה האופוזיציונית, עד כדי סילוקם מן ההסתדרות.

בסוף חודש מאי פירסם הוועד הפועל קריאה־אל ציבור עובדי עיריית תל־אביב, בזה נאמר:

”קבוצת אנשים המכנה את עצמם בשם ”הסיעה לחידוש פני הע.ל.”, הסירה מעל עצמה מרות המוסדות הנבחרים של הסתדרות העובדים הלאומית ושל הוועד המרכזי של עובדי העירייה המהווה נציגות מוסמכת של העובדים חברי הע.ל.

קבוצה זו מופיעה ברשימה פלגנית וחותרת נגד המוסדות המוסמכים של הסתדרות העובדים הלאומית.

בהתאם להחלטה שנתקבלה במועצת עובדי תל־אביב, ביום 17.5.67, מופיעה הסתדרות העובדים הלאומית בבחירות למועצת ארגון עובדי עיריית תל־אביב ברשימה אחת ויחידה, משותפת עם איגוד העובדים הליברלים.

הופעת רשימה פלגנית בבחירות אלו היא הפרת משמעת חמורה ונוגדת את חוקת הסתדרות העובדים הלאומית. האחראים למעשה זה ישאו בתוצאות.”

הבחירות לארגון עובדי עיריית תל־אביב לא התקיימו במועדם. ב־5 ביוני 1967 פרצה מלחמת ששת הימים. מלחמה זו שינתה את פני המדינה. היא השפיעה גם על המערכות הפנימיות במחנה הלאומי ובהסתדרות העובדים הלאומית.

בעקבות מלחמת ששת הימים

ממשלת הליכוד הלאומי – "סיעת העובד הלאומי" במועצת עיריית תל-אביב – בוטלה מחלקת ההתיישבות ב-ה.ע.ל. – השינויים החברתיים בישראל, בדיוני מועצת ה.ע.ל. בעיר העתיקה בירושלים – הבחירות לארגון עובדי עיריית תל-אביב – שינויים בחוקת ה.ע.ל. – דיון על דור ההמשך ב-ה.ע.ל. – מועצת תנועת-החרות נערכת למאבק ב-ה.ע.ל. – "מס פוליטי" בהסתדרות הכללית – הועידה ה-9 של תנועת-החרות – הבחירות לאיגוד עובדי המדינה – המציאות הפוליטית בארץ ב-1969.

ממשלת הליכוד הלאומי

הנצחון במלחמת ששת הימים מחק מן המפה הפוליטית והחברתית בעיות ולבטים שהעסיקו את המדינה חדשים רבים לפני כן. הסכסוכים הפוליטיים הפנימיים, המריבות המפלגתיות והקשיים הכלכליים שהעיקו על אזרחי המדינה בשתי שנות מיתון – כל אלה כמעט שנעלמו בשוך הקרבות, ביוני 1967. בשנת 1965 החל המיתון הכלכלי במשק הישראלי, עם דלדול העליה וצמצום העבודה בענף הבניה. באותה תקופה עוד התפרנסו כ-10% מן העובדים במדינה כפועלים בענף הבנין, וכאשר הגידול באוכלוסיה צומצם מכ-4% לשנה, ל-1% – הופסקה למעשה התעסוקה במרבית ענפי הבנין. החלה האטה ממושכת במשק, שנמשכה משילחי שנת 1965 עד הסתו של 1967. הצריכה הפרטית צומצמה. כ-40 אלף מחוסרי עבודה נרשמו בלשכות התעסוקה. הפגנות סוערות של מובטלים הפכו לחזון נפרץ בישראל, עד כדי כך שארצות-ערב החלו להשלוח עצמן שישראל תכרסם עצמה מבפנים.

ובאותו זמן החמיר מרוץ החימוש. תקציבים אדירים הועמדו לרשות צה"ל, כדי לעמוד נגד ספינות הטילים הרוסיות שרכשה מצרים; נגד הטנקים החדשים; נגד מאות המפציצים ומטוסי-הקרב שסיפקו הרוסים למצרים ולסוריה. כספי המדינה זרמו למטרות חימוש, ואילו תקציבי הפיתוח הכלכלי צומצמו, מימדי ההשקעות דולדלו, ועם האבטלה רוסנו התביעות להעלאת שכר. המיתון הכלכלי ייצב את המטבע הישראלי, אולם ערער את מעמדו של העובד, ושל המדינה.

זו היתה המציאות הכלכלית כאשר פרצו הקרבות ביוני 1967. המציאות הפוליטית היתה לא פחות עגומה. ממשלת אשכול שלטה, למרות שהאימון

בממשלה התערער זה מכבר. אולם גם האלטרנטיבה – האופוזיציה – היתה מעורערת. רפ"י נכשלה, ולא משכה אחריה המונים. גח"ל, שנכזבה תוחלתה לשלטון אחרי הבחירות לכנסת ב-1965, נקרעה עתה מבפנים, עקב הקרע בתנועת-החרות. מנחם בגין חזר אמנם להנהיג את תנועת החרות ואת גח"ל, אולם תוצאות הסבסוך במפלגה נתנו אותותיהן. כוחו של גח"ל נפגם. באופן לא נראתה אלטרנטיבה לשלטון מפא"י.

התקוות לשינוי במדינה נראו בתקופה זו כמקסם שוא. מעבר לגבולות התעצם האויב, ומבית שררה אוררת דכדוך, שלא נעלמה גם בחגיגות יום העצמאות של אביב 1967. קרן-אור קלושה היתה במצעד הצבאי שערך צה"ל בירושלים, אולם גם קרן זו הועמה עקב הסכמת הממשלה להיענות לתביעות גורמי-חוץ, וצמצמה עד למינימום את מפגן הכוח הצבאי בירושלים. היה זה מצעד-זוטא, שסימל את אוררת הימים ההם בארץ.

ביום העצמאות, בשעה שיחידות-רגלים עברו ליד במת-ההצעדה בירושלים, החלו המצרים להזרים כוחות צבא לסיני. גלגל אדיר של מערכות פוליטיות וצבאיות החל לנוע. ב-15 במאי הגיעו לישראל ידיעות ראשונות על גיוס פומבי במצרים. ב-19 במאי הסתלקו כוחות האו"ם שהגנו על רצועת עזה, מאז מלחמת-קדש, ב-1956. למחרת הצניחו המצרים כוחות בשארם-אל-שייך. ב-22 במאי סגרו המצרים את מיצרי טיראן בפני הספנות הישראלית. ממשלת ישראל ראתה במעשה זה סיבה למלחמה כוללת, אולם היא התלבטה, היססה, כשכל כוחה הצבאי כבר היה מגויס וחנה על הגבולות. נראה היה כי אין לממשלה אומץ מספיק להחליט על צעדיה. הציבור החל לתבוע הקמת ממשלת ליכוד לאומי. נשמעו דרישות למנות את משה דיין, איש רפ"י, כשר הבטחון, במקום לוי אשכול, ראש הממשלה, שכיהן גם בתפקיד שר הבטחון. בגין הציע להעמיד בראש הממשלה את דוד בן-גוריון, איש ריבו בעבר. בלחץ דעת הקהל הוקמה ממשלת ליכוד לאומי, בראשותו של לוי אשכול. דיין נתמנה לשר הבטחון. שני ראשי גח"ל, מנחם בגין ויוסף ספיר, נתמנו כשרים בלי תיק. ב-5 ביוני פרצה המלחמה. ששה ימים נמשכו הקרבות, וכששכבו רעמי התותחים שלטה ישראל על כל סיני, על הגדה המערבית, על ירושלים כולה ועל רמת הגולן.

החל עידן חדש במדינת ישראל. נשתנו לא רק מערכות צבאיות ופוליטיות, אלא נשתנו גם מערכות פנימיות. מנחם בגין, שעל גבו חרשה מפא"י במשך שנים את הסיסמה: "חוץ מחרות ומק"י" – ישב עתה בממשלת-הנצחון. תנועת החרות הוכשרה לשלטון. אמנם לפי שעה בלי תיק מיניסטריאלי, אולם עם אחריות קואליציונית משותפת. במציאות זו, מי עוד זכר את אשר התרחש בועידה השמינית של תנועת החרות? מי עוד זכר על מה ומדוע התפלגה התנועה הלאומית?

הנצחון הצבאי הביא תנופה כלכלית אדירה. אופקים חדשים נפתחו במשק.

המדינה גדלה, ואתה הצריכה. גם האוכלוסיה גדלה. גל עליה פרץ מן הארצות החופשיות, ומאוחר יותר גם מברית המועצות. גם ענף התיירות החל לפרוח, כאשר אתרים שהיו חסומים כל השנים בפני ישראל, נפתחו. רבבות מבקרים באו לראות עם בנצחונו, ארץ בהתפתחותה הדינמית.

מלחמת ששת הימים שינתה את המציאות בארץ, במפלגות – ובתנועה הלאומית. אולם בהסתדרות העובדים הלאומית עוד הוסיפו ללקק את הפצעים של הקרע בתנועה. המריבות הפנימיות נמשכו.

שבועות מספר אחרי המלחמה פנו מוסדות ה.ע.ל. למשרדים ממשלתיים שונים בבקשות לאפשר הרחבת פעילותם בשטחים המשוחררים, השלטונות השיבו כי קיימת הוראה לא לאפשר לגופים אזרחיים לפעול בשטחים. אליעזר שוסטק פנה במכתב לראש הממשלה, לוי אשכול:

”כמה ממוסדות הסתדרותנו, כגון קופת־חולים לעובדים לאומיים, מחלקת ההתיישבות והסתדרות הנוער העובד והלומד הלאומי – פנו למשרדים ממשלתיים שונים בקשר לפעולותיהם בשטחי ארצנו ששוחררו, ונענו על־ידי המשרדים כי קיימת הוראה לא לתת למוסדות אזרחיים כל אפשרות של פעולה בשטחים הללו.

אנו רואים בשיטה זו משגה חמור ומכשול יסודי לכל פעולה של ייחוד השטחים ששוחררו. הועד הפועל של הסתדרותנו החליט לפנות לכבודו בהצעה להקים מיד מוסד אזרחי עליון, אשר מתפקידו יהיה לעשות באורח הדחוף ביותר כל הדרוש לייחוד השטחים. מוסד זה כמובן יפעל בשיתוף פעולה הדוק עם כל המשרדים הממשלתיים ועם שלטונות הצבא”.

באותו זמן שלח ראש עיריית ירושלים מברק אל הועד־הפועל של ה.ע.ל. ובו הצעה להעביר את הועד־הפועל לירושלים. על מברק זה השיב שוסטק: ”ישר כוחך על יזמתך. מזכירות הועד־הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית החליטה ברוח הצעתך לעבור לירושלים בירתנו, ונבוא בדברים עם העירייה לפתרון בעיית ההעברה”.

אבל הועד־הפועל לא עבר לירושלים, כשם שמשרדים רבים אחרים, שהחליטו לעבור לירושלים, נשארו בשפלה. הן גורמים כלכליים, הן גורמים ארגוניים והן חוסר עידוד ממשלתי, הכשילו את הנכונות ואת ההתלהבות ששררו באותם ימים, וההחלטות לעבור לירושלים ברובן הגדול לא בוצעו. למרות זאת, היה זה אליעזר שוסטק שהגה את הסיסמה, אשר ברבות הימים הפכה למעין דגל של אנשי ארץ־ישראל השלמה: ”שטח משוחרר לא יוחזר”.

ב־15 ביוני, ימים מספר אחרי תום הקרבות, החליט הוועד־הפועל לפתוח סניף ה.ע.ל. וקופת־חולים בעיר העתיקה. ועדה מיוחדת נבחרה כדי לטפל בפתחת סניפים בשטחים המשוחררים.

החלטה אחרת של הוועד־הפועל, שנבעה משעת החירום במדינה, קבעה: "במטרה לצמצם את הפער בין הכנסות העובד שלא גוייס לבין הכנסות משפחות המגוייסים, יוצע לוועדי העובדים במקומות עבודה, להקים קופת־השוואה על בסיס של הפרשת חלק מהכנסות העובד שלא גוייס". החלטה זו קויימה בראש־וראשונה במוסדות ה.ע.ל. עצמה.

באותה שנה, שנת שחרור ירושלים, החליט הוועד־הפועל להימנע מהגשת ערעור בוועידת ארגון העבודה הבינלאומי על אי־הכללת נציגותה בוועידה. היתה שעת־רצון בעם, ו־ה.ע.ל. נמנעה מהבאת הריב הפנימי בישראל בפני פורום בינלאומי.

אותה שנה חגגו חברי ה.ע.ל. את כ' בתמוז בעליה המונית לירושלים. יום השבתון חל ביום שישי, 29 ביולי. כדי לאפשר להמונים לעלות לירושלים ולבקר בשטחים המשוחררים, נקבע יום השבתון ליום חמישי, 28 ביולי. עשרות אוטובוסים הביאו את החוגגים לבירה, ביניהם בני־נוער רבים, חברי הנוער העובד והלומד הלאומי, שהופיעו תחת דגליהם, במדיהם.

סיעת "העובד הלאומי" בעירית תל־אביב

למרות האוירה החגיגית שנוצרה עם שחרור השטחים, נמשכו ב־ה.ע.ל. חילוקי דיעות פנימיים בין תומכי הנהגת תנועת־החרות ובין תומכי "המרכז החופשי". חילוקי הדעות שהחריפו עקב הבחירות לארגון עובדי עירית תל־אביב, לא שכבו גם בימי החירום ערב המלחמה, ובימי המלחמה. אותם ימים מינה ראש העיר, מרדכי נמיר, "ועדת חירום" עירונית, שעליה הוטל לטפל בבעיות מיוחדות שעלולות להתעורר בימי מלחמה. בין חברי הוועדה מינה ראש העיר את דוד יוטן, מעסקניה הוותיקים של התנועה הלאומית בעיריה, וחבר הוועד־הפועל של ה.ע.ל. הוא אף מינה אותו כחבר בוועדת החירום המצומצמת, שעסקה יום־יום בבעיות תושבי העיר. סיעת תנועת־החרות ראתה מינוי זה בעין רעה ודרשה להחליף את יוטן במישהו אחר, מנאמני הנהגת התנועה. נמיר סירב. הוא השיב כי המינוי הוא אישי.

מאוחר יותר הודיעה סיעת תנועת־החרות כי החליטה להוציא את דוד יוטן מועדת המכרזים של העיריה. במשך שנים היה יוטן חבר ועדת המכרזים. בהיותו חבר הוועד־הפועל של ה.ע.ל., ובהיותו פעיל בסניף ה.ע.ל. בתל־אביב, הביא

תועלת רבה לחברים, עובדי העיריה, בתפקידיו בוועדת המכרזים. אולם עובדה זו לא היתה רצויה לסיעת תנועת-החרות, ויוטן הוצא מן הועדה.

הועד המרכזי של עובדי העיריה, שהיה משותף ל-ה.ע.ל. ולאיוגור העובדים הליברליים התנגד להדחתו של יוטן, ובישיבה שקיים נתקבלה החלטה:

"הועד המרכזי דוחה נמרצות מעשה זה ורואה בו פגיעה חמורה בהגנה על הענינים הפרופסיונליים של חברינו עובדי העיריה.

הועד המרכזי החליט ודורש שחברי המועצה יוטן וולקר ימשיכו לשמש דובריהם של העובדים שלנו בכל הוועדות הנוגעות לעובדים".

סיעת תנועת-החרות התעלמה מהחלטת הועד המרכזי של עובדי העיריה. כתוצאה מכך החליטו יוטן וולקר לפרוש מסיעת גח"ל ולהקים סיעה עצמאית, בשם "סיעת העובד הלאומי".

הועד-הפועל דן על הפרשה בעיריה וקיבל החלטה, לפיה קידם בברכה את הקמת הסיעה העצמאית של העובד הלאומי בתל-אביב. פילוג סיעת גח"ל בעירית תל-אביב היה המשך לתהליך שהחל בפברואר 1967. עוד חוט שקישר בין חלקי התנועה הלאומית – נותק.

בוטלה מחלקת ההתיישבות ב-ה.ע.ל.

בספטמבר 1967 התכנסה מועצת ההתיישבות במושב נורדיה. היתה זו המועצה הראשונה, אחרי המשבר בתנועת-החרות. על סדר היום עמדו בעיות ארגוניות וכלכליות, ביניהן בעיית ארגון-הקניות שמאז ומתמיד היה נתון בקשיים כספיים. תמיד נמצאו בהתיישבות כאלה שדרשו לבטל את ארגון-הקניות העצמאי ולהצטרף לארגון הקניות של ההסתדרות הכללית.

הועד הפועל דרש כי מועצת ההתיישבות תתכנס בבית העובד הלאומי בתל-אביב, באולם בו מתכנסות כל מועצות ההסתדרות. אבל מזכירות מחלקת ההתיישבות רמזה לוועד-הפועל כי המועצה לא תוכל להתכנס בבית העובד הלאומי, מפני שהוזמנו אליה ראשי תנועת-החרות, והם לא יופיעו בבנין ה.ע.ל. – בסופו של דבר התקיים הכנס בנורדיה. בכנס זה הוחלט לבטל את ארגון-הקניות העצמאי ולהצטרף לארגון הקניות של תנועת המושבים בהסתדרות הכללית.

ביום 19 בספטמבר קיים הועד-הפועל דיון על היחסים עם מחלקת ההתיישבות, שלבאורה היא מחלקה כשאר המחלקות ב-ה.ע.ל., אבל למעשה לא קיבלה את מרות הועד-הפועל. הועלתה דרישה לשנות את הרכב הנהלת המחלקה, אולם אחרי דיון הוסכם להסתפק בהחלטה השוללת את ביטול ארגון הקניות העצמאי. כעבור כשלושה שבועות, ב-12 באוקטובר, הועלה לדיון מחדש נושא מחלקת ההתיישבות. התברר כי מזכירות המחלקה לא שעתה להחלטת הועד-הפועל ולא

ביטלה את התקשרותה לארגון הקניות של תנועת-המושבים. כתגובה הציע שוסטק לבטל את המחלקה ב-ה.ע.ל.: "הודעתי למזכירות המחלקה, שלאור התנהגותם תובא הצעה כזו לוועד-הפועל. היום עלינו להחליט על כך. נפסיק פעם ולתמיד את התרמית הזאת, כאילו מחלקת ההתיישבות היא מחלקה ליד הוועד-הפועל" – אמר שוסטק.

מתניהו דרובלס ניסה לרכך את הכעס על מחלקת ההתיישבות והסביר את המניעים להצטרפות לארגון הקניות של ההסתדרות הכללית: "מחלקת ההתיישבות לא הפרה עד היום שום החלטה של הוועד-הפועל, אבל שונה היא בעיית ארגון הקניות. שני משקים בגליל הצטרפו מכבר לארגון של ההסתדרות הכללית, מפני שלא היתה דרך אחרת להגיע אל הנקודות הרחוקות. המצב הכלכלי של ארגון הקניות העצמאי הוא על סף התמוטטות. החלטת מחלקת ההתיישבות איננה נובעת מתוך מניעים פוליטיים, אלא מתוך הכרח כלכלי".

מרדכי אולמרט התערב בדיון:

"הנכון הוא ששותפות-אמת לא היתה קיימת מעולם בין מחלקת ההתיישבות לבין הוועד-הפועל. הרי ידוע שקרה משהו בתנועה, וכל אחד מושפע מכך – – – כדי לשפר את המצב יש לנסח מחדש את החובות ואת הזכויות של המחלקה ולנסות לפתור את הבעיות".

גם דעתם של שאר אנשי ההתיישבות שהשתתפו בישיבת הוועד-הפועל היתה דומה. אולם שוסטק הציע להכריע בנושא שהטריד זה מכבר את הוועד-הפועל: "הדברים ברורים. ההסכם שנחתם בינינו – נכשל. אני מציע: א. לבטל את המחלקה. ב. אם תוגש לוועד-הפועל הצעה לשינויים ויווצרו תנאים חדשים, ידון הוועד-הפועל מחדש על אפשרות לפעול מתוך שותפות של אמת".

ברוב קולות מכריע הוחלט לבטל את מחלקת ההתיישבות בוועד-הפועל. לפי דרישת אנשי ההתיישבות כונסה מועצת ה.ע.ל. לישיבה מיוחדת, ביום 16.11.67, כשעל סדר-היום ענין מחלקת ההתיישבות. ברוב של 54 נגד 12 אושרה ההחלטה, וההתיישבות חדלה להיות מחלקה בוועד-הפועל.

השינויים החברתיים בישראל – בדיוני מועצת ה.ע.ל. בירושלים העתיקה

במטרה להדגיש את הקשר בין העובד הלאומי ובין ירושלים המשוחררת, התכנסה מועצת ה.ע.ל. במלון "אימפריאל", בין חומות העיר העתיקה, ביום 21 בספטמבר 1967. הנושא היה: "השינויים בחברה הישראלית בעקבות מלחמת ששת הימים". את ברכת העיר הביא למועצה חבר הוועד-הפועל, סגן ראש עיריית ירושלים, אברהם אקסלרוד.

אליעזר שוסטק עמד על גורמי המיתון הכלכלי, שהביא את המשק לקיפאון

חדשים רבים לפני המלחמה: "תמיד התקוממנו נגד המדיניות הכלכלית שהביאה למיתון הרסני, לקיפאון משקי ולאבדן הבטחון העצמי של האדם העובד".

שוסטק דיבר על תפקיד ה.ע.ל. במציאות החדשה בישראל:

"אנו עדים לשינויים חברתיים במדינה. המחנה הסוציאליסטי הולך ומתגבש ככוח מאוחד, שולט, כשהוא נשען על ההסתדרות הכללית. אלה שחלמו בעבר כי יוכלו לשנות את דמותה של ההסתדרות הכללית, נוכחו לדעת כי נכשלו. הסתדרות זו לא נשתנתה.

תפקידה של ה.ע.ל. כיום קשה יותר מאשר בעבר. הצרכים מרובים יותר, והאפשרויות הצטמצמו. עובדות עלינו בחדשים האחרונים שעות קשות, מפני שמוטל עלינו לקיים את כל אותם המוסדות המעניקים בטחון לעובד. עלינו לקיים את השירותים, לבסס את הסניפים, את קרנות-העזר. זהו מאבק יום-יומי שלנו, להוסיף ולקיים הסתדרות מבוססת, פתוחה לכל עובד במדינה".

המועצה קיבלה שורת החלטות, פוליטיות וכלכליות, ביניהן החלטה הקוראת לממשלה "לפתח את מפעל ההתיישבות בכל השטחים אשר שוחררו על-ידי צה"ל. הנצחון הצבאי במלחמת ששת הימים עורר גל של התלהבות ושל רצון טוב בין היהודים בכל ארצות תבל, ובמדינת ישראל. את הגל הזה צריך לכוון כמנוף לעליה גדולה של יהודים מן התפוצות ולפיתוחה של המדינה" – נאמר בהחלטות המועצה.

הבחירות לארגון עובדי העיריה

הבחירות לארגון עובדי עיריית תל-אביב, שנועדו ליוני ונדחו עקב מלחמת ששת-הימים, עמדו להתקיים ב-14 בנובמבר 1967. הנהגת תנועת-החרות, שסרבה לשתף פעולה עם הסתדרות-העובדים-הלאומית, ניסתה להופיע ברשימה משלה, מורכבת מנציגי סיעת "תכלת-לבן" ומקבוצת חברי "הסיעה לחידוש פני ה.ע.ל.". הליברלים סרבו לשתף פעולה עם רשימת תנועת-החרות, וכמו בעבר, גם הפעם העדיפו להופיע ברשימה משותפת עם ה.ע.ל.

אחרי משא-ומתן מייגע הסכימו אנשי סיעת "תכלת-לבן" להצטרף לרשימה המשותפת של ה.ע.ל. והליברלים, כשהליברלים מוותרים על חלק זעיר מן המקומות שהובטחו להם לפי ההסכם, לטובת סיעת "תכלת-לבן".

תוצאות הבחירות היו מפתיעות. מתוך 151 הנבחרים למועצת ארגון עובדי העיריה, קיבלה הרשימה המשותפת – "לחל" – של ה.ע.ל., הליברלים ותנועת-החרות 35.5%; רשימת "אות", שהיתה משותפת למערך, מפ"ם, רפ"י, הפועל המזרחי ול"ע, קיבלה 61%; רשימת אגודת-ישראל קיבלה 3.5%.

חלוקת הצירים למועצה היתה: 85 לרשימה המשותפת "אות", 53 – לרשימה המשותפת "לחל" ו-5 לאגודת ישראל. החלוקה בתוך שותפות "לחל" היתה: 27 ל-ה.ע.ל., 26 לאיגוד העובדים הליברלים, שמצדם הסכימו להעביר מחלקם 4 מנדטים לסיעת "תכלת-לבן".

חבר העיריה דוד יוטן ניתח בבטאון "חזית העובד" את תוצאות הבחירות. הוא הזכיר את העובדה שרשימת "לחל" זכתה ב-2182 קולות, מתוך 6354 מצביעים – וזאת למרות העובדה שהמערך שלט בעיריה כשמונה שנים רצופות:

" – – – היתה זו הצבעה פוליטית מובהקת – כתב יוטן – הבוחרים בחנו את הרשימות לפי הרכבם האישי של המועמדים. הבוחר חיפש את המועמד המתמצא בענייני העובדים. הם ידעו כי ראשי מפא"י שלטו בארגון עובדי העיריה, מתוך תלות מוחלטת בהנהלת העיריה ובמדיניות ההסתדרות הכללית – – –".

ובאשר לתנועת-החרות שהצטרפה ברגע האחרון לרשימה המשותפת של ה.ע.ל. והליברלים, כתב יוטן:

"צמרת תנועת-החרות עודדה תופעות שליליות בפעולות האיגוד המקצועי של ה.ע.ל. ואיגוד העובדים הליברלים, על-ידי כך שחיפתה על חברים בהפרם את מרות מוסדות ה.ע.ל. – – – האם בבחירות לועד עובדים, בהן מופיעה רשימה של ה.ע.ל., תיתכן רשימה נפרדת, בה יופיעו חברי ה.ע.ל., תוך הפרת החלטת מועצת העובדים? – – מועצת עובדי ה.ע.ל. נאלצה להסיק מסקנות חמורות כלפי אלה שהפרו את המשמעת".

קבוצת החברים שניסו להופיע ברשימה המתבדלת של "תכלת-לבן", הושעו מחברותם ב-ה.ע.ל.

שינויים בחוקת ה.ע.ל.

הועידה הארצית העשירית של ה.ע.ל. שהתקיימה בשנת 1965 קיבלה החלטה בדבר שינויים בחוקת ההסתדרות, לפיה:

"מסמיכה הוועידה את המועצה הארצית למטרת הכנסת שינויים בחוקה, לפי סעיף 10 פסקה א' (הוועידה הארצית רשאית להכניס שינויים בחוקה, בתנאי שהשינוי יתקבל על-ידי לא פחות משני שלישי של הרכב הוועידה הארצית, ושההצבעה על השינוי תפורסם על-ידי הועד-הפועל לא פחות משבועיים לפני מושב הוועידה).

הוועידה מסמיכה את ועדת-החוקה להמשיך ולכהן כוועדת הדי-הוק, שמתפקידה להגיש את המלצותיה לתיקון החוקה, תקנות הבחירות וחוקת בית הדין, בפני המועצה הארצית".

ביום 12 בינואר החלה המועצה לדון על חוקה מתוקנת שהוכנה במשך חודשים רבים על-ידי יו"ר ועדת החוקה של ה.ע.ל., ד"ר ישראל שקולניקוב (שקל), בשיתוף עם היועץ המשפטי של ה.ע.ל. עו"ד דניאל ינובסקי. פרק אחר פרק הובאה הצעת החוקה בפני חברי המועצה, לאישור. תחילה אושרו התיקונים בחוקת בתי-הדין – סמכויותיו, הליכי דיון, חובות הנאשם ותקנות שונות שבית הדין זקוק להן. סוגיה זו של תיקונים אושרה במושב המועצה ב-12 בינואר.

מאוחר יותר, ב-23 באפריל 1968 הובא בפני המועצה פרק נוסף מן החוקה המתוקנת. הפעם היה זה תקנון הבחירות למוסדות ה.ע.ל., ולפי דברי ההסבר של ד"ר שקולניקוב (שקל) בפני חברי המועצה, היו עיקר התיקונים בחלק זה של החוקה בארבע נקודות עיקריות:

- א. בניגוד לנוהל קודם, לפיו אישרה המועצה את תקנון הבחירות לפני כל מערכת בחירות, הוצע לקבוע נוהל קבוע לעריכת בחירות.
 - ב. הוצע שהבחירות תהיינה אישיות, ולא לפי רשימות יחסיות.
 - ג. ועידת ה.ע.ל. תשמש גם כוועידת קופת-חולים לעובדים לאומיים.
 - ד. דור ההמשך ב-ה.ע.ל. יזכה לנציגות מתאימה במוסדות הנבחרים.
- לא רק בארבע נקודות אלה באו לביטוי השינויים בחוקת הבחירות. היו עוד נקודות מרכזיות, אשר בהמשך הזמן היוו מוקד לדיון בבתי-דין פנימיים וממלכתיים, כאשר האופוזיציה בהסתדרות ניסתה לפסול את החוקה, או שניסתה לפסול את מערכת הבחירות לוועידה ה-11.

בין השינויים החשובים שאושרו פה-אחד ב-23 באפריל 1968:

- ★ הבחירות תתקיימנה בכל איזורי הבחירות באותו יום; ועדת הבחירות רשאית במקרים מיוחדים לקבוע יום בחירות אחר לסניף מסוים.
- ★ זכות בחירה פאסיבית ניתנת לכל אדם אשר הינו חבר ההסתדרות לפחות שנה אחת לפי הבחירות; מיסיו מסודרים, וברשותו פנקס חבר של ההסתדרות.

- ★ זכות בחירה אקטיבית ניתנת לכל אדם אשר הינו חבר בהסתדרות לפחות 6 חדשים לפני הבחירות; מיסיו מסודרים וברשותו פנקס חבר של ההסתדרות.

גם סעיפים אלה אושרו פה אחד. משמעותם היתה כי מכאן ואילך לא מספיק לשלם מסים לקופת-חולים, כדי לקבל זכות בחירה, אלא שעל החבר להצטייד בפנקס של ההסתדרות. את השירותים של ההסתדרות רשאי לקבל כל אזרח, אם הוא משלם עבור שירותים אלה, כולל שירותי בריאות, או שיכון. אולם כדי לזכות בחברות בהסתדרות, יש לשלם מס ההסתדרות ויש להצטייד בפנקס ההסתדרות, הכולל בתוכו את עקרונות ה.ע.ל. – רק חברים בהסתדרות יהיו זכאים לבחור למוסדותיה.

סעיפים אלה עתידים היו לעמוד במוקד הדיונים בבתי המשפט בארץ.

האופוזיציה ב־ה.ע.ל. ערערה עליהם. אבל הם עמדו בכל המבחנים המשפטיים, כולל בית המשפט של מדינת ישראל.

הפרק האחרון של התיקונים בחוקת ה.ע.ל. הובא לאישור המועצה הארצית ב־5 בספטמבר 1968. פרק זה כלל את חוקת־הבחירות למועצות הסניפים. ד"ר י. שקולניקוב (שקל) שהביא גם את הפרק הזה לאישור המועצה, הסביר את עיקרי סעיפיו:

- ★ הבחירות תהיינה כלליות, ישירות, חשאיות ואישיות.
- ★ הבחירות בכל סניף למועצה המקומית תתקיימנה באותו יום ובאותו מועד של הבחירות לוועידה הארצית.

ככלל נקבע שתקנות הבחירות למועצות הסניפים זהות לתקנות הבחירות לוועידה הארצית של ה.ע.ל., וביוון שהבחירות למועצות המקומיות מתקיימות ביום הבחירות לוועידה הארצית, נקבע גם כי ועדת הבחירות וועדת הקלפי תשמנה לשתי מערכות הבחירות, המקומית והארצית.

אחרי שהמועצה אישרה ביום 9 בספטמבר 1968 את חוקת ה.ע.ל. לסעיפיה פה אחד, הציג אחד מאנשי האופוזיציה שאלה: "האם אדם המשלם מס לקופת־חולים הוא בעל זכויות כחבר ההסתדרות?"

כיוון שהשאלה נשאלה, דרש ינובסקי כי המועצה תאשר סעיף מיוחד שיבהיר נקודה זו, ודרישתו נתקבלה. סעיף זה נוסף לפרק "החברות בהסתדרות", ולפיו: "חבר בהסתדרות העובדים הלאומית הוא חבר אשר מילא שאלון להתקבל כחבר בהסתדרות ונתקבל, ויש לו פינקס־חבר של ההסתדרות ומשלם מסיו להסתדרות כפי שייקבעו מזמן לזמן. השייכות לקופת־חולים לעובדים לאומיים או לכל מוסד עזר, או קרן של הסתדרות העובדים הלאומית אין פירושה השתייכות אוטומטית להסתדרות העובדים הלאומית ואינה מקנה לו זכות חברות בהסתדרות העובדים הלאומית".

שוסטק, שהבהיר נקודה זו במועצה, העיר: "זהו בעצם כל הייחוד שלנו וכל השוני בינינו לבין ההסתדרות השמאלית. שם אין אתה יכול להיות חבר בקופת־חולים, או במוסדות־עזר, אם אין אתה חבר ההסתדרות. אנו לא תובעים זאת מן הנהנים משירותינו. אין אנו מחייבים אדם להשתייך להסתדרותנו אם אין זה רצונו המפורש".

בפרק הנוגע לבית הדין העליון של ה.ע.ל., נוסף לפי החלטת המועצה, סעיף הקובע:

"חברי ההסתדרות, מוסדותיה ומפעליה יישפטו במשפט חברים של

ההסתדרות בלבד בכל הנוגע והקשור לזכויות וחובות החבר בהסתדרות ומוסדותיה, בהתאם לתקנון בית-הדין".

סעיף זה עמד לנגד עיני בית המשפט העליון בירושלים, כאשר עורכי-דין אשר ייצגו את אנשי האופוזיציה ב-ה.ע.ל. ערערו על חוקיות מערכת הבחירות לוועידה ה-11 של ה.ע.ל., ועל החלטות שנתקבלו במועצות העובדים של ה.ע.ל. ובוועדת הבחירות המרכזית.

בעקבות המלחמה – דיון על דור ההמשך ב-ה.ע.ל.

בחודש ינואר 1968, חדשים מספר אחרי מלחמת ששת-הימים, קיים הועד-הפועל שלוש ישיבות שהוקדשו לנושא מרכזי אחד: דור ההמשך ב-ה.ע.ל., דורו של הנוער העובד והלומד. הימים היו ימי ויכוח על עתיד השטחים. בתנועות הנוער החלו להתארגן גרעינים להתנחלות בשטחי הארץ המשוחררים, וצעירים ב-ה.ע.ל. התארגנו אף הם כגרעיני-נח"ל, או כעתודה להתיישבות בשטחים.

ב-4 בינואר הוזמן מזכ"ל הנוער ב-ה.ע.ל., אריה גלזמן, למסור דו"ח לוועד-הפועל על הנעשה בקרב "הסתדרות הנוער העובד והלומד הלאומי". גלזמן סקר את קשיי דור-ההמשך בתקופת המלחמה:

"עברנו שנה קשה. עקב המלחמה נסגרו מרבית מועדוני הנוער לתקופה ממושכת. גם המצב הכספי ב-ה.ע.ל. נתן אותותיו ונאלצנו לצמצם את עצמנו בהתאם למסגרת תקציבית מגבילה. אבל גם לאחר הצמצום נמצאים כ-4000 בני-נוער במועדונינו, ואנו מצפים לקראת הקיץ לתוספת של כ-1000 חניכים".

גלזמן סיפר על התארגנות הנוער במסגרת הנח"ל. "הגרעין הראשון מתגייס ב-23 בינואר, 27 חניכים בגרעין "גולן". ביוני ייצא גרעין שני, גדול יותר. בכל לשכות הגיוס בארץ אפשר להרשם לגרעין זה, המיועד להתנחלות בשטחים המשוחררים".

בוויכוח בוועד-הפועל על הנוער התעוררה שאלה, מה זיקתם של המדריכים לתנועה הלאומית? מה זיקתם ל-ה.ע.ל.? התגבשות מסגרת הנוער ב-ה.ע.ל. היתה חדשה, בתקופה סוערת במחנה הלאומי. ש. שיכמן, שנגע בשאלות חינוך הנוער, העיר: "אפשר שטוב עשינו שלא שמנו בתחילה את הדגש על החינוך האידיאולוגי. חייבים היינו להסתער על הנוער ולארגנו בשורותינו, על-מנת לגבש את דור ההמשך. עכשיו צריך לתת את הדעת לצוות המדריכים, שיהיה טוב מבחינה מקצועית, ובעל הכרה ההולמת את המורשת שלנו".

מ. אולמרט דיבר על הקשר בין הנוער ובין ההתיישבות: "בשמאל, הענין פשוט

אצטרוי נח"ל, חסר העזר העזר והלומד הלאומי, בנקודת התארגנות

יותר. שם מתבסס החינוך על הליכה להתיישבות. אבל אצלנו החינוך הוא כללי. דבר זה היה אולי טוב בעבר, לא כן היום".

ישעיהו מחנאי הציע להקים "גרעין תעשייתי" במסגרת הנח"ל. הוא לא האמין כי גורמי ההתיישבות במדינה יעמידו לרשות צעירי ה.ע.ל. שטחים מתאימים להתנחלות: "הם לא יתנו לנו את המקומות הרצויים. מוטב, איפוא, לקיים גרעין תעשייתי שעתיד להתפתח יפה".

ההתייחסות הנוער העובד הלאומי לנח"ל היתה מראשיתה שנויה בספקות. אמנם במהותו היה הנח"ל מעין המשך לפלוגות העבודה של בית"ר בשנות השלושים – התגייסות לעבודה חלוצית חקלאית, במתכונת צבאית. אולם מאז קמה המדינה נמצאו מסגרות חשובות יותר בצבא, בהן יכול היה הנוער לתרום כחלוץ-מתנדב: ביחידות הקומנדו המובחרות, ביחידות המיוחדות של חיל-הים, או כטייס-קרב. ביחס לנח"ל היה שמץ של זלזול, וביטא זאת חבר הכנסת ד"ר יוחנן בדר, בשנות החמישים. שנים אחדות אחרי קום המדינה יזמו מפלגות השמאל את הקמת הנח"ל, בין השאר כדי להנחיל לנוער הלוחם מקצת ממורשת הקיבוץ וההתיישבות החקלאית. ד"ר בדר לגלג על בזבוז הכוח הלוחם למען גידול עגבניות. "חיל עגבניות" – קרא לנח"ל, ומשהו מיחס זה דבק בנוער הלאומי, עד מלחמת ששת הימים.

אחרי המלחמה נשתנה היחס. נוצרה מציאות חדשה. בציבור החל ויכוח סוער על יישוב חלקי ארץ-ישראל המשוחררים, והנח"ל עשוי היה לשמש אמצעי יעיל ליישוב הארץ מעבר "לקווים הירוקים". עמדת הנוער במסגרת ה.ע.ל. לגבי נושא ההתנחלות היתה חד-משמעית, חיובית. כדי להשתלב במשימות ההתנחלות דרושות היו יחידות בעלות הכשרה חקלאית, ובאוקטובר 1967 הקימה "הסתדרות הנוער העובד והלומד הלאומי" מתקנים בכפר אביאל, בחבל השומרון, תחילה למפעלי קיץ, ואחרי-כן כמרכז הכשרה למדריכים ולגרעיני נח"ל. בינואר 1978 התגייס הגרעין הראשון, "נח"ל גולן". החל משא-ומתן עם גורמי ההתיישבות לרכישת אדמה, אך ללא תוצאות חיוביות. החלה פרשה מתמשכת של סחבת, ובינתיים נוצרו גרעינים חדשים שנועדו להתנחלות. קבוצה של 26 צעירים יצאה לעזרת מחדשי היישוב בחברון. אכן, מתנחלי חברון לא דיברו על חקלאות, אלא על יישוב הארץ, על חידוש היישוב היהודי בחברון. הדור הצעיר ב-ה.ע.ל. בא לעזרת מתנחלי חברון.

בתקופה זו עוד היו נסיונות חוזרים לאחד את הנוער העובד והלומד הלאומי עם בית"ר, אבל במציאות ששררה אז בין חלקי התנועה הלאומית, לא היה סיכוי שנסיונות אלה יצליחו. ככל שחלפו הימים התגבשה יותר ויותר המסגרת העצמאית של הנוער ב-ה.ע.ל., והנהגת הנוער קבעה למסגרת סמלים משלה, כולם לקוחים ממשנתו של זאב ז'בוטינסקי. הסיסמה שנקבעה – "חד-נס"; המדים

– מכנסים כחולים וחולצת-תכלת; הסמל – מפת ארץ ישראל השלמה; ההימנון – "שיר הדגל" של ז'בוטינסקי:

אל תגידו כי איננו
דם אבינו המכבי;
כי שלש טיפות ממנו
נמזגו בדם לבי.

לבטי הנוער הלאומי בתקופה זו מצאו ביטוי בירחון "לפיד", בעריכת עמנואל כ"ץ. בין השאר התעוררו בעיות סביב היעד של גרעיני הנח"ל, לאור העובדה שהמוסדות המיישבים התעלמו מנוער-עובד-לאומי. נסיונות למצוא פתרונות במסגרת ההתיישבות של בית"ר לא עלו יפה. באותו זמן החלו להגיע ארצה צעירים רבים מחוץ-לארץ, צעירים שנסחפו בזרם ההתלהבות הלאומית אחרי מלחמת ששת-הימים, והתגלה צורך להדק את הקשר עם הנוער היהודי בתפוצות. בספטמבר 1968, כאשר הוברר כי ההתיישבות הבית"רית אינה קולטת את גרעיני הנח"ל של הנוער העובד והלומד הלאומי, הוחלט להפנות את הגרעינים לכל מסגרת התיישבות שתסכים לקלוט אותם ולהכשירם לעבודת-אדמה. מנהיגי הצעירים החלו בתביעות מן הוועד-הפועל, להקים מחלקת התיישבות עצמאית. אולם מחלקה זו לא הוקמה, עד סוף שנת 1979, כלומר, כעבור כ-10 שנים. באפריל 1969 התקיים הכנס הארצי השלישי של הנוער, כשבמרכז הכנס עומדת שאלת יישוב ארץ-ישראל. בכנס זה נבחרה הנהגת התנועה הצעירה: אריה גלזמן – יו"ר; אברהם הירשזון – מזכיר. לידם פעלה מחלקת ארגון, מחלקת הדרכה ונח"ל ומחלקת הסברה.

להקת מחול של צעירי הנוער העובד והלומד הלאומי בהופעה בכנס השלישי

ינואר 1968 – היערכות מפלגתית חדשה

בסוף שנת 1967 החלו שיחות בין מפא"י ואחדות-עבודה, בדבר איחוד שתי המפלגות. במקביל החלה מפא"י בשיחות עם רפ"י, מתוך תקווה שניתן יהיה להקים מערך משותף של שלוש המפלגות. מלחמת ששת-הימים שינתה עמדות ושינתה ערכים. עצם הקמת ממשלת הליכוד הלאומי הביאה לקרוב-לבבות וליתר הבנה בין מנהיגי המפלגות. ולא זו בלבד, אלא שהמציאות החדשה שנוצרה בעקבות המלחמה חייבה יתר אחדות בעם, כאשר בנושאים הבסיסיים נתקו חילוקי-הדעות. בבעיות המדיניות המרכזיות נוצר קונצנזוס, ולכל הצדדים בממשלת הליכוד הלאומי נוח היה לקיים את הקואליציה.

כשלושה של רפ"י בבחירות בשנת 1965 דלדל את כוחותיה. לפני הקרע בתנועת-החרות עוד היתה תקווה כלשהי לממשלה אלטרנטיבית, עם גח"ל, אולם תקוות אלה נגוזו עם הקרע בתנועת-החרות. בינתיים פרצה המלחמה ונוצרה מציאות חדשה, גם בממשלה, כשמשה דיין מכהן כשר הבטחון. המחסום לחזרתה של רפ"י לחיק מפא"י היה בן-גוריון. הוא, עם כוח השפעתו וסמכותו ניסה למנוע את איחוי הקרע במפא"י. אולם ככל שחלפו הימים, נתרככו העמדות, ועם השלמת המשא-ומתן בין אחדות-עבודה ומפא"י, נסללה הדרך גם לשילובה של רפ"י במפלגה המאוחדת, "מפלגת העבודה".

ב-28 בנובמבר 1967 הוחלט על הקמת מפלגה משותפת של מפא"י ואחדות-עבודה, אולם ההסכם לא נחתם, כי שני הצדדים חיכו להכרעה ברפ"י. ב-13 בדצמבר הכריע הרוב ברפ"י: 523 צירים הצביעו בעד האיחוד, ביניהם משה דיין, שמעון פרס ויוסף אלמוגי, שלושת האישים המרכזיים ברפ"י. 364 הצביעו נגד האיחוד. למעשה התפלגה רפ"י, שרידיה נשארו במפלגה שהפכה ל"ממלכתית". ביום 21 בינואר 1968 נחתם בטכס חגיגי ההסכם בדבר הקמת מפלגת-העבודה, המשותפת לשלוש המפלגות. מעתה הועמדה נגד גח"ל מפלגה גדולה, עם רוב מכריע בכנסת, בעוד גח"ל מוסיף ללקק את פצעי הקרע בתנועת-החרות.

למחרת יום הקמת מפלגת-העבודה כונסו מזכירי ומנהלי הסניפים של ה.ע.ל. וקופת-חולים, לדיון על בעיות המשק. אליעזר שוסטק ניצל במה זו כדי להגיב על הקמת המפלגה המאוחדת:

"על העובדים לראות בדאגה את הקמת מפלגת-העבודה, דוקא בימים בהם חלה התאוששות במשק. המפלגה שקמה תחלוש על כל תאי חיינו, בעצם הימים בהם טרודה המדינה בבעיות בטחוניות ומדיניות. האזרה בארץ החל להתאושש במקצת מן השפל הכלכלי, אולם הבעיות של יחסי-עבודה נעשו קשות וחריפות ביותר. הקמת המפלגה החדשה נועדה רק למטרה אחת, להבטיח את השלטון לאלה אשר לא שינו את דעותיהם מזה 40 שנה. עתה

קיימת סכנה שתלות האזרח בחסדי השלטון – תגבר תחת ידה של ההסתדרות הכללית, המבצעת את מדיניות הממשלה. קיימת סכנה שהשלטון הבלעדי של מפלגה אחת יתעלם לחלוטין מצרכי הפועל. הממשלה לא תצטרך עוד להתחשב בדעת מיעוט, והיא תוכל לחלק את "עוגת" השלטון רק למקורבים אליה".

הקמת מפלגת-העבודה הבהירה לעסקני ה.ע.ל., כי סיעת "תכלת-לבן" בהסתדרות הכללית, לא זו בלבד שלא שינתה את עקרונותיה ואת פעולותיה של הסתדרות זו, אלא תרמה במידה מסויימת לאיחוד מחנה השמאל. כניסתה של תנועת-החרות להסתדרות הכללית היתה אחד הגורמים להתלכדות המפלגות הסוציאליסטיות, נגד גח"ל. והלא מפני התפתחות זו הזהירו ראשי ה.ע.ל. בעבר, לפני ההצטרפות של תנועת-החרות להסתדרות הכללית.

"מס פוליטי" בהסתדרות הכללית – בתמיכת סיעת גח"ל

במרץ 1968 אישרו מפלגות השמאל הופעתן המשותפת בארבע מערכות בחירות באיגודים המקצועיים. תחילה היו הבחירות לאגודת הפועלים החקלאיים, אשר בעבר היתה ה.ע.ל. קשורה אליה. במצב המיוחד שהתהווה ביחסים בתוך התנועה הלאומית, החליט הועד-הפועל של ה.ע.ל. לא לקחת חלק בבחירות אלה. תוצאות הבחירות שהתקיימו בחודש מאי היו: "אמת" – 66.9%; "חל" – 7.2%; דתיים – 19.63%; "לע" – 2.9%.

באותו חודש, במאי, התקיימו הבחירות לארגון עובדי צה"ל. כאן האירה ההצלחה פנים לגח"ל. תוצאות הבחירות היו: "אמת" – 64%; "חל" – 23%; "לע" – 3.6%.

בראשית יוני התקיימו בחירות להסתדרות הפקידים. התוצאות היו: "אמת" – 64.19%; "חל" – 11%; "לע" – 6.14%.

לבסוף, ב-25 ביוני התקיימו הבחירות לאגודת פועלי המזון. "אמת" קיבלה 68.19%; הדתיים – 13%; "חל" – 11.52%; "לע" – 4%.

בהשוואה לתוצאות הבחירות להסתדרות הכללית בשנת 1965 ניכרת היתה ירידת גח"ל כמעט בכל האיגודים המקצועיים, פרט לאיגוד עובדי צה"ל. לא פלא, איפוא, שלקראת הבחירות לארגון עובדי המדינה השתדלו עסקני סיעת "תכלת לבן" לפצל את קולות הסתדרות העובדים הלאומית, עלידי הופעה ברשימה משותפת עם "הסיעה לחידוש פני ה.ע.ל.". תוספת קולות של אנשי הסתדרות העובדים הלאומית עשויה היתה לחלץ את סיעת גח"ל מן המצב הנחות בו היתה מצויה בארבע מערכות בחירות בהסתדרות הכללית. ההופעה בבחירות היתה כרוכה בהוצאות גדולות, ועסקני ההסתדרות הכללית

חיפשו ומצאו דרך לכסות את ההוצאות האלו. ב־18 באוגוסט 1968 הוחלט להנהיג "מס פוליטי" על כל חברי ההסתדרות הכללית. המס, בשיעור יחסי לגודל ההכנסה, נקבע כ"מס רשות". כלומר, מי שיסרב לשלם את המס, יהיה עליו להצהיר על כך על גבי טופס מסויים. אבל ברור היה כי מספרם של אלה אשר יעזו לחתום על גבי טופס כזה יהיה זעום ביותר. "מס הרשות" בצורת גבייתו עתיד היה להיהפך ל"מס־כפיה".

לפי החלטת הועד־הפועל, נקבע כי "המס הפוליטי" יחולק בין המפלגות המרכיבות את ההסתדרות הכללית, בהתאם ליחסי הכוחות ביניהן. כל מפלגה תזכה באחוז מסויים מן המס, לפי האחוז שזכתה בו בבחירות. הועד־הפועל של ההסתדרות הכללית פירסם כרוז שקרא לציבור העובדים, לשלם את המס ולא לנצל את רשות הסרוב לשלמו. על הכרוז חתמו שלוש סיעות: מפלגת־העבודה, מפ"ם וגח"ל.

הועד־הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית הגיב על "מס־כפיה" זה בהודעה לציבור העובדים: *

"שום איגוד מקצועי בעולם לא העז להטיל מס על חבריו לטובת מפלגות פוליטיות. יוזמי המס מביאים ראיה מתמיכת האיגודים המקצועיים הבריטיים במפלגת הלייבור, בידעם היטב שאין כל דמיון בין מבנה האיגודים המקצועיים ומפלגת הלייבור באנגליה, לבין מבנה ההסתדרות הכללית והמפלגות שבתוכה.

מפלגת הלייבור היא מפלגת האיגודים המקצועיים. נציגיה בפרלמנט הם למעשה נציגי האיגודים. אין באיגודים המקצועיים כל מפלגה אחרת, פרט למפלגת הלייבור – מה שאין כן בישראל! בהסתדרות הכללית נמצאות מפלגות רבות ושונות, שחבריהן אינם כולם חברי ההסתדרות. אדרבה, במפלגות נמצאים גם פועלים וגם מעסיקי־פועלים. נציגי המפלגות בכנסת אינם נציגים של האיגודים המקצועיים!

התכנית היא להטיל את המס באורח טוטאלי על כל חברי ההסתדרות הכללית, בלי לשאול אותם, אלא אם חבר לא יסכים לתשלום המס, יוכל לפנות בבקשה שלא ינכו לו את מס־המפלגה...

תכנית־הקנוניה הזאת, הנתמכת על־ידי כל המפלגות בהסתדרות הכללית – פרט לליברלים העצמאיים – בנויה על התלות המוחלטת של האזרח בישראל, בפרנסתו, בעבודתו, בלחמו ובבריאותו – בהסתדרות הכללית. על כן לא יעזו רבים להתנגד לניכוי המס המפלגתי, והמפלגות תוכלנה לחלק ביניהן את "השלל" של מיליוני הלירות שייגבו באונס מדי חודש בחודשו, מחברי ההסתדרות הכללית.

* "חזית העובד", גליון מס' 101, אפריל 1968.

למס־כפיה זה ערך עקרוני ממדרגה ראשונה. זהו שלב נוסף, מסוכן, בהפיכת האיגוד המקצועי למכשיר מפלגתי, ההופך כל עובד – נוסף לתלותו במנגנון האיגוד המקצועי – גם לנתון לחסדם של מנגנוני המפלגות! האיגוד המקצועי החולש על מרבית השכירים במדינה ייהפך למכבש פוליטי גלוי שיכריח אותם להשתייך גם למפלגות פוליטיות!

הסתדרות העובדים הלאומית אשר הצליחה בכל שנות קיומה לשמור על צביונה הבלתי מפלגתי, על איגוד מקצועי טהור, שאין בו כל סיעות מפלגתיות, ושאפשרה קבלת עזרה רפואית, שיכון ושירותים אחרים, ללא בדיקה מפלגתית וללא זיקה ארגונית – אפילו לא זיקה ל-ה.ע.ל. – תילחם בכל כוחה נגד תכנית־הקנוניה הזאת של מס־כפיה למפלגות, על־ידי האיגוד המקצועי.

הסתדרות העובדים הלאומית תקרא לכל העובדים להתקומם בגלוי נגד תכנית זאת, ותפתח שעריה לרווחה בפני כל אלה מחברי ההסתדרות הכללית שיצטרפו למלחמה זאת, ואשר כתוצאה מכך יסבלו מהפליה בזכויותיהם לקבל שירותים”.

”המס המפלגתי” הופעל בהסתדרות הכללית ב־1 באוקטובר 1968.

הועידה ה־9 של תנועת־החרות

הועידה התשיעית של תנועת החרות נועדה ליום 26.5.68, הוא כ”ח באייר תשכ”ח, יום שחרור ירושלים. כמו בעבר, נפתחה לקראת הועידה ”במה חופשית”, לויכוח, הפעם בעתון ”היום”. רבים היו הנושאים שהועלו מעל ”הבמה החופשית”: בעיות השטחים, המשך קיום ממשלת הליכוד הלאומי, תביעות לאחד את שתי המפלגות שהרכיבו את גח”ל, בעיות עליה וקליטה. אבל נושא אחד כמעט נעלם מעל ”הבמה החופשית” – הסתדרות העובדים הלאומית. במשך כל השנים, מאז קמה המדינה, עמדה ה.ע.ל. בסערת הדיונים לקראת כל ועידה ובתוך כל ועידה של תנועת־החרות. הפעם נעלמו ההתקפות על עצם קיומה של ה.ע.ל. – רק החתירה לשינוי הנהגתה נמשכה.

הועידה נפתחה במצודת־דוד, בעיר העתיקה בירושלים, בהשתתפות ראשי המדינה, ראשי כל המפלגות הציוניות – אבל חסר בה אבר־מן־החי: הסתדרות העובדים הלאומית, מורשתה, אישיה, חבריה אשר הלכו אחרי התנועה הלאומית שנות דור, בסבל, בעוני, במאסר ובפרך. אבר זה מן המחנה הז’בוטינסקאי, לא הופיע במצודת־דוד בירושלים. מן החומה של התנועה הלאומית נעקרה אבן־פינה – מותקפת, מושמצת, על־ידי יריבים מבית ומבחוץ – אבל אבן־פינה של מורשת ז’בוטינסקי.

היו בתנועת-החרות שכאבו את כאב הקרע; אחרים ביקשו לטייח על החלל שנפער בחומת התנועה הלאומית. ב־10 במאי פירסם ד"ר בדר מאמר בעתון "היום" בו העלה את הנושא המרכזי שלדעתו תצטרך ועידת תנועת-החרות לדון בו – בעיית חברי התנועה המשתייכים ל-ה.ע.ל. "שהתנועה לא דאגה למצבם והם כאילו הופקרו". לאחר מכן הופיע אריה בן-אליעזר במסיבת עיתונאים, בה הביע חרדתו לגורל אנשי תנועת-החרות המשתייכים ל-ה.ע.ל.

"חזית העובד", הגיב על דבריהם של ד"ר בדר ובן-אליעזר: *

"ראשית, הסתדרות זו קמה זמן רב לפני שתנועת-החרות הוקמה – – – כהסתדרות בלתי מפלגתית היו דלתותיה פתוחות לכל עובד בעל הכרה לאומית, וכזאת נשארה עד היום, למרות כל מה שהתרחש בתנועה הז'בוטינסקאית. ה.ע.ל. לא היתה מעולם חלק ממוסדות "חרות".

שנית, הסתדרות העובדים הלאומית בוחרת את מוסדותיה לפי תקנון מאושר כחוק – – – הנהגתה נבחרת כחוק בוועידה נבחרת. שלישית, ה.ע.ל., כגוף אוטונומי, דואגת לחבריה דאגה נאמנה ללא התחשבות בהשתייכות המפלגתית – – –".

בוועידה התשיעית של תנועת-החרות התרפק עסקני התנועה על הסתדרות העובדים הלאומית – גם אלה שהזדרזו והצטרפו כחברים להסתדרות הכללית. המטרה היתה הפעם, לא לפגוע בכבודה של ה.ע.ל., אלא לפגוע בהנהגתה. לשנותה ולהעבירה לשליטת עסקני תנועת-החרות. ועדה מיוחדת בוועידה התשיעית עסקה בנושא "עבודה ואיגודים מקצועיים". בין שאר הסעיפים שהביאה הועדה לאישור המליאה נכלל סעיף הנוגע להסתדרות העובדים הלאומית:

"על המרכז להטיל על ועדה בת שלושה או חמישה מראשי התנועה, שהינם חברי הסתדרות העובדים הלאומית, לפעול למען האדרת הסתדרות עובדים לאומית, כי הנה חלק בלתי נפרד מתנועת-החרות, ובוזה יהיה ייחודה וזכות קיומה, בהשתייכות לתנועת-החרות".

לביצוע סעיף זה נבחרה דרך פעולה "משפטית". תחילה, פתחו בהסתערות על כלי התקשורת בדרישה לקיים בחירות לוועידה ולמועצות הסניפים. אחרי-כן, כאשר נקבעו מועדים לבחירות, קבלו על כך שהמועדים קצרים, ושהאופוזיציה לא תספיק להיערך לקראתן. החלה מערכה משפטית ממושכת, בבתי-הדין הפנימיים של ה.ע.ל., בבתי-המשפט המחוזיים, ובבית-הדין העליון. ארוכה היתה פרשת המשפטים. סוללה של עורכי-דין מנאמני תנועת-החרות נחלצה למאבק בהנהגת ה.ע.ל. – אולם בסיכום כל המשפטים לא זכו באף אחד מהם.

* "חזית העובד" גליון מס' 103, יוני 1968.

חלק מן המערכה המשפטית התרכז סביב נושא הבחירות לארגון עובדי המדינה.

הבחירות לאיגוד עובדי המדינה

הבחירות לאיגוד עובדי המדינה עמדו להתקיים בחודש פברואר 1966, ולפי הוראות מזכירות הארגון הוכן פנקס הבוחרים שכלל רק את שמותיהם של חברי ההסתדרות הכללית. המחלקה המשפטית של ה.ע.ל. ערערה על הוראות מזכירות הארגון בפני בית-המשפט המחוזי בירושלים, וביום 19.1.66 כחודש ימים לפני מועד הבחירות, הוציא בית-המשפט בירושלים צו-מניעה. כתוצאה מכך נדחו הבחירות וההסתדרות הכללית הגישה ערעור על צו-המניעה לבית-הדין העליון.*

שנתיים ימים נמשכה שמיעת הערעור בפני השופטים בנימין הלוי, שמעון אגרנט ויואל זוסמן, וביום 14.3.68 ניתן פסק-הדין לפיו יש לתת לכל עובדי המדינה את הזכות לבחור ולהיבחר לארגונם. בפסק-הדין נאמר:

“לאור מטרתו של האיגוד לאגד את כלל עובדי המדינה ולייצגם, נבחרה הועידה הראשונה של האיגוד על-ידי כל עובדי המדינה. זכות הבחירה של כל עובד מדינה לא היתה דבר שבאקראי, אלא דבר שבעקרון, הקשור קשר אמיץ למהותו של האיגוד ולמטרתו.

ייצוג כל עובדי המדינה על-ידי האיגוד ושליטת זכות הבחירה מחלק מן הציבור המיוצג הם דבר והיפוכו, שכן בציבור בני-חורין אין ייצוג ללא זכות בחירה. אם לא תאמר כן, הרי ייצוג ייהפך לאפוטרופסות. מוסדות האיגוד, המכהנים זה חמש-עשרה שנה מכוח בחירתה של הועידה הראשונה על-ידי כל עובדי המדינה, ושהציגו את האיגוד במשך כל שנות קיומו כאיגוד המייצג את כלל עובדי המדינה, מנועים לפי דעת בית המשפט – וכן מנוע האיגוד עצמו – מלומר כיום לחלק מציבור עובדי המדינה, אין לכם חלק באיגוד עובדי המדינה, לכו והקימו לכם איגוד עובדי מדינה משלכם! “כל עובד מדינה הוא חבר, מכוח עבודתו, באיגוד עובדי המדינה”. זכות בחירה של עובדי מדינה למוסדות האיגוד, וביחוד לוועידה הארצית, נובעת מעצם חברותו באיגוד ומהווה חלק מהותי ממנה. אחרי שאיגוד עובדי המדינה הגשים הלכה למעשה את מטרתו, לאגד ולייצג את כל עובדי המדינה, אין הוא רשאי לשלול את זכות הבחירה”.

* ראה עמוד 421

עם מתן פסק-הדין על-ידי בית-המשפט העליון, הקים האיגוד המקצועי ב-ה.ע.ל. מטה בחירות ארצי, מורכב מנציגי הוועד-הפועל ונציגי הסניפים. באותו זמן הודיעו נציגי המחלקה לאיגוד מקצועי לוועדת הבחירות של ארגון עובדי המדינה כי הסתדרות העובדים הלאומית תציג רשימת מועמדים למוסדות הארגון. נציגי ה.ע.ל. נקבעו בוועדת הבחירות המרכזית ובוועדות המחוזיות. הדרישה לאשר את אותיות "ה.ע.ל." כאותיות רשימת הסתדרות העובדים הלאומית – נדחתה.

הבחירות התקיימו ביום 11 במרץ 1969. התוצאות היו: "אמת" – 52.19%; "חל" – 18.73%; "לע" – 7.99%; "ה" – 5.68%. במציאות אותם הימים, נוכח התנכלויות של יריבים מבית ומבחוץ, נחשבו תוצאות הבחירות להישג ל-ה.ע.ל. – היא היתה על המפה המקצועית כאחד האיגודים החשובים במדינה.

ב-13 באפריל התכנסה מועצת ה.ע.ל. לדיון על תוצאות הבחירות. פתח את הדיון ראש המחלקה לאיגוד מקצועי מאיר האוס:

"היינו הרשימה היחידה שנתקלה בקשיים חמורים מן הרגע הראשון של מערכת הבחירות. קודם סירבו לתת לנו להשתתף בבחירות, שהרי אנו מחוץ להסתדרות הכללית. רק תודות להכרעה המשפטית יכולנו להשתתף בבחירות.

מלבד המערכה החיצונית נאלצנו לעמוד במאבק נגד יריב שלא ציפינו לו. מן היום ש-ה.ע.ל. קיימת לא היה לנו מאבק דומה לזה שהיה לנו עם גח"ל. הם ניסו לפגוע בנו בכל דרך אפשרית, במישרין ובעקיפין. הם שהתנגדו לבקשתנו, לאשר לנו את אותיות "ה.ע.ל." כסימן ההיכר של רשימתנו, למרות שנציגי המערך הסכימו להיענות לנו. לאחר מכן היתה הסתערות על מועמדים שהופיעו ברשימותינו. היו מקרים בהם הופיעו אנשי תנועת-החרות בבתי-חולים, אצל חברינו ששכבו חולים, ולא נרתעו מאיומים עליהם, איומים פוליטיים וכלכליים.

במסע התעמולה לא חסכו אנשי גח"ל כל מאמץ על-מנת להוציא נגדנו כרוזי-השמצה ברוב סניפי הארץ. ואילו אנו דרשנו מאנשינו לנהוג בהתאפקות ולא להגיב. אחרי גל ההשמצות, החלו לחישות נגדנו. טענו כי לא נצליח להגיע בבחירות להישג כלשהו, ועל-כן חבל לבזבז עלינו את הקול. במקום לפעול נגד השמאל באיגוד, הוציאו את כל מרצם נגדנו.

עתה יש להכיר בכך, כי הבחירות לארגון עובדי המדינה זכו להדים בציבור, מפני ש-ה.ע.ל. השתתפה בהן. לולא כן היתה מערכת הבחירות דומה לאלה שהיו לאחרונה במסגרת ההסתדרות הכללית, שעברו ללא הד ציבורי.

יש להצטער על כך שבעת מבחן ל-ה.ע.ל. נמצאה בתוכנו קבוצה קטנה

שהוכיחה חוסר אמונה וחוסר נאמנות לארגונם. ואם לא די בכך, הם עמדו בראש המשמיצים אותנו. כלפי חברים אלה נצטרך להסיק מסקנות. אחד ההישגים שלנו בבחירות היא העובדה שההצבעה היתה לפי תעודות-זהות ממלכתיות, ולא לפי פנקסי ההסתדרות הכללית. נצטרך לעמוד על כך שגם בעתיד יוכלו פועלים להצביע בתעודות-זהות ממלכתיות, ללא תלות פוליטית".

מפלגות השמאל הוכו בבחירות לארגון עובדי המדינה, למרות ההופעה המשותפת עם מפ"ם; ויש שאמרו כי דוקא בגלל ההופעה המשותפת עם מפ"ם הוכה המערך. אנשי רפ"י לשעבר טענו כי חברים רבים לא רצו להצביע עבור רשימה שבה מופיעים אנשי מפ"ם. לפחות בעתונים סופר על כך. בהשוואה לבחירות להסתדרות הכללית, שהתקיימו בשנת 1965, היתה ירידת ארבע מפלגות השמאל עד כדי 20 אחוז ומעלה. יתר על כן, אילו היתה מפא"י מופיעה לבדה ברשימה, לא היתה מצליחה להתגבר על המפלגות הלא סוציאליסטיות – וזה לא קרה עד אז במדינה. מבחינה זו ניתן לקבוע כי בבחירות לאיגוד עובדי המדינה בשנת 1969 החלו שקיעתן של המפלגות הסוציאליסטיות בישראל – וזאת, למרות הקרע בתנועה הלאומית.

לפני הבחירות לארגון עובדי המדינה, ב־13 בפברואר 1969, התכנסה המועצה הארצית וקיבלה שלוש החלטות:

- א. ה.ע.ל. תופיע ברשימה עצמאית בבחירות.
 - ב. על חברי ה.ע.ל. לפעול למען רשימתם העצמאית.
 - ג. חבר ה.ע.ל. שיופיע ברשימה אחרת, מחוץ לרשימת הסתדרות העובדים הלאומית, או יפעל לטובת רשימה אחרת, "תראה בכך ה.ע.ל. הפרת משמעת הסתדרותית מצד החבר, פגיעה לרעה בכבוד ה.ע.ל. וחתימה תחת יסודת קיומה".
- אחרי הבחירות, ביום 13 במאי, התכנסה שוב המועצה הארצית לדון בתוצאות הבחירות לארגון עובדי המדינה, להעריך את ההישגים, לדון על המשך דרכה של ה.ע.ל. כאיגוד מקצועי, ולהסיק מסקנות לגבי החברים שפעלו נגד רשימת ה.ע.ל., בהופיעם ברשימת גח"ל.
- מאיר האוס, בראש האיגוד המקצועי, סקר את מאבקה של ה.ע.ל. לקראת הבחירות לארגון עובדי המדינה – מאבק משפטי, ציבורי והסברתי. תחילה היתה ההתמודדות בבתי-המשפט, שממנה יצאה ה.ע.ל. וידה על העליונה. אולם –
- "גם לאחר פסק הדין התעלם ארגון העובדים מקיומה של ה.ע.ל. ומזכירות הארגון היתה מעוניינת שנגיש שוב בקשה לצור-על-תנאי, מפני שקיוו כי בכך יצליחו לדחות את מועד הבחירות. אבל בסופו של דבר, התקיימו

הבחירות, ו-ה.ע.ל. שותפה בכל הוועדות שהיו קשורות בבחירות. באשר לאלה שנתנו ידיהם ליריב, הם יהיו חייבים להחליט על המשך דרכם. איש אינו מחייב אותם להשתייך ל-ה.ע.ל., אבל הם צריכים לדעת כי בשעה ש-ה.ע.ל. ניצבת במערכה מקצועית, עליהם להושיט לה עזרה, ולא לתת יד ליריבים. ידוע כי קופת-חולים הלאומית פתוחה לכל אזרח בלי הבדל השקפה פוליטית, למה איפוא מאורגנים הללו בהסתדרות המקצועית? את שירותי ההסתדרות אפשר לקבל בלי להשתייך אליה. אם אינם מאמינים ואינם נאמנים ל-ה.ע.ל., יכולים הם להסתפק בשרותים שאנו מעניקים לעובדים.

אילו היה שורר הגיון בתנועה הלאומית, היו הכל מתלכדים סביב רשימת ה.ע.ל., שהרי זו הפעם הראשונה בישראל שאיגוד מקצועי, אשר אינו שייך להסתדרות הכללית, מתמודד בבחירות, במטרה לנתק את העובד מן התלות הפוליטית. ברור לי כי אילו היינו מופיעים ברשימה לאומית מלוכדת היינו זוכים להישג רב יותר."

משה לייבזון תקף את אלה מחברי ה.ע.ל. שהופיעו ברשימת גח"ל: "במועצה הקודמת התנהל ויכוח על דרך הליכתנו לבחירות באיגוד עובדי המדינה. הוחלט אז שנופיע ברשימה עצמאית. חברינו צריכים היו להתגייס ולסייע ל-ה.ע.ל. במאבק המקצועי. אולם נמצאו בתוכנו אנשים שחרפו את הסתדרותנו וגידפו אותה. הם התחילו בלחישות בפגישות, המשיכו בהפצת כרוזי-שיטנה ועברו לאיומים על חברינו. עלינו להגיע להחלטה שחברים אשר ישבו כנציגים בקלפיות מטעם רשימות אחרות – הוציאו עצמם משורות הסתדרותנו".

נעימה אחרת היתה בפיו של ד"ר ישראל שקל, חבר בית-הדין העליון של ה.ע.ל. ויו"ר ועדת החוקה שלה. הוא דיבר בצער על הקרע בתנועה הלאומית: "לבי שותת דם, מעצם הויכוח על הנאמנות הכפולה. מבחינה משפטית אני יודע מה משמעות לויאליות כפולה. כיום אני מרגיש זאת. בזמן הבחירות לא עזרתי לאף צד, כי לא יכולתי להצטרף לרשימת ה.ע.ל. – נגד התנועה שאני חבר בה; גם לא יכולתי להופיע ברשימת התנועה, נגד ה.ע.ל. – – אני חושב שזו תקופת ביניים, ואין להוסיף שמן על המדורה. אין צורך להחריף יחסים. בל נשכח כי בימים כתיקונם יכלה התנועה הלאומית להגיע להישג של 30%. כיום אינני שותף לשמחה ב-ה.ע.ל., כי 6% אינם משקפים את כוחה של ה.ע.ל. בקרב עובדי המדינה.

אינני יודע מה להציע למועצה, אבל אני יודע מה לא להציע: לא צריך לזרוק את הגט לחברים שפעלו ברשימת גח"ל. עלינו לנהוג בהתאפקות.

בתבונה, כדי שנוכל להחזיר לעצמנו את אלה שאיבדנו במערכת בחירות זו”.

יוסף יולס:

”אריה בן-אליעזר הופיע בחיפה ונאם שם בפני עובדי המדינה. את דבריו סיים בקריאה להצטרף להסתדרות הכללית. ביקשתי את רשות הדיבור ושאלתי את הנואם: מה עשתה התנועה למען חבריה עובדי המדינה? כבית”רי ותיק נדרתי נגד שעטנז מעמדי. עברתי בתנועה את כל המאבקים כעובד לאומי. כיצד יכול בן-אליעזר לשלוח אותי עכשיו להסתדרות הכללית, לדגל האדום? שאלותי עוררו נגדי זעם. חברים רצו לשסע אותי. בן-אליעזר לא נכנס אתי לוויכוח, אלא השיב כי הנדר הבית”רי כוחו היה יפה כאשר המדינה היתה בידי זרים. כיום, במדינה העצמאית, עלי להצביע עבור ההסתדרות הכללית”.

יצחק גוריון:

”הנני חבר פעיל בתנועת-החרות, אולם לדעתי אין תנועה פוליטית צריכה לשלוט על ארגונים מקצועיים – – – חמש שנים קיימת סיעת ”תכלת-לבן”, אולם מעולם לא דאגה הסיעה לחברינו עובדי המדינה – – – החברים שהופיעו ברשימות גח”ל חייבים להסיק בעצמם את המסקנות. הצעתי למועצה היא, להשאיר את הסקת המסקנות בידי החברים עצמם”.

יצחק שמואלי:

”שורש הרע נעוץ בעובדה שבגין וחבריו חוֹשבים שיוכלו לכבוש את ההסתדרות הכללית מבפנים, ועל כן מנסים הם מפעם לפעם לפגוע בנו, ואף עושים מעשים מוזרים. בגין מחפש דרך לקואליציה ממשלתית ואנו מפריעים לו. זו הסיבה המדרבנת אותם לפעול נגדנו”.

אליעזר שוסטק סיכם את הדיון:

” – – – כאן לא נערכו בחירות פוליטיות, כי אם בחירות לארגון מקצועי טהור. וקרה דבר מוזר. במשך שנים נאבקה ה.ע.ל. כדי להבטיח זכות בחירה לחברינו, אולם לאחר שהשגנו עבורם את זכות הבחירה, הלכו ומסרו את נאמנותם לרשימה אחרת. זו הפעם הראשונה שעסקני התנועה הצליחו לקומם את חברי ה.ע.ל. נגד הסתדרותם”.

בתום הדיון קיבלה המועצה החלטה:

”יש להפסיק את חברותם בהסתדרות של חברים אשר הופיעו כמועמדים או כפעילים במטות הבחירות של גופים אחרים בבחירות לארגון עובדי המדינה”.

בעקבות החלטת המועצה הארצית הופעלו בתי-הדין המקומיים בסניפים אחדים של ה.ע.ל. ובפניהם הובאו לדיון חברים שהואשמו בפעילות נגד הסתדרות העובדים הלאומית. לפי רשימות שהוגשו לאחר מכן לוועד-הפועל הושעו כ-80 איש מחברותם באיגוד המקצועי של ה.ע.ל., חלקם הגדול בתל-אביב ובירושלים. מן המושעים לא הופסקה הזכות לשירותים של מוסדות ה.ע.ל., כמו קופת-חולים ושיכון "סלע", אולם הם הושעו מחברותם בהסתדרות העובדים הלאומית.

המציאות הפוליטית בקיץ 1969

בקיץ שנת 1969 נשתנו פני מדינת ישראל מכמה וכמה בחינות – צבאית, מדינית ופנים-מפלגתית. במרץ התחילה מלחמת ההתשה על גדות תעלת-סואץ. היא גברה במאי, וביוני הכריז נאצר: "איני יכול לכבוש את סיני, אבל אני יכול להתיש את ישראל ולשבור את רוחה". הוא הצהיר כי הפסקת האש איננה קיימת, וביוני הכריז כי "החלה מלחמת השיחרור".

חמורה לא פחות היתה מלחמת-ההתשה לאורך הירדן ובגבול הסורי. יום-יום נפלו חיילי צה"ל לאורך הקוים. באותו זמן הפעילו ארגוני הטרור הפלשתינאיים יחידות חבלה במרכזי הערים במדינה, ואף הם הסבו לישראל אבידות מכאיבות. בקיץ 1969 לא נראה קץ למלחמת-ההתשה, שגברה והלכה, נוכח מעורבות סובייטית מחמירה והולכת בגבול המצרי.

בקיץ 1969 נשתנתה מפלגת פועלי ארץ-ישראל. אישיה המרכזיים ירדו בזה אחר זה מן הבמה הפוליטית. במרץ התפטר ראש עיריית תל-אביב מרדכי נמיר, מחמת חוליו. באותו חודש הלך לעולמו בחיפה ראש העיר אבא חושי, האיש אשר יותר מכל אדם אחר הטביע על עיר-הנמל את חותם "חיפה האדומה". ב-26 במרץ נפטר ראש הממשלה לוי אשכול, ובמקומו נבחרה גולדה מאיר. מפא"י שינתה את פניה.

בקיץ 1969 החלה מערכת בחירות משולשת: להסתדרות הכללית, לרשויות המקומיות ולכנסת. במערכה זו התלכדו כל מפלגות השמאל בגוף אחד – "המערך"; אולם לא היה זה עוד המערך של מפלגות השמאל משנים קודמות. האישים המרכזיים שעמדו בראש המפלגות נעלמו מן הבמה הפוליטית בזה אחר זה, ועם היעלמם טושטשו רבות מן האידיאות שליוו אותם בשנות שלטונם – גם אידיאות סוציאליות וגם אידיאות פוליטיות.

בראש וראשונה טושטשו ההבדלים בתפיסת המושגים הציוניים. הערך של שלמות המולדת לא היה עוד בלעדי לתנועה הלאומית. חסידי ארץ-ישראל-השלמה צצו בכל המחנות הציוניים, פרט לשמאל הקיצוני. המטרה בשנת 1969 היתה לשמור על הקיים, על ההישגים הצבאיים שהושגו במלחמת

ששת הימים. במאבק למען מטרה זו היו שותפים רבים, מכל המפלגות הציוניות, פרט למפ"ם.

ניתן לקבוע כי בקיץ 1969, לקראת מערכות הבחירות המתקרבות, טושטשו תחומים רבים בכל המפלגות הציוניות. סייעו לכך האירועים הצבאיים המסעירים – וסייעה לכך השתתפותה של תנועת-החרות בממשלה הקואליציונית.

אכן, בקיץ 1969 הופיעה על הבמה הפוליטית תנועה לאומית שונה מזו שהיתה בעבר. היא היתה חלק מן הממשלה; היא היתה גם חלק מהסתדרות העובדים הכללית, משולבת במערך מפלגתי שהתמסד בגח"ל. אי-שם במאסף נשארה הסתדרות העובדים הלאומית, נאמנה לדרכה, נאמנה למורשת הז'בוטינסקאית. היא לא התמסדה בחלוף העתים, גם לא בקיץ 1969.

כשהחליטה מועצת הסתדרות העובדים הלאומית לקיים את ועידת ה.ע.ל. בסוף הקיץ, התעוררה בהנהגת תנועת-החרות תקווה שבועידה הקרובה תוכל לשנות גם את פני הסתדרות העובדים הלאומית. שליחים של תנועת-החרות החלו להיערך לקראת הבחירות לוועידה. ובעצם הימים בהם עסקו מפלגות השמאל בהתלכדות במערך, עסקה התנועה הלאומית בסכסוך מר, במחנה מפולג.

המאבק האחרון של תנועת-החרות בה.ע.ל.

היערכות לועידה ה-11 של ה.ע.ל. – משפטים...משפטים... – תוצאות הבחירות להסתדרות הכללית ב-1969 – הועידה ה-11 של ה.ע.ל. – החלטות הועידה – תוצאות הבחירות לכנסת השביעית.

היערכות לועידה ה-11

ב-22 ביוני החליט הוועד-הפועל לקיים את הועידה הארצית ה-11 של הסתדרות העובדים הלאומית. על המועד ועל הרכב ועדת הבחירות לועידה צריכה היתה להחליט המועצה הארצית. החלטת הוועד-הפועל היתה לכנס את המועצה ביום 29 ביוני. כן החליט הוועד-הפועל "לשחרר את נשות החברים שהם בעלי זכות-בחירה, מן החובה לשלם מס, נוסף על המס שמשלם הבעל. על-ידי-כך מוקנית זכות בחירה לכל נשות החברים שהם בעלי זכות בחירה (פרט לאלו מנשות החברים המשתייכות לארגון פועלים אחר)".

באותה ישיבה הובאה לאישור הוועד-הפועל החלטת סניף ה.ע.ל. בפתח-תקוה, להרחיק משורותיו את אחד החברים שנתן יד לרשימת גח"ל בבחירות לארגון עובדי המדינה. היתה זו החלטה ראשונה מסוגה, בשורה של החלטות דומות שנתקבלו לאחר-מכן בסניפים אחרים. הוועד-הפועל אישר את ההחלטה. בעקבותיה החלה פרשת משפטים, שנמשכה עד אחרי הבחירות לוועידה.

ביום 29 ביוני התכנסה המועצה הארצית של ה.ע.ל., ועל סדר-יומה עמד סעיף יחיד: הועידה ה-11. אליעזר שוסטק, שפתח את המועצה, הקריא את הסעיף בחוקה, הקובע:

"המועצה הארצית מתכנסת לא יאחר מחודשיים לפני הועידה הארצית, קובעת את סדר-יומה, מקומה וזמנה של הוועידה, את יום הבחירות לוועידה, ובוחרת בוועדת הבחירות המרכזית".

בהתאם לסעיף זה הציע שוסטק את סדר-היום של הוועידה, את מועדה ואת מקומה – ב-16 בספטמבר 1969, בירושלים. המועצה אישרה את הצעת שוסטק. כן אישרה המועצה את מספר הצירים לוועידה, כפי שהציע שוסטק – 201

במספר. בהתאם לחוקה בחרה המועצה בוועדת בחירות מרכזית, מורכבת מ־7 חברים: יהודה אייפרמן, אריה גולדין, יהודה גוטניסקי, נתנאל גרובר, יאיר דקל ונר חרפק. (בהתאם לחוקה, בוחר בית־הדין העליון של ה.ע.ל. את יו"ר ועדת הבחירות המרכזית. בית־הדין בחר ביו"ר משה יזרעאלי. מאוחר יותר, כאשר בית־המשפט המחוזי דן בערעור החברים שהורחקו מ־ה.ע.ל., העיר השופט נגד נוהל זה, של בחירת יו"ר בית הדין העליון לתפקיד יו"ר ועדת הבחירות המרכזית).

ב־22 ביולי קיים הוועד־הפועל דיון נוסף על הוועידה. בישיבה זו אושרה מכסה של 10% מכלל הצירים לנוער העובד והלומד הלאומי. (החוקה קובעת 5% עד 10%).

באשר למספר הצירים שנועדו לנקודות ההתיישבות, החליט הוועד הפועל להעביר את ההכרעה לוועדת הבחירות המרכזית.

ואמנם, ועדת הבחירות המרכזית קבעה להתיישבות מכסה של 5 צירים.

לפי בקשת סניף פתח־תקוה אישרה ועדת הבחירות את ההצעה להקדים את מועד הבחירות בפתח־תקוה, עקב סיבות בריאות של האחראי על הסניף. מועד הבחירות נקבע ל־7 באוגוסט. עסקני תנועת־החרות ראו פסול גם בהחלטה זו של ועדת הבחירות המרכזית. הם פנו לבית־הדין של ה.ע.ל. בתביעה לא להקדים את הבחירות בפתח־תקוה. משלא נענו, פנו לבית־המשפט המחוזי בתל־אביב. ב־6 באוגוסט, יום לפני הבחירות בפתח־תקוה, הוציא השופט ש.ז. לוונברג פסק־דין, לפיו התיר את קיום הבחירות, אך אסר את פרסום תוצאות הבחירות, עד אחרי שתתקיימנה הבחירות בשאר חלקי הארץ – וזאת, כדי שהתוצאות המקומיות לא תשפענה על הבוחרים במקומות אחרים.

משה יזרעאלי –
יו"ר בית־הדין העליון של ה.ע.ל.

מערכת המשפטים נגד מוסדות ה.ע.ל. החלה בסוף שנת 1968, כאשר עסקני תנועת-החרות החלו לפעול במטרה לשנות את ההנהלות במוסדות ה.ע.ל. בסניף חדרה התכנסה קבוצת חברים, מהם חברי המועצה המקומית, ובלי תיאום עם הועד-הפועל החליטו לבצע "הפיכה" מקומית. הנהלת הסניף הודחה. מאחר ש"ההפיכה" בוצעה בלי אישור הועד-הפועל, תוך הפרת חוקת ההסתדרות, פוזרה המועצה המקומית וההנהלה "המודחת" המשיכה בכהונתה. עסקני תנועת-החרות ערערו על החלטת הועד-הפועל, בפני השופט המחוזי בתל-אביב א. מאני. ביום 21 בנובמבר הוציא השופט מאני פסק דין נגד המערערים:

"המדובר במקרה דנן בהסתדרות שמטרתה הן מקצועיות ופוליטיות כאחד, אשר בחרה ליישב את המחלוקת במוסדותיה בבתי-דינה, בהתאם לחוקה שנתקבלה על דעת מוסדותיה הנבחרים. בנתונים אלה אינני רואה יסוד לטענה שאין להשאיר מחלוקת זו בידי בתי-הדין של ההסתדרות מטעמים שבטובת הציבור; נהפוך הוא, נראה לי שמטעמים אלה דווקא יש לעשות כן, וזאת לשם שמירה על כוחה ושלמותה של ההסתדרות והעלאת קרן מוסדותיה הכלליים והשימושיים בעיני חבריה ובעיני הציבור בכללותו".

השופט לא קיבל את טענת המערערים, שאין הם סומכים על השיפוט של בית-הדין הפנימי ב-ה.ע.ל., ודחה את ערעורם. עסקני תנועת-החרות ערערו על פסק-הדין בבית-המשפט העליון, בפני השופטים מ. לנר, צ. ברנזון וח. כהן. שלושת השופטים דחו פה-אחד את התביעה, תוך הדגשה כי אין דבר הולם יותר לדיון במוסדות ה.ע.ל. מאשר הנושא שהובא בפני בית-המשפט העליון.

אחרי הבחירות לארגון עובדי המדינה, כאשר 80 פעילי "תכלת-לבן" הושעו מחברותם ב-ה.ע.ל., החלה הנהלת תנועת-החרות במערכה נגד הנהגת הסתדרות העובדים הלאומית, שנמשכה לסירוגין במסיבות עיתונאים ובבתי-משפט, עד הועידה ה-11. ב-20 במאי 1969 הופיע מנהל מחלקת הארגון של תנועת-החרות, איתן ליבני, במסיבת עיתונאים בה קבל על השעיית חברי ה.ע.ל. מאיגודם המקצועי: "זו כפיה מצפונית שאין להשלים עמה" – טען ליבני, ואיים כי המושעים יפנו לבית-הדין העליון של ה.ע.ל. אולם, כל עוד לא החליטה מועצת ה.ע.ל. על קיום בחירות לוועידה, לא פנו המושעים לבית-הדין. משהוחלט על הבחירות, והתברר כי שמותיהם של המושעים אינם מופיעים בפנקסי הבוחרים – החלה התרוצצות בבתי-המשפט, הפנימיים והממלכתיים. התביעות המשפטיות נסבו:

- ★ נגד השינויים בחוקת ההסתדרות, שנתקבלו על-ידי מועצת ה.ע.ל.;
- ★ נגד השעיית חברי ה.ע.ל., שפעלו בבחירות לארגון עובדי המדינה למען רשימת גח"ל;
- ★ בעד הצמדת החברות בקופת-חולים לחברות באיגוד המקצועי;
- ★ נגד סדרי הבחירות.

טענת המערערים היתה כי חוקת ההסתדרות שונתה לא כדין, במועצה, ולא בוועידת ה.ע.ל. כן טענו המערערים כי ה.ע.ל. היא חלק מתנועת-החרות, וזכות המושעים היתה לפעול במסגרת תנועתם, למען מועמדי "תכלת-לבן".

בסוף יולי הגישו נציגי המערערים דרישה לאפשר להם עיון בפינקסי הבוחרים. רשות זו ניתנה להם, אולם הם לא הסתפקו בכך. הם רצו לצלם את הפינקסים, כנראה לשם פירסום בעתונים. לכך לא הסכימו אנשי ה.ע.ל.; הם סרבו להעמיד לרשות עסקני תנועת-החרות את הרשימות לצילום.

שלושה עורכי-דין, מעסקני תנועת-החרות, הופיעו בבית-המשפט המחוזי בתל-אביב, בפני השופט י. חריש, ודרשו התערבותו, למען יוכלו לצלם את פינקסי הבוחר. השופט חריש פסק:

"אמת נכון הדבר שבחוקת ה.ע.ל. לא נזכר דבר צילום רשימת בוחרים, לא במפורש ולא במרומז, ונאמרה בחוקה רק חובת הפירסום. עם זה, מעצם המושג פירסום המחייב הצגת דבר ברבים, מתחייב גם כי כל הרוצה, בא ומעיין בדבר המתפרסם וכל הרוצה, בא ומעתיק. לדידי אין הצילום של מסמך אלא אחת מדרכי ההעתקה, ואולי הטובה והמשופרת שבהן, ולכן אין למנוע מן הזכאי לעיין ברשימות, אשר למענו נועד הפירסום, ואף לצלם את הרשימות".

עו"ד ד. ינובסקי; בשם ה.ע.ל. ערער על פסק-הדין, ובעוד הערעור תלוי ועומד הופיעו שוב עסקני תנועת-החרות וביקשו לצלם את הפינקסים. הפקידים במזכירות ה.ע.ל. התנגדו לכך, בין השאר גם מפני שבינתיים עבר מועד הערעורים ושוב לא היה טעם בהצגת פינקסי הבוחרים. חזרו המערערים לבית המשפט, הפעם אל השופט ש. אשר, והאשימו את ה.ע.ל. באי-ציות להוראות בית-המשפט. השופט לא קיבל את טענת הפרקליט ד. ינובסקי כי הסרוב להרשות את הצילום נעשה על-ידי מזכירות ה.ע.ל. "מתוך חוסר הבנה בתום לב" והטיל על ההסתדרות קנס של 10.000 ל"י, בעוון ביזיון בית-המשפט.

ה.ע.ל. ערערה על פסק הדין בפני בית-המשפט העליון בירושלים, ועד לגמר הערעור, ביקשה מבית-המשפט העליון לעכב את ביצוע פסק-הדין. השופט לנדאו הורה לעכב את ביצוע תשלום הקנס. לאחר מכן החל הערעור בפני שלושה שופטים: מ. לנדאו, מ. ויתקון וח. כהן. חודשים אחדים נמשך הערעור, וב-27 בפברואר 1970, כחצי שנה אחרי הועידה, ניתן פסק הדין, לפיו בוטל הקנס על ההסתדרות. בין נימוקי השופטים: "לא הוכח שהמשיבים פנו או ניסו לפנות

למישהו מן המערערים אישית, בדרישה לאפשר – – – את העיון ברשימות ואת העתקתן או צילומן, ושאלה סרבו להם". במלים אחרות – הפנייה של עסקני תנועת-החרות לא היתה כלל אל אחראים על הצגת הרשימות.

ב-12 באוגוסט הופיע איתן ליבני במסיבת עיתונאים בתל-אביב, יחד עם קבוצה של עסקנים מתנועת-החרות. הוא הטיח האשמות על הסתדרות העובדים הלאומית ועל השרות הרפואי שלה, ודרש לדחות את הבחירות ל-ה.ע.ל., שנועדו ל-28 באוגוסט.

כנגד הופעת איתן ליבני, קיים לאחר-מכן הועד-הפועל מסיבת-עיתונאים, בה התריע אליעזר שוסטק על המגמה של עסקני תנועת-החרות לפלג את הסתדרות העובדים הלאומית. הוא פירט אחד לאחר את האמצעים שנקטה ההסתדרות, כדי לקיים בחירות דמוקרטיות הוגנות. גם ראשי קופת-חולים הלאומית הגיבו על דברי איתן ליבני ודרשו ממנו התנצלות על פגיעתו בשרות הרפואי.

ב-14 באוגוסט פירסמה ה.ע.ל. מודעה במרבית העיתונים היומיים, תחת הכותרת – "למלעיזים – תשובה ועצה". המודעה היתה חריפה בניסוחה ובתוכנה, אופיינית ללהט הסכסוך באותם הימים.

מאוחר יותר הגיב יצחק גוריון על פעולות תנועת החרות נגד ה.ע.ל., במאמר שפירסם ב"חזית העובד", תחת הכותרת "ההסתערות על ה.ע.ל.":*

"פתאום החלה צמרת תנועת-החרות להתעניין בנו. 'נהרגים' על הזכות לבחור ולהיבחר. ממש 'אבן מאסו הבונים' – היתה לראש פינה' – – – פרט ליצר הנקמנות על הפילוג בתנועה קיים הרצון לדחות את הבחירות בהסתדרותנו, עד אחרי המערכה המשולשת של הבחירות, להסתדרות השמאלית, לרשויות המקומיות ולכנסת. הנצחון בבחירות ההן הרי כאילו מונח בכיס, ואז... קיוו כי הסתדרותנו תיפול כפרי בשל לדיהם".

ב-15 באוגוסט הגישו עסקני תנועת-החרות דרישה לבית-הדין העליון של ה.ע.ל. לדחות את הבחירות לוועידה. 56 חברים מתנועת-החרות חתמו על הדרישה, ביניהם ח"כ חיים לנדאו, ח"כ אסתר רזיאל-נאור, איתן ליבני, בן-ציון קצנלבויגן, אליהו לנקין ועוד עשרות עסקנים מצמרת תנועת-החרות. בשמם הופיעו שבעה עורכי דין: דוב מילמן, יצחק בנאדו, י. נחושתן, משה שכטר, משה נחשון, אליהו לנקין ודן פון-וייזל.

בתצהיר שהגישו לבית-הדין דרשו להורות למועצות ה.ע.ל. להתכנס מחדש לשם דיון על קביעת מועד אחר לוועידה. "להכריז על פסלות כל הליכי הבחירות

שהתקיימו עד כה – – – להורות על עריכת בחירות חדשות, לא מוקדם מאשר כעבור ששה חודשים מיום קבלת ההחלטה על כך'.

בין הנימוקים הרבים לדרישתם היתה הסתמכות על חוקת ה.ע.ל. משנת תרצ"ט (1939), "שהיא החוקה המחייבת את מוסדות ה.ע.ל." – המערערים לא הסכימו עם השינויים שהוכנסו בחוקה בשנת 1968, לפי החלטות המועצה הארצית, שנתקבלו פה-אחד.

בית-הדין של ה.ע.ל. היה מורכב מ-5 שופטים: עו"ד ר. ריטרמן – אב"ד; יעקב ברבש, י. אלט, ב. גולובסקי וצ. קולר.

בעוד בית-הדין נערך לשמיעת עדויות, פנו עסקני התנועה במקביל לבית-המשפט המחוזי בתל-אביב. תביעתם החלה להתברר בפני השופט י. רווח, ביום 21 באוגוסט. הפעם חתמו על התביעה 69 איש מעסקני תנועת-החרות, כולל אלה שחתמו על התביעה בבית-הדין הפנימי של ה.ע.ל. בשם ההסתדרות הופיעו עורכי-הדין י. טוניק וד. ינובסקי.

שישה ימים נמשך בירור התביעה בבית-המשפט המחוזי, וביום 27 באוגוסט, יום לפני הבחירות, הוציא השופט רווח את פסק-דינו:

"נאמר לי שלסכסוך שהובא בפני בית-דין זה יש רקע פוליטי, כתוצאה מן הפילוג שחל לפני זמן מה במפלגת 'חרות', כך שפלג אחד רוצה לדחוק את רגליו של הפלג השני. רקע זה – אם הוא קיים – אינו מעניינו של בית-משפט זה, שרואה בהסתדרות העובדים הלאומית, כפי שנאמר בחוקה שלה, ארגון מקצועי העוסק בעניינים המקצועיים של חבריו. ארגון זה התאגד באופן וולונטרי, והוא קובע בחוקה שלו איך לנהל את ענייניו הפנימיים, ולכן, טוען עו"ד טוניק מספר טענות שמטרתם למנוע מבית-המשפט להיכנס לתוך העניינים, לעיצומם".

השופט הזכיר דברים שאמר בהזדמנות דומה, כי אין חולקין על העקרון שאת דרכי הדיון במסגרת של גוף וולונטרי, יש למצות במסגרת הפנימית של הגוף, לפני שנזקקים לבית-המשפט. אמנם התובעים פנו לבית-הדין העליון של ה.ע.ל., אולם שם הטיח פרקליט התובעים כי "אין לנו יותר כל ענין במשפט זה". בסיום פסק הדין כתב השופט רווח:

" – – – אין נכס יקר מטוהר מידות בחיים הציבוריים. שמעתי מלים קשות של הצדדים זה כנגד זה, ואינני מאמץ לעצמי אף אחת מהן. אבל גם לשיקולים של יוקרה, או הוצאות בפניות לשוא אין מקום, כשטוהר המידות עומד במבחן.

אין אני אומר דברים אלה לבית הדין העליון של ההסתדרות העובדים הלאומית, כי אני בטוח שלגביהם זה מיותר. אבל חשבתי למועיל לשנן דברים אלה לצדדים ולבאיי-כוחם, כשיעמדו לחדש את דיוניהם בפני בית הדין (הפנימי). מסקנתי הסופית היא שהמבקשים טרם מיצו את ההליכים

בפני בית־הדין העליון של הסתדרות העובדים הלאומית, שעומדים להימשך הערב, ולכן אני דוחה את הבקשה – – –".

פרקליט תנועת־החרות עו"ד פון־וייזל ביקש זכות לערער על החלטת השופט. הזכות לא ניתנה. למחרת היום, 27 באוגוסט, עמדו הבחירות להתקיים. שוב פנו הצדדים בחופזה אל בית־הדין העליון של ה.ע.ל.

בסיומו של היום הארוך ההוא, הוציא בית־הדין העליון של ה.ע.ל. את פסק דינו שאין לדחות את הבחירות, מפני שחומר הראיות הובא ברגע האחרון.

עו"ד ר. ריטרמן היה היחיד בין חמשת השופטים שהסתייג מפסק הדין. הוא טען כי מוטב לדחות את הבחירות, "מאשר לגרום פצעים ומרירות שעלולים להימשך שנים".

אחרי שהוסר האיום בצו־מניעה בבית־המשפט המחוזי בתל־אביב, התברר כי חוליה אחרת של עורכי־דין פעלה מטעם תנועת־החרות בירושלים, בפני השופטת מרים בן־פורת. הטענה היתה שנשי חברים קיבלו זכות בחירה, בלי ששמותיהן פורטו בפנקס הבוחרים. פרקליט ה.ע.ל., עו"ד מנחם ינובסקי (בנו של חבר הועד הפועל עו"ד דניאל ינובסקי) הסביר לשופטת את הרקע לאי־הכללת שמות החברות בפנקס־הבוחרים, תוך הדגשה שבסוגיה זו עצמה דן במקביל בית־הדין הפנימי של הסתדרות העובדים הלאומית.

השופטת בן־פורת הוציאה החלטת ביניים, לפיה עיכבה את המשך הדיון בתביעה, בתנאי שעד חצות אותו לילה יוציא בית־הדין של ה.ע.ל. את החלטתו בנידון. והיה, אם עד חצות הלילה יפסוק בית־הדין הפנימי את הדין, תימנע השופטת מהמשך דיון בתביעה, והתיק ייסגר.

אותו לילה ישב בתל־אביב בית־הדין העליון של ה.ע.ל. ודן בתביעה, כשפרקליטי תנועת־החרות משתדלים להאריך בדיבור ובחקירות, על־מנת שתעבור שעת חצות, ואז יתחיל בירור התביעה מחדש.

פרקליטי ה.ע.ל. צימצמו דבריהם, והסתפקו בהסברת עמדתם. השעה כבר היתה 11.30, ופסק הדין ניתן. מייד טילפנו פרקליטי ה.ע.ל. לבית השופטת ובשרו לה כי בית־הדין העליון של ההסתדרות דחה את התביעה. בו במקום הודיעה השופטת כי היא מסתפקת בפסק־דין זה וכי היא מבטלת את התביעה.

עוד מכשול הוסר בדרך לבחירות. אבל ביום ה־28 באוגוסט הודיעה הנהלת תנועת־החרות כי חבריה מחרימים את הבחירות.

ביום 11 בספטמבר, שעה שבית־הדין העליון של ה.ע.ל. היה טרוד בשורה של תביעות שהוגשו בפניו, הוגשו במקביל עוד שתי תביעות, האחת לבית־הדין המחוזי בירושלים, בפני השופט יהודה כהן, והשניה בתל־אביב, בפני השופט שלמה אשר.

ביום 12 בספטמבר, ערב ראש השנה, הוציא השופט שלמה אשר החלטת ביניים:

” – – נודע לבית המשפט מפי שני הצדדים כי בית-הדין העליון של ה.ע.ל. נמצא בעצם הדיון בשאלות השונות שנטענו כאן – – – לדאבון כולם לא יצאה עדיין החלטה של בית-הדין העליון הנ”ל, אם כי יש סיכוי שהחלטה תצא ביום 15.9.69.

בסיכוי זה אני נותן החלטת-ביניים זו. במידה ובית-הדין העליון של ה.ע.ל. יתן את החלטתו בבקשה שנזכרה לעיל עד שעה 12.00, ביום 15.9.69, לא יינתן כל צו-ביניים על-ידי בית-משפט זה. אך במקרה והחלטה כזאת לא תינתן עד לתאריך והשעה האמורה, אז ייצא צו-ביניים נגד ה.ע.ל. – – – וזאת, עד שבית-המשפט הזה יספיק לדון ולהחליט בנוכחות שני הצדדים – – – ב-16.9.69.”

כלומר, קיום הוועידה נשאר תלוי ועומד, נתון להכרעת בית-הדין של ה.ע.ל. – אם רק יספיק להגיע להכרעה עד ה-15 בספטמבר. אולם ימי ה-13 וה-14 בספטמבר היו ימי חג ראש-השנה, ולמעשה נשארו בידי בית-הדין של ה.ע.ל. שעות לא רבות להכרעה.

אבל בית-הדין של ה.ע.ל. הספיק להוציא החלטה בצהרי ה-15 בספטמבר, יום אחד לפני הוועידה. ההחלטה השתרעה על-פני 5 סעיפים, וארבעה מהם נתקבלו פה אחד. הסעיף החמישי התקבל בהתנגדות השופט ריטרמן, אולם קולו היה בודד, לעומת ארבעת השופטים האחרים. כל התביעות של פרקליטי תנועת-החרות נדחו.

ברור שלגבי השופט שלמה אשר נסתיימה בכך הפרשה, אולם – לא לגבי פרקליטי תנועת-החרות. הם המשיכו במירוץ אחרי שופטים. הפעם בפני השופט י. רווה, בערעור על-הכרעת בית-הדין העליון של ה.ע.ל.: הם טענו כי לבית-דין זה אין סמכות לשפוט. שוב החל ברור, ביום 16 בספטמבר, שעות ספורות לפני הוועידה. וזאת, בלי ידיעת נציגי ה.ע.ל.; שוב, המטרה היתה לצוד שופט שיוציא בצורה כלשהי צו-מניעה נגד קיום הוועידה. אבל פרקליטי ה.ע.ל. היו מודעים לאפשרות כזאת, והם ארבו לנציגי תנועת-החרות בבית המשפט המחוזי. הם מצאו אותם אצל השופט רווה, והבירור התחיל מחדש. יצחק טוניק פתח בטיעוניו נגד טענות הצד השני:

”במקרה אני נמצא בבית-המשפט ונודע לי על שמיעת בקשה זו, ובמקרה אני מבקש רשות להשתתף בבירור.”

נציג תנועת-החרות ניסה להסתמך בתביעתו על פסק-דין שהוציא בערב ראש השנה שופט אחר, יהודה כהן, בבית-המשפט המחוזי בירושלים. במקביל פעלו פרקליטי תנועת-החרות גם שם, והם הצליחו להוציא החלטת-ביניים, תמורת ערבות בסך 5000 ל”י שהשלישו להבטחת תביעתם. עו”ד טוניק טען: ”אתמול

היתה בקשה לצו־מניעה בירושלים – – שם הסכים נציג התביעה לתת ערבות של חמשת אלפי ל"י, אך אין זה ענין של כסף. החשיבות היא לדחות את הוועידה, לגרום בושה וחרפה בדחייה, והנזק הגדול ייגרם ל-ה.ע.ל., גם אם הצד השני יפסיד כסף".

השופט רווה הוציא החלטתו:

"הערב עומדת להתקיים בירושלים הוועידה ה-11 של ה.ע.ל. בארץ ישראל. לוועידה קדמו בחירות אשר העסיקו את בתי-המשפט, ובחירות אלה, הכנתן ועריכתן, עדיין מעסיקות את בתי-המשפט".
אחרי שפירט השופט את ההשתלשלות בבית-המשפט, קבע:

"היום מאוחרת השעה לדון אם תוצאות הבחירות כפי שנתקבלו משקפות נאמנה את רצון החברים. ניסיתי לברר מפי הפרקליטים המלומדים, מר מילמן מזה ומר טוניק מזה, במה התוצאות שאושרו סופית ע"י בית-הדין משקפות את רצון הבוחרים לפי הזרמים או הסיעות של אותה הסתדרות, ולא היה ניתן לקבל תמונה ברורה. אני ניסיתי לעמוד על הדבר כדי לדעת שני דברים. אחד, במה המנדטים שעלו בבחירות לוועידה ה-11 מהווים תמונה שונה מן המנדטים לוועידה ה-10, או אחרות, קודמות, מבחינה פוליטית. שהרי אין ספק שהסתדרות העובדים הלאומית כוללת בתוכה בעלי השקפות פוליטיות שונות. השאלה השניה היתה – במה בעלי המנדטים בוועידה עשויים להעביר החלטות העשויות לפגוע בחבר יחיד זה או אחר בהסתדרות. העותרים עצמם, כ-40 במספר, לא טענו שנפגע אינטרס איזה-שהוא שלהם. הם טוענים לטובת הציבור שלהם, אולם בתנועה בעלת רבבות עשויים להימצא יחידים הרואים אינטרס ממשי בתוצאות הוועידה והחלטותיה, – – – לא יכולתי לגלות ששינוי הרכב המנדטים בוועידה ה-11, לעומת אחרות, עשוי לפגוע באינטרס ממשי כלכלי או אחר של חבר יחיד זה או אחר.

מסיבות אלה, כלומר, העובדה שאחר החלטת כב' השופט שלמה אשר דן בית-הדין ונתן פסק, ובזה אין יותר לדון בבקשה שהוגשה ב-11 בספטמבר. מאידך, לא ניגלו לפני עובדות בעלות משקל בכלל האומרות כי יש פגיעה ביחיד – – –".

לכאורה תמה ונשלמה פרשת המשפטים – אולם הנה התברר כי בירושלים עדיין תלוי ועומד צו־מניעה של השופט יהודה כהן. ממש ערב ראש השנה הוציא את הצו. בפניה אליו לפני צאתו לחופשת החג, הבטיח כי מייד לאחר ראש השנה ישמע את הצדדים. ואמנם למחרת החג התחילה להתברר מחדש התביעה לדחות את הוועידה. אבל השופט כהן הלך אף הוא בעקבות השופטים האחרים, הסתמך על פסק הדין של בית-הדין העליון של ה.ע.ל. ודחה את התביעה.

רק בצהרי ה-16 בספטמבר הוסרו כל המכשולים המשפטיים. הוועידה יכלה להיפתח. אולם לא כן המועצה של עובדי ה.ע.ל. בירושלים. גם נגד המועצה הוגשה תביעה, למנוע את התכנסותה. השופט כהן פסק כי כיוון שענין זה איננו דוחק, יישמע הברור בבית-המשפט.

בסופו של דבר הסתלקו פרקליטי תנועת-החרות גם מתביעתם נגד המועצה הירושלמית. אחרי הוועידה, כאשר התברר כי מוסדות ה.ע.ל. הוקמו בהתאם להחלטת צירי הוועידה, הסתלקו עורכי-הדין מעיסוק נוסף במשפטים. התביעה נגד מועצת עובדי ירושלים גוועה מעצמה, אחרי ששככה סערת המריבות בין פלגי התנועה הלאומית.

תוצאות הבחירות לוועידת ההסתדרות הכללית ב-1969

בעוד הסכסוך ב-ה.ע.ל. סביב הוועידה ה-11 נמשך, התקיימו הבחירות לוועידה ה-11 של ההסתדרות הכללית, ב-21 בספטמבר. תוצאות הבחירות היו:

”אמת” – 62.11% ;

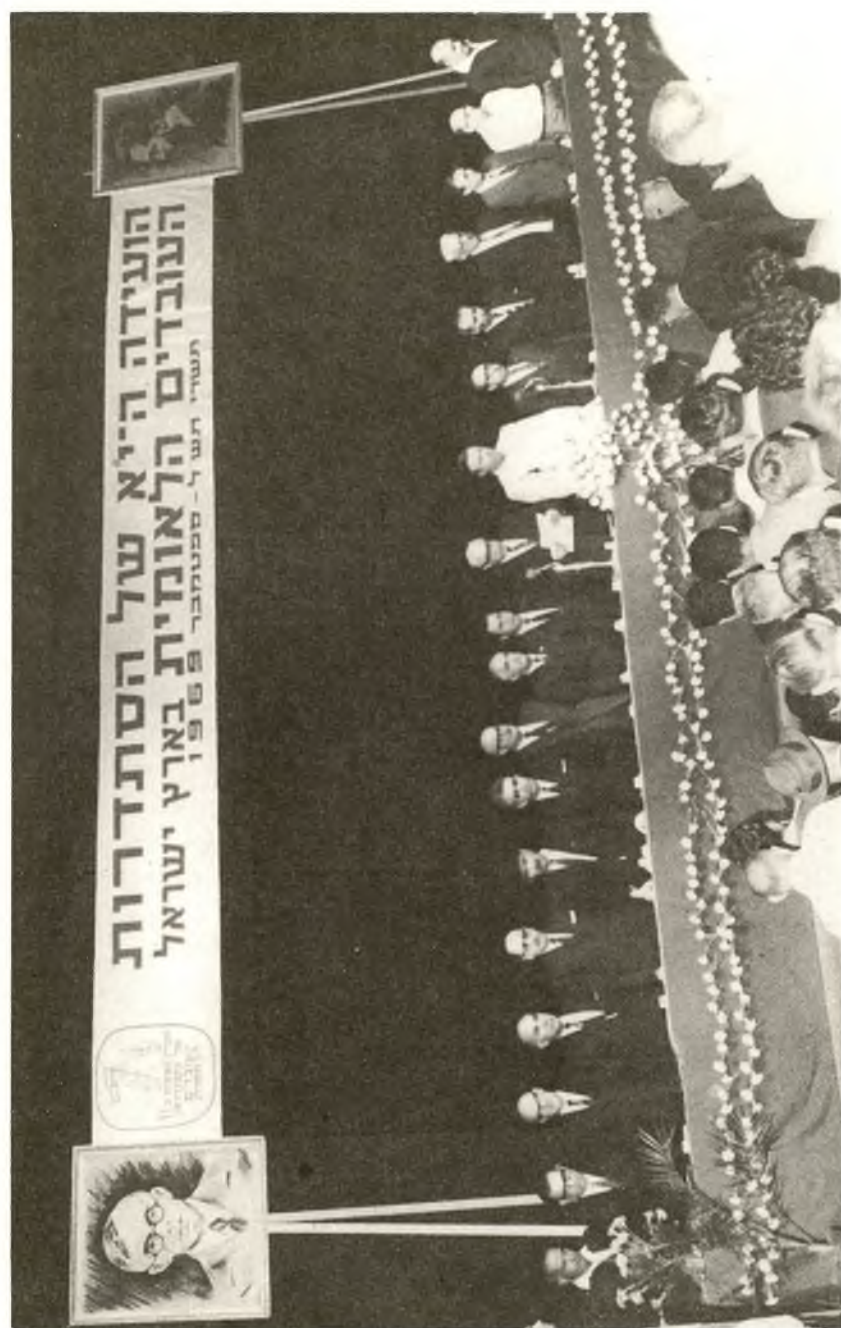
גח”ל – 16.85% ;

המרכז החופשי – 1.99% ;

ל”ע – 5.69% ;

הרשימה הממלכתית – 3.85% .

גח”ל עלתה בבחירות להסתדרות הכללית בשנת 1969, לעומת הבחירות בשנת 1965 ב-1.65%, ואילו מפלגות ”המערך” ירדו באותו פרק זמן ב-15.41%. זו היתה מכה שהדאיגה את המערך, לקראת הבחירות לכנסת. כתוצאה ארגן המערך מחדש את מטה הבחירות שלו, הזרים אמצעים וכוח-אדם למקומות שנתגלו כנקודות-תורפה, והתייצב בכוחות מוגברים למערכת הבחירות לכנסת. התרגיל המוקדם, של בחירות להסתדרות הכללית, עזר גם הפעם למערך. מצד אחד לא איבד את השלטון בהסתדרות, ומאידך יכול היה למצוא את המקומות שבהם צריך היה לחזק את כוחותיו לקראת הבחירות לכנסת. ההתארגנות המחודשת הועילה לו. תוצאות הבחירות לכנסת, שהתקיימו ב-28.10.69 היו שונות בתכלית מתוצאות הבחירות להסתדרות.

פתחת הועידה ה-י"א של הע"ל - 1969

שלום כהן מוסר לראש עיריית ירושלים טדי קולק דו"ח ה.ע.ל. לוועידה ה-11.

הועידה ה-11 של ה.ע.ל.

ביום שלישי, 16 בספטמבר 1969, נפתחה הוועידה ה-11 של הסתדרות העובדים הלאומית, באולם בית-העם בירושלים, במעמד 201 צירים ואורחים רבים. המעמד היה חגיגי. נוכח במת-הנשיאות המקושטת בדגלים ובפרחים קשה היה להבחין בעובדה ששעות ספורות לפני-כן עוד היה עצם קיומה של הועידה נתון בערכאות. על פני מארגני הוועידה קשה היה להבחין במה שעבר עליהם בימים ובשבועות האחרונים. האווירה היתה חגיגית. ידידים משכבר הימים נפגשו בלחיצות-ידיים, בשמחה על חוליה שנוספת לשרשרת ועידות ה.ע.ל. – והיו בין הצירים והאורחים שהיו נוכחים בכל הוועידות.

את הטכס פתח שבתי שיכמן בברכה ללוחמי צה"ל העומדים על משמרתם בימים של מלחמת-התשה: "נתייחד ברגעי דומיה עם זכרם הנעלה של גיבורינו וקדושינו שנפלו על הגנת הארץ". שיכמן הדגיש את המיוחד בוועידה ה-11, נוכח התמורות שחלו בכל המערכת הפוליטית בארץ – אחרי מלחמת-ששת הימים, ואחרי הקמת מפלגת העבודה. אולם הוא לא הזכיר אפילו במילה אחת את אשר קרה בתנועה הלאומית.

הועד הפועל ב-1969

את הוועידה ברח' ראש העיר טדי קולק, בדברי הערכה על שמארגני הוועידה החליטו לקיימה בירושלים: "לאחר חבלי-הלידה הקשים של הוועידה לא נשאר לי אלא לאחל לכולנו דיונים פוריים, ועידה טובה, ושלווה ושררו בשורותינו". אחרי-כן השמיע אליעזר שוסטק את הנאום המרכזי. הוא דיבר על מצבה המיוחדת של המדינה, בימים של מלחמה מתמשכת בגבולות: "כל מדיניותנו הבטחונית והכלכלית, כולל מדיניות תעסוקה, מיסוי, ואף בעיות שיכון ועידוד הילודה – כל חיינו צריכים להיות מכוונים למטרה עיקרית – שנהיה רבים יותר וחזקים יותר".

"ההסתדרות הלאומית נוצרה מתוך הצורך הלאומי להגשים את המטרה – שחרור הארץ ושחרור האומה. הכוח אשר היה טמון במחנה שלנו הביא לידי הגשמת כל מה שהתחולל בארץ ישראל, ולאחר מכן, במדינה. כל המאבק למען המדינה בא מתוך שורות עובדי הצה"ר ובית"ר, ומאוחר יותר – משורות ה.ע.ל. גם האצ"ל וגם לח"י מצאו את ביתם, את משכנם ואת שורשיהם בתוך המסגרת שלנו, מסגרת יחידה שהיתה מסוגלת ללכד את כל הכוחות למען המטרה המשותפת העליונה – הקמת מדינת ישראל ושחרור האומה. חשבון זה צריך לעמוד גם כיום בכל מאבקינו במדינה. בודדים, מעטים מול רבים, נאבקנו בעבר למען רעיון הצבאיות. כיום נטוש המאבק בנושאים כלכליים. אנו מאמינים באמונה שלמה כי המשק במדינת ישראל צריך להיות חופשי, ולא מסוגר בגופים פוליטיים, כמכשיר מפלגתי. המשק שלנו צריך להיות חופשי, למען יוכל למשוך משקיעים יהודים מכל העולם.

דבקונו במשנתו הסוציאלית של ז'בוטינסקי איננה מתוך אדיקות בתורת המנהיג, אלא מתוך הכרה שבכל השטחים שבהם נאבק המחנה הז'בוטינסקאי, צדק. – – – כאן טמון ההבדל בינינו ובין המחנה האחר, המבקש לבנות בארץ 'חברת עובדים', 'עם עובד', על-ידי ארגון העם כולו בתוך סקטורים מיוחדים שישלטו על מקורות היצירה והעושר. אנחנו משתייכים לאיגודים המקצועיים החופשיים בעולם; חופשיים בדיבור ובמעשה.

– – – אמנם צריכה להיות התערבות השלטון בחיי המשק. קיימת כיום בעולם מעורבות כזאת בענפי משק רבים. אבל מעורבות זו צריכה להיות תוך מתן חופש מוחלט ליוזמת הפרט. לא השלטון מחלק את הלחם, את הכסף, את הרשיון. כאן טמונה מהות ההבדל בינינו ובין המחנה האחר. אם יש תוכן ומשמעות לקיום הסתדרותנו – זהו התוכן וזו המשמעות. אנו רוצים מדינה שבה הכל שווים בזכויות ובסיכויים.

– – – בשבועות האחרונים היתה סכנה שגם ה.ע.ל. תיהפך לזירה במאבק המפלגתי. 35 שנה אנו קיימים כהסתדרות עובדים. נמצאים בינינו

חברים המשתייכים למפלגות שונות. גם בתוך פילוגים שהיו בעבר לא פעם בתוך תנועת ז'בוטינסקי מצאו כל הפלגים את משכנם תחת גג משותף, בבית ששמו הסתדרות העובדים הלאומית. מעולם לא אמר אדם ב"ה.ע.ל. צר לי המקום, מפני שאני משתייך למפלגה זו או אחרת. בשבועות האחרונים היתה סכנה שגם ב"ה.ע.ל. נימצא במצב הקיים בהסתדרות הכללית. היתה סכנה שגם ה.ע.ל. תיהפך זירה להתגוששות סיעתית. עשו זאת גם חברים בתוך ה.ע.ל. – לא ברצונם, לא בכוונה, אלא על-ידי הדרכה מכוונת מבחוץ, שנועדה להפוך את הסתדרותנו למכשיר מפלגתי.

אני מקווה כי ניצלנו מסכנה זו. לא קל היה המאבק, מפני שהוא היה מאבק עם חברים, עם אחים. מולנו עמדו מוחות של משפטנים, עם מנגנון וכסף, ואלה ניסו לנצל לרעתנו כל פגם בחוקת ה.ע.ל. – אבל יש להתגאות כי נחלצנו מסכנה זו. אלה שניהלו את המאבק יתביישו עוד במעשיהם, ויצטערו על פגיעתם במוסדות שהקים ז'בוטינסקי, מוסדות שמיטב אנשינו הקריבו בהם את חייהם והפקירו את בני משפחותיהם למחסור, לרעב, על פיגומי בנינים ובפרדסים. הסתדרותנו שהיתה דלה בראשיתה, הצליחה לעבור ולגבור על קצף גלים מאיימים. מן היש הקטן הפכנו למוסד גדול, שבו יכול אדם למצוא בטחון סוציאלי מיום לידתו ועד יומו האחרון. בהסתדרותנו יכול כל אדם להרגיש את עצמו חופשי, במאבקו למען אידיאל שבו הוא מאמין. אמנם אין אנו עשירים, בהשוואה להסתדרות האחרת – אבל זה ביתנו, משרה בטחון סוציאלי לחבר בתחומי העבודה, הבריאות, השיכון ועזרה אחרת שניתנת בעת הצורך. במציאות השוררת בארץ אין הדבר קל. מאחורינו אין עומדים כוחות כספיים גדולים, עם מגביות-ענק מיהדות העולם. אנו נאבקים יום-יום למען קיומנו. אולם החבר אינו חש במאבק זה. הוא מקבל את השרות שהוא מצפה לו.

– – – אלה שהרימו יד על הסתדרותנו ללא כל סיבה – פרט לרצון לכבוש, להשתלט ו"לטהר" – אלה עוד יכו 'על-חטא', בגלל מה שעוללו לנו בשבועות האחרונים".

דיוני הועידה ה-11

למחרת הפתיחה החגיגית החלו דיוני הועידה, במלון "הולילנד" בירושלים. הציר המרכזי סביבו התרכזו הדיונים, היה היחס של תנועת-החרות להסתדרות ולוועידתה. משה לב-עמי, שהיה ממניחי היסוד של ה.ע.ל. בשנת 1934 והשתתף בכל ועידותיה, אמר:

"רגילים היינו שמכשולים הוערמו על דרכנו על-ידי אנשים מבחוץ, אלה

היו יריבים שרצו בחיסולנו. והנה לפתע עברנו לאחרונה תופעה שאיש לא פילל לה. חברים לשעבר, וחברים כיום בהסתדרותנו, שבמשך עשרות בשנים לא רצו לתת שכם בעבודה היומיומית שלנו – פתאום קמו בדרישה לפעול. והמניע העיקרי לדרישתם – שינאה בלבד.”

ישראל דשבסקי:

”כאיגוד מקצועי אין אנו עוסקים בפוליטיקה. את העניינים הפוליטיים מסרנו תמיד לגוף אחר, שאתו הלכנו, וחשבנו כי גם ניעזר בו. אולם התברר כי אנו חיים במציאות שבה גם לאיגוד מקצועי קשה להתקיים, אם אין לו גב פוליטי. טעינו. נוכחנו לראות כי הגוף הפוליטי שסמכנו עליו – איכזב אותנו. עתה עלינו ללמוד להיזהר, מפני שאלה שבטחנו בהם אתמול מבקשים כיום להכשיל אותנו.

חברינו בועד הפועל תמיד חשבו כי אם ינהגו בהתאפקות, ייטיבו עם ההסתדרות. הם חשבו כי עלידי תמיכה בתנועת-החרות, אפשר יהיה להתגבר על אלה המבקשים להכשילנו. אבל עלינו להכיר כיום בעובדה כי הדרך בה הלכנו בעבר – בטעות יסודה.”

חלק חשוב בדיונים הוקדש לנושא הנוער העובד והלומד הלאומי, לא רק מפני שזכה למכסה של כ-15 צירים, אלא גם מפני שהופעתו בועידה הפיחה משבר-רוח מרענן, בימים של מחלוקת מדכדכת. בהסתדרות העובדים הלאומית קם דור חדש, של נוער אשר התארגן במסגרות חינוכיות ובגרעיני-נח”ל, וצריך היה לתת את הדעת לגיבושו של הנוער הזה, לקרבו ולהעניק לו את התחושה שבין כותלי ה.ע.ל. ימצא את מבוקשו ואת עתידו.

כנהוג בועידות ה.ע.ל. הוקדש מושב מיוחד לדיון על קופת-חולים. פתח את הדיון המזכיר הכללי של קופת-חולים, דוד מלמדוביץ, בסקירה מקיפה על השירות הרפואי של ה.ע.ל. מאז הוועידה ה-10:

”התקופה הנדונה, תקופה של 4 שנים מאז שנת 1965, עמדה בסימן התמורה העצומה בחיי המדינה כולה, שהטביעה את חותמה גם על עבודת קופת-חולים, כגון: שנת המיתון הכלכלי, המתיחות ערב מלחמת ששת-הימים, ותקופת המלחמה עצמה. תקופה זו עמדה גם בסימן בעיות היסוד של הרפואה הציבורית בארץ, כמו הנהגת ביטוח בריאות ממלכתי, ועדות-מחקר שונות, כמו הוועדה הממשלתית בראשות אבא חושי, וועדה מטעם ההסתדרות הרפואית בראשות פרופ’ מן. היתה הסתערות קופות-החולים על האזרחים הבלתי מוגדרים באמצעי תעמולה ובהתחרות; היה הסכסוך עם הרופאים שדרשו תיקוני-שכר והנהגת שיטת פרמיות – – – והיתה בעיית המחסור ברופאים והדרישה לכוחות רפואיים

מקצועיים – – כל אלה הטביעו חותמם על התפתחות המוסד – – קשה לתאר כיצד היה נראה נוף השירות הרפואי הציבורי בארצנו לולא קופת-חולים שלנו; לולא יצאנו להילחם במוסכמות שנכפו על ציבור הנזקקים, ולולא בוטל המונופולין בתחום זה. השירות הרפואי שלנו שימש דוגמה ומופת, בבחירה החופשית של הרופאים, בחופש ההתארגנות שהפך כיום לנחלת-הכלל – – כל קופות-החולים שקמו אחרינו הלכו בדרכנו. יתרה מזאת, גם קופת-חולים של ההסתדרות הכללית נוכחה לדעת שהעקרונות עליהם מבוססת עבודתנו נוחים יותר ומתאימים יותר לציבור החברים שלה, ומזה שנים אנו עדים לחיפוש-דרך והתלבטויות בהנהלת המוסד הוא – – –”.

מלמדוביץ סקר את התפתחות קופת-חולים לאחר מלחמת ששת-הימים: הוקם סניף בעיר העתיקה בירושלים, למרות שלא היו כלל חברים בסניף זה. עצם הקמת המרפאה בירושלים-העתיקה היה בה משום סמל לאומי. הוקמו סניפים חדשים בבני-ברק, בפרדסי-כץ, באשדוד, במגדל-העמק, בנצרת תחתית ובנצרת עילית. רבים מערביי נצרת הצטרפו לקופת-החולים של ה.ע.ל. גם ביושבים אחרים של בני-המיעוטים בגליל הוקמו סניפים של קופת-חולים, עבור אזרחים ערבים. אבל באותו זמן נאלצה הקופה לסגור את סניפיה שהוקמו זה מקרוב בכפר-סבא, באופקים, בבית-אלעזר שבחדרה.

מלמדוביץ סקר את עמדות קופת-חולים בדיונים על ביטוח בריאות ממלכתי: “המשכנו לטעון כי יש צורך בביטוח בריאות ממלכתי, אך לא באמצעות קופות-החולים, אלא כמוסד ממלכתי”.

ובינתיים התחילה הנהלת הקופה לשתף יותר את הרופאים בניהול המוסד, הן כחברי מרכז והן בועד המנהל, “כדי שיהיו שותפים לכל הפעולות והמעשים שלנו, ולא יישבו מצד אחר של המתרס, כתובעים הטבות, אלא ישאו באחריות המוסד”.

סקירה מקצועית על השירות הרפואי מסר חבר הנהלת הקופה ד”ר אלכסנדר דוידזון. הוא סיפר על הקמת המדור לרפואה תעשייתית, בהנהלת ד”ר א. הרשקוביץ. על מדור זה סופר בהרחבה גם בדו”ח שהוגש עלידי קופת-חולים לצירי הועידה:

“ההתקדמות העצומה של הטכנולוגיה והתעשייה בעולם ובמדינתנו מעוררת בעיות הגיינה רבות, נוכח ריבוי מדאיג של תאונות-עבודה, מחלות מקצועיות שונות – – הרפואה המודרנית חייבת לטפל בכל אלה בפעולות-מנע שיצמצמו את מספר הנפגעים בשיטות ריפוי חדשות – – –”.

החלטות הועידה ה-11 של ה.ע.ל.

הוועידה בחרה במספר ועדות, ועליהן הוטל להביא בפני המליאה את ההצעות להחלטות. הוועדות שהוקמו היו: הוועדה המתמדת, הוועדה לאיגוד מקצועי, הוועדה הארגונית, ועדת הנוער, ועדה לענייני הסברה ותרבות, ועדת החוקה. בין ההחלטות שנתקבלו בוועידה:

החלטות הוועדה לאיגוד מקצועי

- ★ הוועדה רואה בשיטות צווי הריתוק, שיטה בלתי רצויה שאינה מתאימה למשטר דמוקרטי, ואף הוכיחה את עצמה ככשלון. הוועדה ממליצה כפתרון לזעזועים במשק את הנהגת המוסד לבוררות-חובה.
- ★ הוועדה דורשת הנהגת שכר-מינימום לעובדים בדרגות נמוכות – בחקלאות, בתעשייה, בעבודות ציבוריות ובכל עבודה בלתי מקצועית.
- ★ הוועדה דורשת הגשמת העקרון של שכר שווה בעד עבודה שווה בכל ענפי המשק, וביצוע עיקרון השוואת שכר האשה העובדת לשכר הגבר העובד.

החלטות הוועדה הארגונית

- ★ הוועדה קוראת לפועלים המאורגנים בהסתדרות הכללית, בעלי-הכרה לאומית, וכן לציבור העובדים הבלתי מאורגנים, שיצטרפו לשורות הסתדרות העובדים הלאומית.
- ★ הוועדה קוראת למתנגדי 'מס הארגון' שהוא מס-כפיה, להצטרף לשורות ה.ע.ל., בה ימצאו הגנה מקצועית, ללא תלות פוליטית.
- ★ עם גידולה של ה.ע.ל., קליטתם של עולים בתוכה, הצטרפותם של בני-נוער מתבגר מתוך שורות הנוער העובד והלומד הלאומי, ועם הצטרפותם של רבים מחברי ההסתדרות הכללית – יש לשכלל את הכלים הסוציאליים והכלכליים של ה.ע.ל.

החלטות ועדת הנוער

- ★ הוועדה ממליצה להקים או לרכוש בתי-ספר מקצועיים לנוער, לאור התמורות שחלו במדיניות החינוך בארץ. הוועדה ממליצה לקבל חניכי הנוער העובד כחברים בקופת-חולים בדרגת מס נמוכה.
- ★ הוועדה ממליצה לדאוג לקבלת נקודות התיישבות עבור גרעיני הנח"ל של תנועת הנוער. כן ממליצה הוועדה להשלים את עבודות הפיתוח בכפר אביאל, לצורך הפעלתו וניצולו לצורכי הנוער.

החלטות הוועדה לענייני הסברה ותרבות

- ★ הוועדה ממליצה להרחיב את פעולות ההסברה בקרב בני המיעוטים בשפה הערבית.
- ★ הוועדה ממליצה להרחיב ולשפר את מתכונת הבטאון "חזית העובד".
- ★ הוועדה ממליצה להרחיב את פעולות גינוז' העובד הלאומי, המכיל כבר בתוכו חומר חשוב על תולדות ה.ע.ל., וכן היא ממליצה להתמיד באיסוף החומר הארכיוני לשם עיבודו ופירסומו.

החלטות ועדת החוקה

הוועדה מביעה תודתה למועצה הארצית היוצאת על השינויים שאישרה בחוקת ה.ע.ל., ומסמיכה את המועצה שתיבחר להכניס שינויים ותיקונים בחוקה.

כל ההחלטות שהובאו על ידי הוועדות למליאה נתקבלו פה אחד. לאחר מכן בחרה הוועידה את הרכב המוסדות, כפי שהמליצה הוועדה המתמדת:

חברי המועצה הארצית – 85 במספר, נבחרו בהתאם למספר הצירים שהיה לכל סניף של ה.ע.ל.

חברי בית-הדין העליון – 9 במספר, משה יזרעאלי, יעקב ברבש, ברוך גולובסקי, ישראל אלט, עו"ד ראובן ריטרמן, אליהו לנואל, עו"ד אליהו הר-צבי, עו"ד אריה גורדינסקי ונח זבולוני.

חברי מרכז קופת-חולים – 38 במספר, מהם 5 נציגי הרופאים. הרכב המרכז: ד"ר אברהם אייזנברג, יצחק אפלבוים, יוסף אברמוביץ, אריה אטלס, בן-שמואל חיים, נסים ברזילי, מאיר בקלצ'וק, בויקו דוד, נתנאל גרובר, גולד'ן אריה, ד"ר אלכסנדר דוידזון, ישראל דשבסקי, שמואל דויטש, יאיר דקל, צבי הלפנשטיין, יוסף ולקר, יהודה וייס, זכי חכם, חנוך חצק, דוד יוטן, ראובן ילק, מנחם ינובסקי, שלום כהן, דוד מלמדוביץ, פינחס נוישטיין, עזריאל סטולר, שלמה פיינשטיין, יהודה קפלן, ראובן קשאני, משה קירשטיין, רוברט רובנוב, אהרון רדנסקי, אברהם רקנטי, שלמה ריגר, יעקב רייבר, ישראל ריבק, יצחק שמואלי, שרעף בנימין.

חברי ועדת הביקורת העליונה – 7 במספר, נחום סנפירי, נסים כהן, שלמה בירנברג, צבי קולר, אלעזר ריבק, אריה אטלס ונר חרפק.

חברי הועד הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית – 21 במספר,
בהרכב: גרשון אברמוביץ, יצחק אפלבוים, מרדכי אולמרט, משה ברקוביץ,
יהודה גוטנרסקי, ד"ר אלכסנדר דוידזון, מאיר האוס, יוסף ולקר, חנוך חצק,
דוד יוטן, שלמה יונגמן, עו"ד דניאל ינובסקי, שלום כהן, ישעיהו מחנאי,
דוד מלמדוביץ, שלמה פיינשטיין, יעקב צ'ינסקי, אלימלך שחורי, שבת
שיכמן, ישראל שמרלינג, אלעזר שוסטק.

ביום 20 בספטמבר ננעלה הוועידה ה-11 בדברי סיכום של אליעזר שוסטק. הוא
השיב לאלה שהעלו רעיונות חדשים לגבי ארגונה הפוליטי של ה.ע.ל.:

“בין המתווכחים היה מי שהציע הצעה מהפכנית מבחינת ההסתדרות
שלנו, והיא: ה.ע.ל. תלך לבחירות למוסדות המדינה – – – חושבני
שהצעה זו באה, כדי להתחמק מן המאבק המרחף עתה על ה.ע.ל. – – –
ברצוני להזהיר את עצמנו לא ללכת בדרך זו. מן היום בו אני זוכר את
הסתדרותנו, מזה 34 שנה, קיימת מגמה להפוך אותה להסתדרות פוליטית.
כמו שקיימת מפלגת הפועל-המזרחי, גם היא הסתדרות עובדים, אבל
פוליטית, והיא מופיעה בבחירות כמפלגה. גם בין ראשי ה.ע.ל. היו שהציעו
ללכת בדרך זו. אבל חושבני שהיא לא נכונה, מיושנת. אולי היתה טובה
לפני קום המדינה. היא איננה טובה כיום. אם ניהפך למפלגה פוליטית לא
תהיה עוד קיימת הסתדרות עובדים לאומית, כי נחדל להיות הסתדרות
עובדים וניהפך למפלגה. אמנם אפשר להקים “מפלגת העובד הלאומי”,
אבל אין להפוך את הסתדרותנו למפלגה פוליטית. אפשר לחסלה ולהקים
במקומה גוף חדש, אבל אז ה.ע.ל. כהסתדרות עובדים לא תהיה קיימת.

לפני קום המדינה הופיעה ההסתדרות הכללית כגוף פוליטי בבחירות
לרשויות המקומיות והיא חדלה מדרך זו אחרי קום המדינה. גם באנגליה
אין האיגודים מקצועיים הולכים לבחירות כגוף פוליטי. שם קיימת מפלגת
העבודה, השואבת את כוחה מן האיגודים המקצועיים, אבל האיגודים אינם
מפלגה פוליטית. בארצות-הברית שואבת המפלגה הדמוקרטית את כוחה
מהסתדרות-עובדים רבת-עוצמה. הסתדרות זו משפיעה על המפלגה, אך
היא עצמה איננה מפלגה. כי לאיגוד עובדים ישנן מטרות מוגדרות: להיטיב
את התנאים הסוציאליים של העובד. אין לו מטרות אחרות.”

ביום שישי, 20 בספטמבר 1969, ננעלה הוועידה ה-11 של ה.ע.ל. – ועידה
שהתארגנה בסערת רגשות והסתיימה, אחרי שהורכבו כל מוסדותיה. מעתה
ברור היה להנהגת תנועת-החרות כי אין לה עוד סיכויים לשנות את הרכב הנהגת
הסתדרות העובדים הלאומית, והקרע שנפער בוועידה השמינית של
תנועת-החרות, לא יאוחה עוד על-ידי מעשי חתירה ומשפטים. אמנם כשבוע

אחרי תום הוועידה עוד ניסו עסקני תנועת-החרות להגיש בקשה לצו-על-תנאי בבית-המשפט העליון בירושלים, אולם גם תביעה זו, כקודמותיה לפני שהתקיימה הוועידה, לא נתקבלה על דעת השופטים. מעתה היתה הפרדה גמורה בין התנועה הפוליטית ובין ההסתדרות. התנועה הפוליטית התמסרה יותר ויותר לענייני סיעת "תכלת-לבן" שהקימה בהסתדרות הכללית. ה.ע.ל. נשארה נאמנה לדרכה, למורשת זאב ז'בוטינסקי. היא הוסיפה לשמור על היסודות שהניחו בני-הדור של ארגון עובדי הצה"ר ובית"ר, של נאמני החד-נס. היו בתוכה חברי תנועת-החרות, כשם שהיו בה חברי המרכז החופשי, או עובדים בלתי מפלגתיים. המכנה המשותף ביניהם היתה הנאמנות למשנתו הסוציאלית של זאב ז'בוטינסקי, לאידיאות שלא עבר זמנם, גם בחלוף העתים.

ב-5 באוקטובר 1969 התכנס הוועד-הפועל החדש לשיבתו הראשונה ובחר מחדש באלעזר שוסטק כמזכיר הכללי של ה.ע.ל.

תוצאות הבחירות לכנסת השביעית

ביום 28 באוקטובר 1969 התקיימו הבחירות לכנסת השביעית. ראשי הסתדרות העובדים הלאומית הופיעו ברשימת המרכז-החופשי. תוצאות הבחירות היו:

המערך -	46.2%, 56 צירים;
גח"ל -	21.7%, 26 צירים;
המפד"ל -	9.7%, 12 צירים;
הליברלים העצמאיים -	3.2%, 4 צירים;
הרשימה הממלכתית -	3.1%, 4 צירים;
אגודת-ישראל -	3.2%, 4 צירים;
רק"ח -	2.8%, 3 צירים;
המרכז החופשי -	1.2%, 2 צירים;
מק"י -	1.1%, 1 ציר;
פועלי אגודת ישראל -	1.8%, 1 ציר.

שמואל תמיר ואלעזר שוסטק נבחרו כחברי הכנסת השביעית מטעם המרכז-החופשי. גח"ל עם 26 צירים, הצטרף לממשלת המערך, הפעם עם תיקים מיניסטריאליים.

תולדות "העובד הלאומי" בארץ מחולקות לשתי תקופות: מימי התהוות התנועה הלאומית ועד שנת 1948, זו שנת הקמת המדינה – ועל תקופה זו סופר ב"ספר העובד הלאומי", שהופיע בשנת 1958. ספר זה, שהוא המשכו, דן על דרכו של העובד הלאומי במדינת ישראל, משנת 1948 עד שנת 1969, תקופה בה השתלבה הסתדרות העובדים הלאומית במערכותיה של התנועה הפוליטית, תנועת-החרות.

ספר זה אינו דן בתקופה שלאחר שנת 1969, אולם יש לזכור כי הוא נכתב בשנת 1982 – בתקופת ממשלת "הליכוד", ומן הראוי לסקור בקצרה את כיברת-הדרך שעברה התנועה הלאומית בשנים שבין 1969 ובין 1977, זו שנת "המהפך" בשלטון בישראל.

ביום 15.12.69 הצליחה מנהיגת "המערך" גולדה מאיר להקים מחדש את ממשלת הליכוד הלאומי, והפעם שותפו בקואליציה 6 שרי גח"ל, מהם 4 עם תיקים מיניסטריאליים: מנחם בגין ואריה דולצין – שרים בלי תיק. עזר וייצמן התפטר מתפקידו בצה"ל, הצטרף לתנועת-החרות ונתמנה שר התחבורה. חיים לנדאו – שר הפיתוח. יוסף ספיר – שר המסחר והתעשייה. אלימלך רימלט – שר הדואר. אבל ממשלת הליכוד הלאומי לא האריכה ימים. חילוקי-הדיעות המדיניים בקואליציה היו עמוקים מדי. בקיץ 1970 החלה ממשלת ארצות-הברית ללחוץ על ממשלת ישראל שתסכים להפסקת-אש ותיענה ליוזמת-שלום אמריקאית. הממשלה נכנעה ללחץ. תכנית-השלום האמריקאית לא עלתה בקנה אחד עם השקפותיה הפוליטיות של תנועת-החרות, ובהשפעתו של מנחם בגין פרש גח"ל מן הקואליציה – למורת רוחם של הליברלים ושל עזר וייצמן.

בספטמבר 1970 מת שליט מצרים עבדול נאצר, ובמקומו עלה מוחמד אנוור אל-סאדאת. תקופה חדשה החלה באיזור, כשבארץ משתלטת אוירה של בטחון מופלג, של אמונה בכוח הצבאי של ישראל. בשלב זה החלה התארגנות מחודשת בצה"ל. מפקדים בכירים בצמרת פרשו, ביניהם היה האלוף אריאל שרון.

מיד עם פרישתו, ב-11.7.73, החל שרון בפעילות פוליטית סוערת שהשאירה את רישומה על החיים המפלגתיים בארץ. הוא הופיע בסיסמה של "מערך-מול-מערך", הטיפ להחלפת שלטון "המערך" וטען כי ניתן לשנות את השלטון רק אם יתאחדו המפלגות שמימין ל"מערך", כולל שרידי רפ"י שהופיעו בשם "הרשימה הממלכתית", כולל המרכז-החופשי והתנועה למען ארץ ישראל השלמה, שאליה השתייכו אישי ציבור רבים, אמנים וסופרים. הוא קיווה לכלול גם את הליברלים העצמאיים במסגרת הארגונית הרחבה שיוזם, אולם אלה סירבו להצטרף למהלכיו של שרון.

ב-11 בספטמבר 1973 עמדו להתקיים הבחירות לועידת ההסתדרות הכללית, וכעבור כחודשיים, ב-30 באוקטובר, עמדו להתקיים הבחירות לכנסת השמינית. שרון פעל בלחץ של לוח-זמנים מוכתב על-ידי מערכת הבחירות, וסייע בידיו עזר וייצמן. המכשול בדרכם היה התנגדות חלק מהנהגת תנועת-החרות להסכם כלשהו עם המרכז-החופשי. גם שרון וגם וייצמן גילו נחישות-דעת, ולפי עתוני אותם הימים הצהירו כי הם לא יופיעו ברשימת גח"ל אם לא יושג הסכם עם המרכז-החופשי.

ב-30 ביולי 1973 נתקבלה החלטה במרכז תנועת-החרות, לפיה יוקם "המערך – מול המערך", בהשתתפות המרכז החופשי. בבחירות להסתדרות הכללית כבר הופיעה לראשונה רשימת "הליכוד" – שמו של הגוף הפוליטי החדש. אבל תוצאות הבחירות היו מאכזבות. "המערך" אמנם הפסיד 3.6 אחוז מקולותיו, אך בשלב זה לא חל שינוי משמעותי במערך המפלגתי. התעוררו תקוות כי ירידת "המערך" בבחירות להסתדרות הכללית, עשויה להיות אות מבשר ירידת המשמעותית בבחירות לכנסת. ואמנם "הליכוד" החל במערכה לקראת הבחירות שעמדו להתקיים ביום 30 באוקטובר 1973. אחרי משא-ומתן ממושך הורכבה רשימת "הליכוד", בה הופיעו 4 מועמדי המרכז-החופשי בין 36 המועמדים הראשונים ברשימה לכנסת: ש. תמיר – במקום ה-8; א. שוסטק – במקום ה-16; ע. נוף – במקום ה-29 ואהוד אולמרט – במקום ה-36. הרשימות נמסרו לוועדת הבחירות המרכזית ביום 25.9.73, ושוב לא נפתחו מחדש, למרות התהפוכה שהתחוללה במדינה עם פרוץ מלחמת יום-כיפור.

ב-6 באוקטובר פרצו הקרבות. אריאל שרון נטש את פעילותו המפלגתית וירד עם גייסותיו למלחמה במצרים.

עם תום הקרבות חודשה מערכת הבחירות, אך הפעם תחת הרושם הנורא של המחדלים אשר קדמו למלחמה וגרמו אסון כה כבד למדינה ולעם. הבחירות התקיימו ביום 31.12.73.

תוצאות הבחירות העניקו למערך מנדט מחודש להרכיב את הממשלה, למרות עליותו הניכרת של הליכוד. בעד המערך הצביעו 621,183 (39.6%), שהעניקו לו 51 חברי-כנסת. בעד הליכוד הצביעו 473,304 (30.2%), שהעניקו לו 39 חברי-כנסת. בין נבחר הליכוד היו 4 נציגי המרכז החופשי. אריאל שרון, שהופיע במקום ה-6 ברשימה נבחר אף הוא.

ביום 10.3.74 הוקמה ממשלה חדשה, בראשותה של גולדה מאיר, בהשתתפות המערך, המפד"ל והמפלגה הליברלית העצמאית. אולם ממשלה זו לא האריכה ימים. היא פעלה בצל ועדת-החקירה הממלכתית, בראשותו של השופט אגרנט, שחקרה את גורמי המחדלים במלחמת יום-כיפור. בראשית חודש מאי פירסמה הועדה את מסקנותיה הראשונות, ובעקבותיהן התפטרה ממשלת מאיר. כעבור כחודשיים הרכיב יצחק רבין ממשלה חדשה בראשותו, בקואליציה

דומה לממשלה הקודמת. בתקופה זו נתרבו במדינה "חוגי-מחאה" שצצו בעקבות המלחמה, ורבים מהם דרשו מן הממשלה "להגמיש" את העמדות לגבי התביעות הערביות ולהתקדם לקראת פשרות טריטוריאליות. חלק מהנהגת המרכז-החופשי נטה אף הוא למדיניות של וויתורים, ועל רקע זה התעוררו חילוקי דיעות קשים. הנהגת ה.ע.ל., שפעלה במרכז-החופשי, היתה זהה בעמדותיה המדיניות עם תנועת-החרות, ועובדה זו מצאה את ביטוייה כאשר תנועת-החרות קיימה את ועידתה, ביום 12 בינואר 1975, בקרית-ארבע.

עצם כינוס הוועידה בקרית-ארבע, בהתנחלות שהיתה שנויה במחלוקת, היה בו אקט פוליטי. הוועידה נפתחה בטכס ממלכתי מרשים, בהשתתפות ראשי המדינה וראשי המפלגות הציוניות. הם השמיעו דברי ברכה לתנועת-החרות, ובין המברכים היה שמואל תמיר, בשם המרכז-החופשי. בשם הסתדרות העובדים הלאומית ברך את הוועידה אליעזר שוסטק. הוא אמר בין השאר:

"תנועת-החרות – תנועת-מצפן של מאבק העם היהודי על חרותו – – –
ראויה שמסביב לה יתאחדו ויתרכזו כל הכוחות המאמינים ברעיון המאבק
למען השלום וקיום המדינה".

דבריי-ברכתו של שוסטק עוררו זעם בקרב חלק מחברי מזכירות המרכז-החופשי, שלא היו תמימי-דעים עם תנועת-החרות בנושא השטחים המשוחררים. אלה התכנסו ושלחו ב-20 בינואר מכתב לאליעזר שוסטק בו נאמר:

"הצעד ההגייוני והמוסרי היחיד המתבקש, הוא שתאזור אומץ אלמנטרי ותודיע על הצטרפותך לתנועת-החרות".

מכתב זה, שעליו היו חתומים 11 חברי מזכירות המרכז-החופשי, היה ביטוי ליחסים המעורערים בהנהגת המרכז, כשהנהגת ה.ע.ל. תומכת תמיכה מלאה בעמדותיו של שוסטק. התנועה שקמה בשנת 1967, בסערת הסכסוך בתנועת-החרות, עמדה עתה בעצמה לפני פילוג, על רקע ההתייחסות לתנועת-החרות.

ארבעת חברי המרכז-החופשי בכנסת התפלגו: עקיבא נוף הצטרף לשמואל תמיר, ואילו אהוד אולמרט הצטרף לאליעזר שוסטק. ביום 28 בינואר הופיעו שני הפלגים במסיבות עיתונאים נפרדות. במסיבה שכינס שוסטק וחבריו נמסר כי חלק מן המרכז-החופשי התפלג והקים את "המרכז העצמאי". בדבריי-הסבר לעיתונאים נמסר על שלוש נקודות עיקריות שהביאו לפילוג:

א. היחס לשטחים המשוחררים – המרכז העצמאי חייב ריבונות ישראלית ביהודה ושומרון, ותנועה רחבה של התנחלות.

ב. "המרכז העצמאי" דגל בהעמקת השותפות עם מרכיבי הליכוד.

ג. נוצרה בתנועה מערכת יחסים שמנעה המשך עבודה משותפת.

קרוב לשנה השתייכו שני הפלגים – המרכז החופשי והמרכז העצמאי –

לליכוד. אולם בראשית שנת 1976 פרשו שמואל תמיר וחבריו מן הליכוד, ואילו "המרכז העצמאי" חתר לאיחוד מרכיבי הליכוד. בחודש מרץ 1976 אוחדו שלושת הפלגים: המרכז העצמאי, הרשימה הממלכתית והתנועה לארץ ישראל השלמה. יחד הקימו גוף משותף בשם "לעם".

בשנת 1976 הגיעו לשיאן פרשיות של שחיתות בצמרת. שלטון המערך, שהחל להתערער בעקבות מלחמת יום-כיפור, נחשף עתה מלוא קלונו, וכבר גברו האותות לקצו. באופק צמחה מפלגה חדשה, המפלגה הדמוקרטית, בהנהגתו של יגאל ידין. למפלגה זו הצטרף לאחר מכן אמנון רובינשטיין עם תנועת „שינוי“. יחד נקראה המפלגה החדשה בשם התנועה הדמוקרטית לשינוי, ובקיצור – "דש". שמואל תמיר עם חבריו מן המרכז-החופשי הצטרפו אף הם לד"ש.

ביום שישי, 10.12.76, נחתו בשדה-תעופה צבאי שלושה מטוסי "אף-15", משלוח ראשון של מטוסים חדישים, משוכללים, שסיפקה ארצות-הברית לישראל. בשדה התעופה התכנסו אלפי אורחים לחגוג את המאורע, ביניהם ראשי המדינה, ראשי צה"ל ואנשי חיל-האוויר. המטוסים אחרו לנחות, וכיוון שהטכס היה בחורף, בתקופה שבה היום קצר, גלש הטכס לתוך ליל-שבת.

המפלגות הדתיות נחרדו מחילול-השבת. ב־14 בדצמבר הגיש דובר המפד"ל הצעה דחופה לסדר-היום בכנסת, ואילו נציג פועלי-אגודת-ישראל, שהיה באופוזיציה, הגיש הצעה לאי-אמון בממשלה. בהצבעה זכתה אמנם הממשלה באמון, ברוב של 55 קולות נגד 48 קולות, אולם המפד"ל נמנעה מהצבעה. ראש הממשלה יצחק רבין החליט למצות את הדין עם המפלגה הדתית-לאומית והדיח אותה מן הקואליציה. שלושה שריה, ד"ר י. בורג, ד"ר י. רפאל וז. המר הורחקו מן הממשלה. הבחירות לכנסת הוקדמו ונקבעו לחודש מאי 1977. למפלגות לא נשאר זמן רב להיערך לקראת הבחירות. בכל זאת נתגבשו באותו פרק זמן שני גופים פוליטיים חדשים: "ד"ש" ו"שלוש ציון", מפלגתו של אריק שרון, אחרי שנדחק החוצה מן המפלגה הליברלית.

ב־17 במאי 1977 התקיימו הבחירות לכנסת התשיעית. תוצאות הבחירות היו מפתיעות והביאו למהפך מפלגתי בישראל. המערך הוכה מכה ניצחת. ד"ש, שציפתה להיבנות מחורבנו של המערך, לא צברה מספיק כוח כדי להוות גורם מכריע. הליכוד יצא מנצח:

תוצאות הבחירות היו: הליכוד – 583,968 קולות, 33.4% – 43 חברי-כנסת.
המערך – 430,023 קולות, 24.6% – 32 חברי-כנסת.
ד"ש – 202,265 קולות, 11.6% – 15 חברי-כנסת.
המפד"ל – 160,787 קולות, 9.2% – 12 חברי-כנסת.

אגודת-ישראל – 58,652 קולות, 3.3% – 5 חברי-כנסת.
שלום-ציון – 33,947 קולות, 1.9% – 2 חברי-כנסת.
ברור היה כי במוקדם או במאוחר תצטרף תנועתו של אריק שרון לליכוד.
בינתיים הוקמה ממשלה, מורכבת מן הליכוד, המפד"ל, אגודת-ישראל
ושלום-ציון. מאוחר יותר הצטרפה גם ד"ש לממשלה.

במאי 1977 הגיעה התנועה הלאומית לשלטון, כשהיא מלכדת סביבה את
המפלגה הליברלית ואת "לעם", בתוך "הליכוד". הנהגת הסתדרות העובדים
הלאומית, שהיתה חלק מ"לעם", יכלה, עתה להושיט את ידה לתנועת-החרות
ולקחת חלק באחריות לשלטון על המדינה: מזכיר ה.ע.ל., אליעזר שוסטק, נתמנה
שר בממשלת "המהפך", שר הבריאות.
בהסתדרות העובדים הלאומית חלו חילופי-גברי, עם התמנותו של שוסטק כשר
הבריאות. הוא פרש מתפקידו כמזכיר הכללי של ה.ע.ל. – תפקיד אותו מילא
כארבעים שנה – ובמקומו נתמנה שלום כהן.
תקופה חדשה החלה בה.ע.ל.

ת א ר י כ ו ן

- 15.5.48 – מנחם בגין יצא מן המחתרת; בעצרת-עם בתל-אביב הכריז על הקמת תנועת-החרות.
- 12.4.49 – הסכם ראשון בין ה.ע.ל. וההסתדרות הכללית, להבטחת זכויות פנסיה לפועלי בנין, חברי ה.ע.ל.
- 6.9.49 – ההסכם התרחב וכלל פועלים חקלאיים חברי ה.ע.ל.
- 30.6.49 – ועידת היסוד של תנועת-החרות.
- 25.1.49 – הבחירות לכנסת הראשונה.
- 16.7.50 – בעשור למות זאב ז'בוטינסקי, "כנס דור ז'בוטינסקי".
- 30.7.51 – הבחירות לכנסת השניה. תנועת-החרות הוכתה. מ. בגין ביקש לפרוש מתפקידו כיו"ר התנועה.
- 7.1.52 – ההפגנה ליד הכנסת נגד הסכם השילומים עם גרמניה.
- 30.11.54 – הועידה ה-8 של ה.ע.ל. בעכו.
- 22.6.55 – פסק-הדין בפרשת קסטנר.
- 23.7.55 – "עסקי-הביש" בקהיר, ראשית ירידתה של מפא"י.
- 16.12.55 – מרכז תנועת-החרות פנה לציונים-הכלליים בהצעת הסכם לשיתוף-פעולה פרלמנטרי.
- 29.10.56 – מבצע "קדש".
- 31.1.57 – דיון ראשון במרכז תנועת-החרות על הקמת סיעה לאומית בהסתדרות הכללית.
- 10.12.58 – ועידת-היסוד של ארגון המורים התיכוניים, מחוץ למסגרת ההסתדרות הכללית.
- 26.4.59 – הועידה ה-9 של ה.ע.ל. בבאר-שבע.
- 1.4.59 – לשכות-העבודה "ההסתדרותיות" הפכו לשרות ממלכתי.
- 27.9.60 – הוקמה מועצת הנוער העובד והלומד הלאומי.
- 2.4.61 – הוקמה המפלגה הליברלית, על-ידי איחוד מפלגת הציונים-הכלליים והמפלגה הפרוגרסיבית.
- 11.12.62 – הוקמה "ברית-קופות-חולים", ארבע הקופות שמחוץ להסתדרות הכללית.
- 22.1.63 – הועידה ה-7 של תנועת-החרות החליטה על הקמת סיעת "תכלת

- 8.7.64 – מבצע "ז'בוטינסקי שב למולדת".
- 16.2.65 – הוקם "המערך" הזוגי של מפא"י ואחדות-העבודה.
- 25.4.65 – הוקמה סיעת גח"ל בהסתדרות הכללית.
- 25.7.65 – הוכרז על הקמת "גוש חרות ליברלים" בכנסת.
- 10.8.65 – ועידת ה.ע.ל. ה-10 בטבריה.
- 19.9.65 – הופעה ראשונה של גח"ל בבחירות להסתדרות הכללית.
- 2.11.65 – הופעה ראשונה של גח"ל בבחירות לכנסת.
- 26.6.66 – הועידה ה-8 של תנועת-החרות בכפר המכביה, מנחם בגין פרש מתפקידו כיו"ר התנועה.
- 3.2.67 – חברי ה"גוש החופשי" פרשו מתנועת-החרות בעקבות פסק דין נגד שמואל תמיר.
- 20.2.67 – ועידת-היסוד של המרכז החופשי.
- 2.6.67 – הוקמה ממשלת הליכוד הלאומי, בהשתתפות גח"ל ורפ"י.
- 5.6.67 – פרצה מלחמת ששת-הימים.
- 1.10.00 – הונהג מס מפלגות בהסתדרות הכללית.
- 26.5.68 – הועידה ה-9 של תנועת-החרות.
- 16.9.69 – הועידה ה-11 של ה.ע.ל.
- 30.7.73 – תנועת-החרות החליטה על הקמת ה"ליכוד" בהשתתפות גח"ל, המרכז החופשי, "הרשימה הממלכתית" והתנועה למען ארץ ישראל השלמה.
- 6.10.73 – פרצה "מלחמת יום-כיפור".
- 17.5.77 – הליכוד ניצח בבחירות לכנסת ה-9, קמה ממשלת "המהפך".

ביבליוגרפיה

פרוטוקולים:

- ישיבות מזכירות הועד־הפועל של ה.ע.ל.;
- ישיבות הועד־הפועל;
- ישיבות מועצות ה.ע.ל.;
- ועידות ה.ע.ל.;
- מרכז קופת חולים לעובדים לאומיים;
- מרכז תנועת־החרות;
- מועצות תנועת־החרות;
- ועידות תנועת־החרות;
- תיקי הועד־הפועל של ה.ע.ל.;
- תיקים מסניפי ה.ע.ל.;
- תיקי הנהלת תנועת־החרות, המצויים במכון ז'בוטינסקי;
- דו"חות הועד־הפועל לוועידות ה.ע.ל.;
- דו"חות הנהלות תנועת־החרות לוועידות;
- תיקי בית־הדין העליון של ה.ע.ל.;
- שנתוני הממשלה;
- פרוטוקולים מישיבות הכנסת;
- "בין תבלת וארום" – מאת דוד ישי;
- "דרכי בדרך הרבים" – מאת מרדכי אולמרט;
- "לקסיקון ההסתדרות" – מאת דוד בן־מאיר;
- "השנתון הסטטיסטי";

עתונות התקופה

- "חרות", "היום", "מעריב", "דיעות אחרונות", "הארץ", "דבר", "הבוקר", "על המשמר", "חזית העובד", "לפיד", "עידן".

רשימת התמונות

עמ'	מכתב שר הפנים י. גרינבוים בדבר הצטרפות ה.ע.ל.
19	ללשכות העבודה הכלליות 1947
24	חברי הוועד הפועל בשנת 1948
38	טכס הנחת אבן-הפינה בשיכון "סלע" ברח' אבן-גבירול בתל-אביב
38	טכס הנחת אבן-הפינה בשיכון "תל-גיבורים"
51	מ. בגין ופמלייתו בביקורו הראשון בארה"ב (1949)
55	גרעין ראשון של מושב רמת-רזיאל עולה להתנחל (1949)
81	א. שוסטק פותח הועידה ה-7 של ה.ע.ל. (1950)
81	פרופ' י. קלזנר ופרופ' י. ריבלין אורחי ועידת ה.ע.ל. (1950)
83	ד"ר י. בדר מברך את צירי הועידה ה-7 של ה.ע.ל. (1950)
91	"עומד לצרכן" בשכונת "התקווה" בתל-אביב (1950)
96	הרמן פקלר
105	יעקב שוובל
	חבורות מאורגנות של ההסתדרות הכללית ברחובות הרסו
119	שלדים של שיכון "סלע" (1952)
152	מסיבת אחיות קופת-חולים הלאומית ב"יום האחות" הראשון (1954)
153	ד"ר א. דוידזון וד"ר י. פרוילין אורחי "יום האחות"
155	שר הבריאות י. סרלין בועידת קופת-חולים הלאומית
157	טכס פתיחת הועידה השמינית של ה.ע.ל. בעכו (1954)
157	מ. בגין וד"ר א. אלטמן, אורחי ועידת ה.ע.ל. בעכו
195	נציגי ה.ע.ל. בועידת ארגון העבודה הבינלאומי (1956)
196	ז'ק סוסטל אורח ה.ע.ל. (1956)
190	משה ברקוביץ
205	ד"ר ש. יוניצ'מן עם חברי הוועד הפועל א. שוסטק וד. יוטן
220	חגיגת יובל ה-25 של ק.ח.ל. ב"היכל התרבות בת"א" (1958)
221	אבי האסירים ר' אריה לוין בחגיגת יובל ה-25 של ק.ח.ל.
222	הראשון לציון הרב עוזיאל חותם על הסכם ק.ח.ל. עם "מפעל התורה"
228	חברי הוועד הפועל בשנת 1957
232	מ. בגין בועידה ה-5 של תנועת-החרות
137	שר העבודה מ. נמיר מברך בועידת ה.ע.ל. בבאר-שבע (1959)
137	מ. בגין בועידת ה.ע.ל. בבאר-שבע
242	שר הבריאות י. ברזילי בועידת ה.ע.ל. בבאר-שבע

243	ד"ר יעקב ויינשל בכנס אחיות ק.ח.ל. ברמת-גן
249	כתב המינוי של ש. שיכמן כחבר הכנסת הרביעית (1959)
262	שליחי ה.ע.ל. לארגון העבודה הבינלאומי בג'נבה
266	ד. מלמדוביץ בפתיחת סניפי ק.ח.ל. בגליל המערבי (1959)
319	שר העבודה י. אלון עם עו"ד ד. ינובסקי בארגון העבודה הבינלאומי נציג שגרירות ארה"ב בתל-אביב מוסר ספריה ציבורית
320	למזכ"ל ה.ע.ל. א. שוסטק
322	סגן שר הבריאות י. רפאל אורח קופת-חולים לעובדים לאומיים
360	מ. בגין וא. שוסטק מניחים יחד זר פרחים על קבר הרצל בכ' בתמוז
370	חברי הועד הפועל בכנס יובל ה-30 של ה.ע.ל. (1964)
373	מסיבת יובל ה-60 של י. גוריון
	חברי הועד-הפועל במשמר כבוד במבצע
376	"זאב ז'בוטינסקי שב למולדת" (1965)
377	אחיות ק.ח.ל. במצעד אחרי ארונו של ז. ז'בוטינסקי
382	ד"ר א. דוידזון מברך בועידת רופאי ק.ח.ל.
402	יוסף פעמוני
403	שר העבודה יגאל אלון אורח הועד הפועל (1964)
419	אברהם אקסלרוד
425	שר העבודה י. אלמוגי אורח מוסדות ה.ע.ל.
438	מ. בגין בועידה ה-8 של תנועת-החרות
481	צעירי נח"ל, מהנוער העובד והלומד הלאומי, בגרעין התיישבות
438	להקת מחול של הנוער העובד והלומד הלאומי
497	משה יזרעאלי
506	הפתיחה של הועידה הי"א של ה.ע.ל. (1969)
507	שלום כהן עם טדי קולק בפתיחת הועידה הי"א של ה.ע.ל. בירושלים
508	הועד הפועל ב-1969

